

นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

อรัญญา แสนสระ

คุณูปการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาไทยศึกษา

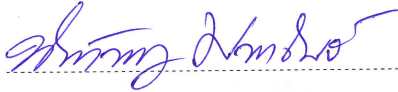
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

กรกฎาคม 2561

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

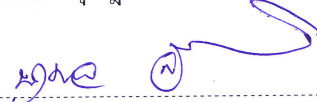
คณะกรรมการควบคุมคุษฎีนิพนธ์และคณะกรรมการสอบคุษฎีนิพนธ์ ได้พิจารณา
คุษฎีนิพนธ์ของ นางสาวอรัญญา แสนสระ ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมคุษฎีนิพนธ์

 อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทชญา มหาจันทร์)

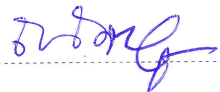
 อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิสากร สิงหเสนี)

คณะกรรมการสอบคุษฎีนิพนธ์

 ประธาน
(รองศาสตราจารย์ นฤมล ลีปิยะชาติ)

 กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทชญา มหาจันทร์)

 กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิสากร สิงหเสนี)

 กรรมการ
(ดร.นิตฐา ค้ำชู)

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อนุมัติให้รับคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา ของมหาวิทยาลัยบูรพา

 คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด)

วันที่ 11 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2561

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทชัย มหาพันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิศากร สิงห์เสนี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางที่ถูกต้อง ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วนและเอาใจใส่ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์นฤมล ลีปิยะชาติ และอาจารย์ ดร.ณัฐา คำชู ที่กรุณาให้ความรู้ให้คำปรึกษา ตรวจสอบแก้ไข และเสนอแนะผลงาน ทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลนิทานพื้นบ้านอำเภอ เกษตรสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์จาก นายวัชรินทร์ ทองคนทา ผู้อำนวยการ โรงเรียนบุปผาราม ตลอดจนผู้มีส่วนร่วมในพื้นที่ศึกษาที่ช่วยประสานงานและร่วมกันสืบสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน ผู้บริหารและเพื่อนร่วมงานที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีที่สนับสนุน โอกาสทางการศึกษา และขอขอบคุณกัลยาณมิตร อาจารย์กัญญาวิระ ขจรไชยกุล ที่ให้ความอนุเคราะห์เรื่องบทความภาษาอังกฤษ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ ที่เอื้อเฟื้อเรื่องการตีพิมพ์บทความ อาจารย์โสภณ สาทรสัมฤทธิ์ผล ที่แนะนำเรื่องวิชาการด้วยความเมตตาเสมอมา

เนื่องจากผู้วิจัยได้รับทุนการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จึงขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยฯ มา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบคุณครอบครัวที่คอยให้กำลังใจและสนับสนุนผู้วิจัยเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุตรชายของผู้วิจัย เด็กชายบุญญาวิทย์ ศรีจารย์ ที่ติดตามตลอดช่วงเวลาออกเก็บข้อมูลภาคสนาม และคอยให้กำลังใจในทุกขั้นตอนของการทำงานจนทำให้คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ของคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูทวดตาแต่นุพการี บุรพจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้มีการศึกษา และประสบความสำเร็จมาตราบนานเท่านานนี้

อรัญญา แสนสระ

55810048: สาขาวิชา: ไทยศึกษา; ปร.ด. (ไทยศึกษา)

คำสำคัญ: นิทานพื้นบ้าน/ ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ การสืบสานภูมิปัญญา/ ชัยภูมิ

อรรถุญา แสนสระ: นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ (LOCAL WISDOM PRESERVATION VIA FOLKTALES AT KASETSOMBOON DISTRICT, CHAIYAPHUM PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมคหุฎินิพนธ์: นันท์ชญา มหาจันทร์, Ph.D., นิสากร สิงหนณี, Ph.D., 338 หน้า, ปี พ.ศ. 2561.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์นิทานพื้นบ้าน ศึกษภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน และเสนอรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลที่ใช้ศึกษาเป็นนิทานพื้นบ้านประเภทมุขปาฐะที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมในช่วงปี พ.ศ. 2557-2558 ผู้บอกข้อมูลเป็นคนที่ภูมิลำเนาในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 45 คน นิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้มีจำนวน 226 เรื่อง

ผลการศึกษาพบว่า นิทานทั้ง 226 เรื่อง สามารถจำแนกได้ 9 ประเภท ได้แก่ นิทานมุขตลก 112 เรื่อง นิทานอธิบายเหตุ 31 เรื่อง นิทานชีวิต 28 เรื่อง นิทานคติ 22 เรื่อง นิทานเรื่องผี 14 เรื่อง นิทานประจำถิ่น 9 เรื่อง นิทานเรื่องสัตว์ 6 เรื่อง นิทานศาสนา 2 เรื่อง และนิทานเข้าแบบ 2 เรื่อง เมื่อนำกฎดึกดำบรรพ์ของนิทานพื้นบ้านมาวิเคราะห์โครงสร้างนิทานพื้นบ้านจะพบว่านิทานทุกเรื่องสอดคล้องกับกฎของการสร้างเรื่องเชิงเดี่ยว และเรื่องของความสมเหตุสมผลส่วนกฎที่ไม่เคร่งครัด คือ กฎของฝาแฝด กฎของความสำคัญของตำแหน่งต้นและตำแหน่งท้าย และกฎของการสร้างแบบอย่าง

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน 7 ด้าน คือ สภาพความเป็นอยู่ ลักษณะครอบครัว การประกอบอาชีพ ประเพณี ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านบทบาทของสมาชิกในสังคม

บทบาทของนิทานพื้นบ้านมี 5 ประการสำคัญ ได้แก่ ให้ความเพลิดเพลิน ช่วยระบายอารมณ์เก็บกดกับข้อใจของชาวบ้าน เป็นเครื่องให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ เป็นเครื่องสะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้าน และเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกสำคัญทางวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านจำนวน 9 ด้าน ได้แก่ ที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ เครื่องมือเครื่องใช้ การแต่งกาย การถนอมอาหาร ความเชื่อและพิธีกรรม การรักษาโรค ภาษาและวรรณกรรม และดนตรี และการแสดง ส่วนรูปแบบการสืบสานนิทานและภูมิปัญญาท้องถิ่น มี 4 ช่องทาง ได้แก่ การสืบสานโดยชุมชน การสืบสานโดยสถานศึกษา การสืบสานโดยสื่อสารมวลชน และการสืบสานแบบผสมผสานและมีส่วนร่วม

55810048: MAJOR: THAI STUDY; Ph.D. (THAI STUDY)

KEYWORDS: FOLKTALE/ LOCAL WISDOM/ LOCAL WISDOM PRESERVATION/
CHAIYUPHUM PROVINCE

ARANYA SAENSRA: LOCAL WISDOM PRESERVATION VIA FOLKTALES AT
KASETSOMBOON DISTRICT, CHAIYUPHUM PROVINCE. ADVISORY COMMITTEE:
NANCHAYA MAHAKHUN, Ph.D., NISAKORN SINGHASENEE, Ph.D., 338 P. 2018.

The purposes of this research were to collect and analyze the folktales, to investigate local wisdom in the folktales, and to present ways to inherit these folktales and local wisdom. The data were collected during 2014 – 2015, including 226 stories told by 45 narrators residing in Kaset somboon District, Chaiyaphum Province.

It was found that the 226 folktales were classified into 9 categories; 112 jests, 31 explanatories, 28 novellas, 22 fables, 14 ghost stories, 9 sages, 6 animal tales, 2 religious tales and 2 formula tales. According to the Epic of Folk Narrative, their structures harmonized to Single-stranded and Logic laws while Non-strict laws were those of twins, Initial and Final position, and Patterning.

On the reflection of folk lifestyles, seven aspects including living conditions, family characteristics, occupations, customs, beliefs, values and roles as members of society were explained accordingly.

The roles of folktales were categorized into 5 groups: those for entertainment; helping release pressure and frustration; education; and imagination. These reflected ways of life, local wisdom and local literature.

Nine aspects of local wisdom found in the folktales were habitats; occupations; tools; dressing; food preservation; beliefs and rites; disease treatments; language and literature; and music and performances. Finally, four ways of inheriting local wisdom and folktales were carried on through community, schools, mass media, and the combination of those mentioned and people's involvement.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่ 1	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	4
ขอบเขตการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	9
ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยและแผนดำเนินงาน	10
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2 ภูมิสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ	27
ประวัติความเป็นมาของอำเภอเกษตรสมบูรณ์.....	27
สภาพทางภูมิศาสตร์	31
สภาพแวดล้อม.....	35
สถานที่สำคัญ	37
ประเพณีท้องถิ่น	50
วิถีชีวิตของชาวบ้าน.....	52
3 การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิประเภท โครงสร้าง ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้าน และบทบาทของนิทานพื้นบ้าน.....	64
ประเภทของนิทานพื้นบ้าน.....	64
การวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานพื้นบ้าน	75
ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านที่ปรากฏในนิทาน.....	81

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บทบาทของสมาชิกในสังคม	143
4 ภูมิภาคปัญหาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ	150
ภูมิภาคปัญหาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน	150
ภูมิภาคปัญหาทางภาษาและวัฒนธรรมอีสาน	160
5 บทบาทและพลังทางวัฒนธรรมของนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ:	
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	173
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	173
อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า	191
ข้อเสนอแนะ	195
บรรณานุกรม	196
ภาคผนวก	202
ภาคผนวก ก	203
ภาคผนวก ข	335
ประวัติย่อของผู้วิจัย	338

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	การวิเคราะห์โครงสร้างนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์..... 77
2	การวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านจากนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์.. 116
3	การติดตามผลการนำรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้านไปใช้ 189

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	9
2	สัญลักษณ์ประจำอำเภอเกษตรสมบูรณ์	27
3	แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ	32
4	แผนที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์	33
5	แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศอำเภอเกษตรสมบูรณ์	33
6	อนุสาวรีย์พระไกรสีงหนาท	37
7	วิหารพระเจ้าองค์ตื้อ	38
8	พระเจ้าองค์ตื้อ	39
9	พระธาตุกุดจอก	40
10	พระพุทธรูปโบราณในพระธาตุกุดจอก	40
11	พระธาตุท่าเลิง	41
12	พระธาตุพิเพวย	42
13	ธาตุน้ำเปื่อย	43
14	โบสถ์มหาหินบ้านพันลำ	44
15	การเช่นสรวงเสมาหิน	44
16	ทัศนียภาพภูคิง	45
17	สวนรุกขชาติภูคุ้มข้าว	46
18	สันฐานของภูคุ้มข้าว	46
19	ยอดภูคุ้มข้าว	47
20	เทือกเขาเพชรบูรณ์และภูกระแต	48
21	ถ้ำพระภูกระแต	48
22	ภูแลนคา	49
23	หาดน้ำพรมบ้านโนนเขวา	49
24	เขื่อนห้วยกุ่ม	50
25	ของใช้ที่ถวายทานในงานบุญและเครื่องสมมาในงานแต่งงาน	52
26	การรวมตัวทำบุญที่วัดในงานประเพณีต่าง ๆ	52
27	ภาพมุมสูงทัศนียภาพเทือกเขาแลนคา	53

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
28 สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่เชิงเขาภูแลนคา.....	53
29 การเปิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเกษตรลำน้ำพรม	54
30 แหล่งท่องเที่ยวภูกระแต	55
31 รูปแบบการทำนาของชาวเกษตรสมบูรณ์.....	56
32 อาหารพื้นบ้าน.....	57
33 การห่อข้าวต้มมัด.....	58
34 การโสมบุญ	58
35 งานหัตถศิลป์ของชาวเกษตรสมบูรณ์.....	59
36 ผ้ามัดหมี่.....	60
37 ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้าน	61
38 การทำต้นธูปออกพรรษา.....	61
39 การสาธิตการเป่าแคน.....	62
40 สถานศึกษาร่วมส่งเสริมกิจกรรมรำลึกสาวบ้านแต่	62
41 การประกวดแข่งสาวบ้านแต่.....	63
42 การสร้างบ้านจากไม้ไผ่และไผ่หญ้า.....	151
43 การเลี้ยงวัวพ่อพันธุ์แม่พันธุ์.....	152
44 อุปกรณ์แฮยไ้มคแดง	153
45 การสานไซ	153
46 การทำตะกร้าและหวดนึ่งข้าว.....	154
47 ครกกระเดื่อง	154
48 กระด้งเลี้ยงไหม	155
49 เส้นไหมปั่น	155
50 ผ้าซิ่นและโสร่งไหม.....	156
51 หม่าชัยภูมิ.....	156
52 ซิ่นแห้ง.....	157
53 การช้อนขวัญ.....	157
54 บายศรีและขันห้า.....	158

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
55	กระทงเสียดเคราะห์	158
56	ใบหนดแก่พื้นคัน	159
57	ผังเครือญาติชาวอีสาน	162
58	ผู้อำนวยการโรงเรียนบุพผารามกล่าวเปิดงานและดำเนินรายการเสวนา	186
59	การบรรยายและการเล่านิทานพื้นบ้าน	186
60	การแสดงดนตรีพื้นบ้าน	187
61	กลุ่มเสวนาถ่ายภาพร่วมกัน	187
62	การมอบเนื่อห่านิทานให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทาน ..	188
63	กิจกรรมการเตรียมประกวดหมู่บ้านดีเด่น	188
64	พื้นที่ตลาดวิถีคนพรม	189

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นิทานเกิดจากภูมิปัญญาและจินตนาการของมนุษย์ นิทานพื้นบ้านเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสังคม

มนุษย์แตงนิทานขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ บางครั้งใช้อบรมสั่งสอนหรือให้คติในการดำเนินชีวิต เนื่องจากนิทานเป็นเรื่องราวที่สนุกสนานน่าสนใจ ผู้เล่าสามารถสอดแทรกคำสอนหรือความคิดอันดีงามไว้ให้ผู้ฟังได้รับทั้งความบันเทิงและข้อคิดที่ดีเพื่อนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต นิทานจึงมีอยู่ในทุกท้องถิ่นและมีความสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรม บ่งบอกถึงความเป็นมา และสะท้อนวิถีชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น

โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความสนใจที่จะฟังนิทานเพื่อให้ได้รับความบันเทิงและรู้เรื่องราวต่าง ๆ ดังที่ ศิริพร จิตะฐาน (2539, หน้า 35) ได้สรุปสาเหตุที่มนุษย์ทุกชาติทุกศาสนาชอบฟังนิทานไว้ว่า “นิทานเป็นแหล่งรวบรวมจินตนาการและความฝัน นิทานเป็นทางออกทางใจของมนุษย์ ทำให้มีความสุขและผ่อนคลายความทุกข์ในใจได้” จึงกล่าวได้ว่า นิทานเป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์อย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งสามารถทำให้ผู้ฟังเข้าไปสู่โลกแห่งจินตนาการ รู้เรื่องราวแปลกใหม่ สนุกสนาน และพ้นจากความจำเจในชีวิตประจำวันได้

การศึกษานิทานพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของงานคติชนวิทยาซึ่งนับว่าเป็นการศึกษาถึงภูมิปัญญาและการสร้างสรรค์ของมนุษย์ในการบอกเล่าเรื่องราวของกลุ่มคนในสังคม ผู้ศึกษาด้านคติชนวิทยาจึงมีบทบาทสำคัญในการร่วมอนุรักษ์และสืบสานวรรณกรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่และมีประโยชน์ต่อคนรุ่นใหม่ ดังที่ ประมวญ ดิฉินสัน (2521, หน้า 7) กล่าวถึง การศึกษาคติชนชาวบ้านไว้ว่าผู้ศึกษาไม่ได้คิดจะงัดอยู่แคว้นเดือนปีตามปฏิทิน หากมองกว้าง ๆ ถึงประวัติศาสตร์แห่งจิตใจมนุษย์ การศึกษาเช่นนี้ย่อมคลี่คลายให้เห็นความเฉลียวฉลาดและความสามารถรอบตัวของบรรพบุรุษของมนุษย์มาแต่ดึกดำบรรพ์ และการศึกษาอดีตไม่ใช่เพื่อดึงชีวิตให้ถอยหลังไปสู่สภาพในอดีต แต่ศึกษาเพื่อความเข้าใจและความรู้คุณค่าของปัจจุบัน จะได้รับมือกับสถานการณ์เฉพาะหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ และจัดวางอนาคตอย่างฉลาดรอบคอบ

นอกจากเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนแล้ว การศึกษานิทานพื้นบ้านยังเป็นสื่อในการควบคุมสังคมให้ดีงาม ดังที่ สุกัญญา สุจฉายา (2549, หน้า 6) ได้สรุปบทบาทของคติชนตาม

แนวของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) นักคติชนวิทยาไว้ว่ามี 4 บทบาทสำคัญ คือ ให้ความเพลิดเพลิน ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม ให้ความศึกษา และรักษาปทัสถานของสังคม จึงกล่าวได้ว่า นิทานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคติชนวิทยามีบทบาทสำคัญในการรักษาเสถียรภาพทางวัฒนธรรมของสังคม นิทานเป็นกลไกหนึ่งในการอบรมระเบียบของสังคม ช่วยสร้างให้คนที่เติบโตมาในสังคมเดียวกันรับรู้ เรียนรู้ มีแนวคิดและพฤติกรรมตามมาตรฐานเดียวกันในสังคม อันจะนำไปสู่ความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรม

นิทานพื้นบ้านเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ดังที่ ธวัช ปลูกโหนด (2525, หน้า 8) กล่าวถึงการสร้างสรรค์วรรณกรรมพื้นบ้านไว้ว่าเป็นผลงานของชาวท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ขึ้นมา ชาวท้องถิ่นใช้ และชาวท้องถิ่นเป็นผู้อนุรักษ์โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง รูปแบบฉันทลักษณ์จึงเป็นไปตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น ๆ และพระยาอนุমানราชชน (2510, หน้า 139) กล่าวถึงการดำรงอยู่ของวรรณกรรมไว้ว่า

“การที่วรรณกรรมพื้นเมืองของไทยยังคงมีอยู่นั้นเนื่องด้วยเหตุสองประการ ประการแรกคือวรรณกรรมพื้นเมืองนั้นอยู่ในถิ่นชนบทที่ติดต่อกับตัวเมืองได้ลำบาก ประการที่สองคือยังมีหน้าที่ในการให้ความบันเทิงใจแก่ชุมชนในหมู่บ้านนั้น แต่การคมนาคมอันสะดวกในปัจจุบันย่อมนำเอาเครื่องบันเทิงใจอื่น ๆ เข้าไปแทนที่ ทำให้คนรุ่นหลังขาดการเอาใจใส่วรรณกรรมพื้นเมืองเพราะเห็นว่าไม่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของตน”

จากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการที่นิทานพื้นบ้านจะยังคงอยู่ในสังคมไทยนี้ คนในสังคมต้องให้ความสำคัญและสำนึกในความเป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การเก็บรักษาข้อมูลทางคติชนเป็นภารกิจสำคัญของคนในท้องถิ่นที่จะช่วยรักษาและเผยแพร่ข้อมูลสำคัญทางวัฒนธรรมไว้ให้เจริญงอกงาม เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ดังที่ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2542, หน้า 48) กล่าวถึงการพิทักษ์ข้อมูลทางคติชนวิทยาไว้ว่า

การพิทักษ์คติชนวิทยาด้วยการเก็บรักษา การอนุรักษ์ และเผยแพร่คติชน เป็นการเก็บรักษาวัสดุแห่งภูมิปัญญา เป็นการเก็บสมบัติของคนในชาติเพื่อการศึกษาวิเคราะห์ ส่วนที่ยังมีบทบาทและมีความหมายเป็นประโยชน์ต่อชีวิตปัจจุบันก็นำไปถ่ายทอดและประยุกต์คติชนนั้น ๆ เพื่อพัฒนาคน และพัฒนาสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของวิถีชีวิต

การศึกษานิทานพื้นบ้านซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคติชนและเป็นเครื่องมือถ่ายทอดวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้คนในสังคมมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน อันจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคงทางวัฒนธรรม หากสังคมมีรากฐานวัฒนธรรมที่มั่นคงก็ย่อมช่วยให้คนในสังคมสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

สามารถแยกแยะความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในทางพัฒนาหรือความเสื่อมลงได้ ข้อมูลทางวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการรักษาและพัฒนาวัฒนธรรม ดังนั้นการศึกษานิทานพื้นบ้านจึงเป็นการศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะทำให้เข้าใจถึงความเป็นอยู่ และภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และสังคม

อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีเรื่องเล่าพื้นบ้านอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทนิทาน อำเภอที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดชัยภูมิ ห่างจากอำเภอเมืองตามทางหลวงแผ่นดินประมาณ 102 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 400 กิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 11 ตำบล มี 144 หมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มมีภูเขาขนาดทั้งสองข้าง คือ ด้านทิศตะวันออกติดภูแลนคา และด้านทิศตะวันตกติดภูเขียว มีลำน้ำสำคัญคือลำน้ำพรม พื้นที่ของอำเภอจึงเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ชาวบ้านโดยทั่วไปทำอาชีพเกษตรกรรม นอกเหนือจากฤดูทำนาชาวบ้านจะทำงานหัตถกรรม คือ การทอผ้า ทอเสื่อ ทำเครื่องจักสาน และทำอาหารพื้นเมืองจำหน่าย ในด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาวเกษตรสมบูรณ์มีลักษณะเหมือนชาวอีสานโดยทั่วไป แต่ที่น่าสนใจคือวิถีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวอีสานยังคงหลงเหลืออยู่ เช่น การลงข่วงสาวไหม และการเล่นนิทานในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ซึ่งอาจหาได้ยากในท้องถิ่นอื่น

ตามหลักฐานทางโบราณคดี พบว่า พื้นที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์แต่เดิมเป็นชุมชนโบราณมาตั้งแต่สมัยทวารวดี หรือก่อน พ.ศ. 1800 เชื่อว่าชื่อเดิมคือ “เมืองยาง” (ที่ว่าการอำเภอเกษตรสมบูรณ์, 2542, หน้า 1) เมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้หลวงไกรสิงหนาทมาตั้งเมืองหน้าด่านที่เมืองยาง ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ต่อมาหลวงสิงหนาทได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาไกรสิงหนาทและเป็นเจ้าเมืองคนแรกปกครองเมืองยาง ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ชุมชนแห่งนี้เคยเป็นชุมชนทางผ่านอีกเส้นทางหนึ่งที่ติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับกรุงเวียงจันทน์ ขบวนส่งส่วยหรือกองทัพมักค้างแรมบริเวณนี้ มีหลักฐานร่องรอยการตั้งทัพหรือการหยุดพักปรากฏบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า “ท่าหลวง” ในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. 2452 มีการยุบเมืองยางรวมกับเมืองภูเขียว ต่อมาได้จัดตั้งเป็น “กิ่งอำเภอบ้านยาง” และในปี พ.ศ. 2481 ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น “อำเภอเกษตรสมบูรณ์”

อำเภอเกษตรสมบูรณ์เป็นชุมชนที่ประวัติศาสตร์มายาวนาน หมู่บ้านในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ส่วนใหญ่เป็นชุมชนดั้งเดิม ตั้งมากกว่า 100 ปี หรือบางหมู่บ้านมีประวัติการตั้งหมู่บ้านมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น บ้านกำแพง บ้านเมืองเก่า เป็นต้น การเป็นชุมชนดั้งเดิมทำให้ชาวเกษตรสมบูรณ์มีเรื่องเล่า ตำนาน และนิทานพื้นบ้านมากมายที่สะท้อนประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาของชาวบ้าน

ด้วยเหตุที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์และเป็นชุมชนดั้งเดิม เป็นเส้นทางการติดต่อระหว่างไทยกับลาว จึงมีลักษณะของวัฒนธรรมผสมผสาน มีการเชื่อมโยงถ่ายโอน แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ผ่านทางภาษาที่คล้ายคลึงกัน ปรากฏหลักฐานทางวัตถุ เช่น พระธาตุต่าง ๆ ที่สร้างตามลักษณะของลาว และยังคงร่องรอยประวัติศาสตร์ผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนิทานพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิตแบบชนบท มีนิทานที่สืบทอดกันมาในงานบุญประเพณี และการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนั้น การรวบรวมนิทานพื้นบ้านในชุมชนนี้ จึงเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชุมชนให้ยั่งยืน และเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม อันสะท้อนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และบทบาทของนิทานพื้นบ้านเพื่ออนุรักษ์และหาแนวทางสืบสานให้นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนของอำเภอ อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาเรียนรู้เอกลักษณ์ท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อเสนอรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากทุกตำบลในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ดังนี้
 - 1.1 ตำบลบ้านยาง
 - 1.2 ตำบลบ้านหัน
 - 1.3 ตำบลบ้านเดื่อ
 - 1.4 ตำบลบ้านเป้า
 - 1.5 ตำบลกุคละ
 - 1.6 ตำบลโนนกกอก
 - 1.7 ตำบลสระโพนทอง

- 1.8 ตำบลหนองข่า
- 1.9 ตำบลหนองโพนงาม
- 1.10 ตำบลบ้านบัว
- 1.11 ตำบลโนนทอง
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษานิทานพื้นบ้านที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้
 - 2.1 วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตามแนวคติชนวิทยา ได้แก่
 - 2.1.1 จัดประเภทของนิทานพื้นบ้าน
 - 2.1.2 วิเคราะห์โครงสร้างของนิทานพื้นบ้าน
 - 2.1.3 วิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้าน
 - 2.1.4 วิเคราะห์บทบาทของนิทานพื้นบ้าน
 - 2.2 ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้าน
 - 2.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน
 - 2.2.2 ภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมอีสาน
 - 2.3 เสนอรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน
3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล เป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดวุฒิการศึกษา อายุ 40 ปีขึ้นไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการเก็บบันทึกนิทานพื้นบ้านซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
2. เป็นการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ
3. มีรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อนำไปปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม อันจะส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและสืบสานเอกลักษณ์อันงดงามของท้องถิ่นต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบในการวิจัย

ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์จากกลุ่มประชากรในพื้นที่ศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยใช้แนวทางการศึกษาแบบคติชนวิทยา ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

- 1.1 เก็บบันทึกข้อมูลนิทานพื้นบ้านจากผู้ให้ข้อมูล
- 1.2 ถอดสำนวนนิทานเป็นภาษาถิ่นและภาษาไทยมาตรฐาน
- 1.3 จัดประเภทนิทานพื้นบ้าน
- 1.4 วิเคราะห์โครงสร้างนิทานพื้นบ้าน โดยใช้กฎศึกษาคำบรรพ์ของนิทานพื้นบ้าน

(Epic laws of narrative)

- 1.5 วิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน
- 1.6 วิเคราะห์บทบาทของนิทานพื้นบ้าน
- 1.7 วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน
- 1.8 เรียบเรียงองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในภาษาและวัฒนธรรมอีสาน
- 1.9 จัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และเสนอรูปแบบการสืบสาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน

- 1.10 นำเสนอรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน

2. เนื้อหาและพื้นที่ศึกษาวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษานิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ตามแนวคติชนวิทยา ประกอบด้วย การจัดประเภทนิทานพื้นบ้าน วิเคราะห์โครงสร้างของนิทานพื้นบ้าน วิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้าน วิเคราะห์บทบาทของนิทานพื้นบ้าน ในสังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน โดยเก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านจากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 11 ตำบลของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จำนวน 45 คน

3. กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล

ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sample) คือ การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักเล่านิทานประจำหมู่บ้านในการรวบรวมนิทานพื้นบ้าน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านทั่วไปในการวิเคราะห์บทบาทของนิทานพื้นบ้านในชุมชนและข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งกลุ่มผู้นำชุมชนและหัวหน้าสถานศึกษาในการเสนอรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้แบบบันทึกข้อมูลนิทานพื้นบ้านในการเก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้าน และใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Non-structured interview) ในการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเกี่ยวกับวิถีชีวิต

ภูมิปัญญาท้องถิ่น และใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group) ในการจัดทำรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยคือ เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพ

5. การเก็บข้อมูล แบ่งเป็นการศึกษาเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม ดังนี้

5.1 การศึกษาเอกสาร การศึกษาวิจัยนี้ใช้เอกสารต่าง ๆ เช่น บทความ วารสาร รายงานวิจัย หนังสือ เอกสารของหน่วยงานราชการ และเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดยอ้อมกับนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ แหล่งข้อมูลดังกล่าวจะสืบค้นจากสถานที่ต่าง ๆ เช่น สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยบูรพา สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หอสมุดแห่งชาติ เป็นต้น

5.2 การศึกษาภาคสนาม ใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) ในการถ่ายทอคนิทานพื้นบ้าน และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-structured interview) ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหัวหน้าสถานศึกษา

6. วิธีการตรวจสอบข้อมูล

ในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากขึ้น โดยการสรุปเนื้อหาิทานหลังจากบันทึกสำนวนนิทานให้ผู้ให้ข้อมูลทราบผลการจดบันทึก ตรวจสอบการถอดเสียงและถอดความเป็นภาษาถิ่นและภาษาไทยมาตรฐานโดยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาถิ่น การตรวจสอบครั้งนี้จึงประกอบด้วยผู้วิจัย ผู้ให้ข้อมูล และผู้เชี่ยวชาญร่วมกันตรวจสอบสำนวนนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

7. การจัดระบบและการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้มีความสัมพันธ์กับกรอบแนวคิดและเป็นไปตามขั้นตอน ดังนี้

7.1 การจัดระบบข้อมูล มีการจัดระบบข้อมูลภาคสนาม และการจัดระบบเนื้อหา ดังนี้

7.1.1 ข้อมูลภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลนิทานพื้นบ้าน โดยการสัมภาษณ์และบันทึกเสียงผู้ให้ข้อมูล เพื่อจดบันทึกตามความเหมาะสม แล้วถอดความจากภาษาไทยถิ่นเป็นภาษาไทยมาตรฐาน

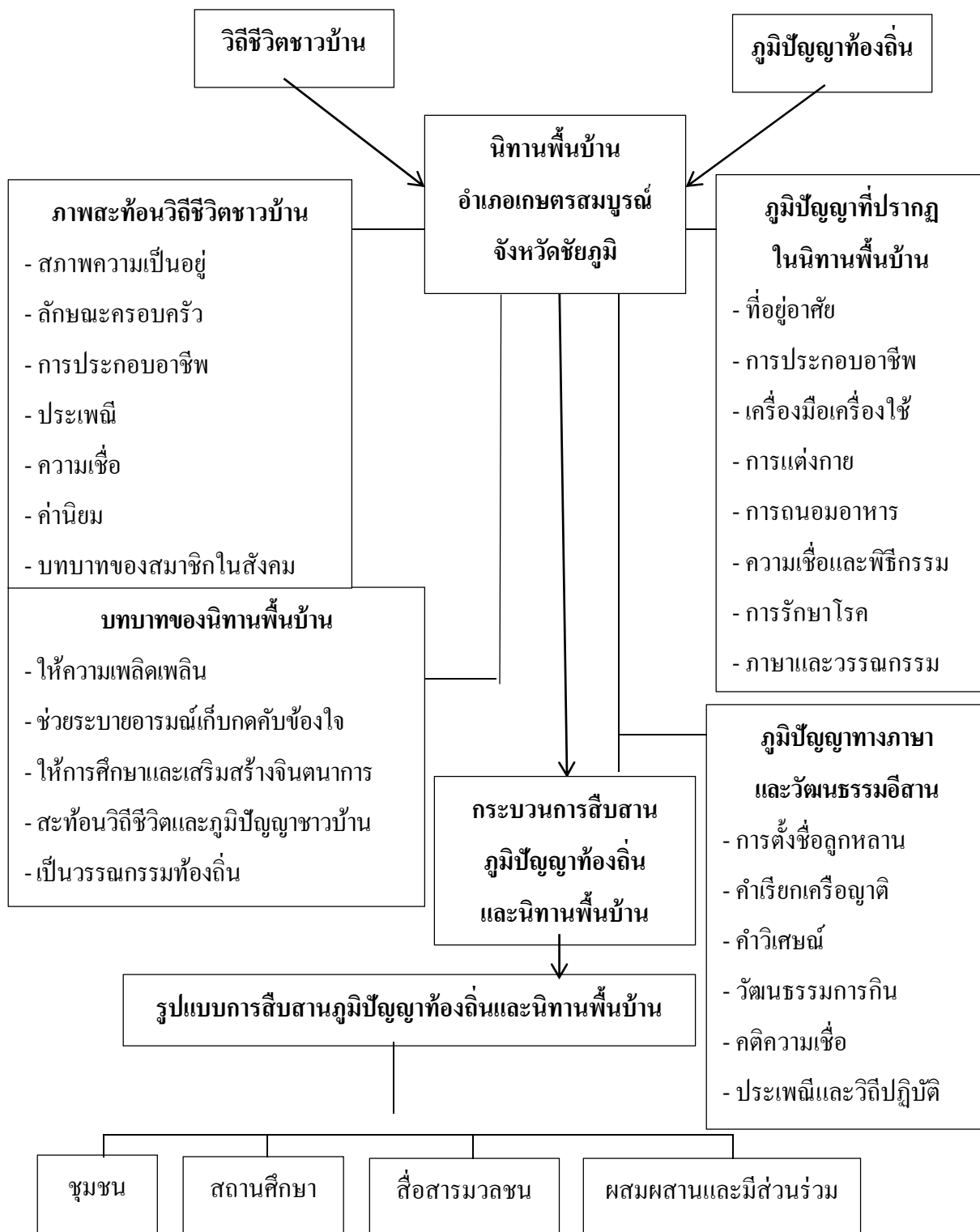
7.1.2 การจัดระบบเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นของเนื้อหาที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ โดยการวิเคราะห์ แยกแยะ ตรวจสอบ และจัดระบบข้อมูลนิทานพื้นบ้าน จัดประเภทนิทาน วิเคราะห์โครงสร้างนิทาน วิเคราะห์วิถีชีวิตชาวบ้าน วิเคราะห์บทบาทของนิทานพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน และเสนอรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้านแก่ชุมชน

7.1.3 การจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม (Focus group) เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยไปใช้ในกิจกรรมสนทนากลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน ผู้นำสถานศึกษา อาจารย์สื่อมวลชนท้องถิ่น และชาวบ้าน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและหาแนวทางสืบสานภูมิปัญญาร่วมกัน แล้วสรุปเป็นข้อเสนอแนะในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

7.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) ที่มุ่งแสวงหาความรู้หรือข้อเท็จจริงของสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาและประเด็นการศึกษา โดยจะนำมาจัดเข้ากับเนื้อหาของบทต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และสรุปผลการศึกษาในลำดับต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดที่สัมพันธ์กับกระบวนการวิจัย มีดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยและแผนดำเนินงาน

1. ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย ระหว่างเดือนมิถุนายน 2556 – พฤษภาคม 2561
2. แผนดำเนินงาน

ระยะเวลา	มิ.ย.-ก.ค. 56	ส.ค. 56-พ.ค. 57	มิ.ย. 57-ธ.ค. 60	ม.ค.-พ.ค. 61
ขั้นตอนการวิจัย				
1. เลือกหัวข้อคุณูปพันธ์	←→			
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง				
3. เก็บรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาศึกษาวิจัย		←→		
4. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย			←→	
5. สรุปผลการศึกษาวิจัย				←→

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องนิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ครั้งนี้ ผู้วิจัยจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ เอกสารความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานิทานพื้นบ้าน ดังต่อไปนี้

เอกสารความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องราวของชาวบ้านที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน ประกอบด้วย ความหมายของนิทานพื้นบ้าน ลักษณะของนิทานพื้นบ้าน ความสำคัญและบทบาทของนิทานพื้นบ้าน ประเภทของนิทานพื้นบ้าน การวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้าน ดังนี้

1. ความหมายของนิทานพื้นบ้าน

กิ่งแก้ว อรรถากร (2519, หน้า 2) ให้ความหมายของนิทานพื้นบ้านไว้ว่า “เป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมา เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก

ที่ได้รับการบันทึกไว้แล้ว”

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521, หน้า 155) ได้กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านไว้ว่า “นิทานเป็นวรรณกรรม มุขปาฐะที่เล่าสืบกันมาหลายชั่วอายุคน นิทานบางเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่สมมุติขึ้น แต่นิทานหลายเรื่องก็เป็นความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (2531, หน้า 131) กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านว่า “เป็นเรื่องเล่าประเภทร้อยแก้ว ส่วนมากจะเป็นเรื่องเก่าแก่สืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นเวลานานโดยประเพณีจากคำบอกเล่า (Oral tradition)

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2548, หน้า 3) กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านว่าเป็นผลงานอย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาและกล่าวได้ว่าเก่าแก่ที่สุด มีกระบวนการของการสื่อสาร หมุนเวียน และแพร่หลายอยู่ในกลุ่มคนพื้นบ้านมาเป็นเวลาช้านาน เมื่อนิทานพื้นบ้านแพร่กระจายไปในพื้นที่ใดก็ตาม คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ก็จะสามารถปรับปรุงเรื่องราวเหล่านี้ให้เข้ากับชีวิตความเป็นอยู่เพื่อให้มีเนื้อเรื่องและรายละเอียดเหมาะสมกับบรรยากาศ หรือธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้น

จากความหมายดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านหมายถึงเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่บางส่วนได้มีการบันทึกไว้แล้ว

2. ลักษณะของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านมีลักษณะหลายประการ ดังที่ กุหลาบ มัลลิกะมาส (2516, หน้า 99-100) ได้อธิบายไว้ ดังนี้

1. เป็นเรื่องที่เล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว ไม่ใช่ภาษาร้อยกรอง มุ่งเอารสของเรื่องมากกว่ารสของคำ
2. สืบต่อกันมาโดยวิธีมุขปาฐะ แต่ต่อมาในระยะหลังเมื่อการเขียนเจริญขึ้น ก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า
3. มีการเล่าสู่กันฟังและจดจำเล่าต่อ ๆ กันมาเป็นเวลาช้านาน จนไม่สามารถรู้ได้ว่าใครเป็นผู้เริ่มผูกเรื่องขึ้นเล่า
4. เป็นเรื่องราวที่มีฉาก มีตัวละคร แสดงพฤติกรรมความเป็นมาและความเป็นไปของชีวิตและสิ่งต่าง ๆ เป็นเรื่องราวที่มนุษย์สร้างขึ้นมาโดยอาจสร้างจากจินตนาการของตนเอง หรือมีเค้าเรื่องจริงอยู่ก่อนแล้วนำมาจินตนาการขยายความเสริมต่อให้พิสดารออกไปก็ได้
5. มีลีลาการดำเนินเรื่องอย่างง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเหมือนวรรณกรรมปัจจุบัน
6. ส่วนใหญ่มีเป้าหมายหลักเพื่อความบันเทิงใจของผู้ฟัง และอาจมีเป้าหมายอื่น ๆ ที่สอดแทรกไว้ในเนื้อเรื่องด้วยก็ได้ เช่น เพื่อการอบรมสั่งสอน เพื่อตอบข้อสงสัยบางอย่างแก่ผู้ฟัง

เป็นต้น

เจือ สตะเวทิน (2527, หน้า 46) ได้กล่าวถึง ลักษณะของนิทานพื้นบ้านไว้ในทำนองเดียวกัน คือ

1. ต้องเป็นเรื่องเก่า
2. เล่าด้วยภาษาร้อยแก้ว
3. ต้องเล่าด้วยปากมาก่อน
4. แสดงความคิดความเชื่อของชาวบ้าน
5. เรื่องจริงที่มีคติแก่นับอนุ โลมเป็นนิทาน

ธวัช ปุณโณทก (2525, หน้า 11-12) กล่าวถึงลักษณะของนิทานพื้นบ้านไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ชาวบ้านทั่วไปมีสิทธิ์เป็นเจ้าของ คือ ผู้สร้างสรรค์ ผู้ใช้ อนุรักษ์ และแพร่หลายในหมู่ชาวบ้าน

2. กวีผู้ประพันธ์ เป็นชาวพื้นบ้านหรือพระภิกษุสร้างสรรคัวรรณกรรมขึ้นมาด้วยใจรัก มโนทัศน์เกี่ยวกับสภาวะของสังคมเป็นสังคมชาวบ้านแบบประชาคมท้องถิ่น

3. ภาษาที่ใช้ เป็นภาษาง่าย ๆ เรียบ ๆ มุ่งการสื่อความหมายเป็นสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นภาษาของท้องถิ่นนั้น

4. เนื้อหา ส่วนใหญ่จะมุ่งในทางระบายอารมณ์ บันเทิงใจ แต่แฝงคติธรรมทางพุทธศาสนา แม้ว่าตัวเอกของเรื่องจะเป็นกษัตริย์แต่ก็ไม่ได้มุ่งขอพระเกียรติมากนัก

5. ค่านิยมและอุดมคติ ยึดปรัชญาชีวิตแบบสังคมชาวพุทธ และยกย่องสถาบันกษัตริย์ จากลักษณะของนิทานพื้นบ้านที่นักวิชาการดังกล่าวได้อธิบายไว้นั้น สามารถสรุปได้ว่านิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องราวที่ไม่ปรากฏว่าผู้แต่งดั้งเดิมเป็นใคร เล่าสืบกันมาด้วยภาษาร้อยแก้ว เป็นเรื่องราวที่มีฉาก มีตัวละคร ดำเนินเรื่องอย่างง่าย ๆ มีเป้าหมายหลักเพื่อความบันเทิงใจของผู้ฟัง บางครั้งอาจมีเป้าหมายอื่นสอดแทรกด้วย และอาจเป็นเรื่องสมมุติที่มนุษย์แต่งขึ้นมาหรือเป็นเรื่องจริงที่มีคติก็ได้

3. ความสำคัญและบทบาทของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทต่อสังคมเนื่องจากเป็นเรื่องราวที่สร้างสรรค์และถ่ายทอดในชุมชน ผ่านการกลั่นกรองจากจินตนาการ ความรู้สึกนึกคิด และประสบการณ์ของชาวบ้าน จนเกิดเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากมาย

กิ่งแก้ว อรรถากร (2519, หน้า 119-121) ได้กล่าวถึงความสำคัญและบทบาทของนิทานพื้นบ้านไว้ ดังนี้

1. ความสำคัญของนิทานพื้นบ้าน

1.1 เป็นร่องรอยของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีต

1.2 เป็นเครื่องระบายความเจ็บปวดและเป็นการแสดงออกของจิตใจที่สำนึก ซึ่งตามปกติ

แล้วเป็นพฤติกรรมที่ไม่สามารถกระทำได้ และถือเป็นความผิดร้ายแรงหากมีการกระทำเกิดขึ้น

2. บทบาทของนิทานพื้นบ้าน

2.1 ให้ความเพลิดเพลิน ช่วยให้เวลาว่างหรือการทำงานผ่านไปโดยไม่น่าเบื่อ

2.2 ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มได้ดีขึ้น

2.3 เป็นเครื่องให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ

2.4 เป็นเครื่องปลูกฝังจริยธรรมและรักษาบรรทัดฐานของสังคม

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530, หน้า 16-21) กล่าวถึง บทบาทของคติชนวิทยาที่มีต่อสังคมว่ามี 5 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. ให้ความบันเทิง คติชาวบ้านที่ให้ความบันเทิง ได้แก่ นิทาน เพลง ปริศนา การละเล่น และมหรสพพื้นบ้าน

2. ช่วยให้อารมณ์เก็บกดและความคับข้องใจของชาวบ้านคลี่คลายไป คติชาวบ้านบางอย่างเกิดจากความคิดเพื่อฝันของมนุษย์และได้เปิดเผยให้เห็นถึงความคับข้องใจและความพยายามของมนุษย์ที่จะหนีไปจากความกดดันของสังคมและวัฒนธรรม แสดงออกในรูปแบบของการล้อเลียนซึ่งไม่อาจถือผิดได้ คติชาวบ้านจึงช่วยให้ความรู้สึกเก็บกดของมนุษย์ผ่อนคลายไปได้

3. ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ปวงชน ในสังคมซึ่งไม่รู้หนังสือ นิทาน สุภาษิต บทเพลง ประเพณี ต่างทำหน้าที่ขัดเกลาสมาชิกในสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานและค่านิยมที่วางไว้

4. ทำหน้าที่รักษาแบบแผนพฤติกรรมซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแล้วในสังคม คติชาวบ้านบางประเภทมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกลไกการควบคุมสังคม โดยเพลง สุภาษิต ปริศนา หรือนิทาน ถูกใช้ในลักษณะของการแสดงความไม่ยอมรับพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม

5. ช่วยให้อารมณ์มั่นคง คติชาวบ้านช่วยให้ชาวบ้านปฏิบัติพิธีกรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีถูกต้องตามแบบแผน และให้เหตุผลกับพิธีกรรมที่สืบทอดมา เช่น ตำนานเรื่องแม่โพสพอธิบายเหตุผลในการสร้างศาลแม่โพสพในพิธีแรกนาของชาวบ้าน การเรียกขวัญแม่โพสพในยามนวดข้าว และการไหว้แม่โพสพทุกครั้งหลังกินข้าวของคนไทย เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536 ก, ภาคผนวก) ได้กล่าวถึง บทบาทของนิทานไทย สรุปได้ว่า มนุษย์ผูกเรื่องนิทานขึ้นมารับใช้มนุษย์ทางด้านจิตใจ โดยอาจจะมิ

วัตถุประสงฆ์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น เพื่อความบันเทิงใจ เพื่ออธิบายเหตุ หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก เพื่อกล่อมเกลาจิตใจโดยสอดแทรกคติธรรมและความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

ศิริพร ฐิตะฐาน ฌ ถलग (2539, หน้า 215) ได้กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของ นิทานพื้นบ้าน สรุปได้ว่า พฤติกรรมของตัวละครในนิทานเป็นสิ่งสะท้อนค่านิยมและความคิดของคนในสังคมนั้น ๆ เพราะคนในสังคมเป็นผู้แต่งนิทานขึ้นมา และในสังคมหนึ่งอาจมีความคิดสอง กระแสที่ดูจะขัดแย้งกัน แต่ดำเนินไปพร้อม ๆ กันได้ โดยเฉพาะสังคมที่อยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ จากสังคมประเพณี (Traditional society) ไปสู่สังคมสมัยใหม่ (Modern society) ค่านิยมเดิม บางส่วนยังคงได้รับการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป นับเป็นส่วนหนึ่งของการอบรมระเบียบสังคม ดังนั้น นิทานของแต่ละยุคสมัยจึงมักจะแฝงแง่มุมทางสังคมที่น่าสนใจของสมัยนั้น ๆ ไว้ได้เสมอ

ธวัช ปุณโณทก (2546, หน้า 12-15) กล่าวถึง บทบาทของวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีต่อสังคม สรุปได้ดังนี้

1. มีอิทธิพลต่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านโดยตรง
2. มีอิทธิพลต่อการอธิบายความเป็นมาของชุมชนและเผ่าพันธุ์
3. เป็นสื่อกลางระหว่างบ้านกับวัด
4. มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในสังคม
5. มีอิทธิพลต่อศิลปะพื้นบ้าน

อภิรักษ์ เกษมผลกุล (2556, หน้า 130) กล่าวถึง บทบาทและความสำคัญของ เรื่องเล่าพื้นบ้านว่าที่ผ่านมาในสังคมและวัฒนธรรมไทยมีการนำเรื่องเล่าพื้นบ้านมาใช้ประโยชน์ ในแง่มุมที่หลากหลาย เช่น บทบาทในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม บทบาทในการให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า บทบาทในการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรม ที่เป็นแบบแผนของสังคม บทบาทในการให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้แก่ความคับข้องใจของบุคคล นอกจากนี้เรื่องเล่าพื้นบ้านยังสามารถใช้เป็น “คลัง” และ “ต้นทุน” สำคัญในการสร้างผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เมื่อแปร “คุณค่า” ให้เป็น “มูลค่า” ข้อมูลคติชนเหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญใน มิติของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และปรากฏการณ์การโยยหาอดีตของชุมชน

จากความสำคัญและบทบาทของนิทานพื้นบ้านดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า บทบาทสำคัญของนิทานพื้นบ้าน แบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ การให้ความบันเทิง การระบายอารมณ์เก็บกดคับข้องใจ การช่วยให้อารมณ์มั่นคง การให้การศึกษา และการรักษาแบบแผนของสังคม

4. ประเภทของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านมีอยู่หลายประเภท นักคติชนวิทยาแต่ละคนได้แบ่งประเภทของนิทานแตกต่างกันอยู่บ้าง เช่น

กึ่งแก้ว อัถดถากร (2519, หน้า 12-14) ได้แบ่งนิทานตามรูปแบบเป็น 8 ประเภท ตามวิธีของ สติธ ทมป์สัน (Stitch Thomson) ดังนี้

1. เทพนิยาย เป็นเรื่องค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน ดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งจินตนาการ ไม่บ่งสถานที่หรือตัวละครแน่นอน เต็มไปด้วยความมหัศจรรย์ พระเอกเป็นสุภาพบุรุษ สักราศ์ครู และได้อภิเษกกับเจ้าหญิง

2. นิทานชีวิต มีโครงสร้างใกล้เคียงกับเทพนิยาย ต่างกันที่นิทานชีวิตดำเนินเรื่องในโลกที่เป็นจริง บ่งสถานที่และเวลาชัดเจน ถึงแม้ว่าจะมีความมหัศจรรย์ปรากฏในเรื่อง แต่ก็จะเป็นไปในลักษณะสมจริงมากกว่าเทพนิยาย

3. นิทานวีรบุรุษ เป็นเรื่องของวีรบุรุษ มีการผจญภัย และการต่อสู้

4. นิยายประจำถิ่น เป็นเรื่องราวที่แปลกจากธรรมดา แต่เชื่อว่าเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดที่หนึ่ง

5. นิทานอธิบายเหตุ มีลักษณะใกล้เคียงกับนิยายประจำถิ่น คือ เจาะจงพูดถึงธรรมชาติหรือสิ่งที่อยู่ในท้องถิ่น แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่อธิบายความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ

6. ตำนานและเทพปกรณัม เป็นเรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับคำสั่งสอนทางศาสนา ซึ่งผู้เล่าคงยึดถืออยู่ เนื้อเรื่องว่าด้วยต้นกำเนิดของเทวดา มนุษย์ สัตว์ สิ่งของ โลก และจักรวาล

7. นิทานเรื่องสัตว์ เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวละครเอก สัตว์ในเรื่องประเภทนี้มักสะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพของมนุษย์

8. นิทานมุขตลก มีโครงเรื่องไม่ซับซ้อน ตัวละครเป็นได้ทั้งมนุษย์และสัตว์

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2543, หน้า 8-29) ได้เสนอทฤษฎีการแบ่งนิทานโดยอาศัยรูปแบบและเนื้อหาเป็นเกณฑ์ และแบ่งนิทานพื้นบ้านไทยออกเป็น 11 ประเภท ดังนี้

1. นิทานมหัศจรรย์ หมายถึง นิทานพื้นบ้านที่แต่เดิมเรียกกันว่า เทพนิยาย ซึ่งแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า แฟร์เทล (Fairy tale) เมื่อใช้ชื่อตามรูปศัพท์ทำให้เข้าใจว่าเป็นนิทานเกี่ยวกับเทวดานางฟ้า แต่น่าสังเกตว่านิทานพื้นบ้านประเภทนี้ทุกเรื่องมีอิทธิปาฏิหาริย์ และความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ จนกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะสำคัญของนิทานประเภทนี้ บางทีจึงมีผู้เรียกนิทานประเภทนี้ว่า Wonder tale หรือ นิทานมหัศจรรย์

2. นิทานชีวิต (Novella) มีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานประเภทแรกตรงที่ขนาดค่อนข้างยาว มีหลายอนุภาคหรือหลายตอน ที่ต่างกันคือ นิทานชีวิตดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความจริง มีการบ่งสถานที่และตัวละครที่ชัดเจน อาจมีเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ แต่ก็มีลักษณะที่ผู้อ่านผู้ฟังเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในนิทานมหัศจรรย์

3. นิทานวีรบุรุษ (Hero tale) เป็นนิทานที่มีขนาดค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาคหลายตอน อาจอยู่ในโลกแห่งจินตนาการหรือโลกที่ดูเหมือนจะเป็นจริง นิทานวีรบุรุษเป็นนิทานชุดเล่าถึง การผจญภัยของวีรบุรุษคนเดียวหลายครั้งหลายหน และมักเล่าถึงการผจญภัยของวีรบุรุษที่มีความสามารถเหนือมนุษย์

4. นิทานประจำถิ่น หรือนิยายประจำถิ่น (Sage) นิทานประเภทนี้มีขนาดเรื่องไม่แน่นอน บางเรื่องสั้นบางเรื่องยาว บางเรื่องอาจมีอนุภาคที่สำคัญเพียงอนุภาคเดียว มักเป็นเรื่องแปลกพิสดาร ซึ่งเชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตัวละครและสถานที่บ่งไว้ชัดเจน อาจเป็นเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์ หรือคนสำคัญของเมือง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ เทวดา สัตว์ หรือผี นางไม้ นิทานประจำถิ่นจะอธิบายถึงสำคัญที่อยู่ในท้องถิ่น อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือก่อสร้างขึ้นมา เช่น เรื่องพระยากงพระยาพานซึ่งอธิบายให้ทราบถึงความเป็นมาของพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น

5. นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory หรือ Etiological tale) เป็นเรื่องที่อธิบายกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ อาจอธิบายถึงกำเนิดของสัตว์บางชนิด สาเหตุที่สัตว์บางชนิดมีรูปร่างลักษณะต่าง ๆ กำเนิดของต้นไม้หรือดอกไม้บางชนิด ความเป็นมาของดวงดาว บางดวง หรือบางกลุ่ม เป็นต้น นิทานประเภทนี้มักจะสั้นและเล่าอย่างตรงไปตรงมาเพื่อตอบคำถามว่าทำไมสิ่งนั้นจึงเป็นเช่นนี้ และการอธิบายถึงกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ แต่ละชาติอาจอธิบายด้วยเรื่องราวที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับจินตนาการของคนในชาตินั้น ๆ

6. ตำนานปรัมปรา (Myth) บางทีเรียกว่า เทวปกรณัม หรือ เทพปกรณัม เป็นเรื่องอธิบายถึงกำเนิดของจักรวาล โครงสร้างของระบบจักรวาล มนุษย์ สัตว์ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ลม ฝน กลางวันกลางคืน พายุร้อน พายุผ่า ความเป็นมาของชนชั้นผู้นำ ลำดับชั้น และบทบาทหน้าที่ของมนุษย์ ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมและการประพฤติปฏิบัติว่าเกิดขึ้นเมื่อใดเพราะเหตุใด

7. นิทานเรื่องสัตว์ (Animal tale) เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวเอก โดยทั่วไปมักแสดงให้เห็นความฉลาดของสัตว์ชนิดหนึ่งและความโง่เขลาของสัตว์อีกชนิดหนึ่ง

8. นิทานมุขตลก (Jest) มักมีขนาดสั้น โครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีเพียงอนุภาคเดียว ตัวละครอาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ของเรื่องต่าง ๆ สติธ ทอมป์สัน ได้ประมวลแนวคิดของเรื่องที่เป็นมุขตลกกว่ามี 16 ประการ คือ ความฉลาด ความโง่ การชนะการแข่งขันด้วยกลฉ้อ การต่อรองแบบกลฉ้อ ขโมยและการหลอกต้ม การหนีโดยใช้กลฉ้อ การล่อลวงและผิประเวณี กลฉ้อที่ทารุณ กลฉ้อโดยวิธีแข่งขัน การปลอมแปลง การกล่าวหาที่ผิด ภรรยาที่เลว ความเกียจคร้าน คนหูหนวก นักบวช และการโหม้

9. นิทานศาสนา (Religious tale) เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา แต่ไม่ใช่ประเภทเทพปกรณัม เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเยซูและนักบุญต่าง ๆ เป็นต้น นิทานประเภทนี้ผู้เล่ามักถือว่าเป็นเรื่องจริง

10. นิทานเรื่องผี (Ghost stories) เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับผี และลักษณะการหลอกหลอนของผีประเภทต่าง ๆ

11. นิทานเข้าแบบ (Formula tale) หมายถึง นิทานที่มีแบบแผนในการเล่าเป็นพิเศษ นิทานประเภทนี้โครงเรื่องมีความสำคัญเป็นรองของแบบแผนในการเล่า การเล่าก็เล่าเพื่อความสนุกสนานของผู้เล่าและผู้ฟัง โดยแท้ บางเรื่องอาจใช้ในการเล่นเกม เช่น นิทานลูกโซ่ นิทานหลอกผู้ฟัง นิทานไม่จบเรื่อง และนิทานไม่รู้จบ

สำหรับการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางการจัดประเภทนิทานของ ประคอง นิมมานเหมินทร์

5. การวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานพื้นบ้าน

Olrik (1965, pp. 129-141) นักคติชนวิทยาชาวเดนมาร์ก มีความเชื่อว่านิทานพื้นบ้านมีกฎที่เป็นความจริงเฉพาะของตัวเอง ดังนั้นนิทานพื้นบ้านที่ดีต้องวิเคราะห์ได้ด้วยกฎของตัวเอง สามารถอธิบายวิธีการถ่ายทอดนิทานพื้นบ้านของมนุษย์ได้อย่างเป็นแบบแผน และกฎนี้สามารถใช้ได้กับนิทานพื้นบ้านของทุกชาติ เรียกว่า กฎศึกษารรพของนิทานพื้นบ้าน (Epic laws of narrative) สรุปได้ดังนี้

1. กฎของการเริ่มเรื่องและจบเรื่อง (The law of opening and closing) การเริ่มเรื่องของนิทานพื้นบ้านจะเริ่มจากภาวะที่สงบไปสู่เหตุการณ์ที่ตื่นเต้น ไม่จบกะทันหัน ส่วนการจบเรื่องจะเริ่มจากเหตุการณ์ที่ตื่นเต้นแล้วคลี่คลายไปสู่ความสงบ

2. กฎของการซ้ำ (The law of repetition) เป็นการเน้นความสำคัญของบุคคล สิ่งของ สถานที่ หรือเหตุการณ์ การซ้ำในเรื่องมักจะยัดจำนวน 2-4 ครั้ง เพื่อเน้นย้ำให้เนื้อเรื่องมีความเข้มข้น บางครั้งทำให้เนื้อเรื่องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. กฎของจำนวนสาม (The law of three) กฎข้อนี้ปรากฏในนิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเชื่อว่าธรรมชาตินั้นจัดระบบด้วยจำนวนสาม เช่น พื้นดิน-ท้องฟ้า-ทะเล โลก-สวรรค์-นรก อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต เป็นต้น

4. กฎของตัวละคร 2 ตัวใน 1 ฉาก (The law of two to scene) ในฉากหนึ่ง ๆ ของนิทานพื้นบ้านมักจะมีตัวละครที่มีบทบาทอยู่เพียง 2 ตัว

5. กฎของความแตกต่างแบบตรงกันข้าม (The law of contrast) นิทานมักจะสร้างลักษณะตัวละครที่แตกต่างกันแบบตรงกันข้ามอย่างเห็นได้ชัด เช่น บทบาทของคนใจดีกับคนใจร้าย หรือ คนแข็งแรงกับคนอ่อนแอ เป็นต้น

6. กฎของฝาแฝด (The law of twin) เนื้อเรื่องมักจะกล่าวถึงความทุกข์ยากจะทำให้ฝาแฝดหรือพี่น้องสองคนปรองดองกันดี แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ดีขึ้นมา ก็จะเป็นศัตรูกัน และกฎข้อนี้ยังครอบคลุมถึงตัวละครที่มีบทบาทใกล้เคียงกัน เช่น เป็นเพื่อนกัน ก็ได้

7. กฎของความสำคัญของตำแหน่งต้นและตำแหน่งท้าย (The law of initial and final position) ถ้าตัวละครเป็นพี่น้องกันมีหลายคน เนื้อเรื่องมักจะกล่าวถึงผู้อาวุโสมากที่สุดก่อน แต่ความสำคัญมักจะอยู่ที่น้องคนสุดท้าย

8. กฎของการสร้างเรื่องเชิงเดี่ยว (Single-stranded) ส่วนมากโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านจะมีลักษณะไม่ซับซ้อน ดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ ไม่ทิ้งบทบาทของตัวละครสำคัญที่ทำหน้าที่ดำเนินเรื่อง

9. กฎของการสร้างแบบอย่าง (Patterning) ในนิทานพื้นบ้านจะมีบทบาทหรือคำพูดของตัวละครเหมือนกันหรือซ้ำกันอยู่ในเรื่อง

10. ฉากประทับใจ (Tableaux scene) ในนิทานพื้นบ้านมีการพรรณนาให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจน แสดงอารมณ์สะท้อนใจ หรือฉากการต่อสู้ เช่น วีรบุรุษสู้กับมังกร เป็นต้น

11. เรื่องของความสมเหตุสมผล (Logic) เหตุการณ์ในนิทานพื้นบ้านมีความสมเหตุสมผลในตัวเองตามสภาพของแต่ละเรื่อง

12. เรื่องของเอกภาพ (Unity of plot) อนุภาคหรือเหตุการณ์ที่นำมาเล่ามีส่วนสนับสนุนโครงเรื่องใหญ่อย่างเห็นได้ชัด

13. การเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว (Concentration on a leading character) นิทานพื้นบ้านจะมีการบรรยายบุคลิกภาพและพฤติกรรมของตัวละครเอกมากกว่าเรื่องอื่น ๆ

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้าน

เสรี พงศ์พิศ (2529 ข, หน้า 147) กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมี 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม ได้แก่ โลกทัศน์ชีวทัศน์ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต เรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

เสน่ห์ จามริก (2532, หน้า 27) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า หมายถึง กระบวนการทางปัญญาและความคิดเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึง กระแสความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจ พฤติกรรม สังคม องค์กร วัฒนธรรมชุมชน เศรษฐกิจ เทคโนโลยี การผลิต และการพึ่งตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536 ข, หน้า 23) ได้จัดขอบเขตของการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 7 ด้าน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านการเกษตร
2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ
3. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
4. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาหมู่บ้าน
5. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ
6. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
7. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

เอกวิทย์ ฌ ถलग (2536, หน้า 6) อธิบายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มิชอบเขตกว้างขวางลึกซึ้ง หมายถึง คตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว และการเลือกเฟ้นความคิด วิธีการ มาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล เป็นเรื่องของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2538, หน้า 47) กล่าวว่า ภูมิปัญญาหมายถึงความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง ปลอดภัย มีความสะดวกสบาย สุขสงบ และบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาก่อน หรือเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้

เอกวิทย์ ฌ ถलग (2539, หน้า 182-236) ได้กำหนดกรอบความคิดภูมิปัญญาไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาในการดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์และพึ่งพา
3. ปัญญาในหัตถกรรมพื้นบ้าน
4. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและยากลางบ้าน
5. ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวิตทัศน์โลกทัศน์
6. ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม กำหนดปทัสถานและรักษาคุณภาพของสังคม
7. ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2543, หน้า 1) ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้ว่า ภูมิปัญญาหมายถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

จากความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นในดำรงชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม และสามารถจำแนกประเภทตามบริบทการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้ 5 ด้าน คือ ด้านอาหารและเครื่องคัม ด้านการแต่งกาย ด้านที่อยู่อาศัย ด้านสุขภาพอนามัย และด้านภาษาและวรรณกรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จารุณี กองพลพรหม (2516) ศึกษาเรื่อง คุณค่าคติชาวบ้านหมู่บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยรวบรวมคติชาวบ้านได้ 6 ประเภท คือ เพลงกล่อมเด็ก เพลงหยอกเด็ก ผญา ขะลำ และนิทาน คุณค่าของคติชาวบ้านมีถ้อยคำสำนวนที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปกรรม การดำเนินชีวิต ขนบประเพณีของชาวบ้าน และพบว่าคติชาวบ้านเมืองเก่ามีคุณค่าทางด้านปรัชญา สุนทรียะ และจริยศาสตร์

ประจักษ์ สายแสง (2516) ศึกษาวรรณกรรมจากตำบลศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย ผลการศึกษาสามารถจำแนกวรรณกรรมเป็นนิทาน นิยาย ประวัตินิยาย และเพลง พบว่าชาวตำบลศิริมาศให้ความสำคัญกับจริยธรรมอันมีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา เน้นจิตใจหรือเจตนารมณ์ที่ดีงาม เน้นวิธีการอันรอบคอบและใช้วาจาอันเป็นมงคล การเล่าเรื่องให้สนุกสนานและขบขัน โดยเฉพาะในมุขตลกใช้วิธีการบิดเบือนเรื่องจากความเป็นจริง บางครั้งใช้ถ้อยคำหยาบโลน แต่เรื่องเหล่านั้นมีคติธรรมแฝงอยู่ วรรณกรรมบางเรื่องที่มีจุดมุ่งหมายในทำนองสั่งสอนมักจะมีการขยายความประกอบทำให้ผู้ฟังได้รับความเพลิดเพลิน ส่วนบทเพลงอันประกอบด้วยท่วงทำนองโหวดทำให้เกิดอารมณ์สุนทรียะ

ปรีชา อุยตระกูล (2520) ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านได้จำนวน 88 เรื่อง ผลการศึกษาสามารถจำแนกนิทานได้ 6 ประเภท คือ นิทานทรงเครื่อง ประวัตินิยาย นิทานคติ นิทานเรื่องสัตว์ และมุขตลก และพบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านตำบลรังกาใหญ่สะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านในด้านต่าง ๆ เช่น การให้ออกาสหนุ่มสาวเลือกคู่ครองด้วยธรรมเนียมการลงกระเดื่อง ภายหลังการแต่งงานฝ่ายชายไปอาศัยอยู่ที่บ้านภรรยา การมีฝั้วเดียวเมียเดียว ระบบการสืบทอดมรดกที่บ้านและที่ดินสืบทอดมาทางฝ่ายหญิง อาชีพของชาวรังกาใหญ่ส่วนมากคือ อาชีพทำนา ทำไร่ และค้าขาย ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเน้นในเรื่องกรรม ชาติภพ กำนันิยมของคนโดยทั่วไปเกี่ยวพันกับพุทธศาสนา เน้นหน้าที่ของแต่ละบุคคล ความอดทน และความกตัญญู

ศรีสุดา เอื้อนครินทร์ (2520) ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไทย ตำบลเรณู จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาสามารถจำแนกวรรณกรรมได้ 6 ประเภท ได้แก่ นิทานทรงเครื่อง ประวัตินิยาย

นิทานคติ นิทานเรื่องสัตว์ นิยาย และมุขตลก และพบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นสังคมชาวเรณูว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมและมีนิสัยทางการค้า ลักษณะที่เห็นเด่นชัดคือการรักพวกพ้องชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มโดยค้อยมีชนชาติอื่นเข้าไปอาศัยปะปนอยู่ในหมู่บ้าน ด้านความเชื่อชาวเรณูมีชีวิตผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อในอำนาจสิ่งเร้นลับ ลักษณะของภาษาที่ใช้เป็นคำง่าย ๆ ตรงไปตรงมา บางครั้งมีสัมผัสคล้องจองไพเราะ และนิทานบางเรื่องได้รับอิทธิพลมาจากนิทานชาดก และนิทานของท้องถิ่นอื่น

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2522) ศึกษาวิเคราะห์นิทานอีสานจากสามหมู่บ้าน โดยได้วิเคราะห์นิทานชาวบ้านจากบ้านส่องนางใย จังหวัดมหาสารคาม บ้านขาว จังหวัดร้อยเอ็ด และบ้านอาจสามารถ จังหวัดขอนแก่น รวบรวมนิทานได้จำนวน 78 เรื่อง ผลการศึกษาสามารถจัดประเภทนิทานได้ 5 ประเภท คือ นิทานทรงเครื่อง นิทานอธิบายเหตุ นิทานภายิต เทพนิยาย และมุขตลก และพบว่านอกจากนิทานจะทำหน้าที่สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ฟังแล้ว ยังแสดงถึงพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม พยายามหาเหตุผลตามความเชื่อ ค่านิยม ลักษณะสังคม และสภาพภูมิศาสตร์ของสังคมที่เป็นเจ้าของนิทาน ภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏได้แก่ ระบบครอบครัว การประกอบอาชีพ และค่านิยม

ทัศนีย์ ทานตวณิช (2523) ศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ระยะที่ 2) วรรณกรรมจากตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย และตำบลบ้านเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง โดยรวบรวมวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ ประกอบด้วย นิทานชาวบ้าน เพลงชาวบ้าน ปริศนา และความเชื่อ ผลการศึกษาพบว่านิทานชาวบ้านจากทั้ง 2 ตำบลมีจำนวนมาก แต่ละเรื่องต่างก็มีสาระในตัวเอง และสะท้อนสภาพสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของท้องถิ่น มีนิทานหลายเรื่องตรงกับนิทานท้องถิ่นอื่น การศึกษานิทานชาวบ้านช่วยให้เข้าใจสำนวนและสำเนียงภาษาถิ่นที่ต่างไปจากภาษามาตรฐาน เพลงชาวบ้านที่ปรากฏในท้องถิ่นและอาจถือเป็นเพลงประจำถิ่นคือ เพลงเอ๋ย เพลงวง และเพลงไอ้เป้ ปริศนามักเป็นปริศนายาว ๆ ปริศนาจากตำบลบ้านเพจะทายเรื่องทางทะเลด้วย ส่วนปริศนาจากตำบลตาขันมักจะทายเรื่องในการดำรงชีวิต และการทำอาชีพ กติกรรม ความเชื่อของชาวตำบลบ้านเพที่เกี่ยวกับอาชีพประมงมีมาก และยังเชื่อถือกันอยู่โดยเฉพาะเรื่องแม่ย่านางเรือ

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2524) ศึกษาวิเคราะห์สารัตถะ เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่าเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากมูลเหตุที่มีวัฒนธรรมการขับกล่อมเพื่อให้เด็กนอนหลับเร็วและหลับสนิท แต่ส่วนมากเกิดขึ้นเพราะชาวภาคใต้นิยมเล่นเพลงกล่อมเด็กเป็นเพลงปฏิพากย์ ร้องโต้ตอบกัน เพื่อแสดงความรอบรู้และความมีปฏิภาณ แก่คารมกันอย่างฉับพลัน เพลงกล่อมเด็กภาคใต้จึงมีมากทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เนื้อหาสาระมีอย่างกว้างขวาง เป็นผลให้เพลงกล่อมเด็กภาคใต้มีบทบาทและหน้าที่สำคัญ จำแนกได้ 6 ประการ คือ ใช้ขับกล่อมเพื่อให้เด็ก

นอนหลับเร็วและหลับสนิท ใช้เพื่อความบันเทิงใจ ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารชาวบ้านเพื่อให้ความรู้ และความคิดเห็นทั่ว ๆ ไป ใช้เป็นเครื่องปลุกฝังกุลบุตรและกุลธิดา เพื่อให้มีคุณภาพและคุณธรรม สูง ใช้เพื่อปกป้องรักษาปทัสถานของสังคม และใช้เพื่อปกป้องสิทธิอันพึงมีพึงได้โดยชอบธรรม จากสังคม บทบาทและหน้าที่ที่เด่นที่สุดคือ การใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารชาวบ้าน

ประเทือง วงศ์ริน (2525) ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาสามารถรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านได้จำนวน 4 ประเภท ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน บททำขวัญ และบทแห่ นิทานพื้นบ้านจำแนกเป็น 5 ประเภท คือ ประวัตินิยาย นิทานคติ นิทานเรื่องสัตว์ และมุขตลก เพลงพื้นบ้านจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ เพลงเด็ก และเพลงประกอบการเล่นพื้นเมือง บททำขวัญจำแนกเป็น 3 ประเภท คือ บททำขวัญลูก บททำขวัญนาค และบททำขวัญบ่าวสาวหรือบทเช่นผี บทแห่จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ แห่ล่อภิปรัชญา และแห่เบ็ดเตล็ด และพบว่าวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลโรงช้างเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพท้องถิ่น การประกอบอาชีพในการทำนา ทำไร่ จับสัตว์น้ำ และค้าขาย การดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผีสงเวทคา เวทมนตร์คาถา และเครื่องรางของขลัง ค่านิยมด้านการยกย่องผู้มีความกตัญญู ยกย่องผู้มีเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และสนับสนุนให้คนปฏิบัติตามประเพณี

สมพงษ์ ช่วยเนียม (2537) ศึกษานิทานชาวบ้านตำบลคลอง อำเภอสีชล จังหวัด นครศรีธรรมราช ผลการศึกษาสามารถจำแนกนิทานได้ 5 ประเภท คือ นิทานประเภทอธิบาย นิทานประเภทภูมินาม นิทานประเภทความเชื่อ นิทานประเภทมุขตลก และนิทานประเภทคติ ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในนิทานชาวบ้าน ได้แก่ ภาพสะท้อนทางด้าน เศรษฐกิจ ภาพสะท้อนทางการศึกษา ภาพสะท้อนทางการเมืองและการปกครอง ภาพสะท้อนทางด้านศาสนาและความเชื่อ และภาพสะท้อนทางด้านนันทนาการ

สืบพงศ์ ธรรมชาติ (2539) ศึกษาเรื่องวิถีชีวิตชาวไทยภาคใต้จากเพลงกล่อมเด็ก อำเภอ เขาชัยสน จังหวัดพัทลุง ผลการศึกษาพบว่าวิถีชีวิตที่ปรากฏมี 3 ด้าน ได้แก่ วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการทำ มาหากินและเศรษฐกิจ คือการทำงาน การประกอบอาชีพให้มีรายได้ อันส่งผลต่อการอยู่กิน อย่างปกติสุข วิถีชีวิตเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม คือการดำเนินชีวิตของสมาชิกในสังคมเป็นไปตามหลักของสังคม อันช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้อย่างเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และวิถีชีวิตเพื่อการบริโภค มีความผสมกลมกลืนกันไปทั้งด้านกายและจิตใจ ซึ่งทำให้ไม่เกิดปัญหา ในการดำเนินชีวิต

นิตดา สุนทอง (2540) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน จากคำบถตาดทอง อำเภอเมือง จังหวัดชัยโสธร ผลการศึกษาพบว่า มีวรรณกรรมพื้นบ้าน 3 ประเภท ได้แก่ นิทาน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทาย วรรณกรรมพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ คือ ด้านวิถีชีวิตมีระบบครอบครัวเดี่ยว ตั้งบ้านเรือนใกล้แหล่งน้ำ บ้านเรือนมีลักษณะใต้ถุนสูง ด้านค่านิยมมีค่านิยมในการยกย่องนับถือบุคคลที่มีอำนาจ มีบุญบารมี ร่ำรวย มีสติปัญญา และขยันหมั่นเพียร ด้านความเชื่อชาวบ้านเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เทพเทวดา ภูติผีปีศาจ และวิญญาณ ด้านประเพณีนิยมทำบุญตามประเพณีทางศาสนา และทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ ส่วนด้านภูมิปัญญา มีความสามารถในการเลือกที่อยู่อาศัย การปกครอง การอบรม เลี้ยงดูบุตรหลาน การประกอบอาชีพ และการปฏิบัติตามจารีตประเพณี

กมลมาลย์ คำแสน (2542) ศึกษาผญาภาษิตอีสานตามแนวทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม เพื่อสอนวรรณกรรมท้องถิ่น โดยใช้ข้อมูลมาจากหนังสือผญาบทกวีของชาวบ้าน ของ จารุวรรณ วรรณวัตร ร้อยกรองท้องถิ่นของประเทือง คล้ายสุบรรณ และไขภภาษิต โบราณอีสานของปรีชา พิณทอง รวม 367 ภาษิต ผลการศึกษาพบว่า สามารถจำแนกเนื้อหาหลักภาษาทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในผญาภาษิตได้ 5 ลักษณะ คือ ระบบครอบครัว สภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการบริโภค ระบบค่านิยม และศาสนาและความเชื่อ จากผลการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมสำหรับครูเพื่อประกอบการสอนรายวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย ความรู้สำหรับครู กิจกรรมเสนอแนะ ข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมการสอน สำหรับครูทั้งหมด 10 กิจกรรม และตัวอย่างการวิเคราะห์ผญาภาษิตตามแนวทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

ชื่น วิไลพร (2546) ศึกษาเรื่อง ผญากับชีวิตท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของผญาต่อวิถีชีวิตชาวอีสาน คือ ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารให้คนได้เข้าใจ และถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี เช่น การอบรมสมาชิกในครัวเรือนและสมาชิกในสังคม สอนให้รู้จักหน้าที่ ศีลธรรมและจรรยา และเป็นภาษาสื่อรักสำหรับคนหนุ่มสาว ผญาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผญาภาษิต และผญาเกี่ยว ปัจจุบันการใช้ผญาได้ลดบทบาทลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผญาเป็นวรรณกรรมชั้นสูงและมีคุณค่าหลายด้าน จึงสมควรอนุรักษ์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของสังคมชาวอีสานสืบไป

อรัญญา แสนสระ (2546) ศึกษานิทานพื้นบ้านตำบลโนนกกอก อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาสามารถจัดประเภทนิทานได้ 9 ประเภท ได้แก่ นิทานมุขตลก นิทานชีวิต นิทานอธิบายเหตุ นิทานคติ นิทานเรื่องผี นิทานประจําถิ่น นิทานเรื่องสัตว์ นิทานศาสนา และนิทานเข้าแบบ และพบว่านิทานพื้นบ้านได้สะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้าน 7 ด้าน คือ ด้านสภาพความเป็นอยู่

ชาวบ้านมีความเป็นอยู่เรียบง่าย ดำรงชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ ด้านครอบครัว ส่วนมากเป็นครอบครัวขยาย ด้านการประกอบอาชีพ อาชีพหลักคือ อาชีพเกษตรกรรม ด้านประเพณียึดถือประเพณีการทำบุญและประเพณีเกี่ยวกับชีวิตอย่างเคร่งครัด ด้านความเชื่อ มีลักษณะผสมผสานระหว่างความเชื่อทางศาสนาพุทธ ผี และพราหมณ์ ด้านค่านิยม ค่านิยมที่เด่นชัดคือเรื่องความรัก และความขยัน และด้านบทบาทของสมาชิกในสังคม บทบาทของสมาชิกในครอบครัวมีความชัดเจนมากที่สุด

พรสวรรค์ สุวรรณศรี (2547) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่ และการสืบทอดผลญาอีสาน ผลการศึกษาพบว่า คุณค่าของผลญาอีสานประกอบด้วยคุณค่าที่ให้ออกคิดต่อบุคคลในด้าน การพัฒนาคนและด้านพัฒนาสังคม และคุณค่าที่ใช้อบรมระเบียบสังคมด้านต่าง ๆ ได้แก่ ครอบครัว การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา และศาสนา สภาพการดำรงอยู่ของผลญาอีสานมี 3 รูปแบบ คือ ไม่มีการใช้ มีการใช้อยู่ และมีการเปลี่ยนแปลง ลักษณะการดำรงอยู่ ได้แก่ การจัดการรายการวิทยุและโทรทัศน์ การเขียนตำรา การเขียนกลอนลำ การเทศน์ การพูดคุยกันบางโอกาส งานเลี้ยงต้อนรับ การบายศรีสู่ขวัญ การเป็นวิทยากรบรรยาย และการใช้ผลญาผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ส่วนแนวทางการสืบทอดผลญาอีสานผู้วิจัยได้เสนอไว้ 4 วิธี คือ สถาบันการศึกษาทุกระดับจัดทำเป็นหลักสูตรให้มีการเรียนการสอนอย่างจริงจัง องค์กรที่เกี่ยวข้องช่วยกันศึกษาค้นคว้า สำรวจ จัดระบบ และเผยแพร่ข้อมูล จัดทำเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และควรชี้แจงอธิบายรูปแบบของผลญาอีสานให้ชัดเจนและสอนคนรุ่นใหม่ให้เขียนบทผลญาได้

พิรุณรัตน์ เขตจัตุรัส (2547) ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์กับชื่อลายผ้ามัดหมี่ของบ้านหนองบัวเพ็ง อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ในเชิงคติชนวิทยา ผลการศึกษาสามารถจำแนกวรรณกรรมพื้นบ้านได้ 3 ประเภท คือ เรื่องเล่า นิทาน และผลญา วิเคราะห์ในเชิงคติชนวิทยาได้ภาพสะท้อน 5 ด้าน คือ ด้านวิถีชีวิต ที่อยู่อาศัยเป็นชนบท ส่วนใหญ่ปลูกบ้านเรือนบริเวณชายทุ่ง ริมลำน้ำ และชายป่า ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ด้านประเพณีกล่าวถึงประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวและประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม ด้านความเชื่อกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้านการศึกษากล่าวถึงการนำหลักสูตรส่วนกลางมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้สัมพันธ์กับชุมชน และด้านสิ่งแวดล้อมกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในชนบททั้งที่มีความแห้งแล้งและอุดมสมบูรณ์ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

อุษา ช่วยบำรุง (2550) ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านในวรรณกรรมท้องถิ่นปรากฏในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการเกิด ภูมิปัญญาด้านการทำขวัญ ภูมิปัญญาด้านการบวช ภูมิปัญญาด้านการแต่งงาน

ภูมิปัญญาด้านการทำศพ ภูมิปัญญาด้านการสร้างที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาด้านการประดิษฐ์เครื่องใช้ในครัวเรือน ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาหาร ภูมิปัญญา ด้านความบันเทิง ภูมิปัญญาด้านคำสอน และภูมิปัญญาด้านความเชื่อ

พรศิริ ศรีอระพิมพ์ (2551) ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านการแสดงหมอลำผญา จังหวัดมุกดาหาร เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญาการแสดงหมอลำผญาเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นมีวิวัฒนาการมาจากการถ่ายทอด ของหนุ่มสาว ต่อมามีคนตรีท้องถิ่นและคนตรีสากลมาประกอบการแสดงบนเวที ใช้เทคนิคต่าง ๆ เข้าช่วย หัวหน้าคณะหมอลำผญาเป็นผู้นำด้านความคิดต้องใช้ศักยภาพด้านต่าง ๆ เพื่อให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการ การแสดง หมอลำผญาทำให้เกิดอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นับว่าเกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมด้านความบันเทิง เศรษฐกิจ และอื่น ๆ

มิ่งขวัญ ชนไพโรจน์ (2551) ศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาเอกลักษณ์ และขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ภูทอกในภาคอีสาน พบว่าเอกลักษณ์และ ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างของกลุ่มชาติพันธุ์ภูทอกที่สามารถอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาได้ คือ เอกลักษณ์และขนบประเพณีที่ถือปฏิบัติโดยชุมชนบ้านโนนใหญ่ ที่บ้านฝางสามารถจัดทำ พิพิธภัณฑสถานเล็กได้ วิธีดำเนินงานคือการส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของมรดก ทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คณะผู้นำชุมชนได้วางแผนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาที่เป็นรูปธรรม โดยการตั้งพิพิธภัณฑสถานหมู่บ้านวัฒนธรรม และหมู่บ้านการท่องเที่ยว เจริญเวศวัฒนธรรม นับเป็นขบวนการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน

สุรณี แก้วกลม (2551) ศึกษาเรื่อง การปริวรรตและวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอีสานเรื่องลำ ท้าวเสือเน่า ฉบับวัดอโนดาต จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการปริวรรตนิทานพื้นบ้านจากอักษรธรรม อีสานมาเป็นอักษรไทยปัจจุบัน แล้วศึกษาวิเคราะห์สาระที่ปรากฏในนิทานในเชิงคติชนวิทยา เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์และเผยแพร่นิทาน จากการศึกษาพบว่า ลำเรื่องท้าวเสือเน่ามีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือมุ่งสอนให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมุ่งสอนผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ให้ปฏิบัติตนตามฮีตคองแต่โบราณ กล่าวคือ ต้องรักษาศีล หมั่นทำบุญให้ทาน มีความเมตตา และยุติธรรมต่อพลเมือง นอกจากนี้ยังมุ่งสอนให้บุคคลยอมรับในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น ผลกรรมที่ติดตามตัวเองมาแต่ชาติปางก่อน ในด้านคุณค่าของสังคม นอกจากจะมุ่งสอนและบอก แนวทางการปกครองแก่ผู้ปกครองเมืองแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานอันมั่นคงทางวัฒนธรรม ท้องถิ่น อันได้แก่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความมุ่งมั่นในการกระทำความดี ซึ่งจะมีผล ต่อความสุขหรือความทุกข์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ตลอดจนการเป็นมิตรแท้ที่ดีต่อกัน รวมทั้งการ แสดงความมีน้ำใจในการต้อนรับแขกผู้มาเยือน ซึ่งหมายรวมถึงการขออนุญาต การสั่งลา

และการอวยชัยให้พรแก่ผู้น้อยหรือผู้จะจากไปให้พบแต่ความสุขศรีสวัสดิ์ อันเป็นพื้นฐานที่ทำให้
สังคมชาวอีสานอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

เอี่ยมพร จรนามล (2556) ศึกษาโลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานไทลื้อ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาพบว่า นิทานพื้นบ้านไทลื้อสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่
นิทานมุขตลก นิทานอธิบายเหตุ นิทานปรัมปรา นิทานเกี่ยวกับสัตว์ และนิทานคติสอนใจ นิทาน
พื้นบ้านดังกล่าวสะท้อนโลกทัศน์ 6 ด้าน ได้แก่ อำนาจ ความเชื่อ คติสอนใจ สุขภาพ ธรรมชาติ
และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

บทที่ 2

ภูมิสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษานิทานพื้นบ้านมีประโยชน์หลายประการ เป็นการสะท้อนสภาพสังคมหลายด้าน รวมทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และบุคคลสำคัญของท้องถิ่น ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับภูมิสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและลักษณะสำคัญของท้องถิ่น เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาและวิเคราะห์นิทานพื้นบ้าน ที่ได้สะท้อนเรื่องราววิถีชีวิต และคุณค่าของนิทานพื้นบ้านในท้องถิ่นดังกล่าว

ในบทนี้จะกล่าวถึงภูมิสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ประกอบด้วยประวัติความเป็นมาของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม สถานที่สำคัญ ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของอำเภอเกษตรสมบูรณ์

อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นอำเภอหนึ่งที่มีวัฒนธรรมพื้นบ้านแบบชาวอีสานทั่วไป มีคำขวัญประจำอำเภอ คือ “ดินแดนป่าสอนลอน สะออนสาวบ้านเตี้ยงามแท้แลคิ่งไกล น้ำพรมไหลผ่าน สงกรานต์กุ่มข้าว นมัสการพระเจ้าองค์โต ถือพระไกรสิงหนาท พระธาตุกุดจอก นามบ่งบอกคือ เกษตรสมบูรณ์”

ภาพที่ 2 สัญลักษณ์ประจำอำเภอเกษตรสมบูรณ์

อำเภอเกษตรสมบูรณ์เป็นชุมชนเก่าแก่ มีประวัติการตั้งถิ่นฐานยาวนาน มีโบราณสถาน ศักดิ์สิทธิ์และเก่าแก่ มีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่ศักดิ์สิทธิ์ มีทรัพยากรป่าไม้ ภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ มีบุคคลสำคัญที่ชาวเกษตรสมบูรณ์เคารพเทิดทูน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ สิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจแก่ชาวเกษตรสมบูรณ์ตลอดมา

จากหลักฐานที่พบบนหลักศิลาจารึกที่มีการค้นพบ จำนวน 2 หลัก (ปัจจุบันหลักศิลาจารึกได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดนครราชสีมา) และได้รับการพิสูจน์โดยกรมศิลปากรแล้ว พบว่า ชุมชนหลายแห่งในพื้นที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์ในปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งหลักแหล่งมาแต่โบราณ จากการสืบค้นพบว่า มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยทวารวดีหรือเมื่อประมาณ พ.ศ. 1800 และในต้นสมัยรัตนโกสินทร์ บริเวณนี้ถูกเรียกขานว่า “เมืองยาง” มีผู้คนอยู่อาศัยตั้งหลักแหล่ง มีวัฒนธรรมพื้นบ้านและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน (ที่ว่าอำเภอเกษตรสมบูรณ์, 2542, หน้า 1-5)

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดฯ ให้หลวงไกรสิงหนาท มาตั้งเมืองหน้าด่านที่เมืองยาง ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร ต่อมาหลวงไกรสิงหนาทได้รับพระพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระไกรสิงหนาทเป็นเจ้าเมืองคนแรก เจ้าเมืองท่านนี้ไม่มีบุตร เมื่อเข้าสู่วัยชรา ได้ตั้งนายภาษา เป็นบุตรบุญธรรม และได้เป็นเจ้าเมืองสืบต่อมา เมืองนี้ได้เจริญขึ้นโดยลำดับ มีการสร้างวัดวาอารามเพิ่มขึ้นหลายแห่ง มีการค้นพบซากปรักหักพังของพระธาตุเจดีย์ 3 องค์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอ เรียกว่า “ธาตุท่าเลิง” ปัจจุบันเป็นเขตธรณีสงฆ์ ในสมัยโบราณบริเวณเมืองยางหรืออำเภอเกษตรสมบูรณ์ในปัจจุบันเคยเป็นชุมชนทางผ่านอีกเส้นทางหนึ่งที่ติดต่อระหว่างกรุงเทพมหานครกับกรุงเวียงจันทน์ ขบวนส่งส่วยหรือกองทัพมักพักค้างแรมบริเวณนี้มีหลักฐานร่องรอยการตั้งทัพหรือการหยุดพักปรากฏบริเวณที่ชาวบ้านเรียก “ท่าหลวง” ในปัจจุบัน

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ราว ร.ศ. 28 (พ.ศ. 2352) ในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมืองเกษตรสมบูรณ์มีเจ้าเมืองปกครองชื่อว่า “หลวงไกรสิงหนาท” เมืองนี้ขึ้นตรงต่อกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ขึ้นต่อเมืองชัยภูมิ หรือเมืองโคราช การส่งส่วยเครื่องราชบรรณาการนั้น หลวงไกรสิงหนาทจัดส่งเป็น 2 ทาง คือส่งส่วยผ้าขาวไปยังเวียงจันทน์ ส่งดอกไม้ธูปเทียนเงินทอง ไปยังพระเจ้ากรุงสยาม (กรุงเทพฯ) ด้วยสาเหตุที่มีการส่งส่วยผ้าขาวไปยังลาวเวียงจันทน์นี้เอง เจ้าเมืองและราษฎรในถิ่นนี้จึงได้ถูกเรียกว่า “ส่วยผ้าขาวลาวเวียงจันทน์” ดิศปากมาจนเท่าทุกวันนี้ จึงเป็นข้ออ้างอิง เป็นหลักฐานไว้ว่า “หลวงไกรสิงหนาท” เป็นคนที่มาจากลาวเวียงจันทน์ คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าต่อกันมาว่า ท่านเป็นลูกเจ้าเวียงจันทน์ เข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับเจ้าพระยาแลอดีตเจ้าเมืองชัยภูมิ หลวงไกรสิงหนาท เป็นผู้มิวสานา ไม่มีเจ้าเมืองใดมารบกวานได้

ท่านได้มารวบรวมผู้คนในท้องถิ่นเป็นปึกแผ่น ปกครองบ้านเมืองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มีความดีความชอบเป็นผู้จงรักภักดีต่อเจ้ากรุงสยามมาก จึงได้รับการยกย่องได้เลื่อนขึ้นบรรดาศักดิ์จากหลวงไกรสิงหนาท เป็น “พระไกรสิงหนาท” ตามลำดับ พระไกรสิงหนาท คนที่ 1 ไม่มีบุตร - ธิดา ที่จะสืบตระกูลต่อไป ได้พิจารณาตนเองแล้วว่าอายุมากหากล้มตายไป เกรงจะเกิดความวุ่นวายแย่งชิงอำนาจกันเป็นใหญ่ได้พิจารณาเห็นว่า “นายฤชา” ผู้เป็นหลานชาย ซึ่งรับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยตนเองอยู่แล้ว ประกอบเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นที่ไว้วางใจได้ อยากจะมอบตำแหน่งให้หลานชาย จึงได้ทำใบบอก (รายงาน) ไปยังกรุงรัตนโกสินทร์ ขอแต่งตั้งให้นายฤชา เป็นเจ้าเมืองแทน ให้มีบรรดาศักดิ์ เป็นหลวงไกรสิงหนาท โดยอ้างเหตุผลดังกล่าว สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเห็นชอบด้วย จึงแต่งตั้งให้นายฤชา เป็นเจ้าเมืองเกษตรสมบูรณ์ ให้มีบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงไกรสิงหนาท” ต่อมาหลายปี ได้ทำความดีความชอบ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มแข็ง ซื่อสัตย์สุจริต จึงได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระไกรสิงหนาท

พระไกรสิงหนาท คนที่ 2 (นายฤชา) มีบุตรชาย 3 คน คือ คนที่ 1 ชื่อ ท้าวบุญมา คนที่ 2 ชื่อ ท้าวบุญคง คนที่ 3 ชื่อ ท้าวบุญจัน ในสมัยนั้นเมืองเกษตรสมบูรณ์ ตั้งอยู่ที่บ้านเมืองเก่า ต่อมามีคนเพิ่มมากขึ้น เห็นว่าบ้านเมืองเก่าคับแคบและอยู่ห่างลำน้ำพรม จึงได้ย้ายเมืองมาตั้งที่บ้านกุคเงือก หรือ “บ้านยาง” ในปัจจุบัน

ต่อมาพระไกรสิงหนาท (นายฤชา) จับช้างเผือกได้หนึ่งเชือก แต่คนในท้องถิ่นขณะนั้นไม่รู้จักช้างเผือกคิดว่าเป็นช้างธรรมดา แต่มีสีประหลาดกว่าช้างทั้งหลาย เขตจับช้างได้นี้เป็นพื้นที่ราบอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทุกอย่าง มีบึงหนองมากพอสมควร ต่อมาประชาชนเห็นว่าเป็นพื้นที่ดีเหมาะแก่การทำไร่ทำนา จึงชวนกันไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตบริเวณป่าที่จับช้างได้นั้นจึงได้ชื่อบ้านที่ไปอยู่ใหม่ว่า “บ้านสีประหลาด” (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอภูเขียว) เมื่อจับช้างเผือกได้แล้ว พระไกรสิงหนาท ได้นำไปถวายพระเจ้ากรุงสยาม ต่อมาพระไกรสิงหนาทแก่ชราลงอยากจะมอบการปกครองและตำแหน่งเจ้าเมืองให้แก่บุตรของตน จึงได้ทำใบบอก (รายงาน) ไปยังสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ ขอแต่งตั้งให้ท้าวบุญมา บุตรคนที่ 1 เป็นเจ้าเมืองแทน พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีใบแต่งตั้งท้าวบุญมา เป็นเจ้าเมืองแทนบิดา และได้บรรดาศักดิ์เป็นหลวงไกรสิงหนาท ส่วนบิดาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์จากพระไกรสิงหนาท เป็น “พระยาภักดีภูษัยจางวาง”

เมื่อ ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) หลวงไกรสิงหนาท (บุญมา) ซึ่งอยู่ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) หลังจากได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองแล้วได้ย้ายเมืองจากบ้านกุคเงือก (บ้านยาง) ไปตั้งเมืองอยู่ที่บ้านโนนเสลา (ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอภูเขียว) เพราะเห็นว่าเป็นที่ที่เหมาะสมอยู่กึ่งกลางพอดี เหมาะแก่การปกครองท้องที่และการเก็บส่วย

ภาษีของราษฎร เพราะอาณาเขตในเมืองเกษตรสมบูรณ์กว้างใหญ่มาก (เขตอำเภอแก่งคร้อ อำเภอ บ้านแท่น อำเภอภูเขียว อำเภอกอนสาร อำเภอเกษตรสมบูรณ์ อำเภอหนองบัวแดง และอำเภอ ภักดีชุมพล ทั้ง 7 อำเภอนี้ อยู่ในเขตเมืองเกษตรสมบูรณ์สมัยนั้น)

สมัยที่หลวงไกรสิงหนาทเป็นเจ้าเมืองนี้ ท่านไม่ได้เก็บส่วยภาษีจากราษฎรโดยตรง เพราะเห็นว่าราษฎรยากจนแต่เจ้าเมืองได้มอบให้กรมการเมืองนำราษฎรไปขุดร่อนเอาทองคำ ที่พิศเขาพระยาฝ่อ (ในเขตท้องที่ตำบลนางแดด อำเภอหนองบัวแดงในปัจจุบัน) บ่อทองบ่อนั้น เรียกว่าบ่อโฆโหล หรือบ่อจี้โหล ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับถ้ำวัวแดง ปัจจุบันยังมีร่องรอยในการขุดอยู่ แต่ได้ ถูกน้ำกัดเซาะกลายเป็นลำห้วยไปแล้ว เมื่อได้ทองคำมาแล้ว หลวงไกรสิงหนาทจึงได้เจ้าหน้าที่ หลอมทองคำนั้นเป็นแท่งๆ ส่งถวายแก่เจ้ากรุงสยามเป็นเครื่องราชบรรณาการทุกปี ด้วยความดี ความชอบ จึงได้รับเลื่อนบรรดาศักดิ์ เป็น “พระไกรสิงหนาท” คนที่ 3 พร้อมได้ย้ายเมืองจากบ้าน โนนเสลาไปตั้งที่บ้านลาดสามหมื่น (ปัจจุบันชื่อว่าบ้านลาด อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านแก่ง อำเภอ ภูเขียว) แล้วทำให้ท้องที่หนองบัวแดงและตำบลนางแดด (เขตอำเภอหนองบัวแดงปัจจุบัน) ห่างไกล ยากแก่การติดต่อราชการ พระไกรสิงหนาทจึงได้ย้ายเมืองกลับมาอยู่บ้านยาง (ที่ตั้งอำเภอ เกษตรสมบูรณ์ปัจจุบัน) ตามเดิม ได้ให้กรมการเมืองปลูกสร้างจวนขนาดใหญ่ ยาวประมาณ 3 เส้น ปลูกต้นตาลไว้เป็นแถวสำหรับผูกช้าง มีการสร้างกำแพงเมืองโดยเอาท่อนไม้ซุงตัดเป็นท่อน ๆ ฝัง เป็นพืดล้อมรอบจวนของเจ้าเมือง

ต่อมาพระไกรสิงหนาท ได้พิจารณาเห็นว่าท้องที่ตำบลหนองบัวแดงและตำบลนางแดด ยังห่างไกลยากแก่การติดต่อราชการจึงได้ทำใบบอก (รายงาน) ไปยังกรุงรัตนโกสินทร์ ขอแต่งตั้งให้ พระชุมพลภักดี ปกครองท้องที่ตำบลหนองบัวแดงและตำบลนางแดดซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เกษตรสมบูรณ์ สถานที่ทำงานอยู่คอนกำแพงคือทางทิศเหนือของบ้านหมือดแอ (บ้าน หนองบัวแดง) และบ้านโนนจิวคอนกำแพงขณะนี้ยังมีซากกำแพงอยู่กลางทุ่งนา เรียกว่าตำบล คูเมือง ต่อมาประมาณ ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) ทางราชการได้เปลี่ยนแปลงการปกครองหัวเมือง ชั้นนอกใหม่ให้เป็นมณฑล จังหวัด อำเภอ ทางราชการได้แต่งตั้งให้ร้อยโทขุนแผล้ว พลภักดี (โตะ) มากำกับราชการเมืองภูเขียว เป็นข้อสันนิษฐานว่าภูเขียวคงจะเป็นเมืองแยกออกมาอีกในลักษณะ การปกครองใหม่ในปีนั้นเอง ขุนแผล้ว พลภักดี ต้องการความดีความชอบได้ฟ้องร้องกล่าวหา พระไกรสิงหนาท ในข้อหาช่องสุ่มผู้คนคิดการกบฏ โดยรายงานไปยังมณฑลนครราชสีมาและ กรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าเมืองนครราชสีมาได้ส่งทหารโดยปลอมตัวเป็นโจรมาปล้นจวนของพระ ไกรสิงหนาท เพื่อจับตัวไป เมื่อค้นจวนไม่พบสืบทราบว่าเป็นโจรสิงหนาทนำองค์ภักดีไปทอดที่วัด บ้านแท่น (อำเภอบ้านแท่นในปัจจุบัน) โจรที่ปลอมมานั้นก็ถือโอกาสปล้นเอาเงินทองของใช้ที่มี

ค่าไป และจุดไฟเผาจนไหม้หมดสิ้น แล้วตามไปจับตัวพระไกรสิงหนาทที่บ้านแทน พระไกรสิงหนาทยอมให้จับตัวแต่โดยดี เพราะตนไม่มีความผิดอันใด พระไกรสิงหนาทถูกควบคุม ขังอยู่ที่มณฑลนครราชสีมา เพื่อต่อสู้คดี ผลคดีถึงที่สุด การกล่าวหาไม่มีมูลความจริงความจริง เป็นการกลั่นแกล้งของขุนแก้ว พลภักดี ศาลมณฑลนครราชสีมายกฟ้องแล้วปล่อยตัวไป

พระไกรสิงหนาทได้เดินทางเข้าเฝ้ารัชกาลที่ 5 เพื่อรายงานให้ทราบ แต่แล้วก็เกิดเป็นโรคท้องร่วงอย่างรุนแรงโดยกะทันหันได้ถึงแก่กรรมที่กรุงรัตนโกสินทร์ โดยที่บุตรภริยา ลูกหลานไม่มีโอกาสได้รับรู้ชะตากรรม ไม่สามารถนำศพกลับมาบ้านได้ เพราะการคมนาคม ไม่สะดวกอย่างปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้คนส่วนมากได้พากันเข้าใจว่าหายสาบสูญไปตั้งแต่ถูกจับไป พระไกรสิงหนาทผู้นี้เป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์มาก เป็นเจ้าเมืองที่ปกครองประชาชนด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ตามประวัติของท่านที่กล่าวมานี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ท่านเป็นคนซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ สนใจในพระพุทธศาสนา

ในปี พ.ศ. 2452 พระยาจำแสง ได้มาตรวจราชการที่เมืองฝักขี้หรือเมืองภูเขียว เห็นว่า เมืองภูเขียวกับเมืองยางตั้งอยู่ไม่ไกลกันมากนัก จึงได้ยุบเมืองยางไปขึ้นการปกครองกับเมืองภูเขียว ต่อมาได้จัดตั้งเป็น "กิ่งอำเภอบ้านยาง" มีขุนราษฎร์ (กอง บุนนาค) เป็นปลัดอำเภอหัวหน้ากิ่งคนแรก ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเมื่อ 1 มีนาคม 2481 ชื่อ "อำเภอเกษตรสมบูรณ์" มีขุนนิกรนันท์กิจ (อ้าย วัฒนสุข) เป็นนายอำเภอคนแรก

สภาพทางภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอเกษตรสมบูรณ์ เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 16 อำเภอของจังหวัดชัยภูมิ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดชัยภูมิ ห่างจากตัวจังหวัดตามทางหลวงแผ่นดินสาย 2037 ชัยภูมิ-แก้งคร้อ-ภูเขียว-เกษตรสมบูรณ์ ระยะทาง 102 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที หรืออีกเส้นทางหนึ่งได้ตามทางหลวงแผ่นดินสาย 2037 ชัยภูมิ-หนองบัวแดง-เกษตรสมบูรณ์ ระยะทางประมาณ 84 กิโลเมตร หรือประมาณ 1 ชั่วโมงเศษ ทางรถยนต์ ห่างจาก กรุงเทพมหานคร 432 กิโลเมตร อาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอกอนสาร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอภูเขียวและอำเภอเมืองชัยภูมิ
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอเมืองชัยภูมิและอำเภอหนองบัวแดง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอหนองบัวแดง

ลักษณะภูมิประเทศ

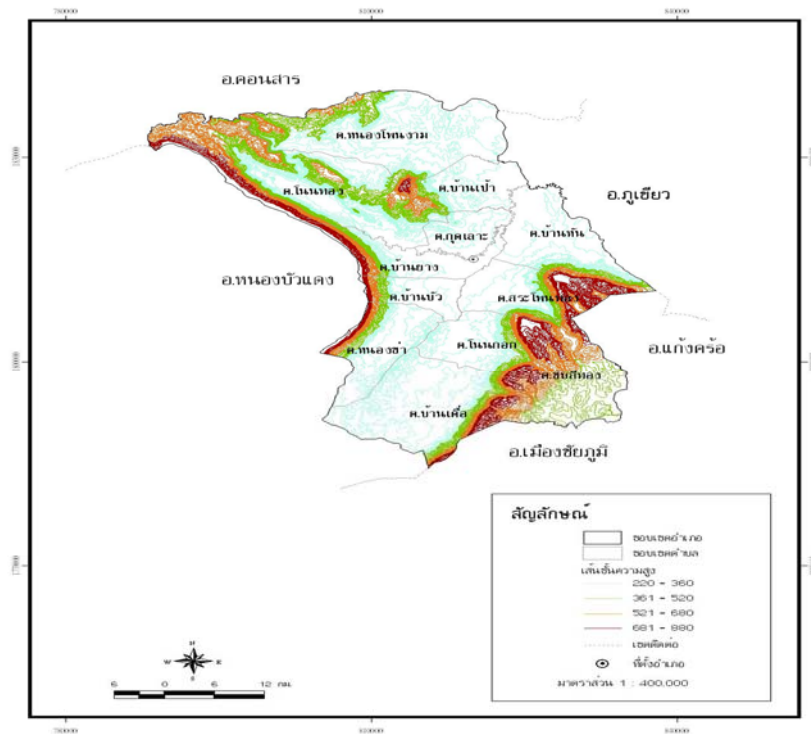
อำเภอเกษตรสมบูรณ์ เป็นอำเภอที่มีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่สองของจังหวัด ลักษณะภูมิประเทศตอนกลางของพื้นที่อำเภอเป็นที่ราบลุ่มสลับเนิน มีลำน้ำพรมไหลผ่าน เหมาะแก่การปลูกข้าว ตอนเหนือของพื้นที่อำเภอเป็นที่ราบสลับเนิน เหมาะแก่การปลูกพืชไร่ ทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ป่าไม้และแนวภูเขา เป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน โดยภูคิงเป็นภูเขาที่สูงที่สุด มีความสูงประมาณ 996 เมตรจากระดับน้ำทะเล และบางส่วนเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติตาดโตน ดังจะเห็นได้จากแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ แผนที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์ และแผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเกษตรสมบูรณ์

ภาพที่ 3 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ

ภาพที่ 4 แผนที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศอำเภอเกษตรสมบูรณ์

จากแผนที่จะเห็นได้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอเป็นที่ราบลุ่มสลับเนิน มีลำน้ำสายสำคัญ ได้แก่ “ลำน้ำพรม” ไหลผ่าน ลำน้ำสายนี้ถือเป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงชาวเกษตรสมบูรณ์ และเป็น ลำน้ำสาขาของน้ำพอง พื้นที่เป็นดินเหนียวปนทราย เหมาะแก่การปลูกข้าว ตอนเหนือของพื้นที่ อำเภอเป็นที่ราบสลับเนิน เหมาะแก่การปลูกพืชไร่และเลี้ยงสัตว์ ทิศใต้และทิศตะวันตก เป็นพื้นที่ ป่าไม้และภูเขา มีภูเขาสูงสลับซับซ้อน โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตก มีเทือกเขาภูเขียวซึ่งเป็นพื้นที่ ป่าไม้ที่เป็นแหล่งต้นน้ำขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ปัจจุบันได้รับการประกาศเป็น พื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติ (International wetland) ตามสนธิสัญญาแรมซาร์ สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ ภูเขาสูงชันสลับเทือกเขา มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะ “ภูคิง” เป็นยอดเขาที่สูงที่สุด มีความสูงประมาณ 1,300 เมตรจากระดับน้ำทะเล พื้นที่เหล่านี้เป็นที่ตั้งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ภูเขียว (ทุ่งกะมัง) สำหรับด้านทิศใต้เป็นเขตภูเขาภูแลนคา มียอด “ภูเกษตร” เป็นยอดเขาที่สูงที่สุด โดยมีความสูงประมาณ 996 เมตรจากระดับน้ำทะเล และบางส่วนเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติ ตาดโตน สภาพดิน ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย สภาพดินทิศตะวันออกจะเป็นดินปนกรวดและ ดินลูกรัง คุณภาพดินไม่ค่อยดีนัก ยกเว้นบริเวณที่ราบลุ่มตอนกลางและบริเวณใกล้ลำน้ำพรม

ทรัพยากรธรรมชาติ

อำเภอเกษตรสมบูรณ์มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ทำให้เอื้อต่อฐานะ อาชีพ ความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของชาวเกษตรสมบูรณ์ แม้ว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติบางชนิด ยังขาดการจัดการที่ดีและถูกต้อง ทำให้เกิดปัญหาขึ้นบ้างก็ตาม

ดิน พื้นที่ของอำเภอส่วนใหญ่เป็นป่าเขา และพื้นที่ราบสูงมีภูเขาล้อมรอบ สภาพดิน ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย ดินด้านทิศตะวันออกจะเป็นดินปนกรวดและดินลูกรัง คุณภาพดิน ไม่ดีนัก ยกเว้นบริเวณที่ราบลุ่มตอนกลางและบริเวณใกล้ลำน้ำพรม

น้ำ พื้นที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์นับเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแหล่งกำเนิดของลำน้ำสายสำคัญ ได้แก่ ลำน้ำพรม (สายน้ำสำคัญของพื้นที่ ปัจจุบันกำลังได้รับการวางแผนปรับปรุงระบบนิเวศ โดยความร่วมมือของส่วนราชการในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชำราชการ และประชาชนทั่วไป ได้รวมตัวกันเป็นองค์กร "ประชารัฐ" ทำหน้าที่เฝ้าระวัง เสนอแนะแผนงาน ให้ความรู้ทางวิชาการ เสนอความคิดเห็นต่อส่วนราชการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลำน้ำพรม ลำน้ำประทาว (ต้นกำเนิดลำประทาว สายน้ำที่สำคัญ สำหรับอำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอคอนสวรรค์) ลำน้ำทิก (ลำน้ำสาขาของลำน้ำพรม) ลำห้วยหามแห (ลำน้ำสาขาของลำน้ำพรม) แม้ว่าจะมีแหล่งน้ำที่สำคัญในพื้นที่ แต่บางปีอำเภอเกษตรสมบูรณ์

ยังคงมีปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค รวมถึงน้ำเพื่อการเกษตร สาเหตุ
เนื่องมาจากการขาดระบบชลประทานที่มีประสิทธิภาพ ขาดการบริหารจัดการน้ำ ขาดแหล่งกักเก็บ
น้ำเพื่อเป็นน้ำต้นทุนในฤดูแล้ง เป็นต้น

สภาพแวดล้อม

การคมนาคม การคมนาคมของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ แบ่งออกเป็นการคมนาคมเพื่อ
เข้าถึงอำเภอ และการคมนาคมในอำเภอ ดังนี้

1. การคมนาคมเพื่อเข้าถึงอำเภอ การคมนาคมเพื่อเข้าถึงอำเภอเกษตรสมบูรณ์
มีเส้นทางหลักคือทางรถยนต์ ดังนี้

1.1 เส้นทางจากตัวจังหวัดตามทางหลวงแผ่นดินสาย ชัยภูมิ-แก้งคร้อ-ภูเขียว-
เกษตรสมบูรณ์ ระยะทาง 104 กิโลเมตร

1.2 เส้นทางตามทางหลวงแผ่นดินสาย ชัยภูมิ-หนองบัวแดง-เกษตรสมบูรณ์ 2
ระยะทาง 84 กิโลเมตร

2. การคมนาคมภายในอำเภอ การคมนาคมภายในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีเส้นทางหลัก
คือทางรถยนต์ตามถนนสายภูเขียว-เกษตรสมบูรณ์-หนองบัวแดง และมีเส้นทางคมนาคม
ภายในอำเภอ ดังนี้

2.1 บ้านเปลือย-บ้านโนนฆ้อง ระยะทาง 12 กิโลเมตร

2.2 บ้านกำแพง-บ้านหนองโพนงาม ระยะทาง 30 กิโลเมตร

2.3 บ้านโนนกกอก-บ้านห้วยยางคำ ระยะทาง 15 กิโลเมตร

การปกครองและประชากร อำเภอเกษตรสมบูรณ์แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น
11 ตำบล 144 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลบ้านยาง

2. ตำบลบ้านหัน

3. ตำบลบ้านเคื่อ

4. ตำบลบ้านเป้า

5. ตำบลกุดเลาะ

6. ตำบลโนนกกอก

7. ตำบลสระโพนทอง

8. ตำบลหนองข่า

9. ตำบลหนองโพนงาม

10. ตำบลบ้านบัว

11. ตำบลโนนทอง

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีจำนวน 13 แห่ง ดังนี้

1. เทศบาลตำบลเกษตรสมบูรณ์ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลบ้านยาง
2. เทศบาลตำบลบ้านเป่า ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลบ้านเป่า
3. เทศบาลตำบลบ้านเดื่อ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านเดื่อทั้งตำบล
4. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านยาง (นอกเขตเทศบาล

ตำบลเกษตรสมบูรณ์)

5. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหัน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านหันทั้งตำบล

6. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเป่า ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านเป่า (นอกเขตเทศบาล

ตำบลบ้านเป่า)

7. องค์การบริหารส่วนตำบลกุสุมาลย์ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลกุสุมาลย์ทั้งตำบล

8. องค์การบริหารส่วนตำบลโนนกกอก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโนนกกอกทั้งตำบล

9. องค์การบริหารส่วนตำบลสระโพนทอง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสระโพนทองทั้งตำบล

10. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองข่า ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองข่าทั้งตำบล

11. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโพนงาม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองโพนงาม

ทั้งตำบล

12. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบัว ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านบัวทั้งตำบล

13. องค์การบริหารส่วนตำบลโนนทอง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโนนทองทั้งตำบล

ชาวเกษตรสมบูรณ์มีวิถีชีวิตแบบชาวอีสานโดยทั่วไป ส่วนมากเป็นคนในท้องถิ่นเดิม ตำบลที่มีคนอพยพจากนครราชสีมาและจังหวัดอื่น ๆ มาก คือ ตำบลหนองโพนงาม รายได้ของประชากรในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ส่วนมากมาจากการเกษตร จากการสำรวจของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2560 พบว่า ประชากรในอำเภอเกษตรสมบูรณ์มีการประกอบอาชีพ ดังนี้

1. อาชีพเกษตรกรรวม ประมาณ 20,675 ครัวเรือน หรือ คิดเป็นร้อยละ 90 ของจำนวนครัวเรือน

2. อาชีพรับราชการ ลูกจ้างของรัฐ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ประมาณ 1,209 ครัวเรือน หรือ คิดเป็นร้อยละ 3.5 ของจำนวนครัวเรือน

3. อาชีพพาณิชย์ ประมาณ 650 ครัวเรือน หรือ คิดเป็นร้อยละ 1.5 ของจำนวนครัวเรือน

4. อาชีพรับจ้าง ประมาณ 1,400 ครัวเรือน หรือ คิดเป็นร้อยละ 5 ของจำนวนครัวเรือน

จากสถิติทะเบียนอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2560 ประชากรอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีจำนวน 23,540 คน ครัวเรือน ประชากรรวม 113,957 คน ชาย 57,368 คน และหญิง 56,607 คน

สถานที่สำคัญ

ในอำเภอเกษตรสมบูรณ์มีสถานที่สำคัญจำนวนมาก มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของอำเภอได้เป็นอย่างดี สถานที่สำคัญ มีดังนี้

1. อนุสาวรีย์พระไกรสิงหนาท เจ้าเมืองคนแรกของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เป็นที่เคารพนับถือของชาวเกษตรสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง อนุสาวรีย์ตั้งอยู่ที่ศาลากลางที่ว่าการอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ห่างไปประมาณ 500 เมตร ที่ตั้งเป็นสวนสาธารณะ เนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ ทุกวันที่ 1-3 มีนาคม ของทุกปีชาวเกษตรสมบูรณ์จะพร้อมใจกันจัดพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณ และรำลึกถึงคุณงามความดีของอดีตเจ้าเมืองท่านนี้ เรียกว่า “งานพระไกรสิงหนาท”

ภาพที่ 6 อนุสาวรีย์พระไกรสิงหนาท

2. วัดป่าพระเจ้าองค์ตื้อ พระเจ้าองค์ตื้อพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของอำเภอ เกษตรสมบูรณ์ อายุประมาณ 2,000 ปี อยู่ที่บ้านท่าเตือ หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านยาง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ องค์พระประธานก่อสร้างด้วยอิฐ ฉาบด้วยยางไม้ทั้งองค์ หน้าตักกว้าง 3 เมตร สูง 4.5 เมตร ประทับประทานพร เชื่อกันว่ามีพุทธคุณที่สูงยิ่ง แต่ละวันมีผู้เดินทางมาสักการะเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันผู้มีจิตศรัทธาได้ทอองค์พระด้วยสีทอง ในเดือนเมษายน แรม 8 ค่ำ ของทุกปี ชาวเกษตรสมบูรณ์จัดให้มีการสรงน้ำพระเจ้าองค์ตื้อสืบทอดกันมาเป็นประจำทุกปี “องค์ตื้อ” แปลว่า องค์ใหญ่ อันหมายถึงพระพุทธรูปองค์ที่มีขนาดใหญ่

ภาพที่ 7 วิหารพระเจ้าองค์ตื้อ

ภาพที่ 8 พระเจ้าองค์โต

3. พระธาตุกุดจอก ลักษณะเป็นพระธาตุโบราณขนาดใหญ่เก่าแก่ มีอายุประมาณ 1,200 ปี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านยางน้อย ตำบลบ้านยาง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ การก่อสร้างประณีต ยังมีสภาพสมบูรณ์ที่ประตูพระธาตุมีพระพุทธรูปไม้แกะสลักสูง 2 เมตรและมีพระธาตุอื่น ๆ กระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ โดยรอบ เช่น พระธาตุจอบหมอบ พระธาตุพิพวย พระธาตุท่าเลิง พระธาตุภู่อ้ม (พระธาตุบ้านเปือย) และพระธาตุท่าคร้อ พระธาตุกุดจอก ประกอบด้วยเจดีย์ก่ออิฐ 2 องค์ องค์แรกมีรีเรือนธาตุกลวง ภายในมีพระพุทธรูปหินปูนขนาดใหญ่ และพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัยยอดเจดีย์องค์นี้มีฐานสูงประมาณ 5 ชั้น เป็นมุขยื่นและเป็นมุมอย่างสวยงาม ลักษณะของธาตุเจดีย์ทั้งสององค์ เป็นสถาปัตยกรรมแบบลาว มีอายุในราวพุทธศตวรรษ 19-20 ปัจจุบันมีสำนักสงฆ์อยู่บริเวณพระธาตุ มีพระจำพรรษาอยู่ ยอดเจดีย์หักพังลงมาเป็นส่วนใหญ่ อยู่ห่างจากอำเภอเกษตรสมบูรณ์ประมาณ 3 กิโลเมตร โดยเดินทางจากอำเภอเกษตรสมบูรณ์ไปบ้านยางน้อยประมาณ 2 กิโลเมตร อยู่ห่างจากเมืองชัยภูมิประมาณ 78 กิโลเมตร

บริเวณพระธาตุกุดจอก เดิมชื่อ “หนองจอก” เนื่องจากมีหนองน้ำและมีจอกลอยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกชื่อตามสภาพภูมิศาสตร์นั้น ต่อมาเปลี่ยนเป็น “กุดจอก” ซึ่งแปลว่า หนองน้ำ เช่นเดียวกัน

ภาพที่ 9 พระธาตุกุดจอก

ภาพที่ 10 พระพุทธรูปโบราณในพระธาตุกุดจอก

4. พระธาตุท่าเลิง (พระธาตุงูขวาง) เป็น โบราณสถานซึ่งประกอบด้วยฐานวิหาร
ก่ออิฐสอดิน ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกของวิหารนี้ ก่อเป็นปรางค์หรือธาตุด้วยอิฐ ปัจจุบันได้พังทลายลง

ส่วนอื่น ๆ ของธาตุขำรุดทรุดโทรมมาก บริเวณโดยรอบมีการบำรุงรักษาได้ดี และมีการกำหนดบริเวณที่แน่นอน การคมนาคมอยู่ห่างจากอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ไปทางอำเภอหนองบัวแดง ประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง มีประวัติศาสตร์บอกเล่าถึง พระธาตุงูชวงไว้ว่า ในสมัยโบราณเดิม อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จะเรียกว่า เมืองเก่าหรือ เมืองกลาง มีกองทัพและชนชาวลาวได้ยกทัพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณหนองจอก (พระธาตุกุดจอกในปัจจุบัน) เพราะเห็นว่ามี ความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งกองทัพ และถิ่นฐานต่อมาชาวบ้านได้เชื่อว่ามีงูชวง หรือ พญานาค ลงมาจากเขาเขียว และงูชวงได้มาอาศัยอยู่บริเวณพระธาตุกุดจอก เมื่อก่อนบริเวณนี้เป็นลานกว้าง มีหญ้าขึ้นรอบ ๆ งูจะลงมาเล่นในหนองน้ำทุกวันขึ้น 15 ค่ำ ตรงที่งูอาศัยอยู่จะมีลักษณะเป็นรอยแป้ว (แป้ว คือ รูที่มีลักษณะเป็นช่องหรือรูที่สัตว์ใช้สำหรับหายใจหลบภัย) งูชวงมักจะออกมาลวดชาวบ้านที่อยู่ในละแวกนั้น ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าออกไปทำงาน ชาวบ้านเดือดร้อนมาก ไม่มีใครสามารถทำร้ายงูชวงได้ ในที่สุดก็มีคนแปดศอกเป็นชาวมัญญ ได้้นำกำลังคนมาสร้างองค์พระธาตุปิดแป้วไว้ คือ พระธาตุกุดจอกเป็นส่วนหัวของงู พระธาตุ ห่อแดง หรือพระธาตุขี้ฉี่ พระธาตุงูชวง (ท่าเลิง) คือ ส่วนหางของงู เป็นที่น่าประหลาดใจยิ่ง ตั้งแต่สร้าง พระธาตุครอบไว้ ชาวบ้านไม่ได้รับอันตรายใด ๆ อีกเลย ชาวบ้านจะมีประเพณีสงกรานต์ พระธาตุ ทำพิธีบวงสรวงทุกปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 มีการแห่บั้งไฟ จุดพลุฉลอง และร่วมกัน ทำบุญตักบาตรทำความสะอาดองค์พระธาตุ

ภาพที่ 11 พระธาตุท่าเลิง

5. พระธาตุพิพวย ตั้งอยู่ที่บ้านพิพวย ตำบลสระโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นธาตุเจดีย์ที่ก่อด้วยอิฐสอปูนประกอบด้วยส่วนของฐานและยอด ฐานมีลักษณะคล้ายเรือนเหนือ เรือนธาตุทำเป็นกลีบบัวหงายและก่อเป็นบอดเรียวแหลมขึ้นไป คล้ายกับส่วนยอดของพระธาตุ เจดีย์ธาตุองค์นี้ยังคงเหลือร่องรอยของการฉาบผิวนอกด้วยปูนให้เห็นอยู่บ้าง ส่วนวิหารนั้นก่อด้วยอิฐ ปัจจุบันพังทลายเหลือเพียงฐานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อยู่ทางทิศใต้ของเจดีย์มีลักษณะของศิลปลาวประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-20 ปัจจุบันอยู่ในที่สาธารณประโยชน์ พื้นที่ประมาณ 2 ไร่ ชาวบ้านเรียกว่าพระธาตุพระธาตุปัจจุบันทรุดโทรมพอสมควรและบริเวณรอบ ๆ พระธาตุชาวบ้านเข้ามาทำไร่เต็มบริเวณอยู่ห่างจากตัวเมืองชัยภูมิไปตามถนนสายหนองบัวแดง-เกษตรสมบูรณ์ประมาณ 9 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางจากนั้นแยกซ้ายเข้าบ้านพิพวยเป็นถนนลูกรังประมาณ 2 กิโลเมตรก็ถึงที่ตั้งของพระธาตุพิพวย มีการตั้งชื่อพระธาตุพิพวยตามชื่อหมู่บ้าน เนื่องจากบริเวณนี้มีต้นพิพวยอยู่เป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 12 พระธาตุพิพวย

6. พระธาตุบ้านเปือย มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พระธาตุภูอ๋ม ตั้งอยู่ที่บ้านเปือย ตำบลโนนกกอก อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ธาตุบ้านเปือยเป็นธาตุก่อด้วยอิฐขนาดเล็ก มีฐานใหญ่ เรือนธาตุยอดสอบเข้าลักษณะเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปลาวมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ปัจจุบันชาวบ้านได้ช่วยกันพัฒนารอบบริเวณองค์ธาตุ และกำหนดขอบเขต

บริเวณให้เป็นที่แน่นจัดและสวยงามราชอุทยานเป็อย อยู่ห่างจากที่ตั้งอำเภอเกษตรสมบูรณ์ประมาณ 13 กิโลเมตร พระราชอุทยานเป็อยตั้งชื่อตามชื่อหมู่บ้านเป็อย ซึ่งแปลว่า ดันตะแบก เนื่องจากบริเวณนี้มี ดันตะแบกเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 13 พระธาตุบ้านเป็อย

7. โบสถ์บ้านพันลำ ตั้งอยู่ในวัดเทวฤทธิ์สุวิมลมังคลาราม บ้านพันลำ หมู่ 3 ตำบลสระโพนทอง ผู้เชี่ยวชาญจากกรมศิลปากรได้ตรวจสอบแล้ว คาดว่ามีอายุประมาณ 1,800 ปี โบสถ์ปรากฏเป็นภาพแกะสลักปูนดำ มีเทวรูปประดิษฐานอยู่ตรงกลางโบสถ์ ชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่อเทวฤทธิ์” ชาวบ้านได้จัดพิธีทำบุญสงฆ์พระธาตุเสมานินพันปีในวันที่ 18 เมษายน ของทุกปี ชื่อหมู่บ้านพันลำ สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจาก “พรานลำ” ซึ่งเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ เชิงเขาแลนคา มีนิทานเรื่องห้วยพันลำ เล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของเชิงเขาแลนคาแห่งนี้ นายพราน มักจะล่าเนื้อแล้วเอามาชำแหละที่หนองน้ำแห่งนี้ เนื่องจากสัตว์ป่าหาง่ายทำให้พรานดีใจว่ามีอาหารกินเต็มท้องจึงร้องรำทำเพลงที่บริเวณนี้เป็นประจำ ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ห้วยพรานลำ” และเปลี่ยนเป็นห้วยพันลำในปัจจุบัน

ภาพที่ 14 โบริเสมหินบ้านพันลำ

ภาพที่ 15 การเซ่นสรวงเสมหิน

8. ภูคั้งและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว นับเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดของเทือกเขาภูเขียว (เทือกเขาเพชรบูรณ์) มีระดับความสูงประมาณ 1,300 เมตร จากระดับน้ำทะเลปกติ ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลโนนทอง ลักษณะทั่วไปเป็นภูเขาสูง มีธรรมชาติที่สวยงาม อากาศเย็น ร่มรื่นตลอดทั้งปี หน้าหนาวอากาศหนาวจัด มีลานหินรูปร่างแปลกตา เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสความสวยงามของธรรมชาติอย่างแท้จริง ความสวยงามของภูคั้ง มีผู้เปรียบเปรยไว้ว่า “สี่ภูกระดึงยังไม่เท่าหนึ่งภูคั้ง” แต่การเข้าไปเที่ยวชม จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวก่อน

ภูคั้ง แปลว่า ภูที่มีแนวตรงยาว และชันมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า “คั้ง” หรือมีคำวิเศษณ์ที่แปลว่าตรงมาก คือ “ชื่อคั้งนี้้ง” (ชื่อ แปลว่า ตรง, คั้งนี้้ง ไม่มีความหมาย แต่เมื่อนำไปรวมกับคำว่า ชื่อ แปลว่า ตรงมาก)

ภาพที่ 16 ทิวทัศน์ภูคั้ง

9. สวนรุกชาติ 100 ปีกรมป่าไม้ (ภูคุ้มข้าว) ตั้งอยู่บ้านโนนมะค่าง หมู่ที่ 5 ตำบลกุดเลาะ มีลักษณะคล้ายภูคุ้มข้าว หรือกองข้าวขนาดใหญ่ หรืออาจมองคล้ายภูเขาไฟขนาดย่อม มีพระธาตุไม้เก่าแก่ และพระพุทธรูปอยู่บนยอดเขา เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม และศูนย์รวมแห่งความสามัคคีของคนในตำบลกุดเลาะ และชาวเกษตรสมบูรณ์ทั่วไป ทุกปีในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 5 จะมีการทำบุญประเพณีที่เรียกว่า “เอาบุญคุ้มข้าว” เป็นประจำ

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูกุ่มข้าวว่า ในสมัยสงครามเวียงจันทน์ ภูเขาเล็กๆ แห่งนี้เคยเป็นที่พักของทหารลาว เป็นเส้นทางเดินทัพย่อยอีกเส้นทางหนึ่ง สังกัดได้จากทหารลาวมักจะสร้างพระธาตุเล็กๆ เอาไว้ฝังสมบัติกับพระพุทธรูปและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ภูกุ่มข้าว มีชื่อตามลักษณะของ “กองข้าว” ที่ชาวนานวดข้าวแล้วกองไว้เตรียมนำขึ้นยุ้งฉาง

ภาพที่ 17 สวนรุกขชาติภูกุ่มข้าว

ภาพที่ 18 พื้นฐานของภูกุ่มข้าว

ภาพที่ 19 ยอดภูกุ่มข้าว

10. ภูกระแต ตั้งอยู่ระหว่างภูแลนคาและภูเขี้ยว ครอบคลุมพื้นที่ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านเตื่อ ตำบลโนนกกอกตำบลบ้านบัว และตำบลหนองข่า เป็นภูเขาเตี้ยๆ และเป็นต้นกำเนิดของห้วยหามแห และห้วยกุดเซาะ เป็นแนวกันชนทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของภูเขี้ยว มีเนื้อที่ประมาณ 6,700 ไร่ บนภูกระแตมีถ้ำพระและมิงงานบุญประเพณี “งานสรงน้ำพระภูกระแต” ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นประจำทุกปี

มีนิทานเกี่ยวกับภูกระแตหลายสำนวน รวมถึงตำนานการปั้นภูเขี้ยวกับภูแลนคา ที่อธิบายถึงลักษณะของภูเขาทั้งสองด้าน ซึ่งภูเขี้ยวหรือเทือกเขาเพชรบูรณ์มีลักษณะตรง ส่วนภูแลนคามีลักษณะเป็นลูกคลื่น ไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากในตำนานสร้างโลกกล่าวไว้ว่าผู้หญิงมีหน้าที่ปั้นภูเขี้ยว ผู้ชายปั้นภูแลนคา ฝ่ายหญิงตั้งใจก้ม ๆ เงย ๆ ปั้นภูเขาจึงเรียบร้อยสวยงาม ส่วนฝ่ายชายมัวแต่มองนมสาวจึงปั้นภูเขาบิดเบี้ยวเพราะขาดสมาธิ ส่วนถ้ำพระภูกระแตมีนิทานเล่าว่าสมัยก่อนนายพรานตัวใหญ่สูงแปดศอก มีสุนัขล่าสัตว์ติดตามไปด้วย สุนัขของนายพรานตามล่ากระแตจากภูแลนคาจนถึงภูเขี้ยว พอจวนตัวกระแตได้ไปซุกโพรงซ่อนตัวจึงรอดจากสุนัขและนายพรานนั้น บริเวณเนินเขาที่กระแตไปซ่อนตัวจึงเรียกว่า “ภูกระแต” และโพรงที่กระแตซุกไว้เรียกว่า “ถ้ำภูกระแต” หรือ “ถ้ำพระภูกระแต”

ภาพที่ 20 เทือกเขาเพชรบูรณ์และภูกระแต

ภาพที่ 21 ถ้ำพระภูกระแต

ภาพที่ 22 ภูแลนคา

11. เขื่อนชลประทานโนนเขวา (หาดน้ำพรม) ตั้งอยู่บ้านโนนเขวา ตำบลโนนทอง ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 13 กิโลเมตร มีทิวทัศน์สวยงาม มีจุดบริการอาหารและเครื่องดื่ม รวมทั้งบริการล่องแพแลคั้ง สามารถล่องชมบรรยากาศสองฝั่งลำน้ำพรม ไปถึงบ้านโนนหนองไฮซึ่งเป็นทางขึ้นภูคั้งและโสมสเดย์ได้ ชื่อบ้านโนนเขวา มาจากชื่อต้นไม้ประจำถิ่น คือ ต้นเขวา ซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ ประกอบกับพื้นที่นี้เป็นเนินเขา ชาวอีสานเรียกเนินว่า “โนน” จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโนนเขวา”

ภาพที่ 23 หาดน้ำพรมบ้านโนนเขวา

12. เขื่อนห้วยกุ่ม เป็นเขื่อนที่ใช้น้ำในการเกษตรและผลิตกระแสไฟฟ้าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามอีกแห่งหนึ่ง ที่มีทิวทัศน์สวยงามร่มรื่นอากาศเย็นสบาย และจุดพักผ่อนอาหารและชมวิวดังอยู่บ้านห้วยหินลับ ตำบลหนองโพนงาม ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 32 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 20 นาที เขื่อนห้วยกุ่มตั้งชื่อตามหมู่บ้านห้วยกุ่ม ที่มาของชื่อหมู่บ้าน คือ พื้นที่นี้มีต้นกุ่มเป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่า “ห้วยกุ่ม”

ภาพที่ 24 เขื่อนห้วยกุ่ม

ประเพณีท้องถิ่น

ประเพณีท้องถิ่นของอำเภอเกษตรสมบูรณ์มีลักษณะเหมือนประเพณีอีสานทั่วไป และมีประเพณีพื้นบ้าน ดังนี้

1. บุญแจกข้าว หรือ บุญกุ่มข้าว (เดือนยี่-มกราคม) เป็นประเพณีฉลองข้าว ชาวบ้านจะเอาข้าวสารใหม่และข้าวเหนียวหนึ่งมาทำบุญที่ศาลากลางหมู่บ้าน ชาวบ้านนิยมทำบุญนี้เพื่อเป็นการฉลองก่เก็บข้าวขึ้นยุ้งฉาง และบูชาแม่โพสพ นอกจากนี้ยังเป็นการขอบคุณต่อผู้ที่เกี่ยวข้องและสัตว์ต่าง ๆ ที่ช่วยทำนาทำไร่จนได้ข้าวจำนวนมาก

2. บุญข้าวจี่ (เดือนสาม-กุมภาพันธ์) มีการทำข้าวจี่ถวายพระสงฆ์ โดยถือว่าเป็นการถวายผลผลิตข้าวรุ่นแรกในแต่ละปี ชาวบ้านจะนำข้าวจี่มารวมกันที่วัดในตอนเช้าของวันทำบุญ แล้วตัดบาตรร่วมกันเพื่อเป็นสิริมงคล และเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีในการทำนาปีนั้น ๆ

3. บุญสะเทวด (เดือนสี่-มีนาคม) เป็นงานบุญที่ชาวบ้านเก็บดอกไม้บูชาพระ โดยดาดดอกไม้ให้แห้งก่อนถึงวันบุญสะเทวด ในงานบุญมีการเทศน์มหาชาติเพื่อรำลึกถึงพระเวสสันดร ซึ่งเป็นชาติสุดท้ายก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

4. บุญสงกรานต์ (เดือนห้า-เมษายน) ช่วงบุญสงกรานต์เป็นโอกาสที่ชาวบ้านได้รวมญาติและทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษ มีการสงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ตลอดจนการรดน้ำดำหัวผู้อาวุโส ตามปกติในทุกหมู่บ้านจะมีการสงน้ำที่ชาตบรรพบุรุษของบรรพบุรุษ และพระธาตุที่มีความสำคัญ เช่น พระธาตุกุดจอก พระธาตุบ้านเปือย และ โนนพระเจ้าอู่ย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีประจำปี เช่น บุญสงน้ำพระภูกระแต บุญกุ่มข้าว บุญสงกรานต์สาวบ้านเต้ เป็นต้น

5. บุญบั้งไฟ (เดือนหก-พฤษภาคม) เป็นการทำให้พิธีขอฝน มีการทำบั้งไฟจุดขึ้นฟ้าเพื่อบูชาพระยาแถนหรือเทวดาที่จะบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลเพื่อให้มีน้ำทำการเพาะปลูก

6. บุญเข้าพรรษา (เดือนแปด-กรกฎาคม) มีการหล่อเทียนพรรษาและถวายของแด่พระสงฆ์เพื่อใช้ในการจำพรรษา เช่น ดอกไม้ รูป เทียน ผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน และจิ้วร เป็นต้น

7. บุญข้าวสาก (เดือนสิบ-กันยายน) การนำข้าวสาก หรือ กระจงสารท มาทำบุญที่วัดเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับและผีเร่ร่อน

8. บุญออกพรรษา (เดือนสิบเอ็ด-ตุลาคม) เป็นการทำบุญในวันออกพรรษา ซึ่งชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญตักบาตรที่วัดเป็นจำนวนมาก มีการทำต้นธูปอย่างสวยงามเพื่อจุดในคืนวันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11

9. บุญกฐิน (เดือนสิบสอง-พฤศจิกายน) เป็นการทำบุญที่ชาวบ้านเชื่อว่าได้อานิสงส์มากที่สุดบุญหนึ่ง ชาวบ้านจะตั้งกองกฐินอันประกอบด้วยเงิน และสิ่งของต่าง ๆ มากมาย แล้วนำไปแห่รอบหมู่บ้านก่อนจะร่วมกันทอดกฐินที่วัด

ลักษณะการประกอบพิธีกรรมหรือการร่วมงานบุญประเพณีของท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ชาวบ้านมักจะรวมตัวกันที่วัด นำเครื่องใช้และอาหารที่ทำขึ้นเองไปรวมกันเพื่อเป็นทาน นับว่าเป็นสังคมที่ยึดถือยึดครองอีสานอย่างมั่นคง ของที่นำมาถวายวัด เช่น ที่นอน หมอนจิต ผ้าขาวม้า และผ้าฝ้าย โดยชาวบ้านจะมีการ “บูชา” เป็นเงินเพื่อนำกลับไปใช้ หรือวัดจะมอบเป็นของชำร่วยแก่ผู้ที่มาทำบุญ ดังภาพ

ภาพที่ 25 ของใช้ที่ถวายเป็นงานบุญและเครื่องสมมาในงานแต่งงาน

ภาพที่ 26 การรวมตัวทำบุญที่วัดในงานประเพณีต่างๆ

วิถีชีวิตของชาวบ้าน

อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นชุมชนชาวอีสานที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มาเป็นเวลานาน บ้านเรือนโดยทั่วไปอยู่ที่ราบเชิงเขา พื้นที่โดยรอบอำเภออยู่ระหว่างเทือกเขาภูแล่นคาและเทือกเขาเพชรบูรณ์ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ทั้งในด้านการหาอาหารและการท่องเที่ยว เนื่องจากบริเวณภูเขาทั้งสองด้านมีทัศนียภาพที่สวยงาม มีลำน้ำสำคัญคือ “ลำน้ำพรม” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเกษตรและการท่องเที่ยวอำเภอเกษตรสมบูรณ์

ภาพที่ 27 ภาพมุมสูงทัศนียภาพเทือกเขาแลนคา

ภาพที่ 28 สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่เชิงเขาแลนคา

ชาวบ้านส่วนมากเป็นเกษตรกร ประกอบอาชีพหลักคือทำนา ทำสวน ทำไร่ พืชเศรษฐกิจสำคัญคือข้าวเหนียว อ้อย และผลไม้ โดยเฉพาะ “ส้มโอ” ที่ปลูกบริเวณบ้านบุงสิบสี่ ตำบลโนนทอง เป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงของอำเภอ ซึ่งปัจจุบันได้ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเกษตร โดยเน้นการส่งเสริมแพชมธรรมชาติสองฝั่งลำน้ำพรม ชมสวนส้มโอบ้านบุงสิบสี่ และชมการแสดงพื้นบ้าน

ภาพที่ 29 การเปิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรลำน้ำพรม

นอกจากความงดงามตามธรรมชาติแล้ว ในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ยังมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอีกหลายแห่ง โดยการนำความรู้ด้านการจัดการทางวัฒนธรรมและความเชื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว มีการนำนิทานพื้นบ้านเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงตำนานหรือเรื่องเล่าพื้นถิ่นเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ เช่น นิทานเรื่อง “ภูกระแต” ในตำบลโนนกกอก ภูกระแตเป็นภูเขาลูกเล็กๆ รูปกระแตหมอบ มีนิทานเล่าว่า เมื่อก่อนคนตัวใหญ่มาก สูงแปดศอก หมาก็ตัวโต กระแตก็ตัวโต นายพรานไล่กระแตจากภูแลนคาไปทางภูเขียว กระแตกระโดดหนีแล้วไปหมอบอยู่ระหว่างชะง่อนหิน หมาของนายพรานพยายามขุดดินหากระแตแต่ก็ไม่พบ ขุดเจอแต่ก้อนหิน หินกระเด็นไปตกทับกอโจด ซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านโจดในเวลาต่อมา ส่วนบริเวณที่หมาขุดหากระแตนั้นกว้างเป็นโพรงใหญ่ ซึ่งก็คือถ้ำพระในปัจจุบันนั่นเอง

ภาพที่ 30 แหล่งท่องเที่ยวภูกระแต

ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงทำนา และใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในทุกขั้นตอนของการผลิต เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว เครื่องสีข้าว เพื่อความสะดวกในการทำนา แต่ก็มีเกษตรกรบางส่วนหันมาอนุรักษ์วิถีทำนาแบบดั้งเดิมเพื่อลดอัตราการสูญเสียผลผลิต และทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดี มีการเกี่ยวและนวดข้าวโดยใช้เครื่องมือทำนาแบบดั้งเดิม เนื่องจากพื้นที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์มีแม่น้ำพรมไหลผ่านและมีคลองส่งน้ำครอบคลุมบริเวณพื้นที่ทำนา ทำให้ชาวนาสามารถทำนาปีหรือนาปรังได้ มีลักษณะเป็น “อีสานเขียว” สมนาม “เกษตรสมบูรณ์” มีการเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางเพื่อบริโภคในครัวเรือน และบางส่วนแบ่งขายให้โรงสีข้าว

ภาพที่ 31 รูปแบบการทำนาของชาวเกษตรสมบูรณ์

ด้านอาหารการกิน เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ทำให้มีอาหารตามธรรมชาติอยู่มาก เช่น เห็ด หน่อไม้ ไช้ผัดแดง และพืชผักต่างๆ รวมถึงพืชผักที่ปลูกอีกมากมาย อาหารพื้นบ้านประกอบด้วย ต้ม แกง ลาบ ก้อย หม่า ส้ม ฯลฯ

ภาพที่ 32 อาหารพื้นบ้าน

ในงานบุญต่าง ๆ ชาวบ้านมักจะห่อข้าวต้มมัด เพื่อใช้ในพิธีกรรมและเลี้ยงแขก ทั่วงานมงคลและงานอวมงคล ชาวบ้านจะรวมตัวกัน นำข้าวเหนียว กล่ำย ใบตอง และตอกมา สมทบกันเพื่อห่อข้าวต้ม รวมถึงมีการช่วยเหลือกันจนเสร็จงานบุญ เรียกว่า “การเอาบุญ” หรือ “โสมบุญ” ข้าวต้มมัดหมายถึงความรักใคร่กลมเกลียวและความเอื้ออาทรต่อกัน ชาวบ้านอีสาน จึงใช้ข้าวต้มมัดในงานบุญ

ภาพที่ 33 การห่อข้าวต้มมัด

ภาพที่ 34 การโสมบุญ

เมื่อว่างเว้นจากการทำนา ชาวบ้านจะทำงานหัตถกรรม ดังคำกล่าวของผู้อาวุโสในชุมชนว่า “เมื่อเสร็จหน้านา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” มีการทำเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน การทอผ้า การทอเสื่อ และการผลิตสินค้าที่ระลึกในชุมชน

ภาพที่ 35 งานหัตถศิลป์ของชาวเกษตรสมบูรณ์

ภาพที่ 36 ผ้ามัดหมี่

ด้านความเชื่อและพิธีกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตแบบชาวอีสานทั่วไป มีการผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์ และผี ซึ่งปรากฏในวิถีการทำบุญ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญประเพณี การสะเดาะเคราะห์ และการรดน้ำมนต์

ภาพที่ 37 ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้าน

ภาพที่ 38 การทำตุ้มรูปออกพรรษา

ส่วนดนตรีและการแสดง นิยมใช้เครื่องดนตรีอีสาน ได้แก่ แคนและพิณ ในการบรรเลง เพลงพื้นบ้าน และมีการรำแบบ “เซิ้ง” ที่เน้นความสนุกสนาน นับจากปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา มีการจัดงานรำลึก “สาวบ้านเต้” ซึ่งเชื่อว่าเป็นตำนานรักของหญิงสาวชาวเกษตรสมบูรณ์ ที่ปรากฏ ใน “ร่างสาวบ้านเต้” โดยใช้วันที่ปรากฏในเพลงคือ “จากกันตั้งแต่วันที่ 5 วันที่ 5 เดือนกันยายน พ.ศ. 2499 พ.ศ. 2499 เจ้าชิโองหลายเต้อ เฮ็ดเปื้อเคอคือกระดิ่งฝัดเช่า” ชาวอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จึงนับเอาวันที่ 5 เดือนกันยายนของทุกปีเป็นวันจัดงานสาวบ้านเต้ โดยมีกิจกรรมรำวงและการ ประกวดนางงามสาวบ้านเต้ในงานประจำปีดังกล่าว

ภาพที่ 39 การสาธิตการเป่าแคน

ภาพที่ 40 สถานศึกษาร่วมส่งเสริมกิจกรรมรำลึกสาวบ้านเต้

ภาพที่ 41 การประกวดเซิ้งสาวบ้านแต้

จากวิถีชีวิตของชาวเกษตรสมบูรณ์ สามารถสรุปได้ว่า ชาวเกษตรสมบูรณ์มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ท่ามกลางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่ที่มีนิทานและเรื่องราวเล่าต่อกันมา มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมีการสืบสานประเพณีท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

จากองค์ความรู้เรื่องภูมิสังคมและวัฒนธรรมอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สถานที่สำคัญ และประเพณีท้องถิ่น อันจะสัมพันธ์กับการวิเคราะห์เนื้อหาบทนิทานพื้นบ้านของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ต่อไป

บทที่ 3

การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ประเภท โครงสร้าง ภาพสะท้อนวิถีชีวิต และบทบาทของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื้อหาของนิทานสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในสังคม ในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีนิทานและเรื่องราวเล่าต่อกันมา อันจะทำให้เกิดความเข้าใจและได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยใช้ความรู้จากนิทานและการวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น

ในการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามเพื่อนำมาถอดความแล้วจัดประเภทนิทาน 9 ประเภท วิเคราะห์โครงสร้างของนิทานตามกฎศีกคำบรรพ์ของนิทานพื้นบ้าน 13 ข้อ วิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้าน 7 ด้าน และบทบาทของนิทานพื้นบ้าน 5 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเภทของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้ครั้งนี้มีจำนวน 226 เรื่อง นำมาจำแนกประเภทตามรูปแบบตามแนวทางของ ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2538) แบ่งออกเป็น 9 ประเภท เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1. นิทานมุขตลก	จำนวน 112 เรื่อง
2. นิทานอธิบายเหตุ	จำนวน 31 เรื่อง
3. นิทานชีวิต	จำนวน 28 เรื่อง
4. นิทานคติ	จำนวน 22 เรื่อง
5. นิทานเรื่องผี	จำนวน 14 เรื่อง
6. นิทานประจําถิ่น	จำนวน 9 เรื่อง
7. นิทานเรื่องสัตว์	จำนวน 6 เรื่อง
8. นิทานศาสนา	จำนวน 2 เรื่อง
9. นิทานเข้าแบบ	จำนวน 2 เรื่อง

ในการจัดประเภทนิทานครั้งนี้ผู้วิจัยได้ยึดแนวทางตามทฤษฎีของนักคติชนวิทยา จึงมีชื่อเรียกตามทฤษฎี เช่น “มุขตลก” ซึ่งต่างจากคำศัพท์ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานที่ใช้คำว่า “มุกตลก” จากการศึกษานิทานทั้ง 226 เรื่อง บางเรื่องมีรูปแบบหลายรูปแบบปะปนกัน จะใช้วิธีจัดประเภทจากเนื้อหาที่ชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของนิทานเป็นเพียงประเภทเดียว เช่น นิทานเรื่องคนรู้ภาษาสัตว์ ตัวละครพูดคุยกับสัตว์รู้เรื่องแต่สาระหลักมุ่งสอนให้เรียนรู้วิชาให้กระจ่างแล้วนำไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ จึงจัดอยู่ในประเภทนิทานคติ นิทานที่พบมากที่สุดคือนิทานมุขตลก ส่วนที่พบน้อยที่สุดคือนิทานศาสนาและนิทานเข้าแบบ ลักษณะการตั้งชื่อนิทาน ผู้เล่านิทานเป็นผู้ตั้งชื่อเรื่องที่เล่า เมื่อชื่อนิทานซ้ำกันผู้วิจัยจะระบุจำนวนสำนวนของเรื่องที่เล่าท้ายชื่อเรื่อง เพื่อให้สามารถแจกแจงจำนวนเรื่องได้ชัดเจน มีรายละเอียดดังนี้

1. นิทานมุขตลก (Jest) มักมีขนาดสั้น โครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีเพียงอนุภาคเดียว ตัวละครอาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ของเรื่องต่าง ๆ สถิติ ทอมป์สัน ได้ประมวลแนวคิดของเรื่องที่เป็นมุขตลกว่ามี 16 ประการ คือ ความฉลาด ความโง่ การชนะการแข่งขันด้วยกลฉ้อ การต่อรองแบบกลฉ้อ ขโมยและการหลอกลวง การหนีโดยใช้กลฉ้อ การล่อลวงและผิดประเวณี กลฉ้อที่ทารุณ กลฉ้อโดยวิธีแข่งขัน การปลอมแปลง การกล่าวหาที่ผิด ภรรยาที่เลว ความเกียจคร้าน คนหูหนวก นักบวช และการโม้ ในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ พบนิทานมุขตลก จำนวน 112 เรื่อง แบ่งเป็นนิทานมุขตลก 5 ประเภท คือ มุขตลกนักบวช มุขตลกคนเจ้าปัญญา มุขตลกคนพิการ มุขตลกครอบครัว และมุขตลกทั่วไป ดังนี้

1.1 มุขตลกนักบวช จำนวน 37 เรื่อง ได้แก่

- 1.1.1 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 1)
- 1.1.2 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 2)
- 1.1.3 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 3)
- 1.1.4 หลวงพ่อบักมี (สำนวนที่ 1)
- 1.1.5 หลวงพ่อบักมี (สำนวนที่ 2)
- 1.1.6 หลวงพ่อข้าวแห้ง (สำนวนที่ 1)
- 1.1.7 หลวงพ่อข้าวแห้ง (สำนวนที่ 2)
- 1.1.8 หลวงพ่อกินขี้ไก่ (สำนวนที่ 1)
- 1.1.9 หลวงพ่อกินขี้ไก่ (สำนวนที่ 2)
- 1.1.10 หลวงพ่อขี้ไก่ไป (สำนวนที่ 1)
- 1.1.11 หลวงพ่อขี้ไก่ไป (สำนวนที่ 2)
- 1.1.12 หลวงพ่อขี้ไก่

- 1.1.13 หลวงพ่อกับณรงน้อยกินจีไก่อ
- 1.1.14 หลวงพ่อน้องควาย
- 1.1.15 หลวงพ่อกินน้องควาย
- 1.1.16 หลวงพ่อกินน้องควาย
- 1.1.17 หลวงพ่อยากกินน้องควาย
- 1.1.18 หลวงพ่หาน้องควาย
- 1.1.19 ยันคันแท
- 1.1.20 หลวงพ่อกินต้มน้องจ้าว
- 1.1.21 หลวงพ่อน้องวัว
- 1.1.22 หลวงพ่อมักคาย
- 1.1.23 หลวงพ่ปลาตุก
- 1.1.24 ตบบ้องหุปลาตุก
- 1.1.25 หลวงพ่อกับณรงน้อย
- 1.1.26 หลวงพ่หอบเกลือ
- 1.1.27 หลวงปู่หวงคาย
- 1.1.28 หลวงพ่อบักเจีย
- 1.1.29 หลวงพ่อบักเจือขึ้น
- 1.1.30 หลวงพ่ขี่ไต้สาด
- 1.1.31 หลวงพ่ปวดี
- 1.1.32 หลวงพ่ข้าวกำ
- 1.1.33 หลวงพ่เว้าไทย
- 1.1.34 หลวงพ่หมากรัก
- 1.1.35 หลวงพ่อบักพัก
- 1.1.36 หลวงพ่หวงหน่อไม้
- 1.1.37 หลวงพ่อนักเทศน์
- 1.2 มุขตลกคนเจ้าปัญญา จำนวน 33 เรื่อง ได้แก่
 - 1.2.1 ดำราไปคู่ (สำนวนที่ 1)
 - 1.2.2 ดำราไปคู่ (สำนวนที่ 2)
 - 1.2.3 เชียงเหมี้ยงติข้าง
 - 1.2.4 เชียงเหมี้ยงดมตด

- 1.2.5 ตดเหม็นบ่
 - 1.2.6 ตดยังอยู่บ่
 - 1.2.7 หลอกคมตด
 - 1.2.8 ความลับของพระราชา
 - 1.2.9 พระยาหน้าม้า
 - 1.2.10 พระยาหน้าแดง
 - 1.2.11 พระยาหน้าหมา
 - 1.2.12 เชียงเหมี้ยงหลอกกินน้องควาย
 - 1.2.13 เชียงเหมี้ยงกินน้องควาย
 - 1.2.14 เชียงเหมี้ยงเตนางสนม
 - 1.2.15 เชียงเหมี้ยงต๋นางสนม
 - 1.2.16 บ้านทองของเชียงเหมี้ยง
 - 1.2.17 คัมภีร์ไปตุ๋
 - 1.2.18 ออกไข่แข่งกัน
 - 1.2.19 เชียงเหมี้ยงออกไข่
 - 1.2.20 เชียงเหมี้ยงตายแล้ว
 - 1.2.21 สังกักเชียงเหมี้ยง
 - 1.2.22 เชียงเหมี้ยงไม่อยากเป็นพระยา
 - 1.2.23 เชียงเหมี้ยงหลอกพระยา
 - 1.2.24 เชียงเหมี้ยงแข่งไก่
 - 1.2.25 เชียงเหมี้ยงตีไก่
 - 1.2.26 เชียงเหมี้ยงแข่งมวย
 - 1.2.27 เชียงเหมี้ยงแข่งควาย
 - 1.2.28 เชียงเหมี้ยงแข่งวาดรูป
 - 1.2.29 เชียงเหมี้ยงคอนสวรรค์
 - 1.2.30 เชียงเหมี้ยงมาก่อนไก่
 - 1.2.31 พระยากินข้าวไม่อร่อย
 - 1.2.32 หลอกพระยาลงสระ
 - 1.2.33 เชียงเหมี้ยงห่อข้าวกับไก่
- 1.3 มุขตลกคนพิการ จำนวน 18 เรื่อง ได้แก่

- 1.3.1 บั๊กดากเอี้ยว (สำนวนที่ 1)
- 1.3.2 บั๊กดากเอี้ยว (สำนวนที่ 2)
- 1.3.3 บั๊กเหมบหลอนสาว
- 1.3.4 บั๊กบอดตาใส
- 1.3.5 บั๊กเหมบมือชา
- 1.3.6 ลูกเขยมือชา
- 1.3.7 คนมือชา
- 1.3.8 บั๊กเหมบตกรื้อน
- 1.3.9 บั๊กเหมบ
- 1.3.10 เหมบติดอ้าง
- 1.3.11 บั๊กเหมบไปหาสาว
- 1.3.12 บั๊กเหมบหลอนสาว
- 1.3.13 บั๊กตาบอดกับบั๊กหูหนวก
- 1.3.14 บั๊กขาติดกับบั๊กตาบอด
- 1.3.15 บั๊กติดกับบั๊กบอด
- 1.3.16 บั๊กขาติดกับบั๊กหูหนวก
- 1.3.17 บั๊กขาติดกับบั๊กตาบอด
- 1.3.18 บั๊กบอดตาใส
- 1.4 มุขตลกครอบครัว จำนวน 16 เรื่อง ได้แก่
 - 1.4.1 ผู้บ่าวหลอนสาว
 - 1.4.2 พ่อเฒ่ากับลูกเขย
 - 1.4.3 พ่อเฒ่าหาบใบตอง
 - 1.4.4 พ่อเฒ่ากับลูกเขยแค้นแก่
 - 1.4.5 ลูกเขยกับพ่อตา
 - 1.4.6 พ่อตานั้นซ้าง
 - 1.4.7 ลูกเขยกับพ่อเฒ่า
 - 1.4.8 พ่อเฒ่าเป็นหมา
 - 1.4.9 ลูกเขยกินจุ
 - 1.4.10 ออกรถใหม่
 - 1.4.11 แม่เฒ่ากับลูกเขย

- 1.4.12 ลูกเขยมักแม่เต่า
- 1.4.13 กำไลทอง
- 1.4.14 สาวกำไล
- 1.4.15 ฝากไปเยี่ยม
- 1.4.16 ลูกเขยไทย
- 1.5 มุขตลกทั่วไป จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่
 - 1.5.1 บักสี่จี่ร้าน
 - 1.5.2 บักสี่จี่แตก
 - 1.5.3 คาทาจี่แตก
 - 1.5.4 ไปลักไก่
 - 1.5.5 คนหัวล้าน
 - 1.5.6 ยูผู้ใหญ่ตีกัน
 - 1.5.7 พ่อผู้ตีกัน
 - 1.5.8 คนจี่ลีม

2. นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory หรือ Etiological tale) เป็นเรื่องที่อธิบายกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ อาจอธิบายถึงกำเนิดของสัตว์บางชนิด สาเหตุที่สัตว์บางชนิดมีรูปร่างลักษณะต่าง ๆ กำเนิดของต้นไม้หรือดอกไม้บางชนิด ความเป็นมาของดวงดาวบางดวงหรือบางกลุ่ม เป็นต้น นิทานประเภทนี้มักจะสั้นและเล่าอย่างตรงไปตรงมาเพื่อตอบคำถามว่าทำไมสิ่งนั้นจึงเป็นเช่นนี้ และการอธิบายถึงกำเนิดหรือความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ แต่ละชาติอาจอธิบายด้วยเรื่องราวที่ไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับจินตนาการของคนในชาตินั้น ๆ นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีนิทานอธิบายเหตุ จำนวน 32 เรื่อง ดังนี้

- 2.1 ดาวเพดาน (สำนวนที่ 1)
- 2.2 ดาวเพดาน (สำนวนที่ 2)
- 2.3 แม่โพสพ (สำนวนที่ 1)
- 2.4 แม่โพสพ (สำนวนที่ 2)
- 2.5 กำเนิดคน (สำนวนที่ 1)
- 2.6 กำเนิดคน (สำนวนที่ 2)
- 2.7 ความเป็นมาของคน
- 2.8 กำเนิดมนุษย์
- 2.9 กำเนิดของคน

- 2.10 คนเกิดมาจากไหน
- 2.11 ข้าว
- 2.12 ต้นข้าว
- 2.13 เมล็ดข้าว
- 2.14 แม่หม้ายแข่งข้าว
- 2.15 เสือกับช้าง (สำนวนที่ 1)
- 2.16 เสือกับช้าง (สำนวนที่ 2)
- 2.17 หมากับหมู
- 2.18 หมูกับหมา
- 2.19 งูเหลือมคายพิษ
- 2.20 งูจงอางกับงูเหลือม
- 2.21 วัวกับควาย
- 2.22 นกแก้วกับลิงปักโกก
- 2.23 กบแก้วกับงูเขียว
- 2.24 เสือกับกระต่าย
- 2.25 คนมีเมียน้อย
- 2.26 กระต่ายกับเข้
- 2.27 กระต่ายกับเต่า
- 2.28 แถนปากคม
- 2.29 ตำนานเชียงซ้อน
- 2.30 หมาลืมชื่อ
- 2.31 พระตีทองเพล

3. นิทานชีวิต (Novella) เป็นนิทานที่มีขนาดค่อนข้างยาว มีหลายอนุภาคหรือหลายตอน นิทานชีวิตดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความจริง มีการบ่งสถานที่และตัวละครที่ชัดเจน อาจมีเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์ แต่ก็มีลักษณะที่ผู้อ่านผู้ฟังเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในนิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิตที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ มีจำนวน 28 เรื่อง ดังนี้

- 3.1 นางสิบสอง (สำนวนที่ 1)
- 3.2 นางสิบสอง (สำนวนที่ 2)
- 3.3 นางสิบสอง (สำนวนที่ 3)

- 3.4 นางสิบสอง (สำนวนที่ 4)
- 3.5 นางสิบสอง (สำนวนที่ 5)
- 3.6 นางสิบสอง (สำนวนที่ 6)
- 3.7 นางสิบสอง (สำนวนที่ 7)
- 3.8 นางสิบสอง (สำนวนที่ 8)
- 3.9 เชียงเหมี้ยงเลี้ยงน้อง (สำนวนที่ 1)
- 3.10 เชียงเหมี้ยงเลี้ยงน้อง (สำนวนที่ 2)
- 3.11 น้องเชียงเหมี้ยง
- 3.12 ท้าวกำพร้าว
- 3.13 ท้าวกำพร้าวได้ดี
- 3.14 กำพร้าวฝืนน้อย
- 3.15 ท้าวกำพร้าวปลาทอด
- 3.16 นิทานปลาซ่อน
- 3.17 ท้าวจิ้งจอก
- 3.18 ท้าวหัวข่อหล่อ
- 3.19 จี๊ซากับยักษ์
- 3.20 คนสูบชา
- 3.21 ท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไห
- 3.22 เจ็ดหวดเจ็ดไห
- 3.23 ลูกเขยงู
- 3.24 สมบัติลิง
- 3.25 บักจี่คร้าน
- 3.26 คนค้าคำ
- 3.27 สองพี่น้อง
- 3.28 นางम्मหอม

4. นิทานคติ (Fable) เป็นนิทานที่แฝงคำสอนหรือบทเรียนทางจริยธรรม โดยใช้คน สัตว์ ต้นไม้ สิ่งของ หรือธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญของเรื่อง นิทานพื้นบ้านอำเภอ เกษตรสมบูรณ์ มีนิทานคติ จำนวน 21 เรื่อง ดังนี้

- 4.1 พระไปเอาบุญพะหวอด
- 4.2 คนจี่คร้าน

- 4.3 ทำวุ้นครั้น
- 4.4 ตันหมาปลายหมา
- 4.5 เป็นหมาดีกว่า
- 4.6 วาสนาบักกอกหล่อน
- 4.7 ความลับไม่มีในโลก
- 4.8 ลิงโตน
- 4.9 ตาบอดคล้ำข้าง
- 4.10 เมียชั่ว
- 4.11 หนีความตาย
- 4.12 คนรู้ภาษาสัตว์
- 4.13 คนซื้อบื้อ
- 4.15 อย่าผิดกัน
- 4.16 โลกมากลาภหาย
- 4.17 ยายช่างกู
- 4.18 เทวดาไม่ช่วย
- 4.19 พรานหมา
- 4.20 พระยาหาญ
- 4.21 เศรษฐีกับแม่หม้าย
- 4.22 กาถาไม่ดำผิว

5. นิทานเรื่องผี (Ghost stories) เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับผี และลักษณะการหลอกหลอนของผีประเภทต่างๆ ในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์มีนิทานเรื่องผี จำนวน 14 เรื่อง ดังนี้

- 5.1 ผีกองกอย (สำนวนที่ 1)
- 5.2 ผีกองกอย (สำนวนที่ 2)
- 5.3 ผีกองกอย (สำนวนที่ 3)
- 5.4 ผีกองกอย (สำนวนที่ 4)
- 5.5 เชียงนาค้างว้างต่าง
- 5.6 ผัวกินคน
- 5.7 เมียกินคน
- 5.8 ผีโป่ง
- 5.9 ลูกผี

- 5.10 ผีคำพะไม
- 5.11 ผีอินเห็น
- 5.12 อย่าทักผี
- 5.13 ผู้บ่าวผีเป่า
- 5.14 ผีเป่า

6. นิทานประจำถิ่น (Sage) นิทานประเภทนี้มีขนาดเรื่องไม่แน่นอน บางเรื่องสั้นบางเรื่องยาว บางเรื่องอาจมีอนุภาคที่สำคัญเพียงอนุภาคเดียว มักเป็นเรื่องแปลกพิสดารซึ่งเชื่อว่าเคยเกิดขึ้นจริง ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตัวละครและสถานที่บ่งไว้ชัดเจน อาจเป็นเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์ หรือคนสำคัญของเมือง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ เทวดา สัตว์ หรือผีสาวงาม ไม้ นิทานประจำถิ่นจะอธิบายถึงสำคัญที่อยู่ในท้องถิ่น อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือก่อสร้างขึ้นมา นิทานประจำถิ่นของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ที่รวบรวมได้มีจำนวน 9 เรื่อง ดังนี้

- 6.1 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 1)
- 6.2 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 2)
- 6.3 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 3)
- 6.4 ภูกระแต (สำนวนที่ 1)
- 6.5 ภูกระแต (สำนวนที่ 2)
- 6.6 ย่าดี
- 6.7 ภูเจียวภูแลนคา
- 6.8 ปู่สังกะสาฆ่าสังกะสี
- 6.9 ห้วยพันลำ

7. นิทานเรื่องสัตว์ (Animal tale) เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวเอก โดยทั่วไปมักแสดงให้เห็นความฉลาดของสัตว์ชนิดหนึ่งและความโง่เขลาของสัตว์อีกชนิดหนึ่ง นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีนิทานเรื่องสัตว์จำนวน 6 เรื่อง ดังนี้

- 7.1 หอยกับกระต่าย
- 7.2 เสือ กระต่าย ไก่
- 7.3 เสือกับจิ้งจอก
- 7.4 ไก่ อึ่ง หมา
- 7.5 กระต่ายกับหอย
- 7.6 เต่ากับหงส์

8. นิทานศาสนา (Religious tale) เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา แต่ไม่ใช่ประเภทเทพปกรณัม เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเยซูและนักบุญต่าง ๆ เป็นต้น นิทานประเภทนี้ผู้เล่ามักถือว่าเป็นเรื่องจริง ในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์มีนิทานศาสนา จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

8.1 พระเจ้าห้าพระองค์

8.2 นิทานธรรมะ

9. นิทานเข้าแบบ (Formula tale) เป็นนิทานที่มีแบบแผนในการเล่าเป็นพิเศษ นิทานประเภทนี้โครงเรื่องมีความสำคัญเป็นรองของแบบแผนในการเล่า การเล่าก็เล่าเพื่อความสนุกสนานของผู้เล่าและผู้ฟัง โดยแท้ บางเรื่องอาจใช้ในการเล่นเกม เช่น นิทานลูกโซ่ นิทานหลอกผู้ฟัง นิทานไม่จบเรื่อง และนิทานไม่รู้จบ นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์มีนิทานเข้าแบบ จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

9.1 ไก่เถื่อน

9.2 นิทานไม่รู้จบ

จากการศึกษาประเภทของนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ทั้งหมด จะเห็นได้ว่าเมื่อจำแนกประเภทของนิทานที่รวบรวมได้ทั้งหมดจำนวน 226 เรื่องแล้ว สามารถจำแนกนิทานได้ 9 ประเภท เห็นได้ชัดเจนว่านิทานมุขตลกมีจำนวนมากที่สุด คือ 112 เรื่อง รองลงมาตามลำดับ คือ นิทานอธิบายเหตุ 31 เรื่อง นิทานชีวิต 28 เรื่อง นิทานคติ 22 เรื่อง นิทานเรื่องผี 14 เรื่อง นิทานประจำถิ่น 9 เรื่อง นิทานเรื่องสัตว์ 6 เรื่อง และน้อยที่สุดคือนิทานศาสนาและนิทานเข้าแบบ ประเภทละ 2 เรื่อง

การที่ในท้องถิ่นมีนิทานพื้นบ้านประเภทมุขตลกอยู่มากเป็นเรื่องปกติเนื่องจากการเล่านิทานพื้นบ้านโดยทั่วไปมุ่งให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน โอกาสในการเล่านิทานมักจะเล่าตอนที่ชาวบ้านรวมตัวทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย ทำนา ทำไร่ หรืองานบุญ ลักษณะการเล่านิทานเช่นนี้จะทำให้มีการแลกเปลี่ยนกัน เมื่อมีคนเล่านิทาน ผู้ฟังจะหานิทานมาเล่าในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน นับเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มผู้เล่าและผู้ฟังนิทาน ส่วนนิทานประเภทอื่นๆ มักจะเล่าในงานบุญประเพณีและเล่าให้ลูกหลานฟังหลังรับประทานอาหารเย็น ลักษณะการเล่านิทานเช่นนี้แสดงให้เห็นภาพความผูกพันของคนในครอบครัวในวิถีชีวิตคนไทยสมัยก่อน ปู่ย่าตายายเล่านิทานให้ลูกหลานฟังแล้วใช้โอกาสนี้อบรมมนิสัยลูกหลานไปด้วย นับว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความแน่นแฟ้นในสายสัมพันธ์สามช่วงวัยได้เป็นอย่างดี

การวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานพื้นบ้าน

Olrik (1965) นักคติชนวิทยาชาวเดนมาร์ก มีความเชื่อว่านิทานพื้นบ้านมีกฎที่เป็นความจริงเฉพาะของตัวเอง ดังนั้นนิทานพื้นบ้านที่ดีต้องวิเคราะห์ได้ด้วยกฎของตัวเอง สามารถอธิบายวิธีการถ่ายทอดนิทานพื้นบ้านของมนุษย์ได้อย่างเป็นแบบแผน และกฎนี้สามารถใช้ได้กับนิทานพื้นบ้านของทุกชาติ เรียกว่า กฎคึกค้ำบรรพ์ของนิทานพื้นบ้าน (Epic laws of narrative) สรุปได้ดังนี้

1. กฎของการเริ่มเรื่องและจบเรื่อง (The law of opening and closing) การเริ่มเรื่องของนิทานพื้นบ้านจะเริ่มจากภาวะที่สงบไปสู่เหตุการณ์ที่ตื่นเต้น ไม่จบกะทันหัน ส่วนการจบเรื่องจะเริ่มจากเหตุการณ์ที่ตื่นเต้นแล้วคลี่คลายไปสู่ความสงบ

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้ เช่น นิทานเรื่องที่ 155 “ท้าวกำพร้าว” นิทานเรื่องที่ 156 “ท้าวกำพร้าวได้ดี” นิทานเรื่องที่ 157 “กำพร้าวฝิ่นน้อย” นิทานเรื่องที่ 160 “ท้าวจิงคังอ” เริ่มจากความลำบากของตัวละครแล้วคลี่คลายสู่ความสุขสบาย

2. กฎของการซ้ำ (The law of repetition) เป็นการเน้นความสำคัญของบุคคล สิ่งของ สถานที่ หรือเหตุการณ์ การซ้ำในเรื่องมักจะยึดจำนวน 2-4 ครั้ง เพื่อให้เนื้อเรื่องมีความเข้มข้น บางครั้งทำให้เนื้อเรื่องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้ เช่น นิทานเรื่องที่ 8-13 มีอนุภาคเกี่ยวกับหลวงพ่อกินจีไก่ ครั้งแรกกินน้ำอ้อยยอร้อย ครั้งที่สองกินจีไก่จริงๆ นิทานเรื่องที่ 166 “ลูกเขยงู” นิทานเรื่องที่ 167 “สมบัติลิ่ง” นิทานเรื่องที่ 179 “ลิงโตน” และนิทานเรื่องที่ 196 “ฝีกองกอย (สำนวนที่ 3)” มีเหตุการณ์เกิดขึ้นซ้ำกันแต่ผลต่างกัน

3. กฎของจำนวนสาม (The law of three) กฎข้อนี้ปรากฏในนิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเชื่อว่าธรรมชาตินั้นจัดระบบด้วยจำนวนสาม เช่น พื้นดิน-ท้องฟ้า-ทะเล โลก-สวรรค์-นรก อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต เป็นต้น

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้ คือ นิทานเรื่องที่ 189 “เทวดาไม่ช่วย” มีเหตุการณ์ที่เทวดาพยายามช่วยชีวิตนักบวช 3 ครั้ง แต่นักบวชไม่รู้ว่าเทวดาช่วยเตือนให้พ้นความตายแล้ว

4. กฎของตัวละคร 2 ตัวใน 1 ฉาก (The law of two to scene) ในฉากหนึ่ง ๆ ของนิทานพื้นบ้านมักจะมีตัวละครที่มีบทบาทอยู่เพียง 2 ตัว

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้ชัดเจน คือ นิทานมุขตลกนักบวช มีตัวละครหลวงพ่อกับเณรน้อย และมุขตลกครอบครัว มีพ่อตากับลูกเขย แม่ยายกับลูกเขย และพี่เขยกับน้องเมีย

5. กฎของความแตกต่างแบบตรงกันข้าม (The law of contrast) นิทานมักจะสร้างลักษณะตัวละครที่แตกต่างกันแบบตรงกันข้ามอย่างเห็นได้ชัด เช่น บทบาทของคนใจดีกับคนใจร้าย หรือคนแข็งแรงกับคนอ่อนแอ เป็นต้น

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้ เช่น นิทานเรื่องที่ 137 “คนมีเมียน้อย” พฤติกรรมของเมียหลวงกับเมียน้อยแตกต่างกัน นิทานเรื่องที่ 166 “ลูกเขยงู” และนิทานเรื่องที่ 167 “สมบัติลิง” เกิดเหตุการณ์ซ้ำกันสองครั้งแต่ผลลัพธ์ต่างกัน เพราะการได้สมบัติครั้งแรกผู้ได้สมบัติบริสุทธิ์ใจ แต่ผู้รับสมบัติครั้งที่สองมีความโลภจึงไม่ได้ตามที่ต้องการ

6. กฎของฝาแฝด (The law of twin) เนื้อเรื่องมักจะกล่าวถึงความทุกข์ยากจะทำให้ฝาแฝดหรือพี่น้องสองคนปรองดองกันดี แต่ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ดีขึ้นมาก็จะเป็นศัตรูกัน และกฎข้อนี้ยังครอบคลุมถึงตัวละครที่มีบทบาทใกล้เคียงกัน เช่น เป็นเพื่อนกัน ก็ได้

กฎข้อนี้ไม่เคร่งครัด นิทานที่ใกล้เคียงกฎข้อนี้คือนิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับท้าวกำพร้าว ตัวละครไม่ได้เป็นฝาแฝดและพี่น้องเมื่อได้ดีก็ยังคงรักกันอยู่ ไม่ได้เป็นศัตรูกัน

7. กฎของความสำคัญของตำแหน่งต้นและตำแหน่งท้าย (The law of initial and final position) ถ้าตัวละครเป็นพี่น้องกันมีหลายคน เนื้อเรื่องมักจะกล่าวถึงผู้อาวุโสมากที่สุดก่อน แต่ความสำคัญมักจะอยู่ที่น้องคนสุดท้อง

กฎข้อนี้ไม่เคร่งครัด นิทานเรื่องท้าวกำพร้าวมีเนื้อหาใกล้เคียง แต่ตัวละครสำคัญคือพี่คนโตเป็นส่วนมาก

8. กฎของการสร้างเรื่องเชิงเดี่ยว (Single-stranded) ส่วนมากโครงเรื่องของนิทานพื้นบ้านจะมีลักษณะไม่ซับซ้อน ดำเนินเรื่องไปเรื่อยๆ ไม่ทิ้งบทบาทของตัวละครสำคัญที่ทำหน้าที่ดำเนินเรื่อง

นิทานทุกเรื่องสอดคล้องกับกฎข้อนี้

9. กฎของการสร้างแบบอย่าง (Patterning) ในนิทานพื้นบ้านจะมีบทบาทหรือคำพูดของตัวละครเหมือนกันหรือซ้ำกันในเรื่อง

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้ คือ นิทานมุขตลกนักบวชเรื่องหลวงพ่อกินขี้ไก่ และหลวงพ่อดองกาย

10. ฉากประทับใจ (Tableaux scene) ในนิทานพื้นบ้านมีการพรรณนาให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจน แสดงอารมณ์สะเทือนใจ หรือฉากการต่อสู้ เช่น วีรบุรุษสู้กับมังกร เป็นต้น

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้ คือ นิทานเรื่องที่ 144-151 “นางสิบสอง” ฉากที่แสดงอารมณ์สะเทือนใจคือตอนที่พ่อแม่ได้ข่าวปลาอาหารบริบูรณ์แล้วตั้งใจออกไปปรับลูกทั้งสิบสองคน กลับมาอยู่บ้านแต่ลูกกลายเป็นลิงสิบสองตัวไปเสียแล้ว

11. เรื่องของความสมเหตุสมผล (Logic) เหตุการณ์ในนิทานพื้นบ้านมีความสมเหตุสมผลในตัวเองตามสภาพของแต่ละเรื่อง

นิทานพื้นบ้านทุกข้อสอดคล้องกับกฎข้อนี้ เหตุการณ์ในนิทานมีความสมเหตุสมผลในตัวเองตามสภาพของแต่ละเรื่อง

12. เรื่องของเอกภาพ (Unity of plot) อนุภาคหรือเหตุการณ์ที่นำมาเล่ามีส่วนสนับสนุนโครงเรื่องใหญ่อย่างเห็นได้ชัด

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้คือนิทานที่มีหลายสำนวน อนุภาคหรือเหตุการณ์ที่นำมาเล่ามีส่วนสนับสนุนโครงเรื่องใหญ่อย่างชัดเจน เช่น นิทานเรื่องหลวงพ่อกวนอู นิทานเรื่องนางสิบสอง นิทานเรื่องท้าวกำพริ้ว เป็นต้น

13. การเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกเพียงตัวเดียว (Concentration on a leading character) นิทานพื้นบ้านจะมีการบรรยายบุคลิกภาพและพฤติกรรมของตัวละครเอกมากกว่าเรื่องอื่น ๆ

นิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้คือนิทานมุขตลกคนเจ้าปัญญา มีการเพ่งจุดสนใจที่ตัวละครเอกคือเซียงเหมี้ยงเพียงคนเดียว มีการบรรยายเกี่ยวกับพฤติกรรมและความฉลาดแกมโกงของเซียงเหมี้ยงอย่างชัดเจน

จากการวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานดังกล่าว สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์โครงสร้างนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์

กฎศีกคำบริพของนิทานพื้นบ้าน	นิทานที่สอดคล้อง	ข้อสรุป
1. กฎของการเริ่มเรื่องและจบเรื่อง (The law of opening and closing)	นิทานชีวิตส่วนมากสอดคล้องกับกฎข้อนี้ เช่น เรื่องที่ 155 ท้าวกำพริ้ว เรื่องที่ 156 ท้าวกำพริ้วได้คิ เรื่องที่ 157 กำพริ้วผีน้อย เรื่องที่ 160 ท้าวจิงจ้อ	1. มีการเริ่มเรื่องจากภาวะสงบไปสู่เหตุการณ์ตื่นเต้นและจบแบบคลี่คลาย
2. กฎของการซ้ำ (The law of repetition)	เรื่องที่ 8 หลวงพ่อกินขี้ไก่ (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 9 หลวงพ่อกินขี้ไก่ (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 10 หลวงพ่อกินขี้ไก่ไป (สำนวนที่ 1)	1. ในนิทานมีการซ้ำเหตุการณ์แต่ผลที่เกิดขึ้นต่างกัน 2. มีนิทานที่สอดคล้องกับกฎข้อนี้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กฎศีกคำบรรพ์ของนิทาน พื้นบ้าน	นิทานที่สอดคล้อง	ข้อสรุป
3. กฎของจำนวนสาม (The law of three)	<p>เรื่องที่ 11 หลวงพ่อชี้ไก่ไป (สำนวนที่ 2)</p> <p>เรื่องที่ 12 หลวงพ่อชี้ไก่</p> <p>เรื่องที่ 13 หลวงพ่อกับเณร น้อยกินชี้ไก่</p> <p>เรื่องที่ 166 ลูกเขยงู</p> <p>เรื่องที่ 167 สมบัติลิง</p> <p>เรื่องที่ 179 ลิงโหน</p> <p>เรื่องที่ 196 ผีกองกอย (สำนวนที่ 3)</p> <p>เรื่องที่ 189 เทวดาไม่ช่วย</p>	<p>1. มีเหตุการณ์ที่กล่าวถึง จำนวนสาม คือเทวดาพยายาม ช่วยชีวิตนักบวชสามครั้ง</p> <p>2. มีนิทานที่สอดคล้องกับกฎ ข้อนี้</p>
4. กฎของตัวละคร 2 ตัวใน 1 ฉาก (The law of Two to Scene)	<p>เรื่องที่ 1-37 มุขตลกนักบวช</p> <p>เรื่องที่ 89-104 มุขตลก ครอบครัว</p>	<p>1. นิทานส่วนมากมีตัวละคร สองตัว เช่น หลวงพ่อกับเณร น้อย พ่อกับลูกเขย แม่ยาย กับลูกเขย และพี่เขยกับ น้องเมีย</p> <p>2. มีนิทานที่สอดคล้องกับ กฎข้อนี้</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กฎศีกคำบรรพ์ของนิทาน พื้นบ้าน	นิทานที่สอดคล้อง	ข้อสรุป
5. กฎของความแตกต่างแบบ ตรงกันข้าม (The law of contrast)	เรื่องที่ 137 คนมีเมียน้อย เรื่องที่ 166 ลูกเขย เรื่องที่ 167 สมบัติลึง	1. นิทานเรื่องคนมีเมียน้อย แสดงให้เห็นความแตกต่าง แบบตรงกันข้ามระหว่างเมีย หลวงกับเมียน้อย 2. นิทานเรื่องลูกเขย และ สมบัติลึง มีเหตุการณ์ซ้ำกัน สองครั้งแต่ผลลัพธ์ต่างกัน เพราะผู้ที่ได้รับ โชคครั้งแรก ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ใจ แต่ คนที่สองมีความโลภ จึงไม่ได้ สิ่งของตามที่ต้องการ 3. มีนิทานที่สอดคล้องกับ กฎข้อนี้
6. กฎของฝาแฝด (The law of twin)	นิทานเกี่ยวกับท้าวกำพร้าว้า	1. ตัวละครไม่ได้เป็นฝาแฝด กัน 2. เมื่อพี่น้องได้ศึยรักกันอยู่ 3. กฎข้อนี้ไม่เคร่งครัด
7. กฎของความสำคัญของ ตำแหน่งต้นและตำแหน่งท้าย (The law of initial and final position)	นิทานเกี่ยวกับท้าวกำพร้าว้า	1. ตัวละครสำคัญส่วนมาก เป็นพีคนโต 2. กฎข้อนี้ไม่เคร่งครัด
8. กฎของการสร้างเรื่อง เชิงเดี่ยว (Single-stranded)	นิทานทุกเรื่อง	1. นิทานทุกเรื่องมีลักษณะ การดำเนินเรื่องไม่ซับซ้อน ไม่ ทิ้งบทบาทตัวละครสำคัญ 2. มีนิทานที่สอดคล้องกับกฎ ข้อนี้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กฎศึกษาคำบรรยายของนิทาน พื้นบ้าน	นิทานที่สอดคล้อง	ข้อสรุป
9. กฎของการสร้างแบบอย่าง (Patterning)	เรื่องที่ 1-37 มุขตลกนักบวช	1. มีบทบาทหรือคำพูด เหมือนกันหรือซ้ำกันอยู่ใน เรื่อง 2. มีนิทานที่สอดคล้องกับ กฎข้อนี้
10. ฉากประทับใจ (Tableaux scene)	เรื่องที่ 144-151 นางสิบสอง	1. มีฉากแสดงอารมณ์ สะท้อนใจคือตอนที่พ่อแม่ได้ ข่าวปลาอาหารบริบูรณ์แล้ว ตั้งใจออกไปรับลูกแต่ลูก กลายเป็นลิงไปหมดแล้ว 2. มีนิทานที่สอดคล้องกับกฎ ข้อนี้
11. เรื่องของความ สมเหตุสมผล (Logic)	นิทานทุกเรื่อง	1. เหตุการณ์ในนิทานมีความ สมเหตุสมผลในตัวเองตาม สภาพของแต่ละเรื่อง -2. นิทานที่สอดคล้องกับกฎ ข้อนี้
12. เรื่องของเอกภาพ (Unity of plot)	นิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับ หลวงพ่อดอง หวงคาย นางสิบสอง และท้าวกำพร้าว	1. มีอนุภาคหรือเหตุการณ์ที่ สนับสนุนโครงเรื่องใหญ่ อย่างชัดเจน 2. สอดคล้องกับกฎข้อนี้
13. การเพ่งจุดสนใจที่ตัว ละครเอกเพียงตัวเดียว (Concentration on a leading character)	มุขตลกคนเจ้าปัญญา	1. นิทานมุขตลกคนเจ้าปัญญา มีการเพ่งจุดสนใจที่ตัวละคร เอกเพียงตัวเดียว 2. มีนิทานที่สอดคล้องกับ กฎข้อนี้

ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านที่ปรากฏในนิทาน

นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมที่มีการเล่าและสืบทอดโดยคนในสังคม นิทานจึงมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้าน อันจะทำให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ ลักษณะครอบครัว การประกอบอาชีพ ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และบทบาทของสมาชิกในสังคม นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของคนในสังคมและใช้ชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ ดังนี้

1. สภาพความเป็นอยู่

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาธรรมชาติ มีการสร้างบ้านเรือนโดยใช้วัสดุธรรมชาติ สภาพความเป็นอยู่ที่พบในนิทาน ได้แก่ ทำเลการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะบ้านเรือน การคมนาคม เครื่องมือเครื่องใช้ และอาหารพื้นบ้าน ดังนี้

1.1 ทำเลการตั้งถิ่นฐาน ชาวบ้านสร้างบ้านใกล้แหล่งน้ำ ใกล้ทุ่งนา รวมถึงใกล้ป่าและภูเขา ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

1.1.1 การตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ เนื่องจากชาวบ้านต้องใช้น้ำในการบริโภคและเพาะปลูกจึงมีการสร้างบ้านเรือนใกล้แหล่งน้ำ ดังปรากฏในนิทาน เช่น

นิทานเรื่องที่ 33 “หลวงพ่อกับไอ้ไทย” เมื่อน้ำเต็มหมด หลวงพ่อใช้เขมรน้อยไปตักน้ำล้าง (บ่อน้ำซึม) แล้วเขมรพลัดตกลง หลวงพ่อก็พาเขมรไปโรงพยาบาล

ล้าง คือ บ่อน้ำซึมที่ชาวบ้านขุดขึ้นบริเวณที่มีตาน้ำให้น้ำซึมออกมาจากดินเพื่อใช้บริโภค ทำให้เห็นวิถีชีวิตชาวบ้านในสมัยก่อนที่มีน้ำจำกัด เพราะอยู่ในเขตแล้ง จึงหาวิธีกักเก็บน้ำหรือสร้างแหล่งน้ำขึ้นเป็นของส่วนรวมไม่ไกลจากชุมชนนัก การขุดและดูแลล้างจึงเป็นวิถีจัดการน้ำดื่มของชาวบ้านที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันในชุมชนเป็นอย่างดี

นิทานเรื่องที่ 22 “หลวงพ่อกับค่าง” นิทานเรื่องที่ 23 “หลวงพ่อกับปลาตุ๊ก” นิทานเรื่องที่ 24 “ตบป้องหูปลาตุ๊ก” นิทานเรื่องที่ 25 “หลวงพ่อกับเขมรน้อย” นิทานเรื่องที่ 26 “หลวงพ่อกับหอยเกลือ” และนิทานเรื่องที่ 27 “หลวงปู่หวงค่าง” กล่าวถึงหลวงพ่อกับเขมรน้อยได้เกลือมาจากชาวบ้าน กำลังจะเดินทางกลับวัด แต่เกลือหนักมากหลวงพ่อก็เอาเกลือไปซ่อนในน้ำ วันต่อมาจะมาเอาเกลือกลับวัดแต่เกลือละลายหมดแล้ว เข้าใจว่าปลากินเกลือหมด หลวงพ่อกับเขมรน้อยจึงช่วยกันวิดปลา เขมรน้อยเห็นปลาซ่อนจึงตบป้องหูปลาซ่อนขึ้น ขี้โมย หลวงพ่อยากตบป้องหูปลาข้างจึงตบป้องหูปลาตุ๊กทำให้ถูกเงี่ยงปลาตุ๊กปักมือจนเจ็บปวดมาก

นิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับการตบป้องหูปลาตุ๊ก ทำให้เห็นว่ามีแหล่งน้ำอยู่ใกล้ชุมชน เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน ซึ่งชาวบ้านสามารถหาปลาหรือหาอาหารอย่างอื่น

ในบริเวณนั้นได้สะดวก

นิทานเรื่องที่ 55 “ออกไข่แข่งกัน” กับนิทานเรื่องที่ 56 “เซียงเหมี้ยงออกไข่” พระยาหาทางแก้งลงโทษเซียงเหมี้ยงโดยให้ทุกคนไปเล่นน้ำด้วยกัน ให้เสนาเอาไข่ซ่อนไว้ แล้วชวนเล่นออกไข่แข่งกัน ใครไม่มีไข่จะถูกลงโทษ เซียงเหมี้ยงไม่มีไข่จึงไล่จิกเสนาคนอื่น ๆ พอพระยาจะลงโทษเซียงเหมี้ยงจึงเอาตัวรอดโดยการบอกว่าคนเป็นไก่ตัวผู้จึงออกไข่ไม่ได้ แต่ช่วยเป็นพ่อพันธุ์ให้เสนาเหล่านั้นมีไข่ออกมา เซียงเหมี้ยงจึงไม่ถูกลงโทษต่อไป

นิทานสองเรื่องนี้ทำให้เห็นว่าแหล่งน้ำเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน ในเวลาว่างหรือช่วงเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ชาวบ้านมักจะรวมตัวกันทำกิจกรรม บริเวณแหล่งน้ำเพื่อให้เกิดความสนุกสนานสมัครสมานสามัคคีในชุมชน

นิทานเรื่องที่ 90 “พ่อเฒ่ากับลูกเขย” นิทานเรื่องที่ 91 “พ่อเฒ่าหาบใบตอง” พ่อตาชวนลูกเขยไปหาบใบตอง ลูกเขยเจ้าเล่ห์เข้าไปอยู่ในกระท่อใบตองให้พ่อตาหาบกลับบ้าน พ่อตาเจ็บใจที่ลูกเขยเอาเปรียบจึงเข้าไปซ่อนบ้าง ลูกเขยรู้ทันจึงหลอกพ่อตาว่ามีช้างจะมาเหยียบทำให้พ่อตากลัวจึงค้นหาทางหนีจกระท่อตกรน้ำไป ทำให้เห็นว่าเวลาชาวบ้านไปหาของป่าหรืออาหารมักจะหยุดพักริมบ่อน้ำสาธารณะที่มีอยู่เกือบทุกหมู่บ้าน

นิทานเรื่องที่ 92 “พ่อเฒ่ากับลูกเขยแค้นแก่” พ่อตากับลูกเขยชวนกันไปหาปลา โดยผลัดกันเป็นแห ลูกเขยฉลาดแกมโกงเอาปลาไปซ่อนไว้ทำให้ได้ปลาขึ้นมาจำนวนมาก พ่อตาลองเป็นแหบ้างทอดอย่างไรก็ได้ปลา ลูกเขยจับพ่อตาเหยียงลงน้ำแล้วหัวเราะ พ่อตาจึงรู้ว่าถูกแกล้ง นิทานเรื่องนี้ทำให้เห็นถึงวิถีของการหาอาหารจากแหล่งน้ำใกล้หมู่บ้าน ซึ่งในที่นี้อาจเป็นบ่อน้ำในที่นาหรือบ่อน้ำสาธารณะก็ได้

นิทานเรื่องที่ 154 “น้องเซียงเหมี้ยง” น้องของเซียงเหมี้ยงกลับมาเกิดใหม่เพื่อแก้แค้นเซียงเหมี้ยง เซียงเหมี้ยงไปหลอกยืมเงินเศรษฐีแล้วสัญญาว่าจะคืนภายในสองเดือน เวลาผ่านไปก็ไม่ยอมคืนทำให้เศรษฐีเศร้ามาก น้องที่กลับชาติมาเกิดจึงอาสาทวงเงินคืนให้ น้องพายเรือพาเซียงเหมี้ยงไปดูเดือนสองดวง พอไปถึงกลางน้ำก็บอกให้ดูว่าเดือนดวงหนึ่งอยู่บนฟ้าอีกดวงหนึ่งอยู่ในน้ำ ทำให้เซียงเหมี้ยงยอมจำนนคืนเงินให้เศรษฐี นิทานเรื่องนี้ทำให้เห็นว่าในชุมชนยังมีการคมนาคมทางน้ำ ชาวบ้านใช้เรือในการเดินทาง ซึ่งปรากฏอยู่จริงในท้องถิ่นอำเภอเขตรสมบูรณ์

จากนิทานข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่าชาวบ้านตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แหล่งน้ำ มีการใช้แหล่งน้ำเพื่อบริโภค เป็นแหล่งหาอาหาร แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นเส้นทางคมนาคมภายในชุมชน จากสภาพจริงของชุมชนแหล่งน้ำที่มีอยู่คือห้วย หนอง และลำน้ำพรม ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านยังใช้แหล่งน้ำดังกล่าวเพื่อการเกษตร และการหาสัตว์น้ำ ส่วนริมน้ำพรมมีการจัดตั้งลานค้าชุมชน

ตลาดน้ำสาวบ้านแต่ และมีกิจการล่องแพแลคั้งเพื่อน้ำพรม นิทานสะท้อนภาพวิถีของการใช้ชีวิต
ใกล้แหล่งน้ำของชาวบ้านได้ชัดเจน

1.1.2 การตั้งถิ่นฐานใกล้ทุ่งนา ชาวบ้านสร้างบ้านเรือนใกล้ทุ่งนา อยู่รวมกัน
เป็นหมู่บ้าน มีที่นาติดต่อกัน ใช้เวลาเดินทางไม่มากนัก แต่ละหมู่บ้านไม่ห่างกัน ดังปรากฏใน
นิทาน เช่น

นิทานเรื่องที่ 14 “หลวงพ่อน้องควาย” นิทานเรื่องที่ 15 “หลวงพ่อกินน้องควาย”
นิทานเรื่องที่ 16 “หลวงพ่อกินน้องควาย” นิทานเรื่องที่ 17 “หลวงพ่อกินน้องควาย” นิทาน
เรื่องที่ 18 “หลวงพ่อกินน้องควาย” นิทานเรื่องที่ 19 “ขันคั้นแท” นิทานเรื่องที่ 20 “หลวงพ่อกินต้ม
น้องจ้าว” และนิทานเรื่องที่ 21 “หลวงพ่อน้องจ้าว” เป็นนิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับการกินน้องควาย
และน้องจ้าว ซึ่งหมายถึงสายรกของวัวควาย เมื่อวัวควายตกลูกจะมีสายรกไหลออกมา ชาวบ้านจะ
นำไปต้มใส่เครื่องสมุนไพร นับว่าเป็นอาหารพิเศษหายากเพราะวัวควายแต่ละบ้านมีไม่มาก เมื่อมี
น้องจ้าวหรือน้องควายชาวบ้านจึงมักจะต้มแล้วแบ่งไปทำบุญและแบ่งปันเพื่อนบ้าน นิทานเหล่านี้
กล่าวถึงหลวงพ่อได้ขมน้องควายและน้องจ้าวแล้วรู้สึกว่ารสชาติดีมากอยากกินอีกจึงถามเณรน้อยว่า
ได้น้องควายหรือน้องจ้าวมาจากไหน เณรน้อยแกล้งหลวงพ่อโดยการบอกว่าให้ไปล้างเอาจากกัน
ควายหรือก้นวัวเวลามันยกหาง ทำให้หลวงพ่อถูกควายหรือวัวจับแขนพาวิ่งไปทั่วทุ่งนา

นิทานเรื่องที่ 48 “เซียงเหมี้ยงกินน้องควาย” ชาวบ้านทำให้เซียงเหมี้ยงหลอกกิน
น้องควายของตน เซียงเหมี้ยงจึงหลอกว่าเมียชาวบ้านคนนั้นกำลังป่วยให้รีบไปดู เมื่อชาวบ้าน
ไปถึงบ้านเห็นว่าเมียสบายดีก็เลยกลับมาต่อว่าเซียงเหมี้ยงว่าชอบหลอกผู้อื่น

นิทานเรื่องที่ 183 “คนรู้ภาษาสัตว์” นักการเมืองขอให้ชายหนุ่มผู้รู้ภาษาสัตว์พา
ตระเวนหาเสียง ต้องเดินลัดทุ่งนาไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ชายหนุ่มได้ยินกบคุยเรื่องน้ำทิพย์จึงได้ตักน้ำ
ทิพย์ไปรักษาเมียเศรษฐีในหมู่บ้าน

นิทานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านกับที่นาอยู่ไม่ไกลกันนัก สามารถไปกลับ
ได้ในเวลารวดเร็ว การเดินทางระหว่างหมู่บ้านสามารถเดินลัดทุ่งนาไปได้

1.1.3 การตั้งถิ่นฐานใกล้ป่าและภูเขา เนื้อหาในนิทานได้สะท้อนเรื่องการค้าตั้งถิ่น
ฐานใกล้ป่าและภูเขา ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่อำเภอเกษตรสมบูรณ์ ชาวบ้านหา
อาหารจากธรรมชาติ มีการหาของป่า ลำสัตว์ และปลูกพืชไร่เชิงเขา ดังปรากฏในนิทาน เช่น

นิทานเรื่องที่ 90 “พ่อเฒ่ากับลูกเขย” พ่อตากับลูกเขยพากันไปหาบใบตองเชิงเขา

นิทานเรื่องที่ 95 “ลูกเขยกับพ่อเฒ่า” ลูกเขยกับพ่อตาไปเก็บฝ้ายอยู่ที่ไร่บนภูเขา

นิทานเรื่องที่ 96 “พ่อเฒ่าเป็นหมา” พ่อตากับลูกเขยพากันเข้าป่าไปหาเต่า

กับตะกวด

นิทานเรื่องที่ 166 “ลูกเขยงู” แม่พาลูกสาวไปสับหน่อไม้แล้วพบเทวดา
แปลงเป็นงูจึงพามาอยู่ที่บ้านด้วย

นิทานเรื่องที่ 167 “สมบัติลิง” มีผู้ชายคนหนึ่งไปถางไร่และนอนเฝ้าไร่แดงที่ไร่
แล้วมีลิงมาเอาไปฝังในหลุมเงิน เมื่อลิงกลับไปแล้วเขาก็ลุกขึ้นจากหลุมแล้วเอาเงินกลับบ้าน
กลายเป็นเศรษฐี

นิทานเรื่องที่ 212 “ภูกระแต (สำนวนที่ 1)” และนิทานเรื่องที่ 213 “ภูกระแต
(สำนวนที่ 2)” เล่าถึงนายพรานกับหมาพรานที่พากันไปล่ากระแต ทำให้กระแตกระโดดหนี
จากภูแลนคามาช้อนตัวที่เชิงเขาภูเขียว

นิทานเรื่องที่ 216 “ห้วยพันลำ” มีนายพราน ไปล่าสัตว์บริเวณภูแลนคาได้จำนวน
มาก และนำเนื้อสัตว์ต่าง ๆ มาล้างที่ห้วยเชิงเขา พรานคิดใจที่ได้อาหารบริบูรณ์จึงพักผ่อนและร้องรำ
อย่างมีความสุข

จากนิทานดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวบ้านบางส่วนอยู่
ใกล้ป่าและภูเขา มีการหาของป่าล่าสัตว์และทำไร่อยู่เชิงเขาหรือภูเขา การหาของป่ามีทั้งการหา
หน่อไม้ซึ่งขึ้นเองตามธรรมชาติบนภูเขา การล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร และการปลูกพืชไร่เชิงเขา
ภาพสะท้อนด้านทำเลที่ตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านที่ปรากฏในนิทาน ทำให้สามารถ
สรุปได้ว่าชาวบ้านมีการตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ ใกล้ทุ่งนา ใกล้ป่าและภูเขา ดำรงชีวิตโดยการอาศัย
แหล่งน้ำในการบริโภค การหาอาหาร การพักผ่อนหย่อนใจ การปลูกพืช มีการหาของป่าล่าสัตว์เพื่อ
นำมาใช้ในการดำรงชีวิต สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นที่ราบลุ่มสลับเนินเขา
ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม และค้าขายสินค้าที่หาได้จากป่าชุมชนและภูเขาใกล้หมู่บ้าน
ดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาธรรมชาติผสมกับการผลิตให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน

1.2 ลักษณะบ้านเรือน นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สะท้อนลักษณะบ้านเรือน
ของชาวบ้านว่าเป็นแบบเรียบง่าย ในนิทานกล่าวถึงบ้านใต้ถุนสูง หลังคามุงหญ้า ฝาเรือนทำด้วยไม้
และใบตองกุง มีบันไดยกได้ ห้องนอนมีทั้งแบบแยกและแบบรวม และนอกชานเปิดโล่งเป็นที่
พักผ่อนของคนในครอบครัว ดังนี้

1.2.1 บ้านใต้ถุนสูง ชาวอีสานมักสร้างบ้านใต้ถุนสูงเพื่อให้ลมพัดผ่านสะดวก
ใต้ถุนบ้านมีคอกหรือเส้าสัตว์เลี้ยง เป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ ทอผ้า จักสาน หรือมีแคร่สำหรับ
รับแขก นิทานส่วนมากสะท้อนให้เห็นลักษณะบ้านใต้ถุนสูง เช่น

นิทานเรื่องที่ 71 “บักดาเกี้ยว (สำนวนที่ 1)” นายทองดาเกี้ยวไปขโมยไก่ชาวบ้าน
กลัวเจ้าของบ้านได้ยินเสียงเดินที่ดังเอี๊ยวๆ จึงเอาฟางอุดก้นไว้ วิวควายมากินฟางจากก้นนายทองจน
หมด พอขยับตัวแต่ละทีก็ได้ยินเสียงเอี๊ยวๆ ทำให้เจ้าของบ้านรู้ว่ามีคนอยู่ใต้ถุนบ้านจึงลงมาดู

นายทองรีบว้างหนีเสียงดังเอื้อ ๆ ไปตลอดทาง

นิทานเรื่องที่ 83 “บักดาบอดกับบักหูหนวก” นายดาบอดกับนายหูหนวกไปลักไก่ ฟังเสียงเพื่อนไม่ชัดจึงพูดเสียงดัง ทำให้เจ้าของบ้านตื่นขึ้นมาและโยนมีดปลายแหลมลงมาจาก ชั้นบนเกือบโดนนายหูหนวก ทั้งสองคนจึงพากันวิ่งหนีไป

นิทานเรื่องที่ 88 “บักบอดตาใส” ชายตาบอดสองคนไปลักไก่ชาวบ้าน ชาวบ้าน รู้ตัว สองคนนี้วิ่งออกจากเล้าไก่ได้ถุนบ้าน ไปตักน้ำครำนี้กว่าพากันรอดแล้วจึงพอรำกันอย่างดีใจ

นิทานดังกล่าวทำให้เห็นว่าชาวบ้านปลูกบ้านได้ถุนสูง พื้นที่ใช้สอยได้ถุนบ้าน แบ่งเป็นคอกวัว คอกควาย และเล้าไก่ ซึ่งเป็นภาพบ้านเรือนของชาวบ้านในอดีต ปัจจุบันลักษณะ บ้านเรือนเปลี่ยนไป มักก่อสร้างเป็นบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ หรือเป็นบ้านปูนมากกว่าบ้านได้ถุนสูง

1.2.2 หลังคามุงหญ้า นิทานเรื่องที่ 218 “เสื่อ กระต่าย ไก่” กล่าวถึงเสื่อ กระต่าย ไก่ ไปหาเกี่ยวหญ้ามุงหลังคาบ้าน เวลาเพื่อนไปเกี่ยวหญ้าจะมีตัวหนึ่งคอยหุงหาอาหารให้เพื่อน

ลักษณะของการทำหลังคามุงหญ้าของชาวบ้านจะใช้หญ้าสองชนิด คือ หญ้าแฝก กับหญ้าคา หญ้าแฝกจะแน่นหนาทนทานกว่าหญ้าคา เมื่อเกี่ยวหญ้ามมาแล้วชาวบ้านจะนำหญ้าไป ตากจนแห้งแล้วกรองเป็นตับ เรียกว่า “ไฟหญ้า” โดยใช้ไม้ไผ่ความยาวประมาณ 1 เมตรเป็นแกน ของไฟหญ้า นำดอกไม้ไผ่ยึดหญ้าที่มีขนาดใกล้เคียงกันเป็นแพสวยงาม นำไปมุงหลังคา ไฟหญ้ามี่ อายุการใช้งานประมาณ 3-4 ปี แต่บางคนเปลี่ยนไฟหญ้าทุกปี เพื่อให้สามารถกันความร้อนและกัน ฝนได้ดี เวลาชาวบ้านว่างจากงานทำไร่ทำนาหรือนอกฤดูเก็บเกี่ยว คนในครอบครัวจะช่วยกันทำไฟ หญ้าไว้ซ่อมแซมบ้านเรือน หากครอบครัวใดมีไฟหญ้ามักก็นำไปแบ่งขายให้เพื่อนบ้าน เป็นการ สร้างรายได้ช่องทางหนึ่ง

1.2.3 ฝาเรือนทำด้วยไม้และใบตองกุง ชาวอีสานเรียกวิธีการทำฝาเรือนว่า “แอม” หรือ “แอมเฮือน” มักใช้ไม้เนื้อแข็งมาตีประกบกันเป็นฝาเรือน บางคนนำไม้ไผ่มาสานหรือฝาเป็น ระแนงทำฝาเรือน บางคนก็นำใบไม้ขนาดใหญ่มาวางซ้อนกันอย่างสวยงามเป็นฝาเรือน นิทานเรื่อง ที่ 94 “พ่อตาหนีช้าง” กล่าวถึง พ่อตาพาลูกเขยไปหาตัดใบตองกุงมาทำฝาเรือน และนิทานเรื่องที่ 104 “ลูกเขยไทย” พ่อตาพาลูกเขยไปตัดไม้มาทำฝาเรือน สะท้อนให้เห็นว่าผู้ชายในครอบครัว มีหน้าที่ช่วยกันดูแลซ่อมแซมหรือสร้างบ้าน หากมีไม้เนื้อแข็งมาทำฝาเรือนจะเป็นเรือนถาวร แต่ถ้าใช้ใบตองกุงทำฝาเรือนจะต้องเปลี่ยนใบตองกุงทุกปี

1.2.4 บันไดยกได้ นิทานเรื่องที่ 198 “เชียงนาค้างต่าง” เชียงนาวิ่งหนีผีสาว เขา แหมมากาง และยกบันไดออก ทำให้ผีตามมาหลอกหลอนไม่ได้ ชาวบ้านเชื่อว่าการยกบันไดจะเป็น การป้องกันสิ่งไม่ดีติดตามขึ้นเรือน และแหเป็นเครื่องดักผีสาวไม่ให้เข้ามาในเขตของมนุษย์ บันได ยกได้ในสมัยก่อนเป็นบันไดที่ทำจากไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ ทำเป็นขั้นจำนวนคี่ ตอนกลางคืนเมื่อ

สมาชิกในครอบครัวจะเข้านอนชาวบ้านจะยกบันไดขึ้นไว้บนเรือนเพื่อป้องกันคนอื่นขึ้นเรือนตน อย่างไรก็ตามลักษณะของบันไดบ้านก็มีทั้งแบบถาวรและแบบยกได้ บ้านที่มีบันไดยกได้มักจะเป็นบ้านไม้หลังเล็ก ๆ

1.2.5 ห้องนอนมีทั้งห้องนอนรวมและห้องนอนแยก นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนลักษณะบ้านทั้งในอดีตและปัจจุบัน นิทานกล่าวถึงห้องนอนของชาวบ้านว่ามีแบบนอนรวมกัน และแยกห้องกัน ดังนี้

1.2.5.1 ห้องนอนรวม ลักษณะของห้องนอนรวมคือบนบ้านไม่มีการกั้นห้อง คนในบ้านมักจะกางมุ้งนอนคนละมุ้ง หรือพ่อแม่นอนหนึ่งมุ้ง ลูกนอนหนึ่งมุ้ง ถ้ามีแขกมานอนค้างที่บ้านก็กางมุ้งให้นอนต่างหาก นิทานเรื่องที่ 101 “กำไลทอง” และนิทานเรื่องที่ 102 “สาวกำไล” กล่าวถึงสาวต่างบ้านมานอนค้างที่บ้าน แล้วถอดกำไลทองฝากแม่ยายไว้ ฝ่ายพ่อตา กับลูกเขยคุยกันว่าให้ลูกเขยไปนอนกับสาวกำไลทอง ลูกเขยไปมุดมุ้งคลำหาคนที่สวมกำไลทอง แล้วนอนกับสาวคนนั้น ปรากฏว่าสาวที่สวมกำไลทองคือแม่ยายของตนเอง

1.2.5.2 ห้องนอนแยก นิทานเรื่องที่ 5 “หลวงพ่อบักมี (สำนวนที่ 2)” หลวงพ่อแอบไปกินขนุนของชาวบ้าน กินจนหมดทุกลูกแล้วปวดท้องไม่รู้ว่าไปถ่ายท้องที่ไหนก็เลยไปถ่ายใส่ห้องคนนั้นคนนี้ไว้ พอถึงตอนเช้าลูกสาวบ้านนั้นแต่ละคนก็บอกพ่อแม่ว่าตนเองถ่ายใส่ห้องตนเอง

ลักษณะห้องนอนของชาวบ้านในอดีตมักจะเป็นแบบนอนรวมกัน เนื่องจากบ้านมีพื้นที่น้อยจึงไม่นิยมกั้นห้อง หากลูกแต่งงานก็จะแยกเรือนหรือสร้างเรือนหลังใหม่ต่างหาก

2.6 นอกชาน นิทานเรื่องที่ 97 “ลูกเขยกินจุ” ลูกเขยเป็นคนกินจุ ถ้าจะกินมากก็อายุ พ่อตาแม่ยาย จึงแอบกินข้าวอีกในตอนกลางคืน พอตีไปกินข้าวเนื้อแล้วหม้อติดหัวไม่รู้จะทำอย่างไร เมียจึงบอกมาให้เอาหม้อไปโยกกับก้อนหินที่นอกชาน ลูกเขยเดินไปที่นอกชานจับหัวพ่อตานึกว่าเป็นก้อนหินจึงเอาหม้อ โยกหัวพ่อตาอย่างแรง

นอกชานของบ้านในสังคมอดีตใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ซักล้าง และเก็บคุ่มน้ำ บางครอบครัวรับประทานอาหารเช้าที่นอกชาน แล้วพูดคุยกันก่อนเข้านอน จึงอาจกล่าวได้ว่านอกชานเป็นที่ทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลายท่านสามารถสรุปได้ว่านอกชานบ้านเป็นพื้นที่สารพัดประโยชน์ เป็นที่ซื้อขายมั่งสอนลูกหลาน คนในครอบครัวมีโอกาสได้พบกันพร้อมหน้าเวลาค่ำ หลังจากรับประทานอาหารแล้ว พ่อแม่หรือปู่ย่าตายายมักจะมีเรื่องเล่าสู่ลูกหลานฟัง บางครั้งเล่านิทาน บางครั้งถามไถ่ชีวิตประจำวัน นอกชานจึงเป็นพื้นที่กระชับสายสัมพันธ์อันดีงามในครอบครัว

จากภาพสะท้อนลักษณะบ้านเรือน สามารถสรุปได้ว่าบ้านเรือนของชาวบ้านที่ปรากฏในนิทานเป็นบ้านใต้ถุนสูง ใช้งานสะดวกคือ ไม้และวัสดุชั่วคราวคือ ใบตองกุงในการทำฝาเรือน บันไดบ้านสามารถยกออกได้ ห้องนอนมีทั้งห้องนอนรวมและห้องนอนแยก มีนोकขานเป็นที่พักผ่อนและพบปะของคนในครอบครัว ลักษณะดังกล่าวเป็นสภาพบ้านเรือนในอดีต ปัจจุบันบ้านลักษณะนี้มีน้อยมาก แต่อย่างไรก็ตามลักษณะของบ้านที่ปรากฏในนิทานก็สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตอันเรียบง่ายและงดงามของชาวบ้านในชนบท เป็นการบันทึกสภาพอดีตไว้ในวรรณกรรมท้องถิ่นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม

3. การคมนาคม การคมนาคมของชาวบ้านที่ปรากฏในนิทานมีทั้งทางบกและทางน้ำ ดังนี้

3.1 การคมนาคมทางบก มีการเดินเท้าและขี่ม้า เช่น นิทานเรื่องที่ 1 “หลวงพ่อกาย (สำนวนที่ 1)” และนิทานเรื่องที่ 2 “หลวงพ่อกาย (สำนวนที่ 2)” ชาวบ้านจะจัดงานบุญกฐิน หลวงพ่อกายอยากได้กาย (เครื่องบูชา) มากจึงสั่งให้เณรน้อยปลูกแต่เช้าแล้วหลวงพ่อกายก็เดินเข้าไปในหมู่บ้าน นิทานเรื่องที่ 183 “คนรู้ภาษาสัตว์” ชายหนุ่มผู้รู้ภาษาสัตว์พำนักการเมืองเดินลัดทุ่งนาไปหาเสียงตามหมู่บ้านต่างๆ นิทานเรื่องที่ 26 “หลวงพ่อกายเกลือก” และนิทานเรื่องที่ 27 “หลวงพ่อกาย” หลวงพ่อกายขี่ม้า เณรเป็นคนหาบเกลือกที่ได้มาจากชาวบ้าน

นอกจากการเดินและการขี่ม้าแล้ว ยังมีการเล่าถึงการคมนาคมในยุคปัจจุบันคือการใช้รถยนต์ในนิทานเรื่องที่ 98 “ออกรถใหม่” ครอบครัวหนึ่งขายอ้อยแล้วมีเงินไปออกรถใหม่ ฝ่ายสามียังขับรถไม่คล่องถามภรรยาว่ารถใหม่เล่นไวหรือไม่ ภรรยาตอบว่าเกวียนแซงไปหลายเล่มแล้ว

3.2 การคมนาคมทางน้ำ นิทานเรื่องที่ 141 “ตำนานเชียงข้อง” เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำหลาก มีการแข่งเรือ นิทานเรื่องที่ 154 “น้องเชียงเหมียง” เณรพายเรือพาเชียงเหมียงไปดูเดือนสองดวงเพื่อทวงเงินให้เศรษฐีที่เชียงเหมียงบอกว่าจะคืนให้ภายในสองเดือน

จากภาพสะท้อนเรื่องการคมนาคม จะเห็นได้ว่ามีทั้งการคมนาคมในอดีตและลักษณะการคมนาคมปัจจุบัน สภาพท้องถนนและการจราจรในยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงมาจากอดีต การขี่ม้าไม่มีแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้รถในการเดินทาง ส่วนการใช้เรือยังมีอยู่ในบริเวณชุมชนริมน้ำ

4. เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องมือเครื่องใช้ที่ปรากฏในนิทานแบ่งออกเป็นเครื่องมือในการทำงาน เครื่องมือจับปลา และเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป ดังนี้

4.1 เครื่องมือในการทำงาน ได้แก่ โถ และคราด นิทานเรื่องที่ 6 “หลวงพ่อกาย (สำนวนที่ 1)” หลวงพ่อกายให้คนมาตัดบาตรจะได้ฉันทันข้าวร้อนๆ จึงวางแผนเอาโถชาวบ้านไปซ่อน เมื่อชาวบ้านหาโถไม่พบจึงไปขอให้หลวงพ่อกายยอมเสี่ยงทายให้ หลวงพ่อกายบอกว่าโถอยู่บนเนินดินกลางทุ่งนา ชาวบ้านไปหาตามที่หลวงพ่อกายบอกก็พบโถอยู่ที่นั่น ชาวบ้านจึงเข้าใจว่า

หลวงพ่อกายแมนแล้วพากันนำข้าวปลาอาหารอย่างดีมาตักบาตร นิทานเรื่องที่ 74 “บักบอดตาใส” กับนิทานเรื่องที่ 76 “ลูกเขยมือชา” ลูกเขยเป็นคนตาบอดตาใสไปไถนา แต่เนื่องจากมองไม่เห็นทางก็เลยไถนาคนอื่นและไถไม่รู้ทิศรู้ทาง นิทานเรื่องที่ 168 “บักจี่คร้าน” ยักษ์ทำประชันหิวกับบักจี่คร้าน บักจี่คร้านเอาคราดโยนออกมาจากถ้ำทำให้ยักษ์กลัวมากเพราะเข้าใจว่าเป็นหิวใหญ่

4.2 เครื่องมือจับปลา เครื่องมือที่ใช้ในการจับปลาเป็นเครื่องจักสานที่ชาวบ้านทำไว้เมื่อเสร็จฤดูทำนาหรือก่อนฤดูน้ำหลาก เครื่องมือที่ปรากฏในนิทาน ได้แก่ ต้อน ไซ ช้อน และแห ดังนี้

4.2.1 ต้อน เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำริมฝั่ง ไซฝีกกั้นเป็นคอกสามด้าน ด้านหนึ่งสามารถเปิดปิดได้ ในคอกใส่กิ่งไม้ไว้ล่อให้ปลาเข้าไปอยู่ในนั้น นิทานเรื่องที่ 156 “ท้าวกำพร้าว้าได้ดี” ท้าวกำพร้าว้าถูกชาวบ้านรังเกียจจึงไปทำต้อนและสานไซดักปลาอยู่บนภูเขา ได้ปลาจำนวนมากแต่ฝีกองกอยมาขโมยปลาไปหมด นิทานเรื่องที่ 196 “ฝีกองกอย (สำนวนที่ 3)” เพื่อนรักสองคนไปทำต้อนดักปลาที่เชิงเขาด้วยกัน แต่ฝีกองกอยมาแอบเอาปลาไปหมดเช่นเดียวกัน

4.2.2 ไซ เป็นเครื่องมือดักปลาที่นิยมทำมากในท้องถิ่น ไซไม้ไผ่สานเป็นรูปยาวรี มีฝาปิดอยู่ตรงกลาง ใช้สำหรับดักปลาในบริเวณที่น้ำไม่ลึกมากนัก นิทานเรื่องที่ 156 “ท้าวกำพร้าว้าได้ดี” ท้าวกำพร้าว้าสานไซไว้ดักปลาแต่โดนฝีกองกอยมาขโมยไป นิทานเรื่องที่ 194 “ฝีกองกอย (สำนวนที่ 1)” ฝีกองกอยไปขโมยปลาในไซของชาวบ้าน ท้าวกำพร้าว้าจึงไปขอโทษยายแม่มาขโมยมาจับผี

4.2.3 ช้อน เป็นเครื่องมือดักปลาที่มีลักษณะคล้ายไซ แต่ปากกว้างกว่าไซ มีการเอากิ่งไม้ไปล่อให้ปลาเข้าไปอยู่ในนั้น ใช้สำหรับการดักปลาน้ำตื้น นิทานเรื่องที่ 194 “ฝีกองกอย (สำนวนที่ 1)” ชาวบ้านพากันไปใส่ช้อนดักปลาไว้แต่ฝีกองกอยก็มาเอาไปกินหมด

(4) แห เป็นเครื่องมือจับปลาน้ำลึก มีเส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง ถักด้วยเชือกไนลอนมีลูกเหล็กเล็ก ๆ ถ่วงน้ำหนัก นิทานเรื่องที่ 92 “พ่อเต่ากับลูกเขย” พ่อตากับลูกเขยไปหาปลา ผลัดกันเป็นแห ลูกเขยเอาปลาไปช้อนไว้จึงทำให้ได้ปลามากมาย พ่อพ่อกายเป็นแหบ้างกลับไม่ได้ปลา ลูกเขยจึงจับพ่อตาเหวี่ยงลงน้ำ นิทานเรื่องที่ 198 “เซียงนาค้างว้าง” เซียงนาวิ่งหนีผีสาวไปถึงบ้านแล้วยกบันไดบ้านออก เอาแหมากางป้องกันผีขึ้นเรือน

4.3 เครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป เป็นเครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

4.3.1 ตะกร้า เป็นภาชนะจักสานโปร่ง มีลักษณะป้อม มีหูหิ้ว ใช้สำหรับใส่ของ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 3 “หลวงพ่อกาย (สำนวนที่ 3)” หลวงพ่อกายได้ตะกร้าของที่ชาวบ้านทอดบั้งสุกจึงหมายตาไว้ ด้วยความอยากได้ตะกร้าใบนั้นทำให้หลวงพ่อกายคิด นิทานเรื่องที่ 26

“หลวงพ่อบ้างเกลือ” หลวงพ่อไปเทศน์ได้เกลือเป็นจำนวนมาก หาบหนักมาก ก็เลยเอาเกลือไปช้อนในน้ำ พอกลับมาอีกครั้งจึงเหลือแต่ตะกร้าเปล่า

4.3.2 ชะลอม เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ โปรง มีปลายรวบเข้าหากัน มักใช้ใส่อาหาร นิทานเรื่องที่ 23 “หลวงพ่อบ้างเกลือ” หลวงพ่อบ้างเกลือไปช้อนในน้ำ วันต่อมาตั้งใจจะกลับมาเอาเกลือกลับวัดก็เห็นแต่ชะลอมเปล่า

4.3.3 กะทอ เป็นเครื่องจักสาน ตาห่าง ไม่มีหูหิ้ว มีลักษณะคล้ายเข่ง ใช้คานหาบหรือใช้เชือกคล้องสะพายหลังได้ ใช้สำหรับใส่ของ เช่น ใบตอง ยาสูบ เป็นต้น นิทานเรื่องที่ 90 “พ่อเฒ่ากับลูกเขย” และนิทานเรื่องที่ 91 “พ่อเฒ่าหาบใบตอง” พ่อเฒ่ากับลูกเขยไปหาบใบตองด้วยกัน ลูกเขยก็เที่ยวเดินจึงไปช้อนในกะทอใบตองให้พ่อเฒ่าหาบกลับบ้าน นิทานเรื่องที่ 166 “ลูกเขยงู” ชายคนหนึ่งอยากได้ลูกเขยรูปงามเหมือนเพื่อนบ้าน เพราะได้ยินเขาเล่าว่าพบงูเหวดคาแปลงร่างมา จึงพาลูกสาวเอาจอบกับกะทอไปหาหน่อไม้ตามที่เพื่อนบ้านบอก พอพบงูก็ใช้จอบขุดงูใส่กะทอกลับบ้านแล้วให้หน่อไม้กับลูกสาวจนกระทั่งงูกินลูกสาวไปทั้งตัว

4.3.4 เสื่อ เป็นเครื่องใช้สำหรับรองนั่งและนอน ทอจากกก ชาวบ้านมักจะไปหาด้านกกมาผ่าเป็นริ้ว ๆ แล้วใช้ทอเสื่อทอเป็นผืน เมื่อในชุมชนมีงานบุญชาวบ้านมักจะนำเสื่อไปถวายวัดเพื่อให้ญาติโยมนั่งหรือบูชาไปเป็นที่ระลึก ชาวบ้านอีสานเรียกเสื่อว่า “สาต” ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 30 “หลวงพ่อบ้างเสื่อสาต” หลวงพ่อไปเทศน์ในหมู่บ้านแล้วปวดอุจจาระมากจึงถ่ายออกมาแล้วไม่ยอมลุกจากเสื่อ หลวงพ่อขอเสื่อจากชาวบ้านแต่ชาวบ้านไม่ให้เพราะว่าขี้ของเพื่อนบ้านมาอีกที หลวงพ่อจึงแกล้งโกธและพูดว่าหวงนักก็จะขี้ใส่ แล้วหลวงพ่อก็ลุกเดินหนีไป

จากภาพสะท้อนเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ที่ปรากฏในนิทาน พบว่าเครื่องมือเครื่องใช้ส่วนมากเป็นเครื่องมือที่ทำขึ้นเพื่อใช้งานในชีวิตประจำวันในลักษณะ “เมื่อเสร็จหน้างาน ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีการใช้งานอยู่ แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เข้ามาแทนที่เครื่องมือทำนามากแล้ว การปลูกข้าวแบบอิดคิดหายไป ไม่นิยมใช้แรงงานควายไถนา มีการใช้เครื่องจักรทุกขั้นตอนของการทำนา การหาปลาตามธรรมชาติลดน้อยลงเนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป คนในหมู่บ้านเดินทางไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้น มีการซื้อของกินของใช้มากกว่าการเพาะเลี้ยงเองหรือหาจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ การหาของป่าล่าสัตว์เลื้อนหายไปเนื่องจากมีการออกกฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่า มีนโยบายการคุ้มครองป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป จากการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ หาดอาหารตามห้วยหนองคลองบึงหรือป่าไม้ เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อบริโภคและจำหน่าย ภาพสะท้อนวิถีชีวิตที่ปรากฏในนิทานจึงเป็นการบันทึกภาพวิถีชีวิตในอดีตไว้ให้ลูกหลานในท้องถิ่นได้เรียนรู้ต่อไป

5. อาหารพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้านของชาวเกษตรสมบูรณ์ที่ปรากฏในนิทานมีหลายอย่าง สำหรับอาหารของชาวอีสานนิยมรับประทานกับข้าวเหนียว หากรับประทานไม่หมดก็จะนำข้าวไปตากแห้ง สามารถนำกลับมาพรมน้ำแล้วนึ่งใหม่ หรือเอาไปต้มเป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ได้ ดังปรากฏในนิทานเรื่องที่ 6 “หลวงพ่อบอกข้าวแห่ง (สำนวนที่ 1)” หลวงพ่อบอกข้าวหนึ่งร้อนๆ จึงออกอุบายเอาไถของชาวบ้านไปซ่อนที่ทุ่งนา แล้วเลี้ยงทนายบอกชาวบ้านว่าไถอยู่ที่ทุ่งนา ชาวบ้านเห็นว่าหลวงพ่อบอกทนายแม่นจึงพากันเอาข้าวปลาอาหารอย่างดีมาถวายตลอด และนิทานเรื่องที่ 7 “หลวงพ่อบอกข้าวแห่ง (สำนวนที่ 2)” หลวงพ่อบอกข้าวแห่งเอาไถไปขายเพื่อเก็บเงินซื้อม้า เณรซื้อม้าด้วย หลวงพ่อบอกว่าไม่ให้ซื้อเพราะม้าที่จะซื้อเป็นม้าตัวเล็ก เณรจึงยอว่าให้ซื้อม้าตัวใหญ่ คุยกันไปมาสรุปได้ว่าเพียงตากข้าวแห้ง ยังไม่ได้ซื้อม้าแต่ทะเลาะกันแล้ว นิทานเรื่องที่ 75 “บักเหมบมือซา” และนิทานเรื่องที่ 76 “คนมือซา” พ่อแม่สอนลูกสาวว่าถ้าจะเลือกคู่ให้เลือกคนมือซา (มือสาก) จะได้เป็นคนขยัน ทำมาหากิน ฝ่ายชายจึงเอาข้าวเหนียวทามาให้มือสากจึงได้แต่งงานกับลูกสาวครอบครัวนั้น อาหารพื้นบ้านสามารถแบ่งเป็นอาหารคาว อาหารหวาน ผัก และผลไม้ ดังนี้

5.1 อาหารคาว ได้แก่ ลาบ ซอยห่าง แกง ต้ม แจ่ว ผัด คั่ว จี่ หมก และหม่า

5.1.1 ลาบ เป็นอาหารที่ปรุงโดยการนำเนื้อสัตว์มาสับแล้วปรุงรสด้วยพริกป่น ข้าวคั่ว น้ำปลา น้ำมะนาว ต้นหอมหรือหัวหอม ผักชี สะระแหน่ มีทั้งลาบสุกและลาบดิบ นิทานเรื่องที่ 28 “หลวงพ่อบักเจีย” ชาวบ้านไปล่ากวางกับหมูป่า ออกอุบายหลอกกินมะเขือของหลวงพ่อบอก จึงบอกว่าจะนิมนต์หลวงพ่อบอกไปฉันลาบกวางกับลาบหมู หลวงพ่อบอกจึงยอมให้ชาวบ้านเก็บมะเขือไป พอถึงเวลานัดหมายไปฉันลาบชาวบ้านแกล้งดึงหลวงพ่อบอกไปคนละทางทำให้หลวงพ่อบอกอดโรยมากจึงไม่ได้ฉันลาบ และนิทานเรื่องที่ 29 “หลวงพ่อบักเจียขึ้น” ลีกาหลอกเก็บมะเขือ หลวงพ่อบอกว่าจะเอาไปกินกับแจ่วและลาบ ถ้าหลวงพ่อบอกยอมให้เก็บมะเขือจะให้นอนกับลูกสาวตน

5.1.2 ซอยห่าง เป็นอาหารที่ทำจากเนื้อสัตว์สดๆ หั่นเป็นชิ้นพอคำ แล้วนำไปจิ้มกับน้ำจิ้มแจ่ว ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 200 “เมียกินคน” เมียผีเป้าออกอุบายให้ฟัวไปหาปลีกด้วยอ่อนมาให้กิน พอฟัวออกจากบ้านแล้วก็ไปหาจับเด็กมาฆ่าแยกชิ้นส่วนต่างๆ ไว้ ฝ่ายเมียมัดตาน้ำจิ้มเพื่อจิ้มตับเด็ก ฟัวเห็นชิ้นส่วนของเด็กจึงรู้ว่าเมียเป็นผีเป้ากินคน จึงไปตามชาวบ้านมาช่วยกันไล่ผี

5.1.3 แกง แกงที่ปรากฏในนิทานคือแกงไก่ใส่ผัก ซึ่งชาวบ้านมักจะทำเลี้ยงแขกในงานบุญ ดังเห็นได้จากนิทานเรื่องที่ 1 “หลวงพ่อบอกหวงกาย (สำนวนที่ 1)” ชาวบ้านจะทำบุญอุทิศ หลวงพ่อบอกได้คายนมากจึงบอกเณรปลุกแต่เช้ามืด เณรแกล้งให้หลวงพ่อบอกเข้าหมู่บ้านกลางดึก หลวงพ่อบอกจึงไปซ่อนอยู่ในร้านพัก ช่วงเช้าตรู่ชาวบ้านจะมาเก็บผักไปแกงจึงหยิกถูกหัวหลวงพ่อบอก นิทานเรื่องที่ 2 “หลวงพ่อบอกหวงกาย (สำนวนที่ 2)” และนิทานเรื่องที่ 35 “หลวงพ่อบักพัก” ชาวบ้าน

จัดงานศพ หลวงพ่ออยากได้ค้ายจึงให้เณรน้อยปลูก นิทานเรื่องที่ 34 “หลวงพ่อบอกพัก” หลวงพ่อให้เณรน้อยปลูกไปบิณฑบาตแต่เช้า แล้วเหตุการณ์ดำเนินไปเหมือนนิทานเรื่องที่ 1 ชาวบ้านที่เล่า นิทานเรื่องนี้จึงมักเรียกตัวละครหลักว่า “หลวงพ่อบอกพัก”

5.1.4 ต้ม ต้มที่ปรากฏในนิทานมีลักษณะเป็นต้มยำและต้มสมุนไพร นิทานเรื่องที่ 14 “หลวงพ่อน้องควาย” นิทานเรื่องที่ 15 “หลวงพ่อกินน้องควาย” นิทานเรื่องที่ 16 “หลวงพ่อกินน้องควาย” นิทานเรื่องที่ 17 “หลวงพ่อบอกกินน้องควาย” นิทานเรื่องที่ 18 “หลวงพ่อกินน้องควาย” นิทานเรื่องที่ 19 “ขันคันแท” นิทานเรื่องที่ 20 “หลวงพ่อกินต้มน้องวัว” และนิทานเรื่องที่ 21 “หลวงพ่อน้องวัว” หลวงพ่อได้น้องควายและน้องวัวแล้วคิดใจ จึงปรึกษาเณรถึงวิธีการหาน้องควายน้องวัวมาต้ม ทำให้ถูกเณรแกล้งให้ไปล้างเอาจากกันควายและกันวัว การทำต้มน้องควายหรือน้องวัว ซึ่งเป็นสายรกของวัวควายนั้น ชาวบ้านจะนำสายรกมาแช่น้ำเกลือแล้วล้างดับกลิ่นคาว ต้มน้ำให้เดือด ใส่เกลือ ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด พริก และอาจใส่ใบกะเพราหรือใบแมงลัก ประุงรสให้กลมกล่อม

5.1.5 แจ่ว แจ่วของชาวอีสานหมายถึงน้ำพริก ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 202 “ลูกผี” ลูกที่เป็นผีเตรียมกับข้าว คำแจ่วไว้ให้พ่อแม่ เมื่อพ่อแม่กลับมาเห็นลูกเป็นผีจึงจับลูกโยนใส่กองไฟ และนิทานเรื่องที่ 29 “หลวงพ่อบักเขือขึ้น” สิกาลอกเก็บมะเขือหลวงพ่อบอกไปกินกับแจ่ว

5.1.6 ผัด เป็นอาหารที่ใช้น้ำมันในการปรุง เช่น ผัดผัก ผัดหมี่ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 43 “ความลับของพระราชินี” เชียงเหมียงห่อผัดหมี่กับถ้วยเดียวไปกินต่อหน้าพระราชินี เนื่องจากเส้นหมี่ยาวมากทำให้ต้องแหยงหน้าเวลากิน จึงเห็นว่าพระราชินีหน้าเป็นหมา

5.1.7 คั่ว เป็นการทำอาหารให้สุกโดยไม่ต้องใช้น้ำมัน เช่น คั่วเนื้อ คั่วหมู คั่วไก่ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 97 “ลูกเขยกินจุ” ลูกเขยเป็นคนกินจุ จะกินมากก็อาย พ่อพ่อดาแม่ยายเข้านอนแล้วจึงบอกเมียว่าหิวข้าว เมียบอกว่าคั่วเนื้อกับหม่ายังอยู่ในครัวให้ไปหากินเอง

5.1.8 จี เป็นการประกอบอาหารโดยนำไปใส่ในไฟ คล้ายกับการปิ้งและการย่าง แต่การจีใช้ไฟอ่อนกว่า ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 199 “ผัวกินคน” ผัวผีโพงหลอกเมียว่าจะพาลูกไปเยี่ยมย่า แต่ใช้อุบายหลอกลูกว่าให้รอก่อนพ่อจะจีปลาให้กิน พอลูกเผลอก็จับลูกโยนใส่ไฟ แล้วฉีกเนื้อลูกกินหมด

5.1.9 หมก หมกเป็นการนำเอาอาหารที่ปรุงแล้วใส่ในใบตองแล้วนำไปนึ่งหรือย่างให้สุก ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 36 “หลวงพ่อบอกหมกหน่อไม้” ชาวบ้านหลอกเอาหน่อไม้ของหลวงพ่อบอก โดยบอกว่าจะทำหมกหน่อไม้มาตัดบาตร หลวงพ่อบอกอยากกินหมกหน่อไม้จึงอนุญาตให้เก็บไปได้

5.1.10 หม่า หม่าคือเนื้อที่หมักจนมีรสเปรี้ยว เป็นการถนอมอาหารอย่างหนึ่ง ทำจากเนื้อสัตว์ นิยมใช้เนื้อวัวและเนื้อหมูมาทำ มีส่วนประกอบสำคัญคือเนื้อสับ ม้ามบด ตับบด ข้าวเหนียวสุก กระเทียม เกลือ คลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วยัดใส่ไส้หรือกระเพาะอาหารหมูหรือวัวที่ล้างสะอาดแล้ว นำไปแขวนไว้ในที่โล่งประมาณ 7-15 วัน เนื้อหม่าจะมีรสเปรี้ยว เก็บไว้ได้นานเป็นเดือน ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 97 “ลูกเขยกินจุ” ศิวหิวข้าวตอนกลางคืนเมียบอกให้ศิวไปหากินด้วย เนื้อกับหม่าที่อยู่ในครัว

5.2 อาหารหวาน อาหารหวานที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเกษตรสมบูรณ์ คือ ข้าวก่ำกับน้ำอ้อย ชาวบ้านนิยมนำข้าวก่ำหรือข้าวเหนียวค้ำมาควนใส่น้ำตาลและกะทิ เรียกว่า “หวานข้าวก่ำ” แล้วนำไปทำบุญหรือแจกจ่ายกัน

นิทานเรื่องที่ 32 “หลวงพ่อก้าวก่ำ” หลวงพ่อไปงานบุญในหมู่บ้าน หลวงพ่อเห็นข้าวก่ำใส่น้ำตาลก็นึกอยากกิน กำลังจะตักแต่เณรน้อยบอกว่าหลวงพ่อก้าวก่ำทำให้หลวงพ่อกโกรธมาก พอกลับถึงวัดจึงเขกหัวเณรน้อย

ส่วนน้ำอ้อยปรากฏในนิทานเรื่องที่ 9 “หลวงพ่อกินขี้ไก่ (สำนวนที่ 1)” นิทานเรื่องที่ 9 “หลวงพ่อกินขี้ไก่ (สำนวนที่ 2)” นิทานเรื่องที่ 10 “หลวงพ่อกินขี้ไก่ไป (สำนวนที่ 1)” นิทานเรื่องที่ 11 “หลวงพ่อกินขี้ไก่ไป (สำนวนที่ 2)” นิทานเรื่องที่ 12 “หลวงพ่อกินขี้ไก่” และนิทานเรื่องที่ 13 “หลวงพ่อกับเณรน้อยกินขี้ไก่” เณรน้อยเอาน้ำอ้อยไปหยอดใส่ขี้ไก่ไว้ พอหลวงพ่อกินน้ำอ้อยก็คิดใจ บอกเณรว่าให้ปล่อยไก่มาขี้ไก่วัดมาก ๆ แล้วหลวงพ่อก็ก้มลงกินขี้ไก่ จึงรู้ว่าเณรน้อยหลอกให้กินขี้ไก่จริง ๆ

5.3 ผัก ผักที่ปรากฏในนิทานเป็นผักทั่วไป มีทั้งผักสวนครัวที่ปลูกไว้และผักที่หาเก็บจากธรรมชาติ ดังนี้

5.3.1 ผักสวนครัว ได้แก่ ผัก มะเขือ แตง กล้าย และหน่อไม้

5.3.1.1 ผัก เป็นผักที่ชาวบ้านนิยมปลูกไว้ เพราะสามารถเก็บไว้ได้นาน นิทานเรื่องที่ 1 “หลวงพ่อกินหวาย (สำนวนที่ 1)” ชาวบ้านจะทำบุญอุทิศ หลวงพ่อกินหวายได้ค้ำมากจึงบอกเณรปลูกแต่เช้ามีดี เณรแกล้งให้หลวงพ่อเข้าหมู่บ้านกลางดึก หลวงพ่อจึงไปช้อนอยู่ในร้านผัก ช่วงเช้าตรู่ชาวบ้านจะมาเก็บผักไปแกงจึงหยิกถูกหัวหลวงพ่อ นิทานเรื่องที่ 2 “หลวงพ่อกินหวาย (สำนวนที่ 2)” และนิทานเรื่องที่ 35 “หลวงพ่อบักผัก” ชาวบ้านจัดงานศพ หลวงพ่อกินหวายได้ค้ำจึงให้เณรน้อยปลูก นิทานเรื่องที่ 34 “หลวงพ่อกินผัก” หลวงพ่อให้เณรน้อยปลูกไปบิณฑบาตแต่เช้า แล้วเหตุการณ์ดำเนินไปเหมือนนิทานเรื่องที่ 1 นิทานเรื่องที่ 78 “บักเหมมบตกรือน” และนิทานเรื่องที่ 79 “บักเหมมบ” บักเหมมบถูกสาวปลัดตกรือนเพราะกลัวพ่อแม่มาเห็นว่ามีผู้ชายอยู่ใน

ห้อง เมื่อแม่ได้ยินเสียงบักเหมยตกเรือนก็ร้องถามลูกสาวว่าอะไรตก ลูกสาวจึงตอบว่าทำฟักตกลงไป ทำให้บักเหมยแค้นใจมาก

5.3.1.2 มะเขือ ชาวบ้านนิยมนำมะเขือไปเป็นผักเคียงกับลาบและน้ำพริก นิทานเรื่องที่ 28 “หลวงพ่อบักเขีย” ชาวบ้านไปล่ากวางกับหมูป่า ออกอุบายหลอกกินมะเขือของหลวงพ่อ จึงบอกว่าจะนิมนต์หลวงพ่อไปฉันลาบกวางกับลาบหมู หลวงพ่อจึงยอมให้ชาวบ้านเก็บมะเขือไป และนิทานเรื่องที่ 29 “หลวงพ่อบักเขือขึ้น” สีกาหลอกเก็บมะเขือหลวงพ่อบอกว่าจะเอาไปกินกับแจ่วและลาบ

5.3.1.3 แดง ชาวบ้านมักจะปลูกแดงไว้ที่ไร่ มีทั้งแดงไทยที่คนในท้องถิ่นเรียกว่า “แดงจิง” และแดงร้าน ที่เรียกว่า “แดงซ้าง” นิทานเรื่องที่ 167 “สมบัติลิง” ชายคนหนึ่งไปทำไร่แดงบนภูเขา ขณะที่นอนเฝ้าไร่ลิงมาเห็นนึกว่าเป็นคนตายจึงนำไปฝังในหลุมเงิน

5.3.1.4 กล้วย ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากกล้วยทุกส่วน ชาวบ้านนำปลีกกล้วยมาทำแกงหรือหมก ในนิทานเรื่องที่ 200 “เมียกินคน” กล่าวถึง เมียอยากกินคนจึงหลอกพี่ว่าอยากกินปลีกกล้วยอ่อนและขอให้พี่ไปเอาปลีกกล้วยที่บ้านพ่อแม่มาให้กิน

5.3.1.5 หน่อไม้ ปัจจุบันชาวบ้านปลูกหน่อไม้ไว้ในสวนเพื่อบริโภคและจำหน่าย ชาวบ้านมักจะนำหน่อไม้มาทำอาหารหลากหลายชนิด เช่น หน่อไม้แห้ง หน่อไม้ดอง แกงหน่อไม้ หมกหน่อไม้ นิทานเรื่องที่ 36 “หลวงพ่อบองหน่อไม้” ชาวบ้านหลอกเอาหน่อไม้ของหลวงพ่อ โดยบอกว่าจะทำหมกหน่อไม้มาตักบาตร

5.3.2 ผักที่หาเก็บจากธรรมชาติ ได้แก่ ผักนึ่ง และหน่อไม้

5.3.2.1 ผักนึ่ง เป็นผักที่หาง่ายในแหล่งน้ำธรรมชาติ นิยมนำมาเป็นผักเคียงน้ำพริก และทำอาหารประเภทผัดและแกง นิทานเรื่องที่ 44 “พระยาหน้าม้า” เชียงเหมียอยากเห็นหน้าพระยาจึงห่อข้าวกับผักนึ่งทั้งเคือ (เถา) มะเขือทั้งขั้ว เมื่อเห็นหน้ากินผักนึ่งทำให้เห็นว่าพระยามีหน้าเป็นม้า

5.3.2.3 หน่อไม้ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 166 “ลูกเขยงู” แม่พาลูกสาวไปสับหน่อไม้ในป่าจึงได้พบกับงูเหวดดาและงูใหญ่กินคน

5.4 ผลไม้ ผลไม้ที่ปรากฏในนิทานเป็นผลไม้ที่ปลูกไว้ คือ ขนุน และผลไม้ที่หาเก็บได้ตามทุ่งนาหรือป่าละเมาะ คือ พุทรา และมะเดื่อ

นิทานเรื่องที่ 4 “หลวงพ่อบักมี (สำนวนที่ 1)” และนิทานเรื่องที่ 5 “หลวงพ่อบักมี (สำนวนที่ 2)” หลวงพ่อไปแอบกินบักมี (ขนุน) ของชาวบ้าน

นิทานเรื่องที่ 78 “บักเหมิบตกรือน” บักเหมิบไปกินหมากทัน (พุทรา) อยู่บนต้น มองลงมาเห็นสาวกำลังนั่งถ่ายอุจจาระและเก็บพุทรากินอยู่ จึงลงมาแสดงตัว ฝ่ายสาวอายุมากจึง บอกว่าไม่ให้ไปเล่าให้ใครฟังแล้วตนจะขอมนอนด้วย ให้บักเหมิบไปหาตอนกลางคืนได้เลย

นิทานเรื่องที่ 173 “ท้าวจี้คร้าน” ชายหนุ่มจี้เกียจอยากกินมะเดื่อแต่จี้เกียจปีนไปเก็บ จึงเอาพริกกับปลาร้าใส่ปากไว้แล้วอำปากค้างอยู่ใต้ต้นมะเดื่อ มะเดื่อร่วงลงมาแต่ไม่เข้าปากเขา ลักที่ มะเดื่อเป็นผลไม้ที่พบอยู่ทั่วไปในทุ่งนาและป่า รับประทานได้ทั้งผลดิบและผลสุก ชาวบ้าน นิยมนำมะเดื่อรับประทานกับเมียงปลาร้า

จากภาพสะท้อนเรื่องอาหารพื้นบ้าน สามารถสรุปได้ว่าอาหารพื้นบ้านมีทั้งอาหาร ที่เพาะเลี้ยงหรือเพาะปลูกไว้บริโภคในครัวเรือนและอาหารที่ได้จากแหล่งธรรมชาติ เป็นการ ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายและพึ่งพาธรรมชาติ ภาพที่ปรากฏในนิทานด้านการหาของป่าล่าสัตว์ลด น้อยลงเนื่องจากมีกฎหมายคุ้มครอง และวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ และสภาพสังคม นิทานจึงทำหน้าที่ถ่ายทอดภาพวิถีชีวิตในอดีตไว้และเป็นแนวทางให้คนรุ่นใหม่ เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา

สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านนิยมตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ ทุ่งนา ป่า และภูเขา ซึ่งสอดคล้องกับสภาพ ภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านใต้ถุนสูง หลังคามุงหญ้า ฝาเรือนมีทั้งแบบไม้และ ใบบดอง กุ้ง ห้องนอนมีทั้งแบบนอนรวมและนอนแยก นอกชานเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและทำ กิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว บ้านใดสามารถยกออกได้ ซึ่งเป็นภาพบ้านในอดีตที่หลงเหลือ อยู่น้อย การคมนาคมมีทั้งทางบกและทางน้ำ เครื่องมือเครื่องใช้ประกอบด้วยเครื่องมือทำนา เครื่องมือจับปลา และเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป ซึ่งชาวบ้านมักจะทำขึ้นเองในครัวเรือน ปัจจุบัน มีการใช้เครื่องจักรกลการเกษตรมาแทนที่เทคโนโลยีพื้นบ้านทำให้ชาวบ้านใช้เครื่องมือทำนาและ เครื่องมือจับปลาน้อยลง ส่วนอาหารพื้นบ้านชาวบ้านรับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก เนื้อสัตว์ที่นำมารับประทานมีทั้งสัตว์ป่า สัตว์ที่เลี้ยงไว้ และสัตว์น้ำ ผักผลไม้มีทั้งที่ปลูกไว้และหา เก็บจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ สภาพความเป็นอยู่ดังกล่าวทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านใน อดีต ซึ่งบางอย่างยังคงหลงเหลืออยู่ หากแต่กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากที่ปรากฏในนิทาน การศึกษานิทานจึงเป็นส่วนหนึ่งของ ปรากฏการณ์การ โหยหาอดีต เป็นการรับรู้และเรียนรู้วิถีชีวิตอันเรียบง่ายงดงามของคนในสังคม ชนบทอย่างรื่นรมย์

2. ลักษณะครอบครัว

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สะท้อนลักษณะครอบครัวของชาวบ้าน ประกอบด้วย ประเภทของครอบครัว การเลือกคู่ครอง การคู่ขอและการแต่งงาน ที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน และความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนี้

2.1 ประเภทของครอบครัว ครอบครัวของชาวบ้านที่ปรากฏในนิทานมีหลายแบบ สุพัตรา สุภาพ (2518, หน้า 23-25) กล่าวไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มารวมกัน โดยการสมรส โดยทางสายโลหิต หรือ โดยการรับเลี้ยงดู มีการก่อตั้งขึ้นเป็นครอบครัว มีความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะที่เป็นสามีและภรรยา เป็นพ่อและแม่ เป็นลูกชายและลูกสาว เป็นพี่และน้อง ซึ่งครอบครัวแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

2.1.1 ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) ประกอบด้วย สามี ภรรยา และลูก เป็นครอบครัวขนาดเล็ก

2.1.2 ครอบครัวขยาย (Extended family) ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวและญาติพี่น้อง อาจอยู่ใต้หลังคาเดียวกัน หรือเขตบ้านเดียวกัน โดยอาจปลูกบ้านอยู่ใกล้เคียงกันแม้ว่าจะแต่งงานแยกเรือนไปแล้วก็ตาม

2.1.3 ครอบครัวรวม (Polygamous family) ประกอบด้วย สามีหนึ่งคนกับภรรยาหลายคน

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะครอบครัว 3 ประเภท โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครอบครัวขยาย ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวรวม ดังนี้

1. ครอบครัวขยาย ในนิทานประเภทมุขตลกครอบครัวสะท้อนให้เห็นลักษณะครอบครัวขยายชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่าถึงความสัมพันธ์ของพ่อตากับลูกเขย ลูกเขยกับแม่ยาย และพี่เขยกับน้องเมีย เหตุที่มีการเล่าถึงลูกเขยมากกว่าคนอื่น ๆ ในครอบครัวเป็นเพราะว่าสังคมอีสานส่วนมากจะแต่งเขยเข้าบ้าน เมื่อมีลูกเขยมาอยู่บ้านจะช่วยงานด้านการเกษตรอยู่ร่วมบ้านกับพ่อตาแม่ยาย ทำให้มีเรื่องเล่าสนุกสนานเป็นมุขตลกครอบครัวมากมาย เช่น

นิทานเรื่องที่ 90 “พ่อเฒ่ากับลูกเขย” และนิทานเรื่องที่ 91 “พ่อเฒ่าหาบใบตอง” พ่อตากับลูกเขยไปหาบใบตองด้วยกัน

นิทานเรื่องที่ 92 “พ่อเฒ่ากับลูกเขย” พ่อตากับลูกเขยชวนกันไปหาปลา

นิทานเรื่องที่ 93 “ลูกเขยกับพ่อตา” ลูกเขยกับพ่อตาไปนาด้วยกัน

นิทานเรื่องที่ 94 “พ่อตาหนีช่าง” พ่อตากับลูกเขยไปหาใบตองงุงมาทำฝาเรือน

นิทานเรื่องที่ 95 “ลูกเขยกับพ่อเฒ่า” พ่อตากับลูกเขยไปเก็บฝ้าย

นิทานเรื่องที่ 96 “พ่อเฒ่าเป็นหมา” พ่อตากับลูกเขยไปหาเต่ากับตะกวดมากิน

นิทานเรื่องที่ 104 “ลูกเขยไทย” พ่อตากับลูกเขยภาคกลางคุยกันเรื่อง น้ำส้ม (น้ำซิม) แต่ลูกเขยเข้าใจว่าเป็นช้างจึงวิ่งหนีไป

นิทานเรื่องที่ 99 “แม่เต่ากับลูกเขย” ควายเป็นบ้านหาย ลูกเขยไปบนบานศาลกล่าวว่าจะถ้าหากควายพบจะนอนกับแม่ยาย

นิทานเรื่องที่ 100 “ลูกเขยรักแม่เต่า” ลูกเขยแอบรักแม่ยาย จึงเอาควายไปซ่อนไว้ที่ทุ่งนาแล้วไปบอกแม่ยายว่าตนบนบานไว้ว่าถ้าหากควายพบจะนอนกับแม่ยายหนึ่งครั้ง

นิทานเรื่องที่ 101 “กำไลทอง” มีคนมารับจ้างดำเนินแล้วนอนค้างที่บ้านเจ้าของนาสาวคนหนึ่งสวมกำไลทอง แม่ยายกลัวกำไลหายจึงรับฝากไว้ พ่อตาบอกลูกเขยให้ไปแอบนอนกับสาวกำไลทอง ตอนกลางคืนลูกเขยไปคลำหากำไลทอง ก็เลยได้นอนกับแม่ยาย

นิทานเรื่องที่ 102 “สาวกำไล” มีสาวมาขายของและนอนค้างที่บ้าน แม่ยายรับฝากกำไลทองไว้ พ่อตาบอกลูกเขยมานอนกับสาวกำไลทอง ลูกเขยคลำเจอกำไลที่ข้อมือแม่ยาย จึงได้นอนกับแม่ยาย

นิทานเรื่องที่ 169 “คนค้าคำ” ลูกเขยจะออกไปค้าขายต่างถิ่น แม่ยายจึงห่อทองคำให้ไปขายแต่ลูกเขยเข้าใจว่าเป็นขมิ้น

นิทานเรื่องที่ 103 “ฝากไปเยี่ยม” พี่เขยกับน้องเมียไปทำนาด้วยกัน พี่เขยปวดท้องจึงฝากน้องเมียมาลึที่บ้าน ทำให้แม่ยายกับพี่สาวพูดไม่ออก

จากลักษณะครอบครัวชายที่ปรากฏในนิทานจะพบว่าสังคมเกษตรสมบูรณ์มีการแต่งงานเข้าบ้าน และมีเรื่องล้อเลียนคนในครอบครัว โดยให้พ่อตาเสียเปรียบลูกเขย มีการผิดประเพณีระหว่างลูกเขยกับแม่ยาย และพี่เขยกับน้องเมีย สะท้อนให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านเป็นการระบายอารมณ์เก็บกดกับข้อใจของคนในสังคม เป็นทางออกที่ไม่มีใครถือสาเพราะเป็นเรื่องเล่าเนื่องจากในชีวิตจริงการที่ลูกเขยเข้ามาอยู่ในครอบครัวฝ่ายหญิงจะเป็นกำลังสำคัญในการทำนาทำไร่ มีพ่อตาแม่ยายเป็นผู้ใหญ่คอยแนะนำ ลูกเขยจะเชื่อฟังพ่อตาแม่ยายเสมือนเป็นพ่อแม่ของตน การล้อเลียนดังกล่าวจึงเป็นการล้อเลียนเพื่อความบันเทิงซึ่งคนในสังคมไม่ถือสาพฤติกรรมที่ปรากฏในนิทาน

2. ครอบครัวเดี่ยว ปรากฏในนิทาน เช่น

นิทานเรื่องที่ 98 “ออกรถใหม่” สามีขายอ้อยได้จึงพาภรรยาไปซื้อรถใหม่ ภรรยารำคาญที่สามีขับรถไม่เป็นจึงบอกว่าเกวียนแซงไปหลายเล่มแล้ว

นิทานเรื่องที่ 144 ถึง 151 “นางสิบสอง” ทั้ง 8 ถ้านวน กล่าวถึงครอบครัวที่มีพ่อ แม่ และลูกสิบสองคน ครอบครัวดอยอยากงานจึงพาลูกไปทิ้ง พอมีข้าวปลาอุดมสมบูรณ์จะไปตามลูกกลับมาอยู่บ้านแต่ลูกกลายเป็นลิงไปหมดแล้ว

นิทานเรื่องที่ 199 “ผัวกินคน” ครอบครัวประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกสองคน พ่อเป็นผี โฟงกินลูก

นิทานเรื่องที่ 200 “เมียกินคน” ครอบครัวประกอบด้วยสามีและภรรยา ภรรยาเป็นผีเป่ากินตับเด็ก

3. ครอบครัวรวม ปราบกฏในนิทานเรื่องที่ 137 “คนมีเมียน้อย” สามีเห็นครุฑวิ่งผ่านก็เลยวิ่งตามแล้วกระโดดลงรูหิน เมียหลงหิวข้าวมากจึงเดินกลับบ้าน ส่วนเมียน้อยหาทางช่วยจึงเปิดฝ้าดูให้เห็นของลับ หินหัวเราะชอบใจสามีจึงออกมาจากรูหินนั้นได้

จากภาพสะท้อนเรื่องประเภทครอบครัว สามารถสรุปได้ว่าครอบครัวขยายเป็นประเภทครอบครัวที่พบมากที่สุด ชาวอีสานมีการแต่งเขยเข้าบ้าน เพื่อเป็นแรงงานในการทำนาทำไร่ คู่แต่งงานอาศัยอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงจนกว่าจะมีทุนตั้งตัว มีลูก หรือมีความพร้อมที่จะแยกเรือนออกไป ครอบครัวเดี่ยวในนิทานเป็นลักษณะครอบครัวโดยทั่วไปในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตปัจจุบันของคนในสังคม ส่วนครอบครัวรวมเป็นประเภทที่พบน้อยที่สุด ข้อสังเกตสำคัญในเรื่องครอบครัวคือการช่วยเหลือกันของคนในครอบครัว เช่น พ่อตากับลูกเขยไปทำงานด้วยกัน พี่เขยกับน้องเมียช่วยกันทำงาน ทำให้เห็นถึงความรักใคร่กลมเกลียวและการปรับตัวเข้าหากันเพื่อสร้างสถาบันครอบครัวให้อบอุ่นต่อไป

2.2 การเลือกคู่ครอง ในการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาว ผู้ใหญ่จะเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะเรียนรู้นิสัยใจอกกันได้ ชายหนุ่มสามารถไปพูดคุยกับสาวที่บ้านฝ่ายหญิงได้แต่ต้องอยู่ในสายตาผู้ใหญ่ การดูใจกันนั้นมักจะดูผู้ชายในช่วงทำนา คุณสมบัติสำคัญที่นำมาเป็นเกณฑ์ในการเลือกคู่ครอง ได้แก่ ความขยัน ความสามารถ และรูปร่างหน้าตา

ค่านิยมเลือกลูกเขยมือสากเพราะขยันเอาการเอางานมีผลต่อการเลือกคู่ครอง จนทำให้เกิดกรณี “หัวหมอ” ในนิทานเรื่องที่ 75 “บักเหมมมือชา” กับนิทานเรื่องที่ 74 “บักบอดตาใส” ฝ่ายชายกินข้าวเหนียวแล้วไม่ล้างมือ ปล่อยข้าวเหนียวติดมือจนมือสาก สาวจับมือแล้วนี่ก็ว่าขยันทำงานจนมือสากก็เลยได้แต่งงานกัน

การเลือกคู่ครองจากความสามารถ ปราบกฏในนิทานเรื่องที่ 155 “ท้าวกำพร้าว” ท้าวกำพร้าวผู้รักษาอาการป่วยของลูกสาวพระยาได้ พระยาจึงยกลูกสาวและเมืองให้

การเลือกคู่ครองจากรูปร่างหน้าตา ปราบกฏในนิทานเรื่องที่ 166 “ลูกเขยงู” เพื่อนบ้านเห็นลูกเขยเทวดาที่ปลอมเป็นงูมาถือยาก็อยากมีลูกเขยแบบนั้นบ้าง จึงพาลูกสาวไปหาสับหน่อไม้และเอางูใหญ่มาอยู่ที่บ้านแต่งที่นำมาเป็นงูจริงไม่ใช่เทวดาอย่างที่เข้าใจ

ส่วนการดูผู้หญิงจะดูจากคุณสมบัติ "เรือนสามน้ำสี่" ที่แสดงถึงความงามของกุลสตรีอีสาน ในฤดูทำนาก็มักจะดูจากอาหารการกินที่จัดแจงมา ในช่วงเย็นฝ่ายหญิงจะทำงานฝีมือหรือปั่น

ฝ่ายทอผ้า ฝ่ายชายสามารถมานั่งเล่นนั่งคุยกันได้ ทั้งนี้ต้องอยู่ในสายตาของแม่ฝ่ายหญิง หากเกิดอาการ "มือบอน" หรือ "มือไว" ไปจับอุปกรณ์ปั่นฝ้ายหรือกระสวยทอผ้าของฝ่ายหญิงจะ "ผิดผี" ทันที วิธีการแก้ไขมีสองทางคือถ้าผู้ใหญ่ตกลงว่าจะให้ลูกแต่งงานกันแล้วทุกฝ่ายยินยอมก็ให้ฝ่ายชายรีบมาสู่ขอ แต่ถ้าฝ่ายหญิงไม่ยอมแต่งงานด้วยให้ฝ่ายชายเสียค่าปรับตามที่ฝ่ายหญิงเรียกร้องและทำพิธี "ขอขมา" มีการนำผ้าขาวหนึ่งวา ดอกไม้ ธูป เทียน และเงิน มาไหว้ผีบ้านผีเรือน นิทานเรื่องที่ 171 “นางผมหอม” พระยาช้างให้นางผมหอมตัดผมใส่กระทงเลียงทาย ถ้าใครเป็นเนื้อคู่ให้เก็บกระทงได้ พระยาศรีสุทโธมาเห็นกระทงก็ตามหานางผมหอมแล้วได้แต่งงานกัน นิทานเรื่องที่ 191 “พระยาหาคู่” มีพระยาเมืองหนึ่งประกาศหาคู่ ทำให้หญิงสาวแต่ละบ้านต่างปิดกวางเช็ดถูเก็บขยะในบ้าน เมื่อถึงวันเลือกคู่พระยาเห็นแต่ละบ้านมีพื้นมันเงาสระอาดตา แต่มีกองขยะที่ทิ้งอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อไปพบบ้านหลังหนึ่งไม่มีขยะเหมือนไม่แข่งหาคู่จึงได้ถามหญิงสาวว่าไม่แข่งกันเป็นคู่พระยาหรืออย่างไร หญิงสาวตอบว่าไม่มีอะไรให้แข่งเพราะไม่มีของที่จะทิ้ง พระยาเห็นความเป็นกุลสตรีจึงรับสาวคนนี้ไปแต่งงานด้วย

จากแนวทางการเลือกคู่ครองของหนุ่มสาว สามารถสรุปได้ว่า ฝ่ายหญิงพิจารณาผู้ชายจากความขยัน ความสามารถ และหน้าตา ส่วนฝ่ายชายพิจารณาเลือกผู้หญิงจากความเป็นแม่ศรีเรือน แม้ความเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นตามกาลเวลา ลักษณะการเลือกคู่ครองแบบในนิทานอาจหลงเหลืออยู่น้อยมาก แต่ภูมิปัญญาในการปลูกฝังความเป็นสุภาพชนแก่ลูกหลานยังคงมีค่าทางจิตใจ และช่วยกำกับจารีตประเพณีให้อยู่กับร่องรอยที่ดงามเสมอ

2.3 การสู่ขอและการแต่งงาน เมื่อหนุ่มสาวตกลงปลงใจที่จะสร้างครอบครัวด้วยกันแล้ว ก่อนที่จะมีการสู่ขอและการแต่งงานจะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่ ฝ่ายชายจัดหาสินสอดทองหมั้น เรียกว่า “ค่าดอง” ฝ่ายหญิงหาของไหว้ผู้ใหญ่ เรียกว่า “เครื่องสมมา” งานแต่งงาน เรียกว่า “งานกินดอง” การไปร่วมงานแต่งงาน เรียกว่า “ไปกินดอง” ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 198 “เซียงนาข้าวต่าง” เซียงนาชอบสาวจึงตกลงที่จะแต่งงานกัน เมื่อตกลงแล้วเซียงนาได้ลาสาวไปค้าข้าวต่างถิ่นเพื่อเก็บเงินมาเป็นค่าสินสอด

2.4 ที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน หลังจากจัดพิธีแต่งงานคู่แต่งงานส่วนมากจะอาศัยอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงจนกว่าจะมีทุนตั้งตัว มีลูก หรือมีความพร้อมที่จะแยกเรือนออกไป ในนิทานแสดงให้เห็นว่ามีทั้งการอยู่ร่วมเรือนกับญาติพี่น้องฝ่ายหญิง และการแยกเรือน ดังนี้

2.4.1 การอยู่ร่วมเรือนกับญาติพี่น้องฝ่ายหญิง ปรากฏในนิทานมุขตลกครอบครัวและนิทานชีวิต ดังนี้

นิทานเรื่องที่ 90 “พ่อเฒ่ากับลูกเขย”

นิทานเรื่องที่ 91 “พ่อเฒ่าหาบใบตอง”

นิทานเรื่องที่ 92 “พ่อเฒ่ากับลูกเขย”

นิทานเรื่องที่ 93 “ลูกเขยกับพ่อตา”

นิทานเรื่องที่ 94 “พ่อตาหนีช้าง”

นิทานเรื่องที่ 95 “ลูกเขยกับพ่อเฒ่า”

นิทานเรื่องที่ 96 “พ่อเฒ่าเป็นหมา”

นิทานเรื่องที่ 104 “ลูกเขยไทย”

นิทานเรื่องที่ 99 “แม่เฒ่ากับลูกเขย”

นิทานเรื่องที่ 100 “ลูกเขยมักแม่เฒ่า”

นิทานเรื่องที่ 101 “กำไลทอง”

นิทานเรื่องที่ 102 “สาวกำไล”

นิทานเรื่องที่ 103 “ฝากไปเยี่ยม”

นิทานเรื่องที่ 169 “คนค้าคำ”

2.4.2 การแยกเรือน ปราภฏในนิทานเรื่องที่ 199 “ผิวกินคน” ผิวเป็นผีโพงวางแผนกินลูก โดยบอกเมียว่าจะพาถูกไปเยี่ยมปู่กับย่า และนิทานเรื่องที่ 200 “เมียกินคน” เมียเป็นผีเข้าอยากกินเด็ก จึงบอกให้ผิวไปหาปลีกด้วยอ่อนที่บ้านแม่มาให้กิน

2.5 ความสัมพันธ์ในครอบครัว นิทานพื้นบ้านเกษตรสมบูรณ์แสดงให้เห็นว่าคนในครอบครัวใกล้ชิดสนิทสนมกัน ช่วยเหลือกันและกัน ความผูกพันในครอบครัวแน่นแฟ้น ถึงแม้ว่าลูกจะจากไปอยู่ที่อื่นก็ตาม

นิทานมุขตลกครอบครัวที่มีอนุภาคเกี่ยวกับพ่อตากับลูกเขย สะท้อนให้เห็นความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน ถึงแม้ว่านิทานจะเล่าถึงการเอาชนะหรือกลั่นแกล้งกัน แต่วิถีที่พบในเนื้อหาดังกล่าวคือการช่วยกันทำงานทั้งด้านการเกษตร และการใช้แรงงานด้านอื่น นิทานเรื่องที่ 155 “ท้าวกำพร้าว” พี่น้องกำพร้าวพ่อแม่ ดูแลกันมาจนโต เมื่อพี่ได้แต่งงานกับลูกสาวพระยา ก็พาน้องไปอยู่ในเมืองนั้นด้วย

นิทานเรื่องที่ 171 “นางผมหอม” เมื่อนางผมหอมออกตามหาพ่อคือพญาช้าง พอพิสูจน์ว่าเป็นพ่อลูกกัน พ่อก็ดูแลลูกอย่างดี ทำพิธีเสวยทายหาเนื้อคู่ให้

นิทานเรื่องที่ 183 “คนรู้ภาษาสัตว์” พ่อแม่ส่งลูกชายโทนไปเรียนหนังสือ แต่ลูกเลือกเรียนภาษาสัตว์

แม้ว่าความรักความผูกพันในครอบครัวจะมีมากเพียงใด บางครั้งความจำเป็นเรื่องปากท้องและความอยู่รอดก็ทำให้พ่อแม่จำเป็นต้องทิ้งลูกไป เช่น

นิทานเรื่องที่ 164 “ท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไห” และนิทานเรื่องที่ 165 “เจ็ดหวดเจ็ดไห”

ลูกชายกินจุมาก พ่อแม่จึงหาวิธีกำจัดลูกโดยการให้ไปทำงานหนัก สุดท้ายก็กำจัดไม่ได้ และลูกทำคุณประโยชน์ให้พ่อแม่อยู่ดีกินดีมากขึ้น

นิทานเรื่องที่ 144-151 “นางสิบสอง” พ่อแม่คอยยากยากจนจึงพาลูกทั้งสิบสองคนไปปล่อยในป่า พอมีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ก็ออกตามหาลูกเพื่อพากลับบ้านแต่ลูกกลายเป็นลิงหมดแล้ว

จากลักษณะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ สามารถสรุปได้ว่าเป็นครอบครัวที่อบอุ่นช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พ่อแม่ส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาให้ลูก พี่น้องดูแลกัน แต่ก็บางครอบครัวมีปัญหาเรื่องความอดอยากยากจนทำให้ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะครอบครัวของชาวบ้านว่าส่วนมากเป็นครอบครัวชาย รongลงมาคือครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวรวม ตามลำดับ เนื่องจากสังคมอีสานมีการแต่งเขยเข้าบ้าน การเลือกคู่ครองผู้หญิงจะเลือกคู่จากความขยัน ความสามารถ และรูปร่างหน้าตาที่ดี ส่วนผู้ชายพิจารณาผู้หญิงจากความเป็นกุลสตรี “เรือนสามน้ำสี่” หนุ่มสาวมีอิสระในการคบหากัน เมื่อจะแต่งงานต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่ก่อน หลังจากแต่งงานฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงอาจอยู่ตลอดไปหรืออยู่นกว่าจะมีความพร้อมแยกไปสร้างเรือนใหม่ ส่วนความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวมีความรักความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่มีบางครอบครัวที่อดอยากจึงจำเป็นต้องเอาลูกไปทิ้ง ซึ่งลักษณะของการแต่งเขยเข้าบ้านยังคงมีอยู่ในสังคมเกษตรสมบูรณ์แต่ไม่เคร่งครัดนัก

3. การประกอบอาชีพ

อาชีพของชาวบ้านที่ปรากฏในนิทานสามารถแบ่งออกเป็นอาชีพเกษตรกรรม อาชีพรับราชการ และอาชีพอื่น ๆ ดังนี้

3.1 อาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ปรากฏในนิทานหลายเรื่อง เช่น

3.1.1 อาชีพทำนา ชาวบ้านทำนาแบบดั้งเดิม ใ้ใช้ไถและคราดในการเตรียมดินปลูกข้าว นิทานเรื่องที่ 74 “บักบอดตาใส” นายบอดมีเมียเพราะกินข้าวแล้วไม่ล้างมือ จึงกลายเป็นคนมือสากตรงตามที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงสอนไว้ให้เลือกคนมือสากมาแต่งงานด้วย ตอนไปทำนายนายบอดมองไม่เห็นทางจึงไถนาคนอื่นมั่วไปหมดจนเมียรำคาญเอานายบอดไปทิ้ง นิทานเรื่องที่ 101 “กำไลทอง” มีคนมารับจ้างดำนาและนอนที่บ้านเจ้าของนา นิทานเรื่องที่ 103 “ฝากไปเยี่ยม” พี่เขยกับน้องเมียไปดำนาด้วยกัน นิทานเรื่องที่ 159 “นิทานปลาช่อน” ตัวเมียไปรับจ้างดำนาแล้วเจอปลาช่อนวิเศษ นิทานเรื่องที่ 161 “ท้าวหัวข่อหล่อ” ท้าวหัวข่อหล่อไปไถนากับพ่อ จากนิทาน

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีอาชีพทำนาและมีการจ้างแรงงานมาช่วยในการทำนาอีกด้วย

3.1.2 อาชีพทำไร่ นิทานเรื่องที่ 98 “ออกกรถใหม่” ศิวชายอ้อยได้จึงพาเมียไปออกกรถใหม่ นิทานเรื่องที่ 167 “สมบัติลิง” ชายคนหนึ่งไปถางป่าทำไร่ พอถึงหน้าแดงติดลูกก็ไปนอนเฝ้าไร่แดง

3.2 อาชีพรับราชการ อาชีพรับราชการที่ปรากฏในนิทานมีทั้งลักษณะอาชีพแบบในอดีตและอาชีพในปัจจุบัน ได้แก่ ทหาร นางสนม พยาบาล และนักการเมือง

3.2.1 ทหารและนางสนม ปรากฏในนิทานมุขตลกคนเจ้าปัญญา ซึ่งเป็นคนคอยรับใช้พระยาและมักมีเรื่องกับเชียงใหม่

3.2.2 พยาบาล ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 33 “หลวงพ่อเว้าไทย” เณรน้อยตกบ่อน้ำล้าง หลวงพ่อจึงพาเณรไปหาหมอ พยาบาลถามว่าเป็นอะไรมา หลวงพ่อจึงพูดภาษากลางตอบพยาบาล

3.2.3 นักการเมือง ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 183 “คนรู้ภาษาลี้สัตว์” ชายหนุ่มผู้รู้ภาษาลี้สัตว์พานักการเมืองเดินไปหาเสียด

3.3 อาชีพอื่น ๆ ได้แก่ หมอพื้นบ้าน ค้าขาย รับจ้าง นายพราน และขอทาน ดังนี้

3.3.1 หมอพื้นบ้าน ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 155 “ท้าวกำพร้าว้า” ท้าวกำพร้าว้าสองคนพี่น้องเห็นงูเห่ากับพังพอนกัดกันตายแล้วชุบชีวิตอีกฝ่ายขึ้นมาต่อสู้กัน ทำให้ท้าวกำพร้าว้าเห็นสรรพคุณของยารักษาพิษนั้น เมื่อไปถึงเมืองหนึ่งได้ข่าวว่าลูกสาวของพระยาดาย ก็อาสาไปชุบชีวิตให้โดยใช้สมุนไพรที่พกติดตัวมาด้วย

3.3.2 ค้าขาย ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 102 “สาวกำไล” มีสาวมาขายกำไลทองและนอนค้างที่บ้าน พ่อตาจึงบอกลูกเขยให้เข้าไปนอนกับสาวกำไล นิทานเรื่องที่ 169 “คนค้าคำ” แม่ยายห่อทองคำให้ลูกเขยไปค้าขาย และนิทานเรื่องที่ 198 “เชียงนาค้างวัวต่าง” เชียงนาคาสาวไปค้าวัวที่ต่างถิ่นเพื่อเก็บเงินมาแต่งงานกัน

3.3.3 รับจ้าง ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 101 “กำไลทอง” และนิทานเรื่องที่ 159 “นิทานปลาช่อน” กล่าวถึงการไปรับจ้างค่านา

3.3.4 นายพราน ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 190 “พรานหมา” เล่าถึงนายพรานคนหนึ่งล่าสัตว์เก่งมาก

3.3.5 ขอทาน ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 155 “ท้าวกำพร้าว้า” ท้าวกำพร้าว้าพาน้องหาขอทาน จนไปพบงูเห่ากับพังพอนจึงได้สูตรยาชุบชีวิต

จากภาพสะท้อนด้านอาชีพที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน สามารถสรุปได้ว่าอาชีพหลักของชาวบ้านคืออาชีพเกษตรกรรม มีการทำนาทำไร่ ช่วงที่ว่างจากการทำงานเกษตรอาจไปรับจ้าง

ค้าขาย หรือหาของป่า นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงอาชีพรับราชการ และอาชีพอื่นๆ ซึ่งอาชีพของชาวบ้านในนิทานมีทั้งอาชีพแบบดั้งเดิมและอาชีพที่พบในยุคปัจจุบัน

4. ประเพณี

ประเพณีเป็นสิ่งกำหนดให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสุขสงบสันติ เพราะประเพณีคือวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม ลันนา เจริญสิทธิชัย (2554, หน้า 3-4) กล่าวไว้ว่า ประเพณีแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม เป็นสิ่งที่สังคมยึดถือและปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง
2. ขนบประเพณี เป็นระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น
3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี เช่น การแต่งกาย การพูด การรับประทานอาหาร การไปเยี่ยมผู้อื่น เป็นต้น กิ่งแก้ว อรรถากร (2520, หน้า 64) กล่าวถึงประเพณีไว้ว่าหมายถึงความประพฤติสืบต่อกันมาเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม เช่น การเกิด การตาย การแต่งงาน การบวช และการแต่งกาย เป็นต้น ที่มาของประเพณีไทยสรุปได้ ดังนี้
 1. ประเพณีที่เกิดจากความเชื่อ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีเกี่ยวกับ การตาย
 2. ประเพณีที่เกิดจากความศรัทธาในศาสนา เช่น ประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา และการบวช
 3. ประเพณีที่เกิดจากการเลียนแบบบรรพบุรุษ ตามความเชื่อที่ว่าเดินตามผู้ใหญ่ หมาไม่กัด
 4. ประเพณีที่เกิดจากจิตใจอันสูงสุด เช่น ประเพณีไหว้ครู ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่
 5. ประเพณีที่เกิดจากความนิยมในสังคม สิ่งใดก็ตามที่คนนิยมปฏิบัติต่อกันต่อมาอาจกลายเป็นประเพณีได้

ชาวอีสานมีการนำ “ฮิตสิบสองกองสิบสี่” มาใช้ในการสอนลูกหลาน ฮิต หมายถึง จารีตประเพณี กอง หมายถึง แนวทาง รอยทาง คำว่า ฮิตกองจึงหมายถึงจารีตประเพณีหรือวิถีปฏิบัติของชาวบ้านในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นเอาไว้อย่างยิ่งย่น คำดี สารผล (2555, หน้า 113) กล่าวไว้ว่า ฮิตสิบสองคือประเพณีสิบสองเดือนของชาวไทยอีสาน นั่นคือการทำบุญในแต่ละเดือนในรอบหนึ่งปี สรุปได้ ดังนี้

สึดที่ 1 เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย ให้ทำบุญเข้ากรรม หรือให้พระภิกษุสงฆ์เข้าปริวาส

กรรม

สึดที่ 2 เดือนยี่ ให้ทำบุญคุณลาน

สึดที่ 3 เดือนสาม ให้ทำบุญข้าวจี

สึดที่ 4 เดือนสี่ ให้ทำบุญพะเหวด

สึดที่ 5 เดือนห้า ให้ทำบุญสงฆ์และขึ้นปีใหม่ (สงกรานต์)

สึดที่ 6 เดือนหก ให้ทำบุญบั้งไฟ

สึดที่ 7 เดือนเจ็ด ให้ทำบุญชาชะ

สึดที่ 8 เดือนแปด ให้ทำบุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา)

สึดที่ 9 เดือนเก้า ให้ทำบุญข้าวประดับดิน

สึดที่ 10 เดือนสิบ ให้ทำบุญข้าวสาก (กระษาสารท)

สึดที่ 11 เดือนสิบเอ็ด ให้ทำบุญออกวัดสา (ออกพรรษา)

สึดที่ 12 เดือนสิบสอง ให้ทำบุญกฐิน

ส่วน กองสิบสี่ เป็นแนวปฏิบัติคนให้ดิงาม ดังนี้

กองที่ 1 เมื่อได้ข้าวใหม่ หรือผลผลิตใหม่ ผู้เป็นเจ้าของอย่าเพิ่งกิน ต้องนำไปทำทานให้ผู้มีศีลก่อน แล้วตนเองค่อยกินภายหลัง และให้นำผลผลิตนั้น ไปแจกจ่ายญาติพี่น้องด้วย

กองที่ 2 อย่าโกงตาชั่ง อย่าปล่อยเงินกู้ อย่าปลอมแปลงเงินตรา และอย่ากล่าววาจาหยาบช้ากล้าแข็งต่อกัน

กองที่ 3 ให้พร้อมกันทำไร่หรือกำแพงล้อมวัดวาอารามและบ้านเรือนของตน แล้วปลูกหอมเทศาไว้ 4 มุมของหมู่บ้าน และ 4 ด้านของเรือนตน

กองที่ 4 ให้ล้างเท้าก่อนขึ้นเรือนทุกครั้ง

กองที่ 5 เมื่อถึงวันพระ 7 คำ 8 คำ 14 คำ 15 คำ ไม่ว่าจะข้างขึ้นหรือข้างแรม ให้สมมา (

ขอขมา) ก่อนเส้า เรือนไฟ แม่บันได และประตูเรือน

กองที่ 6 ให้ล้างเท้าก่อนเข้านอนตอนกลางคืนทุกครั้ง

กองที่ 7 เมื่อถึงวันพระวันศีลให้ภรรยาจัดดอกไม้ขอขมาสามี และให้นำดอกไม้รูปเทียนไปถวายพระสงฆ์

กองที่ 8 เมื่อถึงวันศีลดับ (วันแรม 14 คำเดือนคี่ หรือ 15 คำเดือนคู่) ศีลเพ็ง (วันขึ้น 15 คำของทุกเดือน) ให้นิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านเรือนของตน แล้วทำบุญเลี้ยงพระ

คองที่ 9 เมื่อภิกษุมาบิณฑบาตอย่าปล่อยให้ท่านยืนคอย เวลาใส่บาตร (ตักบาตร) อย่าให้มือถูกบาตรและถูกตัวภิกษุสามเณร ขณะใส่บาตรนั้นอย่าสวมรองเท้า กางร่ม เอาผ้าคลุมศีรษะ อุ้ม หลาน หรือถืออาวุธต่างๆ

คองที่ 10 เมื่อภิกษุเข้ามาอยู่ปริวาสกรรม ให้จัดดอกไม้ รูป เทียน และเครื่องอัฐบริวาร ไปถวายท่าน

คองที่ 11 เมื่อเห็นภิกษุสงฆ์เดินผ่านมา ให้นั่งลงยกมือไหว้ก่อนแล้วจึงเจรจา

คองที่ 12 อย่าเหยียบเงาภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ

คองที่ 13 อย่านำอาหารที่ตนหรือผู้อื่นกินแล้วไปถวายพระสงฆ์หรือเอาไว้ให้สามเณร

คองที่ 14 อย่าเสพงามคุณในวันศีลหรือวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ และวันเกิดตน

อิตติบสองคองสิบสี่นับว่าเป็นจารีตประเพณีที่ชาวอีสานให้ความสำคัญในการปฏิบัติ ตาม ทั้งการทำบุญตามประเพณี และการยึดวิปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันดีงามของ สังคมที่ได้สั่งสมและสั่งสอนสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

จากความรู้เรื่องประเพณีและอิตติบสองคองสิบสี่ที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อนำมาใช้ประกอบการศึกษานิทานพื้นบ้าน พบว่านิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้กล่าวถึงประเพณีซึ่งสามารถแบ่ง ออกเป็นประเพณีการทำบุญ และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ดังนี้

4.1 ประเพณีการทำบุญ เกิดจากความศรัทธาในศาสนา เชื่อว่าเมื่อทำแล้วจะเกิดสิริมงคล ในนิทานพื้นบ้านกล่าวถึงการทำบุญบ้าน บุญพะเหวด และบุญกฐิน ดังนี้

4.1.1 การทำบุญบ้าน ชาวบ้านมักจะทำบุญบ้านโดยการเลี้ยงเพลพระ นิมนต์พระ มาสวดมนต์ที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 30 “หลวงพ่ोजี้ใส่ สาด” ชาวบ้านนิมนต์หลวงพ่อกับเณรน้อยไปฉันเพลที่บ้าน นิทานเรื่องที่ 32 “หลวงพ่อก้าวท่า” หลวงพ่อกับเณรไปเทศน์ในหมู่บ้าน ชาวบ้านจัดสำรับอาหารมาถวายทำให้หลวงพ่อยากฉันข้าวท่ามาก

4.1.2 บุญพะเหวด เป็นบุญเดือนสี่ในอิตติบสอง ชาวบ้านจะเก็บดอกไม้บูชาพระ ตากแห้งไว้จนถึงวันบุญพะเวส หรือเทศน์มหาชาติ เพื่อรำลึกถึงพระเวสสันดรซึ่งเป็นชาติสุดท้าย ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มีสาระสำคัญคือการบริจาคครั้งยิ่งใหญ่ซึ่งเป็นยอดของท่าน ในงานบุญ พะเวสชาวบ้านจะนำของไปรวมกันที่วัดเป็นจำนวนมาก มีการตั้งคาย (เครื่องไหว้) เทศน์มหาชาติ ปรากฏในนิทานต่อไปนี้

นิทานเรื่องที่ 22 “หลวงพ่อกักคาย”

นิทานเรื่องที่ 23 “หลวงพ่อกักคาย”

นิทานเรื่องที่ 37 “หลวงพ่อนักเทศน์”

นิทานเรื่องที่ 172 “พระไปเอาบุญพะแหวด”

4.1.3 บุญกฐิน เป็นบุญเดือนสิบสองในชัตสิบสอง เป็นโอกาสที่ชาวอีสานได้ทำบุญที่มีอานิสงส์มากที่สุดบุญหนึ่ง ชาวบ้านตั้งกองกฐินในช่วงเดือนสิบสองเพื่อนำไปบริจาคบำรุงวัดต่างๆ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 1 “หลวงพ่อบึงคาย (สำนวนที่ 1)” ชาวบ้านจะทำบุญกฐินหลวงพ่อบึงคายได้ค่ายมากจึงบอกให้เณรน้อยปลูกแต่เช้ามีด เณรน้อยก็เลยแกล้งให้หลวงพ่อบึงคายออกจากวัดไปกลางดึก

4.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่พบในนิทาน คือ งานศพ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 2 “หลวงพ่อบึงคาย (สำนวนที่ 2)” มีงานศพในหมู่บ้าน หลวงพ่อบึงคายได้ค่ายมากจึงบอกเณรให้ปลูกไปบ้านงานแต่เช้า นิทานเรื่องที่ 3 “หลวงพ่อบึงคาย (สำนวนที่ 3)” มีเจ้าภาพต่างหมู่บ้านนิมนต์หลวงพ่อบึงคายไปสวดบังสุกุล มีคนนำของมาถวายทานจำนวนมาก หลวงพ่อบึงคายตะกร้าหนึ่งไว้ เพราะมัวแต่อยากได้ของทำให้สวดมนต์ผิด และนิทานเรื่องที่ 35 “หลวงพ่อบึงคาย” มีงานศพในหมู่บ้าน หลวงพ่อบึงคายได้ค่ายมากจึงบอกเณรให้ปลูกแต่เช้า เณรแกล้งให้หลวงพ่อบึงคายไปที่บ้านงานกลางดึก หลวงพ่อบึงคายจึงไปรอในพุ่มผัก พอเช้าตรู่เจ้าภาพมาเก็บผักจึงหยิกถูกหัวหลวงพ่อบึงคาย

นิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นประเพณีการจัดงานศพ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “จันเหือนดี” เมื่อมีคนตายญาติจะนำร่างผู้ตายมามัดตราสัง กลับด้านเสื้อผ้าเพราะเชื่อว่าผีกับคนอยู่คนละโลก ตั้งศพไว้ที่บ้านประมาณ 3 วัน พอเผาศพแล้วจะมีการทำบังสุกุลคือการทำบุญถวายผ้าไตร จีวร และปัจจัยต่างๆ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เมื่อครอบครัวและญาติพี่น้องมีความพร้อมด้านการเงินก็จะจัดงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย เรียกว่า “บุญแจกข้าว” มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลตั้งปราสาทผึ้งโดยทำโครงจากไม้ไผ่ ใช้น้ำผึ้งหล่อเป็นรูปดอกไม้้นำไปประดับปราสาทผึ้งให้สวยงามเป็นเครื่องไทยทานแด่พระสงฆ์ที่มาสวดมนต์ในบุญแจกข้าว พระสงฆ์จะชักผ้าบังสุกุลสวดมาติกาบังสุกุลตามพิธีกรรม ฝ่ายเจ้าภาพนำเครื่องไทยทานถวายพระสงฆ์ ส่วนปราสาทผึ้งจะนำไปวางไว้บริเวณธาตุบรรจุมัจฉานุใกล้รั้ววัดตามความเชื่อที่ว่าปราสาทผึ้งเป็นเครื่องบูชาที่ผู้ตายจะนำไปบูชาพระพุทธองค์บนสวรรค์

5. ความเชื่อ

ความเชื่อเป็นการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน ชวัชปุลนโณทก (2540, หน้า 352) ได้ให้นิยามของความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อคือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง

แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว สิ่งเหล่านี้เรียกว่าความเชื่อ

จากความหมายและลักษณะของความเชื่อดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าความเชื่อ เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ ซึ่งมีบทบาทด้านการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม

ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สามารถแบ่งออกเป็น ความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องโชคชะตา ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ และความเชื่ออื่น ๆ ดังนี้

5.1 ความเชื่อทางศาสนา เป็นความเชื่ออันเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอน หรือเรื่อง ที่เชื่อสืบทอดกันมาแต่โบราณ มีการถ่ายทอดความเชื่อเพื่อให้เกิดแนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องกำหนดความคิดและบทบาทของคนในสังคม ความเชื่อทางศาสนาในนิทานพื้นบ้าน อำเภอเกษตรสมบูรณ์ แบ่งเป็น ความเชื่อทางศาสนาพุทธ ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อทางศาสนา พราหมณ์

5.1.1 ความเชื่อทางศาสนาพุทธ เน้นเรื่องการทำความดีละเว้นความชั่ว ชีวิตหลัง ความตาย คติเรื่องนรกสวรรค์ นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนความเชื่อทางศาสนา พุทธในเรื่องต่างๆ ดังนี้

5.1.1.1 ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อว่ามนุษย์ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรมยุติธรรมเสมอ ปรากฏในนิทาน เช่น

นิทานเรื่องที่ 192 “เศรษฐีกับแม่หม้าย” เศรษฐีกลัวผู้อื่นทำนาได้ผลดีจึงบอก วิธีการทำนาที่ผิด แต่กรรมตามสนองทำให้นาของเศรษฐีล้มแล้วนาของแม่หม้ายได้ผลดีแทน

นิทานเรื่องที่ 154 “น้องเชียงเหมี้ยง” น้องที่เชียงเหมี้ยงฆ่ากลับมาเกิดใหม่แล้ว มาแก้แค้นเชียงเหมี้ยงโดยการทวงเงินให้เศรษฐี เนื่องจากเชียงเหมี้ยงไปหลอกยืมเงินเศรษฐีแล้ว บอกว่าจะคืนให้ภายในสองเดือน ด้วยความเจ้าเล่ห์ของเชียงเหมี้ยงทำให้เศรษฐีทุกข์ใจ น้องเชียงเหมี้ยงจึงพาเชียงเหมี้ยงพายเรือไปกลางน้ำชี้ให้ดูเดือนสองดวง เชียงเหมี้ยงจึงจำต้องยอมคืนเงินให้ เศรษฐี นับว่าเป็นกรรมสนองกรรม

นิทานเรื่องที่ 221 “กระต่ายกับหอย” กระต่ายหัวเราะเยาะหอยว่าเดินไปไม่ถึง ไหนสักที หอยจึงทำให้วิ่งแข่งกัน โดยหอยได้นัดแนะกับเพื่อนว่าถ้ากระต่ายร้องเรียกให้ตอบรับ กระต่ายวิ่งไปทั่วทุ่งหอยก็ตอบรับไปหมด กระต่ายเหนื่อยมากจนขาดใจตาย

5.1.1.2 ความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เชื่อว่าทุกสิ่งไม่เที่ยงแท้ ความอยากเป็นและความไม่อยากเป็นต่างก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น ไม่มีใครหลีกเลี่ยงหนีสังขารกับอายุขัยได้ และชะตาชีวิตของทุกคนต่างก็หนีไม่พ้นกฎไตรลักษณ์ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 182 “หนีความตาย” คนแก่คิดว่าลูกหลานพามาจนมากจึงตัดสินใจฆ่าตัวตาย แต่ตาปะขาวบอกว่ายังไม่ถึงที่ตายก็ยังไม่ตาย

ไม่ได้ รอให้ถึงวันที่ต้องตายก่อนจะหนีไปไหนก็ไม่พ้น ต่อมาชายคนนี้มีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงกลัวตาย ลูกหลานช่วยกันเอาใส่หีบไปซ่อน พวกเขาแห้วพบตาปะขาวจึงเอาไปอยู่ด้วย คนเราจึงหนีความตายไม่พ้น

5.1.1.3 ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เป็นความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดหรือระลอกชาติได้ นิทานเรื่องที่ 154 “น้องเชียงเหมียง” น้องที่เชียงเหมียงฆ่ากลับมาเกิดใหม่แล้วมาแก้แค้นเชียงเหมียงโดยการทวงเงินให้เศรษฐี แล้วน้องก็ทวงได้สำเร็จ

5.1.1.4 ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เชื่อว่าโลกนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือนรก มนุษย์ สวรรค์ ปรากฏในนิทาน เช่น นิทานเรื่องที่ 116 “แม่โพสพ (สำนวนที่ 2)” เดิมแม่โพสพชื่อนางสาวเทวีเป็นสนมเอกของพระอินทร์ เมื่อหมดบุญก็ถูกส่งลงมาทำประโยชน์ให้มนุษย์ นิทานเรื่องที่ 121 “กำเนิดของคน” เทวดากับยมบาลมาช่วยกันปั้นมนุษย์ เมื่อถึงตอนเย็นเทวดาก็กลับไปบนฟ้า ส่วนยมบาลก็กลับไปยังนรก และนิทานเรื่องที่ 177 “วาสนาบักกอกหล่อน” พระอินทร์ส่งท้าวบักกอกหล่อนลงมาเกิดเป็นชานา เพราะท้าวบักกอกหล่อนเข้าใจว่ากองฟางคือปราสาทราชวัง

5.1.1.5 ความเชื่อเรื่องบุญบารมี เชื่อว่าบุญบารมีเกิดจากการสั่งสมคุณงามความดี ผู้มีบุญจะอยู่ที่ไหนก็ปลอดภัยและมีสุข ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 208 “ปู่ด้วง (สำนวนที่ 1)” นิทานเรื่องที่ 209 “ปู่ด้วง (สำนวนที่ 2)” และนิทานเรื่องที่ 210 “ปู่ด้วง (สำนวนที่ 3)” ปู่ด้วงเป็นผู้มีบุญบารมีสูง เปี่ยมด้วยพลังศีลพลังธรรมจึงอยู่ท่ามกลางสัตว์ป่าได้อย่างปลอดภัย

5.1.1.6 ความเชื่อเรื่องเทวดา เชื่อว่าเทวดาเป็นเทพบนสวรรค์ สามารถลงมาเมืองมนุษย์ได้ ในนิทานสามารถแบ่งความเชื่อเรื่องเทวดาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ เทวดาที่ให้คุณ เทวดาที่มีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ และเทวดาให้โทษ

เทวดาที่ให้คุณ เป็นเทวดาที่คอยช่วยเหลือมนุษย์และสร้างสรรค์สิ่งในโลก เช่น นิทานเรื่องที่ 175 “ต้นหมาปลายหมา” หม่าอยากเป็นอะไรเทวดาก็ทำให้กลายเป็นสิ่งนั้น จนกระทั่งหม่ากับหมาเป็นหมาเหมือนเดิมและพอใจในสิ่งที่ตนเป็น นิทานเรื่องที่ 177 “วาสนาบักกอกหล่อน” เทวดาส่งท้าวบักกอกหล่อนลงมาเกิดที่เมืองมนุษย์

เทวดาที่มีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ เป็นเทวดาที่ยังมีความรัก โลก โกรธ หลง เช่น นิทานเรื่องที่ 166 “ลูกเขยงู” เทวดาชอบผู้หญิงจึงแปลงร่างเป็นงูมาช่วยเก็บมะม่วงให้และได้เป็นลูกเขยของครอบครัวนั้น

เทวดาที่ให้โทษ เช่น นิทานเรื่องที่ 178 “ความลับไม่มีในโลก” มีผู้ชายคนหนึ่งเห็นเทวดากินเกลือ ก็เลยไปตะโกนใส่โพรงไม้ มีคนไปตัดไม้ทำกลองได้ยีนางไม้ดำให้ฟัง เทวดารู้ก็เลยเอาชายคนนั้นไปตัดหัว และนิทานเรื่องที่ 181 “เมียชั่ว” เทวดาลองใจเมียของชายคนหนึ่ง เมียตัดหัวสามีของตนเพื่อที่จะได้ไปเป็นเมียเทวดา พอเห็นดังนั้นเทวดาก็ไม่เอาไปเป็น

เมียเพราะนางไม่ซื่อสัตย์

5.1.2 ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ เป็นความเชื่อเรื่องฤาษีและจีปะขาวซึ่งเป็นนักบวชในศาสนาพราหมณ์ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 182 “หนีความตาย” คนแก่ตั้งใจฆ่าตัวตาย แต่ตาปะขาวบอกว่ายังไม่ถึงที่ตายก็ยังไม่ตายไม่ได้ รอให้ถึงวันที่ต้องตายก่อนจะหนีไปไหนก็ไม่พ้น ต่อมาชายคนนี้มีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงกลัวตาย ลูกหลานช่วยกันเอาใส่หีบไปซ่อน พวกเขาแห้วหน้าพบตาปะขาวจึงเอาไปอยู่ด้วย

จากความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ สามารถสรุปได้ว่า ชาวบ้านมีความเชื่อทางศาสนาพุทธ และพราหมณ์ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน

5.2 ความเชื่อเรื่องผี เป็นความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ มองไม่เห็นแต่เชื่อว่ามียูอยู่จริง มีอิทธิพลต่อความเชื่อและการปฏิบัติตน ในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สามารถแบ่งผีออกเป็น 2 ประเภท คือผีติดกับผีร้าย ดังนี้

5.2.1 ผีดี เป็นผีที่คอยช่วยเหลือและทำประโยชน์แก่มนุษย์ ผีดีที่กล่าวถึงในนิทานได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีนา ผีกองกอย และผีย่างม ดังนี้

5.2.1.1 ผีบรรพบุรุษ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 160 “ท้าวจิ้งจ่อ” ผีพ่อแม่ของท้าวจิ้งจ่อเห็นว่าลูกถูกญาติรังแกและใช้งานหนักจึงมาช่วยลูกทำงานจนคนเห็นว่าท้าวจิ้งจ่อมีความสามารถมาก พระยาก็เลยชวนท้าวจิ้งจ่อไปอยู่ด้วย

5.2.1.2 ผีนา ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 99 “แม่เฒ่ากับลูกเขย” และนิทานเรื่องที่ 100 “ลูกเขยมักแม่เฒ่า” ควายที่บ้านหายลูกเขยจึงไปบนบานผีนาว่าถ้าหาควายพบจะนอนกับแม่ยาย

5.2.1.3 ผีกองกอย ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 156 “ท้าวกำพร้าว้าได้ดี” ผีกองกอยขโมยปลาของท้าวกำพร้าว้า พอถูกจับได้ก็เลยเอาไ้ทองคำมาให้ท้าวกำพร้าว้า ทำให้ท้าวกำพร้าว้ามีฐานะดีขึ้น นิทานเรื่องที่ 194 “ผีกองกอย (สำนวนที่ 1)” นิทานเรื่องที่ 195 “ผีกองกอย (สำนวนที่ 2)” และนิทานเรื่องที่ 196 “ผีกองกอย (สำนวนที่ 3)” ผีกองกอยก็เอาสมบัติมาให้คนที่พบและไม่ถือโทษที่ผีกองกอยไปขโมยปลาเช่นเดียวกัน

5.2.1.4 ผีย่างม ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 157 “กำพร้าว้าผีน้อย” ผีย่างมตอนชนลับให้ท้าวกำพร้าว้าไว้เป็นเครื่องราง ทำอะไรก็สำเร็จหมด

5.2.2 ผีร้าย เป็นผีที่คอยหลอกหลอนและทำร้ายคน ได้แก่ ผีเป้า ผีโพง ผีป่า และผีอีซันเหียน ดังนี้

5.2.2.1 ผีเป้า ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 200 “เมียกินคน” เมียเป็นผีเป้าหลอกให้พ่อออกจากบ้านไปหาปลีกด้วยอ่อนมาให้กิน พอพ่อออกจากบ้านแล้วผีเป้าก็จับเด็กมากิน และนิทาน

เรื่องที่ 206 “ผู้ป่าวผีเข้า” แฟนสาวไม่รู้ว่าฝ่ายชายตายแล้ว ตอนที่นั่งคุยกันผีเข้าเริ่มกลายร่างทีละน้อยจนเห็นภาพน่ากลัว

5.2.2.2 ผีโพง ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 199 “ผัวกินคน” พ่อเป็นผีโพงโยนลูกใส่กองไฟแล้วกินจนหมด

5.2.2.3 ผีป่า ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 205 “อย่าทักผี” ชายหนุ่มเดินไปจับสาวต่างหมู่บ้าน แล้วมีผีมาคุยด้วย แล้วชายคนนี้ก็ถูกผีป่าหลอก

5.2.2.4 ผีอินทรีเหียน (ผีแม่ม่าย) ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 204 “ผีอินทรีเหียน” คนโบราณห้ามไปนอนหัวไร่ปลายนาเวลาพลบค่ำ เพราะผีอินทรีเหียนหรือผีแม่ม่ายจะมาเอาผู้ชายไปเป็นสามีในเมืองผี

จากความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ สามารถสรุปได้ว่า ชาวบ้านเชื่อว่าผีมีทั้งผีดีและผีร้าย แม้บางครั้งจะมองไม่เห็นแต่ก็เชื่อว่ามีอยู่จริง รวมทั้งยังมีผลต่อความเชื่อและการปฏิบัติตนของชาวบ้านอีกด้วย

5.3 ความเชื่อเรื่องโชคชะตา เชื่อว่าโชคชะตาของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้ว ไม่สามารถฝืนดวงชะตาได้ ความเชื่อเรื่องโชคชะตาในที่นี้สามารถแบ่งออกเป็นความเชื่อเรื่องโชคความสา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทาย ดังนี้

5.3.1 ความเชื่อเรื่องโชคความสา คนเรามีวาสนาต่างกัน ไม่สามารถแข่งกันได้ เช่น นิทานเรื่องที่ 166 “ลูกเขยงู” ชายสองคนมีลูกสาวเหมือนกัน คนหนึ่งลูกสาวได้เทวดามาอยู่ด้วย ลูกสาวของชายอีกคนถูกงูกิน นิทานเรื่องที่ 167 “สมบัติลิง” ชายคนหนึ่งโชคคิที่ลิงเอาไปฝังไว้ในหลุมเงิน แต่เพื่อนอีกคนที่โลกอยากได้เงินถูกปล่อยจากขอดไม้ให้ตกลงมาตาย และนิทานเรื่องที่ 177 “วาสนาบักกอกหล่อน” แสดงให้เห็นว่าคนอัปโชค ทำอย่างไรก็ไม่ดีโชค

5.3.2 ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เชื่อว่าวิชาโหราศาสตร์ทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 6 “หลวงพ่อบ้างแห่ง (สำนวนที่ 1)” หลวงพ่อบ้างแห่ง ข้าราชการจึงเอาโหราจารย์ไปชวน ชาวบ้านมาขอให้หลวงพ่อบ้าง (โหร) ให้ เมื่อชาวบ้านหาโหรพบตามที่หลวงพ่อบ้างบอกจึงชวนกันมาตักบาตร หลวงพ่อบ้างก็ได้ฉันอาหารสมบูรณ์ดี

5.3.3 ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทาย เชื่อว่าการเสี่ยงทายจะทำให้ได้คำตอบที่ต้องการ เช่น นิทานเรื่องที่ 177 “วาสนาบักกอกหล่อน” ท้าวบักกอกหล่อนกับเมียยากจนมาก วันหนึ่งเมียทำหมกหมูและหมกกระดูกเสี่ยงทาย ท้าวบักกอกหล่อนเลือกหมกกระดูก ทำให้เมียเชื่อว่าคนไร่วาสนา ทำอย่างไรก็ไม่ดีวาสนา และนิทานเรื่องที่ 171 “นางผมหอม” มีการเสี่ยงทายหาเนื้อคู่ ท้าวศรีสุทโธ เก็บกระถางนางผมหอมได้จึงได้แต่งงานกัน

จากความเชื่อเรื่องโชคชะตาที่ปรากฏในนิทาน สามารถสรุปได้ว่า โชคชะตา

เป็นสิ่งที่กำหนดชีวิตมนุษย์ ส่วนโศกนาฏกรรมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือเปรียบเทียบกันได้ โหราศาสตร์เป็นศาสตร์ที่พึ่งทางใจของมนุษย์ และการเสี่ยงทายจะทำให้ได้คำตอบที่ต้องการ เพื่อประกอบการตัดสินใจและแก้ไขปัญหามางอย่าง

5.4 ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่มีบุคลิกลักษณะคล้ายมนุษย์แต่ไม่ใช่มนุษย์ อมนุษย์ที่กล่าวถึงในนิทานพื้นบ้าน คือ ยักษ์ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 162 “จีซากับยักษ์” และนิทานเรื่องที่ 163 “คนสูบชา” ชายคนหนึ่งชอบสูบกัญชามาก ยักษ์เข้าใจว่าชายคนนี้กินไฟได้ก็เลยกลัว ขกแพะที่ถ่ายออกมาเป็นเงินเป็นทองให้ และให้ครองเมือง

5.5 ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ นิทานสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ ดังนี้

5.5.1 เกิดจากตะไคร่น้ำ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 117 “กำเนิดคน (สำนวนที่ 1)” และนิทานเรื่องที่ 118 “กำเนิดคน (สำนวนที่ 2)” เชื่อว่าตะไคร่น้ำรวมตัวกันแล้วกลายเป็นคน

5.5.2 เกิดจากเทวดาสร้าง ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 121 “กำเนิดของคน” เทวดากับยมบาลเป็นผู้ปั้นมนุษย์ พระอินทร์เป็นผู้ทำให้รูปมนุษย์มีชีวิตขึ้นมา

5.5.3 เกิดจากเทวดาที่หมดบุญ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 120 “กำเนิดมนุษย์” เทวดาลงมากินจวนดินทำให้เกิดกิเลสกลับสวรรค์ไม่ได้ จึงกลายเป็นมนุษย์

5.5.4 เกิดจากมนุษย์ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 122 “คนเกิดมาจากไหน” มนุษย์เกิดจากชายหญิงคู่แรก คือ ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี

5.6. ความเชื่อเรื่องอื่น ๆ ได้แก่

5.6.1 ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังและของวิเศษ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 162 “จีซากับยักษ์” ยักษ์กลัวชายสูบกัญชาจึงมอบแพะวิเศษให้ และแพะวิเศษนี้ออกมาเป็นเงินเป็นทอง และนิทานเรื่องที่ 157 “กำพร้าวฝอย” ฝอยงมถอนขนลับให้ท้าวกำพร้าวฝอยเป็นเครื่องราง ทำอะไรก็สำเร็จหมด

5.6.2 ความเชื่อเรื่องวิชาอาคม ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 208 “ปู่ด้วง (สำนวนที่ 1)” นิทานเรื่องที่ 209 “ปู่ด้วง (สำนวนที่ 2)” และนิทานเรื่องที่ 210 “ปู่ด้วง (สำนวนที่ 3)” ปู่ด้วงเป็นผู้มีบุญบารมีสูง มีคาถาอาคมแก่กล้า และได้ถ่ายทอดคาถาให้เจ้าพ่อพระยาแลทำให้ยังแทงไม่เข้า

5.6.3 ความเชื่อเรื่องวาจาสิทธิ์ ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 124 “ต้นข้าว” และนิทานเรื่องที่ 125 “เมล็ดข้าว” แม่หม้ายให้เมล็ดข้าวเล็ก ๆ แม่หม้ายมีวาจาสิทธิ์ข้าวจึงเมล็ดเล็กตามทีนางเอ่ยขอ

จากความเชื่อที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ สามารถสรุปได้ว่า ความเชื่อของชาวบ้านผานระหว่างพุทธ ศี และพราหมณ์ มีความเชื่อเกี่ยวกับโชคชะตาว่าเป็นสิ่งที่

กำหนดชีวิตมนุษย์ โศกนาฏกรรมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โหราศาสตร์เป็นที่พึงพอใจของมนุษย์ การเลียงทายเป็นเรื่องของการหาคำตอบบางประการ ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ทำให้เห็นว่ายักษ์เหมือนมนุษย์ขนาดใหญ่ มีความเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาจากตะไคร่น้ำ เทวดาเป็นผู้สร้าง เทวดาหมกคณู และเกิดจากมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังและของวิเศษว่าช่วยป้องกันอันตราย และนำโชคลาภมาให้ ผู้มีวิชาอาคมเป็นผู้ยุ่งงกกระพ่น และผู้มีวิชาสิทธิพิศุอะไรก็เป็นเช่นนั้น ซึ่งความเชื่อเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิต กำหนดความคิดและการกระทำของคนในสังคม

6. ค่านิยม

ค่านิยม หมายถึง สิ่งในกลุ่มสังคมหนึ่งๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรแก่การกระทำ น่ากระทำ น่ายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้อง เป็นที่ยอมรับจากสมาชิกในสังคม ค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน อำเภอเกษตรสมบูรณ์ ได้แก่ ค่านิยมเรื่องความรัก ค่านิยมเรื่องความขยัน ค่านิยมเรื่องการเชื่อฟังผู้ใหญ่ ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ ค่านิยมเรื่องความกตัญญู ค่านิยมเรื่องความอดทน ค่านิยมเรื่องความสามัคคี ค่านิยมเรื่องความสันโดษ ค่านิยมเรื่องการยกย่องผู้มีวิชาความรู้และฉลาดหลักแหลม ค่านิยมเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ค่านิยมเรื่องการไม่เอาัดเอาเปรียบ และค่านิยมเรื่องการพูดปดจาจาง ดังนี้

6.1 ค่านิยมเรื่องความรัก แบ่งเป็นความรักของพ่อแม่ลูก ความรักของพี่น้อง ความรักของสามีภรรยา และความรักของหนุ่มสาว

6.1.1 ความรักของพ่อแม่และลูก ความรักของพ่อแม่คือการดูแลลูกอย่างดี ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 160 “ท้าวจิ้งจอก” พ่อแม่เห็นว่าลูกลำบากจึงมาช่วยทำงาน ส่วนพ่อแม่ที่จำเป็นต้องทิ้งลูกดังที่ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 144-151 “นางสิบสอง” นั้นเป็นเพราะปัญหาความขาดแคลน เมื่อพ่อแม่ได้กินข้าวปลาบริบูรณ์แล้วก็คิดจะกลับไปรับลูกมาอยู่ด้วยแต่ลูกกลายเป็นลิงไปเสียแล้ว

6.1.2 ความรักของพี่น้อง พี่น้องรักและดูแลกัน ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 155 “ท้าวกำพร้าว” ท้าวกำพร้าวผู้พี่ได้แต่งงานกับลูกสาวพระยา จึงได้พาน้องไปอยู่ด้วยกัน

6.1.3 ความรักของสามีภรรยา สามีภรรยาต้องมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน ครอบครัวจึงจะมีความสุข นิทานเรื่องที่ 186 “อย่าผัดกัน” กล่าวถึงสามีภรรยาที่พูดจาดีต่อกันทำอะไรก็เจริญ ส่วนคู่ที่ด่าทอกันตลอดทำอะไรก็พังพินาศ

6.1.4 ความรักของหนุ่มสาว นิทานเรื่องที่ 198 “เชยงนาค้ำจ้วตาง” สะท้อนให้เห็นความรักของหนุ่มสาวที่คบหากันจริงจัง ทำให้ฝ่ายชายตั้งใจไปหาเงินมาสู่ขอหญิงคนรัก

6.2 ค่านิยมเรื่องความขยัน ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 74 “บักบอดตาใส” นิทานเรื่องที่ 75 “บักเหมือบมือชา” นิทานเรื่องที่ 76 “ลูกเขยมือชา” และนิทานเรื่องที่ 77 “คนมือชา” พ่อแม่สอนลูกสาวว่าถ้าจะเลือกคู่ให้เลือกแต่งงานกับคนมือสากเพราะเป็นคนขยันทำมาหากิน

6.3 ค่านิยมเรื่องการเชื่อฟังผู้ใหญ่ เป็นค่านิยมที่สอดคล้องกับภายิตไทยว่าเดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด ปรากฏในนิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับลูกเขยมือสาก ที่ลูกสาวเลือกคู่ครองตามที่พ่อแม่แนะนำ

6.4 ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เกิดความน่าเชื่อถือ นิทานได้สะท้อนมุมมองกลับเรื่องความไม่ซื่อสัตย์ว่าถ้าไม่รักษาความซื่อสัตย์แล้วจะเกิดความเดือดร้อน เช่น นิทานเรื่องที่ 154 “น้องเชียงเหมียง” เมื่อเชียงเหมียงไม่ยอมคืนเงินให้เศรษฐีเพราะใช้ความฉลาดแกมโกงทำให้มีผู้ฉลาดกว่ามาทำให้เชียงเหมียงยอมจำนน และนิทานเรื่องที่ 181 “เมียชั่ว” เมื่อเมียไม่ซื่อสัตย์ต่อคู่ชีวิตเทวดาจึงไม่รับไปอยู่ด้วย

6.5 ค่านิยมเรื่องความกตัญญู ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 161 “ท้าวหัวข่อหล่อ” เทวดาพูดจาไม่ดีกับพ่อ ท้าวหัวข่อหล่อจึงย้อนถามเทวดาทำให้เทวดาไม่พอใจหนีไป นิทานเรื่องที่ 179 “ลิงโตน” ลิงเอาหม้องวิเศษให้ชายที่ไว้ชีวิต และนิทานเรื่องที่ 182 “หนีความตาย” ลูก ๆ พยายามพาพ่อไปซ่อนเพื่อหนีตาปะขาวที่จะมาเอาชีวิตพ่อของพวกเขา

6.6 ค่านิยมเรื่องความอดทน ความอดทนอดกลั้นจะทำให้เกิดความราบรื่นในชีวิต นิทานเรื่องที่ 193 “คาถาไม่คำฟัว” พระให้คาถาไม่คำฟัวแก่ครอบครัวหนึ่ง พอคิดว่าจะคำให้หม่นน้ำไว้จะได้ไม่พูดคำไม่ดีออกมา ทำให้ครอบครัวอยู่ด้วยกันได้อย่างราบรื่น

6.7 ค่านิยมเรื่องความสามัคคี แสดงให้เห็นผลของความสามัคคี ปรากฏในนิทานเรื่องที่ 221 “กระต่ายกับหอย” หอยถูกกระต่ายทำให้วิ่งแข่ง จึงนัดแนะกับเพื่อน ๆ ว่าถ้ากระต่ายวิ่งมาให้ชนะรับ ทำให้กระต่ายคิดว่าหอยวิ่งไว้มาก จึงเร่งความเร็วจนขาดใจตาย

6.8 ค่านิยมเรื่องความสันโดษ ความสันโดษคือความรู้จักพอเพียงอยู่อย่างพอประมาณ นิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับหลวงพ่อบุญญาทำให้เห็นภาพตรงกันข้ามกับความสันโดษ ความไม่สำรวมและความโลภของหลวงพ่อบุญญาทำให้เกิดเรื่องวุ่นวายน่าขันตามมา และนิทานที่มีเนื้อหาเปรียบเทียบฝ่ายหนึ่งประสบความสำเร็จได้รับโชค แต่อีกฝ่ายโลกจึงเกิดความเดือดร้อน ทำให้เห็นว่าความสันโดษเป็นค่านิยมที่ควรฝึกให้เป็นนิสัย

6.9 ค่านิยมเรื่องการยกย่องผู้มีวิชาความรู้และฉลาดหลักแหลม นิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับเชียงเหมียงแก้ปัญหาด้วยไหวพริบ เช่น ดำராไปตุ๋ เชียงเหมียงแข่งควาย ทำให้เชียงเหมียงได้รับความไว้วางใจให้ช่วยแก้ไขปัญหของบ้านเมือง นิทานเรื่อง “คนรู้ภาษาสัตว์” ทำให้เห็นว่าคนที่มีความรู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ ย่อมประสบความสำเร็จ

3.6.10 ค่านิยมเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในนิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับหลวงพ่อก้าวเข้าไป บ้านงานบุญต่าง ๆ เล่าถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของชาวบ้านในการร่วมแรงร่วมใจกันทำบุญ ช่วยงาน กันอย่างเต็มที่ และนิทานเกี่ยวกับท้าวกำพร้าว ท้าวกำพร้าวไม่ได้สุขสบายคนเดียวแต่ยังได้ดูแลเผื่อแผ่ พี่น้องอีกด้วย

3.6.11 ค่านิยมเรื่องการไม่เอาเปรียบ นิทานเรื่องที่ 218 “เสื่อ กระจาด ไก่” ในขณะที่เพื่อนไปหาอาหารอย่างดีมาให้ กระจาดกลับเอาเปรียบเพื่อน โดยการขี้ใส่หม้อแกงให้ เพื่อนกิน ทำให้เพื่อน โกรธมาก ทำให้เห็นว่ากรเอาเปรียบกันทำลายมิตรภาพที่ดี

3.6.12 ค่านิยมเรื่องการพูดปดวิวาจา การพูดถ้อยคำที่ดีทำให้เกิดมงคลแก่ชีวิต ทำให้มีความสุขทั้งผู้พูดและผู้ฟัง นิทานเรื่องที่ 185 “คนปากคม” และนิทานเรื่องที่ 186 “อย่าผัดกัน” ทำให้เห็นว่าคนเราพูดอะไรชีวิตก็จะเป็นไปตามนั้น ดังนั้นจึงควรพูดปดวิวาจาต่อกัน

จากค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน สามารถสรุปได้ว่า ค่านิยมคือแนวปฏิบัติที่ดี ค่านิยม 12 ประการจากนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ทำให้เห็นถึงบรรทัดฐานของการดำเนิน ชีวิตของชาวบ้าน มีการเสนอทางเลือกกว่าผู้ฟังจะยอมปฏิบัติตามมากน้อยเพียงใด ค่านิยมจึงเป็นเรื่อง ของการประเมินค่าและการเลือกปฏิบัติตนของคนในสังคม

7. บทบาทของสมาชิกในสังคม

บทบาทของสมาชิกในสังคมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ แบ่งเป็น บทบาทของสมาชิกในครอบครัว บทบาทของผู้นำในสังคม บทบาทของผู้ได้บังคับบัญชา บทบาท ของพระสงฆ์ บทบาทของพุทธศาสนิกชน บทบาทของครู บทบาทของศิษย์ และบทบาทของ เพื่อน ดังนี้

7.1 บทบาทของสมาชิกในครอบครัว แบ่งเป็นบทบาทของผู้ใหญ่ในครอบครัว บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของลูก บทบาทของพี่น้อง และบทบาทของสามีภรรยา

7.1.1 บทบาทของผู้ใหญ่ในครอบครัว นิทานเกี่ยวกับพ่อตากับลูกเขย สะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของผู้ใหญ่ในครอบครัวว่าเป็นผู้แนะนำและพาลงมือทำงานเพื่อครอบครัว นิทานเรื่องคนค้าแม่ขายห่อทองคำให้ลูกเขยไปค้าขายเป็นการลงทุนให้ลูก ได้ตั้งตัวเก็บเงิน

7.1.2 บทบาทของพ่อแม่ นิทานเกี่ยวกับลูกเขยมือสากสะท้อนให้เห็นถึงคำแนะนำ ของพ่อแม่ที่ต้องการให้ลูกสาวมีคู่ครองที่ขยันทำมาหากิน นิทานเรื่องท้าวจิ้งจอกพ่อแม่ทนเห็นลูก ลำบากไม่ได้ต้องมาช่วยทำงานให้สำเร็จ แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยของพ่อแม่ ส่วนนิทานเรื่อง นางสิบสองและท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไห พ่อแม่จำเป็นต้องทิ้งลูกเพราะปัญหาเรื่องความอดอยาก ซึ่งใน ชีวิตจริงพ่อแม่ย่อมเลี้ยงดูลูกให้สุขสบายเท่าที่จะทำได้

7.1.3 บทบาทของลูก บทบาทที่ปรากฏชัดในนิทานคือการเชื่อฟังพ่อแม่ และ กตัญญูรู้คุณ นิทานเรื่องลูกเขยมือสาบทำให้เห็นถึงการเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ นิทานเรื่องท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไ้หญิงแม่พ่อแม่จะพยายามทิ้งลูก แต่เมื่อลูกได้ดีก็แทนคุณให้พ่อแม่สุขสบาย นิทานเรื่องหนีความตายทำให้เห็นความห่วงใยของลูกที่มีต่อพ่อแม่พยายามพาพ่อแม่หนีความตายแต่สุดท้ายก็หนีไม่พ้น

7.1.4 บทบาทของพี่น้อง ปรากฏชัดเจนในเรื่องท้าวกำพร้าว้า สองพี่น้องรักและดูแลกันเป็นอย่างดี

7.1.5 บทบาทของสามีภรรยา สามีภรรยาต้องซื่อสัตย์ ถนอมน้ำใจ และพูดจาดีต่อกัน นิทานเรื่องเมียชั่วแสดงให้เห็นผลร้ายของความไม่ซื่อสัตย์ นิทานเรื่องอย่าผัดกันและกาลาไม่คำพิ้วแสดงให้เห็นว่าสามีภรรยาพึงอยู่ด้วยความรักความเข้าใจและพูดแต่เรื่องดี ชีวิตคู่จะได้มีแต่ความสุข

7.2 บทบาทของผู้นำในสังคม ผู้นำในสังคมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์คือพระยา บทบาทของผู้นำในสังคม แบ่งเป็น การปกครอง และการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน

7.2.1 การปกครอง พระยาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองบ้านเมือง ในนิทานได้กล่าวถึงการทำงานดูแลบ้านเมืองโดยมอบหมายงานให้ผู้ที่เหมาะสม เช่น นิทานเกี่ยวกับปัญหาของเชียงเหมียง ทั้งตำราไปตุ้ (ปู่) ติงเหมียงแข่งไก่ ติงเหมียงแข่งมวย ทำให้เห็นว่าการเลือกใช้คนให้เหมาะกับงานจะทำให้การปกครองมีประสิทธิภาพ

7.2.2 การดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน นิทานเรื่องท้าวจิ้งจอกแสดงให้เห็นความเมตตาของพระยาที่รับท้าวจิ้งจอกไปอยู่ในวังเพราะเห็นว่าญาติรังแกท้าวจิ้งจอกมากเกินไป

7.3 บทบาทของผู้ได้บังคับบัญชา มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งและรับใช้เจ้านายด้วยความซื่อสัตย์ ปรากฏชัดเจนในนิทานมุขตลกคนเจ้าปัญญาที่เชียงเหมียงเป็นผู้รับผิดชอบการแข่งขันต่างๆ กับผู้ที่มาท้าพนันเพื่อรักษาเมืองไว้

7.4 บทบาทของพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของคนในชุมชนและเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในนิทานมุขตลกนักบวชมักจะมีเรื่องล้อเลียนหลวงพ่อยู่เสมอ เป็นเพราะพระสงฆ์มีบทบาทใกล้ชิดกับชาวบ้านและได้รับการเคารพนับถือ เมื่อมีการเล่าเรื่องตลกจึงล้อเลียน โดยให้บุคลิกของหลวงพ่อดีไปจากชีวิตประจำวัน

7.5 บทบาทของพุทธศาสนิกชน พุทธศาสนิกชนมีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและสืบทอดประเพณีต่างๆ ของสังคม ปรากฏควบคู่กับบทบาทของหลวงพ่ในมุขตลกนักบวช ซึ่งนิทานได้พลิกบุคลิกภาพหรือวัตรปฏิบัติที่ฟังมีต่อกันเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน

7.6 บทบาทของครู ครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความเอาใจใส่ นิทานประจำถิ่น เรื่องปู่ด้วง และเรื่องยาดี กล่าวถึงปู่ด้วงเป็นครูของเจ้าพ่อพระยาแลเจ้าเมืองชัยภูมิ ปู่ด้วงได้ถ่ายทอดวิชาอยู่ยงคงกระพันให้ศิษย์จนสำเร็จ แสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ในการสอนและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

7.7 บทบาทของศิษย์ ศิษย์มีหน้าที่ตั้งใจเรียนและตอบแทนพระคุณครู นิทานเรื่องปู่ด้วง และยาดี เมื่อเจ้าพ่อพระยาแลรู้ว่าจะถูกประหารชีวิตก็ให้คนไปส่งข่าวอาจารย์เพื่อให้ไปหลบซ่อนในป่าเพราะไม่อยากจะให้ท่านถูกทำร้าย เป็นการแสดงความกตัญญูต่อครู

7.8 บทบาทของเพื่อน เพื่อนเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข มีหน้าที่คอยแนะนำ และให้กำลังใจเวลาเพื่อนมีปัญหา พลอยยินดีเมื่ออีกฝ่ายมีความสุข นิทานเรื่องสัตว์มักจะกล่าวถึงการทำงานร่วมกันของเพื่อน แต่บิดนิสัยตัวละครหนึ่งตัว เพื่อนที่ปรากฏในนิทานจึงเป็นทั้งคู่คิดและคู่ปรับกัน

จากบทบาทของสมาชิกในสังคมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ สามารถสรุปได้ว่าผู้ใหญ่ในครอบครัวจะคอยแนะนำสั่งสอนและชี้แนวทางปฏิบัติตนให้แก่ลูกหลาน พ่อแม่เป็นผู้ดูแล ส่งเสริม อบรมสั่งสอน และช่วยเหลือลูก ลูกมีหน้าที่เชื่อฟังคำสั่งสอน และทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ พี่น้องมีหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามภรรยาเป็นผู้ส่งเสริมและเชื้อสายต่อกัน ผู้นำในสังคมทำหน้าที่ในการปกครอง และช่วยเหลือประชาชน ผู้ได้บังคับบัญชา มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่ง และช่วยเหลือผู้บังคับบัญชาด้วยความซื่อสัตย์ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของคนในสังคม และเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พุทธศาสนิกชนมีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และสืบทอดประเพณีต่าง ๆ ในสังคม ครูมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความเอาใจใส่ ศิษย์มีหน้าที่ตั้งใจเรียนและตอบแทนพระคุณครู ส่วนเพื่อนมีหน้าที่คอยแนะนำและให้กำลังใจในเวลาที่มีปัญหา และพลอยยินดีเมื่ออีกฝ่ายมีความสุข

จากการวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้าน สามารถสรุปดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
1. สภาพความเป็นอยู่		
1.1 ทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน		
1.1.1 ใกล้เคียงน้ำ	เรื่องที่ 22 หลวงพ่อมกคาย เรื่องที่ 33 หลวงพ่อเว้าไทย เรื่องที่ 55 ออกไข่แข่งกัน เรื่องที่ 56 เชียงเหมี้ยงออกไข่ เรื่องที่ 90 พ่อเต่ากับลูกเขย เรื่องที่ 91 พ่อเต่าหาบใบตอง เรื่องที่ 92 พ่อเต่ากับลูกเขยเต็มแก้ว เรื่องที่ 154 น้องเชียงเหมี้ยง	ชาวบ้านตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงน้ำ มีการใช้แหล่งน้ำเพื่อ การบริโภค หาอาหาร พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นเส้นทาง คมนาคมภายในชุมชน
1.1.2 ใกล้เคียงนา	เรื่องที่ 14 หลวงพ่อน้องควาย เรื่องที่ 15 หลวงพ่อจกน้องควาย เรื่องที่ 16 หลวงพ่อกินน้องควาย เรื่องที่ 17 หลวงพ่ออยากกินน้องควาย เรื่องที่ 18 หลวงพ่อหาน้องควาย เรื่องที่ 19 ยันคันแท	ชาวบ้านสร้างบ้านเรือนใกล้ทุ่งนา แต่ละหมู่บ้านไม่ห่าง กัน ใช้เวลาเดินทางไม่มาก สามารถเดินลัดทุ่งนาไปหา กันได้

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
1.1.3 ไกล่ป่าและภูเขา	เรื่องที่ 20 หลวงพ่อกินต้มน้องงั่ว	ชาวบ้านหาอาหารจากธรรมชาติ มีการหาของป่าล่าสัตว์ และปลูกพืชไร่เชิงเขา
	เรื่องที่ 48 เชียงเหมี้ยงกินน้องควาย	
	เรื่องที่ 183 คนรู้ภาษาสัตว์	
	เรื่องที่ 90 พ่อเฒ่ากับลูกเขย	
	เรื่องที่ 95 ลูกเขยกับพ่อเฒ่า	
	เรื่องที่ 96 พ่อเฒ่าเป็นหมา	
	เรื่องที่ 166 ลูกเขยงู	
	เรื่องที่ 167 สมบัติลิง	
	เรื่องที่ 212 ภูกระแต (สำนวนที่ 1)	
	เรื่องที่ 213 ภูกระแต (สำนวนที่ 2)	
เรื่องที่ 216 ห้วยพันลำ		
1.2 ลักษณะบ้านเรือน		
1.2.1 บ้านใต้ถุนสูง	เรื่องที่ 71 บักดากเอี้ยว (สำนวนที่ 1)	ชาวบ้านปลูกบ้านใต้ถุนสูง พื้นที่ใช้สอยใต้ถุนบ้าน แบ่งเป็นคอกวัว คอกควาย และเล้าไก่ ซึ่งเป็นภาพบ้านเรือนของชาวบ้านในอดีต
	เรื่องที่ 83 บักตาบอดกับบักหูหนวก	
	เรื่องที่ 88 บักบอดตาใส	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
1.2.2 หลังคามุงหญ้า	เรื่องที่ 218 เสือ กระจ่าง ไก่	หลังคามุงหญ้าทำจากหญ้าแฝกหรือหญ้าคา เรียกว่า “ไฟหญ้า” เมื่อชาวบ้านว่างจากงานทำไร่นาหรือนอกฤดูเก็บเกี่ยว คนในครอบครัวจะช่วยกันทำไฟหญ้าไว้ซ่อมแซมบ้านเรือน หากครอบครัวใดมีไฟหญ้ามากก็นำไปแบ่งขายให้เพื่อนบ้าน
1.2.3 ฝาเรือนทำด้วยไม้และใบตองกุง	เรื่องที่ 94 พ่อตาหนีช่าง เรื่องที่ 104 ลูกเขยไทย	ผู้ชายในครอบครัวมีหน้าที่ช่วยกันดูแลซ่อมแซมหรือสร้างบ้าน หากใช้ไม้เนื้อแข็งมาทำฝาเรือนจะเป็นเรือนถาวร แต่ถ้าใช้ใบตองกุงทำฝาเรือนจะต้องเปลี่ยนใบตองกุงทุกปี
1.2.4 บันไดยกได้	เรื่องที่ 198 เชียงนาค้าจ้าวต่าง	ชาวบ้านเชื่อว่าการยกบันไดจะเป็นการป้องกันสิ่งไม่ดีติดตามขึ้นเรือน และแหเป็นเครื่องดักผีसाงไม่ให้เข้ามาในเขตของมนุษย์ บ้านที่มีบันไดยกได้มักจะเป็นบ้านไม้หลังเล็ก ๆ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
1.2.5 ห้องนอนรวมและห้องนอนแยก		
1) ห้องนอนรวม	เรื่องที่ 101 กำไลทอง เรื่องที่ 102 สาวกำไล	บางบ้านมีพื้นที่น้อย ไม่มีการกั้นห้อง คนในบ้านมักจะกางมุ้งนอนคนละมุ้ง หรือพ่อแม่นอนหนึ่งมุ้ง ลูกนอนหนึ่งมุ้ง ถ้ามีแขกมานอนค้างที่บ้านก็กางมุ้งให้นอนต่างหาก
2) ห้องนอนแยก	เรื่องที่ 5 หลวงพ่อปักมี (สำนวนที่ 2)	ลักษณะบ้านทั่วไป มีการกั้นห้องส่วนตัว เป็นห้องนอนแยก
1.2.6 นอกชาน	เรื่องที่ 97 ลูกเขยกินจุ	นอกชานบ้านเป็นพื้นที่สารพัดประโยชน์ เป็นที่ใช้อบรมสั่งสอนลูกหลาน คนในครอบครัวมีโอกาสได้พบกันพร้อมหน้าเวลาค่ำ หลังจากรับประทานอาหารแล้ว พ่อแม่หรือปู่ย่าตายายมักจะมีเรื่องเล่าสู่ลูกหลานฟัง มีการเล่านิทาน ตามได้ชีวิตประจำวัน นอกชานจึงเป็นพื้นที่กระชับสายสัมพันธ์อันดีงามในครอบครัว

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
1.3 การคมนาคม		
1.3.1 การคมนาคมทางบก	เรื่องที่ 1 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 2 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 26 หลวงพ่อหาบเกลือ เรื่องที่ 27 หลวงปู่หวงคาย เรื่องที่ 98 ออกรถใหม่ เรื่องที่ 183 คนรู้ภาษาสัตว์	กล่าวถึงการเดิน การขี่ม้า การใช้เกวียน และการใช้รถยนต์
1.3.2 การคมนาคมทางน้ำ	เรื่องที่ 141 ตำนานเชียงข้อง เรื่องที่ 154 น้องเชียงเหมี้ยง	มีการใช้เรือ
1.4 เครื่องมือเครื่องใช้		
1.4.1 เครื่องมือทำนา	เรื่องที่ 6 หลวงพ่อข้าวแห้ง (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 74 บักบอดตาใส เรื่องที่ 76 ลูกเขยมือซา เรื่องที่ 168 บักจู้คร้าน	เครื่องมือทำนาที่กล่าวถึง คือ ไถและคราด
1.4.2 เครื่องมือจับปลา	เรื่องที่ 92 พ่อเฒ่ากับลูกเขย เรื่องที่ 156 ท้าวกำพร้าว้าได้ดี	เครื่องมือที่ปรากฏในนิทาน ได้แก่ ต้อน ไซ ซ่อน และแห

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
1.4.3 เครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป	<p>เรื่องที่ 194 ฝีกองกอย (สำนวนที่ 1)</p> <p>เรื่องที่ 196 ฝีกองกอย (สำนวนที่ 3)</p> <p>เรื่องที่ 3 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 3)</p> <p>เรื่องที่ 23 หลวงพ่อปลาดุก</p> <p>เรื่องที่ 26 หลวงพ่อหาบเกลือ</p> <p>เรื่องที่ 30 หลวงพ่อจีไต้สาด</p> <p>เรื่องที่ 90 พ่อเต๋ากับลูกเขย</p> <p>เรื่องที่ 91 พ่อเต๋าทาบใบตอง</p> <p>เรื่องที่ 166 ลูกเขยงู</p>	<p>เครื่องมือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ตะกร้า ชะลอม กะทอ และเสื่อ</p>
1.5 อาหารพื้นบ้าน		
1.5.1 อาหารคาว	<p>เรื่องที่ 1 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 1)</p> <p>เรื่องที่ 2 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 2)</p> <p>เรื่องที่ 14 หลวงพ่อน้องควาย</p> <p>เรื่องที่ 15 หลวงพ่อจกน้องควาย</p> <p>เรื่องที่ 16 หลวงพอกินน้องควาย</p> <p>เรื่องที่ 17 หลวงพ่ออยากกินน้องควาย</p>	<p>กล่าวถึงอาหารหลายประเภท ได้แก่ ลาบ ซอยห่าง แกง ต้ม แจ่ว ผัด คั่ว จี่ หมก และหม่า</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
	เรื่องที่ 18 หลวงพ่หาน้องควาย	
	เรื่องที่ 19 ยันคันแท	
	เรื่องที่ 20 หลวงพ่อกินต้มน้องงั่ว	
	เรื่องที่ 21 หลวงพ่อน้องวัว	
	เรื่องที่ 28 หลวงพ่อบักเขีย	
	เรื่องที่ 29 หลวงพ่อบักเขือขึ้น	
	เรื่องที่ 34 หลวงพ่อบักฟัก	
	เรื่องที่ 35 หลวงพ่อบักฟัก	
	เรื่องที่ 36 หลวงพ่อบักฟัก	
	เรื่องที่ 43 ความลับของพระราช	
	เรื่องที่ 97 ลูกเขยกินจุ	
	เรื่องที่ 199 ผัวกินคน	
	เรื่องที่ 200 เมียกินคน	
	เรื่องที่ 202 ลูกผี	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
1.5.2 อาหารหวาน	เรื่องที่ 8 หลวงพ่อกินชี่ไก่ (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 9 หลวงพ่อกินชี่ไก่ (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 10 หลวงพ่อชี่ไก่โป (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 11 หลวงพ่อชี่ไก่โป (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 12 หลวงพ่อชี่ไก่ เรื่องที่ 13 หลวงพ่อกับณรน้อยกินชี่ไก่ เรื่องที่ 32 หลวงพ่อข้าวกำ	ข้าวกำกับน้ำอ้อย ชาวบ้านนิยมนำข้าวกำหรือข้าวเหนียว ดำมาควนใส่น้ำตาลและกะทิ เรียกว่า “หวานข้าวกำ” แล้วนำไปทำบุญหรือแจกจ่ายกัน
1.5.3 ผัก		
1) ผักสวนครัว	เรื่องที่ 1 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 2 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 28 หลวงพ่อบักเขีย เรื่องที่ 29 หลวงพ่อบักเขือขึ้น เรื่องที่ 34 หลวงพ่อบักฟัก เรื่องที่ 35 หลวงพ่อบักฟัก เรื่องที่ 36 หลวงพ่อหวงหน่อไม้ เรื่องที่ 78 บักหมบตกรือน	มีการปลูกผัก มะเขือ แตง กล้วย และหน่อไม้

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
2) ผักที่หาเก็บจากธรรมชาติ	เรื่องที่ 167 สมบัติลึง เรื่องที่ 200 เมียกินคน เรื่องที่ 44 พระยาคาน้ำม้า เรื่องที่ 78 บักแหมบตกรือน เรื่องที่ 166 ลูกเขยงู	ผักบุง และหน่อไม้
2. ลักษณะครอบครัว		
2.1 ประเภทครอบครัว		
2.1.1 ครอบครัวขยาย	เรื่องที่ 90 พ่อเฒ่ากับลูกเขย เรื่องที่ 91 พ่อเฒ่าหาบใบตอง เรื่องที่ 92 พ่อเฒ่ากับลูกเขยแค้นแก้ว เรื่องที่ 93 ลูกเขยกับพ่อตา เรื่องที่ 94 พ่อตาหนีช้าง เรื่องที่ 95 ลูกเขยกับพ่อเฒ่า เรื่องที่ 96 พ่อเฒ่าเป็นหมา เรื่องที่ 99 แม่เฒ่ากับลูกเขย เรื่องที่ 100 ลูกเขยมักแม่เฒ่า	ในนิทานประเภทมุขตลกครอบครัวสะท้อนให้เห็น ลักษณะครอบครัวขยายชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่า ถึงความสัมพันธ์ของพ่อตากับลูกเขย ลูกเขยกับแม่ยาย และพี่เขยกับน้องเมีย

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
2.1.2 ครอบครัวเดี่ยว	เรื่องที่ 101 กำไลทอง	มีสมาชิกในครอบครัวคือพ่อ แม่ และลูก พบน้อยกว่าครอบครัวขยาย
	เรื่องที่ 102 สาวกำไล	
	เรื่องที่ 103 ผากไปเขี้ยว	
	เรื่องที่ 104 ลูกเขยไทย	
	เรื่องที่ 169 คนค้าคำ	
	เรื่องที่ 98 ออกรถใหม่	
	เรื่องที่ 144 นางสิบสอง (สำนวนที่ 1)	
	เรื่องที่ 145 นางสิบสอง (สำนวนที่ 2)	
	เรื่องที่ 146 นางสิบสอง (สำนวนที่ 3)	
	เรื่องที่ 147 นางสิบสอง (สำนวนที่ 4)	
	เรื่องที่ 148 นางสิบสอง (สำนวนที่ 5)	
	เรื่องที่ 149 นางสิบสอง (สำนวนที่ 6)	
	เรื่องที่ 150 นางสิบสอง (สำนวนที่ 7)	
	เรื่องที่ 151 นางสิบสอง (สำนวนที่ 8)	
เรื่องที่ 199 ฝัวกินคน		
เรื่องที่ 200 เมียกินคน		

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
2.1.3 ครอบครัวรวม	เรื่องที่ 137 คนมีเมียน้อย	เป็นครอบครัวที่มีเมียหลายคน พบเพียงเรื่องเดียวในนิทาน
2.2 การเลือกคู่ครอง		
2.2.1 ฝ่ายชาย	เรื่องที่ 74 บักบอดตาใส เรื่องที่ 75 บักแหมมือชา เรื่องที่ 155 ท้าวกำพร้าว เรื่องที่ 166 ลูกเขยงู	การดูใจกันมักจะดูผู้ชายในช่วงทำนา คุณสมบัติสำคัญที่นำมาเป็นเกณฑ์ในการเลือกคู่ครอง ได้แก่ ความขยัน ความสามารถ และรูปร่างหน้าตา ค่านิยมเลือกลูกเขยมีมือสากเพราะขยันเอาการเอางานมีผลต่อการเลือกคู่ครองจนทำให้เกิดกรณี "หัวหมอ" ขึ้น
2.2.2 ฝ่ายหญิง	เรื่องที่ 171 นางผมหอม เรื่องที่ 191 พระยาหาคู่	การดูผู้หญิงจะดูจากคุณสมบัติ "เรือนสามน้ำสี่" ที่แสดงถึงความงามของกุลสตรีอีสาน
2.3 การสู่ขอและการแต่งงาน	เรื่องที่ 198 เชียงนาค้ำจ้วต่าง	ฝ่ายชายเป็นผู้หาสินสอด ฝ่ายหญิงจัดเตรียมเครื่องสมมา
2.4 ที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน		
2.4.1 การอยู่ร่วมเรือนกับญาติพี่น้อง	เรื่องที่ 90 พ่อเผ่ากับลูกเขย เรื่องที่ 91 พ่อเผ่าหาบใบตอง เรื่องที่ 92 พ่อเผ่ากับลูกเขยแค้นแก่ เรื่องที่ 93 ลูกเขยกับพ่อตา	หลังจากจัดพิธีแต่งงานคู่แต่งงานส่วนมากจะอาศัยอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงจนกว่าจะมีทุนตั้งตัว มีลูก หรือมีความพร้อมที่จะแยกเรือนออกไป

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
	เรื่องที่ 94 พ่อตาหนีช่าง	
	เรื่องที่ 95 ลูกเขยกับพ่อเต่า	
	เรื่องที่ 96 พ่อเต่าเป็นหมา	
	เรื่องที่ 99 แม่เต่ากับลูกเขย	
	เรื่องที่ 100 ลูกเขยมักแม่เต่า	
	เรื่องที่ 101 กำไลทอง	
	เรื่องที่ 102 สาวกำไล	
	เรื่องที่ 103 ฝากไปเย็บ	
	เรื่องที่ 104 ลูกเขยไทย	
	เรื่องที่ 169 คนค้าคำ	
2.4.2 การแยกเรือน	เรื่องที่ 199 ผัวกินคน	เมื่อแยกเรือนแล้วยังมีการไปมาหาสู่กับครอบครัวเดิม มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว
	เรื่องที่ 200 เมียกินคน	
2.5 ความสัมพันธ์ในครอบครัว	เรื่องที่ 144 นางสิบสอง (สำนวนที่ 1)	คนในครอบครัวใกล้ชิดสนิทสนมกัน ช่วยเหลือกันและกัน ความผูกพันในครอบครัวแน่นแฟ้น ถึงแม้ว่าลูกจะจากไปอยู่ที่อื่นก็ตาม
	เรื่องที่ 145 นางสิบสอง (สำนวนที่ 2)	
	เรื่องที่ 146 นางสิบสอง (สำนวนที่ 3)	
	เรื่องที่ 147 นางสิบสอง (สำนวนที่ 4)	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
	เรื่องที่ 148 นางสิบสอง (สำนวนที่ 5)	
	เรื่องที่ 149 นางสิบสอง (สำนวนที่ 6)	
	เรื่องที่ 150 นางสิบสอง (สำนวนที่ 7)	
	เรื่องที่ 151 นางสิบสอง (สำนวนที่ 8)	
	เรื่องที่ 155 ท้าวกำพร้าว	
	เรื่องที่ 164 ท้าวเจ็ดหอคเจ็ดไห	
	เรื่องที่ 171 นางผมหอม	
	เรื่องที่ 183 คนรู้ภาษาสัตว์	
3. การประกอบอาชีพ		
3.1 อาชีพเกษตรกรรม		
3.1.1 อาชีพทำนา	เรื่องที่ 74 บักบอดคาไส	ชาวบ้านทำนาแบบดั้งเดิม มาการใช้ไถและคราดใน
	เรื่องที่ 101 กำไลทอง	การเตรียมดินปลูกข้าว
	เรื่องที่ 103 ฝากไปเยี่ยม	
	เรื่องที่ 159 นิทานปลาซ่อน	
	เรื่องที่ 161 ท้าวหัวข่อหล่อ	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
3.1.2 อาชีพทำไร่	เรื่องที่ 98 ออกรถใหม่ เรื่องที่ 167 สมบัติลึง	มีการถางป่าทำไร่ และทำไร่อ้อย
3.2 อาชีพรับราชการ		
3.2.1 ทหารและนางสนม	เรื่องที่ 38 เชียงเหมี้ยงติช้าง เรื่องที่ 39 เชียงเหมี้ยงคมคด เรื่องที่ 43 ความลับของพระราชธา เรื่องที่ 44 พระยาหน้าม้า เรื่องที่ 45 พระยาหน้าแดง เรื่องที่ 46 พระยาหน้าหมา เรื่องที่ 49 เชียงเหมี้ยงเตะนางสนม เรื่องที่ 50 เชียงเหมี้ยงตินางสนม เรื่องที่ 51 บ้านทองของเชียงเหมี้ยง เรื่องที่ 52 ดำราไปตู (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 54 กัมภีร์ไปตู เรื่องที่ 55 ออกไข่แข่งกัน เรื่องที่ 56 เชียงเหมี้ยงออกไข่	ปรากฏในมุขตลกคนเจ้าปัญญา เป็นคนคอยรับใช้พระยา และมักมีเรื่องกับเชียงเหมี้ยง

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
3.2.2 พยาบาล	เรื่องที่ 59 เชียงเหมียงไม่ยอมเป็นพระยา เรื่องที่ 60 เชียงเหมียงหลอกพระยา เรื่องที่ 61 เชียงเหมียงแข่งไก่ เรื่องที่ 62 เชียงเหมียงตีไก่ เรื่องที่ 63 เชียงเหมียงแข่งมวย เรื่องที่ 64 เชียงเหมียงแข่งควาย เรื่องที่ 65 เชียงเหมียงแข่งวาครูป เรื่องที่ 66 เชียงเหมียงคอนสวรรค์ เรื่องที่ 67 เชียงเหมียงมาก่อนไก่ เรื่องที่ 68 พระยากินข้าวไม่ร่อย เรื่องที่ 69 หลอกพระยาลงสระ เรื่องที่ 70 เชียงเหมียงห่อข้าวกับไก่ เรื่องที่ 33 หลวงพ่อเว้าไทย	มีการกล่าวถึงพยาบาลที่พูดภาษากลาง ทำให้หลวงพ่อดูต้องพูดภาษากลางด้วย แต่พูดไม่ชัดจึงเป็นเรื่องตลก กล่าวถึงการเดินทางหาเสียงของนักการเมือง
3.2.3 นักการเมือง	เรื่องที่ 183 คนรู้ภาษาสัตว์	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
3.3 อาชีพอื่น ๆ		
3.3.1 หมอพื้นบ้าน	เรื่องที่ 155 ท้าวกำพร้าว	ในนิทานกล่าวถึงการนำสมุนไพรไปชุบชีวิตผู้ตาย
3.3.2 ค้าขาย	เรื่องที่ 102 สาวกำไล เรื่องที่ 169 คนค้าคำ	มีการเดินทางไปค้าขายต่างถิ่น โดยมีสินค้า เช่น ทองคำ และวัว
3.3.3 รับจ้าง	เรื่องที่ 198 เชียงนาค้างวต่าง เรื่องที่ 101 กำไลทอง	กล่าวถึงการรับจ้างค่านา
3.3.4 นายพราน	เรื่องที่ 159 นิทานปลาซ่อน เรื่องที่ 190 พรานหมา	กล่าวถึงนายพราน ซึ่งมีความเชื่อว่าถ้าพูดคี่ก็จะมีโชค
3.3.5 ขอทาน	เรื่องที่ 155 ท้าวกำพร้าว	กล่าวถึงพี่น้องกำพร้าวพากันไปขอทาน
4. ประเพณี		
4.1 ประเพณีการทำบุญ		
4.1.1 การทำบุญบ้าน	เรื่องที่ 30 หลวงพ่อจี่ใส่สาต เรื่องที่ 32 หลวงพ่อข้าวกำ	ชาวบ้านทำบุญบ้านโดยการเลี้ยงเพลพระ นิมนต์พระมาสวดมนต์ที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย
4.1.2 บุญชะเหวด	เรื่องที่ 22 หลวงพ่อมกคาย เรื่องที่ 23 หลวงพ่อปลาตุก	เป็นบุญเดือนสี่ในฮีตสิบสอง ชาวบ้านจะเก็บดอกไม้บูชาพระตากแห้งไว้จนถึงวันบุญชะเหวด หรือเทศน์มหาชาติ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
4.1.3 บุญกฐิน	เรื่องที่ 37 หลวงพ่อนักเทศน์ เรื่องที่ 172 พระไปเอาบุญพะเหวด เรื่องที่ 1 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 1)	เป็นบุญเดือนสิบสองใน ฮีตสิบสอง เป็นโอกาสที่ชาวอีสานได้ทำบุญที่มีอานิสงส์มากที่สุดบุญหนึ่ง งานศพ หรือ งานงันเฮือนดี เป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวอีสาน ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญที่บ้านผู้ตาย 3 วัน ก่อนนำไปเผา มีการสวดบังสุกุลและเตรียมของถวายทาน และเก็บอัฐมาประกอบพิธีกรรม
4.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต	เรื่องที่ 2 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 3 หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 3)	งานศพ หรือ งานงันเฮือนดี เป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวอีสาน ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญที่บ้านผู้ตาย 3 วัน ก่อนนำไปเผา มีการสวดบังสุกุลและเตรียมของถวายทาน และเก็บอัฐมาประกอบพิธีกรรม
5. ความเชื่อ		
5.1 ความเชื่อทางศาสนา		
5.1.1 ความเชื่อทางศาสนาพุทธ		
1) กฎแห่งกรรม	เรื่องที่ 154 น้องเซียงเหมี้ยง เรื่องที่ 192 เศรษฐีกับแม่หม้าย เรื่องที่ 221 กระต่ายกับหอย	เชื่อว่ามนุษย์ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรมยุติธรรมเสมอ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
2) ไตรลักษณ์	เรื่องที่ 182 หนีความตาย	เชื่อว่าทุกสิ่งไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)
3) การเวียนว่ายตายเกิด	เรื่องที่ 154 น่องเซียงเหมี้ยง	เป็นความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดหรือระลอกชาติได้
4) นรกสวรรค์	เรื่องที่ 116 แม่โพสพ (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 121 กำเนิดของคน เรื่องที่ 177 วาสนาบักกอกหล่อน	เชื่อว่าโลกนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือนรก มนุษย์ สวรรค์
5) บุญบารมี	เรื่องที่ 208 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 209 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 210 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 3)	เชื่อว่าบุญบารมีเกิดจากการสั่งสมคุณงามความดี ผู้มีบุญจะอยู่ที่ไหนก็ปลอดภัยและมีสุข
6) เทวดา	เรื่องที่ 166 ลูกเขยงู เรื่องที่ 175 ตันหมาปลายหมา เรื่องที่ 177 วาสนาบักกอกหล่อน เรื่องที่ 178 ความลับไม่มีในโลก เรื่องที่ 181 เมียชั่ว	เชื่อว่าเทวดาเป็นเทพบนสวรรค์ สามารถลงมาเมืองมนุษย์ได้ ในนิทานสามารถแบ่งความเชื่อเรื่องเทวดาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ เทวดาที่ให้คุณ เทวดาที่มีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ และเทวดาให้โทษ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
5.1.2 ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์	เรื่องที่ 182 หนีความตาย	กล่าวถึงฤๅษีและชีปะขาวซึ่งเป็นนักบวชในศาสนาพราหมณ์
5.2 ความเชื่อเรื่องผี		
5.2.1 ผีดี		
1) ผีบรรพบุรุษ	เรื่องที่ 160 ท้าวจิ้งจอก	เป็นผีดีที่คอยช่วยเหลือลูกหลาน
2) ผีนา	เรื่องที่ 99 แม่เฒ่ากับลูกเขย เรื่องที่ 100 ลูกเขยมักแม่เฒ่า	เป็นผีที่อยู่ประจำที่นา เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ สามารถบนบานศาลกล่าวได้
3) ผีกองกอย	เรื่องที่ 156 ท้าวกำพร้าว้าได้ดี เรื่องที่ 194 ผีกองกอย (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 195 ผีกองกอย (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 196 ผีกองกอย (สำนวนที่ 3)	เป็นผีแสนซน ให้อั้วทั้งคุณและโทษ
4) ผีอย่างาม	เรื่องที่ 157 กำพร้าว้าผีน้อย	เป็นผีที่มีของวิเศษ
5.2.2 ผีร้าย		
1) ผีเป้า	เรื่องที่ 200 เมียกินคน	เป็นผีผู้หญิง ชอบกินคน
2) ผีโพง	เรื่องที่ 199 ผัวกินคน	เป็นผีผู้ชาย ชอบกินคน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
3) ผีป่า	เรื่องที่ 205 ออย่าทักผี	เป็นผีเร่ร่อนตามป่า
4) ผีชิ้นเหียน	เรื่องที่ 204 ผีชิ้นเหียน	เป็นผีแม่ม่าย จะเอาผู้ชายไปเป็นสามีในเมืองผี
5.3 ความเชื่อเรื่องโชคชะตา		
5.3.1 โชควาสนา	เรื่องที่ 166 ลูกเขยงู เรื่องที่ 167 สมบัติลิง เรื่องที่ 177 วาสนาบักกอกหล่อน	คนเรามีวาสนาต่างกัน ไม่สามารถแข่งกันได้
5.3.2 โหราศาสตร์	เรื่องที่ 6 หลวงพ่อข้าวแห้ง (สำนวนที่ 1)	เชื่อว่าวิชาโหราศาสตร์ทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้
5.3.3 การเสี่ยงทาย	เรื่องที่ 171 นางผมหอม เรื่องที่ 177 วาสนาบักกอกหล่อน	เชื่อว่าการเสี่ยงทายจะทำให้ได้คำตอบที่ต้องการ
5.4 ความเชื่อเรื่องอมนุษย์	เรื่องที่ 162 ชีชากับยักษ์ เรื่องที่ 163 คนสูบชา	เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่มีบุคลิกลักษณะคล้ายมนุษย์ แต่ไม่ใช่มนุษย์ อมนุษย์ที่กล่าวถึงในนิทานพื้นบ้าน คือยักษ์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
5.5 ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์		
5.5.1 เกิดจากตะไคร่น้ำ	เรื่องที่ 117 กำเนิดคน (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 118 กำเนิดคน (สำนวนที่ 2)	ตะไคร่น้ำรวมตัวกันแล้วกลายเป็นคน
5.5.2 เกิดจากเทวดาสร้าง	เรื่องที่ 121 กำเนิดของคน	เทวดากับขมบาลเป็นผู้ปั้นมนุษย์ พระอินทร์เป็นผู้ทำให้ รูปมนุษย์มีชีวิตขึ้นมา
5.5.3 เกิดจากเทวดาที่ห่มคบญ	เรื่องที่ 120 กำเนิดมนุษย์	เทวดาลงมากินจวนดินทำให้เกิดกิเลสกลับสวรรค์ไม่ได้ จึงกลายเป็นมนุษย์
5.5.4 เกิดจากมนุษย์	เรื่องที่ 122 คนเกิดมาจากไหน	มนุษย์เกิดจากการชายหญิงคู่แรก คือปู่สังกะสา ย่า สังกะสี
5.6 ความเชื่อเรื่องอื่น ๆ		
5.6.1 เครื่องรางของขลัง	เรื่องที่ 157 กำพร้าผีน้อย เรื่องที่ 162 ชีซากับยักษ์	กล่าวถึงแพะพิเศษที่ออกมาเป็นเงินเป็นทอง และขนลับผี อย่างมที่คิดจะทำอะไรก็สำเร็จหมด
5.6.2 วิชาอาคม	เรื่องที่ 208 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 209 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 210 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 3)	เชื่อว่าผู้มีวิชาอาคมจะอยู่ยงคงกระพัน ยิ่งแทงไม่เข้า

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
5.6.3 วาจาสิทธิ์	เรื่องที่ 124 ตันข้าว เรื่องที่ 125 เมล็ดข้าว	เชื่อว่าผู้มีวาจาสิทธิ์พูดอะไรจะเป็นไปตามนั้น
6. ค่านิยม		
6.1 ความรัก	เรื่องที่ 144 นางสิบสอง (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 145 นางสิบสอง (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 146 นางสิบสอง (สำนวนที่ 3) เรื่องที่ 147 นางสิบสอง (สำนวนที่ 4) เรื่องที่ 148 นางสิบสอง (สำนวนที่ 5) เรื่องที่ 149 นางสิบสอง (สำนวนที่ 6) เรื่องที่ 150 นางสิบสอง (สำนวนที่ 7) เรื่องที่ 151 นางสิบสอง (สำนวนที่ 8) เรื่องที่ 155 ท้าวกำพร้าว เรื่องที่ 160 ท้าวจิงจ้อ เรื่องที่ 186 อย่าผิดกัน เรื่องที่ 198 เชียงนาค้ำจ้วต้าง	มีทั้งความรักของพ่อแม่ลูก ความรักของพี่น้อง ความรักของสามีภรรยา และความรักของหนุ่มสาว

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
6.2 ความขยัน	เรื่องที่ 74 บักบอดตาใส เรื่องที่ 75 บักแหมบมือชา เรื่องที่ 76 ลูกเขยมือชา เรื่องที่ 77 คนมือชา	พ่อแม่สอนลูกสาวว่าถ้าจะเลือกคู่ให้เลือกแต่งงานกับคน มือสากเพราะเป็นคนขยันทำมาหากิน
6.3 การเชื่อฟังผู้ใหญ่	เรื่องที่ 74 บักบอดตาใส เรื่องที่ 75 บักแหมบมือชา เรื่องที่ 76 ลูกเขยมือชา เรื่องที่ 77 คนมือชา	ปรากฏในนิทานที่มีอนุภาคเกี่ยวกับลูกเขยมือสาก ที่ลูก สาวเลือกตามที่พ่อแม่แนะนำ
6.4 ความซื่อสัตย์	เรื่องที่ 154 น้องเซียงเหมี้ยง เรื่องที่ 181 เมียชั่ว	นิทานได้สะท้อนมุมมองเรื่องความไม่ซื่อสัตย์ว่าถ้าไม่ รักษาความซื่อสัตย์แล้วจะเกิดความเดือดร้อน
6.5 ความกตัญญู	เรื่องที่ 161 ท้าวหัวข่อหล่อ เรื่องที่ 179 ลิงโตน เรื่องที่ 182 หนีความตาย	กล่าวถึงการตอบแทนผู้มีพระคุณ
6.6 ความอดทน	เรื่องที่ 193 ทาถาไม่ค่าฝัว	ให้อดอดทนอดทนคำพูด เพื่อให้มิตรภาพยืนยาว
6.7 ความสามัคคี	เรื่องที่ 221 กระจ่าต่ายกับหอย	ความสามัคคีคือพลัง ทำให้ชนะคนพาลได้
6.8 ความสันโดษ	เรื่องที่ 1-37 มุขตลกนักบวช	ความไม่โลภเป็นสุขของมนุษย์ ในนิทานได้สะท้อน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
6.9 การยกย่องผู้มีวิชาความรู้และฉลาดหลักแหลม	เรื่องที่ 38 – 70 มุขตลกคนเจ้าปัญญา เรื่องที่ 183 คนรู้ภาษาสัตว์	บุคลิกของหลวงพ่ที่ตรงกันข้ามกับความสันโดษ ทำให้เป็นมุขตลก ผู้มีความรู้และฉลาดหลักแหลมมักได้รับการยอมรับ และมอบหมายหน้าที่สำคัญ
6.10 ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	เรื่องที่ 1 – 37 มุขตลกนักบวช เรื่องที่ 144 – 178 นิทานชีวิต	ความเอื้อเฟื้อถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันทำให้ชีวิตดีขึ้น
6.11 การไม่เอาเปรียบ	เรื่องที่ 218 เสือ กระจ่าง ไก่	การเอาเปรียบกันไม่เกิดผลดี
6.12 การพูดปด	เรื่องที่ 185 คนปากคม เรื่องที่ 186 อย่าผิดกัน	คนเราพูดอะไรชีวิตก็จะเป็นไปตามนั้น ดังนั้นจึงควรพูดปดวาจาต่อกัน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
7. บทบาทของสมาชิกในสังคม		
7.1 บทบาทของสมาชิกในครอบครัว		
7.1.1 ผู้ใหญ่ในครอบครัว	เรื่องที่ 89-104 มุขตลกครอบครัว	ผู้ใหญ่ในครอบครัวเป็นที่ปรึกษาและพาทำงาน
7.1.2 พ่อแม่	เรื่องที่ 144-151 นางสิบสอง	พ่อแม่เลี้ยงดูลูกให้สุขสบายเท่าที่จะทำได้
7.1.3 ลูก	เรื่องที่ 160 ท้าวจิ้งจ้อ	การเชื่อฟังพ่อแม่ และกตัญญูรู้คุณ
7.1.4 พี่น้อง	เรื่องที่ 164 ท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไห	พี่น้องรักและดูแลกัน
7.1.5 สามีภรรยา	เรื่องที่ 165 เจ็ดหวดเจ็ดไห	รักใคร่ปรองดองกัน พุดจาดีต่อกัน ช่วยเหลือและร่วม
	เรื่องที่ 166 ลูกเขยงู	ทุกข์ร่วมสุขกัน
	เรื่องที่ 167 สมบัติลิง	
	เรื่องที่ 169 คนค้าคำ	
	เรื่องที่ 170 สองพี่น้อง	
	เรื่องที่ 171 นางผมหอม	
	เรื่องที่ 181 เมียชั่ว	
	เรื่องที่ 182 หนีความตาย	
	เรื่องที่ 193 คาถาไม่คำฝัว	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
7.2 บทบาทผู้นำในสังคม		
7.2.1 การปกครอง	เรื่องที่ 38-70 มุขตลกคนเจ้าปัญญา	พระยาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครองบ้านเมือง
7.2.2 การดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน	เรื่องที่ 160 ท้าวจืดจ้อ	ผู้นำพึงมีเมตตาต่อผู้น้อย
7.3 บทบาทของผู้ได้บังคับบัญชา	เรื่องที่ 38-70 มุขตลกคนเจ้าปัญญา	มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งและรับใช้เจ้านายด้วยความซื่อสัตย์ ปราภพชัดเจนในนิทานมุขตลกคนเจ้าปัญญา
7.4 บทบาทของพระสงฆ์	เรื่องที่ 1-37 มุขตลกนักบวช	พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของคนในชุมชนและเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
7.5 บทบาทของพุทธศาสนิกชน	เรื่องที่ 1 – 37 มุขตลกนักบวช	มีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและสืบทอดประเพณีต่าง ๆ ของสังคม
7.6 บทบาทของครู	เรื่องที่ 208 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 209 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 210 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 3) เรื่องที่ 211 ย่าดี	ครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความเอาใจใส่

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ภาพสะท้อนวิถีชีวิต	นิทานพื้นบ้าน	ลักษณะที่พบ
7.7 บทบาทของศิษย์	เรื่องที่ 208 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 1) เรื่องที่ 209 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 2) เรื่องที่ 210 ปู่ด้วง (สำนวนที่ 3) เรื่องที่ 211 ย่าดี	ศิษย์มีหน้าที่ตั้งใจเรียนและตอบแทนพระคุณครู
7.8 บทบาทของเพื่อน	เรื่องที่ 217 – 222 นิทานเรื่องสัตว์	เพื่อนเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุข มีหน้าที่คอยแนะนำ และให้กำลังใจเวลาเพื่อนมีปัญหา พลอยยินดีเมื่ออีกฝ่ายมีความสุข

บทบาทของนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีทั้งเรื่องราวที่เป็นมุขตลก ให้ข้อคิด อธิบายเหตุ และบางเรื่องมีลักษณะเป็นที่ระบายความแค้นกับข้อใจ มีความสำคัญในลักษณะเป็นร่องรอยของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีต และเป็นเครื่องระบายความแค้นและเป็นการแสดงออกของจิตใจสำนึก ซึ่งตามปกติแล้วเป็นพฤติกรรมที่ไม่สามารถกระทำได้ และถือเป็นความผิดร้ายแรงหากมีการกระทำเกิดขึ้น จึงสามารถสรุปบทบาทของนิทานพื้นบ้านได้ ดังนี้

1. บทบาทในการให้ความเพลิดเพลิน นิทานเป็นเรื่องราวที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน ชาวบ้านเล่านิทานในโอกาสต่างๆ ส่วนมากเล่าในขณะที่ลงแขกทำนา การรวมกลุ่มผู้เลี้ยงวัวควาย งานบุญประเพณี และเล่าหลังรับประทานอาหารเย็น การเล่านิทานเป็นเสมือนมหรสพของครอบครัวและชุมชน ทำให้เกิดความสนุกสนานบันเทิง และสามารถแต่งเติมเรื่องราวหรือเล่าต่อกันได้ไม่รู้จบ รวมถึงการสอดแทรกสาระต่าง ๆ ให้ผู้ฟังนิทานนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เช่น คำสอนต่างๆ หรือข้อคิดที่ได้จากเรื่องราวของนิทาน เป็นต้น

เมื่อนิทานมีบทบาทให้ความเพลิดเพลิน ผู้เล่านิทานจึงมีวิธีการเล่าที่ทำให้สนุกสนาน ซึ่งนิทานเรื่องเดียวกันอาจมีอนุภาคต่างกันไปตามประสบการณ์และกลวิธีการเล่า เช่น นิทานเรื่อง หลวงพ่อกับเขมรน้อย ความเพลิดเพลินของเรื่องอยู่ที่ความผิขยของหลวงพ่อ นิทานเรื่อง เชียงเหมียงทำให้เพลิดเพลินกับความฉลาดแกมโกงของเชียงเหมียง มุขตลกคนพิการมีลักษณะเป็นตลกสังขาร มุขตลกทางภาษาที่มีการพูดผิขยทำให้ผู้ฟังสนุกสนานได้ และเมื่อมีการบันทึกนิทานไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็สามารถส่งเสริมการอ่านเพื่อความเพลิดเพลินได้ เช่น

นิทานเรื่องที่ 1 หลวงพ่อหวงคาย (ถ้านวนที่ 1)

ชาวบ้านจะจัดงานบุญกฐิน หลวงพ่อยากได้คายนมากจึงบอกให้เขมรน้อยปลุกแต่เช้า พอสามทุ่มเขมรน้อยก็ตีปึกแทนไก่หลอกหลวงพ่อ หลวงพ่อรีบตื่นบอกเขมรน้อยเฝ้าวัด เขมรถามว่าหลวงพ่จะไปทำอะไรตอนดึก หลวงพ่อเดินออกจากวัดไปช้อนที่พุ่มร้านฟักรอให้สว่าง เขาก็ลุกขึ้นมานั่งข้าวเตรียมอาหาร ดิถีไฟขึ้นเห็นหัวหลวงพ่อสว่างวาวๆ พวกทำกับข้าวลงมากีบฟัก เขาหยิกไปหาลูกที่น้ำอ้อย หยิกถูกหัวหลวงพ่อนึกว่าเป็นฟักก็เลยเด็ด กระซอกจนหลวงพ่อหัวทึม เขาพากันพูดว่า “ฟักอะไรเป็นแบบนี้ ทำไมหยาบและเหนียวจัง” หลวงพ่อกลัวเขาดึงหัวมาก ทั้งกลัวคนเห็นหน้า จึงรีบวิ่งหนีกลับวัด หมาวิ่งตามรุมกัดผ้าสบงหลวงพ่อจนขาดหมด เขมรน้อยเห็นหลวงพ่อวิ่งหนีมากี่หัวเราะลั่นเลย

(นายใจ โคตร โนนกอก)

นิทานเรื่องที่ 47 เชียงเหมี้ยงหลอกกินน้องควาย

เชียงเหมี้ยงฉลาดหลอกกินน้องควาย วันหนึ่งเขาว่าตาคนหนึ่งต้มน้องควายอยู่กลางทุ่ง เชียงเหมี้ยงเดินลัดทุ่งไปเล่น ตาคนนั้นถามเชียงเหมี้ยงว่าเขาว่ามีฉลาดมาก ลองหลอกกินน้องควายดูซิ เชียงเหมี้ยงบอกว่าจะหลอกทำไม ลูกเจ้าอยู่ในบ้านตกบัน ไคไคตายแล้ว เขาให้ผมมาตามนี้แหละ ตาคนนั้นรีบวิ่งกลับบ้าน พอไปถึงก็เห็นลูกเล่นอยู่ดีๆ ก็เลยกลับมาคิดว่าเชียงเหมี้ยงหลอกตนเองแล้ว จึงต่อว่าเชียงเหมี้ยง เชียงเหมี้ยงก็เลยเข้าบอกผมหลอกกิน ผมก็กินหมดแล้วนี้แหละ

(นายสมาน คุรุวงษ์)

นิทานเรื่องที่ 52 ตำราไปตุ๋

มีนักปราชญ์ต่างเมืองมาประชันความสามารถทางอักษร ถ้าเจ้าเมืองแพ้ต้องเสียนาให้นักปราชญ์ พระยาเจ้าเมืองคิดหนักจึงปรึกษาเชียงเหมี้ยงว่าจะทำอะไรดี เห็นท่าจะเสียนาก็คราวนี้ละ เชียงเหมี้ยงไม่กลัวจึงรับอาสาเป็นคน ไปแข่งอักษรกับพวกนักปราชญ์พวกนั้นเอง ถึงวันแข่งขัน เขาเอาตำรามาทั้งบาลี อังกฤษ แล้วก็อ่านอธิบายอย่างดี แต่เชียงเหมี้ยงเอาปู้จุ่มน้ำหมึก ปล่อยปู้ใต้กระดาษ แล้วทำท่าอ่านภาษาของตนเอง ให้พวกนักปราชญ์ลองอ่านดู ปรากฏว่าพวกนั้นอ่านไม่ได้เพราะตัวหนังสือปู้ได้ มันก็ยื้อแบบนั้น พวกนั้นก็เลยยอมแพ้กลับบ้านกลับเมืองไป พระยาเห็นอย่างนั้นก็ดีใจจึงถามเชียงเหมี้ยงว่ามันคือตำราอะไร ตัวหนังสือแบบนี้ไม่เคยเห็นสักที เชียงเหมี้ยงบอกว่าผมก็เพิ่งจะเคยเห็นวันนี้ละขอรับ เขาเรียกว่าตำราไปตุ๋ หรือตำราปู้ไต้นะขอรับ แล้วเชียงเหมี้ยงก็เดินหนีไปเฉยๆ

(นายวิสิทธิ์ บัวสระ)

2. บทบาทในการช่วยระบายนามณ์เก็บกดค้ำข้องใจของชาวบ้าน เนื้อหาในนิทานบางเรื่องเป็นเรื่องที่ขัดกับประเพณีและค่านิยมของสังคม เช่น การคิดประเวณีระหว่างลูกเขยกับแม่ยาย พระกับแม่ชี การล่วงเกินผู้ใหญ่ด้วยกาย วาจา ใจ เช่น เณรน้อยกับหลวงพ่ การวางตัวที่ไม่เหมาะสมของเพศบรรพชิต การโกหก และการเล่นการพนัน ซึ่งในชีวิตจริงทำไม่ได้ จึงระบายออกในเนื้อหานิทาน ผู้ฟังเข้าใจว่าเป็นเรื่องสมมุติเพื่อความสนุกสนานและความสมจริง นิทานที่มีเนื้อหาแหวกค่านิยมประเพณีจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการระบายนามณ์ค้ำข้องใจของผู้เล่าและผู้ฟังนิทาน

นิทานที่ช่วยระบายอารมณ์เก็บกดข้อข้องใจส่วนมากเป็นมุขตลกนักบวช มุขตลก
ครอบครัว และมุขตลกคนเจ้าปัญญา เช่น

นิทานเรื่องที่ 18 หลวงพ่อกวนน้องควาย

หลวงพ่อกวนให้น้องเข้าไปในหมู่บ้าน วันนี้ไม่มีใบตองสุบยา (ยาสูบ) ให้เณรไปขอ
ใบตองกับยาสูบในหมู่บ้าน ยายคนหนึ่งกำลังต้อนน้องควายก็เลยเรียกเณรไว้แล้วบอกว่าให้รอเอน้อง
ควายไปกินด้วย ยายหอน้องควายให้เณร พอไปถึงวัดเณรแอบกินอยู่คนเดียว หลวงพ่อรังเกียจมาก
บอกว่าให้เอาไปทิ้งอย่ากินเลยน่าเกลียดมาก พอหลวงพ่อกวนเณรไปแล้วก็ขับไปขยับมาลองชิมดู
อร่อยมาก หลวงพ่อก็ไปถามเณรว่าทำอะไรจึงได้มา เณรตอบว่าเวลาควายจะขี้ให้ล้วงกินเอาได้
มันมาค่อม พอมันยกหางขึ้นให้ล้วงเข้าไปเลย

วันต่อมาหลวงพ่อกวนใจจะไปเอน้องควาย คลุมผ้าไปพอดีเห็นเขาปล่อยควาย เห็นควาย
ยกหางจะขี้หลวงพ่อก็ได้ทีก็เลยล้วงเข้าไปในก้นควายเผือก มันตกใจพาหลวงพ่อวิ่งลงทุ่ง เณรน้อยวิ่ง
ตามไปถึงกลางทุ่ง ควายก็ขี้ ขี้เอนหลวงพ่อกวน เณรทั้งหัวเราะและร้องบอก “แยคันทน ๆ หลวงพ่อกวน
ยันคันแท” เณรน้อยหัวเราะจนยืนตายเอาเฉยๆ พอหลวงพ่อกวนออกมาจากก้นควายเผือกได้แล้วก็มา
เชกหัวเณรน้อยล้มลงทำนั้น “โอ๊ย เขกหัวแก่นี้ก็ตายไวนะเณรน้อยเอ๊ย” ที่แท้เณรน้อยตาย
ตั้งนานแล้ว

(นายปุ่น บัวสระ)

นิทานเรื่องที่ 94 พ่อตาหนีช้าง

พ่อตาพาลูกเขยไปหาใบตองกุงมาทำฝาเรือน ลูกเขยเจ้าเล่ห์เก็บมาเต็มแล้วก็เข้าไปซ่อน
อยู่ในกระท่อ “พ่อๆ มาเถอะ ไปบ้านเถอะ” พ่อตาก็เห็นว่าสองกระท่อเต็มแล้ว ลูกเขยซ่อนเอาใบไม้
คลุมอยู่ เรียกหาลูกเขยก็ไม่ตอบ มันคงจะไปบ้านแล้วละ ก็หาบกระท่อกลับบ้าน พอถึงบ้านลูกเขยก็
กระโจนออกมา “โธ่ ถึงว่ามันหนักละ ใช้นี่นะ”

วันรุ่งขึ้นไปอีก ทีนี้พ่อตาไปซ่อนในกระท่อ ลูกเขยรู้ว่าพ่อตาอยู่ในกระท่อ ลูกเขยก็แกล้ง
แบกใส่บ่า พ่อตายิ้มย่อง ถึงกลางทางลูกเขยวางกระท่อลง แล้วไปอาบน้ำ ร้องหลอกพ่อตาว่า “เฮ้อ
กระท่อไคร่นะ หลีกทางช้างนะ ช้างมาแล้ว” พ่อตากลัวมากคืบหลุนๆ ตกน้ำเลย พอขึ้นมาได้ “ไหน
ละทิด ช้างอยู่ไหน มีงหลอกพ่อแก่มีงหรือ”

(นายทองเต็ม ฉนวนมณีพิ)

นิทานเรื่องที่ 46 พระยาหน้าหมา

แต่ก่อนคนเราเชื่อว่าพระเจ้าแห่งไว้ให้บางคนเกิดมาหน้าตาอัปลักษณ์ เจ้าเมืองคนหนึ่งเกิดมาอากัปกหน้าเป็นหมา แต่ว่าคนจะดูหน้าพระยาไม่ได้ บ้านท่านก็ทำเตี้ยๆ คนเข้าไปหาต้องก้มคลานเข้าไป มีแต่คนอยากเห็นหน้าพระยานะ เชียงเหมียงก็เลยอาสาเข้าไปดู เอาขนมจีนใส่เข้าไปขอกินขนมจีนไปด้วยนะ ก็ยกขนมจีนแหงนหน้าขึ้น ยื่นมือขึ้นยาวๆ จึงได้เห็นหน้าพระยาหน้าหมาเลย

(นางพนอง โคตรโนนกก)

3. บทบาทในการบทบาทในการเป็นเครื่องให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ การเล่านิทานในแต่ละโอกาสมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน บางครั้งเป็นการเล่าเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น บางครั้งเป็นการประชันไหวพริบ และบางครั้งเป็นการเล่าเพื่อสั่งสอนลูกหลาน นิทานที่บทบาทในการให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการได้ดี คือ นิทานประจำถิ่น นิทานอธิบายเหตุ นิทานคติ นิทานเรื่องสัตว์ และนิทานศาสนา นอกจากนี้ผู้ฟังจะได้ฟังเรื่องราวที่สนุกแล้วยังได้รับความรู้ ข้อคิด คติเตือนใจ จินตนาการ รวมถึงการสานสายใยรักสามช่วงวัย (ปู่ย่าตายาย-พ่อแม่-ลูกหลาน) ในสังคมอีกด้วย

ตัวอย่างนิทานที่ช่วยให้ความรู้และเสริมสร้างจินตนาการ

นิทานเรื่องที่ 209 ปู่ด้วง (ส่วนที่ 2)

ปู่ด้วงเป็นชาวศรีสะเกษ ต่อมาได้อพยพมาอยู่บ้านตาด โตน มีฐานะดีพออยู่พอกิน สมัยเจ้าพ่อพระยาแลเป็นเจ้าเมือง เจ้าพ่อพระยาแลก็ได้ปู่ด้วงนี้แหละเป็นผู้สอนวิชาคาถาอาคมจนท่านอยู่ยงคงกระพันยังไม่เข้าฝัน ไม่ออก

ต่อมามีสงครามเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์มาชวนเจ้าพ่อพระยาแลไปตีกรุงรัตนโกสินทร์แต่ท่านไม่ไป เจ้าอนุวงศ์ก็เลยเจ็บแค้นสั่งให้ทหารจับท่านไปฆ่า แต่ว่าจะฟันหรือยิงอย่างไรก็ไม่ได้ผล เพราะว่าท่านเป็นศิษย์รักของปู่ด้วง ไปๆ มาๆ ก็เลยใช้เหล็กแหลมเสียบตลอดกันขึ้นมา สุดท้ายเจ้าพ่อพระยาแลก็ตายอยู่หนองปลาเฒ่า มีศาลท่านตั้งมาจนถึงทุกวันนี้ละ

พอปู่ด้วงกับเมียรู้ข่าวก็กลัวภัยมาถึงตัวก็เลยพากันหลบหนีเข้าป่าดงลึก จนสุดท้ายไปอยู่กลางดงป่าหิน โงมตรงที่เป็นตำบลเก่าๆ คือนั้นแหละ ตอนนี้อยู่ในเขตอำเภอแก้งคร้อ ปู่ด้วงมาใช้ชีวิตแบบชาวป่าถือศีลกินเจ ไม่กินเลือดกินเนื้อแล้วก็บำเพ็ญภาวนามีภูมิธรรมสูง มีเมตตาบารมีมาก จนสัตว์ร้ายในป่าไม่กล้าทำอะไรขโมยเป็นบริวารท่านหมด แล้วนอกจากนั้นท่านก็คอยช่วยเหลือ

ชาวบ้าน คุ่มครองบ้านเมืองมาจนถึงเดี๋ยวนี้ คนเกิดใหม่ใหญ่หลังก็ดูไวันะ ตัวอย่างคุณความดีจาก
บรรพบุรุษของเรานะ
(นายจันลา วงษ์สระ)

นิทานเรื่องที่ 183 คนรู้ภาษาสัตว์

สมัยก่อนส่วนคนจะส่งลูกไปเรียนหนังสือ ครอบครัวหนึ่งมีลูกชายคนเดียวก็ส่งลูกไปเรียน ดีใจว่าลูกมันชอบเรียนหนังสือ เทอมแรกลูกส่งจดหมายมาบอกว่าเรียน ได้ดีอยู่ จบปีผ่านไปลูกมาเยี่ยมบ้านก็ถามลูกว่า “เป็นอย่างไรบ้างลูก” ลูกว่า “เรียน ได้ดีอยู่พ่อ ปีนี้เรียนภาษาสัตว์ ภาษาทบครบพ่อ” พ่อไม่พอใจว่าลูกไปเรียนภาษาสัตว์ “ถ้ามันจะเรียนภาษาทบ จะหนีไปจากไรจากนาทำไมนะลูก” แต่ว่าเพราะรักลูกมากก็ตามใจอยากทำอะไรก็ทำ ผ่านไปอีกปีหนึ่ง ลูกกะเขียนจดหมายมาบอกว่าที่นี้เรียนภาษาหมา พ่อแม่โกรธแต่ก็ไม่อยากขัดใจลูก ตามใจลูกเหมือนเดิมให้เรียนต่อให้จบต่อไปเรียนภาษาปลา พ่อก็ตามใจเรียนต่อให้จบ แล้วที่นี้ก็ให้ลูกกลับมาทำอะไรทำนา ส่งมัน ไปเรียนหนังสือก็ไม่สมปรารถนา

พอดีมีนักการเมืองไปหาเสียง เลยได้รู้จักคนนั้นคนนี้ ให้พาไปออกพื้นที่ สมัยก่อนมีแต่เดินกับเดิน คนหนุ่มนั้นรู้ทางดีก็เลยพาไป ไปนั่งพักริมทางได้ยินเสียงกบร้อง “สระนี้มีน้ำทิพย์ ชาวบ้านกำลังป่วยหนัก ถ้าเอาน้ำในสระนี้ไปให้กินก็จะหายป่วย” ชายคนนั้นก็คิดว่าต้องมีคนป่วยจึงตักเอาน้ำสระเข้าไปในหมู่บ้านด้วย เสียงคนกำลังคุยกันว่า “เมียเศรษฐีกำลังป่วยหนัก ป่วยมานานแล้ว” ชายคนนั้นก็คิดถึงคำของกบเลยขอเข้าไปดู ลองเอาน้ำให้กิน คนป่วยแทนที่จะตายกลับดีขึ้นราวปาฏิหาริย์ ชาวบ้านสงสัยก็เลยบอกเขาไปว่ามีสระน้ำทิพย์เป็นมโหสถ ชาวบ้านเอาฝ้ายมาผูกข้อต่อแขน อีกสองคนก็สงสัยว่ามาด้วยกันมีคนเดียว ได้เป็นลูกรักของชาวบ้าน

อีกหมู่บ้านหนึ่งหมาในบ้านบอกกันว่า “วันนี้โจรจะเข้าบ้าน อย่าพากันหลับกันนอนนะ” คนนี้ฟังรู้เรื่องก็เลยบอกเจ้าของบ้านว่าโจรจะเข้าบ้าน เขาถามว่ารู้ได้อย่างไร ก็ตอบว่า “หมาบอกกันอยู่ในบ้าน” ต่อมาไม่นานโจรเข้ามา ชาวบ้านก็ตื่นกันไว้แล้วเลยสามารถสกัดโจรไว้ได้ เพราะว่าชายคนนี้ฟังภาษาหมารู้เรื่องว่าโจรจะเข้ามา คนสองคนที่มาด้วยกันก็ถามอีกว่า “รู้ได้อย่างไร” ก็ตอบว่า “รู้เพราะเรียนมา” เลยเห็นว่าเป็นคนมีความสามารถสูง ชาวบ้านก็ให้ความอบอุ่นผูกแขนเรียกขวัญ ผูกเป็นลูกเป็นเต้าแล้วถามว่า “จะไปไหนต่อ” กะว่าจะเดินทางต่อไป บ้านนั้นปลอดภัยแล้ว ก็จะพากันไปอาบน้ำอยู่ห้วย เสียงปลาคุยกัน “คนสามคนที่มาด้วยกัน มีคุณสมบัติดีอยู่คนเดียว ถ้าจะไปทำอะไรจะสำเร็จอยู่คนเดียว สองคนนั้นก็ถามว่า “รู้ได้อย่างไร” ก็บอกว่า “ปลาคุยกันอยู่ในน้ำ” ปรากฏว่าพอไปสมัครงานก็มีคนเดียวที่ได้สำเร็จตามที่ชายหนุ่มคนนั้นว่า เลยประสบ

ความสำเร็จเพราะว่ารู้ภาษาสัตว์ เรื่องนี้ก็สอนให้รู้ว่าเรียนอะไรก็เรียนให้รู้แจ้ง จึงจะได้เอามาใช้ให้เกิดผลดีแก่ชีวิต

(นายขำรง จิตการุณ)

นิทานเรื่องที่ 217 หอยกับกระต่าย

หอยกับกระต่ายทำวิ่งแข่งกัน กระต่ายอยู่บนบก หอยอยู่ในน้ำ หอยหน้าตาเหมือนกันบอกกันไว้หมด พอได้เวลาแข่งกรรมการมาพร้อมกันแล้ว นับหนึ่งสองสามก็พากันออกวิ่ง กระต่ายวิ่งเร็ว ร้องเรียกหอยตอนไหนหอยก็ร้องตอบว่า “กูก” กรายสงสัยว่าทำไมหอยวิ่งเร็วจัง จึงรีบวิ่งไปอีก พอเรียกอีกทีก็ร้อง “กูก” กระต่ายวิ่งไปจนขาดใจตายในทำนองฝันเพราะเหนื่อยมาก คนเราก็เป็นเช่นนี้ อย่าไปดูถูกผู้อื่น ถ้าคนเราสามัคคีกันก็จะทำให้ชนะทุกอย่างได้

(นายปาน คำโนนออก)

4. บทบาทในการเป็นเครื่องสะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาชาวบ้าน ในนิทาน

มักจะสอดแทรกวิถีชีวิตของชาวบ้านไว้อย่างชัดเจน ผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องราวและบริบทต่าง ๆ ที่ผู้เล่ากล่าวถึง รวมทั้งภูมิปัญญาชาวบ้านที่สอดแทรกไว้ในนิทาน เช่น คำสอนเรื่องการคูทิศ คุณกษัย ยาม การทำนายฝัน การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ และอาหารการกิน เป็นต้น

ตัวอย่างนิทานที่สะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น

นิทานเรื่องที่ 114 ดาวเพดาน (สำนวนที่ 2)

ครอบครัวหนึ่งมีลูกสองคน คนแรกคือท้าวราหูหน้าตาซีเห่เหมือนผีเหมือนยักษ์ คนน้องรูปงามต่างจากที่ชื่อว่าท้าวเพดาน ท้าวคนนี้ไปค้าขายหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว เป็นคนหน้าตาดีขี้เรือไปขายของ เห็นหญิงสาวกะขอบพอ ลูกสาวพระยากำลังอาบน้ำอยู่ที่หน้าน้ำ พอสบตากันก็รักกัน จนได้ให้ผู้ใหญ่ไปขอแต่งงานตามประเพณี พอพระยาเห็นท้าวราหูผู้พี่แล้วก็กลัว ไม่อยากให้ลูกแต่งงานกับน้องชายเขา แต่ก็ห้ามไม่ได้ ทั้งสองคนได้แต่งงานกันตามเดิม ในวันแต่งงานท้าวราหูเอาผ้าคลุมหน้าไว้ไม่ให้ใครเห็น พอไปถึงบ้านเจ้าสาว ในงานกินเลี้ยงนั้นมีคนขอคูหน้า เพราะในงานมงคลนั้นมีข้อห้ามว่าอย่าเอาผ้าคลุมหน้าจะไม่ดี พอท้าวราหูเปิดผ้าออกก็มีแต่คนกลัววิ่งหนีไปหมด พอฝ่ายหญิงก็เลยขอล้มเลิกการแต่งงานนั้น ท้าวเพดานเจ็บใจว่าเจ้าสาวไม่ยอมแต่งงาน ท้าวเพดานตั้งจิตไว้ว่าจะไปเกิดเป็นดาวเพดาน ใครแต่งงานในวันที่ดาวเพดานปรากฏจะเป็นคู่ร้างหรือเป็นหม้าย ถ้าจัดงานมงคลก็ขอให้ล่มจม ดาวเพดานจะโคจรอยู่บนฟ้าสามเดือนจะย้ายทิศครั้งหนึ่ง เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสาม อยู่ทางทิศตะวันตก เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก อยู่ทางเหนือ เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า

อยู่ทางทิศตะวันออก เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง ย้ายไปทิศใต้ ถ้าจัดพิธีโดยไม่ดูคาวนั้นทำ
อะไรก็ล้มจม

(นายหัน แก้วสุริวงค์)

5. บทบาทในการเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกสำคัญทางวัฒนธรรม การเก็บรวบรวมนิทานไว้เป็นลายลักษณ์อักษรนับว่าเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการศึกษา สืบสอน และสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม นิทานจึงเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มาจากการบอกเล่าของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

จากการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ สามารถสรุปได้ว่านิทานพื้นบ้านในพื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลาย สามารถแบ่งตามลักษณะเนื้อเรื่องได้ 9 ประเภท ได้แก่ นิทานมุขตลก นิทานอธิบายเหตุ นิทานชีวิต นิทานคติ นิทานเรื่องผี นิทานประจำถิ่น นิทานเรื่องสัตว์ นิทานศาสนา และนิทานเข้าแบบ เมื่อนำกฎศึกษาคำศัพท์ของนิทานพื้นบ้านมาวิเคราะห์โครงสร้างนิทานพื้นบ้านจะพบว่านิทานทุกเรื่องสอดคล้องกับกฎของการสร้างเรื่องเชิงเดียว และเรื่องของความสมเหตุสมผล ส่วนกฎที่ไม่เคร่งครัด คือ กฎของฝาแฝด กฎของความสำคัญของตำแหน่งต้นและตำแหน่งท้าย และกฎของการสร้างแบบอย่าง นิทานพื้นบ้านได้สะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านด้านสภาพความเป็นอยู่ ลักษณะครอบครัว การประกอบอาชีพ ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และบทบาทของสมาชิกของสังคม ส่วนบทบาทของนิทานพื้นบ้านมี 5 ประการสำคัญ ได้แก่ ให้ความเพลิดเพลิน ช่วยระบายอารมณ์เก็บกดค้ำข้องใจของชาวบ้าน เป็นเครื่องให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ เป็นเครื่องสะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้าน และเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกสำคัญทางวัฒนธรรม นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จึงนับได้ว่าเป็นข้อมูลสำคัญทางวัฒนธรรมอันมีค่าของท้องถิ่น ควรแก่การอนุรักษ์ให้ยั่งยืน มีรูปแบบการสืบสานให้เกิดประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ และใช้ต่อยอดให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรมต่อไป

บทที่ 4

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ของประชาชนในสังคมที่แสดงถึงความรู้ความสามารถและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน เนื่องจากภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมวัฒนธรรมอันดีงาม สืบทอดเอกลักษณ์และองค์ความรู้ต่าง ๆ ของชุมชนให้มีคุณค่าสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และดำเนินไปเพื่อความเจริญงอกงามของวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน ส่วนที่สองคือภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมอีสาน ซึ่งได้เรียบเรียงต่อยอดจากผลการศึกษาเรื่องภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน อันจะส่งผลให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน โดยการนำความรู้ดังกล่าวไปปรับใช้ในการเรียนการสอน การเผยแพร่ข้อมูลทางสื่อต่าง ๆ และการต่อยอดทางความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน

เอกวิทย์ ฌ กลาง (2541, หน้า 6) อธิบายว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งที่มิชอบเขตกว้างขวางลึกซึ้ง หมายถึง คตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าทันธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว และการเลือกเฟ้นความคิด วิธีการ มาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล เป็นเรื่องของการสั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วคน

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2538, หน้า 47) กล่าวถึงภูมิปัญญาหมายถึงความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง ปลอดภัย มีความสะดวกสบาย สุขสงบ และบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาก่อน หรือเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้

เสรี พงศ์พิศ (2529, หน้า 147) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรม ได้แก่ โลกทัศน์ชีวทัศน์ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต เรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่น ๆ

จากแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นในดำรงชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ ต่อตนเองและสังคม

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น 9 ด้าน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย นิทานพื้นบ้านได้สะท้อนภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัยไว้ ดังนี้

1.1 การจับจองที่ดิน นิทานได้สะท้อนถึงการจับจองที่ดินในอดีตไว้ว่าชาวบ้าน จะมีที่ดินทำกินมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความขยันขันแข็ง หักไร่ถางป่าเพื่อจับจองพื้นที่ในการทำการเกษตรและการสร้างบ้านเรือน นิทานเรื่อง พ่อตากับลูกเขย พ่อตาเป็นคนขยันลูกเขยขี้เกียจ พ่อตากับลูกเขยไปถางป่าจับจองที่ดินทำไร่ด้วยกัน แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ทำกินขึ้นอยู่กับความขยันของชาวบ้านเป็นสำคัญ

1.2 การสร้างบ้าน มีทั้งการสร้างบ้านจากไม้ไผ่และไม้เนื้อแข็ง บ้านที่ทำจากไม้ไผ่หลังคามุงหญ้าแฝก ผู้ชายเป็นคนตัดไม้ นำมาผ่าหรือสับเพื่อทำเป็นฝาและพื้นบ้าน เมื่อเสร็จจากหน้านาชาวบ้านไปเกี่ยวหญ้าแฝกเพื่อนำมาทำ “ไฟหญ้า” หรือดับหญ้าเพื่อมุงหลังคาบ้าน เป็นการซ่อมแซมบ้านที่ไม่สิ้นเปลืองนัก ส่วนการสร้างบ้านจากไม้เนื้อแข็ง ชาวบ้านจะขึ้นไปตัด ไม้บนภูเขา แล้วขนลงมาที่หมู่บ้าน มีแรงงานชายหนุ่มช่วยกันเลื่อยไม้และสร้างบ้านจนเสร็จ

ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านที่อยู่อาศัยสะท้อนให้เห็นการจัดการความรู้ของคนในท้องถิ่น ในการเลือกสรรและผลิตวัสดุต่าง ๆ เพื่อนำมาสร้างเป็นที่บ้านเรือน ซึ่งทรัพยากรต่าง ๆ ส่วนมีอยู่ในชุมชนทั้งสิ้น

ภาพที่ 42 การสร้างบ้านจากไม้ไผ่และไฟหญ้า

2. ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพของชาวบ้านที่ปรากฏในนิทาน ได้แก่ การหาของป่าล่าสัตว์ เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นที่ราบเชิงเขา มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ การทำเครื่องมือล่าสัตว์จึงเป็นภูมิปัญญาสำคัญของชาวบ้าน เช่น ตาข่าย กับดัก การสังเกตรวมชาติ รอบตัว เช่น แผลงเก็บเห็ด ไข่มดแดง รูปู รุกบ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงอาชีพค้าขายวัว ซึ่งชาวอีสานเรียกพ่อค้าวัวว่า “นายฮ้อย” อีกด้วย

ภาพที่ 43 การเลี้ยงวัวพ่อพันธุ์แม่พันธุ์

ภาพที่ 44 อุปกรณ์แฮยไ้ฆ่มคแดง

3. ภูมิปัญญาด้านเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านมีความหลากหลาย สามารถผลิตเองได้ในท้องถิ่น เช่น เครื่องใช้ในการเกษตร เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องทุ่นแรง ซึ่งเป็นจุดเด่นของการพึ่งพาตนเองในชุมชน

ภาพที่ 45 การสานไซ

ภาพที่ 46 การทำตะกร้าและหวดนั่งข้าว

ภาพที่ 47 ครกกระเดื่อง

4. ภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย ในนิทานพื้นบ้านได้สะท้อนภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย ทุกขั้นตอนของการผลิตเครื่องนุ่งห่ม ทั้งในชีวิตประจำวัน และ โอกาสพิเศษ ในการผลิต เครื่องนุ่งห่มยังมีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนดังกล่าวมากมาย แสดงให้เห็น ความประณีต ความตั้งใจ และความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านในการผลิตเครื่องแต่งกายอันเป็น เอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น ผ้าไหม ผ้าฝ้าย ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 48 กระจดเลี้ยงไหม

ภาพที่ 49 เส้นไหมปั่น

ภาพที่ 50 ผ้าซิ่นและ โสร่งไหม

5. ภูมิปัญญาด้านการถนอมอาหาร อาหารอีสานที่มีชื่อเสียงปรากฏชัดเจนในนิทาน เช่น หม่า ไส้กรอก ซิ่นแห้ง (เนื้อแห้ง) แจ่วบอง หน่อไม้ส้ม ปลาแห้ง ฯลฯ เนื่องจากพื้นที่ศึกษา มีความอุดมสมบูรณ์ นิทานที่เล่าขานมักจะแทรกเรื่องการถนอมอาหารไว้เป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 51 หม่าซัยภูมิ

ภาพที่ 52 ซีนแห้ง

6. ภูมิปัญญาด้านความเชื่อและพิธีกรรม ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นเครื่องกำหนดแบบแผนความประพฤติของชาวบ้าน เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญ เมื่อมีคนประสบอุบัติเหตุจะต้องมีการช้อนขวัญ มีการทำบุญ ไหว้พระ ไหว้ผี และไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดความเป็นระบบระเบียบของสังคมในอดีตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 53 การช้อนขวัญ

ภาพที่ 54 นายศรีและขันห้า

7. ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค การรักษาโรคที่ปรากฏในนิทานมีทั้งการใช้สมุนไพร การใช้คาถา การเป่ามนต์ การสวดมนต์ การพ้อนผีฟ้า การไล่ผีปอบ หรือการรักษาหลายรูปแบบ ร่วมกัน เป็นการรักษาตามสรรพคุณของสมุนไพรผสานความเชื่อดั้งเดิมของปู่ย่าตายาย เมื่อมีการเจ็บป่วยนานจะมีการทำกระทงเสียดเคราะห์เพื่อปิดเป่าผีร้ายที่อยู่รายรอบตัว

ภาพที่ 55 กระทงเสียดเคราะห์

ภาพที่ 56 ใบหนาดแก่ต้นคั่น

8. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม นิทานเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ มักจะสืบทอดด้วยการจดจำเล่าต่อกันมา เมื่อมีการบันทึกนิทานและถ่ายเสียงเป็นภาษาถิ่น ว่าจะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของสำนวนนิทานต่าง ๆ อันบันทึกและสะท้อนเรื่องราวของชุมชนไว้ การเล่านิทานและการบันทึกนิทานจึงเป็นภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรมที่สำคัญของท้องถิ่น

9. ภูมิปัญญาด้านดนตรีและการแสดง นิทานได้สะท้อนภูมิปัญญาด้านดนตรีและการแสดงของท้องถิ่นอีสาน เช่น เครื่องดนตรี การแสดงต่าง ๆ ทั้งในชีวิตประจำวัน การแสดงเป็นอาชีพ และการแสดงในโอกาสต่าง ๆ

จากการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน สามารถสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ เครื่องมือเครื่องใช้ การแต่งกาย การถนอมอาหาร ความเชื่อและพิธีกรรม การรักษาโรค ภาษาและวรรณกรรม และดนตรีและการแสดง ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวทำให้เห็นลักษณะการดำเนินชีวิตที่มีการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ผสานความเชื่อกับสมุนไพรในการรักษาโรค มีความสามารถในการถ่ายทอดวรรณกรรมท้องถิ่นและได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรจากการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจะทำให้ภูมิปัญญาดังกล่าวได้รับการบันทึกและถ่ายทอดองค์ความรู้สู่คนในท้องถิ่นและผู้สนใจต่อไป

ภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมอีสาน

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนภูมิปัญญาของคนในสังคมอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมอีสานที่มีลักษณะเด่น ได้แก่ การตั้งชื่อลูกหลานของชาวอีสาน คำเรียกเครือญาติ คำวิเศษณ์ วัฒนธรรมการกิน คติความเชื่อของชาวอีสาน ประเพณีและวิถีปฏิบัติของชาวอีสาน (ฮีตสิบสองคองสิบสี่) และคำสอนกุลสตรีอีสาน (เรือนสามน้ำสี่) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การตั้งชื่อลูกหลานของชาวอีสาน

ชื่อเป็นคำเรียกแทนตัวของบุคคล การตั้งชื่อลูกหลานของชาวอีสานมีลักษณะที่ปรากฏชัดเจน มี 2 แบบ คือ การตั้งชื่อเป็นมงคล และการตั้งชื่อแก้เคล็ด ดังนี้

1.1 การตั้งชื่อเป็นมงคล เมื่อเด็กเกิดมาปู่ตายายหรือพ่อแม่มักจะเป็นคนตั้งชื่อเล่น และให้พระที่วัดตั้งชื่อจริง เพราะเชื่อว่าจะเกิดสิริมงคลแก่ชีวิตของเด็กตลอดไป ชื่อที่เป็นมงคลมีที่มาจากสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 ตั้งชื่อตามธรรมชาติ เช่น ภู ผา เมฆ ฟ้า ผน จันท์ เดือน เก็ง (พระจันทร์)

1.1.2 ตั้งชื่อตามชื่อต้นไม้ เช่น คู่ (ประคู้) ขาม (มะขาม) ไข่ หวาย

1.1.3 ตั้งชื่อตามสิ่งของมีค่า เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง คำ นาก

1.1.4 ตั้งชื่อเป็นสีต่าง ๆ เช่น เขียว แดง ขาว ดำ

1.1.5 ตั้งชื่อตามชื่อสัตว์ เช่น ไก่ อึ่ง หมู หมี่ เสือ ช้าง

1.2 การตั้งชื่อแก้เคล็ด เมื่อเด็กเกิดมาแล้วลักษณะไม่สมบูรณ์หรือพ่อแม่เกรงว่าจะป่วยบ่อย ผู้ใหญ่มักจะตั้งชื่อที่ไม่ไพเราะเพราะเชื่อว่าถ้าชื่อไม่ดีผีจะไม่พาตัวไป ชื่อที่ตั้งหลอกผีจะแสดงลักษณะที่ไม่สวยงาม ดังนี้

1.2.1 ตั้งชื่อเป็นของเสีย เช่น บุค เน่า

1.2.2 ตั้งชื่อไม่สมประกอบ เช่น แหมบ (จุมกบ) หล่อย (เป้) ส่อย (แหวง) เงียง (เอียง) ป่าง (ไม่เต็มบาท) ป้วง (สติไม่ดี) ก๊ก (เป็นใบ้)

1.2.3 ตั้งชื่อเป็นรูปร่างที่ไม่ดี เช่น จ้อย (ผอม) แห้ง (ผอมแห้ง) เขียน (สั้น, เตี้ย)

1.2.4 ตั้งชื่อตามสีที่ไม่สวย เช่น แห่ (คล้ำ) ลาย ดำ เขียว หมื่อ (ดำมาก)

ชาวอีสานเชื่อว่าชื่อดีมีชัยไปตลอดชีวิต หากมีเหตุต้องเปลี่ยนชื่ออาจเนื่องมาจากการถือโชคลาภ เชื่อว่าเมื่อเปลี่ยนชื่อแล้วจะโชคดี อีกกรณีคือเปลี่ยนชื่อเพื่อแก้เคล็ดเรื่องความเจ็บป่วย ดังนั้นการตั้งชื่อจึงมีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตบนพื้นฐานความคิดความเชื่อเรื่องสิริมงคลสืบเนื่องกันไป

2. คำเรียกเครือญาติ

สภาพครอบครัวของชาวอีสานมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ ซึ่งมีทั้งปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน อยู่ในครอบครัวเดียวกัน หรือมีการสร้างบ้านอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ผู้ใหญ่จะให้ความรู้แก่เด็ก ๆ หรือลูกหลานตั้งแต่เล็กจนโตเป็นหนุ่มสาว ชัดเกล้าให้เป็นผู้มีคุณธรรม สอนให้พึ่งพาตนเอง ยึดมั่นจารีตประเพณี ถ้ายทอดประสบการณ์และฝึกฝนอาชีพจากรุ่นสู่รุ่น คำเรียกเครือญาติของชาวอีสานจึงมีความละเอียด ดังนี้

ทวด (ผู้ชาย)	-	พ่อช่น
ทวด (ผู้หญิง)	-	แม่ช่น
ปู่	-	ปู่, ตู่ปู่
ย่า	-	ย่า, ตูย่า
ตา	-	พ่อตู่, พ่อใหญ่
ยาย	-	แม่ตู่, แม่ใหญ่
พ่อ	-	พ่อ, อีพ่อ
แม่	-	แม่, อีแม่
ลุง	-	ลุง, พ่อลุง
ป้า	-	ป้า, แม่ป้า
น้ำ (ผู้ชาย)	-	น้ำบ่าว
น้ำ (ผู้หญิง)	-	น้ำสาว
น้ำเขย	-	น้ำเขย
น้ำสะใภ้	-	น้ำนาง
อา (ผู้ชาย)	-	อ่าว
อา (ผู้หญิง)	-	อา
อาเขย/ อาสะใภ้	-	อา
พี่ชาย	-	อ้าย
พี่สาว	-	เอื้อย
ลูกคนโต	-	ลูกกก
ลูกคนสุดท้อง	-	ลูกหล่า
ลูกเขย	-	ลูกเขย
ลูกสะใภ้	-	ลูกใภ้
พี่เขย	-	พี่อ้าย

- พี่สะใภ้ - พี่นาง
- น้องชาย/ น้องสาว - น้อง
- น้องเขย - น้องเขย
- น้องสะใภ้ - น้องใภ้

กรณีทีพ่อหรือแม่แต่งงานใหม่ ลูกจะเรียกแม่เลี้ยงหรือพ่อเลี้ยง ดังนี้

- แม่เลี้ยง - แม่น้ำ
- พ่อเลี้ยง - พ่อน้ำ

ส่วนคำเรียกขาน แบ่งตามการใช้สรรพนาม ดังนี้

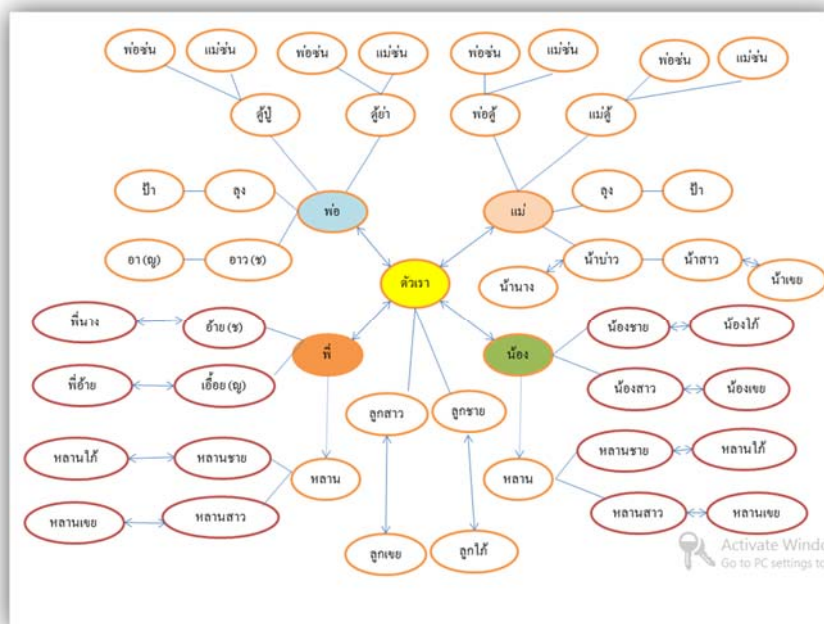
สรรพนามบุรุษที่ 1 ช้อย สัน (ฉัน) นาง (ผู้หญิง) กู แม่ช่น พ่อช่น ช่น ปู่ย่า พ่อตู้ แม่ตู้ พ่อ แม่ อ้าย เอื้อย ลุง ป้า น้า อา อาว ฯลฯ

สรรพนามบุรุษที่ 2 เจ้า มิ่ง นาง อีนาง (ลูกสาว/ หลานสาว) ท้าว อีท้าว (ลูกชาย/ หลานชาย)

สรรพนามบุรุษที่ 3 พี่น้ ะเจ้า เลา มั่น

จากคำเรียกเครือญาติดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปเป็นภาพผังเครือญาติ (Family tree) ได้ดังนี้

ได้ดังนี้

ภาพที่ 57 ผังเครือญาติชาวอีสาน

3. คำวิเศษณ์

คำวิเศษณ์ คือคำที่ทำหน้าที่ขยายคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา หรือคำวิเศษณ์ด้วยกัน เพื่อให้ได้ความชัดเจนยิ่งขึ้น ในภาษาไทยสันสกฤตมีคำวิเศษณ์เป็นสร้อยคำที่ทำให้เห็นภาพได้ชัดเจน มีลักษณะเป็นคำคล้องจองไม่มีความหมายตายตัวแต่รับรู้ความหมายได้จากการออกเสียงและตีความภาษา ดังนี้

3.1 คำวิเศษณ์บอกชนิดสี เช่น

ແຫ່ລ່ກວດຕວດ	-	สีคล้ำมาก เช่น อินางน้อยคนนั้นผิวແຫ່ລ່ກວດຕວດ
ແດງຈິ່ງຈິ່ງ	-	แดงจัด เช่น ไฟลุกແດງຈິ່ງຈິ່ງ
ແດງຈាយวาย	-	สีแดงกำลังสวย เช่น ผู้สาวคนนี้คืองามແຫ່ปากແດງຈាយวาย
ເລື່ອງເອ້ເອ້	-	สีเหลืองอ๋อย เช่น แช่ว (ฟัน) ເລື່ອງເອ້ເອ້
ຂາວຈຸນພຸນ	-	ขาวสวย เช่น ผู้สาวงามหลาย ผิวขาวຈຸນພຸນເລຍ
ຂາວໂອກໂລກ	-	มอมแมม เช่น ไปล้างเนื้อล้างตัวชะແຂນຂາຂາວໂອກໂລກູ
ດຳປິດ	-	ดำสนิท เช่น ขี้หมื่นหม้อ (คราบเขม่า) ດິດມື ດຳປິດ
ດຳປີ້ ຯ	-	ดำมาก เช่น ເສື້ອຜ້າດຳປີ້ ຯ ແຫ່ ເອົາໄປ ຮັກໜ້ອຍເອະ

3.2 คำวิเศษณ์บอกขนาด เช่น

3.2.1 คำบอกขนาดรูหรือช่อง เรียงลำดับจากขนาดใหญ่ไปหาเล็ก ได้แก่ สู่ข้างป่าง
สู่โจ่งโป่ง สู่จ่องป่อง สู่แจ่งแป่ง และสู่จิ่งปิ่ง

3.2.2 คำบอกขนาดของก้อนหินหรือสิ่งของในลักษณะคล้ายกัน เช่น โขโหล่
(ก้อนใหญ่) ข่อหล่อ (ก้อนเล็ก) ข่อหล่อແຂ່ແຫ່ (เล็ก ๆ น้อย ๆ)

3.3 คำวิเศษณ์บอกอาการ เช่น

ຍິ່ງແຂ່ງກິ່ງຊິ່ງ	-	ยิ้มแฉ่ง, ยิ้มพินกว้าง ๆ
ປາກບານເພ່ວເວ່	-	ทำปากบาน
ອ້າປາກຂວາວ	-	อ้าปากค้าง
ຕາສວດໂປ້ໂລ່	-	ทำตาโต ตาถลน
ສ່ອງປ່ອ່ລ່	-	แอบส่องดู

ย่างมาโป๊ว	-	เดิน โผล่มาพอดี
ย่างเที่ยงที่ลี่	-	เดินตัวตรง
ขดกอซอ	-	นั่งหรือนอนขดตัว
มิดซีลี	-	เงียบสนิท
ยืมบู้ย ๆ	-	ยืมน้อยยืมใหญ่
กรนสอด ๆ	-	กรนสนั่น
กัดแหว่กั่วด ๆ	-	เข่นเขี้ยวเคี้ยวฟัน
หมุ่นอู้ยบู้ย	-	และคุ่มเป๊ะ
แปนเอ็ดเต็ด	-	โล่งมาก
เปิดอาดหลาด	-	โกยอ้าว, แผ่นแนบ, หนีไปอย่างรวดเร็ว

3.4 คำวิเศษณ์บอกสถานะ เช่น

แหลมปี้ด	-	แหลมมาก
สูงโจ่นโท่น	-	สูงมาก
กองโจ้โก้	-	กองใหญ่ ๆ
ซื่อคิ่งนึ่ง	-	ตรงมาก

3.5 คำวิเศษณ์บอกกลิ่น เช่น

หอมฮวย ๆ	-	หอมมาก
หอมฮิน ๆ	-	กลิ่นตุ ๆ
เหม็นแหญุด	-	เหม็นอับ
แหญุดแต่ง ๆ	-	เหม็นอับมาก

3.6 คำวิเศษณ์บอกรสชาติ เช่น

ส้มปี้ด	-	เปรี้ยวมาก
ขมปี้ด	-	ขมจัด
ขมอ่าหล่า	-	ขมแบบกลมกล่อม
หวานจ้อย ๆ	-	คำพูดหวานมาก
หวานจ้วย ๆ	-	น้ำตาลหวานมาก ๆ

3.7 คำวิเศษณ์เกี่ยวกับลมฟ้าอากาศ เช่น

ฟ้าแจ่งจางปาง	-	ท้องฟ้าสว่างสดใสมาก
ฟ้าแจ่งโจงโปง	-	ท้องฟ้าสดใส
ลมพัดวอย ๆ	-	ลมพัดเอื่อย ๆ

ลมพัดวี ๆ	-	ลมพัดอ่อน ๆ
ฝนตกจ๊ก ๆ	-	ฝนตกต่อเนื่อง
ฝนตกจ๊าก ๆ	-	ฝนตกหนัก

จากลักษณะคำวิเศษณ์ที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางภาษาของชาวอีสาน ซึ่งคำที่บอกคุณลักษณะดังกล่าวเป็นคำที่ไม่มีความหมายตายตัวและสามารถเข้าใจได้ตามบริบททางภาษา จึงนับว่าคำวิเศษณ์ภาษาอีสานเป็นภาษาที่มีสุนทรียรสทางการสื่อสารอีกภาษาหนึ่ง

4. วัฒนธรรมการกิน

วัฒนธรรมการกินของชาวอีสาน เป็นการทำอาหารที่เรียบง่าย ใช้ผักพื้นบ้านและผักที่เก็บจากป่ามาประกอบอาหาร ส่วนเนื้อสัตว์มาจากสัตว์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร สัตว์น้ำ และสัตว์ป่าที่ล่ามาได้ มีลักษณะดังนี้

4.1 ประเภทของอาหาร แบ่งตามลักษณะการปรุง ได้แก่ แกง อ่อม ต้ม ลาบ ก้อย ซอยห่าง เอาะ อุ หมก ปิ้ง ย่าง จี่ ทอด ผัด คั่ว แจ่ว ปั่น ซุบ ซั่ว บอง เมี่ยง ฯลฯ

4.2 ผักพื้นบ้าน ผักพื้นบ้านที่ชาวอีสานนำมาประกอบอาหารมีอยู่ทั่วไปตามท้องถิ่น ทั้งปลูกเป็นผักสวนครัวและเก็บมาจากป่า มีชื่อเรียกเป็นภาษาถิ่นชัดเจน เช่น

ผักกาด	-	ผักกาด
ผักชี	-	ผักชีลาว
ผักหอมป้อม	-	ผักชี
ผักบัว	-	หอม
ผักเทียม	-	กระเทียม
ผักแป้น	-	กุยช่าย
ผักโหม	-	ผักโขม
ผักอีเล็ด	-	ชะพลู
ผักคิ้ว	-	ชะมวง
หมากบวบ	-	บวบ
หมากงูเห่า	-	บวบงู
หมากหุ้ง, บักหุ้ง, บักกอ	-	มะละกอ
หมากอี, บักอี	-	ฟักทอง
หมากฟัก, บักฟัก	-	ฟัก
หมากโต้น, บักโต้น	-	ฟัก

หมากแพง, บักแพง - แพง
 ผักอีตู๋ลาว - แมงลัก
 ผักอีตู๋ไทย - กะเพรา
 ผักชะ - ชะอม
 ผักกะเดา - สะเดา
 ผักหนอก - บัวบก
 หมากมี, บักมี - ขนุน
 ยานาง - ย่านาง
 ผักอีฮุม, หมากอีฮุม - มะรุม
 หัวจิงไค - ตะไคร้
 หมากพิก, บักพริก - พริก
 หมากเขือเคือ, บักเขือเคือ - มะเขือเทศ
 หมากเขือ, บักเขือ - มะเขือ
 หมากแดงจิง, บักแดงจิง - แดงไทย
 หมากแดงซ่าง, บักแดงซ่าง - แดงร้าน
 หมากถั่ว, บักถั่ว - ถั่วฝักยาว
 หมากถั่วดิน, บักถั่วดิน - ถั่วลิสง

4.3 ผลไม้ คำเรียกผลไม้ในภาษาไทยอีสาน เช่น

หมากนัด, บักนัด - สับปะรด
 หมากสีดา, บักสีดา - ฝรั่ง
 หมากต้อง, บักต้อง - กระท้อน
 หมากกอก, บักกอก - มะกอก
 หมากพ้าว, บักพ้าว - มะพร้าว
 หมากตาล, บักตาล - ลูกตาล
 หมากจิก, บักจิก - มะขวิด
 หมากเขียบ, บักเขียบ - น้อยหน่า
 หมากยม, บักยม - มะยม
 หมากขาม, บักขาม - มะขาม

4.4 เนื้อสัตว์ เนื้อที่นำมาใช้ประกอบอาหารคนอีสานเรียกว่า “ชิ้น” แปลว่า เนื้อ มี

ลักษณะเป็นชิ้น ๆ เช่น

ชั้นงัว – เนื้อวัว นำมาทำอาหารประเภท ลาบ ก้อย แกง อ่อม ผัด คั่ว ปิ้ง ย่าง ส้ม หม่า และตากแห้ง

ชั้นควาย – เนื้อควาย นำมาทำอาหารเช่นเดียวกับเนื้อวัว

ชั้นกวาง – เนื้อกวาง นำมาทำอาหารประเภท ลาบ ก้อย ย่าง ต้ม และตากแห้ง

ชั้นฟาน – เนื้อทราย นำมาทำอาหารเช่นเดียวกับเนื้อกวาง

ชั้นแลน – เนื้อตะกวด นำมาทำเป็นผัด ปิ้ง ย่าง และหมก

จากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่า และการหาอาหารจากธรรมชาติทำให้ภาคอีสานมีอาหารที่หลากหลาย มีการจับสัตว์ หรือไข่ของสัตว์มาประกอบอาหาร เช่น

นก – นก นำมาทำอาหารประเภท ปิ้ง ย่าง ผัด คั่ว และนำไข่นกมาต้มกิน

หนูนา นำมาทำอาหารประเภท ปิ้ง ย่าง ผัด และคั่ว

ไข่มดแดง นำมาทำอาหารประเภท ก้อย แกง หมก และเอาะ

นอกจากนี้ยังมีสัตว์น้ำที่นำมาประกอบอาหารอีกหลายอย่าง สัตว์น้ำที่นำมาประกอบอาหารมักจะเป็นแกง ทอด หมก เอาะ และต้ม เช่น

อึ่ง – อึ่ง นำมาทำอาหารประเภท ปิ้ง ย่าง ต้ม ทอด

กบ – กบ นำมาทำอาหารลักษณะเดียวกับอึ่ง

เขียด – เขียด นำมาทำอาหารลักษณะเดียวกับอึ่งและกบ

ฮวก – ลูกฮวด นำมาหมกใส่เกลือและใบแมงลัก

บักหอยโข่ง – หอยโข่ง นำมาทำแกง และก้อย

บักหอยจวบ – หอยขม นำมาทำแกง

ปลากระแยง – ปลาแยง มักจะแกงใส่ผัก หรือคูกูกเกลือปิ้งกินกับข้าวเหนียว

ปลาช่อ – ปลาช่อน มักจะนำมาต้ม แกง หมก และตากแห้ง

เอียน – ปลาไหล มักจะนำมาต้ม และปิ้ง

4.5 แมลงที่นำมาใช้ประกอบอาหาร เช่น

แมงดา – แมงดา

กูดจี, แมงจิ้งจก – กูดจี

แมงหน้างำ – ตัวอ่อนของแมลงปอ

จูดจีหรีด, จีหรีด – จีหรีด

ตักแต้น – ตักแต่น

4.6 การถนอมอาหาร เช่น

4.6.1 หม่ำ เป็นเนื้อสัตว์ที่หมักจนมีรสเปรี้ยว ทำจากเนื้อหมูหรือเนื้อวัวสับละเอียดรวมกับคั้วหม่ำ คลุกข้าวเหนียวหนึ่ง กระทบบด เกลือ แล้วยัดใส่กระเพาะหรือใส่หมู ใส่หัวมัด เป็นสาย ทิ้งไว้จนเนื้อหม่ำแห้งจึงนำมารับประทานได้ หม่ำเป็นอาหารที่มีชื่อเสียงอย่างหนึ่ง มีจำหน่ายมากในภาคอีสาน สามารถเก็บไว้ได้นานเป็นเดือน ยิ่งเนื้อหม่ำแห้งจนข้างในเป็นขุย ยิ่งมีรสชาติอร่อย

2.4.2 ไส้กรอก เป็นอาหารรสเปรี้ยวทำจากเนื้อผสมกับมันของหมูหรือวัว มีส่วนประกอบสำคัญคือข้าวเหนียว กระทบ และเกลือ คลุกให้เข้ากัน ยัดใส่ไส้หมูหรือวัวแล้วมัดเป็นปล้องเล็ก ๆ กลม ๆ มักนำไปทอดหรือย่างกินกับข้าวเหนียว สามารถเก็บไว้ได้นานเป็นสัปดาห์ โดยการแขวนไส้กรอกผึ่งลมไว้ ไส้กรอกอีสานมีจำหน่ายอยู่เป็นจำนวนมากในภาคอีสานและภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย

4.6.3 ส้ม (เนื้อ) เป็นเนื้อสัตว์ที่มีรสเปรี้ยว ใช้เนื้อสัตว์ เช่น หมู วัว ควาย กวาง สับให้ละเอียด คลุกกับข้าวเหนียว กระทบ และเกลือ ใช้ใบตองห่อหลายชั้น เก็บไว้ประมาณ 3 วัน จะมีรสเปรี้ยว หากเป็นส้มหมูจะหั่นหนึ่งหมูบาง ๆ ใส่รวมกับเนื้อหมูสับด้วย นิยมกินทั้งแบบดิบ และทำให้สุก สามารถเก็บไว้ได้ประมาณ 1 สัปดาห์

4.6.4 ส้ม (ผัก) เป็นการดองผักกับเกลือและข้าวเหนียว ใช้วิธีการหั่นผักเป็นชิ้นพอคำ ขยำหรือคั้นให้น้ำผักออก เนื้อผักนิ่ม จากนั้นนำไปคลุกกับเกลือและข้าวเหนียว ทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน ผักจะมีรสเปรี้ยว นำไปกินคู่กับแจ่วหรือน้ำพริกต่าง ๆ

4.6.5 จ่อม ทำจากกุ้งหรือปลา เรียกว่า กุ้งจ่อม ปลาจ่อม มีการนำเนื้อกุ้งหรือปลามาตำให้ละเอียดหมักกับเกลือ ข้าวคั่ว และกระทบ ทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน รสชาติของกุ้งจ่อมปลาจ่อมจะเริ่มมีรสเปรี้ยว ไม่เหม็นคาว เวลาจะกินให้หั่นพริก หอม ตะไคร้ และมะเขือใส่เพื่อเพิ่มรสชาติของจ่อมให้อร่อยยิ่งขึ้น

4.6.6 ปลาร้า ทำจากปลาต่าง ๆ ที่มักจะได้อาหารจากการลากอวน ใส่ไข่ ตักลอบ เมื่อปลาเหลือจากการนำไปปรุงอาหารแล้ว ชาวบ้านจะผ่าพุง ควักไส้ ล้างปลาให้สะอาดแล้วนำไปหมักกับเกลือ เมื่อเนื้อปลาเริ่มนิ่มจะนำไปตำผสมกับข้าวคั่ว ไร่ข้าว เกลือ แล้วหมักไว้ในไห ใช้ผ้าสะอาดปิดปากไหไว้ หมักนานเป็นปีจึงจะมีรสชาติอร่อย สามารถนำไปประกอบอาหารอย่างอื่นได้

4.6.7 การตากแห้ง เมื่ออาหารเหลือจากการต้มแกงหรือปิ้งย่างแล้ว การตากแห้งเป็นวิธีการถนอมอาหารที่สำคัญอย่างหนึ่ง เนื้อแห้ง หมูแห้ง ปลาแห้ง จึงเป็นอาหารที่ชาวบ้านทำเก็บไว้กินในทุกฤดู หากมีเป็นจำนวนมากก็จะนำไปจำหน่ายตามร้านค้าหรือตลาดชุมชน

จากวัฒนธรรมการกินของชาวอีสานดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าอีสานมีวิถีการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย มีการพึ่งพาธรรมชาติ ด้วยทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ทำให้มีการประกอบอาหารที่หลากหลาย และมีการถนอมอาหารเพื่อรักษาคุณค่าและเก็บไว้กินได้เป็นเวลานาน

5. คติความเชื่อของชาวอีสาน

คติความเชื่อของชาวอีสานได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นการผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ากับความเชื่อเรื่องผี และพิธีกรรมของพราหมณ์ สังกัดได้จากการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

นิสารัตน์ หวานชะเอม (2558, หน้า 118) กล่าวถึง ความเชื่อในการตั้งหมู่บ้านของชาวอีสานไว้ว่าชาวอีสานนับถือบ้าน แดน ผีฟ้า มีการเช่นสร้างดวงวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อใหช่วยปกป้องรักษาลูกหลาน มีการตั้ง “ศาลเจ้าปู่” หรือ “ศาลตาปู่” ไว้ที่ดอนปู่ตา ซึ่งมีลักษณะพื้นที่เป็นโคก น้ำท่วมไม่ถึง มีต้นไม้ใหญ่หนาทึบ มีการก่อสร้าง “คูบ” เป็นที่สถิตของเจ้าปู่ทั้งหลาย ตลอดจนการตั้ง “บือบ้าน” (หลักบ้าน) เพื่อเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน และมีการเช่น “ผิอฮัก” คือเทพารักษ์ให้ดูแลคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุขตลอดไป

จากความเชื่อดังกล่าวทำให้เห็นว่าชาวบ้านอีสานมีการนับถือผี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผิบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยปกป้องรักษา ปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป

นอกจากผิบรรพบุรุษแล้ว ยังมีความเชื่อเรื่องชนิดต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น

ผิเป้า เชื่อว่าเป็นผิกินคน

ผิโพง เชื่อว่าเป็นผิป่าที่จะคอยทำร้ายคนที่เดินในป่ายามค่ำคืน

ผิปอบ เชื่อว่าเป็นวิญญาณของผิคู่ร้ายที่จะทำใหคนเสียชีวิตได้

ผิกองกอย เชื่อว่าเป็นผิรักสนุก คนที่นอนไม่เรียบร้อยจะถูกผิกองกอยจัดหัวจัดเท้าเล่น

ผิอิฉั้นเหียน เชื่อว่าเป็นผิแม่หม้ายที่หลอกผู้ชายไปเป็นสามี และฆ่าทิ้ง

ความเชื่อที่มักจะปรากฏในพิธีกรรมของชาวอีสานอีกอย่างหนึ่งคือ ความเชื่อเรื่องการขอฝน เนื่องจากสภาพภูมิอากาศอีสานมีความแห้งแล้ง การทำพิธีขอฝนจากพญาแถน (เทวดา) จึงเกิดขึ้นในรูปแบบของ “บุญบังไฟ” และ “การแห่นางแมว” เชื่อว่าการทำเช่นนี้จะทำพญาแถนปล่อยใหฝนตกลงมายัง โลกมนุษย์ เมื่อฝนตกตามฤดูกาลแล้วชาวบ้านจะได้เตรียมหว่านไถทำนา

นอกจากนี้คนอีสานยังมีความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ซึ่งหมายถึง “วิญญาณ” รวมกับคำว่า “มิ่ง” ซึ่งหมายถึง “ชีวิต” มิ่งขวัญจึงหมายถึงชีวิตและวิญญาณ เมื่อใดที่ขวัญหายแสดงว่าวิญญาณออกจากร่าง จะทำให้เจ้าของร่างไม่สบายหรือเกิดอันตรายถึงแก่ชีวิต วิธีการแก้ไขคือการทำพิธี “ซ้อขวัญ” โดยนำเอาสวิงและข้องเป็นเครื่องมือประกอบพิธีกรรม หมอขวัญจะนำสวิงไป

ข้อบัญญัติบริเวณที่มีคนประสบอุบัติเหตุแล้วท้าวัญไล่ห้อง เอาผ้าขาวคลุมไว้ไม่ให้ท้าวัญหายไปอีก ความเชื่อและพิธีกรรมเช่นนี้จะทำให้ผู้ที่เสียชีวิตมีกำลังใจและหายป่วยในเร็ววัน

6. ประเพณีและวิถีปฏิบัติของชาวอีสาน (ฮีตสิบสองคองสิบสี่)

ในวิถีชีวิตของชาวอีสานมีประเพณีและวิถีปฏิบัติเพื่อให้เกิดแนวทางที่ดีในการดำเนินชีวิต เรียกว่า “ฮีตสิบสองคองสิบสี่”

ฮีต หมายถึง จารีตประเพณี คอง หมายถึง แนวทาง รอยทาง คำว่า ฮีตคองจึงหมายถึง จารีตประเพณีหรือวิถีปฏิบัติของชาวบ้านในการรักษานมธรรมนิยมประเพณีของท้องถิ่นเอาไว้ อย่างยั่งยืน

ฮีตสิบสอง คือประเพณี 12 เดือนของไทยอีสาน ได้แก่

ฮีตที่ 1 เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย ให้ทำบุญเข้ากรรม หรือพระภิกษุสงฆ์เข้าปริวาสกรรม

ฮีตที่ 2 เดือนยี่ ให้ทำบุญคูณลาน

ฮีตที่ 3 เดือนสาม ให้ทำบุญข้าวจี

ฮีตที่ 4 เดือนสี่ ให้ทำบุญพะเหวด

ฮีตที่ 5 เดือนห้า ให้ทำบุญสงน้ำและขึ้นปีใหม่ (สงกรานต์)

ฮีตที่ 6 เดือนหก ให้ทำบุญบั้งไฟ

ฮีตที่ 7 เดือนเจ็ด ให้ทำบุญซำชะ

ฮีตที่ 8 เดือนแปด ให้ทำบุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา)

ฮีตที่ 9 เดือนเก้า ให้ทำบุญข้าวประดับดิน

ฮีตที่ 10 เดือนสิบ ให้ทำบุญข้าวสาก (กระยาสารท)

ฮีตที่ 11 เดือนสิบเอ็ด ให้ทำบุญออกวัดสา (ออกพรรษา)

ฮีตที่ 12 เดือนสิบสอง ให้ทำบุญกฐิน

คองสิบสี่ เป็นแนวปฏิบัติคนให้ดิงาม ดังนี้

คองที่ 1 เมื่อได้ข้าวใหม่ หรือผลผลิตใหม่ ผู้เป็นเจ้าของอย่าเพิ่งกิน ต้องนำไปทำทาน ให้ผู้มีศีลก่อน แล้วตนเองค่อยกินภายหลัง และให้นำผลผลิตนั้นไปแจกจ่ายญาติพี่น้องด้วย

คองที่ 2 อย่าโกงตาชั่ง อย่าปล่อยเงินกู้อย่าปลอมแปลงเงินตรา และอย่ากล่าววาจา หยาบช้ากล้าแข็งต่อกัน

คองที่ 3 ให้พร้อมกันทำไร่หรือกำแพงล้อมวัดวาอารามและบ้านเรือนของตน แล้วปลูกหอเทวดาไว้ 4 มุมของหมู่บ้าน และ 4 ด้านของเรือนตน

คองที่ 4 ให้ล้างเท้าก่อนขึ้นเรือนทุกครั้ง

คองที่ 5 เมื่อถึงวันพระ 7 คำ 8 คำ 14 คำ 15 คำ ไม่ว่าจะข้างขึ้นหรือข้างแรม ให้สุมมา

(ขอขมา) ก่อนเส้า เรือนไฟ แม่บันได และประตูเรือน

คองที่ 6 ให้ล้างเท้าก่อนเข้านอนตอนกลางคืนทุกครั้ง

คองที่ 7 เมื่อถึงวันพระวันศีลให้ภรรยาจัดดอกไม้ขอขมาสามี และให้นำดอกไม้ธูปเทียน ไปถวายพระสงฆ์

คองที่ 8 เมื่อถึงวันศีลดับ (วันแรม 14 ค่ำเดือนคี่ หรือ 15 ค่ำเดือนคู่) ศีลเพ็ง (วันขึ้น 15 ค่ำ ของทุกเดือน) ให้นิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านเรือนของตน แล้วทำบุญเลี้ยงพระ

คองที่ 9 เมื่อภิกษุมาบิณฑบาตอย่าปล่อยให้ท่านยืนคอย เวลาใส่บาตร (ตักบาตร) อย่าให้มีมือถูกบาตรและถูกตัวภิกษุสามเณร ขณะใส่บาตรนั้นอย่าสวมรองเท้า กางร่ม เอาผ้าคลุมศีรษะ อุ่มหลาน หรือถืออาวุธต่าง ๆ

คองที่ 10 เมื่อภิกษุเข้ามาอยู่ปริวาสกรรม ให้จัดดอกไม้ ธูป เทียน และเครื่องอัฐบริขาร ไปถวายท่าน

คองที่ 11 เมื่อเห็นภิกษุสงฆ์เดินผ่านมา ให้นั่งลงยกมือไหว้ก่อนแล้วจึงเจรจา

คองที่ 12 อย่าเหยียบเงาภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์

คองที่ 13 อย่างนำอาหารที่ตนหรือผู้อื่นกินแล้วไปถวายพระสงฆ์หรือเอาไว้ให้สามเณร

คองที่ 14 อย่าเสพกามคุณในวันศีลหรือวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ และวันเกิดตน

ฮิตสิบสองคองสิบสี่นับว่าเป็นจารีตประเพณีที่ชาวอีสานให้ความสำคัญในการปฏิบัติ ตาม ทั้งการทำบุญตามประเพณี และการยึดวิถีปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันดีงามของ สังคมที่ได้สั่งสมและสั่งสอนสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

7. คำสอนกุลสตรีอีสาน (เรือนสามน้ำสี่)

การอบรมกุลสตรีของชาวอีสานมักยึดถือหลัก “เรือนสามน้ำสี่” ซึ่งเป็นแนวทางการอบรมสั่งสอนกุลสตรีไทย ชาวอีสานได้สืบทอดคำสอนนี้ไว้สอนลูกสาว โดยถือว่าหญิงดี ต้องมีเรือนสามน้ำสี่ จึงจะเป็นแม่ศรีเรือน เป็นภรรยาและแม่ที่ดี

เรือนสาม ได้แก่ เรือนผม เรือนกาย เรือนนอน ดังนี้ เรือนผม หมายถึง ผมนสะอาดงดงาม เรือนกาย หมายถึง ร่างกายสะอาดการแต่งกายดี และเรือนนอน หมายถึง ที่อยู่อาศัย เป็นผู้ดูแลรักษา บ้านเรือนสะอาดสวยงาม

น้ำสี่ ได้แก่ น้ำมือ น้ำใจ น้ำคำ ดังนี้ น้ำมือ หมายถึง มีฝีมือในการทำอาหาร และการเย็บปักถักร้อย น้ำใจ หมายถึง น้ำคั้นน้ำใจ ดูแลให้มีพร้อมอยู่เสมอ โองต๋องไม่แห้ง โบราณ หมายถึง “น้ำเต้าปูน” ด้วย น้ำเต้าปูนคือน้ำหล่อเต้าปูนที่ใช้กินกับหมาก ประเพณีเดิมของไทย เวลา แยกไปใครมาจะต้องต้อนรับด้วยการเชิญกินหมาก น้ำในข้อนี้จึงมีความหมายครอบคลุมถึงการมี

กิริยามารยาทในการต้อนรับแขกได้เป็นอย่างดี เป็นแม่บ้านที่มีความรอบคอบดูแลทุกสิ่งทุกอย่าง
ได้ดี น้ำใจ หมายถึง เป็นผู้ที่มีจิตใจอันประเสริฐ และน้ำคำ หมายถึง เป็นผู้มีความอ่อนไพเราะ

ทั้งเรือนสามและน้ำสี่ เป็นคำสอนที่ปลูกฝังลูกสาวชาวอีสานให้มีคุณสมบัติของ
แม่ศรีเรือน รักษาความงามทั้งภายนอกและภายใน จึงกล่าวได้ว่า “เรือนสามน้ำสี่” เป็นคำสอน
กุลสตรีอีสานจากรุ่นปู่ย่าตายายสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาคือภูมิรู้ ความรู้ และแนวทางการดำเนินชีวิตที่สั่งมาของคนในสังคม ภูมิปัญญา
ในภาษาและวัฒนธรรมอีสานได้สะท้อนเอกลักษณ์ทางภาษา ความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตที่เรียบง่าย
แต่งดงามของชาวอีสาน การเรียนรู้ภูมิปัญญาจึงเป็นการศึกษารากเหง้าทางวัฒนธรรมเพื่อนำไปพัฒนา
สู่ความเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม สามารถสร้าง “คุณค่า” และ “มูลค่า” จากองค์
ความรู้ต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงใช้เป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนเยาวชนให้สำนึกรักถิ่นฐาน
บ้านเกิด ภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และมีภูมิคุ้มกันทางสังคมเป็นอย่างดี

จากการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน และการเรียบเรียงองค์
ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมอีสาน สามารถสรุปได้ว่า นิทานเป็นข้อมูล
ทางคติชนที่สำคัญต่อท้องถิ่น สามารถถ่ายทอด สื่อสาร สั่งสอน สืบสาน และสร้างสรรค์ข้อมูล
สำคัญทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี หากผู้ที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญร่วมกันอนุรักษ์
และใช้ในบริบททางสังคมใหม่ ๆ ในปัจจุบัน จะทำเกิดพลังทางวัฒนธรรมขึ้น เช่น การคัดเลือก
นิทานประจำถิ่นไปจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา การรวบรวมนิทานประเภทต่าง ๆ จัดทำเป็น
หนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้านของท้องถิ่น การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยอาศัยคำบอกเล่าและ
นิทานพื้นบ้าน การจัดการท่องเที่ยวตามรอยนิทานพื้นบ้าน การประกวดเล่านิทาน และกิจกรรม
ต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อให้เกิดการตื่นตัวเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมต่อไป

บทที่ 5

บทบาทและการเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมของนิทานพื้นบ้าน อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ: สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์นิทานพื้นบ้าน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน และเสนอรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์จากกลุ่มประชากรในพื้นที่ศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยใช้แนวทางการศึกษาแบบคติชนวิทยา เป็นการรวบรวมนิทานพื้นบ้านซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ถ่ายทอดโดยวิธีมุขปาฐะ แล้วนำมาการจัดประเภทนิทานพื้นบ้าน วิเคราะห์ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้าน วิเคราะห์บทบาทของนิทานพื้นบ้านในสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน และนำเสนอรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 11 ตำบลของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ สรุปผลการศึกษาดังนี้

1. ภูมิสังคมและวัฒนธรรมอำเภอเกษตรสมบูรณ์

อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นชุมชนเก่าแก่ มีประวัติการตั้งถิ่นฐานยาวนาน มีโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์และเก่าแก่ มีพระพุทธรูปคู่บ้านคูเมืองที่ศักดิ์สิทธิ์ มีทรัพยากรป่าไม้ ภูเขาที่อุดมสมบูรณ์ มีบุคคลสำคัญที่ชาวเกษตรสมบูรณ์เคารพเทิดทูน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจแก่ชาวเกษตรสมบูรณ์ตลอดมา

อำเภอเกษตรสมบูรณ์เป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน 16 อำเภอของจังหวัดชัยภูมิ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดชัยภูมิ ห่างจากตัวจังหวัดตามทางหลวงแผ่นดินสาย 2037 ชัยภูมิ-แก้งคร้อ-ภูเขียว-เกษตรสมบูรณ์ ระยะทาง 102 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที

หรืออีกเส้นทางหนึ่ง ได้ตามทางหลวงแผ่นดินสาย 2037 ชัยภูมิ-หนองบัวแดง-เกษตรสมบูรณ์ ระยะทางประมาณ 84 กิโลเมตร หรือประมาณ 1 ชั่วโมงเศษ ทางรถยนต์ ห่างจาก กรุงเทพมหานคร 432 กิโลเมตร อาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอคอนสาร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอภูเขียวและอำเภอเมืองชัยภูมิ
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอเมืองชัยภูมิและอำเภอหนองบัวแดง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอหนองบัวแดง

ด้วยสภาพพื้นที่เป็นเขตภูเขาและอุทยาน อำเภอนี้จึงมีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับที่สองของจังหวัด ลักษณะภูมิประเทศตอนกลางของอำเภอเป็นที่ราบลุ่มสลับเนิน มีลำน้ำพรมไหลผ่านเหมาะแก่การปลูกข้าว ตอนเหนือของอำเภอเป็นที่ราบสลับเนิน เหมาะแก่การปลูกพืชไร่ ทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นพื้นที่ป่าไม้และแนวภูเขา เป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน โดยภูเขาค้างเป็นภูเขาที่สูงที่สุด มีความสูงประมาณ 996 เมตรจากระดับน้ำทะเล และบางส่วนเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติตาดโตน ทรัพยากรธรรมชาติของอำเภอก่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ทำให้เอื้อต่อฐานะ อาชีพ ความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของชาวเกษตรสมบูรณ์ แม้ว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดยังขาดการจัดการที่ดี และถูกต้อง ทำให้เกิดปัญหาขึ้นบ้างก็ตาม

การคมนาคมของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ แบ่งออกเป็นการคมนาคมเพื่อเข้าถึงอำเภอ และการคมนาคมในอำเภอ ดังนี้

1. การคมนาคมเพื่อเข้าถึงอำเภอ การคมนาคมเพื่อเข้าถึงอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีเส้นทางหลักคือทางรถยนต์ 2 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางจากตัวจังหวัดตามทางหลวงแผ่นดินสาย ชัยภูมิ-แก้งคร้อ-ภูเขียว-เกษตรสมบูรณ์ ระยะทาง 104 กิโลเมตร และเส้นทางตามทางหลวงแผ่นดินสาย ชัยภูมิ-หนองบัวแดง-เกษตรสมบูรณ์ ระยะทาง 84 กิโลเมตร

2. การคมนาคมภายในอำเภอ การคมนาคมภายในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีเส้นทางหลักคือทางรถยนต์ตามถนนสายภูเขียว-เกษตรสมบูรณ์-หนองบัวแดง และมีเส้นทางคมนาคมภายในอำเภอ ดังนี้

- 2.1 บ้านเปลือย-บ้านโนนฆ้อง ระยะทาง 12 กิโลเมตร
- 2.2 บ้านกำแพง-บ้านหนองโพนงาม ระยะทาง 30 กิโลเมตร
- 2.3 บ้านโนนคอก-บ้านห้วยยางคำ ระยะทาง 15 กิโลเมตร

ด้านการปกครองและประชากร อำเภอเกษตรสมบูรณ์แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 11 ตำบล คือ ตำบลบ้านยาง ตำบลบ้านหัน ตำบลบ้านเตือ ตำบลบ้านเป้า ตำบลกุดเลาะ ตำบลโนนคอก ตำบลสระโพนทอง ตำบลหนองข่า ตำบลหนองโพนงาม ตำบลบ้านบัว

และตำบลโนนทอง มีหมู่บ้านทั้งหมด 144 หมู่บ้าน

ชาวเกษตรสมบูรณ์มีวิถีชีวิตแบบชาวอีสานโดยทั่วไป ส่วนมากเป็นคนในท้องถิ่นเดิม ตำบลที่มีคนอพยพจากนครราชสีมาและจังหวัดอื่น ๆ มาก คือ ตำบลหนองโพนงาม รายได้ของประชากรในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ส่วนมากมาจากการเกษตร จากสถิติทะเบียนอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2560 ประชากรอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีจำนวน 23,540 ครัวเรือน ประชากรรวม 113,957 คน ชาย 57,368 คน และหญิง 56,607 คน

สถานที่สำคัญในอำเภอเกษตรสมบูรณ์มีอยู่เป็นจำนวนมาก การมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของอำเภอได้เป็นอย่างดี สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ อนุสาวรีย์พระไกรสิงหนาท วัดป่าพระเจ้าองค์ คือ พระธาตุกุดจอก พระธาตุท่าเติง (พระธาตุขวง) พระธาตุพิพวย พระธาตุบ้านเปือย (พระธาตุภูอัม) ใบเสมาบ้านพันลำ ภูคิง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ภูคุ้มข้าว (สวนรุกขชาติ 100 ปีกรมป่าไม้) ภูกระแต หาดน้ำพรหม (เขื่อนชลประทาน โนนเขวา) และเขื่อนห้วยกุ่ม

ประเพณีท้องถิ่นของเกษตรสมบูรณ์มีลักษณะเหมือนประเพณีอีสานทั่วไป ประเพณีพื้นบ้านที่สำคัญ ได้แก่ บุญแจกข้าวหรือบุญคุ้มข้าว (เดือนยี่) บุญข้าวจี (เดือนสาม) บุญพะเหวด (เดือนสี่) บุญสงกรานต์ (เดือนห้า) บุญบั้งไฟ (เดือนหก) บุญเข้าพรรษา (เดือนแปด) บุญข้าวสาก (เดือนสิบ) บุญออกพรรษา (เดือนสิบเอ็ด) และบุญกฐิน (เดือนสิบสอง)

2. การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม สามารถรวบรวมนิทานพื้นบ้าน แล้วนำมาถอดความเป็นภาษาถิ่นและภาษาไทยมาตรฐาน นิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้ในครั้งนี้มีจำนวน 226 เรื่อง สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

2.1 ประเภทของนิทานพื้นบ้าน สามารถจำแนกได้ 9 ประเภท ได้แก่ นิทานมุขตลก 112 เรื่อง นิทานอธิบายเหตุ 31 เรื่อง นิทานชีวิต 28 เรื่อง นิทานคติ 22 เรื่อง นิทานเรื่องผี 14 เรื่อง นิทานประจำถิ่น 9 เรื่อง นิทานเรื่องสัตว์ 6 เรื่อง นิทานศาสนา 2 เรื่อง และนิทานเข้าแบบ 2 เรื่อง

2.2 การวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานพื้นบ้าน เมื่อนำกฎศึกษาคำบริบทของนิทานพื้นบ้านมาวิเคราะห์โครงสร้างนิทานพื้นบ้านจะพบว่านิทานทุกเรื่องสอดคล้องกับกฎของการสร้างเรื่องเชิงเดี่ยว และเรื่องของความสมเหตุสมผล ส่วนกฎที่ไม่เคร่งครัด คือ กฎของฝ่าฝืนกฎของความสำเร็จของตำแหน่งต้นและตำแหน่งท้าย และกฎของการสร้างแบบอย่าง

2.3 ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้าน นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน 7 ด้าน ดังนี้

2.3.1 สภาพความเป็นอยู่ ประกอบด้วย ทำเลการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะบ้านเรือน การคมนาคม เครื่องมือเครื่องใช้ และอาหารพื้นบ้าน

2.3.1.1 ทำเลการตั้งถิ่นฐาน ชาวบ้านสร้างบ้านใกล้แหล่งน้ำ ใกล้ทุ่งนา รวมถึงใกล้ป่าและภูเขา ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

2.3.1.2 ลักษณะบ้านเรือน นิทานสะท้อนให้เห็นลักษณะบ้านใต้ถุนสูง หลังคามุงหญ้า ฝาเรือนทำด้วยไม้และใบตองกุง มีบันไดยกได้ ห้องนอนมีทั้งแบบแยกและแบบรวม และนอกชานเปิดโล่งเป็นที่พักผ่อนของคนในครอบครัว

2.3.1.3 การคมนาคม มีทั้งการคมนาคมทางบกและทางน้ำ

2.3.1.4 เครื่องมือเครื่องใช้ ประกอบด้วย เครื่องมือในการทำนา เครื่องมือจับปลา และเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป ดังนี้

2.3.1.4.1 เครื่องมือในการทำนา ได้แก่ ไถ และคราด

2.3.1.4.2 เครื่องมือจับปลา ได้แก่ ต้อน ไซ และช้อน

2.3.1.4.3 เครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป ได้แก่ ตะกร้า ตะลอม กะทอ และเสื่อ

2.3.1.5 อาหารพื้นบ้าน ประกอบด้วย อาหารคาว อาหารหวาน ผัก และผลไม้ ดังนี้

2.3.1.5.1 อาหารคาว ได้แก่ ลาบ ซอยห่าง แกง ต้ม แจ่ว ผัด คั่ว จี่ หมก และหม่า

2.3.1.5.2 อาหารหวาน ได้แก่ ข้าวกำลังน้ำอ้อย

2.3.1.5.3 ผัก มีทั้งผักที่สวนครัวและผักที่หาเก็บจากธรรมชาติ ผักสวนครัวที่ปลูกไว้ ได้แก่ พริก มะเขือ แตง กล้วย และหน่อไม้ ส่วนผักที่หาเก็บจากธรรมชาติ ได้แก่ ผักบุ้ง และหน่อไม้

2.3.1.5.4 ผลไม้ มีทั้งผลไม้ที่ปลูกไว้ คือ ขนุน และผลไม้ที่หาเก็บได้ตามทุ่งนาหรือป่าละเมาะ คือ พุทรา และมะเดื่อ

สภาพความเป็นอยู่ที่ปรากฏในนิทานชาวบ้านมีการตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ ทุ่งนา ป่า และภูเขา ซึ่งเหมาะแก่การอยู่อาศัย เป็นแหล่งประกอบอาชีพ และแหล่งหาอาหาร ลักษณะบ้านเรือนเป็นบ้านใต้ถุนสูงหลังคามุงหญ้า ฝาเรือนเป็นไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ มีทั้งห้องนอนแยกและห้องนอนรวม มีนอกชานเพื่อพักผ่อนหรือรับแขก และนอกชานสำหรับการซักล้าง มีบันไดอย่างง่ายที่สามารถยกออกได้ ซึ่งเป็นลักษณะของบ้านเรือนในอดีตที่หลงเหลืออยู่น้อย การคมนาคมมีทั้งทางบกและทางน้ำ พาหนะที่ใช้มีทั้งพาหนะที่ใช้ในอดีตและพาหนะที่ปรากฏในปัจจุบัน เครื่องมือเครื่องใช้มีทั้งเครื่องมือทำนา เครื่องมือจับปลา และเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป ซึ่งส่วนมาก

สามารถทำขึ้นเองในครัวเรือน อาหารพื้นบ้านนั้นชาวบ้านรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก มีการทำอาหารหลากหลายประเภท เนื้อสัตว์ที่นำมาประกอบอาหาร คือ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ และสัตว์ที่เลี้ยงไว้ ผักผลไม้ที่นำมารับประทานมีทั้งที่เก็บจากป่าและที่ปลูกไว้ในครัวเรือน

2.3.2 ลักษณะครอบครัว นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สะท้อนลักษณะครอบครัวของชาวบ้าน ประกอบด้วย ประเภทของครอบครัว การเลือกคู่ครอง การสู่ขอและการแต่งงาน ที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน และความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนี้

2.3.2.1 ประเภทของครอบครัว นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะครอบครัว 3 ประเภท โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครอบครัวขยาย ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวรวม

2.3.2.2 การเลือกคู่ครอง ผู้ใหญ่จะเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะเรียนรู้นิสัยใจคอกันได้ ชายหนุ่มสามารถไปพูดคุยกับสาวที่บ้านฝ่ายหญิงได้แต่ต้องอยู่ในสายตาผู้ใหญ่ การดูใจกันนั้นมักจะดูผู้ชายในช่วงทำนา คุณสมบัติสำคัญที่นำมาเป็นเกณฑ์ในการเลือกคู่ครอง ได้แก่ ความขยัน ความสามารถ และรูปร่างหน้าตา

2.3.2.3 การสู่ขอและการแต่งงาน เมื่อหนุ่มสาวตกลงปลงใจที่จะสร้างครอบครัวด้วยกันแล้ว ก่อนที่จะมีการสู่ขอและการแต่งงานจะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ใหญ่ฝ่ายชายจัดหาสินสอดทองหมั้น เรียกว่า “ค่าดอง” ฝ่ายหญิงหาของไหว้ผู้ใหญ่ เรียกว่า “เครื่องสมมา” งานแต่งงาน เรียกว่า “งานกินดอง” การไปร่วมงานแต่งงาน เรียกว่า “ไปกินดอง”

2.3.2.4 ที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน หลังจากจัดพิธีแต่งงานคู่แต่งงานส่วนมากจะอาศัยอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงจนกว่าจะมีทุนตั้งตัว มีลูก หรือมีความพร้อมที่จะแยกเรือนออกไป ในนิทานแสดงให้เห็นว่ามีทั้งการอยู่ร่วมเรือนกับญาติพี่น้องฝ่ายหญิง และการแยกเรือน

2.3.2.5 ความสัมพันธ์ในครอบครัว นิทานพื้นบ้านเกษตรสมบูรณ์แสดงให้เห็นว่าคนในครอบครัวใกล้ชิดสนิทสนมกัน ช่วยเหลือกันและกัน ความผูกพันในครอบครัวแน่นแฟ้น ถึงแม้ว่าลูกจะจากไปอยู่ที่อื่นก็ตาม

ลักษณะครอบครัวที่ปรากฏในนิทานส่วนมากเป็นครอบครัวขยาย รองลงมาคือครอบครัวเดี่ยว เนื่องจากสังคมอีสานมีการแต่งเขยเข้าบ้าน การเลือกคู่ครองจะพิจารณาจากความขยัน ความสามารถ ความดี และรูปร่างหน้าตา หนุ่มสาวชาวบ้านมักจะพบรักกันในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ศึกษาดูใจกันและช่วยเหลือกันในฤดูทำนา เมื่อเสร็จหน้านาก็มีการสู่ขอและแต่งงานกัน เมื่อแต่งงานแล้วคู่แต่งงานจะอาศัยที่บ้านฝ่ายหญิงร่วมกับพ่อตาแม่ยายจนกว่าจะมีความพร้อมในการแยกเรือนหรือการสร้างบ้านใหม่

2.3.3 การประกอบอาชีพ อาชีพของชาวบ้านที่ปรากฏในนิทานสามารถแบ่งออกเป็นอาชีพเกษตรกรรม อาชีพรับราชการ และอาชีพอื่นๆ ดังนี้

2.3.3.1 อาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำไร่

2.3.3.2 อาชีพรับราชการ อาชีพรับราชการที่ปรากฏในนิทานมีทั้งลักษณะอาชีพแบบในอดีตและอาชีพในปัจจุบัน ได้แก่ ทหาร นางสนม พยาบาล และนักการเมือง

2.3.3.3 อาชีพอื่นๆ ได้แก่ หมอพื้นบ้าน ค้าขาย รับจ้าง นายพราน และขอทาน

2.3.4 ประเพณี นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้กล่าวถึงประเพณีซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นประเพณีการทำบุญ และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ดังนี้

2.3.4.1 ประเพณีการทำบุญ นิทานพื้นบ้านกล่าวถึงการทำบุญบ้าน บุญพะแหวด และบุญกฐิน

2.3.4.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีที่พบในนิทาน คือ งานศพ ประเพณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าท้องถิ่นนี้เป็นสังคมที่นับถือศาสนาพุทธ มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในประเพณีต่างๆ ของท้องถิ่น

2.3.5 ความเชื่อ ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์สามารถแบ่งออกเป็นความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องโชคชะตา ความเชื่อเรื่องอมนุษย์ ความเชื่อเรื่องกำเนิดมนุษย์ และความเชื่ออื่นๆ ดังนี้

2.3.5.1 ความเชื่อทางศาสนา

2.3.5.1.1 ความเชื่อทางศาสนาพุทธ เน้นเรื่องการทำความดีละเว้นความชั่ว ชีวิตหลังความตาย คติเรื่องนรกสวรรค์ นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ได้สะท้อนความเชื่อทางศาสนาพุทธในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อว่ามนุษย์ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรม ยุติธรรมเสมอ

ความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เชื่อว่าทุกสิ่งไม่เที่ยงแท้ ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เป็นความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิด หรือระลอกชาติได้

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เชื่อว่าโลกนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือนรก มนุษย์ สวรรค์

ความเชื่อเรื่องบุญบารมี เชื่อว่าบุญบารมีเกิดจากการสั่งสมคุณงามความดี ผู้มีบุญจะอยู่ที่ไหนก็ปลอดภัยและมีสุข

ความเชื่อเรื่องเทวดา เชื่อว่าเทวดาเป็นเทพบนสวรรค์ สามารถลงมาเมืองมนุษย์ได้

2.3.5.1.2 ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ เป็นความเชื่อเรื่องฤาษีและจีปะขาวซึ่งเป็นนักบวชในศาสนาพราหมณ์

2.3.5.2 ความเชื่อเรื่องผี แบ่งเป็น ผีดี และผีร้าย ดังนี้

2.3.5.2.1 ผีดี เป็นผีที่คอยช่วยเหลือและทำประโยชน์แก่มนุษย์ ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ ผีนา ผีกองกอย และผีง่าม

2.3.5.2.2 ผีร้าย เป็นผีที่คอยหลอกหลอนและทำร้ายคน ได้แก่ ผีป่า ผีโพง ผีป่า และผีอินเห็น

2.3.5.2.3 ความเชื่อเรื่องโชคชะตา เชื่อว่าโชคชะตาของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้ว ไม่สามารถฝืนดวงชะตาได้ แบ่งออกเป็น ความเชื่อเรื่อง โชควาสนา ความเชื่อเรื่อง โหราศาสตร์ และความเชื่อเรื่อง การเสี่ยงทาย ดังนี้

ความเชื่อเรื่อง โชควาสนา คนเรามีวาสนาต่างกัน ไม่สามารถแข่งกันได้ ความเชื่อเรื่อง โหราศาสตร์ เชื่อว่าวิชาโหราศาสตร์ทำให้มนุษย์สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้

ความเชื่อเรื่อง การเสี่ยงทาย เชื่อว่าการเสี่ยงทายจะทำให้ได้คำตอบที่ต้องการ ความเชื่อเรื่อง อมนุษย์ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่มีบุคลิกลักษณะคล้ายมนุษย์แต่ไม่ใช่มนุษย์ อมนุษย์ที่กล่าวถึงในนิทานพื้นบ้าน คือ ยักษ์

ความเชื่อเรื่อง กำเนิดมนุษย์ มีดังนี้ 1. เกิดจากตะไคร่น้ำ 2. เกิดจากเทวดาสร้าง 3. เกิดจากเทวดาที่หมดบุญ 4. เกิดจากมนุษย์

ความเชื่อเรื่องอื่นๆ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังและของวิเศษ ความเชื่อเรื่องวิชาอาคม และความเชื่อเรื่องวาจาสิทธิ์

ความเชื่อของชาวบ้านมีความผสมผสานกันระหว่างพุทธ พราหมณ์ และผี มีความเชื่อเกี่ยวกับโชคชะตาว่าเป็นสิ่งที่กำหนดชีวิตมนุษย์ โชควาสนาไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือแข่งขันกันได้ เรื่องโหราศาสตร์เป็นที่พึ่งทางจิตใจของมนุษย์ อาจช่วยให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ และชะตาชีวิต ส่วนการเสี่ยงทายเป็นเรื่องของการหาคำตอบให้กับปัญหาบางประการของมนุษย์ มีความเชื่อเกี่ยวกับอมนุษย์ยักษ์เหมือนมนุษย์ที่มีขนาดใหญ่ คุร่าย และชอบกินเนื้อมนุษย์ และมี ความเชื่อว่ามนุษย์เกิดจาก ตะไคร่น้ำ เทวดาเป็นผู้สร้าง เทวดาหมดบุญลงมาเกิด และมนุษย์เป็นผู้สร้าง นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังและของวิเศษว่าจะช่วยป้องกันอันตราย และนำโชคกลับมาให้ เชื่อว่าผู้มีวิชาอาคมเป็นอยู่ยงคงกระพันและมักจะได้เป็นผู้นำของสังคม

และผู้มีวาจาสิทธิ์พูดอะไรจะเกิดเหตุการณ์เช่นนั้นทุกอย่าง ซึ่งความเชื่อเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิต กำหนดความคิด การกระทำ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ในสังคม

2.3.6 ค่านิยม ค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ได้แก่ ค่านิยมเรื่องความรัก ค่านิยมเรื่องความขยัน ค่านิยมเรื่องการเชื่อฟังผู้ใหญ่ ค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์ ค่านิยมเรื่องความกตัญญู ค่านิยมเรื่องความอดทน ค่านิยมเรื่องความสามัคคี ค่านิยมเรื่องความสันโดษ ค่านิยมเรื่องการยกย่องผู้มีวิชาความรู้และฉลาดหลักแหลม ค่านิยมเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ค่านิยมเรื่องการไม่เอาัดเอาเปรียบ และค่านิยมเรื่องการพูดปดปวยวาจา

2.3.7 บทบาทของสมาชิกในสังคม บทบาทของสมาชิกในสังคมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ แบ่งเป็น บทบาทของสมาชิกในครอบครัว บทบาทของผู้นำในสังคม บทบาทของผู้ได้บังคับบัญชา บทบาทของพระสงฆ์ บทบาทของพุทธศาสนิกชน บทบาทของครู บทบาทของศิษย์ และบทบาทของเพื่อน ผู้ใหญ่จะคอยแนะนำสั่งสอนและชี้แนวทางปฏิบัติตนให้แก่คนในครอบครัว พ่อแม่เป็นผู้ดูแล ส่งเสริม อบรมสั่งสอน และช่วยเหลือลูก ลูกมีหน้าที่เชื่อฟังคำสั่งสอนและทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ พี่น้องมีหน้าที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามียเป็นหัวหน้าครอบครัว ต้องเลี้ยงดูภรรยาให้สุขสบาย ส่วนภรรยาเป็นผู้ส่งเสริมและซื่อสัตย์ต่อสามี ผู้นำในสังคมทำหน้าที่ในการปกครอง ช่วยเหลือประชาชน และตัดสินใจความ ผู้ได้บังคับบัญชามีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่ง และช่วยเหลือผู้บังคับบัญชาด้วยความซื่อสัตย์ พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของคนในสังคม และเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พุทธศาสนิกชนมีบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และสืบทอดประเพณีต่าง ๆ ในสังคม ครูมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความเอาใจใส่ ศิษย์มีหน้าที่ตั้งใจเรียนและตอบแทนพระคุณครู ส่วนเพื่อนมีหน้าที่คอยแนะนำและให้กำลังใจในเวลาที่เพื่อนมีปัญหา และพลอยยินดีเมื่ออีกฝ่ายมีความสุข

2.4 บทบาทของนิทานพื้นบ้าน มี 5 ประการสำคัญ ได้แก่ ให้ความเพลิดเพลิน ช่วยระบายนามณ์เก็บกดคับข้องใจของชาวบ้าน เป็นเครื่องให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ เป็นเครื่องสะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้าน และเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกสำคัญทางวัฒนธรรม

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน และภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมอีสาน ดังนี้

3.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน จำแนกออกเป็น 9 ด้าน ได้แก่

3.1.1 ภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย การจับจองที่ดิน และการสร้างบ้าน สะท้อนให้เห็นการจัดการความรู้ของคนในท้องถิ่นในการเลือกสรรและผลิตวัสดุต่างๆ เพื่อนำมา

สร้างเป็นที่บ้านเรือน ซึ่งทรัพยากรต่างๆ ล้วนมีอยู่ในชุมชนทั้งสิ้น

3.1.2 ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ สะท้อนภูมิปัญญาด้านการหาของป่าล่าสัตว์ และกล่าวถึงอาชีพนายร้อยหรือพ่อค้าวัว

3.1.3 ภูมิปัญญาด้านเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านมีความหลากหลาย สามารถผลิตเองได้ในท้องถิ่น

3.1.4 ภูมิปัญญาด้านการแต่งกาย ในนิทานพื้นบ้านได้สะท้อนภูมิปัญญาด้านการแต่งกายทุกขั้นตอนของการผลิตเครื่องนุ่งห่ม ทั้งในชีวิตประจำวัน และโอกาสพิเศษ

3.1.5 ภูมิปัญญาด้านการถนอมอาหาร เนื่องจากพื้นที่ศึกษามีความอุดมสมบูรณ์ นิทานที่เล่าขานมักจะแทรกเรื่องการถนอมอาหารไว้เป็นจำนวนมาก

3.1.6 ภูมิปัญญาด้านความเชื่อและพิธีกรรม เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญ การทำบุญไหว้พระ ไหว้ผี และไหว้บรรพบุรุษ

3.1.7 ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค มีทั้งการใช้สมุนไพร การใช้คาถา การเป่ามนต์ การสวดมนต์ การพ้อนผีฟ้า การไล่ผีปอบ หรือการรักษาหลายรูปแบบร่วมกัน

3.1.8 ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม การเล่านิทานและการบันทึกนิทาน จึงเป็นภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรมที่สำคัญของท้องถิ่น

3.1.9 ภูมิปัญญาด้านดนตรีและการแสดง นิทานได้สะท้อนภูมิปัญญาด้านดนตรีและการแสดงของท้องถิ่นอีสาน เช่น เครื่องดนตรี การแสดงต่างๆ ทั้งในชีวิตประจำวัน การแสดงเป็นอาชีพ และการแสดงในโอกาสต่าง ๆ

3.2 ภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมอีสาน ประกอบด้วยองค์ความรู้ 7 เรื่อง ได้แก่

3.2.1 การตั้งชื่อลูกหลานของชาวอีสาน

3.2.2 คำเรียกเครือญาติ

3.2.3 คำวิเศษณ์

3.2.4 วัฒนธรรมการกิน

3.2.5 คติความเชื่อของชาวอีสาน

3.2.6 ประเพณีและวิถีปฏิบัติของชาวอีสาน (ฮีดสิบสองคองสิบสี่)

3.2.7 คำสอนกุสตรี้อีสาน (เรือนสามน้ำสี่)

4. การเสนอรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน

จากการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านและการสนทนากลุ่มเพื่อหารูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ สามารถสรุปรูปแบบการสืบสานได้ 4 ช่องทาง ดังนี้

4.1 การสืบสานโดยชุมชน หน่วยงาน อบต. ชุมชน ร่วมกันจัดกิจกรรมการเล่านิทาน และการรวบรวมข้อมูลปราชญ์ชาวบ้าน

4.2 การสืบสานโดยสถานศึกษา จัดทำสื่อการเรียนการสอนโดยคัดเลือกเนื้อหา นิทาน และความรู้ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ นิทานและภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน

4.3 การสืบสานโดยสื่อสารมวลชน วิทยุชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ นิทาน และภูมิปัญญาท้องถิ่น นักจัดรายการวิทยุควรแบ่งช่วงเวลาในการแทรกความรู้เรื่องนี้ในผังรายการ

4.4 การสืบสานแบบผสมผสานและมีส่วนร่วม บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมร่วมกันในโอกาสที่เหมาะสม เช่น ในงานประเพณี การจัดกิจกรรมกระชับความสัมพันธ์ ในชุมชน รวมถึงการนำเนื้อหา นิทานและภูมิปัญญาท้องถิ่นเผยแพร่ผ่านเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมของอำเภอ

การนำเสนอรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้านนั้น เป็นกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่องจากการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้าน แล้วนำไปจัดทำเป็นรูปแบบการสนทนากลุ่มเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2558 ผู้วิจัยร่วมกับผู้แทนในชุมชนได้จัดกิจกรรมสนทนากลุ่มร่วมกัน โดยดำเนินงานในรูปแบบของโครงการ “สืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” เพื่อนำเสนอผลการศึกษาวิจัย และหารูปแบบการสืบสานนิทานและภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกัน ปรากฏในรายงานผลการดำเนินงาน โครงการ ดังนี้

รายงานผลการดำเนินงาน

โครงการ “สืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ”

หลักการและเหตุผล

นิทานพื้นบ้านเป็นมรดกสำคัญทางวัฒนธรรมของชุมชน การเล่านิทานช่วยสร้างความสนุกสนาน ทำให้เกิดจินตนาการ ใช้เป็นสื่อในการอบรมสั่งสอน สะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้เป็นอย่างดี การเก็บรวบรวมนิทานพื้นบ้านจึงเป็นการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาต่าง ๆ ของท้องถิ่นไว้ให้เยาวชนได้ศึกษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้มีความรู้ เกิดความซาบซึ้ง และภาคภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิดของตน

โรงเรียนบุพพารามตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าว จึงได้จัดโครงการ “สืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” ขึ้น เพื่อส่งเสริมโอกาสการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการระหว่างนักวิจัย

ผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรทางการศึกษา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การหาแนวทางสืบสานเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อหารูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

ผู้รับผิดชอบโครงการ

โรงเรียนบุปผาราม ตำบลโนนกกอก อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ระยะเวลาดำเนินงาน

วันจันทร์ที่ 3 สิงหาคม 2558 เวลา 09.00-16.00 น.

สถานที่ดำเนินงาน

ห้องเกียรติยศ โรงเรียนบุปผาราม ตำบลโนนกกอก อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

เป้าหมาย

ผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรทางการศึกษา ผู้นำชุมชน นักวิจัย และปราชญ์ชาวบ้าน

จำนวน 21 คน

วิธีดำเนินงาน

1. เสนอโครงการเพื่อขออนุมัติ
2. ประสานงานผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. จัดกิจกรรม ดังนี้

3.1 การบรรยายเรื่อง “การสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย นางสาวธัญญา แสนสระ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาไทยศึกษามหาวิทยาลัยบูรพา

3.2 การเสวนา หัวข้อ “บทบาทของนิทานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์”

3.3 การอภิปรายเพื่อหารูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น
อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

4. ประเมินผลโครงการ
5. สรุปและรายงานผลโครงการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

โรงเรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ได้รู้รูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกิดการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

การประเมินผล

1. จากแบบสอบถาม
2. จากรายงานผลการอภิปรายและรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการจัดกิจกรรม

การจัดโครงการ “สืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” เป็นโครงการเสวนาทางวิชาการเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ศิษยานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล นักวิชาการ อาจารย์ นักวิจัย และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 21 คน ดังนี้

1. นายวัชรินทร์ ทองคนทา	ผู้อำนวยการโรงเรียนนุพพาราม
2. นายศุภฤกษ์ ศรีวิวัฒน์	ศิษยานิเทศก์
3. นายเสมอ ชินรัตน์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านบัว
(รัฐราษฎร์วิทยา)
3. นายสังเวียน ทองงาม	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโนนเห็ดไค
4. นางละม่อม กรุ่มรัมย์	รองผู้อำนวยการโรงเรียนโนนกอภิวิทยา
5. นายประมวด อวดกล้า	ครูชำนาญการ โรงเรียนโนนกอภิวิทยา
6. ด.ต.พินิจ บัววิชัยศิลป์	ข้าราชการบำนาญ และปราชญ์ท้องถิ่น

7. นายศุภชัย บุราณ	รองผู้อำนวยการโรงเรียนเกษตรสมบูรณ์ วิทยาคม
8. นายคำขวัญ ขวากภูเขียว	ครูชำนาญการ โรงเรียนโนนคอกวิทยา
9. นายคิลก อุตราช	ครูชำนาญการ โรงเรียนโนนคอกวิทยา
10. นายรังสฤษดิ์ แต่งชัยภูมิ	ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนนุปผาราม
11. นางสาวรัตน์ แต่งชัยภูมิ	ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนนุปผาราม
12. นางอรทัย แสนสระ	ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนนุปผาราม
13. นางสาวยุพาพัทธ์ ยศพิทักษ์	ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนนุปผาราม
14. นางจันทิมา สมบัติหลาย	ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลโนนคอก
15. นายสกล เป๊ะโคกสูง	ครู โรงเรียนนุปผาราม และปราชญ์ท้องถิ่น
16. นายธนาวุฒิ อุดมบัว	ครู โรงเรียนนุปผาราม และปราชญ์ท้องถิ่น
17. นายสายันต์ วังสระ	ตัวแทนผู้ให้ข้อมูล และนักเล่านิทาน
18. นายสำราญ โคตรโนนคอก	ตัวแทนผู้ให้ข้อมูล และนักเล่านิทาน
19. นายสมดี บัวสระ	ตัวแทนผู้ให้ข้อมูล และนักเล่านิทาน
20. นางสาวอรัญญา แสนสระ	ผู้วิจัย

เนื้อหาสำคัญของโครงการคือการเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น การเสนอแนะและเสนอรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ สามารถสรุปแนวทางการสืบสานได้ 4 ช่องทาง ดังนี้

1. การสืบสานโดยชุมชน หน่วยงาน อบต. ชุมชน ร่วมกันจัดกิจกรรมการเล่านิทานและการรวบรวมข้อมูลปราชญ์ชาวบ้าน
2. การสืบสานโดยสถานศึกษา จัดทำสื่อการเรียนการสอนโดยคัดเลือกเนื้อหา นิทานและความรู้ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ นิทานและภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน
3. การสืบสานโดยสื่อสารมวลชน วิทยุชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ นิทานและภูมิปัญญาท้องถิ่น นักจัดรายการวิทยุควรแบ่งช่วงเวลาในการแทรกความรู้เรื่องนี้ในผังรายการ
4. การสืบสานแบบผสมผสานและมีส่วนร่วม บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมร่วมกันในโอกาสที่เหมาะสม เช่น ในงานประเพณี การจัดกิจกรรมกระชับความสัมพันธ์ในชุมชน รวมถึงการนำเนื้อหา นิทานและภูมิปัญญาท้องถิ่นเผยแพร่ผ่านเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมของอำเภอ

ภาพกิจกรรมของโครงการ

ภาพที่ 58 ผู้อำนวยการ โรงเรียนนุฬารามเกล้าฯ เปิดงานและดำเนินรายการเสวนา

ภาพที่ 59 การบรรยายและการเล่นิทานพื้นบ้าน

ภาพที่ 60 การแสดงดนตรีพื้นบ้าน

ภาพที่ 61 กลุ่มเสวนาถ่ายภาพร่วมกัน

จากการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้าน และการสนทนากลุ่ม มีการเสนอรูปแบบการสืบสานนิทานพื้นบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ สามารถสรุปรูปแบบการสืบสานได้ 4 ช่องทาง ได้แก่ การสืบสานโดยชุมชน การสืบสานโดยสถานศึกษา การสืบสานโดยสื่อสารมวลชน และการสืบสานแบบผสมผสานและมีส่วนร่วม

หลังจากดำเนินการเสวนาเกี่ยวกับภูมิปัญญาและนิทานพื้นบ้านแล้ว ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหา
นิทานเพื่อมอบให้แก่ตัวแทนสถานศึกษา โรงเรียนบาล และสถานีวิทยุ เพื่อร่วมกันเผยแพร่ความรู้
เกี่ยวกับวิถีชีวิตและนิทานที่มีอยู่ในท้องถิ่น ดังภาพ

ภาพที่ 62 การมอบเนื้อหา นิทานให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทาน

ภาพที่ 63 กิจกรรมการเตรียมประกวดหมู่บ้านดีเด่น

ภาพที่ 64 พื้นที่ตลาดวิถีคนพรม

หลังจากติดตามผลการนำรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน ไปใช้ สามารถสรุปผลการดำเนินงานได้ ดังนี้

ตารางที่ 3 การติดตามผลการนำรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน ไปใช้

รูปแบบการสืบสาน	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงาน
1. การสืบสาน โดยชุมชน	หน่วยงาน อบต. ชุมชน ร่วมกันจัดกิจกรรมการเล่า นิทานและการรวบรวมข้อมูล ปราชญ์ชาวบ้าน	ชุมชนมีการรวบรวมข้อมูล ประวัติท้องถิ่นและข้อมูลทาง วัฒนธรรมเพื่อเก็บรักษา และ นำมาใช้ในการประกวดชุมชน ดีเด่นระดับจังหวัด ผู้ให้ข้อมูล : นายจิรวุฒิ โคตรโนนกกอก ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

ตารางที่ 3 (ต่อ)

รูปแบบการสืบสาน	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงาน
2. การสืบสานโดยสถานศึกษา	จัดทำสื่อการเรียนการสอนโดยคัดเลือกเนื้อหาניתานและความรู้ที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ניתานและภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน	สถานศึกษานำเนื้อหาניתานไปจัดกิจกรรมการอ่านหน้าเสาธง ผู้ให้ข้อมูล : 1. นายวัชรินทร์ ทองคนทา ผอ.โรงเรียนบุพผารามและโรงเรียนบ้านโนนเห็ดไค 2. นายสังคม เลิศขามป้อม ผอ.โรงเรียนบ้านเมืองกลางวิทยา 3. นางละม่อม กรุมรัมย์ รอง ผอ.โรงเรียนโนนออกวิทยา 4. นายศุภฤกษ์ ฤาชา รอง ผอ.โรงเรียนเกษตรสมบูรณ์วิทยาคม
3. การสืบสานโดยสื่อสารมวลชน	วิทยุชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ניתานและภูมิปัญญาท้องถิ่น นักจัดรายการวิทยุควรแบ่งช่วงเวลาในการแทรกความรู้เรื่องนี้ในผังรายการ	สถานีวิทยุออกอากาศניתานที่บ้านและเกร็ดความรู้ทางวัฒนธรรมอีสาน ผู้ให้ข้อมูล : นางเบญจพร เหลือสูงเนิน ผู้บริหารสถานีวิทยุเขาเขียวเรดิโอ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

รูปแบบการสืบสาน	วิธีการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงาน
4. การสืบสานแบบผสมผสาน และมีส่วนร่วม	บุคคลและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมร่วมกันใน โอกาสที่เหมาะสม เช่น ในงาน ประเพณี การจัดกิจกรรม กระชับความสัมพันธ์ในชุมชน รวมถึงการนำเนื้อหาบทานและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเผยแพร่ผ่าน เครือข่ายความร่วมมือทาง วัฒนธรรมของอำเภอ	หลายหน่วยงานร่วมกันจัด กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยแทรก เนื้อหาบทานและภูมิปัญญา ชาวบ้านเข้าไปด้วย ผู้ให้ข้อมูล : นางจันทิมา สมบัติหลาย ผอ.รพ.สต.โนนกกอก นางนันทิมา บัวคำ ครู ร.ร.บุปผาราม นางสุกัญญา ระภักดี ครู ร.ร.บ้านเมืองกลางวิทยา นายวัชรินทร์ ทองคนทา ผอ.โรงเรียนบุปผารามและ โรงเรียนบ้านโนนเห็ดไค นายสังคม เลิศขามป้อม ผอ.โรงเรียนบ้านเมืองกลาง วิทยา นายประไพ รัตนมงคล กำนันตำบลโนนทอง

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังที่กล่าวมา ได้นำไปสู่การค้นพบหลัก 3 ประเด็น คือ จำนวนนิทานพื้นบ้านที่ลดลง การนำนิทานพื้นบ้านไปใช้ประกอบการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้าน ดังนี้

1. จำนวนนิทานพื้นบ้านที่ลดลง ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลทุกตำบล ทำให้พบว่านิทานพื้นบ้านเริ่มลดน้อยลงเนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป การทำงานต่างถิ่น

เทคโนโลยีที่เข้ามาแทนที่นิทานและเรื่องเล่าของชาวบ้าน นิทานจึงอาจสูญหายไปตามกาลเวลา หากมีการส่งเสริมและฟื้นฟูเรื่องการเล่านิทานพื้นบ้านและนำไปใช้ประโยชน์ จะเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะนิทานเป็นมรดกสำคัญทางวัฒนธรรม เป็นเรื่องราวที่สะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวบ้าน จึงสมควรส่งเสริมให้มีการสืบสานนิทานพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้วัฒนธรรมยั่งยืน

2. การนำนิทานพื้นบ้านไปใช้ประกอบการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น นิทานเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม โดยธรรมชาติของนิทานจะมีอนุภาคที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่มีนิทานปรากฏอยู่ นิทานย่อมผ่านการกลั่นกรองจากความคิด ความรู้สึก ประสบการณ์ และจินตนาการของชาวบ้าน จนสร้างสรรค์ออกมาในเนื้อเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประจำถิ่น ตำนาน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ค่านิยม และมิติของสังคมเจ้าของนิทานนั้น ๆ เมื่อแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ามาในชุมชน ท้องถิ่นสามารถนำ “คุณค่า” ของนิทานมาสร้าง “มูลค่า” ได้ เช่น การสร้างแหล่งท่องเที่ยวโดยอาศัยตำนานหรือนิทานประจำถิ่นมาใช้ประกอบการบอกเล่าเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งในพื้นที่ศึกษาดังกล่าวมีการบันทึกนิทานหรือเรื่องเล่าประจำถิ่นไว้ ได้แก่ ภูกระแต ซึ่งมีวัดและถ้ำพระ ให้ชาวบ้านได้ขึ้นไปทำบุญและชมทัศนียภาพระหว่างภูแล่นคาบกับเทือกเขาเพชรบูรณ์ ภูคุ้มข้าวซึ่งมีพระพุทธรูปอยู่บนยอดภูที่มีลักษณะเหมือนกองข้าวเปลือก ห้วยพันลำที่ออกเสียงเพี้ยนมาจาก “พรานลำ” ด้วยมิติทางเศรษฐกิจดังกล่าวสามารถนำนิทานมาใช้ในการสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าจากการท่องเที่ยวหรือการขายสินค้าในชุมชนได้

3. การใช้ประโยชน์จากนิทานพื้นบ้าน เมื่อมีการรวบรวมและบันทึกนิทานไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปต่อยอดได้หลายทาง เช่น นำไปสร้างแบบเรียนท้องถิ่นศึกษา นำไปใช้ในการสอนเยาวชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกันในชุมชน การส่งเสริมสายสัมพันธ์สามช่วงวัย การจัดประกวดเล่านิทาน และกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนอีกมากมาย

การศึกษานิทานพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคติชนวิทยา ซึ่งมีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ผู้วิจัยพึงเก็บรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ข้อมูลทางคติชนเหล่านี้เป็นการเปิดเผยความรู้สึกนึกคิดของคนในกลุ่มสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเปรียบเสมือนมรดกทางสังคมที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นใหม่ และเป็นภูมิปัญญาทางวรรณกรรมที่สำคัญของท้องถิ่น อย่างไรก็ตามในการนำกลุ่คดีคาบรพของนิทานพื้นบ้านมาใช้วิเคราะห์โครงสร้างนิทานจะทำให้เข้าใจลักษณะของนิทานพื้นบ้านและสามารถวิเคราะห์นิทานในฐานะที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นได้อย่างมีแบบแผน

นอกจากนี้ การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะทำให้เกิดองค์ความรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในบริบททางสังคมปัจจุบัน เช่น การจัดทำชุดความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น การบริการด้านการท่องเที่ยว และนำไปส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อันจะทำให้มรดกทางภูมิปัญญาของท้องถิ่นกลายเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่ยังคงมีบทบาทและดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

ในทุกท้องถิ่นมีนิทานและเรื่องเล่าสืบต่อกันมา หากคนในท้องถิ่นให้ความสำคัญร่วมกันบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จะทำให้เรื่องราวต่าง ๆ ไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา การศึกษานิทานพื้นบ้านจึงเป็นทั้งการรวบรวม บันทึก ทำความเข้าใจ และร่วมสืบสานให้เกิดคุณค่าแก่สังคมต่อไป เมื่อพิจารณาถึงความเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านของนิทานในท้องถิ่นนี้ สามารถสรุปได้ว่าเป็นเรื่องราวที่สร้างสรรค์ ถ่ายทอด และสืบทอดในชุมชน ผ่านการเล่าจากประสบการณ์และจินตนาการของชาวบ้าน โดยกลั่นกรองจากความคิดออกมาเป็นนิทาน ดำเนินพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นำมาใช้ในการอธิบาย สั่งสอน สร้างสรรค์ ส่งเสริมจินตนาการ ส่งเสริมความสามัคคี ทำให้เกิดการรวมตัวทำกิจกรรมในชุมชนอย่างสร้างสรรค์และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้ ดังที่ สุกัญญา สุจฉายา (2556, หน้า 130) ได้กล่าวถึง การสร้างมูลค่าเพิ่มจากข้อมูลทางคติชนวิทยาตามแนว “คติชนสร้างสรรค์” ไว้ว่า

“...ต่อมาเมื่อแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ามาแพร่หลายมากขึ้น ข้อมูลคติชน โดยเฉพาะเรื่องเล่าพื้นบ้านจึงเป็น ‘คลัง’ และ ‘ต้นทุน’ สำคัญในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เมื่อแปร ‘คุณค่า’ ให้เป็น ‘มูลค่า’ ด้วย ส่งผลให้ข้อมูลคติชนมีบทบาทอย่างสำคัญในมิติเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเรื่องเล่าต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการชุบชีวิตอีกครั้งในท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจสร้างสรรค์และปรากฏการณ์โหยหาอดีต เรื่องเล่าธรรมดา ๆ จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วย ‘คิดปีก’ ให้แก่สินค้าได้โบยบินไปได้อย่างรวดเร็วในท่ามกลางการแข่งขันทางธุรกิจ ช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้างจุดขายที่แตกต่างให้แก่สินค้าในกลุ่มเดียวกันได้ในที่สุด สิ่งนี้อาจทำให้เราต้องหันกลับมามองเรื่องเล่าในมุมใหม่ เพราะ ‘เรื่องเก่ายังเก่าเสมอ’”

นอกจากนี้ การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้านจากการสนทนากลุ่มในกระบวนการวิจัย ทำให้เห็นถึงความตระหนักในคุณค่าของข้อมูลทางวัฒนธรรม มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกไว้มากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย เช่น บันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชื่อบ้านนามเมือง ประวัติการตั้งถิ่นฐานชุมชน การนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน การทำกิจกรรมสร้างสรรค์ของกลุ่มทำงานในชุมชน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านไปเล่าให้ชาวบ้านฟัง ชาวบ้านรวมตัวกันจัดกิจกรรมในงานบุญประจำหมู่บ้านและมีการเล่านิทาน รวมทั้งเล่าดำเนินพื้นบ้าน ทำให้เกิด

การจัดการความรู้ในระดับชุมชน ซึ่งหากมีการบันทึกหรือต่อยอดความรู้จะทำให้ข้อมูลมีพลังทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

จากการติดตามผลการนำรูปแบบการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้านไปใช้ในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ พบว่ามีกิจกรรมที่ได้รับการต่อยอดความรู้ ดังนี้

1. การสืบสานโดยชุมชน ผู้นำท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับการรวบรวมประวัติท้องถิ่นและข้อมูลทางวัฒนธรรมเพื่อเก็บรักษาและนำมาใช้ประกวดชุมชนดีเด่น ซึ่งผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการเรียบเรียงข้อมูลทางวัฒนธรรมของอำเภอเกษตรสมบูรณ์ ตำบลโนนกกอก และหมู่บ้านในตำบลโนนกกอก ประกอบด้วย ประวัติท้องถิ่น ชื่อบ้านนามเมือง และประเพณีพื้นบ้าน รวมถึงการแนะนำแนวทางการเผยแพร่ข้อมูลทางวัฒนธรรม โดยอาจทำเป็นหนังสือประจำหมู่บ้านเพื่อจัดพิมพ์เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนต่อไป

2. การสืบสานโดยสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและนิทานพื้นบ้าน โดยการจัดกิจกรรมอ่านนิทานหน้าเสาธง และการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอีสานไปต่อยอดทางวิชาการ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนทางด้านภาษาและวัฒนธรรม ให้นักเรียนมีความรู้และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันงดงามของท้องถิ่นต่อไป

3. การสืบสานโดยสื่อสารมวลชน ผู้บริหารสถานีวิทยุชุมชนได้นำนิทานพื้นบ้านไปเล่าออกอากาศทางวิทยุชุมชน รวมถึงเกร็ดความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำผลการศึกษาในครั้งนี้ไปปรับเป็นองค์ความรู้เพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน

4. การสืบสานแบบผสมผสานและมีส่วนร่วม ผู้แทนจากหลายหน่วยงานร่วมกันจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยแทรกเนื้อหาิทานและภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าไปในกิจกรรมนั้นด้วย เช่น กิจกรรมสงกรานต์ กิจกรรมวันผู้สูงอายุ บุญประเพณีพื้นบ้าน มีการเล่านิทานเล่าเกร็ดประเพณีอีสานในงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในงานวิจัยนี้

นอกจากการสืบสานภูมิปัญญาและนิทานพื้นบ้านอย่างค่อยเป็นค่อยไปในชุมชนแล้ว ยังพบว่าข้อมูลที่ได้เรียบเรียงอย่างเป็นระบบสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีกหลายทาง ไม่ว่าจะเป็นด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการนำนิทาน เรื่องเล่า คำานานพื้นบ้านไปประกอบการบรรยายแหล่งท่องเที่ยว จัดเส้นทางท่องเที่ยว การส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน การสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือของเครือข่ายที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ขยายไปถึงผู้สนใจศึกษาเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อร่วมผลักดันข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร ต่อยอดสู่การศึกษา ชุมชน ภูมิปัญญา และการสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กิ่งแก้ว อัคราการ (2519, หน้า 119-121) ได้

กล่าวถึง ความสำคัญและบทบาทของนิทานพื้นบ้าน ไว้ว่า นิทานเป็นเรื่องรอยของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีต และเป็นเครื่องระบายความเก็บกดและเป็นการแสดงออกของจิตใต้สำนึก ซึ่งตามปกติแล้วเป็นพฤติกรรมที่ไม่สามารถกระทำได้ และถือเป็นความผิดร้ายแรงหากมีการกระทำเกิดขึ้น มีบทบาทในการให้ความเพลิดเพลิน ช่วยใช้เวลาว่างหรือการทำงานผ่านไปโดยไม่น่าเบื่อ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มได้ดีขึ้น เป็นเครื่องให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ และเป็นเครื่องปลูกฝังจริยธรรมและรักษายุทธศาสตร์ของสังคม และแนวคิดของ ศีราพร ฐิตะฐาน (2539, หน้า 215) ที่กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมของตัวละครในนิทานเป็นสิ่งสะท้อนค่านิยมและความคิดของคนในสังคมนั้นๆ เพราะคนในสังคมเป็นผู้แต่งนิทานขึ้นมา และในสังคมหนึ่งอาจมีความคิดสองกระแสที่ดูจะขัดแย้งกัน แต่ดำเนินไปพร้อมๆ กันได้ โดยเฉพาะสังคมที่อยู่ในระยะหัวเลี้ยว หัวต่อจากสังคมประเพณี (Traditional society) ไปสู่สังคมสมัยใหม่ (Modern society) ค่านิยมเดิมบางส่วนยังคงได้รับการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป นับเป็นส่วนหนึ่งของการอบรมระเบียบสังคม ดังนั้น นิทานของแต่ละยุคสมัยจึงมักจะแฝงแง่มุมทางสังคมที่น่าสนใจของสมัยนั้นๆ ไว้ได้เสมอ เมื่อนิทานพื้นบ้านได้รับการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีการศึกษาวิเคราะห์ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมแล้ว นิทานพื้นบ้านก็จะมามีบทบาทและพลังทางวัฒนธรรม ดังที่ รัช ปุณโณทก (2546, หน้า 12-15) กล่าวถึง บทบาทของวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีต่อสังคมไว้ว่า วรรณกรรมพื้นบ้านมีอิทธิพลต่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านโดยตรง มีอิทธิพลต่อการอธิบายความเป็นมาของชุมชนและเผ่าพันธุ์ เป็นสื่อกลางระหว่างบ้านกับวัด มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในสังคม และมีอิทธิพลต่อศิลปะพื้นบ้าน

ด้วยบทบาทและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการศึกษาและสืบสานอย่างสร้างสรรค์ จึงนับได้ว่านิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์เป็นข้อมูลสำคัญทางวัฒนธรรมอันมีค่าของท้องถิ่น ควรแก่การอนุรักษ์ให้ยั่งยืน มีรูปแบบการสืบสานให้เกิดประโยชน์ด้านต่างๆ ในพื้นที่ และใช้ต่อยอดให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “นิทานพื้นบ้านกับการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ” ทำให้พบสิ่งที่จะต้องมีการค้นคว้าต่อไปในประเด็นทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. การศึกษานิทานพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน
2. การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นรูปแบบอื่น เช่น ผญา ขะลำ การทำขวัญ เป็นต้น
3. การศึกษาบทบาทขององค์กรต่าง ๆ ในการสนับสนุนส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านให้

เกิดมูลค่าเพิ่มในสังคมยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์

บรรณานุกรม

- กมลมาลย์ คำแสน. (2542). *การศึกษาพัฒนาภาษิตอีสานตามแนวทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม เพื่อการสอนวรรณกรรมท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา การสอนภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กองเหรียญ ตำราญ. (2557, 27 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- กิ่งแก้ว อรรถถาวร. (2519). *เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ 184 คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู.
- กิ่งแก้ว อรรถถาวร. (2520). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2516). *คติชาวบ้าน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สมาคมภาษา และหนังสือแห่งประเทศไทย.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2542). หน่วยที่ 1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคติชนวิทยา ใน *เอกสารการสอน ชุดวิชาภาษาไทย 8* (พิมพ์ครั้งที่ 4) (หน้า 48). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- คำ แดงนกขุ้ม. (2557, 27 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- คำภา สวัสดิ์ศรี. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- จันทา วงษ์สระ. (2558, 2 มกราคม). สัมภาษณ์.
- จารุณี กองพลพรหม. (2516). *คุณค่าคติชาวบ้านเมืองเก่า*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุณี กองพลพรหม. (2522). *วิเคราะห์นิทานชาวบ้านอีสานจากสามหมู่บ้าน*. กาลสินธุ์: จินตทัศน์การพิมพ์.
- จารุณี กองพลพรหม. (2530). *คติชาวบ้าน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2522). *วิเคราะห์นิทานอีสานจากสามหมู่บ้าน*. มหาสารคาม: ศูนย์ศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). *คติชาวบ้าน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). *ภูมิปัญญาอีสาน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มหาสารคาม: โครงการตำรา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- เจือ สตะเวทิน. (2527). *ตำราร้อยแก้ว*. กรุงเทพฯ: สุทธิสารการพิมพ์.
- ใจ โคตรโนนกกอก. (2557, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์.

- ชม ชื่นเชียว. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ชื่น วิไลพร. (2546). รายงานการวิจัยเรื่อง ผลยากับชีวิตท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ถวิล เนตรนคร. (2557, 27 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ทองจันทร์ ระภักดี. (2557, 25 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ทองเต็ม ถนอมชีพ. (2557, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ทองพัด แสนสระ. (2558, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ทองหล่อ คำศรีสุข. (2557, 24 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ทัศนีย์ ทานตวนิช. (2523). การศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียง (ระยะที่ 2) วรรณกรรมจากตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย และตำบลบ้านเพ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.
- ที่ว่ากล่าวอำเภอเกษตรสมบูรณ์. (2542). ข้อมูลอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ. ชัยภูมิ: ที่ว่ากล่าวอำเภอเกษตรสมบูรณ์.
- ไทย อินตาหามแห. (2558, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ชวีช ปุณโณทก. (2525). วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชวีช ปุณโณทก. (2546). วิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงเปรียบเทียบ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชำระ จิตการณ. (2558, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นิตดา สุนทอง. (2540). การวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน จากตำบลตาตอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิสารัตน์ หวานชะเอม. (2558). ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บันหา ศรีเมืองกลาง. (2557, 25 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- บัวเรียน ลีคุณ. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- บัวลี บัวละคร. (2557, 25 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- บุญเต็ม ก้อนเงิน. (2558, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- บุญถม งามภูเขียว. (2557, 25 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- เบญจพร เหลือสูงเนิน. (2557, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์.

- ประคอง นิมนานเหมินทร์. (2538). ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตไทย ใน *รายงานการสัมมนา เรื่อง ภูมิปัญญาไทยในภาษาและวรรณคดี* (หน้า 32-38). กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ.
- ประคอง นิมนานเหมินทร์. (2543). นิทานพื้นบ้านศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประจักษ์ สายแสง. (2516). *วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย*. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร.
- ประเทือง วงศ์รัตน์. (2525). *รายงานการวิจัยเรื่อง วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลโรงช้าง อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครูพระนคร.
- ประมวญ ดิลคินสัน. (2521). *คติชนชาวบ้าน: การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล.
- ประยูร สอนนา. (2557, 25 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ประเวศ วะสี. (2534). การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่นใน *สรุปผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญากับการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรม* (หน้า 56-58). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปรีชา อุตระกุล. (2520). *วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา*. ปรินิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปาน คำโนนกกอก. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ปุ่น บัวสระ. (2557, 24 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- พนอง โครโนนกกอก. (2557, 27 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- พรศิริ ศรีอระพิมพ์. (2551). *การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านการแสดงหมอลำผญา จังหวัดมุกดาหาร เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พรสวรรค์ สุวรรณศรี. (2547). *การวิเคราะห์คุณค่า การดำรงอยู่ และการสืบทอดผญาอีสาน*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พิรุณรัตน์ เขตจัตุรัส. (2547). *การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์กับชื่อลายผ้ามัดหมี่ของบ้านหนองบัวเพ็ง อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ในเชิงคติชนวิทยา*. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มณฑา อัดโน. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- มิ่งขวัญ ชนไฟโรจน์. (2551). *แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาเอกลักษณ์และขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์กูลาในภาคอีสาน*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ลา กองพันธุ์. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ลำไย คลังระหัด. (2558, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- วรรณ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน. (2531). *ศิลปวัฒนธรรม. ฉบับพิเศษ, พื้นถิ่นพื้นฐาน : มิติใหม่* ของคติชนวิทยา และวิถีชีวิตสามัญของ "พื้นบ้านพื้นเมือง". กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- วิชัย กงชัยภูมิ. (2557, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- วิสิทธิ์ บัวสระ. (2558, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- วุฒิศักดิ์ บัวสระรัตนพร. (2557, 27 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- ศรีสุดา เอื้อนครินทร์. (2520). *วรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไทย ตำบลเรณู จังหวัดนครพนม*. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศาริสา สุขคง. (2559). *นิทานพื้นบ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 35(3), 125-133.
- ศิราพร ฐิตะฐาน ฅ ถलग. (2558). *บทสังเคราะห์เรื่องเล่านิทานพื้นบ้านไทย: การนำไปประยุกต์ใช้ และ 'พื้นที่ทางสังคม' ในปัจจุบัน ใน เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง* (หน้า 65-72). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศิราพร ฐิตะฐาน ฅ ถलग. (2539). *ในท้องถิ่นนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศิลา ศรีเมืองกลาง. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- สง่า บัวสระ. (2558, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- สนัด หมวดขุนทด. (2558, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- สมจิตร ถนอมชีพ. (2557, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์.

- สมบุรณ์ บัวสระ. (2557, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- สมพงษ์ ช่วยนิยม. (2537). *การศึกษานิทานชาวบ้านตำบลลอง อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช*.
 ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย,
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมสันต์ บุตรโคตร. (2557, 25 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- สมาน คุรุวงษ์. (2557, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- สายัณฑ์ วังสระ. (2557, 5 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2536). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2536). *โครงสร้างและระบบการบริหารงาน วัฒนธรรมในส่วนภูมิภาค*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2541). *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยใน การจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- สำรอง นิลไศล. (2558, 6 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- สำราญ โครตโนนกกอก. (2558, 2 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ลำลี รักสุทธิ. (ม.ป.ป.). *พจนานุกรมภาษาอีสาน = ไทยกลาง*. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สืบพงศ์ ธรรมชาติ. (2539). *รายงานการวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตชาวไทยภาคใต้จากเพลงกล่อมเด็ก อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สืบพงศ์ ธรรมชาติ. (2540). *วรรณกรรมเฉพาะท้องถิ่น*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2549). *พิธีกรรม ดำเนิน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย*.
 กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาติ โคจ้านงค์. (2557, 24 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2524). *รายงานการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์สาระเพลงกล่อมเด็กภาคใต้*.
 สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- สุพัตรา ปีมะนาว. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- สุรณี แก้วกลม. (2551). *การปริวรรตและวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านอีสานเรื่องทำท้าวเลื่อนนำ
 ลับบัวคอโนดาต จังหวัดอุบลราชธานี*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- เสน่ห์ จามริก. (2532). *แนวทางพัฒนาการศึกษาไทย: บทวิเคราะห์เบื้องต้น*. *วารสารการศึกษา
 แห่งชาติ*, 24(1), 20-32.

- เสริฐ ผามะนาว. (2557, 27 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- เสริ พงศ์พิศ. (2529 ก). *คืนสู่รากเหง้า*. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.
- เสริ พงศ์พิศ. (2529 ข). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เสวลักษณ์ อนันตสานต์. (2548). ขบวนการล่าแม่มด: ความมงงายหรือความบ้าคลั่ง.
วารสารรามคำแหง, 22(3), 40-54. /
- หอม แสนสระ. (2558, 2 มกราคม). สัมภาษณ์.
- หัน แก้วสุริวงศ์. (2557, 23 ตุลาคม). สัมภาษณ์.
- อนุমানราชชน, พระยา. (2510). *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสภา.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2556). เรื่องเล่าพื้นบ้านกับการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์
และการท่องเที่ยวท้องถิ่นในภาคกลาง. *วารสารอักษรศาสตร์*, 42(2), 130.
- อรัญญา แสนสระ. (2546). *วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตำบลโนนกกอก อำเภอเกษตรสมบูรณ์
จังหวัดชัยภูมิ*. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อิม แก้วศิริ. (2558, 5 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- อุษา ช่วยบำรุง. (2550). *ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้.
ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.*
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2536). คำชี้แจง ใน *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท* (หน้า 26).
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2539). *ภูมิปัญญาทักษิณ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2543). *ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของ
ชาวบ้านไทย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอี่ยมพร จรนามล. (2556). *โลกทัศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*, 1(3), 28-38.
- Olrik, A. (1965). *The study of folklore*. Englewood Cliffes, N.J.: Prentuce-Hill.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เนือหานิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

นิทานพื้นบ้านอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 226 เรื่อง เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมด้วยตนเองจากผู้ให้ข้อมูลในทุกตำบลของพื้นที่ศึกษา จำนวน 45 คน นำมาจำแนกตามรูปแบบนิทานเป็น 9 ประเภท เรียงลำดับประเภทตามจำนวนเรื่องจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1. นิทานมุขตลก	จำนวน 112 เรื่อง
2. นิทานอธิบายเหตุ	จำนวน 31 เรื่อง
3. นิทานชีวิต	จำนวน 28 เรื่อง
4. นิทานคติ	จำนวน 22 เรื่อง
5. นิทานเรื่องผี	จำนวน 14 เรื่อง
6. นิทานประจำถิ่น	จำนวน 9 เรื่อง
7. นิทานเรื่องสัตว์	จำนวน 6 เรื่อง
8. นิทานศาสนา	จำนวน 2 เรื่อง
9. นิทานเข้าแบบ	จำนวน 2 เรื่อง

การถอดความนิทานมุขปาฐะเป็นสำนวนนิทานภาษาถิ่น ผู้วิจัยใช้วิธีถ่ายเสียงโดยใช้วรรณยุกต์ให้ตรงกับสำเนียงของผู้ให้พูด แล้วนำมาถอดความเป็นภาษาไทยมาตรฐาน โดยใช้วิธีแปลให้มีความหมายและสรรพนามต่าง ๆ ให้ตรงหรือใกล้เคียงกับสำนวนนิทานภาษาถิ่นมากที่สุด

ส่วนการจัดประเภทนิทาน นิทานในประเภทเดียวกันบางเรื่องมีสาระเหมือนกันแต่ผู้เล่าตั้งชื่อนิทานต่างกัน นิทานในลักษณะนี้แม้จะมีชื่อต่างกันก็ถือว่าเป็นเรื่องเดียวกันแต่ต่างสำนวนกัน ส่วนในบางประเภทมีชื่อเดียวกันแต่สาระต่างกัน ในกรณีนี้ไม่ถือว่าเป็นเรื่องเดียวกัน และการให้หมายเลขกำกับหน้านิทานแต่ละเรื่องเพื่อการอ้างอิงนั้นจะเรียงติดต่อกันไปจนหมดข้อมูล นิทานทั้ง 226 เรื่อง มีดังต่อไปนี้

นิทานมุขตลก

นิทานมุขตลกที่รวบรวมได้ สามารถแบ่งออกเป็น มุขตลกนักบวช มุขตลกคนเจ้าปัญญา มุขตลกคนพิการ มุขตลกครอบครัว และมุขตลกทั่วไป ดังนี้

มุขตลกนักบวช จำนวน 37 เรื่อง

1. หลวงพ่อหวงคาย (สำนวนที่ 1)

ที่บ้านลิเป็นบุนกฐิน หลวงพ่อยากได้ค่ายหลายเลยบอกให้เณรน้อยปลูกเจ้าของแต่เช้า “มืออื่นเช่าเจ้าปลูกข่อยแต่เช่าแค้นน้อยเอ๊ย” พอสามทุ่มเณรน้อยกะตีปึกเห็นไก่ตัวหวงพอ หลวงพอกะฟ้าวดินบอกเณรน้อยเฝ้าไว้ เณรถามว่าหลวงพอสไปหญิงแต่เด็กแท้ หลวงพอกะอูงอ

ออกจากวัดไปปล่อยอุ้มหมากพริกถ้าให้มันแฉิ่ง เขากะลุกขึ้นมำหนึ่งเข้าเตียมเนี้ยวกิน ตั้งไฟขึ้น หัวหลวงพอได้อุ้มหมากพริกเหลี่ยม โมง ๆ ยุ ทีนี้ซุ่มเฮ็ดกับเขากะลั้งมำเก็บหมากพริก เขากะหยิกไปหานวยลิซังคือ หยิกถึกหัวหลวงพอวาแมนหมากพริกกะเล็ยสิปิดเอา ซากจันวาหลวงพอหัวควัน เขาพำกันวา “หมากพริกคือเป็นจิงซันน้อ มำหญาบมำเหนียวแท้วะ” หลวงพ่อย่านเขาดิงหัวหลายทั้งย่านคันเห็นหน้ากะฟาวแลนหนีไปวัดหมาแลนคุ่มหน้าคุ่มหลังกัศผ้าสบงหลวงพอขาดเบ็ด เน็รน้อยเห็นหลวงพอแลนหนีมำกะหัวเราะวาสนันตี

ถอดความ

ชาวบ้านจะจัดงานบุญกฐิน หลวงพ่อยากได้ค้ายมากจึงบอกให้เน็รน้อยปลุกแต่เช้า พอสามทุ่มเน็รน้อยก็ตีปิกแทนไก่หลอกหลวงพ่อ หลวงพ่อรีบตื่นบอกเน็รน้อยเฝ้าวัด เน็รถามว่าหลวงพ่อจะไปทำอะไรตอนดึก หลวงพ่อเดินออกจากวัดไปซ่อนที่พุ่มร้านฟักรอให้สว่าง เขาก็ลุกขึ้นมาล้างข้าวเตรียมอาหาร ดิดไฟขึ้นเห็นหัวหลวงพ่อสว่างวาบ ๆ พวกทำกับข้าวลงมาเก็บพริก เขาหยิกไปหาลูกที่น้อร่อย หยิกถูกหัวหลวงพ่อนึกว่าเป็นพริกก็เลยเด็ด กระซากจนหลวงพ่อหัวทิม เขาพำกันพูดว่า “พริกอะไรเป็นแบบนี้ ทำไมหยาบและเหนียวจัง” หลวงพ่อกลัวเขาดิงหัวมาก ทั้งกลัวคนเห็นหน้า จึงรีบวิ่งหนีกลับวัด หมาวังตามรุมกัศผ้าสบงหลวงพ่อจนขาดหมด เน็รน้อยเห็นหลวงพ่อวิ่งหนีมาก็หัวเราะลั่นเลย

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

2. หลวงพ่อบุญกา (ตำนานที่ 2)

เพินตายอยู่ในบ้าน หลวงพ่อยากได้ค้ายกะเล็ยบอกเน็รน้อยไว้ว่า “ตั้งแต่ค้ำพริกขึ้นให้ปลูกข่อยเดือนน้อย” พื่อหลวงพ่อกลับได้จกนอยเน็รน้อยกะเล็ยเอาเทียนไปไว้เทิงต้นตาลแล้วบอกหลวงพ่อกว่า “ค้ำพริกขึ้นสูงฮอดปายตาลแล้วคับหลวงพ่อ” หลวงพ่อกะฟาวลูกตั้งตั้งแดงโตไปฮอดเสี้ยนง้านต่อนก้างเด็กละเนาะ โอัยหลวงพ่อยากอ้ายหลายญอนวาอยากได้ค้ายเนาะ คันลิคั้นไปวัดกะอยากอ้ายเน็รน้อย ฟ้างชี้ตำญางเลาะไปเลาะมำกะเล็ยตัดลินใจ “เอ้าวะ น้อนแม่มั่นในน้อมบักพริกนี้ละ” วาแล้วหลวงพ่อกะเขาไปน้อนในน้อมบักพริก น้อนหลับนุในนั้นจันฮอดญามมือเช้า สมัยกอนญามเป็นงานหญิงเพินกะปลูกปลูกหลานลุกขึ้นมำหนึ่งเข้าหนึ่งนำเตเด็กเนาะ ฟายพูถ่ากะวา “บักพริกขี้บได้ปิดเตอ อีนางมั้งไปเอาบักพริกมำปอกจกชีห่านวยลิซัง” หลานกะเล็ยลั้งไปอุมบักพริกแล้วถามวา “เอ้านวยจิงได้แม่อู” แม่อูกะวา “เอ้านวยออน ๆ ขนหน้อย ๆ นั้นละมันจิงลิแซบ” หลานกะค้ำไปค้ำมำถึกหัวหลวงพ่อ หลวงพ่อย่านหลายกะเล็ยแลนหนีกลับวัด หมาเฮาไปน้ำท้างแตกโคบ ๆ เสียงคันแลนน้ำกันแซ้ว ๆ มำจันวาฮอดวัด ไร่บ้านบ่เห็นไปกะวาแมนผีเล็ยพำกันกลับไปเฮ็ดจันตอนนอกจากเน็รน้อยแล้วกะเล็ยบ่มีใผฮู้ว่าหลวงพ่อโลกหลายปีนั้น

ถอดความ

มีคนตายอยู่ในหมู่บ้าน หลวงพ่ออยากได้กายก็เลยบอกเณรน้อยไว้ว่าถ้าดาวเพ็ชร์ขึ้นให้ปลุกหลวงพ่อด้วย พอหลวงพ่อหลับได้นิดหน่อยเณรน้อยก็เลยเอาเทียนไปไว้บนต้นตาลแล้วบอกหลวงพ่อด้วยว่าดาวเพ็ชร์ขึ้นสูงถึงยอดตาลแล้ว หลวงพ่อรีบลุกแต่งตัวไปถึงบ้านงานตอนกลางดึก หลวงพ่อยายมากเพราะอยากได้กาย ถ้าจะกลับวัดก็อายเณร ขี้หูขี้ตาเดินวนไปมาก็เลยตัดสินใจนอนในพุ่มร้านพัก ว่าแล้วหลวงพ่อก็เข้าไปนอนในร้านพัก นอนหลับอยู่ในนั้นจนถึงเช้า สมัยก่อนเวลาเป็นงานอะไรชาวบ้านจะปลุกลูกหลานลุกขึ้นมาหุงหาอาหารแต่เช้ามีด คนแก่บอกว่ายังไม่ได้ปลุกลูกพักให้หลานสาวไปเอาไฟมาปลอกสักสี่ห้าลูก หลานก็เลยลี้ไปที่พักแล้วถามว่าเอาลูกแบบไหน ขยายก็บอกว่าเอาลูกอ่อน ๆ ขนน้อย ๆ มันจึงจะอร่อย หลานคลำไปคลำมาถูกหัวหลวงพ่อ หลวงพ่อกลัวมากจึงวิ่งหนีกลับวัด หมาเห่าไปตามทาง มีเสียงคนวิ่งตามมากมาย ชาวบ้านไม่เห็นใครนึกว่าผีหลอกก็เลยกลับไปทำงานต่อ นอกจากเณรน้อยแล้วก็ไม่มีใครรู้ว่าหลวงพ่อโลภมากขนาดนั้น

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

3. หลวงพ่อหวงกาย (สำนวนที่ 3)

เพิ่นมันต์หลวงพ่อดีตางบ้าน เขาสิทอดบั้งสุกุล ไร่บ้านเอาของถวายให้ปู่คือกัน เพิ่นกะเอ้าม้าทำนน้ำหลายเต้ แต่ละท้องกะสิมีกะตาขันไว้ กะตานี้ของพูนี่ กะตานั้นของพูนั่น หลวงพ่อกะเลี้ยงไว้แล้วละวาสิเอ้าอันใด หลวงพ่อดแต่ละองค์กะหมายตาไว้ดั้นกัน ไปดองกันม้าชั้นเหลว ออกมาได้หลายจันว่าเทศน์ผิดเทศน์ถัก “เอออันนั้นมาตี เอออันนี้ไปให้คนอื่นสาละนะ แมเอ๊ย”

ถอดความ

คนนิมนต์หลวงพ่อดีตางหมู่บ้าน เขาจะทอดบั้งสุกุล ชาวบ้านเอาของถวายให้ไม่เหมือนกัน เขาเอาของมาถวายทานให้จำนวนมาก แต่ละท้องจะมีตะกร้าคันไว้ ของคนนั้นของคนนี้ หลวงพ่อดเลี้ยงไว้แล้วว่าจะเอ้าอันไหน หลวงพ่อดแต่ละรูปหมายตาไว้ดองกันมาอยากได้มากจนเทศน์ผิดเทศน์ถัก “เอออันนั้นมาตี เอออันนี้ไปให้คนอื่นละนะ แมเอ๊ย”

นางบุญถม งามภูเขียว

187 หมู่ 5 ตำบลบ้านหัน

4. หลวงพ่อบั๊กมี (สำนวนที่ 1)

มีอนึ่งมีคันต้าย หลวงพ่อกับเณรน้อยพากันไปสวดมนต์ไ้บ้าน เพิ่นตั้งเมืองคูนญ้ามมือแล้ง หลวงพ่อดเห็นบั๊กมีอยากกินหลายเลยให้เณรน้อยกลับไปก่อน ไปลี้กินบั๊กมีอยู่ในห้องคั้นเดี่ยว แล้วปวดขี้เต้ ขี้แตก หาจี่ไซเสี้ยนไซซ้าน ไปหม่องได้มีแต่ขี้ หลวงพ่อดขี้เดียวหลายเลยไปลีน้อนยุเท็งคือ พอดอดขอนแก่นแจ้งให้บ้านพักันลุกขึ้นมาเตรียมอาหาร เห็นแต่ขี้ เลยพากันวาพุดันออกมาเฮ็ดจังซี่

กะพำกั้นเมียนจันวาแล้ว บัดหลวงพ่อกำลังหว่าสิ่งมาได้กะฟาวเลนเปิดเข้าวัด หมาเลนน้ำฮอดวัด
สันแหลว

ถอดความ

วันหนึ่งมีคนตาย หลวงพ่อกับฌรน้อยพากันไปสวดมนต์ในหมู่บ้าน เขาตั้งเครื่องพิธีไหว้
ศพตอนเย็น หลวงพ่อเห็นขนุนก็อยากกินมากจึงให้ฌรน้อยกลับวัดไปก่อน ไปแอบกินขนุนอยู่ใน
ห้องคนเดียว แล้วปวดอึ อีเร็นราดเต็มบ้าน ไปทางไหนก็มีแต่อึ หลวงพ่อขยะแขยงมากก็เลยไปนอน
อยู่บนชื่อ พอรุ่งเช้าชาวบ้านลุกขึ้นมาเตรียมอาหาร เห็นแต่อึ เลยพากันพูดว่าใครมาทำแบบนี้ ก็พา
กันเก็บจนเสร็จ หลวงพ่อกำลังหว่าลงมาได้ก็รีบวิ่งกลับวัด หมาวิ่งตามจนถึงวัดเลย

นายบันหา ศรีเมืองกลาง

124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

5. หลวงพ่อบักมี (สำนวนที่ 2)

หลวงพ่อกำลังบักมีเที่ยงเสียนเขา เลี้ยงไปสี่กั๊กจันเบิดชุนวย ฉิ่งท่องจักสิไปทวายใส เขา
อัดผักกะตุ๋ตันไว้ พอดีเสียนนั้นมืลูกสามคัน เลี้ยงคิดว่าสิเฮ็ดจังได้ เลี้ยงชี้ไซห้องพุนั้นพุนี่ไว้ ตีนขึ้นมำ
ลูกบอกพ่อแม่ว่าเจ้าของชี่ คันที่หนึ่ง “อึพอ สันชี่” คนที่สอง “สันชี่” คนที่สาม “สันกะชี่” พอ “พอกะ
ชี่” แม “แมกะชี่คือกั๊ก” จักพุดสิเสียน หลวงพ่อเลี้ยงไปสี่กั๊กเที่ยงคือ เอาผ้าอุดคากไว้ พูแมหาผ้ามาเยียน
จี่ให้ลูก เห็นผ้าห้อยยูกี่อี่กะดั่งมำจี่ไหลชะช่าย หลวงพ่อดีนหลายโต้นหน้าตางเลนหนีเข้าวัดไปเลี้ยง

ถอดความ

หลวงพ่อกำลังกินขนุนบนบ้านเขา ก็เลยไปแอบกินจนหมดทุกลูก ปวดท้องไม่รู้จะไป
ถ่ายที่ไหน เขาปิดประตูไว้ พอดีบ้านนั้นมีลูกสามคน จึงคิดว่าจะทำอย่างไรดี เลยไปถ่ายใส่ห้องคน
นั้นคนนั้นไว้ ตีนเข้ามาลูกบอกพ่อแม่ว่าตนเองอึ คนที่หนึ่งบอกว่าอึ คนที่สองบอกว่าอึ คนที่สามบอก
ว่าอึเหมือนกัน พ่อก็อึ แมก็อึ ไม่รู้ว่าใครจะเก็บ หลวงพ่อไปแอบอยู่บนชื่อ เอาผ้าอุดกั๊กไว้ แมหาผ้า
มาเก็บอึลูกเห็นผ้าแขวนอยู่ที่ชื่อก็ดึงลงมาอึไหลกระจาย หลวงพ่อดกใจมากรีบกระโดดหน้าตางวิ่ง
หนีเข้าวัดไปเลย

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

6. หลวงพ่อข้าวแห้ง (สำนวนที่ 1)

หลวงพ่อยุวัดบ่ได้กินเข้าอ่อนน้ำเพิน อยู่นวามมีคันมำไชบาตร ได้กินแต่เข้าแห้ง เลี้ยงคิด
หาทางสิให้คนมำไชบาตรน้ำเพิน หลวงพ่อกะวางแผนไปลักไถให้บ้านไปเชียงไวทงน้ำ เจ้าของสิ
ไปน้ำหาไถบ่พ่อกะเลี้ยงมำถามน้ำหลวงพ่อ หลวงพ่อกะว่า “ไปเอาดอกไม้มำค้อ สิเบิงม้อให้” หลวงพ่
กะทำทาจมปากจมค้ำยุ่นละ แล้วกะเฮ็ดปากมูบมับ “โอ้ ไถพ่อกะออกยกั๊กงัฟั่นค้อ” เพินพำกั้นไปหา

กะเห็นอีหลี เลี้ยพำกั้นชาวหลวงพ่อดู่มือแม่นหลาย กะเลี้ยมีคั่นม้าไชบาตรหลาย ๆ หลวงพ่อกะเลี้ย
ได้กินเข้ากินป่าอิมแปญ่อนวเราไหวดีหลายชั้นละเนาะ

ถอดความ

หลวงพ่อยู่วัดไม่ได้กินข้าวร้อนกับเขา เพราะที่ไม่มีคนมาตักบาตร ได้กินแต่ข้าวแห้ง
เลยคิดหาทางให้คนมาตักบาตรด้วย หลวงพ่อวางแผนไปขโมยโถชาวบ้านไปซ่อนไว้ที่ทุ่งนา
เจ้าของจะไปนาหาไถไม่เจอก็เลยมาถามหลวงพ่อ หลวงพ่อบอกว่าไปหาเก็บดอกไม้มาจะดูหมอให้
หลวงพ่อทำทำบิรกรรมคาถาแล้วทำปากขมุขมิบบอกว่าไถอยู่กลางเนินดิน เขาพอกันไปหากก็พบ
จริง ๆ เลยพากันลือว่าหลวงพ่อดูหมอแม่นมาก ก็เลยมีคนมาตักบาตรมากมาย หลวงพ่อจึงได้กินข้าว
ปลาอิมหน้าสำราญเพราะไหวพริบคั้นนั่นเอง

นางบุญถม งามภูเขียว

187 หมู่ 5 ตำบลบ้านหัน

7. หลวงพ่อข้าวแห้ง (สำนวนที่ 2)

หลวงพ่อดากเข้าแห้ง วาสิเอาไปขายเก็บเงินไว้ถ้าซื้อม้า ผัดเว้าให้เณรน้อยฟัง เณรเลี้ยขอคิ
น้ำแแน หลวงพ่อดีหลายเลี้ยว “บได้ดอก มาโตน้อย ๆ นิง” เณรน้อยกะเลี้ยว “กะซื้อไต้ใหญ่ ๆ แแน
กะได้คี่วะ” หลวงพ่อย่านเณรน้อยคีม้าเจ้าของหลายกะเลี้ยถามว่า “ไสละม้า” เณรว่า “บ่ทันได้ซื้อ”
หลวงพ่เห็นวเณรมีทางได้คีม้าแท้ ๆ กะเลี้ยว “คั้นบ่ทันได้ซื้อม้า เจ้าสิขอคิเฮ็ดหญ้งน้อย” เณรต
อบกลับว่า “หลวงพ่หวักะดากเข้าแห้งสิคิดพ้อม้าเฮ็ดหญ้งสั้นละครับ”

ถอดความ

หลวงพ่อดากข้าวแห้ง ว่าจะเอาไปขายเก็บเงินไว้รอซื้อม้า จึงเล่าให้เณรน้อยฟัง เณรเลย
ขอคี่ด้วยหน้อย หลวงพ่อดีเห็นขมหลายว่า “ไม่ได้หรือคี่ ม้าตัวเล็ก ๆ เอง” เณรน้อยก็เลี้ยว “ก็ซื้อ
ตัวใหญ่ ๆ หน้อยก็ได้” หลวงพ่อกแล้วเณรน้อยคีม้าตัวเองมากก็เลยถามว่า “ไหนละม้า” เณรว่า “ยัง
ไม่ได้ซื้อ” หลวงพ่เห็นวเณรมีทางได้คีม้าแท้ ๆ ก็เลี้ยว “ถ้ายังไม่ทันได้ซื้อม้า เจ้าจะขอคี่
ทำไม” เณรตอบกลับว่า “แล้วหลวงพ่เพ็งจะดากข้าวแห้งจะคิดถึงม้าทำไมละครับ”

นางบัวลี บัวละคร

53 หมู่ 8 ตำบลบ้านบัว

8. หลวงพ่อกินขี้ไก่ (สำนวนที่ 1)

หลวงพ่อกินขี้ไก่ มีหลวงพ่อกับเณรน้อยขุ่กั้นสองคน หลวงพ่อลือออกไปบิณฑบาตร
ซังค้ำมเณรน้อยไว้ว่ายาให้ไก่มาจี่ไชเฮียนเด้อ พ้อหลวงพ่อกออกไปแล้วเณรน้อยกะนอนหล่นแล้วคิ
คมวนเฮ็ดเส้นหลวงพ่อกักบาดเนาะเลี้ยเอาน้ำอ้อยตำไชบักง้าหยอดไว้คี่คองขี้ไก่เต็มช้านกุฎิ
หลวงพ่อกลับม้ามเห็นกะเว้าวบอกแล้ววยาให้ไก่มาจี่ เลี้ยกินให้เบิดเลี้ยเด้อ เณรน้อยกะก้มหน้า

ก้มตำเลียกินจีโก่แซบขนาด หลวงพอเห็นทาเณรน้อยคือลีแซบหลายกะเลียขอกินน้ำสองก่อง
หวานจ้วย ๆ กะเลียบอกเณรน้อยว่ามีอื่นบ่ต้องไลโก่ ให้มันขึ้นมัจจีหลาย ๆ โลด

เมื่อตอม้าหลวงพอออกไปบิณฑบาตคือเกา เณรน้อยปอຍให้โก่มัจจีไซ้เต็มกุฎี หลวงพอจับ
โก่มัจจีจั้นจีแตกจีเต้น แล้วบอกเณรน้อยว่าพาฟากินเด้อ หลวงพอสิกินก่อน หลวงพอเลียก่องได้
กะเวว่า “จีโก่คี้วะ” เลียอีกก่องได้กะช่อง “จีโก่คี้วะ” หลวงพอเลียเลียเส่นญอนเณรน้อย

ถอดความ

หลวงพ่อกินจีโก่ มีหลวงพ่อกับเณรน้อยอยู่ด้วยกันสองคน หลวงพอจะออกไปบิณฑบาต
ตั้งความเณรน้อยไว้ว่าอย่าให้โก่มัจจีใส่เรือนนะ พอหลวงพอออกไปแล้วเณรน้อยก็นอนเล่นแล้วนึก
สนุกแกลังหลวงพอจึงเอาน้ำอ้อยไปตำใส่งาหยอดไว้เหมือนก่องจีโก่เต็มชานกุฎี หลวงพ่อกลับมา
เห็นก็พูดว่าบอกแล้วว่าอย่าปล่อยให้โก่มัจจี เลียกินให้หมดเลยนะ เณรน้อยก็ก้มหน้าก้มตาเลียกินจี
โก่อย่างเอร็ดอร่อย หลวงพอเห็นท่าทางเณรน้อยกินอย่างมีความสุขก็เลียขอกินจีโก่สองก่อง หวาน
อร่อยดีมาก ก็เลยบอกเณรน้อยว่าวันพรุ่งนี้ไม่ต้องไลโก่ ให้มันขี้เยอะ ๆ เลย

วันต่อมาหลวงพอออกไปบิณฑบาตอีก เณรน้อยปล่อยให้โก่มัจจีใส่เต็มกุฎี หลวงพอจับ
โก่มัจจีจั้นจีแตกจีเต้นแล้วบอกเณรน้อยว่าอย่าเพิ่งกินนะ หลวงพอจะกินก่อน หลวงพอเลียก่องใดก็
พูดว่า “จีโก่นีนา” เลียอีกก่องก็พูดว่า “จีโก่นีนา” หลวงพ่อก็เลียเลียรู้เณรน้อย

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

9. หลวงพ่อกินจีโก่ (สำนวนที่ 2)

หลวงพอไปธุระทางอื่นให้เณรเฝ้าวัด เณรจีเกียนเฝ้า ค้าแต่นอนเล่น ปอຍให้โก่ขึ้นมัจจี
เทิงศาลาเต็มเลย บาดที่นี้กะเอาน้ำอ้อยไปหยอดไว้เป็นจีโก่ใหญ่ หลวงพ่อกินมัจจีกะฮ่า “เป็นหญังจั้ง
ปอຍให้โก่จี กินให้เบ็ดเดียนี่เสียเด้อ” เณรน้อยกะก้มกิน เลียเอวาวสัน หลวงพอเห็นเป็นคำแซบ
หลายกะเลียขอกินน้ำสองก่อง “บ๊ะ ม้าแซบแทน้อย มือไมเจ้าปอຍให้มันมัจจีอีกเด้อ”

เมื่อลุนม้าหลวงพอจะกลับม้างบงงาน เณรปอຍโก่ขึ้นมัจจีคือเกา หลวงพอฟากก้มกิน
ฮากแตกฮากเต้น “บ๊ะ มึงคือมัจจีวะพอแกแทน้อย”

ถอดความ

หลวงพอไปธุระทางอื่นให้เณรเฝ้าวัด เณรจีเกียนเฝ้า มัวแต่นอนเล่น ปล่อยให้โก่ขึ้นมัจจี
บนศาลาเต็มเลย ที่นี้ก็เอาน้ำอ้อยไปหยอดไว้เป็นจีโก่ใหญ่ หลวงพ่อกลับมาก็ดู “ทำไมปล่อยให้
โก่จี กินให้หมดเดียนี่เลยนะ” เณรน้อยก็ก้มกิน เลียเอา ๆ หลวงพอเห็นว่าน่าจะอร่อยก็เลียขอกิน
ด้วยสองก่อง “โอ มันอร่อยจั้งนะเณรน้อย วันต่อไปเจ้าปล่อยให้มันมัจจีอีกนะ”

วันต่อมาหลวงพ่อก็กลับมาดูผลงาน เณรปล่อยไก่ขึ้นมาชี้เหมือนเดิม หลวงพ่อรีบก้มกิน
อ้วกแตกอ้วกแตก “บ๊ยะ มึงทำไมหลอกพ่อแก่เท่านั้น”

นายทองเต็ม ถนอมชีพ
50 หมู่ 16 ตำบลบ้านเดื่อ

10. หลวงพ่ोजี้ไก่โป (สำนวนที่ 1)

เณรน้อยลอลหลวงพ่อกินจี้ไก่ หลวงพ่อบุ๊วัด เณรน้อยไปเอาน้ำอ้อยมาหยอดไว้เต็มเลย
หลวงพ่อม้าเห็นกะไลข่าเณรกินจี้ไก่ให้เบิด เณรกินเป็นตำแซบหลายหลวงพ่อดีใจชิมเบิง หลวง
พ่อดีบอกให้เณรน้อยปล่อยไก่ขึ้นมาชี้หลาย ๆ หลวงพ่อบีให้เณรน้อยเมียน แล้วลีไปเลียกิน บัดนี้
แมนจี้ไก่แท้ ๆ ชำ

ถอดความ

เณรน้อยหลอกหลวงพ่อกินจี้ไก่ หลวงพ่อบุ๊วัด เณรน้อยไปเอาน้ำอ้อยมาหยอดไว้เต็ม
เลย หลวงพ่อม้าเห็นก็บังคับเณรกินจี้ไก่ให้หมด เณรกินอย่างเอร็ดอร่อยหลวงพ่อดีใจชิมบ้าง
หลวงพ่อดีบอกให้เณรน้อยปล่อยไก่ขึ้นมาชี้เยอะ ๆ หลวงพ่อบีให้เณรน้อยเก็บ แล้วจะ ไปเลียกิน
คราวนี้เป็นจี้ไก่จริง ๆ เลย

นางสมบุรณ์ บัวสระ
79 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

11. หลวงพ่ोजี้ไก่โป (สำนวนที่ 2)

หลวงพ่อบอกเณรน้อยให้รักษาควมสะอาดทั้งศาล้า หลวงพ่อบองของกิน มีน้ำอ้อยน้ำ
ตาลเอาไว้แต่ห้องเจ้าของ เณรน้อยใช้หัวเอาน้ำอ้อยหลวงพ่อบองศาล้า เหลือจี้ไก่โปก่องนึ่ง
หลวงพ่อบองเข้าขอมหัวม้า เณรน้อยแก่งกิน หลวงพ่อบอง “คือให้ไก่จี้ศาล้าน้อยบัดเนี่ย” เณรกะวา
“โอ๊ย ผมกะค้าแต่หลับ” เณรกะเลียทำทากัมกิน “มีแต่ก่องหวาน ๆ แซบ ๆ แทน้อ” หลวงพ่อบองซึ่ง
คือเป็นตำแซบ หลวงพ่อดีบอกกินน้ำสองก่อง ก่องแรกแซบหลาย เลียปากวาสัน บัดนี้กะกัมลั้งซัดก
องที่สอง อีพ้ออีแม่เอ๊ย หลวงพ่อบองทั้งแหญุดทั้งหมื่นพะนะ

ถอดความ

หลวงพ่อบอกเณรน้อยให้รักษาความสะอาดบนศาลา หลวงพ่อบองของกิน มีน้ำอ้อย
น้ำตาลเอาไว้แต่ห้องตัวเอง เณรน้อยใช้หัวคิดเอาน้ำอ้อยหลวงพ่อบองศาลา เหลือจี้ไก่ก่อง
หนึ่ง หลวงพ่อบองเข้าขอมหัวม้า เณรน้อยแก่งกิน หลวงพ่อบองว่าทำไมปล่อยให้ไก่จี้ศาลา เณรก็
บอกว่าผมมัวแต่หลับ เณรจึงทำทากัมกินมีแต่ก่องหวาน ๆ อร่อย ๆ หลวงพ่อบองเห็นท่าทางน่าอร่อยจึง
บอกกินด้วยสองก่อง ก่องแรกอร่อยมากจนเลียปาก ทีนี้ก็กัมลงกินก่องที่สอง หลวงพ่อบองทั้งนุ้ทั้งหมื่น
เลยละ

นายวิชัย กงชัยภูมิ
408 หมู่ 9 ตำบลบ้านเตื่อ

12. หลวงพ่อจี่ไก่อ

มีหนึ่งหลวงพ่อลือออกไปบูรณะ บอกเณรน้อยไว้ว่าอย่าให้ไก่อมาจี๋ไซ้กุศเดื่อ เณรน้อยกะคำแต่
เหล่าน ไก่เลี้ยงจี๋เต็มเฮียน เอ็ดจั่งได้น้อบาดเนี่ย กะเลี้ยงเอาน้ำอ้อยไปหยอดน้ำก่องจี๋โกโปหลายก่อง
ขนาด หลวงพ่อกับมัวเห็น เณรน้อยกะทำทานอ่อนหลับกันสอด ๆ หลวงพ่อบุญหลายบั้ง
คับเณรน้อยกินจี๋โกให้เบิด เณรก็มั่งกิ้นยางแซบหวานจ้วย ๆ หลวงพ่อเลี้ยงขอกิ้นน้ำก่องนึ่งแซบ
หลาย มีอไมกะบอกเณรวาบต้องไล้โกเดื่อ ป่อยให้มันจี๋เต็มทีโลด เณรน้อยกะซาบายละเนาะ พ้อ
หลวงพ่อกับมัวสอดวัดกะวาอีกกิ้นจี๋โกคันเดี้ยว พ้อกั่มลั้งกิ้นละฮากแตกฮากแต่นเสี้ยซ้นแหลว

ถอดความ

วันหนึ่งหลวงพ่อกะออกไปบูรณะ บอกเณรน้อยไว้ว่าอย่าให้ไก่อมาจี๋ใส่กุฎิ เณรมัวแต่เล่น ไก่อ
จิ้งจี๋เต็มกุฎิ ทำอย่างไรดี ก็เลยเอาน้ำอ้อยไปหยอดตามก่องจี๋โกก่องใหญ่หลายก่อง หลวงพ่อกลับมา
เห็น เณรแกล้งหลับกรนเสียดัง หลวงพ่อบุญมากจึงบั้งคับให้เณรน้อยกินจี๋โกให้หมด เณรก็มั่งกิ้น
อย่างเอ็ดคอร์่อยหวานดีมาก หลวงพ่อกะเลี้ยงขอกิ้นหนึ่งก่องอ่อยมาก วันต่อมาก็บอกเณรว่าไม่ต้อง
ไล้โก ป่อยให้มันจิ้นมาจี๋เต็มทีเลย เณรน้อยก็สบาย พ้อหลวงพ่อกลับมาถึงวัดก็ตั้งใจจะกินจี๋โกคน
เดี้ยว พ้อกั่มลึงกิ้นก็ถึงกับอาเจียนเลยทีเดียว

นายปาน คำโนนกก
52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

13. หลวงพ่อกับเณรน้อยกินจี๋ไก่อ

หลวงพ่อกับเณรน้อยกินกัน มีหนึ่งหลวงพ่อกะออกไปบูรณะบอกเณรให้เฝ้าวัดให้ดี “อย่าให้ไก่อมาจี๋ไซ้วัด
คั้น ไก่อจิ้นมาจี๋ข่อยสิให้เจ้าเลี้ยงกินเดี” เณรน้อยไหวดีกะเอาน้ำอ้อยไปหยอดไว้ น้ำก่องจี๋โก หลวงพ่อก
มัวเห็นจี๋โกคักหลายเลยไล้ซ่าเณรเลี้ยงกินจี๋โกให้เบิด เณรกะกั่มกิ้น กิ้นเอ้า ๆ “เอ้าเณรคือกินเป็นตา
แซบแท้ ให้ข่อยล้องเบิงคู้” หลวงพ่อกิ้นจี๋โกแซบหลายกะเลี้ยงซังเณรวา “มีอสู่นยาไล้โกเดื่อ ให้มัน
มาจี๋หลาย ๆ โลด” มีอสู่นมาหลวงพ่อกะเห็นจี๋โกกะอักกิ้นพูเดี้ยวซ้นแหลว กิ้นถักจี๋โกเหม็นหลาย เอ้า
ไม่เส้าไล้เดีเณรน้อยซ้นแหลวบัดทีเหนี่ย

ถอดความ

หลวงพ่อกะเป็นคนชอบกิน วันหนึ่งหลวงพ่อกะไปบูรณะบอกให้เณรน้อยให้เฝ้าวัดให้ดีอย่าให้
ไก่อมาจี๋ใส่วัด ถ้าไก่อจิ้นมาจี๋จะให้เลี้ยงกินเลยนะ เณรน้อยไหวพริบดีก็เอาน้ำอ้อยไปหยอดไว้ตามก่องจี๋
โก หลวงพ่อกะมาเห็นจี๋โกจำนวนมากก็เลยบั้งคับเณรเลี้ยงกินจี๋โกให้หมด เณรก็กั่มกิ้น กิ้นเอ้า ๆ อ้าว
เณรกินน้ออ่อยยัง ให้หลวงพ่อดองคูลิ หลวงพ่อกิ้นจี๋โกอ่อยมากก็เลยตั้งเณรวาวันพรุ่งนี้อย่าไล้โก

นะ ให้มันมาขี้เยอะ ๆ เลข วันต่อมาหลวงพ่อก็เห็นขี้ไก่ก็แอบกินคนเดียว กินถูกขี้ไก่เหม็นมาก เอา
ไม้ไล่ตีเณรน้อยเลยทีนี้

นางคำภา สวัสดิ์ศรี

3 หมู่ 1 ตำบลกุคเลาะ

14. หลวงพ่อน้องควาย

หลวงพ่อยู่วัดกับเณรน้อย เมื่อก่อนเ้าค้มน้องควายมาไชบาตรจั้งหัน หลวงพ่อบีบหลาย
กะเลี้ย ตามเณรวางได้สิได้กินน้องควายอีกน้อ เณรวาบญากดอก คั้นเห็นควายจี้กะไปจกเอาโลดเต้อ
หลวงพ่อยากกิน หลายกะญางล้งทงไปจอบเบ็งควายสิจี้ พ้อควายเง็งหางขึ้นหลวงพ่อกะจกเข้าไป
ควายแลนหนีลากหลวงพ่อกันน้ำ เณรน้อยหัวซกสิตาย ฮ่องบอกว่า “แฮคั่นทั้น หลวงพ่อกะแฮคั่น
ทั้น” เณรน้อยวาสิบอกวาหยันคั้นแท้กะเวาบ่ถึก หัวเราะจันใจขาดหยันแคงแญ่งยุ หลวงพ่อกลับมา
กะเห็นแต่เณรญิงแหวหยันแคงแญ่งแท้แล่ยุ

ถอดความ

หลวงพ่อยู่วัดกับเณรน้อย สึกาเอาค้มรกควายมาไชบาตรตอนเช้า หลวงพ่อร่อยมากก็
เลยถามเณรว่าทำอะไรจะได้กินน้องควายอีก เณรบอกว่าไม่ยากหรอก ถ้าเห็นควายจี้ก็ให้ไป
ล้วงเอาเลย หลวงพ่อยากกินมากก็เดินลงท่งไปแอบดูตอนที่ควายจะจี้ พ้อควายยกหางขึ้นหลวงพ่อก
ก็ล้วงเข้าไป ควายวิ่งหนีลากหลวงพ่อกันน้ำ เณรน้อยหัวเราะร่วน ร้องบอกว่า “แฮคั่นทั้น หลวงพ่อก
แฮคั่นทั้น” เณรน้อยจะบอกวาหยันคั้นแท้ (คั้นนา) ก็พูดไม่ถูก หัวเราะจนขาดใจตายในท่ายืน หลวง
พ่อกลับมาก็เห็นเณรยืนยิ้มตัวแคงอยู่

นายปาน คำโนนกก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

15. หลวงพ่อกน้องควาย

มีเณรน้อยกับหลวงพ่อก เณรน้อยเข้าไปในบ้านแม่เลี้ยงเ้าน้องควายให้เณรม้ากินยุวัด หลวง
พ่อกถาม “อีหญิง” เณรน้อยวา “น้องควาย เมื่อก่อนให้เ้ามาชูหลวงพ่อกิน” หลวงพ่อกินแล้วคิดใจ “สิ
ไปหาใส ข่อยม้ออยากกินอีกแท้” เณรน้อยหัวดีเลี้ยบอกวาสิพาไปหายุทงน้ำ พาหลวงพ่อกล้งทงไป
บอกให้จกคากควายญามมันสิจี้ เห็นควายโด้นิงญกหางยุกะบอกหลวงพ่อก “ควายกำลังสิจี้ เ้าเหมาะะ มัน
สิออกกอนเต้” หลวงพ่อกเ้ามือจกเข้าไป ค้ายคั้นมือหลวงพ่อกะติดยุพาหลวงพ่อกห่อไปทั่ว เณรน้อย
ฮ่องบอก “แฮคั่นทั้น ๆ หยันคั้นแท้” เณรน้อยหัวหลายจันใจขาดตายญิงแหวแคงแญ่ง พ้อควายเบิด
ฤทธิ์ มือหลวงพ่อกหลุดออกมาได้ เลี้ยญางมาเชกหัวเณรน้อยลุ่มปองหง่อง “เ้า เฮ็ดทอนี้เจ้า
กะตายน้องน้อยน้อ”

ถอดความ

มีณเรวน้อยกับหลวงพ่อ ณเรวน้อยเข้าไปในหมู่บ้านแม่เลยเอาน้องควาย (รกควาย) ให้ณเรวมาฉันที่วัด หลวงพ่อกถามว่า “อะไร” ณเรวน้อยว่า “น้องควาย โยมแม่ให้อามาเพื่อหลวงพ่อฉันด้วย” หลวงพ่อฉันแล้วดีใจ “จะไปหาจากไหน อาตมาอยากกินอีก” ณเรวน้อยฉลาดมากเลยบอกว่าจะพาไปหาที่ทุ่งนา พาหลวงพ่อลงทุ่งไปบอกให้ลี้วงกั้นควายตอนที่มันจะจี ณเรวเห็นควายตัวหนึ่งกำลังยกหางอยู่ก็บอกหลวงพ่อ “ควายกำลังจะจี เอาเลย เดี่ยวมันจะออกก่อน” หลวงพ่อเอามือลี้วงเข้าไปควายตกใจก็เลยใช้กั้นจับเอามือหลวงพ่อพาวิ่งไปทั่ว ณเรวน้อยร้องบอก “แยคันทัน ยันคันแท (คันนา)” ณเรวน้อยหัวเราะมากจนขาดใจตายในทำยังพื้นหัวเราะ พอควายหมดฤทธิ์มือหลวงพ่อหลุดออกมาได้ จึงเดินมาเชกหัวณเรวน้อยจนล้มลง “อ้าว ทำแค่นี้เจ้าก็ตายนะณเรวน้อย”

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

16. หลวงพ่อกินน้องควาย

มีณเรวน้อยเข้าไปบ้าน มีค้ำยออกลูก ให้บ้านให้ณเรวเอาค้ำมน้องควายไปชูหลวงพ่อกินได้แล้วกะเอาไป หลวงพ่อกินแซบหลาย “เฮ็ดจังได้เอา มันคือแซบแท้” ณเรวกะเลยวา “สิญากอีหญิงญ้ามมันหยีนจีญะจกเอาช้นค้ำวะ” พอญ้ามสวญะพำกั้นออกไปก้างทง ณเรวน้อยพำหลวงพ่อไปหาน้องควาย เห็นค้ำยหยีนจีหลวงพ่อกะจกตก ค้ำยตื่นญ่มเอามือหลวงพ่อแลน ณเรวน้อยวา “แยคันทัน ญ” สิวาหยันคันแทกะวาบถัก ณเรวน้อยหัวเราะจันแจ่วแห่งกิกชีกต้ายช้ำ

ถอดความ

วันหนึ่งณเรวน้อยเข้าไปในหมู่บ้าน มีควายตกลูก ชาวบ้านเอาค้ำมน้องควาย (รกควาย) ไปให้หลวงพ่อฉันด้วย ได้แล้วก็เอาไป หลวงพ่อฉันอร่อยมากก็เลยถามว่าทำอย่างไรจึงจะได้มากิน มันอร่อยมาก ณเรวตอบว่าไม่ยากเลย เวลาควายจีก็ลี้วงเอาเลย ถึงตอนสวญะพำกั้นออกไปกลางทุ่ง ณเรวน้อยพาหลวงพ่อไปหาน้องควาย เห็นความขิ้นจีก็ลี้วงกั้นควาย ควายตกใจก็หุบเอาแขนหลวงพ่อวิ่งหนี ณเรวน้อยร้องว่า “แยคันทัน ญ” จะบอกว่ายันคันแทก็พูดไม่ถูก ณเรวน้อยหัวเราะจนพินแห่งขาดใจตาย

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

17. หลวงพ่อยากกินน้องควาย

แม่ออกเอาค้ำมน้องควายไปจั้งหัน ณเรวน้อยกะเลยกั้นเบิดคอน หลวงพ่อกะอยากกินน้ำช้นเหลวบัดทีเนี่ย หลวงพ่อกะเลยถามวา “น้อย ญ เฮ็ดจังได้หลวงพ่อจังสิได้กั้นน้องควายอีกนอ” ณเรวน้อยกะเลยวา “บญากดอกกรับหลวงพ่อ ยำค้ำยมันลี้จีเจ้ากะจกตกมันเอาโลดช้นค้ำวะ” วาแล้ว

หลวงพ่อกะช้วนเณรน้อยออกไปก้างทง เห็นค้ายโตนี่งกำลังญกหางลิจี่ หลวงพ่อกะชื้อจิวร์ขึ้นตั้งทาไปจกเข้าดากค้ายช่นว ค้ายกะตั้นยิบญุ่มแชนหลวงพ้อฟ้าแลนล้งทงล้งทาทั้งถิบหลวงพ้อ เณรน้อยเห็นจั้งช่นกะห้วเราะว่าลันตี ห้วไปกะส่องบอกหลวงพ้อไปว่า “หยันคั้นแท้ แหยคั้นทั้น หลวงพ้อแหยคั้นทั้น” ห้วหลายกะหยันต้ายเอาชื้อ ๆ พ้อหลวงพ้อเอาแชนออกได้กะญงมำเห็นเณรน้อยญิงแหว่กิกชีกู กะวาเณรน้อยนญ่จะของ กะเลียเชกห้วเณรน้อยหงายหลังยูทาเกา หลวงพ่อกะ เลี้ยว “ช้อยเชกห้วเจ้าคอย ๆ กะต้ายไว้แทน้อยเอี้ย”

ถอดความ

ลิกาเอาตัมน้องควายไปตักบาตร เณรน้อยกินหมดก่อน หลวงพ้ออยากกินด้วยก็เลยถามเณรว่าทำอะไรหลวงพ้อจึงจะได้กินน้องควายอีก เณรน้อยบอกว่าไม่ยากเลย เวลาควายจะจี้ให้ล้งเอามาจากกั้นควายเลย ว่าแล้วหลวงพ้อก็ช้วนเณรน้อยออกไปกลางทุ่งเห็นควายตัวหนึ่งกำลังยกหางจี้ หลวงพ้อจับจิวร์ขึ้นตั้งใจไปล้งกั้นควาย ควายตกใจหุบเอาแชนหลวงพ้อพาวิ้งลงทุ่งลงท่าทั้งถิบหลวงพ้อ เณรน้อยเห็นดั่งนั้นก็ห้วเราะลัน ห้วเราะไปร้องบอกหลวงพ้อไปว่า “แหยคั้นทั้น แหยคั้นทั้น หลวงพ้อยันคั้นแท้” ห้วเราะมากจนยั้นต้ายเอาเฉย ๆ พ้อหลวงพ้อเอาแชนออกได้ก็เดินมาเห็นเณรน้อยยั้นยิงพินอยู่นึกว่าเณรยิมเขยตัวเอง ก็เลียเชกห้วเณรจนหงายหลังอยู่ท่าเดิม หลวงพ้อก็เลยพูคว่า “ช้อยเชกห้วเบา ๆ ก็ต้ายไวจ้งเลยนะเณรน้อยเอี้ย”

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

18. หลวงพ้อหาน้องควาย

หลวงพ้อให้เณรน้อยเข้าไปในบ้าน มื่อนี้บมีต้อมสุบหยา ให้เณรไปแพต้อมแพหยาในบ้าน ยายนิงต้อมน้องค้ายชุกะเลียเอั้นเณรไ่วบอคว่า “ถ้าเอาน้องค้ายไปกินเคื่อเณร” ย้ายกะฮอน้องค้ายให้เณร พ้อไปฮอดควัดเณรกะลี้กั้นพูเคี้ยว หลวงพ้อจี้เคียดหลายบอคว่า “เอาถัมชะเณร ยากินเทาะ ช้อยจี้เคียดหลาย” หลวงพ้อไลฆ่าเณรหนีไปแล้วกะหญับไปหญับมำล้องซิมเบ็งน้องค้าย “ฮื้อ แชนบอิหลิวะ” หลวงพ่อกะเลียไปถามเณรว่า “เจ้าเฮ็ดจ้งได้จ้งได้มำนะ” เณรกะเลียว่า “ญู้มค้ายมันจี้กะให้จกดากจกใส่มันมำตัม พ้อมันญกหางจั้นให้จกเข้าไปเลีย”

เมื่อเช้ามำหลวงพ่อกะตั้งทาไปเอน้องค้าย คุ่มผ่าได้พ้อดีเห็นเขาปอยค้าย เห็นค้ายญกหางลิจี่ หลวงพ้อได้ที้กะจกบับเข้าดากอิดอน มันตั้นยิบฟ้าหลวงพ้อแลนล้งทง เณรน้อยแลนน้ำไปฮอดก้างทง ค้ายกะแลน จี้แปลหลวงพ้อ เณรทั้งห้วทั้งส่องบอก “แหยคั้นทั้น ๆ หลวงพ้อหยันคั้นแท้” เณรน้อยห้วหลายหยันต้ายแคงแญ่ง พ้อหลวงพ้อเอามือออกจากดากอิดอนได้กะมำเชกห้วเณรน้อยล่อมปองหงองหงวยล้งทานันละ “โอ๊ย เชกห้วทอนี้กะต้ายไว้เนาะน้อยเอี้ย” ถี้แท้ เณรน้อยต้ายโต้นแล้ว

ถอดความ

หลวงพ่อกับให้เณรน้อยเข้าไปในหมู่บ้าน วันนี้ไม่มีใบตองสุบยา (ยาสูบ) ให้เณรไปขอใบตองกับยาสูบในหมู่บ้าน ชายคนหนึ่งกำลังดัดไม้ไผ่ก็เลยเรียกเณรไว้แล้วบอกว่าให้ร้อเอน้องควายไปกินด้วย ชายห่อน้องควายให้เณร พอไปถึงวัดเณรแอบกินอยู่คนเดียว หลวงพ่อรังเกียจมาก บอกว่าให้เอาไปทิ้งอย่ากินเลยน่าเกลียดมาก พอหลวงพ่อกลับเณรไปแล้วก็ขับไปขยับมาลองชิมดู ร่อยมาก หลวงพ่อจึงไปถามเณรว่าทำอะไรจึงได้มา เณรตอบว่าเวลาควายจะขี้ให้สว่างกันเอาได้ มันมาดัด มันยกหางขึ้นให้สว่างเข้าไปเลยวันต่อมาหลวงพ่อตั้งใจจะไปเอน้องควาย คลุมผ้าไปพอดีเห็นเขาปล่อยควาย เห็นควายยกหางจะขี้หลวงพ่อก็ขี้ที่ก็เลยสว่างเข้าไปในก้นควายเผือก มันตกใจพาหลวงพ่อวิ่งลงทุ่ง เณรน้อยวิ่งตามไปถึงกลางทุ่ง ควายก็ขี้ ขี้เพื่อนหลวงพ่อ เณรทั้งหัวเราะและร้องบอก “เขคันหัน ๆ หลวงพ่อยันคันแท” เณรน้อยหัวเราะจนยืนตายเอาเฉย ๆ พอหลวงพ่อกับเอามือออกจากก้นควายเผือกได้แล้วก็มาเชกหัวเณรน้อยล้มลงทำนั้น “โธ้ย เขกหัวแค่นี้ก็ตายไวนะเณรน้อยเอ๊ย” ที่แท้เณรน้อยตายตั้งนานแล้ว

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

19. ยันคันแท

ได้มาแล้ว แม่ออกเอ้าหม่าไปเพ็ด หลวงพ่อกับเณรน้อยฉันแซบหลาย หลวงพ่อกับเณรมเณร “น้อย ๆ เพินเอ้าหม่าแต่ไสเนี่ย” เณรน้อยว่า “มันสิญุกหยัง ผมสิฟ้าไปเอ้าหม่าเฮ็ด” เณรน้อยกะชวนหลวงพ่อกออกไปก้างทง ไปเห็นค้ายขี้กะเลยบอกหลวงพ่อกับเอ้าหม่าจก ค้ายดินกะแลนไปทั่วทงทั่วทา เณรน้อยเห็นค้ายลากหลวงพ่อกับหัวเราะวาสน์ ฮ้องบอกหลวงพ่อกับ “แหคันหัน หยันคันแท” หัวเราะจนตายหิ้น หลวงพ่อกับเอ้าหม่าได้เห็นแต่เณรน้อยหิ้นตาย เอ้าหม่ากอกกอกกอกป้องห้อง หลวงพ่อกับเอ้าหม่า “เขกค้อย ๆ กะต้ายเนาะ”

ถอดความ

นานมาแล้ว สีกาเอ้าหม่าไปเพ็ด หลวงพ่อกับเณรน้อยฉันหม่า ร่อยมาก หลวงพ่อกับเณรว่าเขาเอามาจากไหน เณรน้อยบอกว่าไม่ยากเลย ผมจะไปเอามาทำ เณรน้อยชวนหลวงพ่อกออกไปกลางทุ่งไปเห็นควายขี้ก็เลยบอกหลวงพ่อกับเอ้าหม่าจก ค้ายตกใจจึงวิ่งไปทั่วทุ่ง เณรน้อยเห็นควายลากหลวงพ่อกับหัวเราะและร้องบอกหลวงพ่อกับ “เขคันหัน ยันคันแท” หัวเราะจนตายหิ้น หลวงพ่อกับเอ้าหม่าได้เห็นแต่เณรน้อยหิ้นตาย เขกหัวเณรน้อยล้มลง หลวงพ่อกับเอ้าหม่า “เขกเบา ๆ ก็ตายนะ”

นายสำราญ โคตรโนนกกอก

55 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

20. หลวงพ่อกินต้มน้องจ้าว

หลวงพ่อกินต้มน้องจ้าว เน้นน้อยเอามาแต่ในบ้าน เพินแซบหลายเลยถามเน้นน้อยว่าไปเอามาแต่ไส เน้นน้อยล่อจี้ตัวว่าไปจกเอาญ้ามมันจี้ หลวงพ่อยากกินน้องจ้าวหลายกะเลยลีไปจกคากจ้าว บอกเน้นน้อยว่า “เข้าบ่ต้องจก ข่อยจกเอ็ง” หลวงพ่จกเข้าคากจ้าว มันกะตื่นญุ่มเอาแขนหลวงพ่พ้อแลนหนี เน้นน้อยส่องน้ำไปว่า “แฮคั่นทัน หลวงพ่ หยันคั่นแท้” หัวเราะหลายจันใจขาดหยันตายแคงแญ่ง หลวงพ่กลับมามีเห็นกะเลยสับบักกอกเน้นน้อยลุ่มหงายหลังข่อยหล่อยลั้ง

ถอดความ

หลวงพ่อกินต้มน้องจ้าว เน้นน้อยเอามาจากในหมู่บ้าน หลวงพ่อร่อยมากจึงถามเน้นน้อยว่าไปเอามาจากไหน เน้นน้อยหลอกว่าไปล้วงเอาเวลามันจี้ หลวงพ่อยากกินน้องจ้าวมากก็เลยจะไปล้วงกันจ้าว บอกเน้นน้อยว่าเน้นไม่ต้องล้วงหลวงพ่จะล้วงเอง หลวงพ่ล้วงกันจ้าวมันก็ตกใจยุบเอาแฮหลวงพ่พ้อวังหนี เน้นน้อยร้องตามไปว่า “แฮคั่นทัน หลวงพ่ หยันคั่นแท้” หัวเราะมากจนขาดใจหยันตายอยู่อย่างนั้น หลวงพ่กลับมาเห็นก็เลยเชกหัวเน้นน้อยหงายหลังลุ่มลง

นายปาน คำโนนคอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

21. หลวงพ่อน้องจ้าว

เพินต้มน้องจ้าวให้กิน หลวงพ่แซบหลาย เฮ็ดจ้งได้ลีได้กินอีกน้อ เน้นน้อยหัวดีกะเลยวา “บ่ญุกคอกครับ ญ้ามจ้าวหรือค้ายจี้เข้ากะจกเอามาจากคากมันนั้นละ” หลวงพ่เฮ็ดจ้งเน้นน้อยวา อีหลี พ้อจ้าวญุกหางขึ้นหลวงพ่กะจกเข้าคากจ้าว จ้วญุ่มเอามือหลวงพ่แลนทั่วทงทั่วทา เน้นน้อยถึจี้หลายส่องวา “แฮคั่นทัน หลวงพ่ หยันคั่นแท้” หัวเราะหลวงพ่วาสั้น หลวงพ่กะโงหลายเนาะ

ถอดความ

เขต้มน้องจ้าว (รกวัว) หลวงพ่อร่อยมาก ทำอย่างไรจะได้กินอีกนะ เน้นน้อยฉลาดก็เลยบอกว่าไม่ยากเลยครับ เวลาจ้าวหรือค้ายจี้ก็ล้วงเอาจากกันมันนั้นแหละ หลวงพ่ทำอย่างที่เน้นน้อยว่าจริง ๆ พ้อจ้าวญุกหางขึ้นหลวงพ่ก็ล้วงเข้ากันจ้าว จ้วญับเอามือหลวงพ่วิ่งไปทั่วทงทั่วทา เน้นน้อยถูกใจมากจึงร้องว่า “แฮคั่นทัน หลวงพ่ หยันคั่นแท้” หัวเราะหลวงพ่เพลินเลย หลวงพ่ก็โง่มากนะ

นางคำภา สวัสดิ์ศรี

3 หมู่ 1 ตำบลกุดเกาะ

22. หลวงพ่อกักคาย

หลวงพ่อกักคายเป็นคั้นมักคาย ตอนนั้นเขาเฮ็ดบุนพะหวดเดียนซี หลวงพ่กะไปกับเน้นน้อยคั้นทันเกียหลาย ได้หลาย ๆ กะเอามาไซหลังมา พ้อได้อีกกะให้เน้นน้อยหาบ หลวงพ่ก็มาเขี่ยมาญางออกกอน เน้นน้อยหาบเกียหนักหลายกะเลยทำทาหลับตาบอวา “มีเฮ้งหลายแท้ ๆ” หลวง

พอเห็นกะออยากมีแั้งคือเณร์เลี้ยงม้าหาบ หาบหนักหลายหลวงพ่อดีเอาไปเชียง เอาไปเชียง หม่อมได้กะเห็น เบิงญ้ามได้กะวาสิเห็นยุชุเทีย สุดท้ายกะเลี้ยงเอาไปเชียงในน้ำแล้วกลับม้าวัด เณร์น้อยถามหลวงพ่อกว่า “เกี่ยเค้หลวงพ่อก” หลวงพ่อกะว่า “ข่อยเอาไปเชียงในน้ำ หาบม้าบ่ไหว มี้ออื่น ข่อยสิพาไปเอา” พอไปเอาเกี่ยหม่อมเชียงไว้ จับจ้านได้กะเบิด เณร์กะว่าป้าคือสิหลายเนาะ ม้า ลักเกี่ยหลวงพ่อกไปเบิดซำ พอเณร์เห็นป้าคอกะตบบ้องหูป้าคอก หลวงพ่อกะถาม “เจ้าเฮ็ดหญังน้อย” เณร์น้อยว่า “ผมตบบ้องหูป้าจี้ลักครับ” หลวงพ่อกะเลียดหลายว่าป้าม้าลักเกี่ยเจ้าของ พอเหลียวเห็นป้าคอกะพาดไซบ้องหูป้าคอกเต็มแั้ง ถิกเจียงป้าคอกปักเจ็บวาสันตี เพินฮ่องว่า “ไอ้ยตาย ๆ ตายแท้ ๆ บาดที่เหนี่ย ไปใส่กะบ่ไหวแล้ว” เณร์น้อยเห็นจั้งช่นกะเลี้ยงบอกหลวงพ่อกว่า “ถ้ายูหนีเด้อ ผมสิไปตัดไม้โพม้าหาบหลวงพ่อดอก” เณร์ไปตัดไม้ ผัดจ้งคอกินตอกไซ หลวงพ่อกะเห็นหินใหญ่กึ่งลั้งม้ากะย่านหลาย แลนหนีตายไปฮอดวัดก๊ก

ถอดความ

หลวงพ่อกะเป็นคนชอบคาย (ของไหว้) ตอนนั้นเขาทำบุญพะเวดเดือนสี่ หลวงพ่อกะไปกับ เณร์น้อย คนเอาเกลือมาถวายเยอะ ได้มามากก็เอาใส่หลังม้า พอได้อีกก็ให้เณร์น้อยหาบ หลวงพ่อกะมีม้าเฉย ม้าเดินออกก่อน เณร์น้อยหาบเกลือหนักมากก็เลยแกล้งหลับตาบอกว่าสบายดีจั้ง หลวงพ่อกะเห็นก็อยากสบายบ้างก็เลยลงมาหาบ หาบหนักมากหลวงพ่อกะจึงเอาไปช่อน เอาไปช่อนไว้ที่ไหนก็เห็น ดูตอนไหนก็เหมือนจะเห็นอยู่ตลอด สุดท้ายจึงเอาไปช่อนในน้ำแล้วกลับม้าวัด เณร์น้อยถามหลวงพ่อกะว่าเกลืออยู่ไหน หลวงพ่อกะตอบว่าเอาไปช่อนในน้ำ หาบมาไม่ไหว พรุ่งนี้จะพาไปเอา พอไปเอาเกลือตรงที่ช่อนไว้จับจ้านใดก็หมด เณร์พุดว่าปลาคงจะเยอะ มาขโมยเกลือหลวงพ่อกะไปหมดแล้ว พอเห็นปลาช่อนก็ตบหูปลาช่อน หลวงพ่อกะถามว่าทำอะไรเณร์น้อยบอกว่าตบหูปลาช่อนขโมย หลวงพ่อกะก็โกรธว่าปลามาขโมยเกลือของตน พอเห็นปลาช่อนก็ตบหูปลาช่อนเต็มแรง ถูกเจียงปลาช่อนปักเจ็บมาก หลวงพ่อกะร้องว่าตายแน่ ๆ ไปไหนไม่ไหวแล้ว เณร์น้อยเห็นดั่งนั้นก็บอกหลวงพ่อกะให้รออยู่ตรงนี้ก่อน ผมจะไปตัดไม้มาหาบหลวงพ่อกะเอง เณร์ไปตัดไม้แล้วจ้งคอก่อนหินตอกใส่ หลวงพ่อกะเห็นก่อนหินใหญ่กึ่งลั้งลงมาจี้ลัวมาก วิ่งหนีตายจนถึงวัดเลย

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

23. หลวงพ่อกะปลาช่อน

หลวงพ่อกะไปเทศน์บุญพะเวดได้ค้ายม้าหลาย ๆ ก็มาไป ท้างแตกจนกะเป็นดินทรายแดง ลอดป่าไปทั่ว เณร์น้อยกะถือชะล้อม มีเกี่ย มีเข้า มีแนวอื่นอีกหลายยาง เณร์หนักหลายเลี้ยงบอกหลวงพ่อกะว่า “ผมบ่ไหวแล้วหลวงพ่อกะ เข้าเมื่อยกอนได้บ่” หลวงพ่อกะว่า “เอ้า เข้ากะเข้าเทาะน้อย ข่อยกะ

เมื่อขี้ก้อน” หลวงพ่อเสี่ยวาเกี้ยมันหนักหลายเอาไปเชียงไว่ คอยกลับมาเอาจะได้ จักลีเชียงไว่ใส
กะเสี่ยเอาไปเชียงไว่ในน้ำ แล้วกะกลับวัดไป

พ่อเซ้าเมื่อยแล้วฟ้าเณรน้อยกลับมาหาเกี้ย กะเห็นแต่ชะลอมเปา เกี้ยหายไปใสบิด เณร
กะเสี่ยวาสงสัยปลาลักเกี้ยบิด พ่อเห็นปลาคอเณรกะตบบ้องหูปลาเคบิดแข็ง “นี่หละป้าขี้ลักเอี้ย” หลวง
พอกะตุนขี้ก้อน พ่อเห็นป้าคูกม่าไก่ ๆ กะซัดไชบ้องหูขี้ก้อน โย๊ยเงียงป้าคูกบักมือปวดหลาย ฟา
วแลนเข้าวัดเสี่ยละ

ถอดความ

หลวงพ่อไปเทศน์บุญพระเวศได้ของมามากมาย จี๋ม่าไป ทางแต่ก่อนเป็นดินทรายแดง
ลวดป่าไปทั่ว เณรน้อยก็ถือชะลอม มีเกลือ มีข้าว มีอย่างอื่นอีกหลายอย่าง เณรหนักมากก็เลยบอก
หลวงพ่อว่า “ผมไม่ไหวแล้วหลวงพ่อ ขอพักให้หายเหนื่อยก่อนได้ไหม” หลวงพ่อว่า “เอ้า พักก็พัก
เถอะน้อย ข้าก็เหนื่อยเหมือนกัน” หลวงพ่อเลยว่เกลือมันหนักมากเอาไปซ่อนไว้ค้อยกลับมาเอาก็
ได้ ไม่รู้จะซ่อนไว้ไหนก็เลยเอาไปซ่อนไว้ในน้ำแล้วก็กลับวัดไป

พอหายเหนื่อยแล้วพาเณรน้อยกลับมาหาเกลือ ก็เห็นแต่ชะลอมเปล่า เกลือหายไปใน
หมด เณรก็เลยว่สงสัยปลาลักเกลือหมด พ่อเห็นปลาซ่อนเณรก็ตบบ้องหูปลาซ่อนสุดแรง “นี่หละ
ปลาลักเอี้ย” หลวงพ่อก็โมโหเหมือนกัน พ่อเห็นปลาคูกม่าไก่ ๆ ก็ซัดใส่บ้องหูเหมือนกัน โย๊ย
เงียงปลาคูกบักมือปวดมาก รีบวิ่งเข้าวัดเลยละ

นายทองเต็ม ถนอมชีพ

50 หมู่ 16 ตำบลบ้านเคื้อ

24. ตบบ้องหูปลาคูก

เณรน้อยกับหลวงพ่อไปหาแพเกี้ย พักกันได้หลาย ๆ หนักหลายเอาไปบ่ไหว ลีเอาไปเชียง
ใสกะย่านเขาลัก หลวงพ่อเสี่ยเอาไปเชียงไว่น้ำในสระ เณรน้อยเห็นปลาโคโยแลนม่่ากะตบบ้องหูปลา
คอ หลวงพ่อดาม “เจ้าเฮ็ดหญังละน้อย” เณรน้อยวา “ผมตบบ้องหูปลาคอ มันสิม่่าลักเกี้ยเข้าคับหลวง
พ่อ” หลวงพ่อย่านป้าม่่าลักเกี้ย เห็นป้าคูกม่าไก่กะตบมือขึ้นตบไชบ้องหูปลาคูก “โย๊ยเจ็บหลาย
เท่น้อย” ลีฮ้องลีให้เล่นหนีบั้งฟ้าบั้งฝนฮอดควัดก็เกลี้ยแล้ว

ถอดความ

เณรน้อยกับหลวงพ่อไปหาขอเกลือ พากันได้เยอะหนักมากเอาไปไม่ไหว จะเอาไปซ่อน
ที่ไหนก็กลัวคนขโมย หลวงพ่อก็เลยเอาไปซ่อนในน้ำในสระ เณรน้อยเห็นปลาซ่อนใหญ่ว่่านน้ำมาก็
ตบหูปลาซ่อน หลวงพ่อดามว่าทำอะไร เณรน้อยตอบว่าตบหูปลาซ่อน มันจะมาขโมยเกลือของเรา
ครับหลวงพ่อ หลวงพ่อกลัวปลามาขโมยเกลือ เห็นปลาคูกม่าไคก็ยกมือขึ้นตบใส่บ้องหูปลาคูก
เจ็บมากจนอยากจจะร้องไห้ วิ่งหนีไปไม่บั้งฟ้าบั้งฝนจนถึงวัดเลย

นางชม ชื่นเขียว

116 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

25. หลวงพ่อกับณเรรน้อย

หลวงพ่อกับณเรรน้อยพากันไปสระป่า หลวงพ่อบอกว่า “คั้นแมนป่าดุก ชุกม่าทำงข่อย เตื่อน้อย” ณเรรกะชุกหัวป่าดุกไปหาหลวงพ่ หลวงพ่อดบถักเงียงป่าดุกปวคมือหลาย เอ็ดหญังกะบ่ได้ พ้อฮอดวัดณเรรกะหุงเข้าเฮ็ดกิน ปลุกหลวงพ่จ้งได้กะบ่ปลุก ณเรรเลี้ยงกินเข้าเบิดกอน หลวงพ่ลุกขึ้นมำบ่เห็นแนวักินเข้ากะเลี้ยงถาม ณเรรผัดว่า “แม้งวันกินเข้าเบิดแล้วครับ” หลวงพ่เอ็ดหลายบอกณเรรว่า “คั้นพ้อแม้งวันมำอีกตีโสดเตื่อน้อย แม้งวันชิลักคัวเนี้ย” แม้งวันผัดมำต่อมคังหลวงพ่ “เอาแหมะน้อย” ณเรรน้อยกะตีแ่งนคังบักใหญ่ชั้นหลว “เอ้าน้อย เจ้ามำคือตีข่อยเฮ้งแท้” หลวงพ่เอ็ดหลายบั้นวาลิต้ายญอนณเรรน้อยเฮ็ดเต้นจักวาจักเทียเนาะ

ถอดความ

หลวงพ่อกับณเรรน้อยพากันไปวัดปลา หลวงพ่อบอกว่าถ้าเป็นปลาดุกให้ปลักมาทางหลวงพ่ ณเรรน้อยก็ปลักปลาดุกไปหาหลวงพ่ หลวงพ่อดบถักเงียงปลาดุกปวคมือมาก ทำอะไรก็ไม่ได้ พ้อถึงวัดณเรรก็หุงหาอาหาร ปลุกหลวงพ่อย่างไรก็ไม่ตื่น ณเรรจึงกินข้าวหมดก่อน หลวงพ่ลุกขึ้นมาไม่เห็นของกินก็เลยถาม ณเรรบอกว่าแมลงวันกินหมดแล้วครับ หลวงพ่โกรธมากจึงบอกณเรรว่า “ถ้าเจอแมลงวันอีกให้ตีเลยนะ เจ้าแมลงวันชิวโมยเนี้ย” แมลงวันมาต่อมจุกหลวงพ่ หลวงพ่ก็บอกณเรรตีเลย ณเรรน้อยตีคังจุกหลวงพ่อย่างแรง หลวงพ่เอ็ดมากจึงพูดว่าทำไมตีหลวงพ่แรงจ้ง หลวงพ่เอ็ดปางตายเพราะณเรรน้อยแกล้งมาไม่รู้ก็ครั้งแล้ว

นางทองหล่อ คำศรีสุข

12 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง

26. หลวงพ่อบาบเกลือ

หลวงพ่อบาบเกลือได้ค้ายมำหลาย ๆ ให้ณเรรน้อยหอบเกียมำ หลวงพ่อกิมำ ใบ้านแดง หอบให้วาลัน ณเรรหอบเซ่ซักเซ่ซ่ายหักทำาซาบ้ายหลาย หลวงพ่เห็นเป็นตาซาบ้าย “มำ ให้ข่อย ล้องหอบเบิงคู้ เป็นตาซาบ้ายแทน้อย” พ้อเปียนกันให้ณเรรน้อยคิมำ หลวงพ่อบาบเกียมื่อหลายกะเลี่ยวาลิเอาเกียไปเชียงไว่กอน หน้าโพด ยานคั้นลักเกียกะเลี่ยเอาไปเชียงไว่น้ำ เกียกะละล้ายเบิดชั้นหลว มื่อไมกะเลี่ยพักันไปสระป่า บอกณเรรว่า “ขั้นแมนป่าดุกชุกม่าหาหลวงพ่เตื่อน้อย” หลวงพ่เอ็ดความแมนป่าดุกลักกินเกียเจ้าของเต้ ณเรรกะบอกว “ป่าดุกไปแล้วคับหลวงพ่” หลวงพ่ญูกมือตบบ้องหูป่าดุกเบิดแสงสันหลว ปวคมือหลายเฮ็ดจ้งได้คีน้อ เมื่อยหลายเฮ็ดจ้งได้จ้งสิญางฮอดวัดนอ ณเรรน้อยกะบอกให้ถ่ายน่นละ ณเรรขึ้นไปเทิงโนนงคักกอนหินกั้งลั้งมำ “ช่างไปแล้วหลวงพ่ช่าง ๆ หลบเดื่อ” หลวงพ่อย่านหลายฟ้าวแลนฮอดวัดคัก

ถอดความ

หลวงพ่อกับไปเทศน์ได้ของมาเยอะมาก ให้เณรน้อยหาบเกลือมา หลวงพ่ोजี๊มา ชาวบ้านเตรียมของให้เยอะ เณรหาบไปเซไปแต่เกลือทำเป็นดินสบาย หลวงพ่อเห็นว่าน่าจะสบายจึงขอลองหาบดูบ้าง พอเปลี่ยนกันให้เณรน้อยจี๊มา หลวงพ่อกับหาบเกลือเหนื่อยมากก็เลยว่าจะเอาเกลือไปซ่อนไว้ก่อน หนักเกินไป กลัวคนขโมยเกลือก็เลยเอาไปซ่อนไว้ในน้ำ เกลือก็ละลายหมด วันต่อมาก็เลยพากันไปวัดปลา บอกเณรว่าถ้าเป็นปลาตุกให้ปลักมาทางหลวงพ่อนะ หลวงพ่อโกรธนึกว่าปลาตุกลักกินเกลือของตัวเอง เณรน้อยก็บอกว่าปลาตุกไปแล้วนะหลวงพ่อ หลวงพ่อกับมือตบกดหูปลาตุกเต็มแรง ปวดมือมากทำอย่างไรดี เหนื่อยมากทำอย่างไรก็เดินกลับถึงวัด เณรน้อยก็บอกให้รออยู่ตรงนี้แหละ เณรขึ้นไปบนเนินงัดก้อนหินกลิ้งลงมาแล้วร้องว่าช่างไปแล้วนะหลวงพ่อ หลบนะ หลวงพ่อกลับมากิริบวิ้งจนถึงวัดเลย

นายถวิล เนตรนคร

148 หมู่ 19 ตำบลบ้านเตื่อ

27. หลวงปู่หวงคาย

หลวงปู่กับเณรน้อย เฒ่าน้ำนิมนต์ไปเทศน์ เณรน้อยเป็นพญาง หลวงปู่จี๊มา ใ้บ้านเอาของมาทำบุญเยอะ ได้บักก้อ บักอี ก้วย เกี้ย ชุ่มดี ๆ หลวงพ่อกับเอาไปไซ้มา ให้เณรน้อยหาบเกี่ยพาทาง มั่นหนักไปบ่ไหวกะเสี้ยว “เอาเชียงไว้นี้ละหลวงปู่” เชียงไซ้กะย่านแต่คันเห็น กะเสี้ยวพำกันเอาเชียงไว้น้ำ มีอัฐน้าเห็นแตกตาเปา วาป่ากินเบ็ด หลวงปู่เสี้ยวฟ้าเณรสะป่า ป้าตุกใหญ่มาไก่ชั่งแหลว หลวงปู่ตบป้องหูป่าตุกเจียงมันเสียบปวดหลายวาลันเข้าสะป่ากับหมอง เณรน้อยขึ้นไปที่กุฏิลีหาไม่มาหาหลวงปู่ช่นว “บ๊ะ หลวงปู่นั่งถ่าขุนี้ละ ผมสิไปหาไม่มาหาหลวงปู่เองดอก” เณรกะไหวดีก็ก้อหินไซ อ่องบอกหลวงปู่ว่า “หมีแม่ลูกอ่อนมาแล้วเคื่อหลวงปู่เอี้ย” หลวงปู่ได้ญี่นกะย่านหลายลี้มเจ็บลี้มปวดแลนสอดวัดบาดเดี้ยวจืด

ถอดความ

หลวงปู่กับเณรน้อย เขามานิมนต์ไปเทศน์ เณรน้อยเป็นคนเดิน หลวงปู่จี๊มา ชาวบ้านเอาของมาทำบุญเยอะ ได้มะละกอ พักทอง กล้วย เกลือ ของดี ๆ หลวงพ่อกับเอาไปใส่มา ให้เณรน้อยหาบเกลือเดินลัดทุ่ง มั่นหนักไปไม่ไหวก็เลยจะให้เอาซ่อนไว้ ซ่อนที่ไหนก็กลัวคนเห็น ก็เลยพากันเอาไปซ่อนไว้ในน้ำ วันต่อมาเห็นแต่ตะกร้าเปล่าเข้าใจว่าปลากินหมด หลวงปู่จึงพาเณรวัดปลา ปลาตุกใหญ่เข้ามาใกล้หลวงปู่ก็ตบป้องหูปลาตุกปวดมากจนหยุดวัดปลาทันที เณรน้อยขึ้นไปบนภูเขาจะหาไม่มาหาหลวงปู่ ให้หลวงปู่นั่งรอผมจะไปหาไม่มาหาหลวงปู่เอง เณรน้อยฉลาดมากกลิ้งก้อนหินใส่ ร้องบอกหลวงปู่ว่า “หมีแม่ลูกอ่อนมาแล้วครับหลวงปู่” หลวงปู่ได้ยินก็กลัวมากจนลี้มเจ็บลี้มปวดวิ่งถึงวัดเร็วมาก

นางมณฑา อัดโน
56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว

28. หลวงพ่อปักเจีย

มือหนึ่งให้บ้านจีนภูไปหาโล่กวางเท็งกู่กะบได้ กลับล้งม้าพ่อหลวงพ่อดี เพินปลุกปักเจียไว้เต็มกะเลี้ยปีกยก้านวาเฮ็ดจังได้สิตวะกิ้นปักเจียของหลวงพ่อดีได้ละเนาะ กะเลี้ยฟ้ากั้นออกอุบายไปหาหลวงพ่อดี อ้ายนึ่งว่า “หลวงพ่อดี ผมได้หมูป่ามาโตปักใหญ่ สิมาขอปักเจียไปกิ้นกับลาบหมู แล้วมือแล้งไปกิ้นน้ำกั้นเนาะ” หลวงพ่อดีอยากกิ้นลาบหมูน้ำเพินกะเลี้ยอ้อม “เฮ้อ เก็บเอาโลดลาบแซบ ๆ เค้อมือแล้งข่อยสิไปกิ้นน้ำดอก” อ้ายนึ่งมาอีก “หลวงพ่อดี ผมได้กวางม้าขอปักเจียไปกิ้นกับลาบกวางเนเค้อ มือแล้งไปกิ้นเข้ากับลาบกวางน้ำกั้นเพาะ” หลวงพ่อดีอยากกิ้นลาบกวางคือกั้นกะเลียว “ได้ เอาไปโลด มือแล้งข่อยสิไปกิ้นน้ำเค้อ” โอ้ยนัดกั้นยสามแยกช่นวา สอดอ้อมแล้งหลวงพ่อดีเข้าไปในบ้าน สอดหม่องนัดหมายอ้ายตัวะวาลาบหมูป่ากะดิ่ง อ้ายตัวะวาลาบกวางกะดิ่ง จินวาหลวงพ่อดีเอ้อแล้แล้ฟ้ากั้นเอาไปชงวัด หลวงพ่อดีบได้กิ้นลาบน้ำมูซ่า

ถอดความ

วันหนึ่งชาวบ้านไปหาโล่กวางบนภูเขาแต่ก็ไม่ได้ กลับลงมาเห็นหลวงพ่อดีหิว หลวงพ่อดีปลุกมะเชื้อไว้เต็ม จึงปรึกษากันว่าทำอะไรจึงจะหลอกกิ้นมะเชื้อของหลวงพ่อดีได้ ก็เลยพากันออกอุบายไปหาหลวงพ่อดี คนแรกบอกว่าได้หมูป่ามาตัวใหญ่มาก จะมาขอมะเชื้อหลวงพ่อดีไปกิ้นกับลาบหมู ตอนเย็นให้ไปกิ้นด้วยกันนะ หลวงพ่อดีอยากกิ้นลาบหมูก็เลยยอมให้เก็บ บอกว่าลาบให้ร่อยนะตอนเย็นจะไปกิ้นด้วย อีกคนมาบอกว่าได้กวางมา ขอมะเชื้อไปกิ้นกับลาบกวางหน่อย ตอนเย็นไปกิ้นข้าวกับลาบกวางด้วยกันนะ หลวงพ่อดีอยากกิ้นลาบกวางเหมือนกันก็อนุญาตให้เก็บมะเชื้อและบอกว่าตอนเย็นจะไปกิ้นด้วย นัดกันที่สามแยก ตกเย็นหลวงพ่อดีเดินเข้าไปในหมู่บ้าน ไปถึงที่นัดหมาย คนที่หลอกว่าลาบหมูก็ดิ่ง คนที่หลอกว่าลาบกวางก็ดิ่ง จนหลวงพ่อดีเพี้ยจึงพากันเอากลับวัด หลวงพ่อดีจึงไม่ได้กิ้นลาบเลย

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

29. หลวงพ่อปักเชื้อจีน

หลวงพ่อดีปักเชื้อจีนเป็นหลวงพ่อดีดี บาดนี้แม่ออกพูนึงว่า “เฮ็ดจังได้จังสิได้กิ้นปักเชื้อจีนหลวงพ่อดีจีน” เลี้ยไซ่ลูกสาวไปขอปักเชื้อจีน “หลวงพ่อดีขอปักเชื้อจีนไปกิ้นกับแจวกกับลาบเน” หลวงพ่อดีว่า “บได้ดอก ต้องมีเน้วแลกเปียนดื้อ” พูแม่ผัดว่า “กั้นช่นมือแล้งให้หลวงพ่อดีไปหาลูกสาวพูกะได้” หลวงพ่อดีอยากได้ “เอาสิ” แม่ออกน้นกะเลี้ยเก็บปักเชื้อจีนในชกะตา พ้ายกะตาปักเชื้อจีนเข้าบ้าน ย้ายอันนึ่งเห็น “เจ้าเอ้ามาแต่ไสนึ่งย้าย” แม่ออกว่า “เอ้ามาแต่วัด” เอ้านี้กะมีลูกสาว

เสียดใจใส่หัวไซหลวงพอ ว่าจึ่งเกา “คั้นชั้นมือแล้งให้เจ้าไปหาลูกสาวสันเนาะ” หลวงพอกะเสียด เอ้าบักเชื้อให้อีก สอดมือแล้งม้าหลวงพอกะตั้งทาสิเข้าไป ไปเขียนพู่แรก บัดไปกะแต่งไต่อย่างดี พอดี พูพอสู่วาแมกับลูกพ้ากัน ไปล่อเอ้าของหลวงพอกะเสียดเข้าไปในนอนในห้องลูกสาว พื่อหลวงพอเข้า ห้องกะแมนเห็นพอเพินนอนยู หลวงพอสุนหลายวาเจ้าของถึกต้มกะเสียดชองวา “เอ้าบักเชื้อข่อยคั้น ม้าสะแห่ม” สุนคักสุนแนฟาวโต้นเขียนคินวัดไว้บ่ค่าน

ถอดความ

หลวงพอมะเชื้อขึ้นเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว สิกาคคนหนึ่งพูดว่าทำอย่างไรจะได้กินมะเชื้อ ขึ้นของหลวงพ้อจี้หวง จึงใช้ลูกสาวไปขอมะเชื้อขึ้น พาลูกสาวไปขอลหลวงพ้อว่าขอมะเชื้อไปกินกับ น้ำพริกกับลาบหน่อย หลวงพ้อบอกว่าต้องมีอะไรแลกเปลี่ยน ฝ่ายแม่ว่าถ้าอย่างนั้นตอนเย็นให้ หลวงพ้อไปหาลูกสาวของฉันได้ หลวงพ้ออยากได้สาวก็เลยอนุญาต สิกาคคนนั้นเก็บมะเชื้อขึ้นใส่ ตะกร้า สะพายกลับเข้าบ้าน ยายคนหนึ่งเห็นก็ถามว่าเอามาจากไหน สิกาคตอบว่าเอามาจากวัด ยายคน นี้คิดจะหลอกหลวงพ้อ ก็พูดเหมือนเดิมว่า ถ้าอย่างนั้นตอนเย็นให้ไปหาลูกสาวฉันนะ หลวงพ้อก็ เลยเอามะเชื้อให้อีก ตกเย็นหลวงพ้อก็ตั้งท่าจะเข้าไป ไปบ้านคนแรกก็แต่งตัวอย่างดี พอดีพ้อรู้ว่าแม่ กับลูกพากันหลอกเอาของหลวงพ้อมาก็เลยเข้าไปนอนในห้องลูกสาว พอหลวงพ้อเข้าห้องก็เห็นพอนอนอยู่ หลวงพ้อจุกจิกว่าตัวเองถูกหลอกก็เลยร้องขึ้นว่าเอามะเชื้อของอาตมาคืนมา โม โหมมากจน รีบกระโดดลงจากเรือนกลับวัดทันที

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

30. หลวงพ้อจี้ใส่สาต

มือนึงแม่ออกม้าเอ็นหลวงพอกับเณรน้อยไปฉันทเข้าเพ็ด หลวงพอกะไป หลวงพอปวดจี้ หลายสิลูกไปเฮ็ดหญังกะบ่ทันแล้ว เรา้จี้ไซสาต จักวาสิเฮ็ดจ้งได้ สิลูกหนึ่กะอยากอ้าย เสียดขอสาตไป ไว้วัด แม่ออกกะวา “ให้บ่ได้ดอกจ้าหลวงพอ สาตกะหืมเพินม้า” หลวงพอกะเสียดวา “ปะสาสาต ซื่อ ๆ กะจี้ทีเนาะ กูสิจี้ไซบัดทีนี้ละ” วาแล้วหลวงพอกะเสียดลูกญางหนีไป

ถอดความ

วันหนึ่งสิกามาณิมนต์หลวงพ้อกับเณรน้อยไปฉันท หลวงพ้อก็ไป หลวงพอปวดอืมาก จะลูกไปทำอะไรก็ไม่ทันแล้ว หลวงพ้ออืใส่เสื่อ ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี จะลูกหนึ่ก็อ้ายก็เลยขอเสื่อ ไปไว้วัด สิกาบอกว่าให้ไม่ได้เพราะขิมเสื่อคนอื่นมา หลวงพ้อก็เลยว่าแก่เสื่อก็หวง กูจะจี้ใส่เสื่อวัน นี้ละ ว่าแล้วหลวงพ้อก็ลูกเดินหนีไป

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

31. หลวงพ่อปวดี

หลวงพ่อปวดีหลาย กะเลี้ยแวะซี่ข้างข้าง ช้งเณร์ไว้ “คั่นคั่นม้ากะบอกเนเดื่อ” เณร์น้อยกะรับปากเนาะ พอไญนึ่งญางม้าบาดเนี่ย “พอไญ ๗ หลวงพอนั่งชี่ยูเหนี่ย” หลวงพอดีนยิบฟ้าพลบ หลวงพ่อก้าก้มลง พ้อก้มล้งแล้วเห็นคากพ้อม หลวงพอกีเขดหลายออกม้าม้าตีหัวเณร์ “มึงไปบอกคั่นเฮ็ดหญ้ง” เณร์กะงิงเนาะ “หลวงพ่อกั่นคั่นมาไ้บอก ผมกะบอกแล้วตัวครับ”

ถอดความ

หลวงพ่อปวดีมาก กะเลี้ยแวะอีข้างทาง สั้งเณร์ไว้ “ถ้าคนมาไ้บอกด้วยนะ” เณร์น้อยก็รับปากนะ ตาคนหนึ่งเดินมา “พอไ้ใหญ่ ๗ หลวงพอนั่งอ้อยู่นี่” หลวงพ่อสะคั้งรับหลบ หลวงพ่อกแล้งก้มลงพ้อก้มลงแล้วเห็นกั่นด้วย หลวงพ่อจุนมากออกม้าม้าตีหัวเณร์ “มึงไปบอกคนทำไ้” เณร์ก็งิงนะ “หลวงพ่อบอกว่าถ้าคนมาไ้บอก ผมก็บอกแล้วไ้ครับ”

นายวิชัย กงชัยภูมิ

408 หมู่ 9 ตำบลบ้านเดื่อ

32. หลวงพ่อข้าวก่ำ

หลวงพ่อก็คืออยากกินเข้าก่ำ มีเณร์น้อยกับหลวงพ่อกันงานบุญในบ้าน แม่อกหาเข้าม้าม้าให้กิน ผัดมีเข้าก่ำไ้หน้าต่านม้ามหลวงพ่อกีเขดหลาย สั้งสิ่คั่นคั่นเณร์น้อยผัดอ่องวา “หลวงพอกั่นเข้าค้ำดอก” แม่อกกะเลี้ยม้าม้าเอาออกไป หลวงพอกีเขดหลาย ก้ำล้งสิ่ได้กินของม๊กแท้ ๗ พ้อฮอดวัดกะเลี้ยสับบักกอกเณร์น้อยเบิดแฮ้ง “พูได้วากู้บ่กินเข้าก่ำ ฮ่วย”

ถอดความ

หลวงพ่อกีเขดกินข้าวก่ำ (ข้าวเหนียวดำ) มีเณร์น้อยกับหลวงพ่อกันงานบุญในหมู่บ้าน สึกหาเข้าม้าม้าให้ มีข้าวก่ำไ้หน้าตาดลมา หลวงพ่อกีเขดมาก พอจะตักกินเณร์น้อยร้องว่าหลวงพ่อกีเขดกินข้าวก่ำหรือ สึกก็เลยมาเอาออกไป หลวงพ่อกีเขดมากก้ำล้งจะไ้กินของชอบแท้ ๗ พ้อถึงวัดก็เลยเขกหัวเณร์น้อยอย่างแรงแล้วพุดว่าใครบอกวากูไม่กินข้าวก่ำ

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

33. หลวงพ่อเว้าไทย

มือนึ่งน้ำกินยูดเบิด หลวงพ่อกีเขดน้อยไปตักน้ำสำงม้าม้ากิน เณร์น้อยผัดมันตคสำง หลวงพ่อน้ำม้าม้าพ้อกะเลี้ยฟ้าเณร์น้อยไปหาหมอน นางพญ้าบาลกะเป้าคั่นไ้เเนาะ เณร์ถามวา “หลวงพ่อกีเขดเป็นอะไร” หลวงพ่อกีเขดตอบวา “เป็นพระ” นางพญ้าบาลกะถามอีกวา “หลวงพ่อกีเขดมาทำอะไร ใครเป็นอะไร” หลวงพ่อกีเขดเข้าไ้จ้วาเณร์ถามวา ม้าเฮ็ดหญ้งกะเลี้ยเว้าไ้ตอบวา “หลวงพ่อกีเขดไม่เป็นอะไร ดอก พาเหล้งมาหาหมอน เหล้งมันตคสำง กะเลยพาขึ้นจากสำงมาหาหมอนี่ละ”

ถอดความ

วันหนึ่งน้ำดื่มที่วัดหมด หลวงพ่อใช้ฉนวนน้อยไปตักน้ำในบ่อมากิน ฉนวนน้อยสิ้นตบ่อน้ำ หลวงพ่อตามมาพบก็เลยพาฉนวนน้อยไปหาหมอ นางพยาบาลเป็นคนภาคกลางถามว่าหลวงพ่อกับอะไร หลวงพ่อตอบว่าเป็นพระ นางพยาบาลถามอีกว่าหลวงพ่อกับทำอะไร ใครเป็นอะไร หลวงพ่อเข้าใจว่าเขาถามว่าทำอะไรก็เลยพูดภาษากลางตอบไปว่า “หลวงพ่อไม่เป็นอะไรดอก พาแหล่งมาหาหมอ แหล่งมันตกล้าง กะเลยพาขึ้นจากล้างมาหาหมอนี่ละ”

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

34. หลวงพ่อหมากปัก

มีหนึ่งหลวงพ่อบอกฉนวนน้อย “น้อย ๆ คั้นดาวเพ็กขึ้นเพียงป้ายศาลเจ้าปู่ช้อยแนเดื่อ ช้อยลีไปบิณฑบาตรแต่เช้า” ฉนวนน้อยว่า “ครับ” แล้วคิดพ้อเอาตะเกียงใหญ่ไซ้ไม่แตกป้ายศาล แล้วปู่หลวงพ่อบอก หลวงพ่อกับฉนวนน้อยขึ้นอิทธิกะฟ้าอุ้มบาตรออกไป บมีคั้นม้าไชบาตร หัวกะได้ท่อมสองท่อม บมีคั้นม้าจักคั้น เร้าเลี่ยนนอนในสำนหมากปักจนวาชอนสิแจ้ง คีควาตื่นขึ้นลีได้ไปบิณฑบาตรตอ บัดเสียนหนึ่งแมบอกลูกสาว “นางเอ๊ย ไปหาปักปักให้แน แมสิแก่งไซ้โก หยิกเบิงนวยอ้วน ๆ เดื่อ” ลูกสาวกะหยิกไป ๆ หยิกไปถึกหัวหลวงพ่อกแล้วลีปิดเอา หลวงพ่อกะตื่นเนาะ ฟ้าวแลนเข้าวัดเสี่ยะ

ถอดความ

วันหนึ่งหลวงพ่อบอกฉนวนน้อยว่าถ้าดาวเพ็กขึ้นถึงยอดศาลให้ปลุกด้วย หลวงพ่อกะไปบิณฑบาตรแต่เช้า ฉนวนน้อยรับคำแล้วคิดเอาตะเกียงใหญ่ไซ้ไม่ไปไว้บนยอดศาล แล้วปลุกหลวงพ่อก หลวงพ่อนึกว่าดาวขึ้นจริง ๆ ก็รีบอุ้มบาตรออกไป ไม่มีใครมาตักบาตร เพิ่งจะถึงเวลาท่อมสองท่อม ไม่มีใครมาตักคน หลวงพ่อกะจึงนอนในร้านปักจนรุ่งเช้า คีควาตื่นขึ้นมาจะได้ไปบิณฑบาตรตอ บ้านหนึ่งแมบอกลูกสาวไปเก็บปักมาแก่งไซ้โก ให้หยิกดูลูกอ้วน ๆ นะ ลูกสาวก็หยิก ๆ ไปถึกหัวหลวงพ่อกแล้วจะเค็ดข้าวปัก หลวงพ่อกะตกใจมากรีบวิ่งเข้าวัดไปเลย

นางมณฑา อัดโน

56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว

35. หลวงพ่อปักปัก

มีหนึ่งในบ้านเพิมี่ง้านศพ หลวงพ่อกะอยากได้ค้ายหลายกะเดียมโตคักแน ชังฉนวนน้อยไว้ว่าให้ปู่ตั้งแต่ดาวเพ็กขึ้นฟ้าเดื่อ ฉนวนน้อยไหวคี่หลายเอาเทียนไปจุดไว้เทิงป้ายศาลแล้วปู่หลวงพ่อก หลวงพ่อกะตื่นมาจะว่า “คี่ให้ดาวเพ็กขึ้นสูงแท้” กะฟ้าวเข้าบ้านง้าน เจ้าของบ้านกะเข่านอนพ้อคี่ หลวงพ่อกะคี่ควาเขาคือบปักกันลูกปักกันดิน บัดเห็นวาฟาบ่ทันแจ้ง คั้นสิกลับวัดกะอยากอ้ายฉนวนน้อย กะเสี่ยไปลีนนอนอยู่ในอุ้มปักปัก หัวบ่มม เซียบไปข่อนสิแจ้งนี่ละ พ้อฮอดญูมไก

ขันแมกะปลุกลูกสาว “น้องเอ๊ย ลูกขึ้นหนึ่งเช่าหนึ่งน้ำเต้า ไปเก็บบักผักมาแกงไขโกน้ำแนไป” อีน้ำนั้นกะไปหาเลือกเก็บบักผัก หยิกหาหน่วยสิเป็นตำแกงแซบ หยิกถักหัวหลวงพ่อดีนยิบ หลวงพ่อชันวาสันฟ้าแวนหนักลับวัดเลยวะ

ถอดความ

วันหนึ่งในหมู่บ้านมิงานศพ หลวงพ่อยากได้ของไหว้มากก็เลยเตรียมตัวใหญ่เลย สั่งเณรน้อยไว้ว่าให้ปลุกตั้งแต่ดาวเพ็ทขึ้นฟ้านะ เณรน้อยไหวพริบดีมากเอาเทียนไปจุดไว้บนปลายตาลแล้วปลุกหลวงพ่ หลวงพ่ตื่นมาก็ว่า “ทำไมรอให้ดาวเพ็ทขึ้นสูงจัง” กะรีบเข้าไปบ้านงาน เจ้าของบ้านก็เข้านอนพอดี หลวงพ่คิดว่าทำไมเขาไม่พากันลูกปลุกกันตื่น พอเห็นว่าฟ้ายังไม่สว่าง ถ้าจะกลับวัดก็อายเณรน้อย ก็เลยไปแอบนอนอยู่ในพุ่มผักหัวไม่พัน เกล็ดไปตอนใกล้รุ่งสางนี้แหละ พอถึงตอนใกล้ขันแมก็ปลุกลูกสาว “ลูกเอ๊ย ลูกขึ้นหนึ่งเช่าหนึ่งน้ำเต้า ไปเก็บผักมาแกงใส่ไก่ด้วยนะ” ลูกก็ไปหาเลือกเก็บผัก หยิกหาลูกที่น่าจะแกงอร่อย หยิกโคนหัวหลวงพ่ สะดุ้งตกใจ หลวงพ่กลัวมากรีบวิ่งหนีกลับวัดเลย

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

36. หลวงพ่อหวงหน่อไม้

หลวงพ่อยู่วัดหนึ่ง ไร่ปลุกหน่อไม้ อ้อมวัด บัดนี้คันไปสับบได้หวงหลาย ไผ่ของกะบให้ มียายแม่หม่ายคนหนึ่งไปขอ แล้วบอกว่า “สันสิเอาไปหมกมาไชบาตรให้หลวงพ่อนั้นละ” หลวงพ่คิดอยากกินหมกหน่อไม้ได้ กะเลื้อยอนุญาตให้สับหน่อไม้ได้ ยายแม่หม่ายกะสับเอาวาสัน พ้อได้แล้วกะเอาไปเผา แล้วกะเอาไปขายจนลืมนเอาไปไชบาตร บาดนี้กะหม้อมเลื้อยใช้ลูกสาวไปขออนอไม่หลวงพ่อีก หลวงพ่กะให้มาฉ้อนวาอยากกินหมกหน่อไม้ พูลูกสาวกะตั้งไฟเผาหน่อไม้ เคียน ชุ่มนึ่งกะขาย แลกผักแลกเกี้ยว เอาไปขายเปิดอีก มีอไมมาหลวงพ่ออกมารับบิณฑบาตเนาะ แมออกกะไขเข้าให้ หลวงพ่ถามว่า “ไสละหมกหน่อไม้” แมออกหัวดีกะเลื้อยว่า “หมกบ่ทันได้ดอกหลวงพ่ บ่มีไม้คัดหมก” หลวงพ่เคียดหลายกะเลื้อยเปิดผ้า “เพี้ย ไม้คัดหมก”

ถอดความ

หลวงพ่อยู่วัดหนึ่งปลุกหน่อไม้ไว้รอบวัด คนไปสับหน่อไม้ไม่ได้เพราะหลวงพ่หวงมาก ใครขอก็ไม่ให้ มียายแม่หม่ายคนหนึ่งไปขอแล้วบอกว่า จะเอาหมกหน่อไม้มาใส่บาตรให้หลวงพ่อนั้นแหละ หลวงพ่อนึกอยากกินหมกหน่อไม้ก็เลื้อยอนุญาตให้สับหน่อไม้ได้ ยายแม่หม่ายก็สับเอาเยอะเลย พอได้แล้วก็เอาไปเผา แล้วเอาไปขายจนลืมนเอาไปใส่บาตร ทีนี้ก็ยามใจเลยใช้ลูกสาวไปขออนอไม่หลวงพ่อีก หลวงพ่ก็ให้เพราะอยากกินหมกหน่อไม้ ลูกสาวก็ถือไฟเผาหน่อไม้ ชูคเป็นเส้น ส่วนหนึ่งก็ขายแลกผักแลกเกลือ เขาไปขายหมกอีก วันต่อมาหลวงพ่มาบิณฑบาต ลีก็เอา

ข้าว่าใส่ให้ หลวงพ่อถามว่าไหนละหมกหน่อไม้ ลีกาไหวพริบดีก็เลยบอกว่าหมกยังไม่ได้ออก
หลวงพ่อก็ไม่มีไม้ค้ำหมก หลวงพ่อบอกมากก็เลยเปิดผ้า “นี่ไง ไม้ค้ำหมก”

นายเสริฐ ผาเมธนา
130 หมู่ 15 ตำบลบ้านเดื่อ

37. หลวงพ่อนักเทศน์

หลวงพ่อดีไปเทศน์บุญพะเหวด บักเซียงสวนอ้อยไปเทศน์บุญพะเหวดน้ำหลวงพ่อดีไป
เอาเข้าตอกแตกม้ายั่งค้าย หลวงพ่อกะเทศน์บ่เป็นบัดทีเหนียว ลิมกอนเทศน์ซำ กะเลี้ยเอามดไปได้น้ำ
ไม้ แล้วกะเทศน์ว่า “มดดำไต่ลำแขง มดแดงไต่ลำอ้อย ยาปากเคื้อบักเซียงสวนอ้อย กูหนึ่งมึงสอง”
บักเซียงสวนอ้อยกะเลี้ยได้ช้อยหลวงพ่อดีเทศน์จันว่าได้ค้ายกล้วยอ้อยบักหลายเลี้ยละ

ถอดความ

หลวงพ่อดีไปเทศน์บุญพะเหวด เซียงสวนอ้อยไปเทศน์บุญพะเวสกับหลวงพ่อดีไปเอา
ข้าวตอกมาตั้งพิธี หลวงพ่อดีเทศน์ไม่เป็น ลิมกลอนเทศน์ กะเลี้ยเอามดไปได้น้ำเทศน์ว่า
“มดดำไต่ลำแขง มดแดงไต่ลำอ้อย ยาปากเคื้อบักเซียงสวนอ้อย กูหนึ่งมึงสอง” เซียงสวนอ้อยก็เลย
ได้ช้อยหลวงพ่อดีเทศน์จันได้กล้วยอ้อยมาเยอะเลย

นางทองหล่อ คำศรีสุข
12 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง

มุขตลกคนเจ้าปัญญา จำนวน 33 เรื่อง

38. เซียงเหมียงติซ้าง

พะญ่าเมืองหนึ่งมีซ้าง ได้งำมหลาย เพินให้หาคันม้าติซ้าง กะมีแต่คั้นวางมจันบ่มีหม่องดิ
จิงได้กะหาหม่องดิญากหลาย บักเซียงเหมียงถักเอ็นม้าเบิงซ้าง ถามพะญ่าว่าจันบ่มีหม่องดิสิปาดคือ
ช้อยบ่ พะญ่ากะเลี้ยบอกวาให้เจ้าล้องเบิงกอนวาซ้างของช้อยเป็นจิงได้ บักเหมียงหัวดีกะญางเบิง
แล้วตอบยงหมั่นใจว่า ซ้างของเจ้านั้นกะดำน้อย หำซ้างกะบ่มี พะญ่าถักใจหลายวาซ้างมีหม่องให้ดิ
แล้วซ้นวา

ถอดความ

พระยาเมืองหนึ่งมีซ้างตัวงามมาก ท่านให้หาคันมาติซ้าง ก็มีแต่คนบอกว่างามจันไม่มีที่ดิ
หาที่ดิยากมาก เซียงเหมียงถูกเรียกตัวมาดูซ้าง ถามพระยาว่าถ้าไม่มีที่ดิจะตัดคอผมหรือไม่ พระยาจิง
บอกวาให้ล้องดูก่อนว่าซ้างของข้าเป็นอย่างไร เซียงเหมียงเจ้าปัญญาถักเดินดูแล้วตอบยงหมั่นใจว่า
ซ้างของพระยามีตาเล็ก และอวัยวะสืบพันธุ์ก็ไม่มี พระยาถูกใจมากที่ซ้างตัวนี้มีที่ดิแล้ว

นายปาน คำโนนออก
52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

39. เชียงเหมียงคตมต

เชียงเหมียงไปเฮ็ดน้ำ เห็นมีคันทวางม้าสองคัน เป็นคันที่พญาชังม้าวาให้ตดิชบั้งไปให้ เชียงเหมียงคตม ญอนวามันจี้ตัวะคันหลาย พ้อไปสอดคะถามเชียงเหมียงวา “ไสน้ำเชียงเหมียง” เชียงเหมียงถาว่า “สิพำกั้นไปหญ้ง” “สิตดิชบั้งไปให้บักเชียงเหมียงคตมเหนียละ” สองคันนั้นบ่สู้จักเชียงเหมียงเต้ อ้ายนี้กะเลี่ยถาอีก “มันบ่เหยเบิดแล้วลื้อบั้นเนี้ย” สองคันนั้นกะเลี่ยคตมเบิง “เหม็นยู” บักเหมียงกะเลี่ยบอวา “ข่อยนี้ละเชียงเหมียง”

ถอดความ

เชียงเหมียงไปทำนา เห็นมีคนเดินมาสองคน เป็นคนที่พระยาสั่งมาว่าให้ตดิใส่กระบอกไม้ไผ่ไปให้เชียงเหมียงคตมเพราะว่ามันชอบ โทกหมาก พ้อไปถึงก็ถามเชียงเหมียงว่านาเชียงเหมียงอยู่ที่ไหน เชียงเหมียงถาว่า จะพากันไปทำอะไร “จะตดิใส่กระบอกไปให้เชียงเหมียงคตมนี้แหละ” สองคนนั้นไม่รู้จักเชียงเหมียง เชียงเหมียงก็เลี่ยถาว่า มันไม่ระเหยหมดแล้วหรือ สองคนนั้นคตมดู “เหม็นอยู่” เชียงเหมียงก็เลี่ยบอวา “ผมนี้แหละเชียงเหมียง”

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

40. ตดเหม็นบ่

ให้บ้านทำพนั้นกัน “เชียงเหมียงม้าไหวดีแท้ กู้สิตดิให้มันคตม” กะตดิชบั้งอัดไว้ให้เหม็นพายเชียงเหมียงม้าหยามพะญา พะญาถาว่า “ม้าหญ้งละเหมียง” “ม้าเหล่นชื่อ ๆ นี้ละ บ่สู้สิไปใส” อ้ายพุดคตมม้าทำนี้เลี่ยวะถาทางไปบ้านเชียงเหมียง ญางเข้าไปบ่สู้จักบักเหมียง บักเหมียงถาว่า “สิไปหาเพินเฮ็ดหญ้ง” มันกะตอบ “สิเอาตดิไปให้บักเชียงเหมียงคตมนะ” เชียงเหมียงกะเลี่ยวา “มันบ่เหยเบิดแล้วลื้อ คตมเบิงคู้ละ” ชุ่มนั้นกะเลี่ยรู้บักเหมียงพำกั้นคตมคตมอีกชั้นแหละ บักเหมียงมันไหวดีหลาย

ถอดความ

ชาวบ้านทำพนั้นกัน “เชียงเหมียงฉลาดแท้ กูจะตดิให้มันคตม” ก็ตดิใส่กระบอกไว้ให้เหม็น ฝ่ายเชียงเหมียงมาเยี่ยมพระยา พระยาถาว่า มาทำอะไร เชียงเหมียงตอบว่า มาเล่นเฉย ๆ ไม่รู้จะไปไหน คนที่ตดผ่านมาทางนี้เลี่ยวะถาทางไปบ้านเชียงเหมียง เดินเข้าไปไม่รู้จักเชียงเหมียง เชียงเหมียงถาว่า จะไปหาเขาทำไม เขาตอบว่า จะเอาตดิไปให้เชียงเหมียงคตม เชียงเหมียงก็เลี่ยว่า มันไม่ระเหยหมดแล้วหรือ ลอดคตมคตมนะ พวกนั้นเลี่ยรู้เชียงเหมียงก็พากันคตมคตม เชียงเหมียงไหวพริบตีมาก

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

41. ตดยังอยู่บ่

มุขีซังเหมียงถึกต๊ะม้าหลายเทียแล้วกะเลี้ยคิดสิแก้ล้ามัน มื่อเน็งกะเลี้ยตดไซบั้งไปจมไป
น้ำทำงา “มึงเทาะบักเหมียงม้าล่องดีกับกู บักบ่มีค้ำว่า เชือบได้จักเทีย บัดนี้ละมึงสิได้ตมตดกู” พอ
ดีมีมูญางกายม้าทางนี้ “อิหญังนะ” มุกะตอบว่า “บั้งตดคิ้ว วาสิเอาไปให้บักเหมียงตมจกนออกอน”
พ้อดีบักเหมียง ได้ญื้นซันแหลว มั่นกะเลี้ยไปถ่ายุเสียนแล้วถามมูว่า “อิหญังนะเซียว” มุกะว่า “บ่มี
หญังดอก” เซียงเหมียงกะเลี้ยว “โอ๊ยบ่แมนบั้งตดบ้ออ เบิงซังมันคือสิเข้าเหม็นแล้วละ ล่องตม
เบิงคู้” มุกะหลงกันเซียงเหมียง ญุกบั้งตดซันม้าตมเบิง “โอ๊ยเหม็นหลายวะ” เซียงเหมียงกะได้เต
หัวเราะมูว่าโงหลาย ไหวบ่ทันมันจักเทีย

ถอดความ

เพื่อนเซียงเหมียงโดนหลอกมาหลายรอบแล้วเลยคิดจะแก้ล้ามัน วันหนึ่งก็เลยตดไต่
กระบอกไปบ่นไปตามทางว่าเซียงเหมียงล่องดีกับกู ไม่มีคำบรรยาย เชื่อไม่ได้สักที ทีนี้ละจะได้ตม
ตดกู พอดีเพื่อนเดินผ่านมาทางนี้ก็เลยถามว่านั่นอะไร เพื่อนตอบว่าบั้งตดจะเอาไปให้เซียงเหมียงตม
สักหน่อยก่อน พอดีเซียงเหมียงได้ยินก็เลยไปรอที่บ้านแล้วถามเพื่อนว่าอะไร เพื่อนบอกว่าไม่มี
อะไรหรอก เซียงเหมียงก็เลยว่าไม่ใช่บั้งตดหรือหรือ สงสัยจะหายเหม็นแล้วละ ลองตมดูสิ เพื่อนก็
หลงกลเซียงเหมียง ยกบั้งตดขึ้นมาตม “โอ๊ยเหม็นมากเลย” เซียงเหมียงก็ได้แต่หัวเราะว่าเพื่อนโง
มาก ไหวพริบไม่ทันมันสักที

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

42. หลอกตมตด

มีคันซั้งเซียงเหมียงหลายกะเลี้ยคิดสิเอาตดไซบั้งไปให้มันตม พ้อไปสอดก้างทางกะเห็น
พูซ่ายคนนึ่งนอนเหล่นยุ บ่รู้ว่าเป็นเซียงเหมียงซำ อ้ายเน็งกะเลี้ยถามทำง “น้ำเซียงเหมียงยุใส่น้ออ้าย”
อ้ายเหมียงกะว่า “ยูไกล้ ๆ นี้ละ สิพำกันไปหญัง” “วาสิเอาตดไปให้บักเซียงเหมียงตมซันดอก” อ้าย
เหมียงกะอ้อมบื้อนะ “เอ้า บ่แมนมันเหยเบิดแล้วร้อป้านเนี่ย ล่องตมเบิงคู้” อ้ายนั้นกะหลงเชื่อเนาะ
“มันกะญั้งเหม็นยุดอก ใส่น้ออ้ายบักเซียงเหมียงนะ คืออยากให้มันตมตดแทนอ” อ้ายเหมียงกะเล็
ยบอว่า “ช่อยนี้ละเซียงเหมียง”

ถอดความ

มีคนเกลียดเซียงเหมียงมากก็เลยคิดจะเอาตดใส่กระบอกไปให้มันตม พอไปถึงกลางทาง
ก็เห็นคนคนหนึ่งนอนเล่นอยู่ ไม่รู้ว่าเป็นเซียงเหมียงเลย คนหนึ่งก็เลยถามทำง “นาเซียงเหมียงอยู่
ไหนนะพี่” เซียงเหมียงก็ว่า “อยู่ไกล้ ๆ นี้แหละ จะพำกันไปทำไม” “ว่าจะเอาตดไปให้เซียงเหมียง

คมนะ” เชียงเหมียงก็ยิ้ม “เอ้า ป่านนี้ไม่ใช่มันระเหยหมดแล้วหรือ ลองคมดูสิ” นายคนนั้นก็หลงเชื่อนะ “มันก็ยังเหม็นอยู่นะ ไหนล่ะบั๊กเชียงเหมียงนะ อยากให้มันคมตจ้งเลย” เชียงเหมียงก็เลยบอก ว่า “ข้านี้แหละเชียงเหมียง”

นางพนอง โคตร โนนกอก

46 หมู่ 4 ตำบล โนนกอก

43. ความลับของพระราช

มีพระเจ้าเมืองหนึ่งบ่ยอมให้ใครเห็นหน้า ญ่ามเอาเข้าไปให้ซุ่มนางสนมต้องก้มหน้า พูซ่าย พูนี้ซื่อเชียงเหมียงอยากเห็นหน้าพระเจ้าแล้วออกอุบายขอเข้าไปกินต่อหน้าพระเจ้า อยากกินผักมี กับก้วยเตี๋ย เอ้าเส้น ไปห้อยไว้เทิงคือ อยากกินกะจับมีขึ้นสูง ๆ แหนขึ้นจั้น ได้กิน กะเลียเห็นหน้า พระเจ้าเป็นหน้าหมา คั่นสิว่าไปกะย่านตึกปะหารชีวิต ผัดเลนเข้าป่าไป พ่อโกئنไม่กะฮ่องไซ โกئنไม่ “พระเจ้าหน้าหมา” คั่นอื่นมาได้ญี่นคั้วลับเลียตึกเปิดเผยว่าพระเจ้าหน้าหมา

ถอดความ

มีพระราชเมืองหนึ่งไม่ยอมให้ใครเห็นหน้า เวลาเอาเข้าไปให้พวกนางสนมต้องก้มหน้า ชายคนหนึ่งซื่อเชียงเหมียงอยากเห็นหน้าพระราชจึงออกอุบายห่อข้าว ไปกินต่อหน้าพระราช อยากกินผักมีกับก้วยเตี๋ย เอ้าเส้นไปแขวนไว้บนซื่อ อยากกินก็จับมีขึ้นสูง ๆ แหนหน้าขึ้นจั้น ได้กิน ก็เลยเห็นหน้าพระราชเป็นหน้าหมา ถ้าจะพูดไปก็กลัวถูกประหารชีวิต ก็เลยวิ่งเข้าป่า พบ โปรงไม้ก็ร้องตะ โจนใส่โปรงไม่ว่าพระราชหน้าหมา คนอื่นมาได้ยินความลับถึงถูกเปิดเผยว่า พระราชหน้าหมา

นายสมาน คุรวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบล โนนกอก

44. พระยาหน้าม้า

เชียงเหมียงอยากเบิ่งหน้าพะญาอุ๋นوابมีไผเคี้ยเห็น ไผกะอยากเห็นเลียไซ้เชียงเหมียง ไปเบิ่ง เชียงเหมียงมีไหวขอเข้าไปกินน้ำ หาผักบั้งทั้งเคี้ยบักเชื่อทั้งข่วนไป ญ่ามกินผักบั้งบ่เคี้ยบ่ ม่วนไชปาก แหนหน้าขึ้นเอาเคี้ยผักบั้งยอนไชปาก แล้ววาดรูปพะญาไซฟาตีน คั่นกะเลียได้เห็น พะญาหน้าม้า คั่นอื่นกะเลียได้รู้ว่พะญาเมืองนี้มีหน้าตาเป็นม้าชั่นวา

ถอดความ

เชียงเหมียงอยากดูหน้าพระยาเพราะว่าไม่มีใครเคยเห็น ใครก็อยากเห็นจึงใช้เชียงเหมียง ไปดู เชียงเหมียงฉลาดห่อเอาข้าวไปกินด้วย หา “ผักบั้งทั้งเครือมะเขือทั้งขั้ว” ไป เวลากินผักบั้งไม่ เต็ดไม่ม่วนใส่ปาก แหนหน้าขึ้นเอาเถาผักบั้งยอนใส่ปาก แล้ววาดรูปพระยาใส่ผ้าเท้า คนก็เลยได้เห็นพระยาหน้าม้า คนอื่นก็เลยได้รู้ว่าพระยาเมืองนี้มีหน้าตาเป็นม้า

นายจันลา วงษ์สระ
3 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

45. พระยาหน้าแดง

มีพระยาหน้าแดงพูนึงอยากรู้ว่าเจ้าของหน้าแดงคือหญิง เลี้ยเอิ้นคันท้าถาม “มิ่งว่าหน้ากู่คือ
อหญิง” คันท้าตอบว่า “คือตะเว็นญ้ามมือเซ้า” พระยาบ่ถักใจ เลี้ยซังประหาร คันท้าสองมา “มิ่งว่า
หน้ากู่คือหญิง” ตอบว่า “คือพะจันเต็มดวง” พระยาบ่ถักใจซังประหารอีก บัดคันท้าสามมา “มิ่งว่า
หน้ากู่คือหญิง” ตอบว่า “คือหน้าบักโกกคาค้าน” พระยาถักใจหลายกะเลี้ยเอ้าร้างวัลให้ขางง้าม

ถอดความ

มีพระยาหน้าแดงคนหนึ่งอยากรู้ว่าตัวเองหน้าแดงเหมือนอะไร จึงเรียกคนมาถาม “มิ่งว่า
หน้ากู่เหมือนอะไร” คนที่หนึ่งตอบว่า “เหมือนดวงตะวันยามเช้า” พระยาไม่ถูกใจเลยสั่งประหาร ที่
สองมา “มิ่งว่าหน้ากู่เหมือนอะไร” ตอบว่า “เหมือนพระจันทร์เต็มดวง” พระยาไม่ถูกใจสั่งประหาร
อีก ที่นี้คนที่สามมา “มิ่งว่าหน้ากู่เหมือนอะไร” ตอบว่า “เหมือนหน้าลิงตุคค้าน” พระยาถูกใจมากก็
เลยให้ร้างวัลอย่างงาม

นายสมาน คุรุวงษ์
333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

46. พระยาหน้าหมา

แต่กั้คันท้าเชื่อว่าพระเจ้าแข่งไว้ให้ลั้งคันท้าเกิดมาหน้าตาอัปลักษณ์ เจ้าเมืองคันท้าเกิดมาอ้า
ภัพหลายหน้าเป็นหมา แดวาคันท้าเบ็งหน้าพระยาบ่ได้ บ้านเร้ากะเฮ็ดเตี้ย ๆ คันท้าเข้าไปหาต้องกั้มคันท้า
เข้า ไป มีแต่คันท้าอยากเห็นหน้าพระยานะ อ้ายเซียงเหมียงกะเลี้ยอาสาเข้าไปเบ็ง เอ้าขนมเส่นไซ่น้ำไป
ขอกินขนมเส่นไปน้ำนะ กะญุกขนมเส่นแหงหน้าขึ้น เดมี้อขึ้นญ้าว ๆ กะเลี้ยได้เห็นหน้าพระยา
หน้าหมาซ่า

ถอดความ

แต่ก่อนคนเราเชื่อว่าพระเจ้าแข่งไว้ให้บางคนเกิดมาหน้าตาอัปลักษณ์ เจ้าเมืองคันท้า
เกิดมาอ้าภัพมากหน้าเป็นหมา แต่ว่าคนจะดูหน้าพระยาไม่ได้ บ้านทันท้าทำเตี้ย ๆ คนเข้าไปหาต้อง
กั้มคลานเข้าไป มีแต่คันท้าอยากเห็นหน้าพระยานะ เซียงเหมียงก็เลยอาสาเข้าไปดู เอ้าขนมจิ้นใส่น้ำไป
ขอกินขนมจิ้นไปด้วยนะ กั้ยกขนมจิ้นแหงหน้าขึ้น ย่นมือขึ้นยาว ๆ จึงได้เห็นหน้าพระยาหน้า
หมาเลย

นางพนอง โคตรโนนกก
46 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

47. เชียงเหมียงหลอกกินน้องควาย

เชียงเหมียงไหวดีตัวะกินน้องควาย มื่อหนึ่ง เขาว่าต๋ึงต๋มน้องควายยก่างทง เชียงเหมียงฉวาง พาทงไปเหล่น พอใญ่นันถามเชียงเหมียงว่า “เขาว่าห้วมึงดีแท้เต้ มึงล้องตัวะกินน้องควายคู” “ฮ่วย ตัวะเตอะอิหญัง ลูกเจ้าอยู่ในบ้านนะตคเฮียนไก่อ้ายแล้ว เพินให้ผมน้ำมาเอิ้นเจ้านี้ละ” พอใญ่นันกะฟาวแลนเข้าในันบ้าน พอไปฮอดคะเห็นลูกแลนเหล่นดี ๆ ยุกะเลี้ยกลับม้ ก็ควาบักเหมียงต๋มกูแล้ววะ เลี้ยฮ่วยสันต๊วะ บักเหมียงกะเลี้ยว “เฮ้า เจ้าบอกผมตัวะกินดี ผมกะกินเบิดซันเหลว”

ถอดความ

เชียงเหมียงฉลาดหลอกกินน้องควาย วันหนึ่งเขาว่าตาคคนหนึ่งต๋มน้องควายอยู่กลางทุ่ง เชียงเหมียงเดินลัดทุ่งไปเล่น ตาคคนนั้นถามเชียงเหมียงว่า เขาว่ามึงฉลาดมาก ลองหลอกกินน้องควายคูซิ เชียงเหมียงบอกว่าจะหลอกทำไม ลูกเจ้าอยู่ในบ้านตคบันไดไก่อ้ายแล้ว เขาให้ผมมาตามนี้แหละ ตาคคนนั้นรีบวิ่งกลับเข้าบ้าน พอไปถึงก็เห็นลูกเล่นอยู่ดี ๆ ก็เลยกลับมาคิดว่าเชียงเหมียงหลอกตนเองแล้ว จึงต่อว่าเชียงเหมียง เชียงเหมียงก็เลยเข้าบอกผมหลอกกิน ผมก็กินหมดแล้วนี่แหละ

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

48. เชียงเหมียงกินน้องควาย

มื่อหนึ่งบักเชียงเหมียงฉวางออกไปทงน้ำ เห็นน้ำข้าง ๆ กำลังต๋มน้องควายยุกะเลี้ยเข้าไปหา เจ้าของน้ำเห็นเชียงเหมียงม้กะเลี้ยคิดสิล้องกุ่มปั้นลู่มันเบิงวาสิหลายปั้นได้ กะเลี้ยว “เหมียง ๆ คั้นเจ้าเกงอิหลีเจ้าล้องตัวะกินน้องควายข่อยคู” อ้ายเชียงเหมียงได้ญืนจ้งซันกะเลี้ยว “ข่อยบมีเว้ล้า ม้ตัวะเจ้าดอก อันคั้นอยู่ในบ้านนะให้ข่อยฟาวมาบอกเจ้าไปเบิงเมี้ย เมี้ยเจ้ากำลังป่วยหลายให้ฟาวพาไปหาหมอชะแหมะ” เพินพูทำได้ญืนกะเลี้ยว “ดี คั้นน้นข่อยฝากน้องควายแนเด้อซันนะ” เชียงเหมียงยิมบู้ย ๆ “เอ้อ ๆ ฟาวไปฟาวมาเด้อ” เจ้าของน้ำกะฟาวแลนเข้าไปในันบ้าน เห็นเมี้ยคำหุกดี ๆ ยุกะเลี้ยวถามว่า “เจ้ามาเฮ็ดหญัง” เจ้าของน้ำกะเลี้ยวถ่าถักเชียงเหมียงต๋มคัก ๆ กะเคียดหลาย ฟาวคั้นไปทงน้ำ เห็นแต่บักเชียงเหมียงกินน้องควายจันเบิด แล้วเมี้ยนหม่อมเมี้ยนไหให้ขางดี กะเลี้ยว “เจ้านี้เซียบได้ อิหลีเนาะ ลอจี้ตัวะข่อย ตัวะหน้าตัวะหลัง แล้วม้ลักกินน้องควายข่อยจันเบิดฝัว” เชียงเหมียงกะเลี้ยแก้ว “กะเจ้าตัวะบอกข่อยตัวะกินน้องควายเจ้า ข่อยกะตัวะให้แล้ว เจ้าสิวาจ้งได้อีก” เจ้าของน้ำกะผิดใจหลาย เกียดวาถักเชียงเหมียงต๋มคักต๋มแน

ถอดความ

วันหนึ่งเชียงเหมียงเดินไปที่ทุ่งนา เห็นนาข้าง ๆ กำลังต๋มน้องควายอยู่ก็เลยเข้าไปหา เจ้าของนาเห็นเชียงเหมียงมาก็เลยคิดจะลองภูมิปัญญาว่ามันจะมากขนาดไหน ก็เลยว่า ถ้าเก่งจริง

ให้ลองหลอกกินน้องควายของเขา เชียงเหมี้ยง ได้ยินแบบนี้ก็เลยที่ไม่มีเวลามาหลอกหรือ คนในหมู่บ้านให้ผมมาบอกให้ไปดูเมีย เมียท่านกำลังป่วยหนักให้รีบพาไปหาหมอซะ คนที่ทำก็เลยว่า ฉันขอฝากน้องควายด้วยนะ เชียงเหมี้ยงยิ้ม แล้วบอกว่าให้รีบไปรีบมา เจ้าของนารีบเข้าไปในหมู่บ้าน เห็นเมียทอดผ้าอยู่ดี ๆ เมียถามว่ามาทำอะไร เจ้าของนาเลยรู้ว่าถูกเชียงเหมี้ยงหลอกแน่ ๆ ก็โกรธมาก รีบกลับไปทุ่งนา เห็นเชียงเหมี้ยงกินน้องควายจนหมด แล้วเก็บสิ่งหม้อไหให้อย่างดี ก็เลยว่าเชียงเหมี้ยงเชื่อไม่ได้เลย หลอกผม หลอกไปหลอกมา แล้วมาแอบกินน้องควายผมจนหมด เชียงเหมี้ยงก็เลยแก้ตัวว่าก็คุณบอกให้ผมหลอกกินน้องควายผมก็หลอกให้แล้วจะพูดอย่างไรอีก เจ้าของนาโกรธมากเพราะถูกเชียงเหมี้ยงหลอกอย่างจัง

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

49. เชียงเหมี้ยงเตนางสนม

พระยาซ่งคนไปจีไชเอียนเชียงเหมี้ยงอยู่นาวมันแต่มดีโพด เมียพระยาจะซ่งเชียงเหมี้ยงหลายเลยพ้ามุไปจีไช ทั้งจีทั้งเถียวทั้งตด เชียงเหมี้ยงโมโหเหม็นหลายกะเลยไลเตะพูนุ่นพูนี่ เตเมียพระยาดำคีน พระยาสู่เลื่องกะเคียดวักเชียงเหมี้ยงเตเมียเจ้าของ กะเลยว่า “บักเหมี้ยงมึงเป็นหญิงจิงหาไลตี้ไลเตะคนไปทั่วแท้” เชียงเหมี้ยงเลยตอบว่า “จีมันกะบจีซื่อ ๆ ตดไชแล้วเถียวแก้มอีกกะเตะช่นดีวะ”

ถอดความ

พระยาส่งคนไปจีไล่เรือนเชียงเหมี้ยงเพราะว่ามันฉลาดเกินไป เมียพระยาเกลียดเชียงเหมี้ยงมากจึงพาเพื่อนไปจีไล่ ทั้งจี ทั้งตด เชียงเหมี้ยงโมโหเหม็นมากก็เลยไลเตะคนนั้นคนนี่ เตเมียพระยาจนสลบ พระยารู้เรื่องก็โกรธว่าเชียงเหมี้ยงเตเมียของตนก็เลยว่าเชียงเหมี้ยงเป็นอะไรทำไมจึงไลเตะคนไปทั่วเลย เชียงเหมี้ยงจึงตอบว่า มันไม่ได้จี้กันเลย ๆ นะ ตดไล่แล้วจี้ตามอีกนั่นไง

นางหอม แสนสระ

3 หมู่ 3 ตำบลโนนกก

50. เชียงเหมี้ยงตีนางสนม

พระยาเคียดให้บักเชียงเหมี้ยงหลาย มันตัวหน้าตัวหลัง กะเลยซ่งให้สาวสนมไปเถียวไชบ้านเชียงเหมี้ยง เชียงเหมี้ยงม้าเห็นกะว่า “โธ่ ๆ ๆ เถียวกะบพำกั้นเถียวซื่อ ๆ ตดพ้อมพั้นนะ” กะเอาไม่เรี่ยวไลตีนางสนม ชุ่มนุ่นเลยไปฟ้องพระยาคือว่าเชียงเหมี้ยงไลตี้ พระยาจะซ่งให้ทหารไปจับบักเชียงเหมี้ยงม้าประหารชีวิตฐานตีนางสนม พ้อเชียงเหมี้ยงม้าฮอดพระยาจะสอบสวนว่า “มึงสิแก้ไต่จิงไต่” เชียงเหมี้ยงย่อนถามว่า “พระยาซ่งชุ่มนุ่นไปหญิง” “กูซ่งไปเถียวไชเอียนมึง แล้วมึงเป็นหญิงจิงไปตีเขา” “บ่เถียวไชซื่อ ๆ แม้ มันพำกั้นตดไชพ้อม” พระยาจะถามนางสนมว่า

“แมนคุ้มเขาบ่” นางสนมกะอุ้มฮับ พระญ่าเสี่ยวา “กูให้ญีเยว บ่ให้ตด” พระญ่าว่าแล้วบ่คั้นค้ำ เชียงเหมียงกะเลยได้กลับบ้านไป

ถอดความ

พระยาโกธเชียงเหมียงมาก มันชอบโกหก ก็เลยส่งนางสนม ไปฉีใส่บ้านเชียงเหมียง เชียงเหมียงมาเห็นก็พูดว่าไม่พากันจี้เลย ๆ ตดใส่ด้วย ก็เลยเอาไม้เรียวไล่ตีนางสนม พวกนั้นจึงไปฟ้องพระยาว่าเชียงเหมียงไล่ตี พระยาก็สั่งให้ทหาร ไปจับเชียงเหมียงมาประหารชีวิตฐานตีนางสนม พอเชียงเหมียงมาถึงพระยาก็สอบสวนว่าจะแก้ตัวอย่างไร เชียงเหมียงย้อนถามว่าพระยาสั่งพวกนั้นไปทำอะไร พระยาตอบว่ากูสั่งให้ไปฉีใส่บ้านมึง แล้วทำไมไปตีเขา เชียงเหมียงตอบกลับว่าไม่ได้จี้เลย ๆ มันพากันตดใส่ด้วย พระยาถามนางสนมว่าจริงหรือไม่ นางสนมก็ยอมรับ พระยาจึงว่ากูให้จี้ไม่ใช่ตด พระยาพูดแล้วไม่คั้นค้ำ เชียงเหมียงจึงได้กลับบ้านไป

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

51. บ้านทองของเชียงเหมียง

บั๊กเชียงเหมียงส่งเสี้ยนขึ้นม้าจากท้อง แควเป็นไม้ท้องกลางดี พระญ่าอยากเห็นบ้านท้องค้ำเสี้ยนเสนาอำมาตย์สาวสนมม้าเบ็ง กะเห็นเป็นกะท่อมทำมะด่าละเนาะ เสาไม้ท้องกลางฝากระไม้ท้องกลาง มีขนมท้องหีบท้องหยอด พระญ่าสุนหลายญ่อนสั่งช่าง ได้กะต้องค้ำเข้าไปเบ็งบ้านท้องบั๊กเชียงเหมียง เคียดวาเชียงเหมียงตัวะ เลี้ยกับคั้นบ้าน

ถอดความ

เชียงเหมียงสร้างบ้านจากทอง แต่ว่าเป็นไม้ท้องกลาง พระยาอยากเห็นบ้านทองคำจึงชวนเสนาอำมาตย์นางสนมมาดู ก็เห็นเป็นกระท่อมธรรมดา เสาไม้ท้องกลางฝาไม้ท้องกลาง มีขนมท้องหีบท้องหยอด พระยาโมโหมากเพราะลงจากช่างแล้วต้องคลานเข้าไปดูบ้านทองของเชียงเหมียง โกรธว่าเชียงเหมียงโกหกจึงกลับบ้านไป

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

52. ตำราไปคู่

มีนักปราชญ์ต่างเมืองมาประชันความรู้ความสามารถทางอักษร ขันเจ้าเมืองแพต้องเสียไฮเสียน่าให้นักปราชญ์ขันเตาะ พระญ่าเจ้าเมืองคิดหนักเลยปรึกษากับเชียงเว “เฮ้อจ้งได้คีน้อเหมียงเฮี้ย เห็นทาลีเสียไฮเสียน่ากะบัดนี้ละ” เชียงเหมียงบ่ย่นเสี้ยวรับอาสาเป็นคั้นไปแข่งอักษรกับข่มนักปราชญ์มุนันเอ็ง ฮอดมือแคงขัน เขาเอาตำราม้าทั้งบาลี อังกิด แห่วกะอานอธิบายยงคี่ บักเหมียงผัดเอาปุ้มม้าจุมนำหมึก ปอยปุ้ไต่กระคาย แห่วกะทำทาอานก้าษาของเจ้าของ ให้ข่มนักปราชญ์ล่องอานเบ็ง ป้า

กตวาพวกนั้นอ่านบ่ได้ อยู่นโตหนังสือปู่โตเนาะ มันกะญึก ๆ ญื่อ ๆ จังวละ ฐมนั้นกะเลียญ้อมแพ กลับบ้านกลับเมืองไป พะญาเห็นว่าจ้งชั้นกะดีใจ เลี้ยมำถามเชียงเหมียงวา “อันนี้แมนตำรำอีหญ้ง ของมึงนะเหมียง โตหนังสือจ้งชู้ก็บ่เคี้ยเห็นจักเทียวะ” “ผมกะหวักะเคี้ยเห็นมือนี่ละขอรับ เขา เอ็นวา ตำรำไปตู หรือ ตำรำปู่โต นะขอรับ” วาแล้วบักเหมียงกะญางหนีไปซื่อ ๆ

ถอดความ

มีนักปราชญ์ต่างเมืองมาประชันความสามารถทางอักษร ถ้าเจ้าเมืองแพ้ต้องเสียนาให้ นักปราชญ์ พระยาเจ้าเมืองคิดหนักจึงปรึกษาเชียงเหมียงว่าจะทำอย่างไรดี เห็นท่าจะเสียนาก็คราวนี้ ละ เชียงเหมียงไม่กลัวจึงรับอาสาเป็นคนไปแข่งอักษรกับพวกนักปราชญ์พวกนั้นเอง ถึงวันแข่งขัน เขาเอาตำรามาทั้งบาลี อังกฤษ แล้วก็อ่านอธิบายอย่างดี แต่เชียงเหมียงเอาปฐมน้ำหมึก ปล่อยปู่ได้ กระดาศ แล้วทำทำอ่านภาษาของตนเอง ให้พวกนักปราชญ์ลองอ่านดู ปรากฏว่าพวกนั้นอ่านไม่ได้ เพราะตัวหนังสือปู่โต มันยืมชื่อแบบนั้น พวกนั้นก็เลยยอมแพ้กลับบ้านกลับเมืองไป พระยาเห็น อย่างนั้นก็ดีใจจึงถามเชียงเหมียงว่ามันคือตำราอะไร ตัวหนังสือแบบนี้ไม่เคยเห็นสักที เชียงเหมียง บอกว่าผมก็เพิ่งจะเคยเห็นวันนี้ละขอรับ เขาเรียกว่าตำราไปตู หรือตำราปู่โตนะขอรับ แล้วเชียงเหมียง ก็เดินหนีไปเฉย ๆ

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

53. ตำราไปตู

เขาม้าแคงกับบักเชียงเหมียง แคงควมรู้กัน พ้อฮว่าเขาสิมำบักเหมียงกะไปจับปู่มาซังไว้ แล้วปล่อยน้ำหนังสือ ปู่โตน้ำกระดาศเนาะ เขาถามอีหญ้งบักเหมียงตอบได้เบ็ด บัดทีนี้ฮอดค้ำวของ บักเหมียง มันกะเอาหนังสือหัวที่ปู่โตนั่นละมำให้เขาอ่าน เขาอ่านบ่ได้บัดทีเนี่ย กะถามบักเหมียงวา “มันแมนหญ้งละเนี่ย” บักเหมียงกะเลียวา “ตำรำไปตู พุได้บ่มีบุญบ่ฮู้ภาษามันดอก” พ้อพวกนั้นฟัง แล้วกะฟาวลั้งเฮียนไปฮอดหลาดญอนสู่เชียงเหมียงบ่ได้

ถอดความ

เขามาแข่งกับเชียงเหมียง แข่งควมรู้กัน พ้อรู้ว่าเขาจะมาเชียงเหมียงก็ไปจับปู่มาซังไว้ แล้วปล่อยตามหนังสือ ปู่โตตามกระดาศ เขาถามอะไรเชียงเหมียงตอบได้หมด พอถึงคราวของเชียงเหมียง มันก็เอาหนังสือเล่มที่ปู่โตนั่นแหละมาให้เขาอ่าน เขาอ่านไม่ได้เลย ก็เลยถามเชียงเหมียงว่านี่ คืออะไรละเนี่ย เชียงเหมียงก็เลยบอกว่าตำราไปตู ใครไม่มีบุญไม่รู้ภาษามันหรือ พอพวกนั้นฟัง แล้วก็รีบลงเรือนไปทันทีเพราะสู้เชียงเหมียงไม่ได้

นายจันลา วงษ์สระ

3 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

54. คัมภีร์ไปตุ้

เขาสีม้าแดงเอาเมืองเอาน้ำกัน คั้นพะงั่วแพ่เขาสียิดเอากุ้งลี พะงั่วกะเลี้ยหากันเขียนหนังสือแข่งกับเขา กะได้เซียงเหมียงละ พ้อเริ่มดั่งแดง เขาเขียนหญิงม้าบักเหมียงอ่านได้เปิด พ้อเห็นเขาเขียนใกล้ลีแล้วมันกะลุกขึ้นเทน้ำหมึกไซซำม จับปู้จุ่มแล้วแล่นไตจุ่มปอย ๆ แล้วถอนเขาก็กะอ่านหนังสือของมันบ้อออกซ่า เซียงเหมียงกะเลี้ยชนะ พะงั่วถามว่า “มึงเขียนคัมภีร์หญิงละเหมียง” เซียงเหมียงว่า “คัมภีร์ไปตุ้ ปู้ไต ขอรับ”

ถอดความ

เขาจะมาแข่งเอาเมืองเอาน้ำกัน ถ้าพระยาแพ่เขาจะยิดกรุงศรี พระยาก็เลยหากคนเขียนหนังสือแข่งกับเขา ก็ได้เซียงเหมียงนั่นเอง พ้อเริ่มลงแข่ง เขาเขียนอะไรมาเซียงเหมียงอ่านได้หมด พ้อเห็นเขาเขียนใกล้จะเสร็จมันก็ลุกขึ้นเทน้ำหมึกใส่ซำม จับปู้จุ่มแล้วแล่นไตจุ่มป่อย ๆ เสร็จก่อนเขาก็กะอ่านหนังสือของมัน ไม่ออกเลย เซียงเหมียงก็เลยชนะ พระยาถามว่า มึงเขียนคัมภีร์อะไรละเหมียง เซียงเหมียงตอบว่า คัมภีร์ไปตุ้ ปู้ไต ขอรับ

นายใจ โคตรโนนกก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกก

55. ออกไข่แข่งกัน

สอดหน้าฮ่อน พะงั่วกะพ้าทหารออกไปเล่นน้ำนอกเมือง พะงั่วคิดสิแก้งบักเหมียงเลี้ยวางแผนกับทหารให้ทหารเอาไข่ไปชูคั้น พ้อไปสอดหาดทรายพะงั่วกะชวนเซียงเหมียงกับทหารทั้งเปิดเล่นเป็นแม่ไก่ออกโคแข่งกัน ไบม่มีไคมาถวายเป็นสิถักดั่งโทษ ชุคนกะเฮ็ดจ้งพะงั่วบอกพ้ากันตั้งทว่าเป็น ไกแม่ ไคกำลังลือออกโค แล้วแต่ละคั้นกะมีไคหลุดออกมำคั้นละนวย บักเซียงเหมียงคั้นเดี้ยวมีไคน้ำมู กะเลี้ยแก้ปัญหา ไคเซ็งมูเหล่าตีปีกเป็นไกโอก

พ้อพะงั่วถามหาไค ทหารกะเอาไคมาถวายเป็นสิถักดั่งโทษ แต่ปากควาเซียงเหมียงบ่มีไคน้ำมู หน้าซำมันยังหาไคจิกคั้นฮันย พะงั่วกะเลี้ยถาม “เหมียงเฮี้ย มึงเป็นหญิงจ้งไปหาไคป้าคั้นฮันย ไสไคมีงยู่ไส” เซียงเหมียงเลี้ยตอบว่า “ไคผมบ่มีดอก ญ่อนวาผมเป็นไกโอก มีแต่ของพวกนั้นละที่ผมชอยให้ไคออกมำได้นะ” พะงั่วคิดได้กะเลี้ยญ้อมญ่อนวาแมนของมันอิหลีละเนาะ

ถอดความ

ถึงหน้าร้อน พระยาก็พาทหารออกไปเล่นน้ำนอกเมือง พระยาคิดจะแก้งเซียงเหมียงจึงวางแผนกับทหารให้เอาไข่ไปชูทุกคน พ้อไปถึงหาดทรายพระยาก็ชวนเซียงเหมียงกับทหารทั้งหมดเล่นเป็นแม่ไก่ออกไข่แข่งกัน ใครไม่มีไข่มาถวายเป็นสิถักดั่งโทษ ทุกคนก็ทำตามทีพระยาบอกพ้ากันตั้งทว่าเป็น ไกไข่กำลังจะออกไข่ แล้วแต่ละคนก็มีไข่หลุดออกมาคนละฟอง เซียงเหมียงเป็นคนเดียวที่ไม่มีไข่ก็เลยแก้ปัญหา ไล่ปล้ำเพื่อนแล้วตีปีกเป็นไกตัวผู้

พอพระยาถามหาไข่ ทหารก็เอาไข่มาถวาย แต่ปรากฏว่าเซียงเหมี้ยงไม่มีไข่เหมือนเพื่อน หน้าซำมันยังไล่จิกคนอื่นอยู่ พระยาก็เลยถามว่าเซียงเหมี้ยงทำไมจึงไล่ปล้ำคนอื่นอยู่ ไข่ของแกอยู่ไหน เซียงเหมี้ยงจึงตอบว่าไข่ผมไม่มีหรือเพราะผมเป็นไก่ตัวผู้ มีแต่ของพวกนั้นล่ะที่ผมช่วยให้ไข่ออกมาได้นะ พระยานึกได้ก็เลยยอมเพราะว่าจริงของมันนั่นแหละ

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

56. เซียงเหมี้ยงออกไข่

ญ่ามส่งก้านพะญาพะย้าขำเซียงเหมี้ยง กะเลี้ยวว่างแผนตีฆ้องร้องป่าวให้คนมาเล่นตีทราญ แต่จะให้เอาไข่ไปฝากเซียงไวให้ดี แล้วกะให้คนไปเ็นเซียงเหมี้ยงมาเล่นน้ำกัน พะญาบอกวา “มื่อนี้ตีเล่นโกออกโค พูได้บมีโคลิดักประหารชีวิต” ฝ่ายพรรคพวกที่มาเล่นน้ำกันนั้นกะพากันฮ้อง “กะตัก ๆ” แล้วเอาโคออกมาให้พะญาเบ็ง อ้ายเซียงเหมี้ยงบมีโคน้ำเขากะเลี้ยวให้หัวตีปีกขัน “เอ๊กอีเอ๊กเอ๊ก” แล้วกะไลค้อมเซ็งมุซันเหลว พะญาวา “บักเหมี้ยง มึงบมีโค มาให้กูฆ่าเซเดี้ยวนี้” เซียงเหมี้ยงกะเลี้ยว “ผมบมีโคอยู่อนผมเป็นโกโอกเด็ชอรับ ผมเป็นคั้นเฮ็ดให้ซุ่มโกแมโคออกโคได้เดเนี้ย” พะญาจันป็นญาหลายวามันเอาโตรอดได้อีกแล้ว กะเลียบ่อยบักเซียงเหมี้ยงไป

ถอดความ

ช่วงสงครามตีพระยาพยายามฆ่าเซียงเหมี้ยง ก็เลยวางแผนตีฆ้องร้องป่าวให้คนมาเล่นทราญ แต่จะให้เอาไข่ไปฝากพี่ช่อนไว้ให้ดี แล้วก็ให้คนไปเรียกเซียงเหมี้ยงมาเล่นน้ำด้วยกัน พระยาบอกว่าวันนี้จะเล่นโกออกไข่ ใครไม่มีไข่จะถูกประหารชีวิต ฝ่ายพรรคพวกที่มาเล่นน้ำด้วยกันนั้นก็พากันร้องกระตัก ๆ แล้วเอาไข่ออกมาให้พระยาดู เซียงเหมี้ยงไม่มีไข่กับเขาก็เลยใช้หัวตบตีปีกขัน เอ๊กอีเอ๊กเอ๊ก แล้วไล่ปล้ำเพื่อน พระยาว่าบักเหมี้ยงไม่มีไข่มาให้กูฆ่าเซเดี้ยวนี้ เซียงเหมี้ยงจึงว่าผมไม่มีไข่เพราะผมเป็นไก่ตัวผู้จะขอรับ ผมเป็นคนทำให้แม่โกออกไข่ซะเนี้ย พระยาจันปัญญาว่ามันเอาตัวรอดได้อีกแล้ว ก็เลยปล่อยเซียงเหมี้ยงไป

นายจันลา วงษ์สระ

3 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

57. เซียงเหมี้ยงตายแล้ว

เซียงเหมี้ยงตายที่บ้านบมีไผ่เมียน แม่หม่ายพูนึงเห็นหัวบักเหมี้ยงจี้ตัวจะเป็นต้างหลาย กะเลียดควาสิไปญैयाไซหัวมันกอนน้ำ บัดพ้อฮือฮือญैया แต่มันที่เฮ็ดฮ้างฮ้างในหัวบักเหมี้ยงผัดบั้นม้าตอด แม่หม่ายเลี้ยวฮ้องขึ้นม่าวา “ตายกะมีฤทธิ บ่ตายกะมีฤทธิ น้อเซียงเหมี้ยงเอ๊ย”

ถอดความ

เซียงเหมียงตายอยู่บ้าน ไม่มีใครเก็บ แม่หม้ายคนหนึ่งเห็นหัวปักเหมียงจี้โกหกน่าซึ้งนักก็
เลยคิดว่าจะไปฉีใส่หัวมัน พอถลกผ้าถุงฉีแดนที่ทำรังอยู่ในหัวปักเหมียงก็บินมาต่อย แม่หม้ายเลย
ร้องขึ้นมาว่าตายก็มีฤทธิ์ ไม่ตายก็มีฤทธิ์เซียงเหมียงเอ๊ย

นางมณฑา อัดโน

56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว

58. สังกะเซียงเหมียง

เซียงเหมียงตาย ก่อนตายกะซังเมียให้เอาคุจี้ไชปาก คือบ่ต้ายนี้ละ พอมีคันม้าของเบ็ง
เห็นเซียงเหมียงนอนอากาศห่างๆ เว้ามูบมับ ๆ ยู กะเลียเข้าใจว่ามันมีฤทธิ์เดชยู กะเลียบ่มีไผ่ก้าม้า
ล้องดีกับกุงลี ญ๋อนย่านป็นญาสังกะเซียงเหมียง

ถอดความ

เซียงเหมียงตาย ก่อนตายก็สั่งให้เมียเอาคุจี้ไชปาก เหมือนยัง ไม่ตาย พอมีคนมาส่องดู
เห็นเซียงเหมียงนอนขาไขว่ห่างอยู่ ทำปากขมุบขมิบ ก็เลียเข้าใจว่ามันมีฤทธิ์เดชอยู่ ก็เลยไม่มีใคร
กล้ามาลองดีกับกรุงศรีเพราะกลัวปัญญาของเซียงเหมียงผู้ลวงลับ

นางหุม คง โนนกอก

72 หมู่ 1 ตำบลหนองข่า

59. เซียงเหมียงไม่อยากเป็นพระยา

เซียงเหมียงถูกขัง เขาจับมันไปทวงน้ำ กะเลียขอชุดพระญ้าม้าชุดหนึ่ง เขาจับมันไปไว้ใน
น้ำทะเล ถ้าให้น้ำขึ้นปักเซียงเหมียงกะสิดาย เซียงเหมียงล้องยุตลอดเวลาด้าว่า “ข่อยบ่อยากเป็น
ดอก บ่เอา ข่อยบ่อยากเป็นพระญา ยาให้ข่อยเป็นเทาะ” นายเรือพานม้าได้ญุ่น “เจ้าบ่อยาก
เป็นหญิงเก๊ะ” “ข่อยบ่อยากเป็นพระญา” “จันนั้นข่อยสิเป็นเอง” วาแล้วเซียงเหมียงกะเลียเอาชุด
พระญาให้นายเรือ แล้วผูกเจ้าของเรือไหหลัก นายเรือคั้นนั้นกะเลียต้ายแทนเซียงเหมียง เซียงเหมียง
กะได้เรือไป

ถอดความ

เซียงเหมียงถูกขัง เขาจะจับมันไปถ่วงน้ำ ก็เลียขอชุดพระยามาชุดหนึ่ง เขาจับมันไปไว้ใน
น้ำทะเล รอให้น้ำขึ้นเซียงเหมียงก็จะตาย เซียงเหมียงจะร้องอยู่ตลอดเวลาว่าผมไม่อยากเป็นหรือ
ไม่เอา ผมไม่อยากเป็นพระยา อย่าให้ผมเป็นเลย นายเรือผ่านมาได้ยินก็ถามว่า ท่านไม่อยากเป็น
อะไรนะ ผมไม่อยากเป็นพระยา ถ้าอย่างนั้นผมจะเป็นเอง ว่าแล้วเซียงเหมียงก็เลียเอาชุดพระยาให้
นายเรือ แล้วผูกเจ้าของเรือใส่เสา นายเรือคั้นนั้นจึงตายแทนเซียงเหมียง เซียงเหมียงก็ได้เรือไป

นายสมาน คุรวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกอก

60. เชียงเหมียงหลอกพระยา

พระยาซังให้ทหารเอาแสงม้าดำให้บั๊กเหมียงกิน อยากล่องวิซ่าเบิง บักเหมียงกินแล้วจะสู่วาถึกแก้ง กะเลี้ยแก็กิ้น ไปชูคจื่อแสงม้าล่อเป็นดินสอด แล้วไปหาพระยา เอ็ดเรื่องหนังสือให้พระยาลังชื่อให้ พระยาบมีสอ เชียงเหมียงกะเลี้ยเอาสอจื่อแสงให้ บอกพระยาลังชื่อให้แน พระยาจะวา “ข่อยเขียนแล้ว มันเป็นหญิงจ้งเขียนบ่อออกละเหมียง” บักเหมียงจะวา “คั้นบ่ออกให้พระยาลังอ้อมเบิงมัน จ้งสิเขียนดี” พระยาจะเชื่ออ้อมแล้วเอาม้าเขียน ถิ่นฝาดชมเพียนหลาย เชียงเหมียงได้ทีกะเลี้ยวา “ผมกินได้ พระยากินจี่ ดีคัก ๆ เนาะบาดเนี่ย”

ถอดความ

พระยาซังให้ทหารเอาแสงม้าดำให้เชียงเหมียงกิน อยากล่องวิซ่า เชียงเหมียงกินแล้วก็รู้ว่าถูกแก้งจ้งเอาคั้น ไปชูคจื่อแสงม้าล่อเป็นดินสอด แล้วไปหาพระยา ทำหนังสือให้พระยาเซ็นให้ พระยาไม่มีดินสอดเชียงเหมียงก็เลยเอาดินสอดจื่อแสงให้แล้วบอกพระยาลังชื่อให้ พระยาพูดว่าข้าเขียนแล้วแต่ทำไมมันเขียนไม่คิด เชียงเหมียงจะวาถ้าเขียนไม่ออกให้พระยาลองอ้อมมันจะได้เขียนดี พระยาก็เชื่อจ้งอ้อมแล้วเอามาเขียน ถิ่นฝาดชมเพื่อนมาก เชียงเหมียงได้ทีก็เลยวา “ผมกินตัว พระยา กินจี่ ดีมาก ๆ เลยนะทีนี้”

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

61. เชียงเหมียงแข่งไก่

เชียงเหมียงกู่กุงสี่ เขาสิเอาไก่มาตีเอาเหมียง ถ้าไก่พระยาแพ้เขาสิยัดกุงสี่ พระยาเดือดร้อนนอนบ่หลับ ซังเส่นวา “ไปเอิ้นบั๊กเหมียงมาสู้” พ้อบั๊กเหมียงมาพระยาจะเลี้ยวาให้ฟังวาเขาสิเอาไก่มาตี คั้นไก่เข้าแพ่เขาสิยัดเอาเหมียงเข้า บักเหมียงกะเลี้ยบอกพระยาวาขอเวลาสามมือ เชียงเหมียงไปหางเอาแสงไญ่ม้าซังชุมไว้สามคั้นบ่ให้กินเลีย สอดมือเชียงเหมียงกะเอาไก่ของมัน ไชเกียนไป เห็นไก่เขาจันกะจู้บ่ปอยไก่เจ้าของออก จันพระยาบอกให้เอาไก่ออก เชียงเหมียงกะบอกให้เด็กน่อยออกจากท้างให้เปิด พ้อปอยออกทอนั้นละ แสงหิวหลาย แลนไชสองคั้นเหยียบสีกกิ้นไก่เขาจะเลี้ยกู่เหมียงไว้ได้

ถอดความ

เชียงเหมียงกู่กรุงศรี เขาจะเอาไก่มาตีเอาเหมียง ถ้าไก่พระยาแพ้เขาจะยัดกรุงศรี พระยาเดือดร้อนนอนบ่หลับ สั่งเส่นวาไปเรียกเชียงเหมียงมาหน่อย พ้อเชียงเหมียงมาพระยาก็เลยเล่าให้ฟังวาเขาจะเอาไก่มาตี ถ้าไก่เราแพ้เขาจะมายัดเอาเหมียงเรา เชียงเหมียงก็เลยบอกพระยาวาขอเวลาสามวัน เชียงเหมียงไปดักเอาแสงไญ่ม้าซังใส่ส้มไว้สามคั้นไม่ให้กินอาหาร ถึงวันแข่งเชียงเหมียงก็เอาไก่ของมันใส่เกียนไป เห็นไก่เขาจันก็ยังไม่ปล่อยไก่ตัวเองออก จันพระยาบอกให้เอาไก่ออก

เซียงเหมียงก็บอกให้เด็กหลีกทางให้หมด พอปล่อยออกเท่านั้นเอง แร้งหิวมากวิ่งไล่แล้วเหยียบตึก
ไก่อเขากิน ก็เลยถูเมืองไว้ได้

นางมณฑา อัดโน

56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว

62. เซียงเหมียงตีไก่

มีพระอยู่หนึ่งอยู่ในเมือง แต่ว่ามีพระอยู่เมืองอื่นมาทำตีไก่ พูได้แพ้เสียเมือง พระอยู่ทุกข์ใจ
หลายวาสิเอาไก่ไสมาขันชนะเขา ไก่ของเขาเก่งจังหยุ่งเนีย ให้เซียงเหมียงไปหาไก่ที่ดีที่สุด พ่อทิสู้
ไก่ของเขาได้ เซียงเหมียงไปนอนคิด พ่อคือเหลาวโตนิ่งมาเห็นเงือ มันเห็นนกกะเข้าไปจิกกิน เลี้ยง
ได้ ต้องเอาอิเหลาวไปขัน ไก่มันจึงสัทนะ

อยู่มาวันหนึ่ง พวกนั้นมาฮอด เซียงเหมียงเอาซุ่มขังอิเหลาวไปให้กินอาหาร ฮอดเมื่อมันต้อง
สู้ลงสนามพระอยู่กับเจ้าเมืองนั้นกะประกาศให้เอาไก่มาขันกัน ทางนั้นอุ้มไก่มา แต่เซียงเหมียงเอา
กระสอบคลุมซุ่มมา ฮอดยามทางนั้นปล่อยไก่ ทางนี้เปิดผ้าอิเหลาวเลยกินไก่ พวกต่างเมืองกะเลี้ยงแพ
เลี้ยงบ่เสียเมืองก่อนขึ้นญาของบักเซียงเหมียง

ถอดความ

มีพระยาคู่หนึ่งอยู่ในเมือง แต่ว่ามีพระยาเมืองอื่นมาทำตีไก่ ใครแพ้เสียเมือง พระยา
ทุกข์ใจมากกว่าจะเอาไก่ที่ไหนมาขันชนะเขา ไก่ของเขาเก่งมาก ให้เซียงเหมียงไปหาไก่ที่ดีที่สุด
พอที่จะสู้ไก่ของเขาได้ เซียงเหมียงไปนอนคิด พ่อตีเหยี่ยวตัวหนึ่งมาเห็นเหยื่อ มันเห็นนกก็เข้าไป
จิกกิน เลยนึกได้ต้องเอาเหยี่ยวไปประชันไก่จะได้ชนะ

อยู่มาวันหนึ่ง พวกนั้นมาถึง เซียงเหมียงเอาซุ่มขังเหยี่ยวไม่ให้กินอาหาร ถึงวันมันต้องสู้
ลงสนามพระยากับเจ้าเมืองนั้นก็ประกาศให้เอาไก่มาขันกัน ทางนั้นอุ้มไก่มา แต่เซียงเหมียงเอา
กระสอบคลุมซุ่มมา ถึงเวลาทางนั้นปล่อยไก่ ทางนี้เปิดผ้าเหยี่ยวเลยกินไก่ พวกต่างเมืองก็เลี้ยงแพ
ไม่เสียเมืองเพราะปัญญาของเซียงเหมียง

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

63. เซียงเหมียงแข่งมวย

มีเมียหนึ่งมาทำเมียบักเซียงเหมียง ให้เอามวยมาตีกัน เซียงเหมียงเลี้ยงควาสิเอามวย
จึงได้จึงตีโต้ใหญ่เขาจึงลี่ย่าน กะเลี้ยงหาคนโตใหญ่มา โก้นหัว โก้นเบ็ด แล้วเอาม้านอนในกะดั่งปะ
แป้งนอนใหญ่ พ่อหนักมวยต่างประเทศเข้ามา กอนลิกกะดั่งมวยไปฆ่าฟ้างกอน บัดนี้เลยเหยี่ยวเห็น
คันทีเซียงเหมียงเต็มใจ เสียให้เฮ้งหลาย กะเลี้ยงถามว่า “ลูกพูได้” เซียงเหมียงกะเลี้ยงตอบว่า “ลูก

นักมวยตัว” อ้ายนั่นย่านซ่นวา “ปาดโซ้ ลูกซ่านี พอลิซำได้” กะเลียแลนหนีฮอดเมียงกัก เชียงเหมียง กะเลียกูบ้านเมียงไว้

ถอดความ

มีเมืองหนึ่งมาทำเมืองเชียงเหมียงให้อามวยมาต่อยกัน เชียงเหมียงจึงคิดว่าจะอามวย แบบใดมาจึงจะตัวโตให้เขากลับ ก็เลยหาคนตัวใหญ่มา โคนหัว โคนหมด แล้วเอามาอนในกระดิ่ง ประแป้งนอนร้องให้อยู่ พอนักมวยต่างประเทศเข้ามา ก่อนจะชกก็ตั้งมวยไปพลาง ๆ ก่อน ที่นี้เลย มองเห็นคนที่เชียงเหมียงเตรียมไว้ เสียงร้องให้ดังมาก ก็เลยถามว่า “ลูกใคร” เชียงเหมียงจึงตอบว่า “ลูกนักมวยนั่นแหละ” นักมวยคนนั้นกล่าว “โอ้ ลูกขนาดนี้ พ่อจะขนาดไหน” ก็เลยวิ่งหนีไปถึงเมือง เลย เชียงเหมียงจึงกูบ้านเมืองไว้ได้

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

64. เชียงเหมียงแข่งควาย

มีคันทางเมืองมาทำแข่งกับควายให้ พระยาเมืองนั้นมาทำพะญาทุ่งสี แคงค้วยกัน ไผแพลีส เลียเมือง พระยาจะมาปรึกษาเชียงเหมียง เชียงเหมียงก็เลยวางแผนว่าให้หาควายน้อยมาอดนมจัก เจ็ดมือ ฮอดมือแคงเขาจูงค้วยโตคใหญ่มาโต้เหลี่ยมโมง ๆ เชียงเหมียงเอาควายน้อยใส่ลังกระดาษมา ค้วยคู่ของเขาคีวดคินสนามกั่วด ๆ ยู ค้วยน้อยอยากกินนมหลาย พ้อป่อยออกทอนันละ โดคไซ คาบนมคาบหำมัน ค้วยใหญ่ทันทบไปหวแลนหนีวาสัน ค้วยน้อยของเชียงเหมียงเลียชนะ

ถอดความ

มีคนต่างเมืองมาทำแข่งกับควายไทย พระยาเมืองนั้นมาทำกรุงศรี แข่งควายกัน ใครแพ้จะ เลียเมือง พระยาจะมาปรึกษาเชียงเหมียง เชียงเหมียงก็เลยวางแผนว่าให้หาควายน้อยมาอดนมจักเจ็ด วัน ถึงวันแข่งเขาจูงควายหนุ่มตัวใหญ่มา เชียงเหมียงเอาควายน้อยใส่ลังกระดาษมา ควายคู่ของเขา คู้ยคินสนามอยู่ ควายน้อยหิวนมมาก พอปล่อยออกเท่านั้นแหละ โดคใส่คาบนมคาบอ้วยวะเพศมัน ควายใหญ่ทันทบไปหวแลนหนี ค้วยน้อยของเชียงเหมียงจึงชนะ

นายวิชัย กงชัยภูมิ

408 หมู่ 9 ตำบลบ้านเคื่อ

65. เชียงเหมียงแข่งวาดรูป

มีอนึ่งพะญาจัดให้มาแข่งควมสามารถกัน คันทางเมืองกะมาแคงน้ำ ได้วาดรูปแคงกัน กติ กำคือวาดงามที่สุด ไซเว้ลาหน้อยสุด พวกตางเมืองตั้งใจวาดคคเสนลิ่งมาได้มั่งกร โดนึ่งงามหลาย ชวนบักเหมียงเอ้าหำนัวทำลิ่งมาได้ขี้กะเคียนทำโต้ ได้หลายกัวเขาเลียชนะ

ถอดความ

วันหนึ่งพระยาจัดให้มาแข่งความสามารถกัน คนต่างเมืองก็มาแข่งด้วย ได้วาดรูปแข่งกัน กติกาคือวาดสวยที่สุด ใช้เวลาน้อยที่สุด พวกต่างเมืองตั้งใจวาดคดเส้นลงมาได้มังกรตัวหนึ่งสวยงามมาก ส่วนบั๊กเหมียงเอาหัวนี้วาทสีได้ใส่เดือนห้าตัว ได้เยอะกว่าเขาเลยชนะ

นายวิชัย กงชัยภูมิ

408 หมู่ 9 ตำบลบ้านเดื่อ

66. เชียงเหมียงคอนสวรรค์

มีหนึ่งเชียงเหมียงเล่าลือลือไปแก่งซุ่มอำมหาดในเหมียง เลี้ยคิดเห็นว่าหาเอาต่อไขถุงปู่คุ้มม้า เล้าก่อนไปเข้าเหมียง คั้นถามว่า “เหมียง เจ้าก่อนอีหญิง” “ก่อนสวรรค์” ซุ่มอำมหาดอยากเห็นสวรรค์เลี้ยถามเชียงเหมียงว่า “จิงได้ลือได้เห็น” “ข่อยลือให้เบิง แตวาให้ข่อยหนีไปม่มกอนเดือจิงเปิดเบิง” เชียงเหมียงให้อำมหาดเข้าไปเปิดเบิงสวรรค์ในวัง มั่นบ่แมนสวรรค์ชั้นเหล่า ผัดเป็นตอคุ้มตอดนางสนมกับอำมหาด ซุ่มนั้นผัดเคียดให้เชียงเหมียงหลาย

ถอดความ

วันหนึ่งเชียงเหมียงคิดจะไปแก่งพวกอำมาตย์ในเมือง เลี้ยคิดเอาต่อใส่ถุงปู่คลุมมา แกกอนไปเข้าเหมียง คนถามว่าเชียงเหมียงคอนอะไร เชียงเหมียงตอบว่าคอนสวรรค์ พวกอำมาตย์อยากเห็นสวรรค์จิงถามเชียงเหมียงว่าทำอะไรจิงจะได้เห็น เชียงเหมียงบอกว่าผมจะให้ดู แต่ว่าให้ผมหนีไปพ้นก่อนค่อยเปิดดู เชียงเหมียงให้อำมาตย์ไปเปิดดูสวรรค์ในวัง มั่นไม่ใช่สวรรค์ แต่เป็นต่อไล่ต๋อยนางสนมกับอำมาตย์ พวกนั้น โกรธเชียงเหมียงมาก

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

67. เชียงเหมียงมาก่อนไก่

เชียงเหมียงมั่นหัวดีไปเป็นคั้นรับใช้พระญา พระญาเห็นว่าบั๊กเหมียงไปเอ็ดงานสวยหลาย เอ็นม้าซัง “มืออื่นให้มึงมาก่อนไก่เดือ ขันม้าสวยกู่ลึงโทษ” มือตอม้ามั่นกะม้าสวยคือเกานั่นละ แต่ความมั่นจับไก่เอาเชือกมัดขาไล่ม้าน้ำ พระญาเห็นหน้าบั๊กเหมียงกะวาสิลึงโทษญ๋อนมั่นม้าสวย เชียงเหมียงกะเลี้ยวา “ผมกะมาก่อนไก่อูตัว บ่เห็นดิผมจุงไก่เลนออกหน้าม้าเหนีย” พระญากะเลี้ยเปิดคำลือเว้าเนาะ

ถอดความ

เชียงเหมียงไหวพริบดีไปเป็นคนรับใช้พระยา พระยาเห็นว่าเชียงเหมียงไปทำงานสวยมากก็เลี้ยเรียกมาสั่ง “พุงนี้ให้มาก่อนไก่อนะ ถ้ามาสายข้าจะลงโทษ” วันต่อมาก็มาสายเหมือนเดิม แต่ว่ามันจับไก่เอาเชือกมัดขาไล่ม้าด้วย พระยาเห็นหน้าเชียงเหมียงก็ว่าจะลงโทษที่มันมาสาย เชียง

เหมี้ยงก็เลยว่า “ผมก็มาก่อนไปก่อนนะ ไม่เห็นหรือว่าผมจงใจไว้ก่อนหน้ามานี้” พระยาภิเษก
คำพูด

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

68. พระยากินข้าวไม่อร่อย

พระยาภิเษกเข้าบ่แซบ เฮ็ดจั่งได้กะบ่แซบ เพินกะเลยไปปรึกษาบักเชียงเหมี้ยง บักเหมี้ยงกะ
วาบญากดอก มีเงื่อนไขว่หาบ่ารุง โຕนี้ต้องให้พะญาชอยเฮ็ดจั่งสิแซบ พะญากระรับปาก “ไปตักน้ำ
ลึบโอง พาพื้นสามก่องบักใหญ่ ฮ่อนกะฮ่อน หิวเข้าหลายบัตที่เหนี้ย กับเข้ากะแล้วพ้อดี บ่มีหญ่หลาย
ดอก เข้าตัมเกือซื่อ ๆ นั้นละ พะญาภิเษกเข้าแซบหลาย บอกญวาบเคี้ยกินเข้าแซบปานนี้มาก่อนแล้ว
ยชันว่า บักเหมี้ยงกะได้รางวัลกลับบ้านอย่างงามเลยเหลว

ถอดความ

พระยาภิเษกไม่อร่อย ทำอย่างไรก็ไม่อร่อย เขาก็เลยไปปรึกษาเชียงเหมี้ยง เชียงเหมี้ยงก็
ว่าไม่ยากหรอก มีเงื่อนไขว่หาบ่ารุงตัวนี้ต้องให้พระยาช่วยจึงจะอร่อย พระยาภิเษกไปตักน้ำลึบ
โอง ผ่าพื้นสามก่องใหญ่ ร้อนก็ร้อน หิวข้าวมากเลยทีนี้ กับข้าวก็เสร็จพ้อดี ไม่มีอะไรมาหรือ
ข้าวตัมเกลือเลย ๆ นี้แหละ พระยาภิเษกอร่อยมาก บอกเพื่อนว่าไม่เคยกินข้าวอร่อยขนาดนี้มาก่อน
เลยนะ เชียงเหมี้ยงก็ได้รางวัลกลับบ้านอย่างงามเลยละ

นายสมสันต์ บุตรโคตร

128 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

69. หลอกพระยาหลงระ

พะญาทำให้คั้นม้อล่อเจ้าของสิ่งสระน้ำ “แมนไผ่ลือม้อล่อกูได้ คั้นว่าไผ่เก่งม้อล่อกูสิ”
บักเชียงเหมี้ยงฟังยูกะเลยบอกวา “ผมบ่ล่อเจ้าสิ่งน้ำดอก คั้นให้ล่อขึ้นจากน้ำกะพ้อได้อยู่” พะญา
กะเลยญางสิ่งน้ำ “เฮ้า บัดทีนี้มั้งล่องล่อกูขึ้นชะเหมะ” บักเหมี้ยงเลยวา “กะซาเง้าเหลว ผมล่อ
เจ้าสิ่งน้ำได้แล้ว ทีนี้กะแล้วแต่เจ้าสิขึ้นเองเทอะ” พะญาญ้อมใจบักเหมี้ยงหลายวะ

ถอดความ

พระยาทำให้คั้นม้อล่อตัวเองลงสระน้ำ “ใครจะมาล่อกูได้ ถ้าใครเก่งมาล่อกูสิ” เชียงเหมี้ย
งฟังอยู่ก็เลยบอกว่า “ผมไม่ล่อท่านลงน้ำหรอก ถ้าให้ล่อขึ้นจากน้ำก็พ้อได้อยู่” พระยาภิเษกเดินลง
น้ำ “เฮ้า ทีนี้มั้งล่องล่อกูขึ้นชะสิ” เชียงเหมี้ยงจึงว่า “ก็ช่างท่านสิ ผมล่อท่านลงน้ำได้แล้ว ทีนี้ก็
แล้วแต่ท่านจะขึ้นเองละ” พระยาขอมใจเชียงเหมี้ยงมากเลยละ

นางพนอง โคตรโนนกก

46 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

70. เชียงเหมียงห่อข้าวกับไก่

เกิดสงคาม เชียงเหมียงต้องไปติดทหารน้ำมู กะแดงฮอเข้า มูฮอกับเนื้อ ปู ป้า เชียงเหมียงฮอกับไก่แต่บ่เข้า พ้อไปฮอดเค็งท่างพำกั้นหิวเข้า มูกะชวนกันกินเข้า เชียงเหมียงเปิดฮอเข้าลุ่นมู พ้อเปิดออก ไก่กะแลนหนี มูซั่งหลายวามันเฮ็ดหญังกะบ่เข้าทาจักเทีย แดกะแบ่งเน้วกั้นให้บักเชียงเหมียงน้ำละ

ถอดความ

เกิดสงคราม เชียงเหมียงต้องไปติดทหารกับเพื่อน ก็จัดแจงห่อข้าว เพื่อนห่อเนื้อ ปู ปลา เชียงเหมียงห่อไก่แต่ไม่ฆ่า พอไปถึงกลางทางพำกั้นหิวข้าว เพื่อนก็ชวนกันกินข้าว เชียงเหมียงเปิดห่อข้าวหลังเพื่อน พอเปิดออกไก่ก็วิ่งหนี เพื่อนเกลียดมากกว่ามันทำอะไร ไม่เข้าทำสักที แต่ก็แบ่งอาหารให้เชียงเหมียงนั้นแหละ

นางคำภา สวัสดิ์ศรี

3 หมู่ 1 ตำบลกุดเลาะ

มุขตลกคนพิการ จำนวน 18 เรื่อง

71. บักดากเอ๋ว (สำนวนที่ 1)

บักห้องดากเอ๋วไปลักไก่ ฉวยไปท่างใต้กะเสียงดั่งเอ๋ว ๆ บักห้องย่านคันจับได้กะเลียเอาเฟียงฮัดดากไว้ พ้อไปได้ตะลางบ้านกะจอบเบ็งไก จ้วค้วยม้าจกเฟียงไน้ดากกินเบิด พ้อหญับแต่ละบาดเจ้าของบ้านได้ฉิ่นเสียงเอ๋ว ๆ กะเลียเว่กั้นวาบแมนเขาลักไก่ลื้อบาดเนีย เพินกะสั่งม้าเบ็งใต้ตะลาง บักห้องฟาวแลนหนีเสียงดั่งเอ๋ว ๆ ไปสุดท่างเลียซ้นวานะ

ถอดความ

นายทองสะโปกครากไปลักไก่ เดินไปทางใต้เสียงดั่งเอ๋ว ๆ นายทองกลัวคนจับได้ก็เลียเอาฟางอุดกั้นไว้ พอไปได้ถุนบ้านก็แอบดูไก่ ัวควายมากินฟางจากกั้นจนหมด พอขยับตัวแต่ละครั้งเจ้าของบ้านได้ยินเสียงเอ๋ว ๆ ก็เลยคุยกันว่าสงสัยจะมีคนมาลักไก่ เขาก็ลงมาดูที่ใต้ถุน นายทองรีบวิ่งหนีเสียงดั่งเอ๋ว ๆ ไปสุดทาง

นางบุญถม งามภูเขียว

187 หมู่ 5 ตำบลบ้านหัน

72. บักดากเอ๋ว (สำนวนที่ 2)

คันเกิดม้าดากเอ๋ว ดั่งกึ่งกะดั่งเอ๋ว ๆ ผัดไปลักค้วยเขา ดั่งบาดได้กะเอ๋ว คันกะรู้ มูกะเอาเฟียงฮัดดากให้ ค้วยกินเฟียงฮุดดากเบิดดั่งเอ๋ว ๆ ค้อเกา ไปหม่องใต้กะดั่งเอ๋ว ๆ เจ้าของค้วยกะน้ำหาบักดากเอ๋วมันไปลื้อน้อนหลับ บัดนี้ค้วยม้าลักคั้งเฟียงฮุดดากอีก ดั่งกึ่งดั่งเอ๋ว ๆ เขากะเลียน้ำม้าถักฆ่า

ถอดความ

คนเกิดมากันพิการ ขยับตัวก็เสียงดังเอี๊ยว ๆ ทีนี้ไปลักควายเขา ขยับทีไรก็เอี๊ยว คนก็รู้ เพื่อนก็เอาฟางอุดก้นให้ ควายกินฟางที่อุดก้นจนหมดคังเอี๊ยว ๆ เหมือนเดิม ไปที่ไหนก็ดังเอี๊ยว ๆ เจ้าของควายก็ตามหา นายก้นเอี๊ยวไปแอบนอนหลับ ทีนี้ควายมาลักคังฟางที่ก้นอีก ขยับตัวดังเอี๊ยว ๆ เขาก็เลยตามมาถูก

นายวิชัย กงชัยภูมิ
408 หมู่ 9 ตำบลบ้านเดื่อ

73. บักแหมบหลอนสาว

บักแหมบไปซื้อสาว ลักขึ้นห้องฟุสาว แควมื่อนั้นฟุสาวหนีไปเที่ยวงานวัด ผัดเปิดผัดกะตุ้ไว้ บักแหมบบ่เห็นไผ่กะเลี่ยนอ่อนถ่าจันทาลับไป ฟ้อฟุสาวกลับมำฮอดบ้านจี้ค่านได้ตะเกียงกะเลี่ยนเข้าบอนน้อ ผัดน้อทับบักแหมบ วาแมนหมาหรือแม่มำน้อบอนน้อ กะเลี่ยนเอาค้อนมำตีไลหนีลิ่งเฮียน บักแหมบฟ้างจี้ค้ำตีนมำวาแมนฟ่าพา ฟ่าวโดดลิ่งท่างหน้าตางตั้งตุ้บ ฟุแมน้างน้น กะเลี่ยนถามวาแมนหญ้งตกละน้าง ฟุสาวตอบไปว่า “คือสิแมนหมาบักอำนได้มำน้อบอนน้อ น้างน้อเอ๊แม่” บักแหมบได้ญู้นกะสุนหลาย “หมาพอหมาแม่มิ่งดิ คั้นฟุตีบ้นนี้มิ่งกะบ่เบิงเนาะ”

ถอดความ

บักแหมบ (จมูกบี้) แอบขึ้นห้องนอนสาว แต่ว่าวันนั้นสาวหนีไปเที่ยวงานวัด แต่เปิดประตูทิ้งไว้ บักแหมบไม่เห็นใครจึงนอนรอจนหลับไป พอสาวกลับมาถึงบ้านก็เก็ยจุดตะเกียงก็เลยเข้าที่นอน พอลงนอนทับบักแหมบนึกว่าหมาหรือแมวมานอนที่นอนก็เลยเอาค้อนมาตีตีให้ลงจากเรือน บักแหมบตกใจตื่นนึกว่าฟ่าผ่าจิ้งริบโดดลงจากหน้าตางตั้งตุ้บ แม่ฝ่ายหญ้งจึงถามลูกสาวว่าอะไรตก สาวตอบไปว่า “สงสัยหมาหลังอานขึ้นมานอนบนที่นอนหนูจ๊ะแม่” บักแหมบได้ยีนดั่งนั้นก็โมโห “หมาพอหมาแม่มิ่งหรือ คนหล่อขนาดนี้ก็ไม่ดูเลยนะ”

นางบุญถม งามภูเขียว
187 หมู่ 5 ตำบลบ้านหัน

74. บักบอดตาใส

บักบอดตาใสไปได้เมียญ่อนไปหาภรรยา ทีนี้มันกินเข้าบ่ล้างมือ มือกะเลี่ยนซำ ฟุสาววาเป็นฟุบาวมือซำกะเลี่ยนว่าอีหญ้ง เอาค้อนไป ฮอดเคียนหกแฮกน้ำ บักบอดตาใสกะไลน้ำตะพิดตะฟ้อแฮกให้เพินน้ำ ลิปดคล้ายกะปดซำนั้นละ ตำเห็นฟ้อล้าง ๆ เหนีย บัดสิเอ้านำหน้ากะหุดเข้าพาฝัวะ เมียกะสงสัยเนาะเลยทดสอบเบิงหลายย่างกะฮู้ว่าฝัวะเจ้าของตำบอด เลี่ยสิเอาฝัวะไปโผด เอาแม้งกุมาไซไวไน้ของให้บักบอดได้ญู้น บักบอดวาแมนเมียไปน้ำกั้นเนาะ “น้างเฮียยาให้หลายสิเอาไปขายเค็ลละ” แม้งกุกะฮื้อ ๆ ยู บักบอดญางไปจันฮอดน้ำเซียวชาติด บักขาคิดกะถาม “มิ่งสิไปใสละ

บอด” อ้ายบอดกะวาสิฟ้าเมียไปเที่ยวเล่น “ใสเมียมึง กูเห็นมึงเว่กัันเด็ขงมึง ๆ ง่า ๆ ม้าแต่โด้น
แล้ว” อ้ายตาบอดกะน้อยใจวาเมียเอ้าม้าปอยณะ

บัดนี้อ้ายชาติกะวา “บ่เป็นหญังคอกบอดเอ๊ย ปะสาวาเมียฉวางไปเว้าไปหาเอ้ามือได้กะ
ได้คอกเชียว” ผัดแหนหน้าขึ้นเบ็งเท็งตันไม่เห็นฮ้างนกะเลยใช้ให้อ้ายบอดขึ้น พ้อไปจกฮ้างกะ
แมนจูเฮา จูเปตาเซ้าบอด อ้ายชาติคย่านหลายฟาวเลนหนีชาติกออกจกกันซ่า

ถอดความ

นายบอดตาใสมีเมียเพราะไปแอบย่องหาสาว มั่นกินข้าวไม่ล้างมือ มือก็เลยสกาก ฝ่ายสาว
นึกว่าเป็นผู้ชายมือสกากก็เลยไม่ว่าอะไร แต่งงานกันไป ถึงเดือนหกแรกนา นายบอดตาใสก็ไถนา
ตะพืดตะพื่อไถให้คนอื่นด้วย จะปลดควายก็ปลดไปอย่างนั้นเอง ตามองเห็นพอราง ๆ เวลาจะเอาน้ำ
ใส่นาก็รดเข้าป่า เมียสงสัยก็เลยทดสอบหลายอย่างจึงรู้ว่าฟัวตาบอด จะเอาฟัวไปปล่อยทิ้ง เอา
แมลงกู่มาใส่ไว้ในช่องให้นายบอดได้ยิน นายบอดนึกว่าเมียไปด้วยกันจึงบอกว่า “น้องอย่าร้องให้
นักเลย เดี่ยวจะเอาไปขายนะ” แมลงกู่ก็ส่งเสียงฮือ ๆ อยู่ นายบอดเดินไปจนถึงนาของนายชาติ
เพื่อนสนิท นายชาติถามนายบอดว่าจะไปไหน นายบอดตอบว่าจะพาเมียไปเที่ยวเล่น “ไหนละเมีย
มึง กูเห็นมึงพุดคนเด็ขงมึง ๆ ง่า ๆ มาตั้งนานแล้ว” นายบอดก็เลยน้อยใจว่าเมียเอามาปล่อย

ที่นี้นายชาติก็เลยวา “ไม่เป็นไรหรือคอกบอดเอ๊ย แค่เมียจะไปพุดไปหาเอ้ามือไรก็ได้
หรือคเพื่อน” พอดีแหนหน้าขึ้นไปบนตันไม้เห็นรังนกก็เลยให้นายบอดขึ้นไป พอล้างรังนกร้างก็มี
งูเห่า จูเปตาหาหยบอด นายชาติคคแล้วมากจึงรีบวิ่งหนีจนขานิกออกจกกัน

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

75. บักแฮมบมือซา

บักแฮมบไปเล่นสาว จอบฟั้งพูสาว พูพอกับแมวา “คัันพ้อคัันมือซาให้มึงเอ้าไปน้อน
น้ำโไลด” บักแฮมบกะกินเข่าปล่างมือ พูสาวมาจับมือเห็นว่ามือซาจะฟ้าไปน้อนน้ำ บัดพ้อสวย
ม้าฟ้ากััน ไปน้ำ บักแฮมบล้งทงลั้มทังคัังวอ ๆ หน้าสาวเลียวา “พีอ้าย ๆ ขอหวุดจกนอยแน” พูพีอ้าย
กะวาเขาแซ้วเจ้าของ “หวุดพอหวุดแม่มึงติ คัังพอแกลู่ลั้มคั้ว”

ถอดความ

นายแฮมบไปจีบสาว แอบฟั้งสาว ผู้พ้อกับแมกั้ว “ถ้าเจคนมือสกากให้ลูกเอาไปนอน
ด้วยเลย” นายแฮมบก็กินข้าวไม่ล้างมือ สาวมาจับมือเห็นว่ามือสกากก็เลยพาไปนอนด้วย พอช่วงสาย
พากันไปนา นายแฮมบลงทงลมประทะจุมคัังวอ ๆ น้องสะใภ้ก็เลยแซววา “พีเขย ๆ ขอหวุดสั๊กนิก
นอยณะ” พีเขยก็นึกวาเขาแซวตัวเอง “หวุดพอหวุดแม่มึงหรือ จุมกพ้อลู่ลั้มต่างหากเล่า”

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

76. ลูกเขยมือซา

ญ้ามมือแล้งพ้อกินเข้าแล้งแล้วพ้อแม่ลูกสิมันังเวากั้นเนาะ พูแมสอนลูกวา “นางเอ๊ย คั้นลิเอาฝั่วนั้นให้มึงเลือกคั้นมือซาเต้อ” ซั้นวา กัวพูแมลอบอกลูกจิงซี้กะญอนวา คั้นมือซ่านะมันลิ มันเฮ็ดเวียกมันหาทำมาหากินซั้นเหลว บักต่าบอดไปจอบฟั้งเขาเวากั้นเนาะ โยัยพินนั่นฟาวไปเอาเข้าทำมือให้มันซ้าซั้นเตอะวา พ้อเข้าแห่งแล้วกะไปหาพูสาว พูสาวค้ำมือเบิงกะเห็นวากับบอดมือซ้ากะเลี้ยเลือกเป็นฝั้ว บักบอดกะเลี้ยได้เมียน้ำเขาละเนาะ โยัยบักบอดมันไปเฮ็ดน้ำเนาะ มันกะบอดต่าใส่นีละ มันไถน้ำไปทั่วทงทั่วทา ดีใจหลายวาเจ้าของได้เมีย ไส้ควายไปไถนาคนอื่นสันบู่ทิสรู้ท้างฝายเมียเห็นจิงซั้นกะวามันมันคัก โปด “โยัยอ้ายเอ๊ย กะจิงแมนเจ้ามันอิหลีเนาะคั้นมือซาหั้นีเมะ แดวาม่องเจ้าไถนะมันบ่แมนน้ำเฮาเต้ออัย เจ้าไปเฮ็ดหญงยุ่น้ำพูอื่นพูน” ซั้นวา นีละเขาเอิ้นลูกเขยมือซา บักบอดต่าใส่มันกะไหวคิปานนี้คี้วะเนีย

ถอดความ

ตอนเย็นหลังจากกินอาหารเย็นกันแล้วพ้อแม่ลูกมานั่งคุยกัน แม่สอนลูกว่าถ้าจะแต่งงานให้เลือกคนมือสาก ที่แม่บอกลูกอย่างนี้เพราะว่าคนมือสากจะขยันทำมาหากิน นายตาบอดไปแอบฟั้งเขาคุยกันก็รีบไปเอาข้าวทามือให้มันสาก พอข้าวแห้งแล้วก็ไปหาสาว สาวคลำมือดูก็เห็นว่านายบอดมือสากจิงเลือกเป็นฝั้ว นายบอดก็เลยมีเมียกับเขา นายบอดไปทำนามันก็บอดตาใส มันไถนาไปทั่วทุ่งทั่วท่า ดีใจมากกว่าตัวเองได้เมีย ไส้ควายไปไถนาคนอื่นไม่รู้ทิสรู้ท้างฝายเมียเห็นอย่างนั้นก็บอคว่ามันเกิน ไปแล้ว จิงพูคว่า คนมือสากนี้ขยันจริง ๆ แต่ตรงที่พี่ไปไถนะไม่ไชนาเรานะ ไปทำอะไรที่นาคนอื่นเขาละนั่น นี้แหละเขาเรียกว่าลูกเขยมือสาก นายบอดตาใสไหวพริบดีมากเลย

นางสมบุรณ์ บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

77. คนมือซา

ยายมีลูกสาวยูพูนึง ยายกะซังลูกสาว “นางเอ๊ย คั้นมึงลิเอาฝั้วให้หาคั้นมือซาเต้อจิงสิเป็นคั้นคู้คั้นมัน” อัยแฮมบได้ญึ่นกะเลี้ยไปเอาเข้าทำมือป่าหาพูสาว พูสาวค้ำเบิงเห็นมือซ้ากะเลี้ยเอาบักแฮมบจี้ค่านเป็นฝั้วซั้นวา

ถอดความ

ยายมีลูกสาวอยู่คนหนึ่ง ยายสั่งลูกสาวว่าถ้าจะแต่งงานให้หาคคนมือสากจะได้เป็นคนขยันขันแข็ง นายแฮมบได้ยีนก็เลยเอาข้าวทามือไปหาสาว ฝายสาวคลำดูเห็นมือสากจิงเอานายแฮมบจี้เกียจเป็นฝั้วเลย

นางมณฑา อัดโน
56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว

78. บักแฮมบตกรือน

บักแฮมบไปขึ้นบักทัน มันเหลียวล้งมำเห็นพุสาวนั่งท่ายุ บักแฮมบกะเลี้ยถ่มบักทันล้ง
มา พุสาวกะวาแมนบักทัน โคนกะเก็บกิน แล้วกะกางก้าย ๆ ไปหม่องไม กะถ่มบักทันล้งมำอีก หลาย
เลี้ยบัตินี้ พุสาวเหลียวขึ้น ไปกะเห็นบักแฮมบกะวาอยากตอบแท้นสิเอาหญิงกะถุ่ม พุสาวถาม
วา “เจ้าอยากได้หญิง” บักแฮมบวา “อยากได้อันนั้นละ” พุสาวกะเลี้ยว “ตกลงมือแล้งสิเปิดปอง
ไว้ถ้าเคื่อ” สอดมือแล้งอันนั้นกะเปิดปองไว้บักแฮมบป็นขึ้นไปผ่าขาม่าหลุด บักแฮมบเหยียบ
ส่นผ่าขาม่าเจ้าของกะเลี้ยตปองล้ง พุแม่ได้ญี่นกะเลี้ยถามลูกสาววา “แมนอหญิงตละน้ำง” ลูก
สาววา “บัก โคนคัวแม่” บักแฮมบได้ญี่นจ้งซ้นกะโม้โหหลาย จมยุคั้นเคียววา “บัก โคนพอบัก โคน
แม่มึงติ ลูกช่างพอแกหักหลายซี้แล้วคัวะ”

ถอดความ

นายแฮมบไปป็นต้นพุทรา มันเหลียวลงมาเห็นสาวนั่งถ่ายอยู่ นายแฮมบก็เลี้ยทิ้งลูก
พุทราลงมา สาวก็นึกว่าพุทราร่วงก็เลยเก็บกิน แล้วย้ายไปถ่ายที่ใหม่ แฮมบก็ทิ้งพุทราลงมาอีกเยอะ
เลย สาวเหลียวขึ้นไปก็เห็นนายแฮมบก็บอกว่าอยากตอบแทนจะเอาอะไรก็ยอม สาวถามว่าอยากได้
อะไร นายแฮมบก็บอกว่าอยากได้อันนั้นละ สาวก็เลยบอกว่าตอนเย็นจะเปิดหน้าต่างไว้รอ พอถึง
ตอนเย็นสาวคนนั้นก็เปิดหน้าต่างไว้ นายแฮมบป็นขึ้นไปแล้วผ่าขาม่าหลุด นายแฮมบเหยียบชาย
ผ่าขาม่าตกลงไปด้านล่าง แม่ฝ่ายหญิงได้ยินก็เลยถามลูกสาวว่าอะไรตก ลูกสาวตอบว่า พักตกลง
ไปจ๊ะแม่ นายแฮมบได้ยินดังนั้นก็โม้โหบ่นอยู่คนเดียวว่า “พักพ่อพักแม่มึงหรือ ซี้ โคนพอหักหลาย
ซี้แล้วเนี่ย”

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

79. บักแฮมบ

แต่ก็มีห้องนำห้องทา คนสิไปจี้กะต้องเช่าปา อ้ายแฮมบไปขึ้นบักทัน เหลียวล้งมำเห็น
พุสาวนั่งจี้ กะดิกบักทันล้งมำ พุสาวกะเก็บกิน พอเหลียวขึ้นไปกะเห็นบักแฮมบกะเลี้ยบอวา
“อ้ายแฮมบเจ้าขาบอกไผเคื่อว่าสันมำนั่งจี้หนู” อ้ายแฮมบวาต้องมีข้อแลกเปียนจกนอย “เอาจ้งซี้
คั้นนั้นมือแล้งเข้าไปหาสันเคื่อ”

ตกลงมำอ้ายแฮมบกะอาบนำทำเบี่ยงยงดี ขึ้นไปจอบยุที่ห้องพุสาว พอแม่ได้ญี่นเสียง
กุกกักยุในห้องกะเลี้ยเอ็นถามลูกสาว “แมนเสียงหญิงล่งน้ำง” ลูกสาวกะวา “บ่มีหญิงดอกแม
แมวมั่นขึ้นบอนน่อนนะ” พุแมวาสิเข้ามาซอยไลแม้ว ลูกสาวกะฟ้าวญี่บักแฮมบล้งหน้าตาดกเสียง

ตั้งตื๋บบักไญ แม่เปิดฝักกะตุ้เข้าม่ากะเลี้ยถามว่า “วังได้นี้เสียงหญิงตกลมละน้ำ” ลูกสาวว่า “สันเฮ็ด บักโตนตกลี้นนะแม่แม่” บักเหมบได้ญี่นกะเกียดหลาย “บักโตนพอบักโตนแม่มิ่งติ ลูกข้างพอกแก หักสองสามซี่แล้วคี่วะ”

ถอดความ

แต่ก่อนไม่มีห้องน้ำห้องท่า คนจะไปอื่ก็ต้องเข้าป่า อ้ายเหมบไปปิ่นตันพุทรา เหลียวลง มาเห็นสาวนั่งอื่ออยู่ ก็โยนพุทราลงมา สาวก็เก็บกิน พอเหลียวขึ้น ไปก็เห็นนายเหมบก็เลยบอกว่า “พี่เหมบอย่าบอกใครนะว่าหนูมานั่งอื่ออยู่” นายเหมบว่าต้องมีข้อแลกเปลี่ยนสักหน่อย “เอาอย่างนี้ ถ้างั้นตอนเย็นพี่ไปหาหนูนะ”

ตกเย็นมานายเหมบก็อาบน้ำทาแป้งอย่างดี ขึ้นไปแอบอยู่บนห้องสาว พ่อแม่ได้ยินเสียง กุกกักอยู่ในห้องก็เลยร้องถามลูกสาว “เสียงอะไรละลูก” ลูกสาวก็ว่า “ไม่มีอะไรหรอกแม่ แมวมั่น ขึ้นที่นอนนะ” แม่ว่าจะเข้ามาช่วยไล่แมว ลูกสาวก็รีบคั้นนายเหมบลงหน้าต่างตกลี้นดังคื๋บ แม่เปิดประตูเข้ามาก็เลยถามว่า “เมื่อไหร่เสียงอะไรตกลไปข้างล่างละลูก” ลูกสาวว่า “หนูทำฟักตกลี้นนะ จะแม่” นายเหมบได้ยินก็ภูมิใจมาก “ฟักพ่อฟักแม่มีหรือ ซี่โครงพ่อแก่หักสองสามซี่แล้วนี่”

นางพนอง โคตรโนนกกอก

46 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

80. เหมบติดอ่าง

บักเหมบ บักชาติติด กับบักอ้งเป็นเชียวกัน สามคนนี้พากันไปลักไก่ อ้ายอ้งบอกอ้ายเหมบ “มิ่งเอาโต้แมเคื่อ” อ้ายเหมบฟังบั้งชัดว่าบ่งอ้ง ”เอาบักโอกดี” บักชาติติดเสนอว่า “เอาบัก ล้ายดีแก้ว” อ้ายเหมบกะว่า “หญิงเก๊าะ เอาโอกแมเคื่อ” เสียงมันบั้งชัดนะ เจ้าของบ้านกะได้ญี่นชั้น เหลวบัดทีเนี้ย “แมนไผม่าบักโอกบักล้ายยุหนี” สามอ้ายนี้พากันแล่นหนีวาลัน แล่นหนีต้าย หลายจันวบบักชาติติดขาสีกออกจากกันจ้อย

ถอดความ

นายเหมบ นายชาติติด และนายอ้งเป็นเพื่อนกัน สามคนนี้พากันไปลักไก่ นายอ้งบอก นายเหมบ “มิ่งเอาตัวเมียนะ” อ้ายเหมบฟังไม่ชัดพูดไม่คล่อง “เอาไอ้โต้งหรือ” นายชาติติดเสนอว่า “เอาไอ้ลายดีแก้ว” อ้ายเหมบก็ว่า “อะไรนะ เอาไก่แม่ไซ่หรือ” เสียงมันไม่ชัดนะ เจ้าของบ้านก็ได้ ยินละทีนี้ “ใครมาไอ้โต้งไอ้ลายอยู่” สามคนนี้พากันวิ่งหนีสุดฤทธิ์ วิ่งหนีต้ายจนนายชาติติดขาก ออกจากกันเลย

นางพนอง โคตรโนนกกอก

46 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

81. บักเหมบไปหาสาว

บักเหมบมักสาวชื่อฮ้าย กะเลียไปปรึกษาเซียว “เฮ็ดจั่งได้เฮาสีได้กับฮ้ายน้อเซียว”
 พูเซียวเป็นจารย์เต้ “คั้นโต๋อยากได้สาวฮ้ายกะเฮาซุดเฮาไปหาสาว ยาหันหน้าให้เขาเห็น เอ้าหมวก
 หางนกยูงไปห้อยไว้หน้าประตูเด้อ” ฮ้ายเหมบกะไปบ้านพูสาว ได้ยูน้กั้นเบิดคั้นละ พูสาวถักใจ
 หลายวาเจ้าของได้ผิวเป็นจารย์ ลูกขึ้นมำตำเข้าแต่เช้า พูแม่เห็นลูกสาวมันผิดสังเกดกะเลียถาม ลูก
 สาวซี้ให้เบิงหมวกหางนกยูง แม่ดีใจหลายฟ้าวชอยตำเข้า พอตื่นมำกะดีใจว่าได้ลูกเขยจารย์ พ้อบัก
 เหมบลูกออกมากะพำกั้นสงสัยแล้วกะถาม “เหมบ มิ่งม้ายูหญิงหนี” บักเหมบวา “ผมกะม้ายูตั้ง
 แต่เมื่อคั้นนี้แล้วคี้ว” โอ๊ย พอแม่สิเป็นลัม วาแมนได้ลูกเขยจารย์ ถืแท่แมนบักเหมบซี้ค่านเด้อ

ถอดความ

นายเหมบชอบสาวชื่อฮ้าย ก็เลยไปปรึกษาเพื่อน “ทำอย่างไรเราจึงจะได้กับฮ้ายนะ
 เพื่อน” เพื่อนเป็นครู “ถ้านายอยากได้สาวฮ้ายก็เอาซุดเราไปหาสาว ยาหันหน้าให้เขาเห็น เอาหมวก
 หางนกยูงไปแขวนไว้หน้าประตูนะ” นายเหมบก็ไปบ้านสาว ได้ยูด้วยกันทั้งคั้น สาวถูกใจมากกว่า
 ตัวเองมีผิวเป็นครู ลูกขึ้นมาตำข้าวแต่เช้า แม่เห็นลูกสาวผิดสังเกดก็เลยถาม ลูกสาวซี้ให้ดูหมวกหาง
 นกยูง แม่ดีใจมากรีบช่วยตำข้าว พอตื่นมาก็ดีใจว่าได้ลูกเขยครู พอนายเหมบลูกออกมาก็พำกั้น
 สงสัยแล้วก็ถาม “เหมบ มิ่งมาอยู่ตรงนี้ได้ใจ” นายเหมบวา “ผมก็มาอยู่ตั้งแต่เมื่อคั้นนี้แล้วนะ” โอ๊ย
 พ่อแม่จะเป็นลม นึกว่าได้ลูกเขยครู ที่แท้เป็นนายเหมบซี้เกียจนี้เอง

นายวิชัย กงชัยภูมิ

408 หมู่ 9 ตำบลบ้านเดื่อ

82. บักเหมบหลอนสาว

บักเหมบนัดพูสาวลี้ซิ่นไปเล่นน้ำเท็งห้อง พ้อซิ่นไปแล้วกะอึกว่ากั้นยูเท็งห้องนั้นละ
 พูแม่ผัดได้ยูนเสียงคั้นเวกั้นเลียเอ็นถามลูกสาว “เสียงหญิงละน้าง” “เสียงแม่วชื่อ ๆ ดอกแม” แม่
 กะฉวงมำเบิงลูกสาวกะย่านแม่เห็นวาพูบาวยูนี้ห้องกะเลียซุกบักเหมบตกหน้าตาง แม่ได้ฉู้นกะวา
 “แม่นหญิงตกละน้าง” “กระดิ่งตกนะแม่” บักเหมบเกียดหลาย “กระดิ่งพอกะดิ่งแม่มิ่งติ ลูกข้างพอ
 แกหักสองสามซี้แล้วคี้ว”

ถอดความ

บักเหมบนัดสาวจะซิ่นไปเล่นด้วยบนห้อง พ้อซิ่นไปแล้วก็แอบคุยกั้นอยู่บนห้อง ฝ่ายแม่
 ได้ยินเสียงคนคุยกั้นก็เลยเรียกถามลูกสาวว่าเสียงอะไร ลูกสาวบอกว่าเสียงแมว แม่ก็เดินมาดู ลูก
 สาวกลัวแม่เห็นชายหนุ่มอยู่ในห้องก็เลยผลักบักเหมบตกหน้าตาง แม่ได้ยินก็ถามว่าอะไรตก ลูก
 สาวบอกว่ากระดิ่งตกลงไป บักเหมบจุนมากก็เลยพูดว่า “กระดิ่งพอกะดิ่งแม่มิ่งหรือ ซี้โครงพอ
 หักสองสามซี้แล้วเนี่ย”

นางสนัด หมวดขุนทด
13 หมู่ 10 ตำบลบ้านหัน

83. บักตาบอดกับบักหุนหวก

บักตาบอดกับบักหุนหวกไปลักไก่ให้บักตาบอดลัก บักหุนหวกขุนอก “เอาบักลัยเคื้อ” บักตาบอดจับถึกบักไก โอด “เอาบักไอดกะได้ชั้นนะ” บักตาบอดควาบักหุนหวกว่า “เอ็งหลายกะเลีย บอกรูว่า “ยาว่าเอ็งหลายเพินสิตีน” บักหุนหวกกะว่า “อิหยังเก๊ะ บ่เอาบักไอดสิเอาบักลัยดี” ฝ่ายเจ้าของบ้านได้ฉู้ “พู่ได้ม้เอาบักไอดบักลัยขุหนี” กะเลียเอามีดป้ายแหลม โย้นลั้งม้เหยียบถึกบักหุนหวก บักหุนหวกบอกรู ผัดย่านหลายฟ้ากั้นฟาวแลนหนี บักตาบอดไปดำต้นบักก่อ บักก่อโดยไซ หัวกะฮ่องบอกรู “ซวยแน ฟาพากู้แล้ว”

ถอดความ

นายตาบอดกับนายหุนหวกไปลักไก่ ให้นายตาบอดเป็นคนเข้าไปลัก นายหุนหวกอยู่ข้างนอก “เอาไอ้ลายนะ” นายบอดจับถึกไก่โต้ง ถ้าอย่างนั้นเอาไก่โต้งก็ได้ นายตาบอดเห็นว่านายหุนหวกพูดเสียงดังมากก็เลยบอกว่าอย่าพูดเสียงดังนักเดี๋ยวเขาจะตื่น นายหุนหวกก็พูดว่า “อะไรนะ ไม่เอาไอ้โต้งเอาไอ้ลายหรือ” ฝ่ายเจ้าของบ้านได้ยินก็พูดขึ้นว่าใครมาเอาไอ้โต้ง ไอ้ลายอยู่ที่นี่ ก็เลยเอามีดปลายแหลมโยนลงมาเกือบโดนนายหุนหวก นายหุนหวกบอกเพื่อนที่พากันกลัวจึงรีบวิ่งหนี นายตาบอดไปชนต้นมะละกอ มะละกอหล่นใส่หัวก็ร้องบอกเพื่อน “ช่วยด้วย ฟาผ่ากูแล้ว”

นางมณฑา อัดโน

56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว

84. บักชาติกับบักตาบอด

บักชาติกับบักตาบอดเป็นเชียวกันไปหาขึ้นฮ้างนก บักชาติขลุยม บักตาบอดเป็นพู้ขึ้น บักตาบอดขึ้นไปฮอดฮ้างนก จกเข้าไปแปมนลูกนก ผัดเป็นงูเห่า งูเห่าเปาตำเลียเข้าตาบอดซ้ำ พูขลุยม เห็นกะย่านเนาะ “มึงยาเอาถิมลั้งม้หานี้เคื้อ” บักตาบอดคืนกะถิมงูตกลั้งม้ บักชาติขลุยมหลายฟาวแลนหนีขาเลียสิ๊กเข้าชาติจ้อย

ถอดความ

นายชาติกับนายตาบอดเป็นเกลอกันไปหาขึ้นเก็บรังนก นายชาติอยู่ข้างล่าง นายตาบอดเป็นคนปีนต้นไม้ นายตาบอดขึ้นไปถึงรังนก ล้วงเข้าไปไม่ใช่ลูกนกแต่เป็นงูเห่า งูเห่าเปาตำก็เลยหายตาบอด คนอยู่ข้างล่างก็กลัวแล้วร้องบอกว่าอย่าทิ้งลงมาข้างล่างนะ นายตาบอดตกใจก็เลยทิ้งงูตกลงมา นายชาติตกกลัวมารีบวิ่งหนีจนขาหนีออกจากกันหายจากอาการชาติขลุยม

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

85. บักติดกับบักบอด

บักติดกับบักบอดเก็ยกันไป เห็นฮ้างนกเอี้ยงยูเท็งตันไม้ ใให้บักบอดขึ้นไปจิกเอาไคนก ผัดไปจิกถักงูเฮา ฐูเปาตาอะเลี้ยเข้าตาบอด อ้ายบอดพ้อเห็นฐูกะ โยุ่นสั่งมาไซมุ บักติดย่านหลายฟาวแลนหนีจันวาทาสีกออกจากกันเข้าชาติค้ำ

ถอดความ

นายติดกับนายบอดจีหลังกันไป เห็นรังนกเอี้ยงอยู่บนต้นไม้ ใให้นายตาบอดขึ้นไปล้วงเอา ไชนก แต่ล้วงไปถูกงูเห่า ฐูเปาตาอะเลี้ยหายตาบอด พอนายบอดเห็นฐูกะ โย่นลงมาใส่เพื่อน นายติด กลัวมากรีบวิ่งหนีจนชาติกออกจากกันหายชาติคเลย

นางมณฑา อัดโน

56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว

86. บักชาติคกับบักหูหนวก

บักชาติคกับบักหูหนวกไปลักไก่พะญา บักหูหนวกเป็นพู่เข้าไป อ้ายชาติควา “เอาบักโอก เตื่อ” อ้ายหูหนวกคีความูเว่กกับเจ้าของกะเว่จันเบิดเฮ้งวา “เอาบักลายดี” เจ้าของบ้านได้ญุ่นชั้น หลาว กะเลี้ยฟ้ากันแลนหนีจันวาทาสีกเข้าชาติค

ถอดความ

นายชาติคกับนายหูหนวกไปลักไก่พะญา นายหูหนวกเป็นคนเข้าไป นายชาติคว่าเอาไก่ ไต้งนะ นายหูหนวกนึกว่าเพื่อนคุยกับตัวเองก็เลยพูดขึ้นเสียงดังว่าเอาไ้อัลยหรือ เจ้าของบ้านได้ยีน ก็เลยพากันวิ่งหนีจนนายชาติคหายชาติคเลย

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกกอก

87. บักชาติคกับบักตาบอด

บักชาติคกับบักตาบอดเป็นเชียวกัน ชวนกันไปเที่ยว บักชาติคขึ้นคือบักตาบอด “มีงักี้ หลังกูถ่าบอท้างเตื่อ” ไปเห็นฮ้างนกบักโย บักชาติคบอก “เชียว ๆ มีฮ้างนกโย เอ้าบ” บักตาบอด กะจันไปเอ้า บักชาติคยูลุม “มันยูท้างซ้ายมือเตื่อเชียว” บักตาบอดกำได้คองูเฮาไต่บักโย บักชาติคชันหลาย ฐูเปาตาบักบอดจันเห็นสูง พ้อเห็นฐูกะ โยุ่นไปไซมุ บักชาติคย่านหลายฟาวแลนหนีชาติค กออกจากกันเข้า

ถอดความ

นายชาติคกับนายตาบอดเป็นเพื่อนรักกัน ชวนกันไปเที่ยว นายชาติคจีคือนายตาบอด “มีงักี้หลังกูถ่าบอท้างนะ” ไปเห็นรังนกใหญ่ นายชาติคบอก “เพื่อน ๆ มีรังนกใหญ่ เอ้าไหม” นายตาบอดก็ขึ้นไปเอา นายชาติคอยู่ข้างล่าง “มันอยู่ท้างซ้ายมือนะเพื่อน” นายตาบอดกำได้คองูเห่า

ตัวใหญ่ นายชาติคิดสั้นมาก ภูเขาตานายบอดจนมองเห็น พอเห็นงูก็โยนไปใส่เพื่อน นายชาติคิดว่า
มากรีบวิ่งหนีจนชาติก็ออกจากกันเลย

นายทองเต็ม ถนอมชีพ
50 หมู่ 16 ตำบลบ้านเตื่อ

88. บักบอดตาใส

บักบอดตาใสไปลักไก่เขา บักบอดสองคนเข้าไปให้ลักไก่เขา ถามกันว่า “สิเอาบักโอก
หรือเอาบักล้าย” บักหนึ่งว่า “หญิงเก๊าะ” ถามไปถามมาอีกคนหูหนวกด้วยก็เลยพูดเสียงดัง เจ้าของบ้านได้ยิน
บ้านได้ได้ยินกะฮ้องถาม “แมนไผ่มาบักโอกบักล้ายยูหนี” สองคนนี้ได้ยินกะเลยพากันแล่นออกนอก
โก ไปตกจีสีกวาแมนทงน้ำกะวาแมนพำกั้นรอดแล้ว พำกั้นฟอนชั้นเหลว แล้วอ้ายนึ่งบักก่อโลนไซ
หัวกะวาแมนคั้นเจ้าของบ้านน้ำมาพ้อ เลี้ยญกมือไซหัว “หลาบแล้วหลาบแล้ว”

ถอดความ

นายบอดตาใสไปลักไก่เขา นายบอดสองคนเข้าไปในเล้าไก่ ถามกันว่าจะเอาไก่โต้งหรือ
ไก่ลาย คนหนึ่งถามว่าอะไรนะ ถามไปถามมาอีกคนหูหนวกด้วยก็เลยพูดเสียงดัง เจ้าของบ้านได้ยิน
ก็ร้องถามว่าใครมาไอ้โต้งไอ้ลายอยู่แถวนี้ สองคนนี้ได้ยินก็เลยพากันวิ่งออกจากเล้าไก่ ไปตกน้ำคร่า
นึกว่าทุ่งนาคิดว่าพำกั้นรอดแล้ว ก็พ้อรำกั้น แล้วคนหนึ่งถูกมะละกอหล่นใส่หัวนึกว่าเจ้าของบ้าน
ตามมาเจอ ก็เลยยกมือขึ้นใส่หัวพูดว่าหลาบแล้วจำแล้ว

นายสมาน คุรุวงษ์
333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

มุขตลกครอบครัว จำนวน 16 เรื่อง

89. ผู้บ่าวหลอนสาว

พুবาวกับพุสาวมั่งกั้น ตกลังกั้นไว้ว่าคืนนี้สิจอบไปหา ให้น้องเปิดหน้าต่างถ้าแเน่คือ
พ้อฮอดช้ามมือคั้นแม่ใช้น้ำเงินฝ้าย ชั่วสิแล้วกะเด็ญ อ้ายนั้งกะไปจอบยู่ห้อง นอนเหล่นถ้าพุสาว
ผัดมีขี้เกี่ยมได้บู้มาโตขา เพินกะตื่นหลายวาแมนผิจับขาดั้นกุกุก ๆ ๆ พุแม่ได้ได้ยินเสียงกะเลี้ยถามลูก
“นั้งเอ๊ย แมนเสียงหญังยู่ในห่องละ” ลูกสาวคิดได้ว่านัดพুবาวมาหากะฟาวเขาไปเบิง ย่านแม่ฮูกะเล็
ยชุกพুবาวตกหน้าต่างตั้งคู้บ แมกะฮ้องถามอีก “แมนเสียงหญังละนั้ง” ลูกสาวกะวา “นั้งเฮ็ดบัก
โตนหลุดมือนะแม่” พুবาวเหลือใจหลายกะทั้งป้อยั้งจมา “บักโตนพอบักโตนแม่มึงดี ลูกข้างพอ
แกหักสองซีกสามซีกแล้วคี้วะ”

ถอดความ

หนุ่มสาวชอบพอกัน ตกลังกันไว้ว่าคืนนี้จะแอบไปหา ให้น้องเปิดหน้าต่างรอดด้วย พอถึง
ตอนกลางคืนแม่ใช้ลูกสาวป็นฝ้าย กว่าจะเสร็จก็ตีคี้ ฝ้ายชายไปแอบอยู่ที่ห้องนอนเล่นรอสาว พอคี้

น่าจะมิจึงจกมาไต่ขา เขาก็ตกใจนึกว่ามีผีมาจับขาจึงคืนไปคืนมา ฝ่ายแม่ได้ยินเสียงก็เลยถามลูกว่า “ลูกเอ๊ย มีเสียงอะไรอยู่ในห้องล่ะ” ลูกสาวนึกขึ้นได้ว่านัดชายหนุ่มมาหากก็เลยรีบเข้าไปดู กลัวแม่รู้ จึงผลักฝ่ายชายตกหน้าต่าเสียงดังตุบ แม่ก็ร้องถามอีก “เสียงอะไรล่ะลูก” ลูกสาวตอบว่า “หนูทำลูก พักหลุดมือจะแม่” ชายหนุ่มแค้นใจมากจึงด่าและบ่นว่า “พักพ่อพักแม่มีงหรือ กระจุกซี่โครงพ่อหัก สองสามซี่แล้วนะ”

นางบุญถม งามภูเขียว

187 หมู่ 5 ตำบลบ้านหัน

90. พ่อเต่ากับลูกเขย

พ่อเต่าชวนลูกเขยไปหาบไບตอง พากันไปเที่ยงโคก เก็บได้นอยนึ่ง ลูกเขยกะเข้าไปในกะท้อ พ่อเต่ากะค้ำนลูกเขยเข้าบ้าน พ่อสอดบ้านลูกเขยกะลุกออกมา “ปาดโซ้ ซ้ำพ้อกะท้อมันหนักข้างเดียวล่ะ” พ่อเต่าคิดสิแก้แค้น

เมื่อไมชวนกันไปเก็บไບตองอีก ลูกเขยทำทาไปเก็บ หาพ่อเต่าไม่เห็น กะฮู้แผนเนาะ ลูกเขยกะคอนพ่อเต่าไปสอดสระน้ำ “อาบน้ำก่อนน้ำวะ เอ้าช่างม้าเตโส ยาเหยียบไบตองเด้อ” พ่อเต่าย่านหลายคืนกุกูก ๆ ตกน้ำต้ามโลด

ถอดความ

พ่อตาชวนลูกเขยไปหาบไບตอง พากันไปที่เนินเขา เก็บได้นิดหน่อยลูกเขยก็เข้าไปอยู่ในเข่ง พ่อตาก็ค้ำนลูกเขยเข้าบ้าน พ่อถึงบ้านลูกเขยก็ลุกออกมา พ่อตาเห็นก็หนีออกมาว่าทำไมกระทอจึงหนักข้างเดียว พ่อตาคิดจะแก้แค้น

วันต่อมาชวนกันไปเก็บไບตองอีก ลูกเขยแกล้งไปเก็บ หาพ่อตาไม่เจอ ก็รู้แผน ลูกเขยก็คอนพ่อตาไปถึงสระน้ำ “อาบน้ำก่อนนะ อ้าว ช่างมาจากไหน อย่าเหยียบไບตองนะ” พ่อตากลัวมาก จึงกลิ้งตกน้ำเสียงดังเลย

นายบันหา ศรีเมืองกลาง

124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

91. พ่อเต่าหาบไບตอง

พ่อเต่าชวนลูกเขยว่า “เขย ๆ ไปเอาไบตองเทาะเฮ้า” ลูกเขยกะ “ไปดีพ้อ” ไปเก็บตองได้ เต็มมบ้านลูกเขยกะลักเข้าไปในกะท้อตอง พ่อเต่าหาลูกเขยไม่เห็นกะวามันออกกอนไปแล้ว หาบตองกลับบ้านเมื่อยหลาย สอดบ้านลูกเขยลุกจากท้อตอง “บักฮามึงเอาเปียบกู่แท้ มี้ออื่นกู่สิเอา เปียบมึงถาเบิงเทาะ”

มือไม่ว่านลูกเขยไปเอาต้องอีก ให้ลูกเขยเก็บ “กูสิไปทวยจักค้าวกอน” พอเถ่าลักเขาไปในกะท้อ ลูกเขยคิดขุแล้วว่าพอเถ่าสิเข้าไปในกะท้อเลยจ้มท้อต้องไปใ้กัตาฟังน้ำฮ้องบอกวา “พอ ๆ ซ่างไปแล้ว ซ่างยาสิมาเหยียบข่อยเคื่อ” พอเถ่าย่านหลายคืนตคน้ำ เสียเปรียบลูกเขยยุบเข้า

ถอดความ

พอตาชวนลูกเขยว่า “เขย ๆ ไปหาใบตองกันเถอะเรา” ลูกเขยก็รับคำ ไปเก็บใบตองได้ก็เตรียมกลับบ้าน ลูกเขยก็แอบเข้าไปอยู่ในกระทอใบตอง พอตาหาลูกเขยไม่เจอก็นึกว่ามันล่องหน้าไปก่อนแล้ว หาบใบตองกลับบ้านเหนื่อยมาก ถึงบ้านลูกเขยลุกออกจากกระทอใบตอง “บั๊กห้ามึงเอาเปรียบกูแท้ พรุ่งนี้กูจะเอาเปรียบมึง คอยดูนะ”

วันต่อมาชวนลูกเขยไปเอาใบตองอีก ให้ลูกเขยเก็บ “กูจะไปถ่ายสักแป็บหนึ่งก่อน” พอตาแอบเข้าไปในกระทอ ลูกเขยนึกอยู่แล้วว่าพ่อตาจะเข้าไปในกระทอจึงยกกระทอไปใกล้ฝั่งน้ำ ร้องบอกวา “พ่อ ๆ ซ่างไปแล้ว ซ่างอย่ามาเหยียบข้านะ” พ่อตากลัวมาก คืนตคน้ำ เสียเปรียบลูกเขยอยู่ตลอด

นายสมาน คุรวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

92. พ่อเถ่ากับลูกเขยแถมแก่

พอเถ่ากับลูกเขยไปหาป่า ลูกเขยชวนพอเถ่า “พอ ๆ ไปหาป่ากันเถอะ” “หาจังได้บมีแม่” “ผมสิเป็นแหเองพอ” “ปะ ๆ ไปสิ่น” พอเถ่าเลยจับลูกเขยซัดลงน้ำ ลูกเขยลักเอาป่ามาเหยียงไว้ได้น้ำได้ป่าขึ้นมาหลายโต “ที่นี้ผมเมื่อยแล้วละพอ ให้เจ้าล่องเป็นแหเบิงคู” พอเถ่าไปได้เตรียมการมาคือลูกเขย ลูกเขยจับพอเถ่าเวียงลงน้ำฟาดลงบได้ป่าจักเทียบ พอเถ่าเห็นลูกเขยหัวเราะกะฮู้ว่าถึกแก้ง เกียดหลายวะสัน

ถอดความ

พอตาจับลูกเขยไปหาปลา ลูกเขยชวนพอตาว่าไปหาปลากันเถอะ หาอย่างไรไม่มีแห ลูกเขยบอกวาผมจะเป็นแหเองนะพอ ไปกันเลย พอตาจับลูกเขยซัดลงน้ำ ลูกเขยแอบเอาปลามาซ่อนไว้ได้น้ำได้ปลาขึ้นมาหลายตัว “ที่นี้ผมเหนื่อยแล้วละพอ ให้พ่อล่องเป็นแหดูนะ” พอตาไม่ได้เตรียมการมาเหมือนลูกเขย ลูกเขยจับพอตาเหวียงลงน้ำ ฟาดลงก็ไม่ได้ปลาสักที พอตาเห็นลูกเขยหัวเราะก็รู้ว่าลูกแกลิ่ง ฆุนมากเลย

นายสมาน คุรวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

93. ลูกเขยกับพ่อตา

ลูกเขยกับพ่อตาบ่ถึกกัน ชั่งกันหลาย บาดนี้ลูกเขยไปน้ำ คนเหงาไม่ใหญ่เมื่อยหลายลี่ย น้อวัน พ่อต้าม้าเห็นกะเว้าขึ้นว่า “มานาอย่าอนนั๊ก” ลูกเขยตอบกลับ “งานหนักต้องพักผ่อน” “ถ้าพักต้องออกเฮือน” “ถ้าจะออกเฮือนต้องให้ควายค่อน” “ให้บ่ได้ควายมุลควายมั่ง” ลูกเขยกะเลยตีควายไปพ้อตาพ้อตาตอบโต้บ่ได้ กะได้แต่เซียงต๋าน้อยไซ เฮ็ดหญังเขาบ่ได้เค้เพิน

ถอดความ

ลูกเขยกับพ่อตาไม่ถึกกัน ชั่งกันมาก ทีนี้ลูกเขยไปนา ขุดเหง้าไม้ใหญ่เหน้อยมากจึงนอน กลางวัน พ่อต้าม้าเห็นก็พูดขึ้นว่า “มานาอย่าอนนั๊ก” ลูกเขยตอบกลับ “งานหนักต้องพักผ่อน” “ถ้าพักต้องออกเรือน” “ถ้าจะออกเรือนต้องให้ควายเผือก” “ให้ไม่ได้ควายมรดก” ลูกเขยก็เลยยกควายใส่ พ่อตาเพราะว่าพ่อตาตอบโต้ไม่ได้ ก็ได้แต่เหล่ตาใส่ทำอะไรเขาไม่ได้เลย

นางพนอง โคตรโนนกกอก

46 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

94. พ่อตาหนีช่าง

พ้อต้าม้าลูกเขยไปหาบใบตองกุงม้าม้าแอมเอียน ลูกเขยแถมแถมเก็บม้าม้าเต็มแล้วกะเขาไปตี ไน้กะท้อ “พ้อ ๆ ม้าเคื่อ ไปบ้านเถอะ” พ้อต้าม้ากะเห็นวาสองกะท้อเต็มแล้ว ลูกเขยตีเอาใบไม้ปกยุ เอ็นหาลูกเขยกะบ่ตอบ มันคือสิไปบ้านแล้วละ กะหาบกะท้อกลับบ้าน พ้อฮอดบ้านลูกเขยกะโต นจ๊กออกม้าม้า “ป้าดโธ่ ซ่าพ้อมันหนักละ บักอันนี้แอมะ”

มือลื้อนไปอีก ทีนี้พ้อต้าม้าเข้าไปตีไน้กะท้อ ลูกเขยฮู้ว่าพ้อต้าม้าอยู่ในกะท้อ ลูกเขยกะทำทาแบก ไชบา พ้อต้าม้าม้าย ๆ ฮอดก้างข้างลูกเขยข้างกะท้อลั้ง แล้วไปอาบน้ำ ฮ่องตัวพ้อต้าม้า “เอ้ากะท้อพ้อ ตีนะ หลีกข้างช่างเคื่อ ซ่างม้าม้าแล้ว” พ้อต้าม้าหลายคืนก็ถูกลูก ๆ ตกน้ำซ่าง พ้อต้าม้าได้ “ใสละทิด ซ่างยูใส มึงตัวพ้อแถมึงดิ”

ถอดความ

พ้อต้าม้าลูกเขยไปหาบใบตองกุงมาทำฝารือน ลูกเขยเจ้าเล่ห์เก็บม้าม้าเต็มแล้วก็เข้าไปซ่อน อยู่ในกะท้อ “พ้อ ๆ มาเถอะ ไปบ้านเถอะ” พ้อต้าม้าก็เห็นว่าสองกะท้อเต็มแล้ว ลูกเขยซ่อนเอาใบไม้ คลุมอยู่ เรียกหาลูกเขยก็ไม่ตอบ มันคงจะไปบ้านแล้วละ ก็หาบกะท้อกลับบ้าน พ้อต้าม้าลูกเขยก็ กระโจนออกมา “โธ่ ถึงว่ามันหนักละ ไอนี้เนะ”

วันรุ่งขึ้นไปอีก ทีนี้พ้อต้าม้าไปซ่อนในกะท้อ ลูกเขยฮู้ว่าพ้อต้าม้าอยู่ในกะท้อ ลูกเขยก็แกล้ง แบกใส่บ่า พ้อต้าม้าม้อยง ถึงกลางทางลูกเขยวางกะท้อลง แล้วไปอาบน้ำ ร้องหลอกพ้อต้าม้าว่า “เอ้า กะท้อไครนะ หลีกทางช่างนะ ซ่างมาแล้ว” พ้อต้าม้ากลัวมากคั่นหลุน ๆ ตกน้ำเลย พ้อต้าม้าได้ “ไไหน ละทิด ซ่างยูไไหน มึงหลอกพ้อแถมึงเธอ”

นายทองเต็ม ถนอมชีพ
50 หมู่ 16 ตำบลบ้านเตี๋ย

95. ลูกเขยกับพ่อเต่า

ลูกเขยกับพ่อเต่า พ่อเต่าเป็นคนซื้อ ลูกเขยฉลาด ไปเก็บฝ้ายยุไฮเท็งกู ลูกเขยหิวเข้าหลาย
เลียเข้าไปอยู่ในกระสอบฝ้าย พ่อเต่าเอ็นหาลูกเขย “เขย ๆ กลับบ้านเทาะ” บ่เห็นลูกเขยกะเลียหาว
ฝ้ายล้งมาก่อน หาวลูกเขยมีฮอดค่างข้างสิอาบน้ำเห็นลูกเขยลุกโปโล่ขึ้นเลียคิตสิแก้แค้น

มือเช้าซ่วนลูกเขยไปเก็บฝ้าย เขากะสอบฝ้ายลี้ยงคี่ ลูกเขยอยู่เลียเอาบักจกเกาะแปง ๆ
ซ่างมาแล้ว ๆ พ่อเต่าผัดลูกเขยขึ้นย่านซ่างเหยียบหลาย เลียเสียเปรียบลูกเขยละเนาะ

ถอดความ

ลูกเขยกับพ่อตา พ่อตาเป็นคนซื้อ ลูกเขยฉลาด ไปเก็บฝ้ายที่ไร่บนภูเขา ลูกเขยหิวเข้ามา
จึงเข้าไปอยู่ในกระสอบฝ้าย พ่อตาเรียกหาลูกเขย “เขย ๆ กลับบ้านเถอะ” ไม่เห็นลูกเขยก็เลียหาว
ฝ้ายลงมาก่อน หาวลูกเขยมาถึงกลางทางจะอาบน้ำเห็นลูกเขยโผล่ขึ้นมาจึงคิดจะแก้แค้น

เช้าวันต่อมาชวนลูกเขยไปเก็บฝ้าย เขากะสอบฝ้ายซ่วนอย่างดี ลูกเขยรู้อยู่จึงเอาจอบ
เกาะและรื้อว่าซ่างมาแล้ว พ่อตาจึงลุกขึ้นเดินกั้วซ่างเหยียบมาก จึงเสียเปรียบลูกเขยนั่นแหละ

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

96. พ่อเต่าเป็นหมา

พ่อเต่าซ่วนลูกเขยไปหาเต่ามากิน ลูกเขยไปหาเต่าหาเส้นม้าอุ๊ดไซโก้นไม้ไ่ว่ บอม่หมา
ไปน้ำพ่อเต่ากะวา “เฮาบม่หมาน้ำจั่งได้สิได้ละเขย” ลูกเขยวา “บม่หมา บ่อยเอ็ง” ลูกเขยไปฮอด
โก้นได้กะเฮา ได้เต่าได้เส้นไปหม่องได้กะม่เบิด ที่นี้พ่อเต่าลือ่งเป็นหมาเบ็ง ฮอดโก้นได้ฮู้ได้กะม่
พ่อเต่ากะเฮาคือหมา ลูกเขยวาหมาหากินบ่หมาจนกะเลียเอาด้ามเสียมตีหัวพ่อเต่าซ่า

ถอดความ

พ่อตาชวนลูกเขยไปหาเต่ามากิน ลูกเขยไปหาเต่าหาตะกวดมาขุดใส่โพรงไม้ไว้ ไม่มีหมา
ไปด้วย พ่อตาก็ว่าเราไม่มีหมาจะทำอย่างไรดีละเขย ลูกเขยบอกว่าไม่มีหมาผมจะเป็นเอง ลูกเขยไป
ถึงโพรงไม้ก็เห่า ได้เต่าได้ตะกวดไปที่ไหนก็มีหมด ที่นี้พ่อตาจะลองเป็นหมาบ้าง ถึงโพรงไม้โพรง
ไหนก็ไม่ม่ พ่อตาก็เห่าเหมือนหมา ลูกเขยว่าหมาหากินไม่โชคคี่เอาด้ามเสียมตีหัวพ่อตาชะเลย

นายบันหา ศรีเมืองกลาง

124 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

97. ลูกเขยกินจุ

ผู้ชายพูนึงกินจุหลาย ไปได้เมียบ้านอื่น คั้นสิกินหลายกะอยากอ้ายพอเถ่าแม่เถ่า กินนอย เดี่ยว ตก ก้างคั้นหิวเข้าหลายเลยบอกเมียว่า “ยัย ๆ ข่อยหิวเข้าหลาย” เมียว่า “เจ้ากินบอิมลื้อ ขั้วซัน เกาะกะอึ้งอยู่ในคั้วนั้นละ พกหม่ากะห่อยขู่างกเสาละ” คอยค่านออกม้าย่านพอเถ่าแม่เถ่าได้ญื่น เดียว หาขั้วซันอึ้งนอยเดี๋ยว ญุกหม่อซันหม่อสุบเข้าหัวเฮ็ดจ้งได้กะเอาออกไปได้กะเลยค้ำหม่อไปหาเมีย “เอาออกไปห่อยเน” เมียบอกว่า “ไปตีก้อนหินนอกซันไป” เลยค่านออกม้านอกซัน สบพอ เถ่าน้อนขุนอกซันพอดี ลูกเขยเลยพาหม่อค่านออกมา เหลี่ยมแมบ เห็นพอเถ่ากะวาแมนก้อนหิน เอาหัวฟาดลงกับหัวพอเถ่า พอเถ่าส่องขึ้นเบิดแสง “ซ่อยข่อยเน ฟาพาข่อยแล้ว”

ถอดความ

ชายคนหนึ่งกินจุมาก ไปได้เมียที่หมู่บ้านอื่น ถ้าจะกินมากก็อ้ายพอตาแม่ยาย กินนิดเดียว ตกกลางคืนหิวข้าวมากจึงบอกเมียว่าหิวข้าวมาก เมียถามว่าพีกินข้าวไม่อิ่มหรือ คั้วเนื้อเกาก็ยังอยู่ใน ครั้วนั้นแหละ พกหม่าก็แขวนอยู่ข้างเสา คอยคลานออกมาแล้วพอตาแม่ยายได้ยิน เขี่ยหาคั้วเนื้อ เหลือนิดเดียว ยกหม่อซันสวมลงหัวทำอะไรก็เอาออกไปได้ก็เลยเอาหม่อติดหัวไปหาเมีย ให้เมีย เอาออกไปให้ เมียบอกว่าให้ไปตีก้อนหินนอกซัน เลยคลานออกมานอกซัน พบพ่อดานนอนอยู่นอก ซันพอดี ลูกเขยเลยพาหม่อคลานออกมา เห็นพ่อดาก็นึกว่าก้อนหิน เอาหัวฟาดลงกับหัวพอตา พอตาร้องเสียงหลงว่า “ช่วยด้วย ฟาผ่าข่าแล้ว”

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

98. ออกรถใหม่

มีครอบครัวหนึ่ง ผู้ชายอ้อยแล้วจะไปออกรถใหม่ ได้รถคันงามม้าพุนแหลว บัดนี้กะญอนบ่ เลยขับรถนะ ลากเกียรหนึ่งไปซันแหลว แคก ๆ ๆ ไปตีวานะ ไปสอจกนอยกะถามเมียว่า “เป็นได้ รถใหม่ไว้ดีบ่เอง” พูเมียนายหลายเลยว “ไว้แม่มึงดี เกียนแซงไปห้าหกคันแล้วบักอ้ายเอ๊ย”

ถอดความ

มีครอบครัวหนึ่ง ผู้ชายอ้อยแล้วจะไปออกรถใหม่ ได้รถคันงามมา ทีนี้ก็เพราะไม่เคยขับ รถนะ ลากเกียรหนึ่งไป แคก ๆ ๆ ไป ไปถึงสักหนอยก็ถามเมียว่าเป็นอย่างไรรถใหม่ไว้ดีไหมน้อง เมียหน้ามามากจึงพูดว่า “ไว้แม่มึงหรือ เกียนแซงไปห้าหกคันแล้วพี่เอ๊ย”

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

99. แม่เต่ากับลูกเขย

แม่เต่าเป็นคันเขียผี พอดีค้ำยเสีย ให้ลูกเขยหาสองสามมือแล้วบ่พอ ลูกเขยกะเลยไปบ้นผีน้ำวาคันเห็นค้ำยสีน่อนน้ำแม่เต่า ต่อม่ากะเห็นค้ำยอีหลีบัดทีเหนีย ลูกเขยกะเลยไปบอกแม่เต่าว่า “แม่ ๆ ผมไปบ้นหัวน้ำวาคันเห็นค้ำยสีน่อนน้ำเจ้าแหล่ว บัดนี้เฮ่าสิเฮ็ดจ้งได้ดี” ฟายแม่เต่ากะเห็นวามั่นกะคือสิบ่สิบกบหรือดอก กะเลยวา “คันจ้งชันกะเฮ็ดคือจ้งวาละติด เพินจ้งสิบ่เกียด” พอลูกเขยเข้าไปนอนน้ำแม่เต่าแล้วแม่เต่ากะติดใจเลยค้ำยแขนลูกเขยไว้แล้วถามวา “มึงบ้นไว้จ้งมือละติด” ถอดความ

แม่ยายเป็นคนเชื่อผี พอดีควายหาย ให้ลูกเขยหาสองสามวันแล้วไม่เจอ ลูกเขยก็เลยไปบ้นผินาว่าถ้าเห็นควายจะนอนกับแม่ยาย ต่อม่าก็พบควายจริง ๆ ลูกเขยก็เลยไปบอกแม่ยายว่า “แม่ ๆ ผมไปบ้นหัวน้ำวาคันเห็นควายจะนอนกับแม่แหล่ว ทีนี้จะทำอย่างไรดี” ฟายแม่ยายก็เห็นว่ามันคงจะไม่สิบ่สิบกบหรือดอกก็เลยวา “ถ้าอย่างนั้นก็ทำเหมือนที่วาละติด ท่านจะได้ไม่โกรธ” พอลูกเขยเข้าไปนอนกับแม่ยายแล้วแม่ยายก็ติดใจเลยค้ำยแขนลูกเขยไว้แล้วถามวา “มึงบ้นไว้จ้งมือละติด”

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

100. ลูกเขยมักแม่เต่า

มีบักนึ่งมักแม่เต่า แม่เต่าพุงงำมั่วตายแล้ว เลี้ยคิดแผนการสีน่อนน้ำแม่เต่า เอ้าค้ำยไปเซียงไว้ทงน้ำ ทีนี้วาค้ำยเสียหាប់เห็น แม่เต่ากะเลยวา “ไปบ้นน้ำไปจ้งสิเห็น” กะไปบ้นจ้งวาละ ม้าบอกแม่เต่าว่า “ผมบอกเพินแล้ววาคันได้น่อนน้ำเจ้าเพินสิให้เห็นยู” แม่เต่ากะ “เอ้า เอ้ากะเอ้า” พอเอ้าแล้วกะไปจ้งค้ำยม้าแต่น้ำวาคันเห็นแล้ว ทีนี้ล้งมั่วคั้งไฟฝิงยุลม แม่เต่าล้งมั่ววา “มึงล้งมั่ววาคันจ้งได้” ลูกเขยกะ “วาลีน่อนน้ำแม่เต่าเทียนึ่ง” แม่เต่าเลยวา “เอ้าจ้งทำเทียกะได้ค้ำยทำว”

ถอดความ

มีนายคนหนึ่งชอบแม่ยาย แม่ยายสวยมั่วตายแล้ว เลี้ยคิดแผนการที่จะนอนกับแม่ยาย เอาควายไปช่อนไว้ที่ทงน้ำ ทีนี้ก็ว่าควายหายหาไม่เจอ แม่ยายก็เลยวา “ไปบ้นบานผินา จ้งจะเห็น” ก็ไปบ้นอย่างที่ว่าแหล่ว มาบอกแม่ยายว่า “ผมบอกท่านแล้ววาคันได้น่อนน้ำแม่ท่านจะให้เห็นอยู่” แม่ยายก็ “เอ้า เอ้ากะเอ้า” พอเอ้าแล้วก็ไปจ้งควายมาจากนาบอกว่าเห็นแล้ว ทีนี้ล้งมั่วคั้งไฟฝิงอยู่ได้ถุน แม่ยายลงมั่ววา “มึงล้งมั่ววาคันจ้งได้” ลูกเขยก็ “วาคันนอนกับแม่ยายหนึ่งครั้ง” แม่ยายเลยวา “เอ้าล้งมั่ววาคันจ้งได้”

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

101. กำไลทอง

มีหมู่บ้านหนึ่งข้างเขาม้าดำน้ำ มีแม่น้ำกั้นเจ็ดแปดคัน พูพอเถ่าเลียเข้าไปทงน้ำ ลูกเขยนอนอยู่
น้ำ พอเถ่าบอกลูกเขยว่า “เขย ๆ สาวให้แขกม้าพักบ้านเฮ้า อีหนึ่งง้ำม้งง้ำมไซก่าไล่แขน” ลูกเขยคิดสิไป
หลอนอีกำไลกะบอกพอเถ่านอนน้ำ ลูกเขยเข้าบ้านคิดสิหลอนสาว พูแม่เถ่าเห็นแขกไซก่าไล่ทอ
ย่านมั้นเสี่ยกะเสี่ยไซก่าไล่ทอไวให้แขก คำเข้ามาลูกเขยอาศัยว่าไปหลอน เสี่ยค้ำถึกกำไลแขนแม่
เถ่าเลียเอาแม่เถ่าชะ แล้วไปเว้าให้พอเถ่าฟัง “เป็นได้ละเขย” “คักแท้” ช่นว พอเถ่าสิไปเบิง พอเถ่า
เลียเข้าบ้านม้าถามเมีย “เป็นได้อีกำไล” พูแม่เถ่าว่า “เมื่อคืนนี้เจ้าม้าเอาข้อยคักแนแท้” พอเถ่าตื่นยิบ
“ข้อยคือปได้เข้ามาจักเทีย” พอเถ่าสูนหลายถือมิดสิไปพันคอลูกเขย “บักเขยมึงวามึงเฮ็ดจ้งได้ บ่
แมนอีกำไลคี้ละ” เฮ็ดจ้งได้น้อพอเถ่าเสี่ยคชขนาด ลูกเขยกะเสี่ยวาไซ “ขนาดเถ่ายั้งปานนี้ ช่วสาว ๆ
สิช่าได้น้อ”

ถอดความ

มีหมู่บ้านหนึ่งข้างเขามาดำน้ำ มีมาด้วยกั้นเจ็ดแปดคน พอตาเข้าไปทงน้ำ ลูกเขยนอนอยู่
นา พอตาบอกลูกเขยว่า “เขย ๆ แขกสาวที่มาพักบ้านเราคนหนึ่งสวยมากสวมกำไลแขน” ลูกเขยคิด
จะไปย่องหาอีกำไลกะบอกพอตานอนนา ลูกเขยเข้าบ้านคิดจะย่องเข้าหาสาว แม่ยายเห็นแขกสวม
กำไลทองกลัวมันหายก็เลยสวมกำไลทองไว้ให้แขก คำเข้ามาลูกเขยอาศัยว่าย่องเข้าไป เลยค้ำถึก
กำไลแขนแม่ยายจึงเอาแม่ยายชะ แล้วไปเล่าให้พอตาฟัง “เป็นอย่างไรบ้างละเขย” “สุดขอดเลย”
พอตาจะไปดู พอตาจึงเข้าบ้านมาถามเมีย “อีกำไลเป็นอย่างไรบ้าง” แม่ยายบอกว่า “เมื่อคืนนี้พี่ทำไม
เอาจันมากขนาดนั้น” พอตาสะคุ้ง “ข้ายังไม่ได้เข้ามาเลย” พอตาจุนมากถือมิดจะไปพันคอลูกเขย
“บักเขย มึงวามึงทำอะไร ไม่ใช่อีกำไลเลยนะ” ทำอย่างไรดีนะ พอตาโกรธมาก ลูกเขยก็เลยพูดยั่ว
“ขนาดแก่ยั้งปานนี้ ถ้าสาว ๆ จะขนาดไหนนะ”

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

102. สาวกำไล

ลูกเขยกับพอเถ่าพ้ำกั้นไปนอนน้ำ บาดนี้มีแขกม้าชายของ ขายกำไล คำยุบ้านนั้นพอดี อีนี้
กะม้าขนอนบ้านย่านเขาปลิ้นเนาะ พูพอเถ่ากะเข้าบ้านไปเห็นแล้วกะเอ้ามว่าชูลูกเขยฟัง “ปะทิด
พูสาวมานอนบ้านเฮ้าง้ำมหลาย ไปตอกให้กูจักบาดแนเด้อ อีนั่นนั้งไซก้องแขนนะพุคี้คักหลาย”
สาวนั้นกะย่านเขาปลิ้นเสี่ยถอดกำไลฝากแม่เถ่าเพินไว้ อ้ายลูกเขยกะเข้าบ้านไปหลอนสาว มุดเข้ามา
ค้ำหาสาวกำไลช่นเหลว ผัดไปค้ำถึกแขนแม่เถ่าเนาะ โอ้ยคักหลายตีเพินนะ บัดพ้อพอเถ่าเข้ามาบ้าน
เห็นเมียข่มขู่ ๆ ยุกะเสี่ยถาม “เจ้าเป็นหญิงเถ่า” เมียกะเสี่ยว่า “เจ้ากะตายเนาะ เมื่อคืนนี้เจ้าเข้ามาบ้าน

เสียดหญิงชั้นนะ” พอเถ่าคิดได้ “โอยบักฮานี้ย มึงหลอยเมียกู่ด้วนะ” ถี้แท้ลูกเขยไปหลอยนอนกับแม่เถ่าชั้นดอกวา

ถอดความ

ลูกเขยกับพ่อตาพากันไปนอนนา ที่นี้มีแขกมาขายของ ชายกำไล คำอยู่บ้านพอดี สาวนี่ก็มาขนอนอยู่บ้านกลัวเขาปลิ้นนะ พ่อตาก็เข้าบ้านไปเห็นแล้วเอามาเล่าให้ลูกเขยฟัง “บ๊ะทิด สาวมาขนอนบ้านเราสวมาก ไปเอาให้กู่สักครั้งหน้อยนะ นางนั้นสวมากำไลแขนนะสวมากเลย” สาวนั้นก็กลัวเขาปลิ้นเลยถอดกำไลฝากแม่ยายเขาไว้ ลูกเขยก็เข้าบ้านย่องหาสาว มุดเข้ามุ้งคลำหาสาวกำไลไปคลำลูกแขนแม่ยายนะ โอย สูดยอดเลยละ พ่อพ่อตาเข้าบ้านมาเห็นเมียขมอยู่ก็เลยถาม “ยายเป็นอะไรหรือ” เมียก็เลยว่ “ตาละก็ เมื่อคืนนี้ตาเข้าบ้านมาทำอะไรละ” พ่อตานึกได้ “โอย โยहांเนีย เอ็งย่องหาเมียกู่ณะเนีย” ที่แท้ลูกเขยไปแอบนอนกับแม่ยายนั่นละ

นางพนอง โคตรโนนกกอก

46 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

103. ฝากไปเยี่ยว

พีอ้ายกับน้องเมียไปดำน้ำ พีอ้ายปวดเฉียว ตามธรรมเนียมค้ำพิณถือเคล็ดบ่ให้เฉียวไซน้ำมันลีบ บาบ กะเลี้ยแต่มีคี่ “บ๊ะ ลีฝากน้องเมียไปเฉียวในบ้านดอกชั้นวะ” วาแล้วกะเอ็งน้องเมียมา “นำ ๆ ข่อยฝากไปเฉียวแน” พุน้องเมียบ่อยู่แต่มีเขาเนาะกะเลี้ยญ้อมให้ฝาก พ่อฝากแล้วพุน้องเมียกะเข้าบ้านไปฟ้าวแล่นไปเฉียว พูแมกับเอ้อยเห็นจ้งชั้นกะเลี้ยถาม “น้างมึงเป็นหญ้ง” อีน้างนั้นกะเลี้ยว “โอยแม่ เอ้อย สันปวดเฉียวหลายเนีย พีอ้ายกะฝากมาเฉียวน้ำเนีย” พูแมกับเอ้อยกะเลี้ยปากบ่ออก

ซ้ำ

ถอดความ

ที่เขยกับน้องเมียไปดำน้ำ ที่เขยปวดจี่ ตามธรรมเนียมค้ำพิณถือเคล็ดไม่ให้จี่ใส่ส่วนมันจะบาบ ก็เลยใช้ไหวพริบว่าจะฝากน้องเมียไปจี่ในบ้านชะเลย ว่าแล้วก็เรียกน้องเมียมา “นำ ๆ พี่ฝากไปจี่หน้อย” น้องเมียไม่รู้กลเขาก็เลยยอมให้ฝาก พอฝากแล้วน้องเมียก็เข้าบ้านไปรีบไปจี่ แมกับพี่สาวเห็นดั่งนั้นก็เลยถามว่าเป็นอะไร สาวน้อยก็ตอบว่า “โอยแม่ พี่ หนูปวดจี่มากเลยเนีย พี่เขยก็ฝากมาจี่ด้วย” แมกับพี่สาวพูดไม่ออกเลย

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

104. ลูกเขยไทย

บ้านนี้มีลูกเขยไทย พ่อเถ่าฟ้าลูกเขยไปตัดไม้มาแ้มเสี้ยน ลูกเขยกะชอยเต็มทีละเนาะ บัดนี้กะฮ่อนหลาย กะฟ้าลูกเขยไปตัดน้ำสา่งกิน ลูกเขยถามว่า “บ่อน้ำนี้เรียกว่าอะไร” พ่อเถ่ากะบอกวา

“ซ้าง” ลูกเขยได้รู้ว่าซ้างกะตั้นญ๋อนเมียบอกวาซ้างกะแมน “ซ้าง” ในภาษาไท้ยเนาะ ลูกเขยถามอีก “ไหนพ่อ ซ้างอยู่ไหนนะ” พ่อเถ่ากะพยายัมเวว่าไ้ไ้เนาะ “ซ้างกะอยู่นี้เด ตักเอาน้ำละเหมะ” ลูกเขยย่านหลายฟ้าวแลนหนีเข้าบ้านซำ ญ๋อนวាយ่านซ้างเหยียบเนาะ

ถอดความ

บ้านหนึ่งมีลูกเขยเป็นคนภาคกลาง พ่อตาพาลูกเขยไปตัดไม้มาทำฝาเรือน ลูกเขยก็ช่วยเต็มที่ ที่นี้ร้อนมาก ก็พอลูกเขยไปตักน้ำในบ่อกิน ลูกเขยถามว่าบ่อน้ำนี้เรียกว่าอะไร พ่อตาก็บอกว่า “ซ้าง” ลูกเขยได้ขี้คิดว่าซ้างก็ตกใจเพราะเมียบอกว่า “ซ้าง” หมายถึง “ซ้าง” ในภาษากลาง ลูกเขยถามอีกว่าซ้างอยู่ไหนนะ พ่อตาก็พยายามพูดภาษากลางว่า “ซ้างกะอยู่นี้เด ตักเอาน้ำละเหมะ” (ซ้างก็อยู่ที่นี้แหละ ตักเอาน้ำเลยสิ) ลูกเขยกลัวมากรีบวิ่งหนีเข้าบ้านเพราะกลัวซ้างเหยียบ

นายอิม แก้วศิริ

298 หมู่ 3 ตำบลบ้านหัน

มุขตลกทั่วไป จำนวน 8 เรื่อง

105. บักสี่จี่คร้าน

บักสี่จี่คร้านหลาย แมบอกไปหญิงกะบ่ได้ เขาม่าชวนไปสะป่ากะจี่คร้านญาง เขาให้สะป่ากะบ่เฮ็ด เขาบอกจ้งได้กะบ่เฮ็ด มูเอี่ยมมันหลาย เลี้ยป่อยให้มันนอนยุหน่นละ มูกะจ้งป่าไว้ให้มันยุดอก หม่องสะป่ายุใกล้บ่อนเผาผิเนาะ บักสี่ตั้นจั้นม่าเห็นไฟลุกอยู่กะจี่ป่าซ้นเหลว จิตอนึงผิกะลักไปกิน โต้สองผิกะลัก มันกะเลี้ยซ้อมเบิง โต้สามม่าจับมือผิไว้ได้ ผิบ่อยากให้จับกะเลี้ยให้ค้ำถาจี้แตก ไผเอิ้นชื่อบักสี่พูน่นสิจี้แตก ที่นี้เกิดสงค้ำมเนาะ เขาเชิญไปเป็นแม่ทัพ พูได้เอิ้นจี้แตกเบ็ด ให้คั้นไปบอกข้าศึกวาแม่ทัพเมืองนี้ชื่อสี่ เขากะพำกั้นเอิ้นชื่อจั้นจี้แตกจัก ๆ เบิดซุกัน อ้ายสี่จี้คร้านเลี้ยได้เป็นนายญ๋อนมีค้ำถาจี้แตก

ถอดความ

นายสี่จี้เกียจมาก แมบอกไปทำอะไรก็ได้ เขามาชวนไปวัดปลาก็จี้เกียจเดิน เขาให้วัดปลาก็ไม่ทำ บอกอย่างไรก็ไม่ทำ เพื่อนเอี่ยมระอามาก เลยปล่อยให้มันนอนอยู่ตรงนั้น เพื่อนแบ่งปลาไว้ให้มันเหมือนกัน ที่วัดปลาอยู่ใกล้ที่เผาผิ นายสี่ตีเห็นไฟลุกอยู่ที่จี่ปลา จี้ตัวแรกผิขโมยไปกิน ตัวที่สองก็ขโมย ก็เลยแอบดู พอขโมยตัวที่สามก็จับมือผิไว้ได้ ผิไม่อยากให้จับก็เลยให้ค้ำถาจี้แตก ใครเรียกชื่อสี่คนนั้นจะจี้แตก ต่อมาเกิดสงครามเขาเชิญไปเป็นแม่ทัพ ใครเรียกชื่อจี้แตกหมด ให้คนไปบอกข้าศึกวาแม่ทัพเมืองนี้ชื่อสี่ เขาพำกั้นเรียกชื่อจั้นจี้แตกทุกคน นายสี่จี้เกียจจึงได้เป็นนายคน เพราะมีค้ำถาจี้แตก

นายบุญเดิม ก้อนเงิน

16/1 หมู่ 15 ตำบลบ้านหัน

106. บักสีจี้แตก

บักสีไปนอนเล่นยูตีปะซ่า มันไปหาป่ามาได้กะไปปู่สาดนอนเล่นได้สมไม่ในตีปะซ่า
 ลีตั้งไฟกะไปเอาพื้นเผาผิม่าคั่ง จีป่าญ่ามโคผิกะเอาไปกินก่อน หลายเทียเข้าบักสีกะเลียทำทา
 หลับเซียงค่าน้อยเบิงวาป่าเสียไปไส พ้อผิม่าลักป่าบักสีกะฟาวจับมือผิว ผิกะเลียบอกวาสิให้คำถาจี
 แดก ไผเอ็นซื่อญ่ามได้กะจี้แตก โลด บักสีกลับมำบ้าน พอแม่เอ็นกินเข้า “สิเอี้ย มำกินเข้าเด้อท่าว”
 พ้อเอ็นทอนันกะจี้แตกจี้แตก โอ๊ยบ่ไหวแล้วบ่ได้ดอก เอามันไปไว่น้ำหลวงพอยุัดซ้าเถาะ พอแม่
 เอาไปฝากหลวงพ่ หลวงพ่ถามวาชื่อหญังพ่แม่บักล้าตอบ บักสีกะเลียตอบแทน พ้อบอกวาชื่อสิ
 ทอนันบักสีกะแลนเข้าปาญ่อนจี้แตก หลวงพ่ถามวาบักสีมันเป็นหญัง พ้อว่าวาบักสีหลวงพ่กะจี้
 แดกอีก คำถาผิม่าคั่งจี้แตกจ้งแมนหมายเนาะ

ถอดความ

บักสีไปนอนเล่นในป่าช้า มันไปหาปลามาได้ก็ปู่สาดนอนเล่นได้ร่มไม้ในป่าช้า จะกะไป
 ก็ไปเอาพื้นเผาผิม่าคั่ง จีปลาที่ไรผิกี่มาเอาไปกินก่อน หลายครั้งเข้าบักสีก็เลียเกล็ดงนอนหลับแอบ
 หรีตามองว่าปลาหายไปไหน พอผิม่าขโมยปลาบักสีก็รีบจับมือผิว ผิจึงบอกวาจะให้คำถาจี้แตก
 ใครเรียกชื่อจะจี้แตก บักสีกลับมำบ้าน พอแม่เรียกกินข้าว “สิเอี้ย มำกินข้าวเถาะลูก” พอเรียก
 เท่านั้นจี้แตก ไม้ไหวแล้ว เอามันไปไว้กับหลวงพ่ที่วัดเถาะ พอแม่เอาไปฝากหลวงพ่ หลวงพ่
 ถามวาชื่ออะไร พอแม่ไม่กล้าตอบ บักสีก็เลียตอบแทน พ้อบอกวาชื่อสิเท่านั้นเองบักสีก็วิ่งเข้าป่า
 เพราะว่าจี้แตก หลวงพ่ถามวาบักสีเป็นอะไร พอพูดวาบักสีหลวงพ่ก็จี้แตกอีก คำถาผิม่าคั่งจี้แตก
 ดิจจริง ๆ

นางบุญถม งามภูเขียว

187 หมู่ 5 ตำบลบ้านหัน

107. คำถาจี้แตก

แตกอนคั่นเข้าจี้ค่านกะจี้ค่านอิหลี บ่อยากให้ไฟไปไกลกัาย นายมิจี้ค่านที่สุดในบ้านเข้า จี
 ค่านล่างสอดหน้า พื้นกะบ่แปง ยูมำมีอึ่งมีเพื่อนฝูงมำหา ช้วนนายมิไปหาป่า “ปะมิกุสิฟ้าไปหาป่า”
 มือบอกถือกะหวิงกะบ่อยากถือ ให่วานแหกะบ่อยากเวียง มูกอั้งหลายเลียบอกวาชั้นชั้นกะถ่าเก็บป่า
 บักมิกะลักนอนหลับอีก มูอ้อนซ้อนชาคมันหลายเลียฟ้ำกั้นลักหนีเบิด

มือนั้นเขาเผาผิม่าคั่งหาป่ายูได้ตีปะซ่า หูเมื่อขึ้นเห็นไฟกองพ้อมแดงจ้งคั้ง ช้าวหาป่าได้
 ใต้นึงกะเอาไปจี จับป่าสิพิคผิกะเดมือขึ้นมำญาดไป บักมิจับมือผิว ผิวยามหลายเลียวาสิให้คำถาจี้
 คำถาจี้แตก พูได้เอ็นซื่อขอให้จี้แตก ได้มำแล้วกะกลับบ้านขอนสิแจ้งพ่กะเอ็นถาม “มิมีมำแล้วดิ
 ท่าว” กะจี้แตกจ้ำก แม่กะเอ็น “บักมิ มีงไปไสมำ” พูเอ็นกะจี้แตกเบิด ช้าวบ้านเอ็นบักมิจี้แตกบ่
 กล้าฟ้ำกั้นเอ็นซื่อ เอ็นคอยกะจี้คอย กะเลียปิกษาถันวาให้มันไปบวชชะจ้งสิบมีไฟจี้แตกญ่อนมัน

พ่อกันเอ็นซื่อคอย ๆ บักมอดบ่ได้ “มิกะว่ามีเนเปียง คือพ่อกันเว้าคอยแท้” ทอนั่นละ บักมิกะจี้แตก
จ๊กบักใหญ่ญ๋อนเอ็นซื่อเจ้าของเสียงดังหลาย

ถอดความ

แต่ก่อนคนเราจี้เกียจก็จี้เกียจมากจริง ๆ ไม่อยากให้ใครไปใกล้ นายมิจี้เกียจที่สุดในบ้าน
เรา จี้เกียจล้างหน้า ฟันก็ไม่แปรง อยู่มาวันหนึ่งมีเพื่อนฝูงมาหา ชวนนายมิไปหาปลา “ปะ มิ กูจะพา
ไปหาปลา” เพื่อนบอกถือสวิงก็ไม่อยากถือ ให้หว่านแหก็ไม่อยากเหวี่ยง เพื่อนเอือมระอามากจึง
บอกว่าถ้าอย่างนั้นก็รอเก็บปลา นายมิก็เอบนอนหลับอีก เพื่อนเอือมระอาที่เลยพากันแอบหนีไป
หมด

วันนั้นเขาเผาผี ที่หาปลาอยู่ใกล้ป่าช้า รู้สึกตัวขึ้นเห็น ไฟเผาศพลุกแดงอยู่ ความหาปลาได้
ตัวหนึ่งก็เอาไปจี้ จีบปลาจะพลิกผีก็ยื่นมือขึ้นมาแย่งไป นายมิจับมือผีไว้ ผีกลัวมากเลยว่าจะให้ของ
ดีคือคาถาขี้แตก ใครเรียกชื่อขอให้ขี้แตก ได้มาแล้วก็กลับบ้านตอนใกล้รุ่งพ่อก็เรียกถาม “มิ มึง
มาแล้วหรือลูก” ก็ขี้แตกออก แม่ก็เรียก “มิ มึงไปไหนมา” คนเรียกก็ขี้แตกหมด ชาวบ้านเรียกนายมิ
ขี้แตก ไม่กล้าพากันพูดชื่อ เรียกเบา ๆ ก็เลยปรึกษากันว่าให้มันไปบวชซะจะได้ไม่มีใครขี้แตก
เพราะมัน พากันเรียกชื่อเบา ๆ นายมอดไม่ได้ “มิกี้ว่ามีเถอะ ทำไมพากันเรียกเบาจัง” เท่านั้นละ นาย
มิกี้ขี้แตกหนักเลยเพราะมันเรียกชื่อตัวเองเสียงดังมาก

นายประยูร สอนนา

40 หมู่ 10 ตำบลหนองโพรงงาม

108. ไปลักไก่

มีเชียวกันสองคนชวนกันไปลักไก่ เชียวหนึ่งบอกว่า “ให้เจ้าขึ้นไปเบ็งเทิงต้นไม้เด้อ ข่อยลิ
ต้มน้ำไว้ถ้า แล้วสิไปเอาไก่อ้นั้นนะ มีหญิงให้ฟ่าวบอกข่อยเร็ว ๆ เด้อ” วาแล้วหญิงกะขึ้นนกไม้ไป
หญิงกะญางเขานกไก่ให้บ้าน อ้ายคันยูเทิงกกไม่เห็นหมอน้ำพดชั้นแหลว พดลวง ๆ ยูจ้งชั้นละ กะเล็
ยฮ่องบอกมูว “เฮ้า คันซะแม่ คัน ๆ ๆ” อ้ายมูได้ญี่จ้งชั้นกะฟ่าวแลนหนี อ้ายพูเบ็งท้างกะวาเมน
เจ้าของบ้านที่สิไปลักไก่อ้น้ำกะฟ่าวแลนหนีคือกัน พ้อม้าฮอดไก่เดิบกะเล็ยถามมูว “เฮ้าเชียว เจ้า
แลนหนีเฮ็ดหญิง เจ้าของบ้านเห็นเจ้าดิ” อ้ายเชียวนั้นกะวา “เฮ้า กะเจ้าดีบบอกข่อยวาคันม้าแม่ ข่อย
กะฟ่าวแลนดีว” ฟายเชียวพูล้งจากกกไม้แลนม้าผัดวา “ไอ้ยมันบ่เมนจ้งชั้นเต้เชียว ข่อยเห็นน้ำมันฟ
ดลง ๆ ยูข่อยกะเล็ยบอกเจ้าคันหม่อซ้นดอก” เอาไปเอ้าม้าสองอ้ายนี้เล็ยบ่ได้กินต้มไก่ซ้า

ถอดความ

มีเพื่อนสนิทสองคนชวนกันไปลักไก่ คนหนึ่งบอกว่าให้เพื่อนขึ้นไปดูบนต้นไม้ เรา
จะต้มน้ำไว้รอแล้วจะไปเอาไก่อ้นั้น มีอะไรให้รีบบอกเราเร็ว ๆ ว่าแล้วคนหนึ่งก็ปีนขึ้นไป คน
หนึ่งก็เดินเข้าเล้าไก่ชาวบ้าน คนที่บนต้นไม้เห็นหมอน้ำเดือดปุด ๆ อยู่ก็เลยร้องบอกเพื่อนว่า “เฮ้า

คนชะลิต คน ๆ ๆ” เพื่อนได้ยืนอย่างนั้นก็รีบวิ่งหนี คนบนต้นไม้คิดว่าเจ้าของบ้านที่จะไปลักไก่ ตามมาก็รีบวิ่งหนีเหมือนกัน พอมาไกลหน่อยก็เลยถามเพื่อนว่าวิ่งหนีทำไม เจ้าของบ้านเห็นนาย หรือ เพื่อนคนนั้นก็ว่านี่กว่าคนมานะก็เลยรีบวิ่ง ฝ่ายเพื่อนคนที่ลงจากต้นไม้วิ่งมาก็ว่าไม่ใช่อย่างนั้น เราเห็นว่าน้ำมันเดือดปุด ๆ อยู่ก็เลยบอกให้นายคนหม้อต่างหากเล่า ไป ๆ มา ๆ สองคนนี้ก็ไม่ได้กิน ต้มไก่เลย

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

109. คนหัวล้าน

อ้ายนึ่งเล่าเป็นคันหัวล้าน บัดนี้ผัดไปคัดเลือกทหาร มีเด็กเล็กเด็กน้อยกินเหล้าอยู่แถว ร้านอาหาร เขากะบ่ได้สนใจเจ้าดอก หักคิควาแต่คันสิทักสิท้วงเจ้าของชั้นละ เล้าฉ่างเขาไปถาม “พู่ได้วากู้หัวล้าน” บ่มีใผตอบหรือวาอี้หญิง “บ่ได้วามึงกะคิด บ่ได้คิดมึงกะต้องนึกละ แมนบ่” ชุ่ม ้วยรุ่นกะเลี้ยว “พวกผมก็บ่ได้วาทหญิง เจ้าหัวล้านกะซางเจ้าเหลว เจ้าคิดเอ็งกะฉ่างเจ้าของเอ็ง ละเนาะ” เรื่องนี้กะสอนวอย่าหาคิดฉากหาทุกข์ไซ้เจ้าของ เป็นหญิงกะพ้อใจไน้ได้เจ้าของชะเถาะ ถอดความ

นายคนหนึ่งเป็นคนหัวล้าน ที่นี้พ้อไปคัดเลือกทหาร มีเด็กเล็กเด็กน้อยกินเหล้าอยู่แถว ร้านอาหาร เขาก็ไม่ได้สนใจแะหрок แต่คิดว่าแต่คนจะทักท้วงตัวเองนั่นละ แะเดินเข้าไปถาม “ไครวากู้หัวล้าน” ไม่มีใครตอบหรือวาอะไร “ไม่ได้วามึงก็คิด ไม่ได้คิดมึงก็ต้องนึกละ ไซ้ใหม่” พวกวัยรุ่นก็เลยว่ “พวกผมไม่ได้ว้ออะไร พี้หัวล้านก็ช่างพี้สิ พี้คิดเองก็ลำบากตัวเองนั่นแหละ” เรื่อง นี้ก็สอนวอย่าคิดหาทุกข์ใส่ตัวเอง เป็นอะไรก็พ้อใจในตัวเองเถาะนะ

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

110. ยูผู้ใหญ่ตีกัน

หลานกับพ้อผู้เหลาตอกยูน้ากัน สมัยก่อนพ้ากันเหลาตอกสานสอนสานไซ้ บาดนี้หลาน ตอหลานตีกัน อ้ายนึ่งสู้บ่ได้กะเลี้ยว “กูบ่สู้มึง มึงสู้กับพ้อผู้กูบ่” อีกฝ่ายกะ “มึงยาหล่อแหล่ พ้อผู้กู ลิตีปากพ้อผู้มึงเค้” พู่ใหญ่กะฟังยู “ไซ้ พ้อผู้มึงบ่สู้พ้อผู้กูดอก ขาสัน ๆ นิง” โต้กันไปเถียงกันมา พ้อผู้ ตอพ้อผู้กะเลี้ยวเส็ดตำมาน ๆ ไซ้กัน ตีกันจ้อย

ถอดความ

หลานกับตาเหลาตอกอยู่ด้วยกัน สมัยก่อนพ้ากันเหลาตอกสานสอนสานไซ้ ที่นี้หลานตอ หลานตีกัน อีกคนสู้ไม่ได้ก็เลยว่ “กูไม่สู้มึง มึงสู้กับตากูใหม่” อีกฝ่ายก็ “มึงอย่าชั่ว ตาจะตีปากมึง

นะ” ผู้ใหญ่ก็ฟังอยู่ “โธ่ ตามึงไม่สู้ตาถูหรือ ขาสั้น ๆ เอง” เกียงกันไปมา ตากับตาก็เลยเขม่นใส่กัน ตีกันเสียเลย

นายสมสันต์ บุตรโคตร
128 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

111. พ่อผู้ตีกัน

ซุ่มพอใหญ่พำกัน ไปจ๊กตอกลอกปออยู่ไฮ้ภู หลานกะเหล่นน้ำกันแล้วฮ้ายกัน “กูสิบอกพอ ตูกู” ฮ้ายนึ่งกะวา “กูกะสิบอกพอตูกูคือกัน พอตูมึงบ่สู้พอตูกูดอก” พอใหญ่กะเตือนวา “ยาซำกันเถาะ ลู” ผัดม่านตำไซกันชั้นเหลวบาดเหนียว “กูวาพอใหญ่มึงบ่สู้ดอก” เอาไปเอาม่าพอใหญ่ทั้งสองคน กะตีกันอยู่นเด็กน้อยอยู่องชั้นเหลว

ถอดความ

กลุ่มตาพำกัน ไปจ๊กตอกลอกปออยู่ที่ไร่บนเขา หลาน ๆ เล่นด้วยกันแล้วทะเลาะกันพว่่า จะไปฟ้องตา คนหนึ่งว่าจะบอกตาเหมือนกัน ตาแก่ไม่สู้ตาซำหรือ ตาเตือนว่าอย่าถือสากันเลย แต่ เกิดถึงตาใส่กันแล้วว่าตาแก่ไม่สู้หรือ ไป ๆ มา ๆ ตาทั้งสองคนก็ตีกันเพราะเด็กยุ่นเอง

นางสนัด หมวดขุนทด
13 หมู่ 10 ตำบลบ้านหัน

112. คนขี้ลืม

ผู้ชายคนนี้เป็นคนขี้ลืมหลาย เฮ็ดหญังกะลืม เอาหญังไปไว้ใสกะลืม ไปเฮ็ดไฮเอามีดไป สับบอนไว้ แล้วกะไปจี่ กลับออกมาจากป่าเห็นมีควาแมนเจ้าของ ได้มีดขุ่นวา หัวหลายเต็นต้อง ๆ เขียบขี้เจ้าของซำ นี้ละจิงวาคนขี้ลืมจิงได้กะลืมคักลืมแนอิหลีเนาะ

ถอดความ

ผู้ชายคนหนึ่งเป็นคนขี้ลืมมาก ทำอะไรก็ลืม เอาอะไรไปไว้ที่ไหนก็ลืม ไปทำอะไรเอามีดไป สับบอนไว้แล้วไปอี กลับออกมาจากป่าเห็นมีดนึกว่าตนเองเก็บมีดได้ ดีใจมากกระโดดโลดเต้นจน เขียบขี้ตัวเอง นี้แหละถึงได้ว่าคนขี้ลืมอย่างไรก็ลืมได้ลืมดีจริง ๆ นะ

นางสมจิตร ถนนมชีพ
50 หมู่ 16 ตำบลบ้านเคื่อ

นิทานอธิบายเหตุ

113. ดาวเพดาน (สำนวนที่ 1)

คันแต่ก็แตกอนสอนกันมั่วเลื่องดาวเพดาน ลั้งคันกะเอ็นดาวพิดาน เป็นดาวใหญ่เห็นชัด คำมสำคัญนี้คือ ญามเฮาสีเฮ็ดพิธี่มั่งคลือหญังกะตามเพินให้เบิงดาวหลวงดวงนี้ คันสิลั้ง เสาเสกเสาขวัญกะให้เบิงดาว คือวา เดือนอ้าย เดือนญี่ เดือนสาม ยุก้าตะเว้นตก เดือนชี ห่า หก ผก

ม้าท้างอุต้อน เดือนเจ็ด แแปด เก้า เข้าท้างบู่ระฟ้า ชั้นเดือนสิบ สิบเอ็ด สิบสองนั้นญาญม้าท้างได้ ชั้นสิยยกเสือนั่นให้เบ็งดาวเพ็ด้านเมืองสาگون คั่นดาวเพ็ด้านอยู่ท้างตะวันตกให้หันเสาไปท้างเหนือ หรืออีสาน ชั้นคั่นสิแตงง้านให้เบ็งดาวให้ดี ยาให้ตั้งกับมือมีดาวเพ็ด้านปีกคอบค้วม้นสิยกั้นบ่ทั้น มีเลื่องเล่าขานกันม้าวา คอบค้วม้นบ่สนใจฤกษ์ยามอหัญง บอความมัน โบล้าน หลายง้มง้ายโปกด ไผทักไผท้วงกะบ่ดิน พ้อยุกันไปบ่ทั้น โด้นกะมีแต่เถียงกัน ยุกันบ่ฮึดบ่ญ้าว หน้าซ้าได้ตายจากกัน ต้ายแล้วกะไปเกิดเป็นดาวเพ็ด้าน สิตบ้านค้องเมืองเฮ้ากะมี รักษาไว้ให้ดีเด้อลูกเด้อ หลานเฮ้ย

ถอดความ

คนแต่ก่อนสอนกันมาเรื่องดาวเพดาน บางคนเรียกว่าดาวพิดาน เป็นดาวดวงใหญ่เห็นได้ชัดเจน ความสำคัญของดาวดวงนี้คือเวลาที่จะทำพิธีมงคลให้ดูดาวหลวงดวงนี้ เมื่อจะลงเสาเอกของบ้านก็ให้ดูดาวก่อน เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสาม ดาวอยู่ที่ตะวันตก เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก ดาวอยู่ทางทิศเหนือ เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า ดาวอยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนเดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง ดาวอยู่ทางทิศใต้ ถ้าจะสร้างบ้านให้ดูดาวเพดานเมืองเสียก่อน ถ้าดาวเพดานอยู่ทางทิศตะวันตกให้หันเสาไปทางทิศเหนือ ถ้าจะแต่งงานก็อย่าให้ตรงกับวันที่มีดาวเพดานปรากฏ ครอบครัวนั้นจะอยู่กันไม่ฮึด

มีเรื่องเล่าขานกันมาว่า ครอบครัวยุหนึ่งไม่สนใจฤกษ์ยาม บอกว่าเป็นเรื่องโบราณและงม ภาย ไครทักท้วงก็ไม่สนใจ พอยอยู่ด้วยกันไปไม่นานก็มีแต่ทะเลาะกัน อยู่กันไม่ฮึด แล้วก็ตายจากกัน เมื่อตายแล้วก็ไปเกิดเป็นดาวเพดาน ลูกหลานควรรักษาจารีตประเพณีของบ้านเราไว้ให้ดี

นายปาน คำโนนกก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

114. ดาวเพดาน (สำนวนที่ 2)

คอบค้วม้นมีลูกสองคั่น คั่นทีหนึ่งคือท้าวร้าว หน้าตาพวยหลายคือผีคือญี่ละ คั่นน้อง พูง้ามผิดอ้ายชื้อวาท้าวเพ็ด้าน ท้าวนี้ไปค้าขายหาเงินมาเลี้ยงคอบค้ว เป็นคั่นหน้าตาดีลื้อไปขายของ เห็นพวสาวกะมักสาวลูกพะญ้า พวสาวกำลังอาบน้ำยูกาน้ำ ท้าวเพ็ด้านไปพ้อพ้อได้สบตากะฮักกัน จนได้ให้พวญี่ไปขอแต่งงานตามปะเพณี พวพะญ้าเห็นหน้าอ้ายร้าวพวอ้ายแล้วกะข่าน บ่อยากให้ลูกแต่งงานกับน้องช้ายเพิ แดวกะห้ามบ่ได้ ทั้งสองคั่นกะได้แต่งงานกันคือเกา มือแต่งงานท้าวร้าวผีหลวงเอาผ้าคลุมหน้าไว้บ่ให้ใผเห็น พ้อไปสอดบ้านเจ้าสาวในงานกินเลี้ยงนั้นกะมีคนขอเบ็งหน้า ญ่อนวาในงานมั่งคั่นนั้นมั่งชะล้าว่าห้ามเอาผ้าปกหน้าปกตำมันสิบตี พ้อท้าวร้าวเปิดผ้าออกมีแต่คั่นข่านแลนหนิกันเบิด พวพายญี่งะเล็ยขอล้มเลิกก้านแต่งงานนั้น ท้าวเพ็ด้านเจ็บใจวเจ้าสาวบ่ญ้อมแต่งงาน ท้าวเพ็ด้านตั้งจิตไว้ว่าถ้าแต่งงานกับใผสิน้ำล่างผลาญ เว้าให้พวญี่สี่พั้ง พวญี่สี่

กะเดือนสติ แต่ว่าท้าวเพ็ดานกะผูกอำมาตไไว้แล้ววาสิไปเกิดเป็นดาวเพ็ดาน ไผแดงจันในมือที่
 แสงดาวเพ็ดานปากคคะสิเป็นฮ่างเป็นหมาย ชั้นสิเฮ็ดงานมั่งคั่งกะขอให้หล่มให้จิม ดาวเพ็ดาน
 สิเวียนยุเทิงฟ้าสามเดือนญาทิกเทียเน็ง เดือนเจียง เดือนญี เดือนสาม ยุท้ะเว่นตค เดือนซี ห่า หก
 ยุท้ะเว่นเอี เดือนเจ็ด แแปด เก้า ยุท้ะเว่นออก เดือนสิบ สิบเอ็ด สิบสอง ญาไปทิสได้ คั้นจัดพิธีบ
 เบิงดาวนั้นเฮ็ดหญังกะหล่มจิม

ถอดความ

ครอบครัวหนึ่งมีลูกสองคน คนแรกคือท้าวราหูหน้าตาจีเห่เหมือนผีเหมือนยักษ์ คนน้อง
 รูปงามต่างจากพี่ชื่อว่าท้าวเพดาน ท้าวคนนี้ไปค้าขายหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว เป็นคนหน้าตาดีขี้เรื่อ
 ไปขายของ เห็นหญิงสาวก็ชอบพอ ลูกสาวพระยากำลังอาบน้ำอยู่ที่หน้าน้ำ พอสบตากันก็รักกัน จน
 ได้ให้ผู้ใหญ่ไปขอแต่งงานตามประเพณี พอพระยาเห็นท้าวราหูผู้พี่แล้วก็กลัว ไม่อยากให้ลูก
 แต่งงานกับน้องชายเขา แต่ก็ห้ามไม่ได้ ทั้งสองคนได้แต่งงานกันตามเดิม ในวันแต่งงานท้าวราหูเอา
 ผ้าคลุมหน้าไว้ไม่ให้ใครเห็น พอไปถึงบ้านเจ้าสาว ในงานกินเลี้ยงนั้นมีคนขอคู่น้ำ เพราะในงาน
 มงคลนั้นมีข้อห้ามว่าอย่าเอาผ้าคลุมหน้าจะไม่ดี พอท้าวราหูเปิดผ้าออกก็มีแต่คนกลัววิ่งหนีไปหมด
 พอฝ่ายหญิงก็เลยขอล้มเลิกการแต่งงานนั้น ท้าวเพดานเจ็บใจว่าเจ้าสาวไม่ยอมแต่งงาน ท้าวเพดาน
 ตั้งจิตไว้ว่าจะไปเกิดเป็นดาวเพดาน ใครแต่งงานในวันที่ดาวเพดานปรากฏจะเป็นคู่ร้างหรือเป็น
 หม้าย ถ้าจัดงานมงคลก็ขอให้ล่มจม ดาวเพดานจะโคจรอยู่บนฟ้าสามเดือนจะย้ายทิศครั้งหนึ่ง เดือน
 อ้าย เดือนยี่ เดือนสาม อยู่ทางทิศตะวันตก เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก อยู่ทางเหนือ เดือนเจ็ด เดือน
 แปด เดือนเก้า อยู่ทางทิศตะวันออก เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสอง ย้ายไปทิศใต้ ถ้าจัดพิธีโดย
 ไม่ดูดาวนั้นทำอะไรก็ล่มจม

นายหัน แก้วสุริวงค์

122 หมู่ 4 ตำบลสระโพนทอง

115. แม่โพสพ (สำนวนที่ 1)

แม่นางโพสพชื่อวานางห้องไปออกลูกท่างกะมอม พ้อออกลูกมาแล้วกะได้ม้าเลี้ยงพู่เลี้ยง
 คั้น ลอดเป็นลอดต้ายม้าแล้วสิได้ไปเลี้ยงคั้น พ้อไญขึ้นม้าเพินสิบเอ้าแนวม้าปาดค้อหรือ พ้อแกเถ่าคั้น
 จับเอ้าเกี้ยวปาดค้อ ฮ่องโฮัย ๆ แดบมีคั้นได้ญี่น พ้อตัดค้อแล้วเพินกะเอ้าไปตากแดดฮ่อน เอ้าตอก
 ไปฮัดค้อ ลอดล่อมลอดต้ายกัวสิได้เลี้ยงคั้น เขาหัวไปก้องร่วมกัน เอ้าไม่แหลมแทงเขาทียละแก้มัด
 สิบมัดก้องกันไว้ใจสิขาด พ้อ ไกขันอ้อยเอ็กเสียงเว่กั้นคั้งม้อมแม้มกะเอ้าค้ำม้าดี ตีจันวาบ้านแปง
 แสง กอบไซหาบกะตาไปไซเล่าจ้ง ไค้แนมมีความสุข พ้อญ้อมไกขันมีเสียงดีไม่โปง ๆ ตองมองตอง
 มอง คั้นกะเท่เขาไซคกม้อง ขึ้นสักกะลันจ้องงอง ๆ ลอดล่อมลอดต้าย เพินเอ้ากะคั้งม้าฝัดเศษถิมญ้อม
 โฟงออกไกกะม้าเก็บคั้น ฝัดไปฝัดม้าจันวาเหลือแต่สิขากัวสิได้ม้าเลี้ยงคั้น ทั้งค้วดไปไซกะคั้งฝัด

เอาไปมาน้ำ เอาไปหนึ่ง คั้งไฟไซหม่อหนึ่ง อยู่ในหวดฮอนหลาย บัดพ้อสุกไซกองแล้วกะไค้เน เลียง
พูเลียงกัน ได้ม้าฮอดซุเมื่อนี้ คั่นกินเขากะให้คิดฮอดคู้ณของแม่โพสพกันแนเด้อ

ถอดความ

แม่โพสพเชื่อว่านางทองใบออกลูกทางกระหม่อม พอออกลูกมาแล้วก็ได้เลี้ยงผู้คน กว่าจะ
ได้เลี้ยงคนก็เกือบตาย พอโตขึ้นมาคนก็จะเอาอะไรมาปาดคอ พอแก่คนก็เอาเดียวปาดคอร้องโอย ๆ
แต่ไม่มีใครได้ยื่น พอปาดคอแล้วเขาก็เอาไปตากแดดร้อน เอาตอกไปรัดคอ รอดล้มรอดตายกว่าจะ
ได้เลี้ยงคน เขาหัวไปกองรวมกัน เอาไม้แหลมแทงเข้าที่ละก้ามัดสิบมัดกองกันไว้โจจะขาด พอไก่อ
ขึ้นตอนรุ่งเช้าก็มีเสียงคุยกัน เอาคามาตี ตีจนมัดข้าวบาน กอบใส่หาบตะกร้าไปใส่ยุ้งฉางค่อยมี
ความสุข พอถึงตอนไก่อขึ้นมีเสียงตีไม้บอกเวลาเช้าคนก็เทข้าวใส่ครกกระเดื่องตำขึ้นลงรอดล้มรอด
ตาย เขาเอากระดังมาตี เวลาข้าวกระเด็นออกไก่อก็มาจิกกิน ผัดไปมาจนเหลือแต่เมล็ดสีขาวกว่าจะ
ได้มาเลี้ยงคน ทั้งคดไปใส่กระดังผัด เอาไปแช่น้ำ เอาไปนึ่ง ก่อไฟตั้งหม้อหนึ่ง อยู่ในหวดร้อนมาก
พอสูกเอาใส่ก่องข้าวแล้วค่อยยังชั่ว เลียงผู้เลี้ยงคนได้มาถึงทุกวันนี้ คนกินข้าวควรคิดถึงบุญคุณของ
แม่โพสพกันบ้าง

นายปาน คำโนนกก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

116. แม่โพสพ (สำนวนที่ 2)

แม่โพสพนั้นแต่ก่อนชื่อว่าสาวะเทวี เป็นสนมเอกของพระอินทร์ตั้งดาวดั่งสังข์เงินเบ็ดบุญ
เพิมมีหน้าที่เก็บดอกไม้ให้พระอินทร์บูชาทุกวัน พระพ้อเบ็ดบุญแล้วพระอินทร์จะส่งให้มาเป็นพู่ทำ
ประโยชน์ให้แก่มนุษย์ ระยะเวลาที่มีลือลือตาไฟ มีนตาบได้ไฟสีไหมป่า นางสาวะเทวีคัดดกลงไปหน้า
ลือลือตาไฟ ลือลือได้กินหอมเหมือนน้ำอบกะทันได้มีนตาขึ้นมาเบ็ง ไฟกะเลียไหมนางสาวะเทวีเหลือ
แต่กระดูก ลือลือกะเหลือโต้นหลายเลียเอาน้ำมาหัดให้คั่นชีวิต คั่นมาเป็นต้นข้างอกงามเอ็นวาเข้าสา
ลือ มนุษย์กะไปเอาม้ากิน เพินเกิดวันอาทิตย์ คั่นแต่กาแต่ก่อนเพินกะเลียบอกไว้ว่าบอให้ตักเข้าวันอา
ทิตย์ เพราะว่าเป็นวันเกิดของสาวะเทวีพู่กายเป็นเข้าให้เข้ากิน

ถอดความ

แม่โพสพนั้นแต่ก่อนชื่อว่าสาวะเทวี เป็นสนมเอกของพระอินทร์อยู่บนดาวดั่งสังข์เงินหมด
บุญ นางมีหน้าที่เก็บดอกไม้ให้พระอินทร์บูชาทุกวัน พระพ้อหมอดบุญแล้วพระอินทร์ก็ส่งให้มาเป็น
ผู้ทำประโยชน์ให้แก่มนุษย์ ระยะเวลาที่มีฤทัยตาไฟ ลือลือตาไฟไหมป่า นางสาวะเทวีบังเอิญตก
ลงไปหน้าฤทัยตาไฟ ฤทัยได้กลิ่นหอมเหมือนน้ำอบก็ทนไม่ได้ลือลือขึ้นมาดู ไฟก็เลียไหมนางสาวะ
เทวีเหลือแต่กระดูก ฤทัยก็สงสารมากเลยเอาน้ำมารดให้ฟื้นคืนชีพ กลับมาเป็นต้นข้างอกงาม

เรียกว่าข้าวสาลี มนุษย์ก็ไปเอามากิน นางเกิดวันอาทิตย์ คนแต่เก่าแต่ก่อนก็เลยบอกไว้ว่าไม่ให้ตัดข้าววันอาทิตย์ เพราะว่าเป็นวันเกิดของสวาทะเทวีผู้กลายเป็นข้าวให้เรากิน

นายจันลา วงษ์สระ
3 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

117. กำเนิดคน (สำนวนที่ 1)

คนเข้าเกิดมาก่อน ใค้่น้ำเป็นล้าน ๆ ปี เป็นสัตว์ต่าง ๆ มาก่อน แต่ก่อนจี้ใค้่น้ำจับกันเป็นก้อน ๆ แล้วกลายเป็นขิงมีชีวิตทั้งหลาย คนเข้าค่ายลิ่งใหญ่ กะเสี้ยพ้ากั้นแพขยายออก หลายม้า ๆ กะเปียนไป ๆ จนวามีหน้าตาจ้งขมู่นี้ละ

ถอดความ

คนเราเกิดมาเพราะตะไคร่น้ำเป็นล้าน ๆ ปี เป็นสัตว์ต่าง ๆ มาก่อน แต่ก่อนตะไคร่น้ำจับตัวกันเป็นก้อน ๆ แล้วกลายเป็นสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย คนเรากล้วยลิ่งใหญ่ ก็เลยพากันแพร่ขยายออกมาก ๆ เข้าก็เปลี่ยนไป ๆ จนมีหน้าตาเหมือนทุกวันนี้แหละ

นายใจ โคตรโนนกก
76 หมู่ 2 ตำบลโนนกก

118. กำเนิดคน (สำนวนที่ 2)

สมัยแต่ก่อนเพินวาคันเกิดมาจกจี้ใค้่น้ำ แต่ก่อนโลกเฮ้านี้มีแต่เพ่นน้ำ เกิดคลื่นลมแรงหลายมีแต่เพ่นน้ำ จี้ใค้่น้ำจับตัวกันเป็นก้อนขึ้นมา ถ้าสังเกตให้ดีคนจะมีจี้ตา จี้หู จี้มือ จี้ตะแคง จี้กาน จี้กะโม่ยกะแมน มีแต่จี้ ญ่อนเกิดมาจกจี้ใค้่น้ำ ในร่างกายของเฮามีแต่จี้เบิด

ถอดความ

สมัยแต่ก่อนเขาว่าคนเกิดมาจากตะไคร่น้ำ แต่ก่อนโลกเรานี้มีแต่เพ่นน้ำ เกิดคลื่นลมแรงมากมีแต่เพ่นน้ำ จี้ตะไคร้จับตัวกันเป็นคนขึ้นมา ถ้าสังเกตให้ดีคนจะมีจี้ตา จี้หู จี้มือ จี้ตะแคง (รักแคง) จี้เกยจ จี้จ โมยกี้ไซ้ มีแต่จี้เพราะเกิดมาจากจี้ตะไคร่น้ำ ในร่างกายของเรามีแต่จี้หมด

นายปุ่น บัวสระ
79 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

119. ความเป็นมาของคน

เริ่มแรกสิมีคั่นหกคั่น ซ้ายนึ่งญึ่งห้า บ่ฮั่ววาม้าแต่ไส แต่ก่อนสิมีแสงไน้โต้เบิดซุกคั่น ม้าญ่น้ำกั้น ได้ลูกเด้าม้าหลายคั่น แผลอกม้าเป็นลูกแจ็ก ใ้ให้ ล้าว เขมร ตางกั้นเบิดซุกคั่น บัดนี้ได้ลูกหลานเหลนหล่อนม้าหลาย มีเหล่ากั้นเหล่า เนื้อก้อยสุกคิบแน พวกเทพพ้มเท็งฟ้ากะลิ่งม้ากั้น ตอม้าแสงไน้โต้เบิดญ่อนวามันกั้นคิบ เลี้ยปึกษากรันร่วม โตกั้นสว่างแสงเดือนแสงดาวแสงตะวัน คั่นกะเสี้ยเบิดแสง ได้อ้าคัยแสงเดือนแสงดาวแสงตะวันแทน

ถอดความ

เริ่มแรกมีคนหกคน ชายหนึ่งหญิงห้า ไม่รู้ว่ามาจากไหน แต่ก่อนจะมีแสงในตัวทุกคน มาอยู่ด้วยกันได้ลูกเต๋ามาหลายคน แผลออกมาเป็นลูกจิ้ง ไทย ลาว เขมร ต่างกันทุกคน ที่นี้ได้ลูกหลาน เหลน โหลนมากมาย มีเหล้ากินเหล้า เนื้อก้อยสุกดิบ พวกเทพพรหมบนฟ้าก็ลงมากิน ต่อมาแสงในตัวหมดเพราะว่ามันกินดิบ เลยปรึกษากันรวมตัวกันสร้างแสงเดือนแสงดาวแสงตะวัน คนก็เลยหมดแสง ได้อาศัยแสงเดือนแสงดาวแสงตะวันแทน

นายใจ โคตรโนนกกอก
76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

120. กำเนิดมนุษย์

แต่ก่อนมีแต่แผ่นดิน ไม่มีภูเขา มีแต่ดินน้ำลุ่มไฟมารวมกัน บัดนี้เกิดไฟไหม้โลก เทวดาได้กินดินกะลั่งม้ากินง้วนดิน พอกินแล้วกะเบิดแสงเหาะกลับสวรรค์ได้ กะถึกดินนั้นทำวาบาปหลาย แล้วแต่ก่อนบมีของทวย พอกินดินเขาไปแล้วกะเกิดควมต้องการทางเพศ ออกลูกออกหลานเป็นคน แล้วกะอยู่จักรัก โลก โกรธ หลง มีเกิดแก่เจ็บตายทอซุมื่อนี้ละ

ถอดความ

แต่ก่อนมีแต่แผ่นดิน ไม่มีภูเขา มีแต่ดินน้ำลุ่มไฟมารวมกัน ที่นี้เกิดไฟไหม้โลก เทวดาได้กลืนดินก็ลงมากินง้วนดิน พอกินแล้วก็หมดแสงเหาะกลับสวรรค์ไม่ได้ ก็ถูกดินนั้นทว่าบาปมากแล้วแต่ก่อนไม่มีอวัยวะขบถ่าย พอกินดินเขาไปแล้วเกิดความต้องการทางเพศ ออกลูกออกหลานเป็นคน แล้วก็รู้จักรัก โลก โกรธ หลง มีเกิดแก่เจ็บตายทำทุกวันนี้ละ

นางศิลา ศรีเมืองกลาง
77 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

121. กำเนิดของคน

มีสวนขุมมองนี้ง เทวดามักลั่งม้าเหล่น ฉุ่มมะบ้านกะจั้นม้าเหล่นคือกัน ม้าพอกันกะเลี้ยช้วนกันปั้นดินเหล่น ไผ่สีปั้นดีกัวกัน เทวดากะปั้นเป็นรูปเทวดานั่งฟาพุตีหลาย ฉุ่มบ่าลจ่ายฮ่ายกะปั้นรูปคนในนรกบงามทอของเทวดา ฟักันปั้นเหล่นจันวาค่า ฉุ่มบ่าลสิลั้งไปนอน เทวดากะสิไปได้ตะเกียงเท็งฟา กะเลี้ยฟักันกลับไปบ้านไผ่บ้านมัน รูปที่ปั้นไว้กะวางขุหนั้นละ

ที่นี้พะอินเห็นว่ามีสวรรค์กะมีแล้วขุเท็งฟา นรกกะมีขุได้ดิน แล้วน้ำดินสิให้คนม้าขุ กะเลี้ยคิดวาสีต่างกัน บัดเห็นรูปที่เทวดากับฉุ่มบ่าลถ่มไว้ “เฮ้า นี้ละวะคน” พะอินกะเส็ดให้มีชีวิตจั้นม้า ฉุ่มนวกันที่เกิดมาจาดินที่เทวดากับฉุ่มบ่าลปั้นกะเลี้ยเกิดกำรเบงภาคสวรรค์กับนรก มีคนพุตีพูฮ่าย คันคี่คันชัวปะปนกันจั้นม้าฮอดขุมื่อนี้ละ

ถอดความ

มีสวนอยู่แห่งหนึ่ง เทวดามักลงมาเล่น ยมบาลก็ขึ้นมาเล่นเหมือนกัน มาพบกันก็เลยชวนกันขึ้นดินเล่น ใครจะขึ้นดีกว่ากัน เทวดาก็ขึ้นเป็นรูปเทวดานางฟ้าหน้าตาดีมาก ยมบาลหงุดหงิดก็ขึ้นรูปคนในนรกไม่งามเท่าของเทวดา พวกขึ้นเล่นจนค่ำ ยมบาลจะลงไปนอน เทวดาก็จะไปจุดตะเกียงบนฟ้า ก็เลยพากันกลับไปบ้านใครบ้านมัน รูปที่ขึ้นไว้ก็วางอยู่นั่นแหละ

ที่นี้พระอินทร์เห็นว่ามีสวรรค์ก็มีแล้วอยู่บนฟ้า นรกก็มีอยู่ใต้ดิน แล้วน้ำดินจะให้คนมาอยู่ ก็เลยคิดว่าจะสร้างคน พอเห็นรูปที่เทวดากับยมบาลทิ้งไว้ “เฮ้ย นี่แหละวะคน” พระอินทร์ก็ทำให้มีชีวิตขึ้นมา เพราะว่าการที่เกิดมาจากดินที่เทวดากับยมบาลปั้นก็เลยเกิดการแบ่งภาคสวรรค์กับนรก มีคนงามคนชั่วเห่ คนดีคนชั่วปะปนกันจนมาถึงทุกวันนี้ละ

นายสง่า บัวสระ

204 หมู่ 9 ตำบลโนนกก

122. คนเกิดมาจากไหน

แต่ก่อนมีแผ่นดินกว้างใหญ่ แผ่นดินทอล้ำเทียน บ่มีคน เป็นทะเลกว้างน้ำดีฟองเกิดเป็นซี่ไค้ นำเป็นสังฆรณ์นิมิตผู้ชายชื่อปู่สังกะสา พูญึ่งชื่อญาสังกะสี พูชายผัดอยากเป็นพูญึ่ง พูญึ่งกะอยากเป็นพูชาย พ่อดีสองคนนี้เอากันบ่มีลูกกะเลยปั้นรูปพูชายกับพูญึ่งขึ้นเป็นผิวเมียกัน ตั้งอุทยาน ปั้นสัตว์ สุดท้ายกะเอาก่อนหินเศษมารวมกันเป็นรูปช้าง ช้างเลยใหญ่กว่าสัตว์อื่น กอนนั้นคนเกิดมา บ่มีต้นหา ต่อมาได้ปลูกเข้าสาหลีพ้อคน ได้กินแล้วเกิดมีต้นหาน้ำกันเป็น ได้แพพาพื้นเป็นบ้าน เป็นเมืองจันเดียนี่ละ

ถอดความ

แต่ก่อนมีแผ่นดินกว้างใหญ่ แผ่นดินทอล้ำเทียน ไม่มีคน เป็นทะเลกว้างน้ำดีฟองเกิดเป็นตะไคร่น้ำเป็นสังฆรณ์นิมิต ผู้ชายชื่อปู่สังกะสา ผู้หญิงชื่อยาสังกะสี ผู้ชายอยากเป็นผู้หญิง ผู้หญิงก็อยากเป็นผู้ชาย พ่อทั้งสองคนนี้แต่งงานกัน ไม่มีลูกก็เลยปั้นรูปผู้ชายกับผู้หญิงเป็นผิวเมียกัน ตั้งอุทยาน ปั้นสัตว์ สุดท้ายก็เอาก่อนหินที่เหลือมารวมกันเป็นรูปช้าง ช้างจึงใหญ่กว่าสัตว์อื่น กอนนั้นคนเกิดมาไม่มีต้นหา ต่อมาได้ปลูกข้าวสาหลีพ้อคน ได้กินแล้วเกิดมีต้นหานอนด้วยกันเป็น ได้แพร์เผ่าพันธุ์เป็นบ้านเป็นเมืองจนถึงปัจจุบันนี้แหละ

นางสมบุรณ์ บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

123. ข้าว

แต่เกาแตกอน เขามีคโญทอบกฟ่าว ย้ายแม่หม่ายบมีมีคพากัน ไปขอมีคเขียนได้กะบได้
 เลี้ยแซง “สาธุเคื้อขอให้เขามีคน้อย ๆ แนนอน” เท้วคาเหลือโต้นกะเลี้ยเฮ็ดให้เขามีคน้อยได้ค้ำกิน
 เท่าซุมื้อนี้

ถอดความ

แต่เกาแต่ก่อน ข้าวเมล็ดใหญ่เท่ามะพร้าว ยายแม่หม่ายไม่มีมีคพากัน ไปขอมีคบ้านไหนก็
 ไม่ได้ เลี้ยแซง “สาธุ ขอให้ข้าวเมล็ดเล็กด้วยเถอะ” เทวดาสงสารก็เลยทำให้เมล็ดข้าวเล็กได้ค้ำกินเท่า
 ทุกวันนี้

นายบันหา ศรีเมืองกลาง

124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

124. ต้นข้าว

ต้นเข่าเกิดมาจกย้ายแม่หม่าย แตกอนเข่ามีคทอบกฟ่าว ย้ายแม่หม่ายบมีมีคพักัน ไป
 หาหีมเขาไปเขียนได้เพินกะเฮ็ดคุ แม่หม่ายสาปแซงวา “เข่าคือเกิดมาเมล็ดใหญ่แท้ คือบเกิดมาเมล็ดน้อย
 ๆ ให้คนได้ซ้อมกินค้ำกินน้อ” แม่หม่ายมีว้าจาสัทธีกะเลี้ยเป็นจ้งเท่าซุมื้อนี้

ถอดความ

ต้นข้าวเกิดมาจากยายแม่หม่าย แต่ก่อนข้าวเมล็ดเท่ามะพร้าว ยายแม่หม่ายไม่มีมีคพักัน
 ไปหาหีมเขา ไปบ้านไหนเขาก็ทำอยู่ แม่หม่ายสาปแซงว่า “ข้าวทำไมเกิดมาเมล็ดใหญ่จัง ทำไมไม่
 เกิดมาเมล็ดเล็ก ๆ ให้คนได้ซ้อมกินค้ำกินบ้างน้อ” แม่หม่ายมีว้าจาสัทธีก็เลยเป็นแบบทุกวันนี้

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

125. เมล็ดข้าว

เมล็ดเข่าโญทอบกฟ่าว คั้นแตกอนวาแม่หม่ายหามีคมาพินเมล็ดเข่ากินจุกหลาย สาวแม่
 หม่ายเล้ามีว้าจาสัทธีกะเลี้ยขอให้เมล็ดเข่าน้อยทอเมล็ดเต้งจั้ง เข่ากะเลี้ยเมล็ดน้อยเท่าซุมื้อนี้ละ

ถอดความ

เมล็ดข้าวใหญ่เท่ามะพร้าว คนแต่ก่อนว่าแม่หม่ายหามีคมาพินเมล็ดข้าวกินจุกมาก สาว
 แม่หม่ายมีว้าจาสัทธีก็เลยขอให้เมล็ดข้าวเล็กเท่าเมล็ดแดงไทย ข้าวก็เลยเมล็ดเล็กเท่าทุกวันนี้ละ

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

126. แม่หม้ายแข่งข้าว

มีนางแม่หม้าย สมัยก่อนเข้าเมตไญชาบักฟ่าวบักตัน นางบ่มีเม็ดผา ข้าวสิได้กิน กะเลีย
สาปแข่ง “สาธุท่อน ขอให้เข้าเมตน้อย ๆ แนน ญ๋ามกินจ้งบ่ได้สับกินพากัน” เขากะเลียเม็ดน้อยเท่า
หมู่นี้

ถอดความ

มีนางแม่หม้าย สมัยก่อนข้าวเมตไญชาใหญ่เท่ามะพร้าวลูกตาล นางไม่มีเม็ดผา กว่าจะได้กิน ก็
เลยสาปแข่ง “สาธุ ขอให้ข้าวเมตเล็ก ๆ น้อย เวลากินถึงจะไม่ได้สับกินผ่ากิน” ข้าวก็เลยเมตเล็ก
เท่าทุกวันนี้

นางสมบุรณ์ บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

127. เสือกับช้าง

เสือกับช้างเป็นมูเดียวกัน พอดีเขาเอาช้างไปลามไว้ เสือม้าพอกะ “เฮ้ย บักหน้าโง่เฮ้ย คั้น
โตน้อย ๆ นึ่งมึงกะให้เขาคีเขาลาม” พอดีคั้นได้ญี่นกะเลียออกมาทำตักันบ่ให้ใช้อาวุธ เสือกะตกลง
แต่คั้นบอกวาสิไปแดงโตอาบน้ำกินเข้าก่อนจ้งสิม้า เสือบอกวาสิถ้า คั้นกะว่าย่านเสือกินก่อนเลียจับ
มัดไว้ อิกจกนอยคั้นถือแสม้ำน้ำ ฟาดเสือกินแข็ง ตีหลายจันเสือกินลายเบ็ด โดดเข้าป่าไปซำ ช้างเห็น
เสือกินหลายให้คั้นตีปานนั้นกะเลียหัวเราะจันวาต่าน้อย ช้างเลียต่าน้อยทอนั้นละ

ถอดความ

เสือกับช้างเป็นเพื่อนกัน พอดีเขาเอาช้างล่ามไว้ เสือมาเจอที่ว่า “เฮ้ย เจ้าหน้าโง่เฮ้ย คนตัว
เล็ก ๆ มึงก็ให้เขาขี่เขาล่าม” พอดีคั้นได้ยิ่นก็เลยออกมาทำตักันบ่ให้ใช้อาวุธ เสือกก็ตกลง แต่คั้นบอก
ว่าจะไปแดงตัวอาบน้ำกินข้าวก่อนค่อยมา เสือบอกว่าจระรอ คนบอกว่าการเสือกินก่อนจับ
มัดไว้ ต่อมาคั้นถือแสม้ำน้ำ ฟาดเสือกินสุดแรง ตีมากจนเสือกินลายหมด โดดเข้าป่าไปเลย ช้างเห็นเสือกิน
มากให้คั้นตีขนาดนั้นก็เลยหัวเราะจันตาเล็ก ช้างจิงตาเล็กเท่านั้นเอง

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

128. เสือกับช้าง

เสือกับช้างเป็นมูกัน เขาลามช้างไว้ในป่า เสือกินไปเห็นกะเลียถามว่า “เป็นหญังโตคือถึกมัด
ยุงจ้ง” ช้างกะเลียว่าให้ฟังวาคั้นเอามันฆ่าผูกไว้ พอดีคั้นจอบฟุ้ง ช้างเห็นแต่เสือกินเห็น เสือกะเลีย
ยว “จ้งกะบ่ย่าน ประสาคั้นชื้อ ๆ” ช้างกะวา “คั้นบ่เป็นต่าย่านดอก ย่านแต่ญี่ญี่ของคั้นนั้น
ละ” คั้นได้ญี่นเหลวบัดทิเหนีย ช้างเหลียวเห็นคั้นกำลังจอบเบิงอิกกะเลียบอกวา “ยาปาก ๆ คั้นฆ่า
แล้ว” พอดีคั้นฆ่าฮอดเสือกะเลียว่าว่า “นี่คั้น เขาว่ามีญี่ญี่หลาย คืออยากเห็นแท้” คั้นกะวา “เอ้าจ้ง

ซึ่ง มื่อนี้เข้าไปได้เอาบัญชีม้าม้า เดียวเข้าลิคินไปเอาบัญชีม้าม้าบ้าน ให้โตถ่ายหนึ่งก่อนเด้อ” แล้วคัน
 กะเลียวลิมัดเสีย ไว้ก่อน เสือกะญ้อมญ่อนอยากเห็น โตบัญชีม้า วาแล้วคันกะญางเข้าป่า ไป จักนอย
 ออกมาเอาแสหวายม้าม้า เสือกะเลียถามวา “ไสละ โตบัญชีม้า มั่นเป็นจังได้” คันเอาหวายมาตีเสือนั้นวา
 โตล้ายเบิด แล้วกะวา “กูนี้ละเขาเอิ้นวา โตบัญชีม้าละแหล่งเอ้ย” ช่างเห็นเสือกองหลายจันถึกคันตี
 กะเลียหัวเราะจันวาตาติบ เห็นบ่ละวาเดียนี่เสือนั้น โตล้ายแล้วช่างกะตำมันน้อยนิดเดียว คือลิแมน
 จังวานี่ละ

ถอดความ

เสือกับช่างเป็นเพื่อนกัน เขาล่ามช่างไว้ในป่า เสือไปเห็นก็เลยถามว่า “ทำไมนายจึงถูกมัด
 อยู่อย่างนี้” ช่างก็เลยเล่าให้ฟังว่าคนเอามันมาผูกไว้ พอดีคนแอบฟังอยู่ ช่างเห็นแต่เสือไม่เห็น เสือกก็
 เลยว่า “ช่างให้ก็ไม่กลัว แคคนเฉย ๆ” ช่างก็ว่า “คนนะ ไม่น่ากลัวหรอก กลัวแต่บัญชีของคนที่
 ละ” ที่นี้คนได้ยิน ช่างมองเห็นคนกำลังแอบฟังก็เลยบอกเพื่อนว่า “อย่าพูดไป คนมาแล้ว” พอคน
 มาถึงเสือกก็พูดว่า “นี่หรือคน เขาวามีปัญญามาก อยากเห็นจัง” คนก็ว่า “เอาอย่างนี้ วันนี้เราไม่ได้เอา
 บัญญามาด้วย เดียวเราจะกลับไปเอาบัญชีอยู่บ้าน ให้นายรออยู่นี้ก่อนนะ” แล้วคนก็ว่าจะมัดเสียไว้
 ก่อน เสือกก็ยอมเพราะอยากเห็นตัวบัญชี วาแล้วคนก็เดินเข้าป่าไป สักพักออกมาเอาแสหวายมาด้วย
 เสือกก็เลยถามว่า “ไหนละตัวบัญชี มั่นเป็นอย่างไร” คนเอาหวายมาตีเสือนั้นวาหลายหมัด แล้วก็ว่า
 “กูนี้แหละ เขาเรียกว่าตัวบัญชีละไอ้้องเอ้ย” ช่างเห็นเสือกองมากจนถูกคนตีก็เลยหัวเราะจันตาตี
 เห็นใหม่วาเดียนี่เสือนั้นตัวลายแล้วช่างก็คาเล็กนิดเดียว คงจะเป็นอย่างวานี่ละ

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบล โนนกอก

129. หมากับหมู

แต่เก่าแต่ก่อนหมากับหมูปากฎ้าวคือกัน พะญาเอาม้าเลี้ยงไซกัน แล้วพะญาไ้หมากับ
 หมูไปปั้นคั้นน้ำ หมูปั้นเบิดมือ หมูไ้ตยางเดียว ตอนแล้งพะญาม้าบึงเห็นแต่ฮ้อยดินหมา หมูกับ
 หมูเลียกันวาเจ้าของเป็นหมูปั้นคั้นน้ำ พะญาวาหมูจี้ค่านหลายเลียจับหมูมาตีจันปากเว่อ หมูเห็น
 จังชั้นกะหัวเราะจันปากลิกฮอดหูเท่าชูมือนี้

ถอดความ

แต่เก่าแต่ก่อนหมากับหมูปากฎ้าวเหมือนกัน พระยาเอามาเลี้ยงด้วยกัน แล้วพระยาไ้หมากับ
 กับหมูไปปั้นคั้นน้ำ หมูปั้นทั้งวัน หมูไ้ตยางเดียว ตอนเย็นพระยามาดูเห็นแต่รอยดินหมา หมูกับ
 หมูเลียกันว่าตนเองเป็นคนปั้นคั้นน้ำ พระยาว่าหมูจี้เกียดเลียจับหมูมาตีจันปากเจ้อ หมูเห็นอย่าง
 นั้นก็หัวเราะจันปากลิกถึงหูเท่าทุกวันนี้

นายบันหา ศรีเมืองกลาง
124 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

130. หมูกับหมา

หมูก้าวลิได้กินฮ้าหมากินเข้ามันมีค้ำมเป็นม้า เศรษฐีเลี้ยงหมูกับหมา ให้หมูไปจุดสระกับหมา หมูจุดเป็นสระบักไถ หมานอนเล่นได้ส้มไม้ หมาไปนำที่หลังมีแต่ฮ้อยหมา เศรษฐีเลี้ยงหมาเห็ดง้าน หมูชี้ค่าน เลี้ยให้หมากินเข้าหมูกินฮ้า

ถอดความ

หมูกินรำหมากินข้าวมันมีความเป็นมา เศรษฐีเลี้ยงหมูกับหมา ให้หมูไปจุดสระกับหมา หมูจุดเป็นสระใหญ่ หมานอนเล่นได้ส้มไม้ หมาไปตามที่หลังมีแต่รอยหมา เศรษฐีจึงเห็นว่าหมาทำงาน หมูชี้เกียด เลี้ยให้หมากินข้าวหมูกินรำ

นายสมาน คุรุวงษ์
333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

131. งูเหลือมคายพิษ

แต่ก็งูเหลือมมีพิษหลายกัวมุ เลี้ยถึงูจ้งอ้างล่อเอาพิษน้ำงูเหลือม “ลิเฮ็ดจ้งได้จ้งลิได้พิษน้ำงูเหลือม” ผัดจ้งอ้างเห็นกกไม่เลี้ยบอกให้งูเหลือมไปกัดคกไม่ กัดจ้งได้กะบต้าย กัดถึคต้นไม้แห่งปอยพิษทอได้กะบต้าย ปอยออกจันเบิด งูเหลือมเบิดพิษ ชุ่มสตั๊วไปเอา งูจ้งอ้างเข้าไปก่อนได้พิษหลายกัวมุ มดแดงโตน้อยเข้าลุ่นเขาได้พิษหน้อยกัวเขา มดแดงเลี้ยแอ้วกิวญ่อนถ่าได้นหลาย ได้แต่เหย็ดค้อของ

ถอดความ

แต่ก่อนงูเหลือมมีพิษมากกว่าเพื่อน จึงถูกงูจงอางล่อเอาพิษจากงูเหลือม “จะทำอย่างไรจึงจะได้พิษจากงูเหลือม” ทีนี้งูจงอางเห็นต้นไม้เลี้ยบอกให้งูเหลือมไปกัดต้นไม้ กัดอย่างไรก็ไม่ตาย กัดถึคต้นไม้ปล่อยพิษเท่าไรก็ไม่ตาย ปล่อยออกจนหมด งูเหลือมหมดพิษ พวกสตั๊วไปเอา งูจงอางเข้าไปก่อนได้พิษมากกว่าเพื่อน มดแดงตัวน้อยเข้าไปทีหลังได้พิษน้อยกว่าเขา มดแดงเลี้ยแอ้วกิว เพราะรอนานมาก ได้แต่เหย็ดค้อของ

นายสมาน คุรุวงษ์
333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

132. งูจงอางกับงูเหลือม

ณัรน้อยบวชไม่สิไปหยามพ่อแม่ บ้านนั้นบ่เจริญเป่าปาเป็นเขา ณัรเห็นป่าชีวิตอ่อนเลี้ย
 เอ้าขันจุ่มหัวต๋องต๋องไป แดกก่อนเพิ่นกะวางูเหลือมมีพิษร้ายแรงที่สุดเนาะ ต้าหวัดหลวงพ่อดูมือให้ว่า
 “ณัรน้อย เจ้าสิตายภายในเจ็ดวันนี้ละ” แดวาพ่อดูเหลือมสับหัวณัรน้อยมันกะไปถึกขันละ ้วยเนาะ
 ณัรกะเลี้ยบ่ตาย คิ่นม้าวัด หลวงพ่อกะงิดวา “มันคือบ่ตายวะ” กะเลี้ยคิดวาเจ้าของจมน้ำถึกขัน
 แผลว เอ้าสมุดตำรำถ่มเบ็ด พวกหมอดูกะเลี้ยเอ้ามาศึกษากัน ฟายงูเหลือมกะวา “กูคือตอดคั่นบ่ตาย”
 กะเลี้ยไปค้ายพิษถ่ม งูจงอางได้ญี่นกะเลี้ยน้ำกันไปเอาพิษได้หลายแก้วมู มดตะนอยไปน้ำกันกะเลี้ย
 ได้แต่ถู ๆ เอ้ากะเลี้ยได้พิษนิดเดียว ญี่มมดกัดคั่นกะพ้อเสบ ๆ คั่น ๆ นี้ละ

ถอดความ

ณัรน้อยบวชใหม่จะไปเยี่ยมพ่อแม่ บ้านนั้นไม่เจริญเป่าปาเป็นเขา ณัรเห็นปลาชีวิตอ่อน
 เลยเอ้าขันครอบหัวเดินต๋องไป แด่ก่อนเขาว่างูเหลือมมีพิษร้ายแรงที่สุดนะ ตอนแรกหลวงพ่อดูหมอด
 ทำนายว่า “ณัรน้อย เจ้าจะตายภายในเจ็ดวันนี้ละ” แดว่าพ่อดูเหลือมสับหัวณัรน้อยมันกะไปถึกขันละ
 นะ ณัรก็เลยไม่ตาย กลับม้าวัดหลวงพ่อกะประหลาดใจว่า “ทำไมมันไม่ตายวะ” ก็เลยคิดว่าตัวเอง
 ท่องคาถาไม่ดี เอ้าสมุดตำรำทั้งหมด พวกหมอดูก็เลยเอามาศึกษากัน ฟายงูเหลือมก็ว่า “ทำไมกูกัด
 คนไม่ตาย” ก็เลยไปค้ายพิษทั้ง งูจงอางได้ญี่นก็เลยตามไปเอาพิษได้มากกว่าเพื่อน มดตะนอยไปที
 หลังก็เลยได้แต่ถู ๆ เอ้าก็เลยได้พิษนิดเดียว เวลามดกัดก็พ้อเสบ ๆ คั่น ๆ นี้ละ

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

133. วัวกับควาย

แต่เกาคัวยสิคือจัว ไปอาบน่าน้ำกัน จัวลักเสื่อคัวย เห็นเสื่อคัวยดี จัวได้เสื่อคัวยมากะ
 ค้อญี่น คัวยจำเป็นต๋องนุงเสื่อจัวมันกะเลี้ยคับ คัวยแลนน้ำจัว “เอ้าเสื่อกูมา” จัววา “บ้อ ๆ” กะเลี้ย
 ทัยเป็นเสียงฮ่องของจัวคัวยซุ่มมือนี้ละ

ถอดความ

แต่ก่อนควายก็เหมือนวัว ไปอาบน่าน้ำด้วยกัน วัวลักเสื่อควาย เห็นเสื่อควายดี วัวได้เสื่อ
 ควายมาก็ค้อยาน ควายจำเป็นต๋องสวมเสื่อวัวมันกะเลี้ยคับ ควายวิ่งตามวัว “เอ้าเสื่อกูมา” วัวว่า “บ้อ
 ๆ” ก็เลยกลายเป็นเสียงรื่องของวัวควายทุกวันนี้ละ

นายสมาน คุรวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

134. นกแก้วกับลิงปักโกก

นกแก้วกับลิงปักโกกเป็นมุกัน ยุกกับหลวงพ่ มือนึงปักโกกเลียเล่นหนังสือหลวงพ่
ขาดเบ็ด หลวงพ่บ่รู้ว่าไผ่เห็ด นกแก้วบอกหลวงพ่ “หลวงพ่ ๆ บักโกกเล่นหนังสือ” หลวงพ่
จับปักโกกมาตี ลึงเคียดหลายวานกแก้วฟ้องหลวงพ่ จับนกแก้วมาถอนขนออกเบ็ด จับทำจี๋หมิ่น
เหลืองออยซอย นกแก้วเลียเหลืองเท่าซุ่มมือนี้ละ ญอนถึกลึงถอนขนละเนาะ

ถอดความ

นกแก้วกับลิงปักโกกเป็นเพื่อนกัน อยู่กับหลวงพ่ วันหนึ่งไอ้โกกเล่นหนังสือหลวงพ่
ขาดเบ็ด หลวงพ่ไม่รู้ใครทำ นกแก้วบอกหลวงพ่ “หลวงพ่ ๆ ไอ้โกกเล่นหนังสือ” หลวงพ่
จับไอ้โกกมาตี ลึงโกรธมากกว่านกแก้วฟ้องหลวงพ่ จับนกแก้วมาถอนขนออกหมด จับทาขมิ้น
เหลืองอร่าม นกแก้วจึงเหลืองเท่าทุกวันนี้ เพราะถูกลิงถอนขนละนะ

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

135. กับแกกับงูเขียว

แต่เกากับแกบ่ล้าย กัวลีสล้ายคือถึกเทวดาตีเพราะวากับแกไปปลักกิน ไ่งูเขียว งูเขียวเลียม้
ฟ้องเทวดาให้ตัดสิน เทวดาเลียตีกับแก ตีกับแกล้ายเบ็ด โต โตโตฮ้องหลายตีหลาย กับแกกะเลียฮ้อง
วา “เจ็บแถ่ ๆ” เทวดาเลียให้งูเขียวไปกินดับกับแก กับแกเลียบ่มีดับเท่าซุ่มมือนี้ ญวมสิโปงดับงูเขียวลิ
ม้กิน

ถอดความ

แต่ก่อนตุ๊กแกไม่ลาย ที่ลายคือถูกเทวดาตีเพราะว่าตุ๊กแกไปปลักกิน ไ่งูเขียว งูเขียวเลียมา
ฟ้องเทวดาให้ตัดสิน เทวดาจึงตีตุ๊กแก ตีตุ๊กแกลายทั้งตัว ตัวใดร้องมากตีมาก ตุ๊กแกก็เลยร้องว่า “เจ็บ
แถ่ ๆ” เทวดาจึงให้งูเขียวไปกินดับตุ๊กแก ตุ๊กแกจึงไม่มีดับเท่าทุกวันนี้ เวลาจะ โปงดับงูเขียวจะมา
กิน

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

136. เสือกับกระต่าย

เสือกับกระต่ายเป็นเซียวกัน แดกอนเสื่อสีขาว เสือกับกระต่ายซ่วนกัน ไปหาเกียหวญาฆ่า
เฮ็ดเฮียน มั่นให้กะต่ายหาบ กะต่ายไต่หน่อยหาบบ่ไหวกะเลียบอกให้เสื่อหาบ เสือบ่อยากหาบ กะต่าย
เลียหาบหญ่าขึ้นตีหลังเสื่อ ถามวา “มั่งสิหาบบ่หาววะ” เสือวา “หี กูบ่หาบ” กะต่ายเลียตอยเหล็กไฟ
ไซ ไฟใหม่เสื่อ แล้วกะต่ายกะแลนหนีเข้าป่า เสือกะเลียไต่ล้ายญอนกะต่ายตอยเหล็กไฟไซ

ถอดความ

เสือกับกระต่ายเป็นเพื่อนกัน แต่ก่อนเสือกสีขาว เสือกับกระต่ายชวนกันไปหาเกี่ยวหญ้ามาสร้างบ้าน มันให้กระต่ายหาบ กระต่ายตัวเล็กหาบไม่ไหวก็เลยบอกให้เสือกหาบ เสือกไม่ยอมหาบ กระต่ายเลยหาบหญ้าขึ้นจีหลังเสือก ถามว่า “มีงจะหาบหรือไม่หาบวะ” เสือกว่า “ไม่ กูไม่หาบ” กระต่ายจึงจุดเหล็กไฟใส่ ไฟไหม้เสือก แล้วกระต่ายก็วิ่งหนีเข้าป่า เสือกก็เลยตัวลายเพราะกระต่ายจุดเหล็กไฟใส่

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

137. คนมีเมียน้อย

ผัวพูนึงมีเมียสองคน พากันไปออกป่าหากิน บัดนี้ไปเที่ยวป่าพอสุดแดนเข้าชอกหิน ผัวเห็นคูดง้ำมหลายกะ โคดล้งฮู้หิน เมียเฝ้ากันอยู่สองคน พูเมียหิวเข้าหินหนีบผัวอยู่ออกไปได้ เฮ็ดจังได้กะบ่ออก เมียหลวงลิกกลับบ้านแต่เมียน้อยลิต้ายน้ำผัว พูเมียหลวงกะกลับคืนบ้าน เมียน้อยกะเฝ้าหาทางช่วยผัว พอดีเปิดตื้นออกเห็นของลับ ก้อนหินกะหัวเราะ พูผัวกะเลยออกมาได้ นี่ละคั้นจังมีเมียน้อย

ถอดความ

ผัวคนหนึ่งมีเมียสองคน พากันไปออกป่าหากิน ทีนี้ไปเที่ยวป่าเจอครุฑวิ่งเข้าชอกหิน ผัวเห็นครุฑงามมากก็โคดลงรูหิน เมียเฝ้ากันอยู่สองคน เมียหิวข้าวหินหนีบผัวอยู่ออกไปไม่ได้ ทำอย่างไรก็ไม่ออก เมียหลวงจะกลับบ้าน แต่เมียน้อยเป็นห่วงผัว เมียหลวงก็กลับบ้าน เมียน้อยเฝ้าหาทางช่วยผัว พอดีเปิดตื้นออกเห็นของลับ ก้อนหินก็หัวเราะ ผัวก็เลยออกมาได้ นี่แหละคนจึงมีเมียน้อย

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

138. กระต่ายกับเข้

แต่ก่อนกะต่ายหางงั่ว เข้มีลัน เข้กับกะต่ายผัดกัน กะต่ายเลยแล่นข้ามเข้ เข้คาบหางกะต่ายไว้ กะต่ายเลยกัดลันเข้ขาด กะต่ายเลยหางสั้น เข้กะบ่มีลันซ้ำ

ถอดความ

แต่ก่อนกระต่ายหางยาว จระเข้มีลัน จระเข้กับกระต่ายทะเลาะกัน กระต่ายจึงวิ่งข้ามจระเข้ จระเข้คาบหางกระต่ายไว้ กระต่ายจึงกัดลันจระเข้ขาด จระเข้จึงไม่มีลันเลย

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

139. กระจ่างกับเต่า

แต่ก็กระจ่างหางงู๊ว กระจ่างกับเต่าเป็นเชียวกัน กระจ่างกับเต่าทำโดดข่มน้ำแข็งกัน ให้
กระจ่างเดินก่อน เต่าคาบหางกระจ่างกับกระจ่างเลียหางขาด เต่าโพงไปไ้กั้วเลียชนะ กระจ่างกะเล็
ยหางสั้นเท่าขุมมือนี้

ถอดความ

แต่ก่อนกระจ่างหางยาว กระจ่างกับเต่าเป็นเพื่อนกัน กระจ่างกับเต่าทำโดดข่มน้ำแข็ง
กัน ให้กระจ่างโดดก่อน เต่าคาบหางกระจ่างขยับกระจ่างจึงหางขาด เต่ากระเด็นไปไกลกว่าจึงชนะ
กระจ่างจึงหางสั้นเท่าทุกวันนี้

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

140. แถนปากคม

เรื่องนี้ต้องว่าแถนเพินปากเข็ดปากคมอีหลี แถนเอิ้นสัตว์ทั้งหลายมาพอมกัน ตกหลังกันว่า
ไผ่สิสัมผัสทางเพศจังได้ สิเลือกกัน เลือกมาแล้วกะเลียไปถาม ฮ้าว แม่วาของแม่วน้อยสิให้
สัมผัสเดือนละเพื่อพอ แม่วกะพอใจ ทีนี้จ้วควายมา ให้ทับกัน ได้มีลูกเก้าเดือนหนึ่ง ทับเพื่อเดียวกะ
เป็นโตได้ จ้วควายกะตอล้อง “คั่นญางไปน้ำทางให้คัมไปน้ำเน” ตามธรรมชาติจ้วควายกะขึ้นทับกัน
ไปน้ำทาง ถามหมา ให้หมาเดือนละทีปีละเพื่อญามเดือนเก้า หมาบ่พอใจ “ถ้าสิให้เฮ็ดเพื่อเดียวให้ติด
โต้น ๆ เตื่อ” หมาเลียติดบั้ง

หมูหมาจ้วควายช่างมาตกลงเปิดแล้ว มนุษย์บ่ทันมา จันแถนอยากกินเข้ากันน้ำจิงมา
กะฮ่ายให้คั่น “มึงพำกันล่างหญงยุ เอ้าแถมสุสิเฮ็ดญามโต้เทาะ” จิงวาคั่นเอ้ากันญามได้กะได้ละ

ถอดความ

เรื่องนี้ต้องว่าแถนปากเข็ดปากคมจริง ๆ แถนเรียสัตว์ทั้งหลายมาพอมกัน ตกหลังกันว่า
ใครจะสัมผัสทางเพศอย่างไร จะเลือกกัน เลือกมาแล้วก็เลียไปถาม ฮ้าว แม่วาของแม่วเล็กจะให้
สัมผัสเดือนละครั้งพอ แมวกก็พอใจ ทีนี้จ้วควายมา ให้ผสมพันธุ์กันมีลูกเก้าเดือนหนึ่งครั้ง ทับกัน
ครั้งเดียวก็เป็นตัวได้ จ้วควายก็ตอรอง “ถ้าเดินไปตามทางให้ข่มกันไปด้วยหน้อย” ตามธรรมชาติจ้ว
ควายก็ขึ้นทับกันไปตามทาง ถามหมา ให้หมาเดือนละทีปีละครั้งตอนเดือนเก้า หมาไม่พอใจ “ถ้าจะ
ให้ทำครั้งเดียวให้ติดนาน ๆ นะ” หมากก็เลียติดพันนาน ๆ

หมูหมาจ้วควายช่างมาตกลงหมดแล้ว มนุษย์ยังไม่ม่า จันแถนอยากกินข้าวกินน้ำจิงมา ก็
คุณ “มึงพำกันทำอะไรอยู่ ช่างหัวพวกมึงจะทำตอนไหนเถอะ” อย่างนี้คนถึงเอากันตอนไหนก็ได้
ละ

นายไทย อินตาหามแห
263 หมู่ 7 ตำบลโนนกก

141. ตำนานเซียงซ็อง

เซียงซ็องเป็นตำนานฝนฟ้าอากาศ แรกก่อนบ้านเมืองอุทุมสมบูรณ บัดทีนี้เกิดแห่งแล้ง เฮ็ดจ้งไตดี เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำหลาก มีการแข่งเรือ ในเรือมีแม่ญานาง ฟ้าบ้านเอ็นแม่ญานางว่า “นางคิงบัง” เป็นสาวสวย แต่ละบ้านก็มีแม่ญานางประจำเรือ มาแข่งขันกัน พอฮอดก้างแม่น้ำเรือหล่มตางคันตางเอาโตรอด นางคิงบังหวายน่าบ่เป็น ตะเกียกตะกายหวายน่ากะบ่รอด ก่อนขาดใจตายนางคิงบังอำมาตว่าเจ้าของตายญอนควมอุทุมสมบูรณของน้ำ ขอให้ผืนดินนี้แห่งแล้ง ญอนแฮ้งอำมาตนั้นกะเลยเฮ็ดให้เกิดควมแห่งแล้ง

หลังจากนั้นชาวบ้านเลยไปหาผู้มีวิชาอาคมมาปราบนางคิงบัง พูได้กะสู้บ่ได้ เปีนเลยไปหาเซียงซ็อง แรกก่อนเป็นคันฮักของนางคิงบัง ตอนเปีนแข่งเรือเซียงซ็องเร้าบวชอยู่ ช่วงที่บวชกะได้เรียนค้ำถาอาคมตาง ๆ หลังจากสึกคันกะเ็นเซียงซ็อง ญอนเร้ามีค้ำถาไปบ้านเลยขอให้ไปปราบผีนางคิงบัง ตอนนั้นแฮ้งอำมาตบ่ไปผุดไปเกิดกลับมามีลูกมีหลานญามคันไปไฮไปน้ำ เฮ็ดให้หลงทางไปทั่ว ญามคากะทำทาเปื่อยถ้ายเหล่นน้ำพวกพู้ชายกะไปเกี่ยวสมชุกกับนางแล้วกะเป้งเป็นผีอึมหมบ ได้เมียเป็นผีหลายคันจับไขหัวโกรินเบิด หม่องได้อุทุมสมบูรณตีกะไปเฮ็ดให้แห่งแล้งเบิด เปีนเอาอำจารย์มาปราบ กะเซ็งเซียงซ็องนี้ละ ตอนแรกกะพยายามสู้ด้วยเหตุผล แตวาผีอำมาตแฮ้งหลายกะเลยต้องไซ่กำลังเอาวิญญูณเขาในหม่อ พอเขาไปแล้วผืนดินที่เคียแห่งแล้งกะคันม้ออุทุมสมบูรณ ถ้าญามได้เกิดแห่งแล้งชาวบ้านคิดวาหน่าสิเป็นญอนหม่อแตก ตอม้าเซียงซ็องตายไปเปีนกะเลยมีพิธีเหล่นเซียงซ็อง โดยถำรเอาข้อไซ่ป้ามาจ่าล้องเป็นรูปคันไลผีนางคิงบังจนฮอดชูมือนี้ละ

ถอดความ

เซียงซ็องเป็นตำนานฝนฟ้าอากาศ แรกก่อนบ้านเมืองอุทุมสมบูรณ ทีนี้เกิดแห่งแล้ง ทำอย่างไรดี เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำหลาก มีการแข่งเรือ ในเรือมีแม่ย่านาง ชาวบ้านเรียกแม่ย่านางว่า “นางคิงบัง” เป็นสาวสวย แต่ละบ้านก็มีแม่ย่านางประจำเรือ มาแข่งขันกัน พอถึงกลางแม่น้ำเรือล่มตางคนตางเอาโตรอด นางคิงบังหวายน่าบ่เป็น ตะเกียกตะกายหวายน่าก็ไม่รอด ก่อนขาดใจตายนางคิงบังอำมาตว่าตัวเองตายเพราะควมอุทุมสมบูรณของน้ำ ขอให้ผืนดินนี้แห่งแล้ง เพราะแรงอำมาตนั้นก็เลยทำให้เกิดควมแห่งแล้ง

หลังจากนั้นชาวบ้านจึงไปหาผู้มีวิชาอาคมมาปราบนางคิงบัง ใครก็สู้ไม่ได้ เขาเลยไปหาเซียงซ็อง แรกก่อนเป็นคันรักของนางคิงบัง ตอนเขาแข่งเรือเซียงซ็องบวชอยู่ ช่วงที่บวชก็ได้เรียนคาถาอาคมตาง ๆ หลังจากสึกคันก็เรียกเซียงซ็อง เพราะเขามีคาถาชาวบ้านจึงขอให้ไปปราบผีนางคิงบัง ตอนนั้นยังอำมาตไม่ไปผุดไปเกิดกลับมาหลอมมาหลอนเวลาคนไปไร่ไปนา ทำให้หลงทางไป

ทั่ว ตอนค่ำก็แก้งเปลือยกายเล่นน้ำ พวกผู้ชายก็ไปเกี่ยวสมสู่กับนางแล้วก็แปลงเป็นผีโสมบ ได้ เมียเป็นผีหลายคนจับไข้วัว โกรนหมด ตรงไหนอุดมสมบูรณ์ผีก็ไปทำให้แห้งแล้งหมด เขาเอา อาจารย์มาปราบก็เชิญเซียงซ้องนี่ละ ตอนแรกก็พยายามคุยด้วยเหตุผล แต่ว่าผีอาฆาตแรงมากก็เลย ต้องใช้กำลังเอาวิญญาณใส่หม้อ พอเข้าไปแล้วผืนดินที่เคยแห้งแล้งก็กลับมาอุดมสมบูรณ์ ถ้าตอน ไหนเกิดแห้งแล้งชาวบ้านคิดว่าน่าจะเป็นเพราะหม้อแตก ต่อมาเซียงซ้องตายไป เขาก็เลยมีพิธีเล่น เซียงซ้อง โดยการเอาซ้องใส่ปลามาจำลองเป็นรูปคนใส่ผืนนางจึงบางจนถึงทุกวันนี้

นางเบญจพร เหลือสูงเนิน

213 หมู่ 1 ตำบลหนองข่า

142. หม่าลี้มื่อ

แต่ก่อนหม่าลี้มื่อทำค้าสิ่ง ไปเฝ้าพระอินทร์มี เก้ง กวาง แรด มนุษย์ ไปเฝ้าน้ำกั้น พระอินทร์ตั้ง ชื่อให้ พอได้ชื่อแล้วกะดีใจหลายแล่นเข้าป่าเข้าดง ดีใจว่าเจ้าของมีชื่อแล้ว เอ้า เอ้าไปเอ้ามาลี้มื่อ เจ้าของบาดทีเนี่ย แล่นคืนไปหาพระอินทร์ ชุ่มอินท์เขากลับไปเปิดแล้ว พระอินทร์ก็เลยว่า “มิ่งมาหึงซ่า แทน้อบักหมาเอ๊ย” กะเลยได้ชื่อหมาเท่าชุ่มมื่อนี้ละ

ถอดความ

แต่ก่อนหม่าลี้มื่อทำค้าสิ่ง ไปเฝ้าพระอินทร์มี เก้ง กวาง แรด มนุษย์ ไปเฝ้าด้วยกัน พระ อินทร์ก็ตั้งชื่อให้ พอได้ชื่อแล้วก็ดีใจมากวิ่งเข้าป่าเข้าดง ดีใจว่าตัวเองมีชื่อแล้ว เอ้า ไป ๆ มา ๆ ลี้มื่อ ชื่อตนเองละทีนี้ วิ่งกลับไปหาพระอินทร์ คนอื่นเขากลับไปหมดแล้ว พระอินทร์ก็เลยว่า “มิ่งมาหึง ซ่า บักหมาเอ๊ย” ก็เลยได้ชื่อหมาเท่าทุกวันนี้แหละ

นายทองเต็ม ถนอมชีพ

50 หมู่ 16 ตำบลบ้านเคื่อ

143. พระดีทองเพล

มีคันทัญญาดี แต่กะฉลาดแกมโกง ไปถามพูนันพูนีว่าพู่ได้เก่ง คั้นตอบได้แสดงว่าเก่ง หลายลี้ให้รางวัล มูลถามว่า “ลี้ให้หึง” เพินกะว่า “ลี้เอ้าหึงกะได้” กะเลยถามว่า “พระดีทอง เพลญ่ามได้” พูลั้งคันทัญญาดีสามโมง ซี่โมง ห้าโมง จึงได้กะบ่มีคั้นตอบถึก กะเลยญ้อมเบิด อ้ายนี้เสี ยเลยเถิดว่า “พระดีทองเพลญ่ามได้ พระกะดีเพลญ่ามเณร์บ่ยุช่นคี่วะ” แมนของมันอิหลีเนาะ

ถอดความ

มีคันทัญญาดี แต่ก็ฉลาดแกมโกง ไปถามคนนั้นคนนี้ว่าใครเก่ง ถ้าตอบได้แสดงว่าเก่ง มากจะให้รางวัล เพื่อนถามว่าจะให้อะไร เขาก็ตอบว่าจะเอาอะไรก็ได้ ก็เลยถามว่า “พระดีทองเพล ตอนไหน” บางคนก็บอกว่าสามโมง สี่โมง ห้าโมง อย่างไรก็ตามก็ไม่มีคนตอบถูก ก็เลยยอมหมด นายคน

นี่จึงเฉลยว่า “พระตีกลองเพลตอนไไหน พระกัตีเพลตอนเนรไม่อยู่อย่างไรละ” ก็ถูกของมันจริง ๆ นะ

นางสุชาติ โคจางค์
59 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง

นิทานชีวิต

144. นางสิบสอง (สำนวนที่ 1)

ครอบครัวนี้มีลูกสิบสองคน พ่อแม่ไม่ได้กินเข้าดีจักเทีย อดอยากหลายช้วนกินเอาลูกไป โศค ตอม้าลูกก่ายเป็นลิงเป็นคางเบิด

พ่อพ่อแม่ได้เฮ็ดน้ำดี กะสิไปน้ำลูกคืนม้านบ้าน ลูกกะวา “พ่อเอี้ย ไปน้ำพอกับแม่ไม่ได้ดอก ขนแขงพ้อฮ้อยป่าขนขาพ้อฮ้อยเขียดแล้วพ่อเอี้ย” พอกับแม่เสียใจหลายม้านังให้ยุสะพ้าน ให้หลายจันตกไปน้ำก่ายเป็นแม้งหน้างำในน้ำเบิด

ถอดความ

ครอบครัวหนึ่งมีลูกสิบสองคน พ่อแม่ไม่ได้กินข้าวดีสักครั้ง อดอยากมากช้วนกินเอาลูกไปปล่อยทิ้ง ตอม้าลูกกลายเป็นลิงเป็นค่างหมด

พ่อพ่อแม่ได้ทำนาดี ก็จะไปตามลูกกลับมาบ้าน ลูกก็ว่า “พ่อเอี้ย ไปกับพ่อและแม่ไม่ได้ ทรอก ขนแขงพ้อฮ้อยปลา ขนขาพ้อฮ้อยเขียดแล้วพ่อเอี้ย” พอกับแม่เสียใจมาก ม้านังร้องให้อยู่ สะพาน ร้องไห้มากจนตกไปในน้ำกลายเป็นแม้งหน้างำในน้ำหมด

นางมณฑา อัดโน
56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว

145. นางสิบสอง (สำนวนที่ 2)

ครอบครัวนี้มีลูกสิบสองคน กะญอนวามีลูกหลายนี้ละ ฉ้ามกินกะญาก ฉ้ามนอนกะญาก แสงฉ้ามกินเข้าพอแมงจไว่น้อย ๆ พ้อลูกเข้านอนแล้วกะพ้ากั้นหาพ้าเข้ากั้น ลูกกะตื่นขึ้นม้าถาม “อ๊แม่เจ้ากินหญ้ง สันกินน้ำแน” บัดสิกินฉ้ามได้ลูกกะถามซุเทียวา “อ๊พ้ออ๊แม่กินเข้ากับหญ้ง สันกินน้ำแน” แดกแซ้ว ๆ ยู บัดนี้สิตายแท้ ๆ พอแมกะคิดสิเอาลูกไปโศค กะเลี้ยช้วนลูกไปเทียวา ญวงวัน ไปวันม้าให้หลงทางเอาเข้าแห่งฮอไปน้ำ พ้อฮอดปลาสิกะพ้าลูกกินเข้าแล้วกะออกอุบายวา “สูพ้ากั้นถ่าพอกับแมยุหนึ่งเด้อ สิไปตักน้ำม้าให้กิน” วาแล้วกะพ้ากั้นคืนม้านบ้าน ลูกถ่าจันวาคำพอกับแมกะบ่คั้นม้า หลายมือพานไปกะบ่เห็นหน้าพอแมกะเลี้ยพ้ากั้นจันต้น ไม่ไปหากินหมาก ไม่กั้นตาย เกิดมีขนจันเต็มโต บ่ตายดอก

บัดพ่อแม่ได้กินเข้าไม่ป้ามั้นกะสิพ้ากั้นไปฮับลูกในป่า เห็นแต่ลิงสิบสองโตกะฮัวแมน ลูกเจ้าของได้ก่ายเป็นลิงเบิดแล้ว พ่อแม่เอ็นลูก “นั้งเอี้ยสั่งม้ากินเข้ากินน้ำแล้วคืนไปบ้านเฮ้าเทาะ

ลูกเอ๊ย” ฝ่ายลูกกะวา “โ๊ยพอเอ๊ยแมเอ๊ย พวกสัน ใโป้ใสบใได้ดอก หมามันกะสิกัดเอา ขนแคงพ้อ
ฮ้อยป่าขนขาพ้อฮ้อยเขียดเบิดแล้วละพอแมเอ๊ย” พอแมได้ญู้จ้งจ้งกะเหลือ โต้ันลูกหลายได้ไ้แต่ฮ้อย
ใให้กับบ้านใไป

ถอดความ

ครอบครัวหนึ่งมีลูกสิบสองคน เพราะว่ามีลูกมากเวลากินก็ลำบาก เวลานอนก็ลำบาก ยิ่ง
เวลากินข้าวพอแมเหลือไ้วันคินน้อย พอลูกเข้านอนแล้วก็พากันหาข้าวกิน ลูกก็ตื่นมาถาม “แมกิน
อะไร หนูขอกินด้วย” จะกินตอนไหนก็ถามทุกครั้งว่า “พอแมกินอะไร หนูขอกินด้วย” อ้ออิงอยู่ ที่นี้
จะตายเสียใได้ พอกับแมก็คิดจะเอาลูกไปปล่อยทิ้ง ก็เลยชวนลูกไปเที่ยวป่า เดินวนไปวนมาใให้
หลงทาง เอาข้าวแห้งห่อไปด้วย พอถึงป่าลึกก็พาลูกกินข้าวแล้วออกอุบายว่า “ลูก ๆ พากันรอพอกับ
แมอยู่ที่นี่นะ จะไปตักน้ำมาใกิน” ว่าแล้วก็พากันกลับมาบ้าน ลูกรอจนค่ำพอกับแมก็ไม่กลับมา
หลายวันผ่านไปก็ไ้ไม่เห็นหน้าพอแมก็เลยพากันขึ้นต้นไม้หากินผลไม้กันตาย เกิดมีขนขึ้นเต็มตัว ไ้
ตายหรรอก

ต่อมาพอแมได้กินข้าวใหม่ปลามันจะพากันไปรับลูกในป่า เห็นแต่ลิงสิบสองตัวก็รู้ว่าลูก
ตัวเองกลายเป็นลิงหมดแล้ว พอแมเรียกลูกลงมากินข้าวกินน้ำแล้วกลับบ้าน ฝ่ายลูกก็ว่า “โ๊ย พ้อ
เอ๊ยแมเอ๊ย พวกหนูไปไ้ไ้หรือก หมามันจะกัดเอา ขนแคงพ้อฮ้อยปลา ขนขาพ้อฮ้อยเขียดหมดแล้ว
ละพอแมเอ๊ย” พอแมได้ยีนอย่างนั้นก็สงสารลูกมากไ้แต่ร้องใให้กลับบ้านไป

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกกอก

146. นางสิบสอง (สำนวนที่ 3)

พอแมวาไ้ทุกญาติหลายญ่อนมีลูกหลายคน พูพอวา “บาดนี้ม้ออิดม้ออยากแทน้อ เอาลูก
ไปโศคเนเป็นหญ้ง” แมกะวา “บ่เหลือวโต้ันลูกลือเถ่า” พอเลยวา “เขาน้ำซำมปลากระปมีลืออิดลืออยาก
น้ำกั้นเบิดละเนาะ” กะเลยพ้ากั้นเอาลูกไปโศคไ้เว้เท็งภู พอแมไปจี้ไ้เว้ข้างโพ้น “ใให้ถ่าเมยุหนีเด้อ”
ลูกกะ “จ๊ะ” ถ่ายหนีพอแมกะจี้ไ้แล้วญางคั้นบ้าน ลูกเอิ้นหาพอแมเห็นแต่กองจี้ เอิ้นญ่ามไ้ค้กองจี้
กะตอบ “กูก” พอแมม้บ้าน ลูกน้ำหาจั้นหลงทางไปเป็นลิงเป็นคางยูใป่าซำ

ถอดความ

พอแมเห็นว่าตัวเองทุกข์ยากเพราะมีลูกหลายคน พอบอกว่าคราวนี้อดอยากจ้ง เอาลูกไป
ทิ้งชะดิใหม่ แมก็ถามว่าไ้ไม่สงสารลูกหรือ พอจึงบอกว่าข้าวปลาอาหารก็ไ้ไม่มีจะอดอยากไปด้วยกัน
หมด ก็เลยพากันเอาลูกไปปล่อยทิ้งไ้วันญูเขา พอแมไปอ้อไ้ข้างเนินดิน ใให้รอแมอยู่ที่นี่นะ ลูกก็
รับคำ พอแมก็อ้อไ้แล้วเดินกลับบ้าน ลูกเรียกหาพอแมเห็นแต่กองอ้อ เรียกดอนไหนอ้อก็ตอบ “กูก” พอ
แมกลับมาบ้าน ลูกตามหาจนหลงทางไปเป็นลิงเป็นคางยูใป่าเลย

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

147. นางสิบสอง (สำนวนที่ 4)

นางสิบสอง คอบคัวนี้มื้ลูกสิบสองคนหาคนเฟือกกิน อุดอยากหลายสิกินหญิงผู้มาได้ ลูกกะกินหนีจากเบิด พอกับแม่เลยว้างแผนพำกันเอาลูกไปโผด พ้อยน้ำกันสองคนผัวเมียกะได้นิม ผัดพ้อ ได้เฮ็ดน้ำดีมีเข่าน้ำซำปำดีกะคิดฮอดลูก เลี้ยพำกันไปเอิ้นเอาลูก แต่ปากควาลูกถ่ายเป็นนึ่งเป็นคางไปเบิด “เข้าบ้านบ่ได้แล้วพอมแม่เอี้ย ขนแคงพ้อฮ้อยป้ำ ขนขาพ้อฮ้อยเขียดเบิดแล้ว” พอกับแม่กะได้เต้ให้กลับคั้นบ้านไป

ถอดความ

นางสิบสอง ครอบครัวหนึ่งมีลูกสิบสองคนหาซุดเฟือกกิน อุดอยากมากจะกินอะไรตอนไหนลูกก็กินหมดก่อน พอกับแม่เลยวางแผนพำกันเอาลูกไปปล่อย พ้อยด้วยกันสองคนผัวเมียก็ได้กินอิม ทีนี้พ้อได้ทำนาดีมีข้าวปลาอาหารดีก็คิดถึงลูก เลยพำกันไปเรียกหาลูก แต่ปรากฏว่าลูกกลายเป็นลิงเป็นค่างไปหมด “เข้าบ้านไม่ได้แล้วพอมแม่เอี้ย ขนแข็งพ้อฮ้อยปลา ขนขาพ้อฮ้อยเขียดหมดแล้ว” พอกับแม่ก็ได้เต้ร้องให้กลับบ้านไป

นางทองจันทร์ ระภักดี

58 หมู่ 8 ตำบลบ้านบัว

148. นางสิบสอง (สำนวนที่ 5)

เรื่องนางสิบสอง มีลูกสิบสองคนอุดอยากหลาย จ้วค้วยเต็มคอกกะบ่มีหญ้าให้มันกิน อุดเข้าหลาย แม่ไปหาขอทานม้า ได้ลูกกะกินเบิด พ้อสิเฮ็ดแนวักินเสียงป่องเบ็งลูกกะพำกันลุกขึ้นญ๋อนหิวหลาย พอมแม่เลยปิกษากันเอาลูกไปโผดทေး เลี้ยซ้วนลูกไปหาหมากไม่ในป่า ซ่อหล่อแ่งแหล่กะสอนน้ำไซบั้งเต้าไป

พำกันไปฮอดคั่งช่างคั่งเสื่อ กะเจาะฮู้บั้งเต้าให้ลูกกินน้ำ ญ๋งหกซ่ายหก พ้อนำเบิดแล้วกะบอกวาพอสไปตักน้ำมาให้เด้อ แม่ลิตั้งไฟหนึ่งเข้าไว้ก่อน พอไปตักน้ำกลับมัจกเทือ เข้าสุกแล้ววะปั่นให้กินคั้นละนอยย่านบ่ลูกัน แม่บอกวาสิไปน้ำหาพอกอน กะไปจีไว้อ้อมโพ้น แล้วกะกลับบ้าน ลูกเห็นวาทายไปโด้นหลายพอมแม่เข้าบ่กลับมัจกดอก เลี้ยพำกันอิมเข้าซิ่นงาไม่ไปกลายเป็นลิงหากินหมากไม่ยุ่น้ำป่าไม่ค้อยถ่าเอิ้นไซกัน

บัดนี้พอมแม่ได้เฮ็ดน้ำดี แม่กะเลี้ยงม่อนป้อนไหม พอเลี้ยงจ้วค้วย พำกันไปตำมหาลูก “นางเอี้ย ท่าวเอี้ย ได้กินเข้าไม่ปำมันแล้ว คั้นบ้านเข้าทေးลูกเอี้ย” ลูกกะพำกันวา “ไปบ่ได้ดอกพอเอี้ยแม่เอี้ย ขนแคงพ้อฮ้อยป้ำ ขนขาพ้อฮ้อยเขียด ขนจีตะแล้วพ้อเขียดไซไซแล้ว” พอกับแม่เหลือใจหลายเลี้ยพำกันฮ้องให้กลับคั้นบ้าน

ถอดความ

เรื่องนางสิบสอง มีลูกสิบสองคนอดอยากมาก วัควายเต็มคอกก็ไม่มีหญ้าให้มันกิน อดข้าวมาก แม่ไปหาขอทานมาได้ลูกก็กินหมด พ่อจะทำอาหารเสียงปึงเป้งลูกก็พากันลุกขึ้นเพราะหิวมาก พ่อแม่จึงปรึกษากันว่าเอาลูกไปปล่อยทิ้งเถอะ เลยชวนลูกไปหาผลไม้ในป่า ลูกตัวเล็ก ๆ ก็กระเตงไป

พากันไปถึงดงข้างดงเสือ ก็เจาะรูน้ำเต้าให้ลูกกินน้ำ หญิงหกชายหก พอน้ำหมดกระบอกก็บอกว่าพ่อจะไปตักน้ำมาให้หั้นะ แม่จะก่อไฟนั่งข้าวไว้ก่อน พ่อไปตักน้ำไม่กลับมาสักที ข้าวสุกแล้วก็ปั้นให้กินคนละนิดกล้วไม่ครบกัน แม่บอกว่าจะไปตามหาพ่อก่อน ก็ไปอีกรอบเดินไว้แล้วก็กลับบ้าน ลูกเห็นว่าหายไบนานมากพ่อแม่เราไม่กลับมาหอรอก เลยพากันอมข้าวขึ้นกิ่งไม้กลายเป็นลิงกินลูกไม้อยู่ตามป่าไม้คอยเรียกหากัน

ที่นี้พ่อแม่ได้ทำนาดี แม่ก็ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม พ่อเลี้ยงวัควาย พากันไปตามหาลูก “ลูกสาว ลูกชาย ได้กินข้าวใหม่ปลาหม้นแล้ว กลับบ้านเราเถอะลูกเอ๊ย” ลูกก็พากันว่า “ไปไม่ได้หอรอกพ่อเอ๊ยแม่เอ๊ย ขนแข่งพอร้อยปลา ขนขาพอร้อยเขียด ขนรักแร้พอฟันใส่ไซแล้ว” พอกับแม่อดอันตันใจมากเลยพากันร้องไห้กลับบ้าน

นางลา กองพันธุ์

25 หมู่ 10 ตำบลบ้านเป้า

149. นางสิบสอง (สำนวนที่ 6)

มีฟัวเมียคนหนึ่ง ฟัวชื่อรอด เมียชื่อลี เข้ากันมาได้สิบเจ็ดปีเศษ ๆ ได้ลูกสิบสองคน เกิดแล่งเกิดแห่งหาเลี้ยงลูกบ่ตลอด หาป่ามาได้กะจิวให้ลูกกินพุดะโต่สองโต่ ปิกษากันว่าเฮ็ดจ้งได้จ้งสิไปรอดเอาลูกไปโศดชะเปียง โศดแล้วคั้นได้กินเข้าไบนานมันจ้งสิไปฮับกลับม้า กะฟ้าลูกไปน้ำทางฝิบ่ทองคั้นบ่เที่ยว “นางเอ๊ยถ่าพอแนเด้อ พอลิไปตักน้ำมาให้กิน” พอม้าตักน้ำตัวะลูกจ้ออมโพ้นไว้ บอกจิวาคั้นลูกม้าเอ็นให้ฮ้อง “กูก” ลูกหาพอบ่เห็นกะเสี่ยฟ้าน้องกอดค้อกันให้ พอแมตบปีลุ่นม้าฝนดีเง่าป่าอาหารดีกะปิกษากัน “เฮ่าไปฮับลูกคั้นม้าทาะเปียง” กะฟ้ากั้นบั้งป่าดุกมัน ๆ กับเง่าสิบสองบั้นไปคั้นไปฮอดหม่องเกาแล้วเอ็นหาลูก ผัดลูกก่ายเป็นลิ่งเบิดแล้ว ลูกบอกวา “พอเอ๊ย แม่เอ๊ยไปน่านบ่ได้ดอก ขนแคงพ้อฮ้อยป่า ขนขาพ้อฮ้อยเขียดเบิดแล้ว” พอกับแมเสี่ยให้หลายฟักันฮ้องไห้กลับบ้าน ไปฮอดข้าวหม่องนึ่งค้ำแต่ให้เสี่ยตักข้าวก่ายเป็นแม้งหน้าจ้ำไต่ผู้กับไต่แม่ เอามือปิดหน้าไว้ญอนย่านคั้นว่าพื้นวาเอาลูกไปโศด สังกัดดี ๆ สิเห็นวาแม้งหน้าจ้ำเอามือปิดหน้าไว้

ถอดความ

มีฟัวเมียคนหนึ่ง ฟัวชื่อรอด เมียชื่อลี แต่งงานกันมาได้สิบเจ็ดปีเศษ ๆ มีลูกสิบสองคน เกิดความแห้งแล้งหาเลี้ยงลูกไม่รอด หาปลามาได้ก็จิวให้ลูกกินคนละตัวสองตัว ปรึกษากันว่าทำอย่างไร

จะไปรอด เอาลูกไปทิ้งซะดีไหม ทิ้งไว้แล้วถ้าได้กินข้าวใหม่ปลาหมักค่อยกลับไปรับกลับมา ก็พาลูกไปตามทางเปลี่ยว ลูกเอ๋ยรอพ่อหน่อยนะ พ่อจะไปตักน้ำมาให้กิน พ่อมาตักน้ำก็จี่รอบเนินดินไว้ บอกจี่ว่าถ้าลูกมาเรียกให้ร้อง “กุก” ลูกหาพ่อไม่เจอก็เลยพาน้องกอดคอกันร้องไห้ ปีต่อมาพ่อแม่ได้ทำนาดีข้าวปลาอาหารดีก็ปรึกษากันว่าจะไปรับลูกกลับมา ก็พากันปิ้งปลาตุ๋นมัน ๆ กับข้าวลึบสองปั้นไป พ่อไปถึงที่เดิมก็เรียกหาลูก แต่ลูกกลายเป็นลิงหมดแล้ว ลูกบอกว่า “พ่อเอ๋ยแม่เอ๋ย ไปด้วยไม่ได้หรอก ขนแข็งพอร้อยปลา ขนขาพอร้อยเชียดหมดแล้ว” พ่อกับแม่เสียใจมากพากันร้องไห้กลับบ้าน ไปถึงสะพานแห่งหนึ่งมัวแต่ร้องไห้ก็เลยตกสะพานกลายเป็นแมงหน้างำตัวผู้กับตัวเมีย เอามือปิดหน้าไว้เพราะกลัวคนนิทาที่เอาลูกไปทิ้ง สังเกตดี ๆ ว่าแมงหน้างำเอามือปิดหน้าไว้

นายกองเหรียญ สำนาน

5 หมู่ 15 ตำบลบ้านเตือ

150. นางสิบสอง (สำนวนที่ 7)

กานละกั้งนึ่ง มีครอบครัวหนึ่งมีลูกสิบสองคนเป็นผู้หญิงทั้งเบ็ดมีฐานะยากจน หาเลี้ยงลูกบ่พ้อกิน ได้หญิงม้ายะให้ลูกกินก่อนจนพ้อเมอดกิน มือนึงกะปิกษากันวาสิเอาลูกไปโศด มื่อแรกผัดเอาอ้อยให้ลูกกินแทนเช่า พ้อไปโศดเท็งกู่กะบอกวาสิไปเก็บหมากเล็บแมว หาบักผีพวน พ้อลูกผลอกะลักหนีกลับบ้าน คำแล้วหาพ้อแม่บ่เห็น เอื้อยพูกกะพ้าน่องญางน้ำจื่ออ้อยม้ายะโศดบ้านบาดนี้ไซ้แผนใหม่ เอาเข้าจื่อให้คนละปั้น ไปกู่เขาลูกใหม่ พ้อไปโศดกะเฮ็ดแบบเกา พ้อกับแม่ไปหาหมากไม้ พ้อลูกผลอกะเฮ็ดคือเกา น่องกะให้หลาย เอื้อยกะเบ็ดจ่าสิเฮ็ด พ้อเสื่อโตบักใหญ่กะบอกน่องวาเป็นแมวใหญ่ชื่อ ๆ ดอก พ้าน่องจั้นต้นไม้กินหมากไม้แทนเช่าเป็นลั้งไปจ่า

เดือนสิบเอ็ดสิบสองได้กินเช่าใหม่ พ้อแม่ไปเอิ้นหาลูก “น้างเอ๋ย ไปบ้านเฮ้าทะเช่า ไมป้ามันม้ายะโศดแล้ว” ลูกกะพ้ากั้นฮ่องบอก “ไปบ่ได้แล้วละอิพ้ออิแม่เอ๋ย” ญ่อนวาลูกถ่ายเป็นลั้งไปแล้ว

ถอดความ

กาลครั้งหนึ่ง มีครอบครัวหนึ่งมีลูกสิบสองคนเป็นผู้หญิงทั้งหมด มีฐานะยากจน หาเลี้ยงลูกไม่พ้อกิน ได้อะไรมาก็ให้ลูกกินก่อนจนพ้อเมอดกิน วันหนึ่งก็ปรึกษากันว่าจะเอาลูกไปทิ้ง วันแรกเอาอ้อยให้ลูกกินแทนเช่า พ่อไปถึงบนภูเขา ก็บอกว่าจะไปเก็บหมากเล็บแมว หาบักผีพวน (ผลไม้ป่าชนิดหนึ่ง) พ้อลูกผลอกก็แอบหนีกลับบ้าน คำแล้วหาพ้อแม่ไม่เจอ พี่สาวคนโตก็พาน้องเดินตามซานอ้อยมาถึงบ้าน

คราวนี้ไซ้แผนใหม่ เอาข้าวจื่อให้คนละปั้น ไปกู่เขาลูกใหม่ พ้อไปถึงก็ทำแบบเดิม พ้อกับแม่ไปหาผลไม้ พ้อลูกผลอกก็ทำเหมือนเดิม น้องก็ร้องไห้หนัก พี่สาวก็ทำอะไรไม่ถูก เจอเสื่อตัวใหญ่ ก็บอกน้องว่าเป็นแมวเฉย ๆ พาน้องปีนต้นไม้กินผลไม้แทนข้าวจนกลายเป็นลิง

เดือนสิบเอ็ดสิบสองได้กินข้าวใหม่ พ่อแม่ไปเรียกหาลูก “หนูจำไปบ้านเราอะข้าวใหม่
ปลาหมักมาถึงแล้ว” ลูกก็พากันร้องบอก “ไปไม่แล้วละพ่อแม่” เพราะว่าลูกกลายเป็นลิงไปแล้ว

นางบัวเรียน สี่คุณ

23 หมู่ 7 ตำบลกุดเกาะ

151. นางสิบสอง (สำนวนที่ 8)

ครอบครัวนางสิบสอง มีลูกสิบสองคน อี๊ดเข้าอี๊ดน้ำ ไปไสม้าไสกะญ่วย ๆ ไป เลี้ยคิดวา
ลิพ้ากั้นเข้าลูกไปโศด พ้าเช่าปาไป สอเช่ากับโคให้ พอสิพ้าไปอาบน้ำล้างแก้ว ถ้าพอยุ่หนีเตื่อพอลิ
ไปจี้ก่อน แล้วพอกะหนีคืนบ้าน ลูกทั้งหลายกะได้แต่หากินหมากไม่ก่ายเป็นลิงเบิด บัดพ้อได้กินเข้า
ใหม่แล้วพ่อแม่พ้ากั้นม้าเอ็นลูกคืนบ้าน “นางเอ๊ย ไปบ้านเฮ้าเทาะ” ลูกกะได้แต่น้ำดำไหล “ขนแคงพ้อ
ฮ้อยป่า ขนขาพ้อฮ้อยเจียด ขนจี้ตะแล่พ้อเผียดไซของไซไซแล้วพ้อเอ๊ย” เป็นลิงเป็นคางเท่าป็นนี้

ถอดความ

ครอบครัวนางสิบสองมีลูกสิบสองคน ออคอยากข้าวน้ำ ไปไหนมาไหนก็ไปกันทั้งหมด ก็
เลียดคิดว่าจะเอาลูกไปปล่อยทิ้ง พาเข้าไปในป่า ห่อข้าวกับไข่ให้ พ่อจะพาไปอาบน้ำในบ่อแก้ว ให้รอ
พ้ออยู่ พ่อจะ ไปอีกก่อน แล้วพ้อก็หนีกลับบ้าน ลูกทั้งหลายก็ได้แต่หากินผลไม้จนกลายเป็นลิง
ทั้งหมด พ้อได้กินข้าวใหม่แล้วพ่อแม่มาเรียกลูกกลับบ้าน กลับบ้านเราอะ ลูกได้แต่น้ำตา
ไหล ขนหน้าแข่งพ้อร้อยปลา ขนขาพ้อร้อยเจียด ขนรักแร้พ้อพันพันข้อและไซได้แล้วพ้อจำ เป็น
ลิงเป็นคางจนถึงทุกวันนี้

นางลำไย คลังระหัด

12 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง

152. เชียงเหมียงเลี้ยงน้อง (สำนวนที่ 1)

เชียงเหมียงมาเกิด เป็นลูกคนแรกพ่อแม่กะฮักหลาย บัดที่นี้พ้อน้องเกิดมาพ้อแม่บอกให้
เอ้าน้อง “ล้างใส่ล้างฟุ้งน้องดี ๆ เตื่อ” เชียงเหมียงบ่ฮู้จักค้ำมกะจับน้องม้างฟุ้งแพใส่ล้าง เอ้าน้อง
ไซฮูก้วยยางดี “ม้างล้างใส่ล้างฟุ้งน้องดีบ่เหมียง” “ดีอยู่” พ้อพ้อจับน้องขึ้นม้างบึงกะเลี้ยฮู้ว่ามันข่าน้อง
เจ้าของ พ้อแม่ไล่ตีเหยียบตาย

ถอดความ

เชียงเหมียงมาเกิด เป็นลูกคนแรกพ่อแม่ก็รักมาก ที่นี้พ้อน้องเกิดมาพ้อแม่บอกให้เลี้ยง
น้อง “ล้างใส่ล้างฟุ้งดี ๆ นะ” เชียงเหมียงยังไม่รู้ความก็จับน้องมาล้างฟุ้งแพใส่ล้าง เอ้าน้องใส่เปล
ไกวอย่างดี “ม้างล้างใส่ล้างฟุ้งน้องดีไหมเหมียง” “ดีอยู่” พ้อพ้อจับน้องขึ้นมาดูก็เลียดฮู้ว่ามันข่าน้อง
ตัวเอง พ้อแม่ไล่ตีเกือบตาย

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

153. เชียงเหมียงเลี้ยงน้อง (ตำนานที่ 2)

เชียงเหมียงเป็นลูกเลี้ยงพะญา พ่อคือลูกพะญาม้าเกิดกะเลียเอาเชียงเหมียงเป็นพี่เลี้ยง ยุต่อ
 ม้าให้เชียงเหมียงเลี้ยงลูก บอกให้อาบน้ำล้างท้องล้างไส้น้องให้ดี พี่น้องก็จะเลียพาท้องน้อง ล้าง
 ท้องล้างไส้เอาไปโซอูไว้ พ่อพะญา กลับมามีบ้านว่าลูกนอนสบายบรื่องให้ห้อง เลียเปิดฝาเบ็งเห็น
 ไส้เห็นฟุ้งลูก เลียเหลือใจหลายสิข้างบักเชียงเหมียงคักแน กะได้แต่โลม้นหนีออกจากบ้าน

ถอดความ

เชียงเหมียงเป็นลูกเลี้ยงพระยา พ่อคือลูกพระยามาเกิดก็เลยเอาเชียงเหมียงเป็นพี่
 เลี้ยง อยู่ต่อมาให้เชียงเหมียงเลี้ยงลูก บอกให้อาบน้ำล้างท้องล้างไส้น้องให้ดี พี่น้องก็เลยพาท้อง
 น้อง ล้างท้องล้างไส้เอาไปใส่เปลไว้ พ่อพระยา กลับมาบ้านว่าลูกนอนสบายบรื่องให้ห้อง แลเปิด
 ฝาดูเห็นไส้ฟุ้งลูก เลยอึดอันตันใจมากจะฆ่าเชียงเหมียงให้ได้ ก็ได้แต่โลม้นหนีออกจากบ้าน

นางหอม แสนสระ

3 หมู่ 3 ตำบลโนนกก

154. น้องเชียงเหมียง

น้องเชียงเหมียงกลับคืนมาแก่แก่น เชียงเหมียง ไปยืมเงินเศรษฐีหนึ่ง บอกว่าสองเดือน
 สิคืนให้ดอก สองเดือนพานไปแล้วกะบ่ให้เขาจักเทือ มันกะซี้เบ็งเดือนบอกว่าบ่ทันพี่สองเดือน ไป
 ถามญ่ามได้กะบอว่าสองเดือนจิงสิจ่าย เน้นน้อยพูนึงสิเรือมาเห็นเศรษฐีให้กะเลียถาม เศรษฐีว่าให้
 ฟังว่าเชียงเหมียงยืมเงินสองเดือนบ่มีคืนจักเทือ เน้นน้อยกะวา “บ่เป็นหญิงดอก เดียวสิบอกให้ สิ
 เอาเงินมาให้” เน้นกะเลียไปถามเชียงเหมียง “เป็นหญิงจิงบ่เอาเงินให้เพิ่น ม่มสองเดือนแล้วเต้ สิเรือ
 ไปข่อยสิพาไปเบ็ง” ไปสอดก้างน้ำ เน้นน้อยกะซี้ให้เบ็งเดือนนึ่งยุเท็งฟ้า เดือนนึ่งยุนี้ น้ำ เชียงเหมี
 ยงจันแต่้มกะเลียต้องคืนเงินเศรษฐี

เชียงเหมียงคิดวาคันนี้คือหัวดีคือเจ้าของแท้ เฮ็ดให้ญ่อมคืนเงินให้เขา เสียใจหลาย สอด
 ก้างท่างเน้นถามว่า “สิลั้งไส” เชียงเหมียงวา “ลั้งไสกะได้” เน้นน้อยเลียถิบเชียงเหมียงลงน้ำยุหม่อง
 หั่นละ

ถอดความ

น้องเชียงเหมียงกลับคืนมาแก่แก่น เชียงเหมียง ไปยืมเงินเศรษฐีคนหนึ่ง บอกว่าสองเดือน
 จะคืนให้ สองเดือนผ่านไปแล้วก็ไม่ให้เขาสักที มันก็ซี้ให้ดูเดือนบอกว่ายังไม่ถึงสองเดือน ไปถาม
 ตอนไหนก็บอว่าสองเดือนจิงจะจ่าย เน้นน้อยคนหนึ่งสิเรือมาเห็นเศรษฐีร้องให้ก็เลยถาม เศรษฐี
 เล่าให้ฟังว่าเชียงเหมียงยืมเงินสองเดือนไม่เอาคืนสักที เน้นน้อยก็ว่า “ไม่เป็นไร เดียวจะบอกให้

จะเอาเงินมาให้” เณรก็เลยไปถามเชียงเหมี้ยง “ทำไมไม่เอาเงินให้เขา พันสองเดือนแล้วนะ จี๋เรือไป เราจะพาไปดู” ไปถึงกลางน้ำ เณรน้อยก็ชี้ให้ดูเดือนหนึ่งอยู่บนฟ้า เดือนหนึ่งอยู่ในน้ำ เชียงเหมี้ยงจนแต่มีก็เลยต้องคืนเงินเศรษฐี

เชียงเหมี้ยงคิดว่าคนนี้ไหวพริบดีเหมือนตัวเอง ทำให้ยอมคืนเงินให้เขา เสียใจมาก ถึงกลางทาง เณรถามว่าจะลงไหน เชียงเหมี้ยงตอบว่าลงไหนก็ได้ เณรน้อยจึงถีบเชียงเหมี้ยงลงน้ำอยู่ตรงนั้น

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

155. ท้าวกำพร้าว

ท้าวกำพร้าวได้ครองเมือง มันจึงมีประวัติ กำพร้าวสองพี่น้องพ่อแม่ตายจากบิด เลี้ยงน้องมาจนใหญ่หาขอทานกิน พาน้องไปจับพู่ไฟได้ยี่สิบปี มีดพร้าวมีพริกเข้าป่าเข้าดงไปหาขอทานขอทาน พ่อจู้เสากับจอนพอนกัดกัน พ่อจู้ตาย จอนพอนแห่นเปือกไม้มาพ่น งูกะคิ่นมังกัดกันอีก ต่อมาจอนพอนตาย งูเขาไปกัดเปือกไม้มาพ่นคิ่น กัดคิ่นไปมา ตายแล้วกะคิ่นยุงซึ่งละ สองพี่น้องเห็นเป็นอัศจรรย์กะเลี้ยแห่นเปือกไม้นั้น ไซหอผ้าไว้ไปหารักษาคน ญางไปหาขอทานกิน พ่อจี้มีลูกพะญาตายเจ็ดมือเจ็ดคิ่นบ่เอาไปถ่มวา ลูกกลีคิ่น สองพี่น้องญางเมียหลายเห็นชาวบ้านมาตักน้ำกะเลี้ยถาม “มีคิ่นให้เฮ็ดหญัง” เขากะว่า “ลูกพะญาตาย พุดได้รักษาหายสิญูกลูกสาวให้แล้วกะสิให้ค้องเมืองน้ำพ้อม” ท้าวกำพร้าวอ้ายกะเลี้ยเขาไป้อาสา ให้คิ่นออกนอกห้องให้เบิด เลี้ยหญ่าหาเอาไปพ่นสามเทือ ลูกพะญาพะพ่นขึ้น พะญาดีใจหลายเลี้ยญูกลูกสาวกับเมืองให้ กะเลี้ยพาน้องเข้ามาญูนี้เมือง

มื่อหนึ่งพะอินเห็นว่า “เอ๊ หยานี้ คิ่นกูให้มันค้องพุดเดียวคิ่นอินกะสิบ่อยู่ คิ่นอินกะหลาย ๆ” พะอินเลี้ยมาค้อมท้าวกำพร้าวอันหลับ ท้าวกำพร้าวเอาหาไปตากแดดทิ้งหลังค้ำให้แห้ง กอนสินอ่อนบออกเมี่ยวว่า “ถ้าฝนตกให้เจ้าเมียนหาเนเด้อ” พะอินมั่วลักหาขึ้นไปวานล้งมั่ว มันกะเลี้ยเกิดหาสมุนไปเอามารักษาคิ่นฮอดชุนมื่อนี้ละ

ถอดความ

ท้าวกำพร้าวได้ครองเมือง มันจึงมีประวัติ กำพร้าวสองพี่น้องพ่อแม่ตายจากหมด เลี้ยงน้องมาจนโตหาขอทานกิน พาน้องไปจับพู่ไฟได้ยี่สิบปี มีดพร้าวไม่มีพริกเข้าป่าเข้าดงไปหาขอทานขอทาน เจอญูเท่ากับพงพอนกัดกัน พ่อจู้ตาย พงพอนเตะเปลือกไม้มาพ่น งูก็พ่นมากัดกันอีก ต่อมาพงพอนตายงูเขาไปกัดเปลือกไม้มาพ่นจนพ่น กัดคิ่นไปมาตายแล้วพ่นอยู่อย่างนี้ สองพี่น้องเห็นเป็นอัศจรรย์ก็เลยเตะเปลือกไม้นั้นใส่ห่อผ้าไว้ไปหารักษาคน เดินไปหาขอทานกิน พ่อจี้มีลูกพะญาตายเจ็ดวันเจ็ดคิ่นยังไม่เอาไปทิ้งเพราะคิดว่าลูกจะพ่น สองพี่น้องเดินเหนื่อยมากเห็นชาวบ้านมาตัก

น้ำก็เลยถาม “มีคนร้องให้ทำไม” เขาก็ว่า “ลูกพระยาตาย ใครรักษาหายจะยกลูกสาวให้แล้วก็จะให้
ครองเมืองด้วย” ท้าวกำพริวคนพี่ก็เลยเข้าไปอาสาให้คนออกนอกห้องให้หมด เลยเลยพาเอาไปพ่น
ไล่สามครั้ง ลูกพระยาก็ฟื้นขึ้น พระยาดิใจมากจึงยกลูกสาวกับเมืองให้ ก็เลยพาน้องมาอยู่ในเมือง
วันหนึ่งพระอินทร์เห็นว่า “เอ ยานี้ถ้ากูให้มันครองคนเดียวคนอื่นจะไม่รู้ คนอื่นก็มี
มากมาย” พระอินทร์ก็เลยมากล่อมท้าวกำพริวนอนหลับ ท้าวกำพริวเอาเข้าไปตากแดดบนหลังคาให้
แห้ง ก่อนจะนอนบอกเมียว่า “ถ้าฝนตกให้เก็บยาด้วยนะ” พระอินทร์มาลักยาขึ้นไปหว่านลงมา มัน
ก็เลยเกิดยาสมุนไพรมารักษาคนจนถึงทุกวันนี้ละ

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

156. ท้าวกำพริวไ้ดี

ท้าวกำพริวไ้ดี ไปหาปู่หาป้าบอนไ้คั่นกะซังหลาย “บ้า จังได้นื้อกู่สิไปหากินไ้คั่นนื้อ”
กะจั้นไปหานื้อไม่เท็งกู่คั่นจ้งบหลาย พ้อเห็นป้าแตกโคบ ๆ ยู “บ้า กู่สิเฮ็ดต้อนไซ่ป้ายูเท็งกู่นี้ละ”
สานไซ่ไปไซ่ไว่ป้าหลาย ๆ “มื่ออื่นกู่สิม้าหยามแต่เช่า สิม้าหาบเอาป้า” บัดพ้อม้าเบ็งเห็นฮ้อยคั่นม้า
หยามกอน “พุดูม้าลักหยามป้าวะ กู่คือตั้นแต่เช่าเดิบ” มื่อลุ่นม้าตั้นแต่เดิกแก้วเกา เขาม้าหยามไป
กอนอีก มื่อทีสามไปจอบเบ็ง พอดีค้ำมาเห็นฝีกองกอยคุ่น้อยห้อยฮอกม้าหยามตองแลง ๆ ยู “ไซ่ นี้
ติมันม้าหยามไซ่กู่ชื้อมื่อ ๆ สิข้มันกอนน้า” ฝีกองกอยข่านกะเลียบอกวาสิเอาไ้เงินไ้ค้ำให้ ท้าว
กำพริวกะปอย ฝีกะเอาไ้เงินไ้ค้ำมาให้ท้าวกำพริวฮอบคั่นสังบ้านเลยไ้ดี

ถอดความ

ท้าวกำพริวไ้ดี ไปหาปู่หาป้าตรงไหนคนก็เกลียดซังมาก คิดว่าจะไปหากินที่ไหนดี ก็
จั้นไปหาหื้อไม่บันญเขาคนจ้งไม่มาก พ้อเห็นปลาชุกมอยู่ก็คิดว่าจะทำต้อนไ้ปลาทออยู่บนญเขา สาน
ไซ่ไว่ไ้ปลามากมาย “พุงนี้จะมากูแต่เช่า จะมาหาบเอาปลา” แต่พ้อมากูก็เห็นรอยคนมาเอาไป
กอน “ใครมาลักปลาวะ กูก็ตั้นเข้าอยู่นะ” วันต่อมาตั้นเข้ากว่าเดิม เขามาเอาไปกอนอีก วันที่สามไป
แอบดู พอดีค้ำมาเห็นฝีกองกอยมีถึงไบเล็ก ๆ ห้อยฮอกมา “ไซ่ นี้หรือที่มายเยี่ยมไซ่กูทุกวัน ๆ จะฆ่า
มันก่อนนะ” ฝีกองกอยกลัวมากก็เลยบอกว่าจะเอาไ้เงินไ้ค้ำให้ ท้าวกำพริวก็ป่อย ฝีกก็เอาไ้
เงินไ้ค้ำมาให้ท้าวกำพริวฮอบกลับบ้าน ก็เลยไ้ดี

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

157. กำพริวฝีน้อย

ท้าวกำพริวฝีน้อย น้ำพะชื้อ คั่นซังมันหลายเลยไปป่าไปยูป่าฝิบทองคั่นบ่เทียว ไปหากินชื้อมื่อ
เข้าสวนย้ายญางาม ฝิญางามเลี้ยหลกโหมเจ้าของให้เฮ็ดบวงคองคือเจ้าของ เฮ็ดหญังกะสิไ้สำเร็จ

เบิด ที่นี้ไปตอไโกแคงกับพะญา ท้าวกำฟ้ากะได้หลายแก้ว พะญาคิดสิดักเอาเป็นของเจ้าของกะบ่สำเร็จ เฮ็ดจ้งได้กะบ่ได้เพราะวากบ่มีของดี ผลสุดท้ายท้าวกำฟ้าฝิ่นน้อยกะได้ดี

ถอดความ

ท้าวกำฟ้าอยู่กับพระยา คนเกลียดมันมากจึงไล่ไปอยู่ป่าเปลี่ยว ไปหากินทุกวัน เข้าสวน ขยายอย่างม ฝิย่างมจึงถอนขนเพชรให้ทำบ่วงคล้องคอตัวเอง ทำอะไรก็จะสำเร็จหมด ที่นี้ไปตอไโก แคงกับพระยา ท้าวกำฟ้าได้มากกว่า พระยาคิดจะขโมยเป็นของตัวเองก็ไม่สำเร็จ ทำอย่างไรก็ไม่ได้เพราะว่านายฝิ่นน้อยมีของดี ผลสุดท้ายท้าวกำฟ้าฝิ่นน้อยก็ได้ดี

นางหอม แสนสระ

3 หมู่ 3 ตำบล โนนกอก

158. ท้าวกำฟ้าปลาทอด

ท้าวกำฟ้าปลาทอดเป็นกำฟ้าบ่มีพ่อแม่ ให้บ้านพักกัน ไปซิดป่าทอด ได้ม้าบอกจิกันกะบ่จี้ เอาไปซังไว้หม่อเองนำ ต่อมาป่าทอดกะไญจัน ๆ จันวาได้เอาไปปอยไนทะเล ป่าทอดมีควมกตัญญู คิดสิดอบแทนท้าวกำฟ้ากะเสี่ยฟ้าลงน้ำไปหาเงินหาทอง มีลมพัดมาเฮ้งหลายกะบ่ย่าน ลองไป ๆ พ่อเงินทองหลาย ๆ พ่อม้าฮอดบ้านฮากออกเหลือเอ้อเฮ้อ เสี่ยฮางตางมีไป

ถอดความ

ท้าวกำฟ้าปลาทอดเป็นกำฟ้าไม่มีพ่อแม่ ชาวบ้านพากันไปตกลาทอด ได้ม้าบอกจิกันก็ไมจี้ เอาไปซังไว้ในตุ่มน้ำ ต่อมาปลาทอดก็ตัวโตขึ้น จนได้เอาไปปล่อยในทะเล ปลาทอดมีความกตัญญูคิดจะตอบแทนท้าวกำฟ้าก็เลยพาตองน้ำไปหาเงินหาทอง มีลมพัดมาอย่างแรกก็ไม่กลัว ลองไป ๆ เจอเงินทองจำนวนมาก พอมาถึงบ้านอาเจียนออกเป็นสีเหลืองอร่าม ก็เลยมีฐานะดีไป

นายใจ โคตร โนนกอก

76 หมู่ 2 ตำบล โนนกอก

159. นิทานปลาช่อน

สองพี่เมียไปรับจ้างเฮ็ดน้ำ ผัดไปพ่อป่าคอกไญช่อนเจน้ำ พูพี่กะเสี่ยตั้งอธิษฐานขอให้พูขำมีเงินมีค่า พ่อม้าฮอดบ้านกะได้เงินค้ำจ้งขอละ พูเมียอยากได้หลายแก้วเกาะเลยไปจับป่าคอกมาไว้บ้าน ป้าคอบ่พอใจ เสี่ยเฮ็ดให้จันคักแก้วเสี่ยบ่ได้สุขสบายจ้งคิดไว้ ญ่อนวาเพินโลกหลาย

ถอดความ

สองพี่เมียไปรับจ้างทำนา ไปเจอปลาช่อนใหญ่ในโคลน พี่ก็เลยตั้งอธิษฐานขอให้ขำน้อยมีเงินมีทอง พอมาถึงบ้านก็ได้เงินทองอย่างทีขอ เมียอยากได้มากกว่าก็เลยไปจับปลาช่อนมา

ไว้บ้าน ปลาช่อนไม่พอใจจึงทำให้จมน้ำยิ่งกว่าเดิม เลยไม่ได้อยู่อาศัยสบายอย่างที่คิดไว้ เพราะว่าเขาโลก
มาก

นางทองจันทร์ ระกัคดี
58 หมู่ 8 ตำบลบ้านบัว

160. ท้าวจืดจ้อ

ท้าวจืดจ้อเป็นลูกกำพร้า พ่อแม่ตายเบิด มีพี่น้องหญิงเฝ้าไปยุ่น้ำกะซังหลายวามันบ่ได้เรียก
ได้งาน มีแต่มาอยู่มากินซื้อ ๆ หาวิธีกำจัดอยากให้มีหนีจากเสียนจากชาน ให้มันไปเฮ็ดน้ำลิบท่าไร
ให้เฮ็ดมือเดียวแล้ว หาวิธีให้มันออกจากบ้าน พ่อคือพ่อเป็นแม่ได้ยุ่นว่าเขาคมเหงกลูกหลาย
อยากมาช่วยลูก เลี้ยแบ่งเป็นช่างมาชอย “ท้าวเอี้ย คั้นเขาคมเหงหลายบ่ต้องคิดญาก พ่อแม่ชอย
เอ็ง” พ่อเป็นช่างเผือกน้ำอมน้ำพุด ๆ ไปเติมน้ำ แม่เป็นช่างเผือกโคกอมวิซ่าได้เป็นต้นเข้าเบิดทง
บอควา “ท้าวเอี้ย เตือดฮ้อนแน้วได้ให้เอ็งไปชวยแม่เตือด” เขาเห็นว่ามันเฮ็ดน้ำแล้วกะบ่ข่าบ่แก้งมัน
มือตอม้าให้ตักน้ำเติมโองสิบโอง นำยุไปหลายสิไปตักจ้งได้จ้งสิเติม เอาขันตักน้ำเอ็งไป
พอมแม่ แม่มาชอยบ่ต้องคิดญากดอกท้าวเอี้ย แม่เสกค้ำตาให้น้ำเติมขันล้นมาเถกไซขันเดียวเติมโอง
เบิดชุนวย เขากะปากบ่ออก เฮ็ดจ้งได้มันจ้งสิตาย ให้เฮ็ดหญังมันกะเฮ็ดได้เบิดชุนวย บัดนี้เลี้ยบอก
วา “กูกะจืดจ้อมึงเบิดแล้วละ บาดทีนี้ให้มึงเฮ็ดบักจืดบักง้อให้กูเบิดจู้” อ้ายนี้กะให้เฮ็ดบ่เป็น แม่
ได้ยุ่นเลี้ยมาชอยให้เฮ็ดบักจืดจ้อ แม่กะเฮ็ดให้ “บอญากดอกท้าว เฮ็ดให้คั้นมันจืดจ้อกะได้ดื้อวะ” แม่
กะเอาฝายสินันสินี่มาเฮ็ดเรือบักจืดจ้อให้ลูกนั่งกางให้ชวงวา “จืดจ้อ” กะสิไปคิม้าจันคั้นจืดจ้อจัน
ไปเทิงฟ้าหาเมืองพะญ่าค้ออมไปอ้อมมา พะญ่าเหลียวเห็นกะจืดจ้อ เลี้ยเอ็งล้งม้าวากัน “โอยเพิ่นชั่ง
พุดาหลาย” พะญ่าเลี้ยช้วนไปยุ่น้ำ ผลสุดท้ายเลี้ยได้ดี เห็นมันแกหลายญอนพอมแม่มาชอยเบิด

ถอดความ

ท้าวจืดจ้อเป็นลูกกำพร้า พ่อแม่ตายหมด มีญาติคนหนึ่งเอาไปอยู่ด้วยก็รังเกียจมากเพราะ
มันไม่ได้การ ได้งาน มีแต่มาอยู่มากินเฉย ๆ หาวิธีกำจัดอยากให้มีหนีจากเรือนชาน ให้มันไปทำนา
ลิบท่าไร ให้ทำวันเดียวเสร็จ หาวิธีให้มันออกจากบ้าน พ่อคือพ่อกับแม่ได้ยุ่นว่าเขาคมเหงกลูกมาก
อยากมาช่วยลูก เลยแปลงเป็นช่างมาช่วย “ลูกเอี้ย ถ้าเขาคมเหงมากไม่ต้องหนักใจ พ่อแม่จะชวยเอง”
พ่อเป็นช่างเผือกน้ำอมน้ำมาพันไปเติมน้ำ แม่เป็นช่างเผือกบักพ่นคาคาเป็นต้นข้าวหมดทง บอควา
“ลูกเอี้ย เตือดฮ้อนอย่างไรให้เรียกใช้พ่อใช้แม่นะ” เขาเห็นว่ามันทำนาเสร็จก็เลยไม่ฆ่าไม่แก้งมัน
วันต่อมาให้ตักน้ำเติมโองสิบโอง น้ำอยู่ไกลมากจะไปตักอย่างไรจึงจะเติม เอาขันตักน้ำ
เรียกใช้พอมแม่ แม่มาช่วยไม่ต้องหนักใจหรือลูกเอี้ย แม่เสกค้ำตาให้น้ำเติมขันล้นมาเทใส่ขันเดียว
เติมโองทุกใบ เขาก็ดูไม่ออก ทำอย่างไรมันจึงจะตาย ให้ทำอะไรมันก็ทำได้หมดทุกอย่าง ทีนี้เลย
บอควา “กูก็จืดจ้อ (เอ็งทั้ง) กับมึงแล้วละ ทีนี้ให้มึงทำบักจืดบักง้อให้กูหน้อย” นายคนนี้ก็ร้องให้ทำ

ไม่เป็น แม่ได้ยื่นจึงมาช่วยทำบักจิ้งจ้อ แม่ก็ทำให้ “ไม่ยากหรือกลุก ทำให้คนมันทั้งก็ได้นะ” แม่ก็เอาฝ้ายสีนั้นสีนี้มาทำเรือบักจิ้งจ้อให้ลูกนั่งกลางให้สั่งว่า “จิ้งจ้อ” ก็ชี้ไปชี้มาจนคนอื่นงงและทิ้ง ขึ้นไปบนฟ้าหาเมืองพระยาอ้อมไปอ้อมมา พระยามองเห็นก็ทิ้ง จึงเรียกลงมาคุยกัน “โอ๊ย เขารังเกียจผมมาก” พระยาก็เลยชวนไปอยู่ด้วย ผลสุดท้ายเลยได้ดี เห็นมันเก่งมากเพราะพ่อแม่มาช่วยหมด

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

161. ท้าวหัวข่อหล่อ

มีหนึ่งท้าวหัวข่อหล่อไปไถนากับพ่อ พ่อเอาไผ่ลงหาบไปนา ไถนาไปไถนามาเทวดาถามว่า “ไถนาได้หลายก้าวหลายส้อยปิ่นได้” พ่อกะไถไปจำบได้หยื่นอึ้งอยู่ มีหนึ่งท้าวหัวข่อหล่อคิดอยากแก้แค้นกะเลยถาม “เทวดาคิม่าได้หลายกอนหลายส้อยปิ่นได้ละ” เทวดาซึ่งค้นรู้ทันหลายเลยหนีไปช้า ท้าวหัวข่อหล่อเลยแก้แค้นแทนพ่อได้

ถอดความ

วันหนึ่งท้าวหัวข่อหล่อไปไถนากับพ่อ พ่อเอาไผ่ลงหาบไปนา ไถนาไปไถนามาเทวดาถามว่า “ไถนาได้หลายก้าวหลายรอยขนาดไหน” พ่อก็ไถไปจำบไม่ได้ยื่นอึ้งอยู่ วันหนึ่งท้าวหัวข่อหล่อคิดอยากแก้แค้นก็เลยถามว่า “เทวดาซึ่งม่าได้หลายกอนหลายรอยขนาดไหนละ” เทวดาเกลียดคนรู้ทันมากจึงหนีไป ท้าวหัวข่อหล่อเลยแก้แค้นแทนพ่อได้

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

162. ชีชากับยักษ์

มีหมอนึ่งพ่อแม่ตายแล้ว อยู่กับพี่สาวน้องสาว เขาออกเสียนไปได้ดีเปิดแล้ว หมอนึ่งมักสูบช้ำหลาย พี่สาวเลยไล่หนีออกจากบ้าน หาสูบช้ำไปทั่ว พ่อหอป่าสาทญัก ญักเห็นกะดีใจวาสิได้กินคน “มีเนื้อม่าหามีปาม่าชูแล้ว” แต่พอเห็นบักอันนี้สูบช้ำกะวาแมนมันกินไฟได้ ญักย่านหลายคอยค่านไปไหวขอชีวิต บักนี้เห็นญักย่านเลยวา “มึงสิให้หญักกู” ญักวา “สิให้แบ้” แบ้ได้นี่จี่เป็นเงินเป็นทอง จุ่งแบ้ม่าบ้านพี่สาวบ่ใหญ่ น้ำ แตน้องสาวใหญ่ น้องสาวไปเมียนจี่แบ้เห็นเงินทองหลาย ๆ พี่สาวม่าเห็นกะอยากได้เป็นของเจ้าของ พี่น้องกะเลยต้องญาดกัน

ถอดความ

มีชายคนหนึ่งพ่อแม่ตายแล้ว อยู่กับพี่สาวน้องสาว เขาแต่งงานได้ดีหมดแล้ว ชายคนนี้ชอบสูบกัญชา พี่สาวจึงไล่หนีออกจากบ้าน หาสูบกัญชาไปทั่ว พบหอปราสาทยักษ์ ยักษ์เห็นก็ดีใจว่าจะได้กินคน “มีเนื้อม่าหามีปาลามาสูแล้ว” แต่พอเห็นชายคนนี้สูบกัญชาที่นี้กว่ามันกินไฟได้ ยักษ์กลัวมากค่อยคอดลานไปไหวขอชีวิต ชายคนนี้เห็นยักษ์กลัวก็เลยวา “มึงจะให้อะไรกู” ยักษ์วา “จะให้

แพะ” แพะตัวนี้ขึ้นเงินเป็นทอง จุงแพะมาบ้านพี่สาวพี่ไม่ให้อยู่ด้วย แต่น้องสาวให้อยู่ด้วย
 น้องสาวไปเก็บขึ้นแพะเห็นเงินทองจำนวนมาก พี่สาวมาเห็นก็อยากได้เป็นของตัวเอง พี่น้องก็เลยต้อง
 แย่งกัน

นายใจ โคตร โนนกอก

76 หมู่ 2 ตำบล โนนกอก

163. คนสูบชา

บักนึ่งสูบแต่เช้าหลาย พ่อตีฉุกจับไปสิกินบักนั้นละ “ยากินพู่ชาทะเล ขันสิกิน กอนเจ้า
 สิกินให้พู่ชาได้กินของมกแน” ฉุกกะเลียฉู้อม กะเลียจกบั้งช้อออกมานั่งช้อยสูบ ฉุกเลียวาแมนบัก
 นี้กินไฟได้ ฉุกเหลียวเห็นกะวา “ช่วย มันคือกินไฟได้วะ กูม้าย่านหลายแท้” บักจี้ค่านนี้ได้ฉู้นพ่อตี
 วาฉุกว่าว้าย่านเจ้าของ เลี้ยแก้แค้นกลับคืนวา “กู๋อยากกินฉุกทะเลหลาย” ฉุกย่านบักจี้ค่าน “ยาเฮ็ดพู่
 ชาทะเล สิเอาเงินเอาทองหรือค่องเมืองกะเอาไปโสด” บักจี้ค่านเลียได้ค่องเมืองฉุก

ถอดความ

ชายคนหนึ่งสูบกัญชามาก พ่อตีฉุกจับไปจะกินนั้นแหละ “อย่ากินข้าเลย ถ้าจะกิน ก่อน
 ท่านจะกินให้ข้าได้กินของชอบก่อนด้วย” ฉุกก็เลยขอม ก็เลยล้วงบั้งกัญชาออกมานั่งช้อยสูบ
 ฉุกนึกว่าชายคนนี้กินไฟได้ ฉุกมองเห็นก็ว่า “ทำไมมันกินไฟได้ กูกลัวมันมากเลย” นายจี้เกียจคน
 นี้ได้ฉินพอดิวัยฉุกกลัวตนเอง จึงแก้แค้นกลับคืนว่า “กูก็อยากกินฉุกมาก” ฉุกกลัวนายจี้เกียจ
 “อย่าทำข้าเลย จะเอาเงินเอาทองหรือครองเมืองก็เอาไปเลย” นายจี้เกียจจึงได้ครองเมืองฉุก

นายสมาน คุรวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบล โนนกอก

164. ท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไห

ผิวเมียได้ลูกชายหญิงกินคุหลาย พ่อแม่เลี้ยงบ่ไหวหะคิดสิเอาลูกไปโสด เลี้ยไปบอกท้าว
 เจ็ดหวดเจ็ดไหว่า “พ่อพ่อเสื่อโคงไฉยุดินภู” ไปเอามาไปพอสิต่าบ้าน” ท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไหกะไปจูง
 เสื่อเข้ามาบ้าน “พอ ๆ สิเอาไวใส่” พูพอบอก “ผูกไว้ตะลางเฮ้านะละ” พูพอกะหาทางสิข่าบักนี้ให้
 ได้กะออกอุบายอีก “พอสิต่าไปป่าไม่ ท้าวเอี้ยมึงถ่าแบกเอาไม่เด้อ” พูพอบ้าไม่ฉู้งหักสังแล้วฉู้ง
 ม้าบ้านกอน บอตันโต้น คำมาได้ฉู้นเสียงลูกเอิ้น “อิพอ ๆ สิเอาต้นฉู้งไฉยู่ไวใส่” ข่าลูกบ่สำเร็จจ๊ก
 เทื่อ

ถอดความ

ผิวเมียได้ลูกชายคนหนึ่งกินจุมมาก พ่อแม่เลี้ยงไม่ไหวก็คิดจะเอาลูกไปปล่อยทิ้ง เลยไป
 บอกท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไหว่า “พ่อเจอเสื่อโคงใหญ่อยู่เชิงเขา ไปเอามาไปพอจะรืออยู่บ้าน” ท้าวเจ็ด
 หวดเจ็ดไหก็ไปจูงเสื่อเข้ามาบ้าน “พอ ๆ จะเอาไวไหน” พูพอบอก “ผูกไว้ใต้ต้นบ้านเรานั้นแหละ”

พ่อก็หาทางฆ่าลูกคนนี้ได้ก็ออกอุบายอีก “พ่อจะพาไปป่าไม้ลูกเอ๊ย มีงรอแบกเอาไผ่นะ” พ่อโค่นไผ่ย่างหักลงแล้วเดินกลับมาบ้านก่อน ไม่ทันไรคำมาได้ยินเสียงลูกเรียก “พ่อ ๆ จะเอาต้นยางไว้ตรงไหน” ฆ่าลูกไม่สำเร็จสักที

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

165. เจ็ดหวดเจ็ดไห

ท้าวอ้นนึ่งกินเขาเพื่อละเจ็ดหวด กินป้าร่าเพื่อละเจ็ดไห พ่อแม่อดอยากหลายสิเอาลูกไปฆ่า พ่อพาไปตัดต้นยางบอกลูกว่า “คั้นพอพื้นไม้ขาดแล้วให้แล่นไปฮับเคื่อ” ต้นไม้ล้มทับลูกวามันตายแล้ว พ่อกะคั้นบ้าน ผัดค้อนแล้งมาเห็นลูกแบกไม้ต้นใหญ่เข้าบ้านก็พากันตื่นวาสน์ ที่นี้พะญาประกาศหาค้นยกเสาไม้ใหญ่ในวัง ไผ่ผูกออกได้สีให้รางวัล ท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไหไปชอยเพินญุก ผัดญุกขึ้นคั้นเคียวแบกไปไซหม่องเพินซัง ได้กะเสี่ยได้รางวัล พ่อแม่กะฮางตางมีญ่อนลูกนี้ละ

ถอดความ

นายคนหนึ่งกินข้าวที่ละเจ็ดหวด กินปลาร้าที่ละเจ็ดไห พ่อแม่อดอยากมากจึงคิดว่าจะเอาลูกไปฆ่า พ่อพาไปตัดต้นยางบอกลูกว่าถ้าพอพื้นไม้ขาดแล้วให้วิ่งไปรับ ต้นไม้ล้มทับลูกนึกว่ามันตายแล้ว พ่อก็กลับบ้าน ตอนเย็นมาเห็นลูกแบกไม้ต้นใหญ่เข้าบ้านก็พากันตกใจ ต่อมาพระยาประกาศหาค้นยกเสาไม้ใหญ่ในวัง ใครยกได้จะให้รางวัล ท้าวเจ็ดหวดเจ็ดไหไปช่วยเขายก ปรากฏว่ายกขึ้นคนเคียวแบกไปใส่ตรงที่พระยาตั้งไว้ได้ก็เลยได้รับรางวัล พ่อแม่ฐานะดีเพราะลูกนี้ละ

นายบุญเติม ก้อนเงิน

16/1 หมู่ 15 ตำบลบ้านหัน

166. ลูกเขยงู

มียายสองคน มีลูกสาวคนละคน ย้ายคนแรกพาลูกสาวไปหาสับนอไม้ เทวดาเห็นพวสาวงามกะเสกบักมวงสุก ยายนั่นวาทวดาคือบั้งหันให้ สีให้เป็นลูกเขย เทวดาป้อมเป็นงูถามวา “อีหลีบ” ยายนั่นกะวา “อีหลี” กะเสี่ยเอาบักมวงสุกให้พวสาว แล้วถอดคราบงูไปยุ่น้ำกิน

เซียวยายนี้เห็นลูกเขยงามเลยถามวา “โตะเฮ็ดจังใดคือได้ลูกเขยพวงามแท้” ยายเล้ากะเสี่ยว่าให้พวสาวพาลูกสาวไปหาสับนอไม้ แล้วกะพ่องู เทวดาแปงมัว ยายเซียวกะอยากได้ลูกเขยพวดีเนาะ มีอไมม่่ากะพาลูกสาวไปหาสับนอไม้ ได้งูใหญ่ เอาบักจกกับกะท้อไปพ้อม เอางูไซกะท้อหาบมัว มีอแล้งม่่ากะให้นอนกับลูก งูกะเริ่มกินหัวไปตื่น ลูกสาวฮ่อง “อีแม่ เพินอ้มหัวไปตื่นสัน” แม่กะวา “ซัรรมคำฟัวไมเมียไม” ที่นี้กะฮอดหน้าแคง “อีแม่ เพินอ้มหน้าแคงสัน” แม่กะวา “ซัรรมคำฟัวไมเมียไม” จันฮอดทอ้ง “อีแม่ เพินกินทอ้งสัน” แม่กะยืมแหล่าวา “ซัรรมคำฟัวไมเมียไม” ที่นี้กินสูงจัน ๆ จัน

เบิด งูก็จะเลื้อยขึ้นไปทิ้งหลังค้ำจะออกไปเบิง เห็นงูโด้บักใหญ่กะเอิ้นคั้นม้าเบิง เห็นงูค้ำยกระดุกก้อ
งเต็มยุ กะเลี้ยฮู้ว่างูอิหลีกินลูกสาวเจ้าของเบิดแล้ว

ถอดความ

มีชายสองคน มีลูกสาวคนละคน ชายคนแรกพาลูกสาวไปหาสับหน่อไม้ เทวดาเห็นสาว
งามก็เสกมะม่วงสุก ชายคนนั้นว่าเทวดาทำไมไม่สั่นให้ จะให้เป็นลูกเขย เทวดาปลอมเป็นงูถามว่า
“จริงหรือไม่” ชายนั้นก็ว่า “จริง” ก็เลยเอามะม่วงสุกให้สาว แล้วถอดคราบงูไปอยู่ด้วยกัน

เพื่อนสนิทอีกคนเห็นลูกเขยหน้าตาดีก็เลยถามว่า “ทำอย่างไรจึงได้ลูกเขยหล่อ” ชายก็เลย
เล่าให้ฟังว่าพาลูกสาวไปหาสับหน่อไม้ แล้วก็เจองู เทวดาแปลงมา ชายเพื่อนก็อยากได้ลูกเขยหน้าตา
ดี วันต่อมาก็พาลูกไปหาสับหน่อไม้ ได้งูใหญ่ เอาจอบกับกระทอไปด้วย เอางูใส่กระทอหอบมา
ตอนเย็นก็ให้นอนกับลูก งูก็เริ่มกินหัวแม่เท้า ลูกสาวร้อง “แม่ เขามหัวแม่เท้าหนู” แม่ก็ว่า
“ธรรมดาผิวไหม้เมียใหม่” ทีนี้ก็ถึงหน้าแข็ง “แม่ เขามหน้าแข็งหนู” แม่ก็ว่า “ธรรมดาผิวไหม้เมีย
ใหม่” จนถึงท้อง “แม่ เขากินท้องหนู” แม่ก็ยิ้มแล้วว่า “ธรรมดาผิวไหม้เมียใหม่” ทีนี้ก็กินสูงขึ้น ๆ จน
หมด งูก็เลื้อยขึ้นไปบนหลังค้ำก็ออกไปดู เห็นงูตัวใหญ่ก็เรียกคนมาดู เห็นงูคายกระดุกก้องเต็มอยู่ ก็
เลี้ยวว่างูจริง ๆ กินลูกสาวตัวเองหมดแล้ว

นายใจ โคตรโนนกกอก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก

167. สมบัติลึง

มีหมอนึ่ง แดกอนไปฝันไซ พอดีฮอดญ้มบักแต่งเป็นนาย กะเลี้ยไปนอนเฝ้า มีลึงม้าหาก
นแต่ง เห็นคั้นนอนยุกะเบิงวาแมนคั้นค้าย ถีแท้บ่ค้าย ลึงกะหาม ไปสิเอาไปฝิ่ง ไปฮอดก้างป่างาไม
ลึงกะเว่กั้นวาสิเอาไปฝิ่งขุมเงินหรือขุมจี้กั้ว ลึงกะเลี้ยเอาไปฝิ่งขุมเงิน เอาดินถมแล้วกะญางหนี
พอลึง ไปแล้วหมอนึ่งกะฮอเงินเข้าบ้านเป็นเศรษฐี พูเซียวม้าเห็นกะถามว่าได้ม้าจ้งได้ หมอกะเว่ให้
เซียงฝิ่ง

ต่อม้าเซียวไปเฮ็ดค้อกั้น ลึงม้ากั้นบักแต่งฮอดอีก เห็นบักนี้ทำทานนอนหลับ กะพ้ากั้น
หามขึ้นปายญ้าง “เอ ลี้อ่าไปฝิ่งน้ำไหเงินหรือไหขี้กั้วคั้นอ” บักนี้ย่านบ่ได้เงินกะเลี้ยบอกวา “เอาขุม
เงิน” ลึงตื่นเลี้ยปอยบักนี้ตกลึงจากญอดญ้างค้ายช่า

ถอดความ

มีชายคนหนึ่ง แด่ก่อนไปถางไร่ พอดีถึงฤดูแต่งออกลูก ก็เลยไปนอนเฝ้า มีลิงมาหากิน
แต่ง เห็นคนนอนอยู่ก็นึกว่าคนตาย ที่แท้ไม่ตาย ลึงก็หามไปจะเอาไปฝิ่ง ไปถึงกลางป่าลึงก็คู้ยกันว่า
จะเอาไปฝิ่งหลุมเงินหรือหลุมตะกั่ว ลึงก็เลยเอาไปฝิ่งหลุมเงิน เอาดินถมแล้วเดินหนี พอลึงไปแล้ว
ชายคนนี้ก็ห่อเงินเข้าบ้านเป็นเศรษฐี เพื่อนมาเห็นก็ถามว่าได้มาอย่างไร ชายคนนี้ก็เล่าให้เพื่อนฟัง

ต่อมาเพื่อนไปทำเหมือนกัน ลิงมากินแดงสุกอีก เห็นชายคนนี้แก้งนอนหลับ ก็พากัน
 หามขึ้นปลายต้นยาง “เอ๊ะ จะเอาไปฝังกับไหเงินหรือไหตะกั่วสินะ” ชายคนนี้ก็กลัวไม่ได้เลยก็เลย
 บอกว่า “เอาหลุมเงิน” ลิงตกใจจึงปล่อยชายคนนี้ตกลงจากยอดยางตายเลย

นายใจ โคตร โนนกอก

76 หมู่ 2 ตำบล โนนกอก

168. บักจี่คร้าน

บักจี่คร้านเอาไต้รอด จี่คร้านหลายมุฟ่าไปหญังกะบ่ไป แดกอนมีญักมำกิ้นคั่นมือแปดคำกับ
 สิบห้าคำ ใ้บ้านเลี้ยปึกษากันวาศิเอาบักจี่คร้านไปไว้เมาะ ๆ ใ้หญักกิ้น มั่นคร้านหลายเขาเอาไปใส่กะ
 ไป เอาว่างไว้ห่มองได้ได้เบิด เขาแดงเอ้าก่องเพ็ลไว้ มีเซือกหนังสือแล้วกะคาดดั่งนี้

ตื่นเช้าญักมำกะวา “กูมำฮอดห่มองแล้วมนุชย่น้อย” บักจี่คร้านกะวา “กูยู่หนี” ญักหาเรื่อง
 กิ้นคั่นกะเลี้ยทำ “กูกับมิ่งฟูได้สิญักกิ้น” บักจี่คร้านบ่วาหญัง “มิ่งแคงเส้นผมกับกูบ่” ญักดึกผมมำ
 บักจี่คร้านดึกเซือกไป ญักกะวา “ปาดโซ” ที่นี้ “มิ่งแคงหวีกับกูบ่” บักจี่คร้านดึกคาดออกมา “ปาดโซ”
 ญักจืดหลายกะเลี้ยคิดวาศิแคงหญังดี กะคิดวามีไผ่ลิตดั่งทอเจ้าของอีกแล้ว กะเลี้ยวา “มิ่งแคงตด
 กับกูบ่” บักจี่คร้านกะตี๋ก่องเพ็ลดั่ง “ตุ้ม” บักญู ญักย่านหลายฟาวแลนหนี จังวาคันได้ตี๋ก่องแปดคำ
 สิบห้าคำละ

ถอดความ

บักจี่คร้าน (จี่เกียจ) เอาไต้รอด จี่เกียจมากเพื่อนพาไปไหนก็ไม่ไป แต่ก่อนมียักษ์มากิน
 คนในวันแปดคำกับสิบห้าคำ ชาวบ้านจึงปรึกษากันว่าจะเอาบักจี่คร้านไปไว้ริม ๆ ใ้หญักกิ้น มั่นจี่
 เกียจมากเขาเอาไปไหนก็ไป เอาวางไว้ที่ไหนได้หมด เขาแดงเอากลองเพ็ลไว้ มีเซือกหนังสือ แล้วก็
 คราดหนึ่งเล่ม

ตื่นเช้ายักษ์มาก็ว่า “กูมาถึงถิ่นแล้วมนุชย่น้อย” บักจี่คร้านก็ว่า “กูอยู่หนี” ยักษ์หาเรื่องกิน
 คนก็เลยทำ “กูกับมิ่งใครจะใหญ่กว่ากัน” บักจี่คร้านไม่ว่าอะไร “มิ่งแคงเส้นผมกับกูไหม” ยักษ์ดิง
 ผมมา บักจี่คร้านโยนเซือกไป ยักษ์ก็ว่า “ปาดโซ” ที่นี้ “มิ่งแคงหวีกับกูไหม” บักจี่คร้านโยนคราด
 ออกมา “ปาดโซ” ยักษ์ทิ้งมากก็เลยคิดว่าจะแคงอะไรดี ก็คิดว่าไม่มีใครตดดั่งกว่าตัวเองอีกแล้ว ก็เลย
 ว่า “มิ่งแคงตดกับกูไหม” บักจี่คร้านก็ตี๋กลองเพ็ลดั่ง “ตุ้ม” ยักษ์กลัวมากรีบวิ่งหนี แบบนี้คนจึงได้ตี๋
 กลองแปดคำสิบห้าคำนั้นแหละ

นายใจ โคตร โนนกอก

76 หมู่ 2 ตำบล โนนกอก

169. คนคำคำ

คันแต่เถาให้ลูกเขยไปคำคำ พูแมเถาสอท้องคำให้ ลูกเขยวาแมนหัวชี้หมิ่นเนา ญางไปฟ้อ
คันคีข้างกะเลี้ยถามา “หัวชี้หมิ่นเนาแลกบั๊กสอยว้อยเทาะ” คันคีข้างเห็นท้องกะเลี้ยญอมแลก ที่นี้
เพนคีข้างไปเห็นคันจูงมากะเลี้ยวา “บั๊กสอยว้อยแลกบั๊กคำถ่าเทาะ” บัดนี้ได้มาไป เห็นคันไชหมวก
กะวา “บั๊กคำถ่าแลกบั๊กตอบขอบเทาะ” ได้หมวกมาเห็นคันหาบหม่อเองน้ำกะวา “บั๊กตอบขอบ
แลกบั๊กจอกหลอกเทาะ” ได้หม่อเองน้ำมากะแตก โอ้ยบัดทีเหนี่ยอ้ายนี้กะเลี้ยเก็บดินหม่อไชสอ
ผ่าญางตอไป ไปสอดเมืองนิงพะญ่าเป็นฝักรักษาบ่เข้า เพนพุนี้กะเลี้ยเผยผ่าขวาม่าเอาเปียงหม่อไปถูก
หัวผีแตกเข้าจ้อย พะญ่าดีใจหลายญกูกสาวให้เป็นเมีย ให้นั่งเมืองพ้อมเคิงนิง

ถอดความ

คนแต่ก่อนให้ลูกเขยไปคำทองคำ แม่ยายห่อทองคำให้ ลูกเขยนึกว่าเป็นหัวขมื่นเนา เดิน
ไปพบคนชี้ข้างก็เลยถามา “หัวขมื่นเนาแลกบั๊กสอยว้อยไหม” คนชี้ข้างเห็นท้องก็เลยยอมแลก ที่นี้
เขาชี้ข้างไปเห็นคนจูงมาก็เลยวา “บั๊กสอยว้อยแลกบั๊กคำถ่าเถาะ” ที่นี้ได้มาไป เห็นคนสวมหมวกก็
วา “บั๊กคำถ่าแลกบั๊กตอบขอบเถาะ” ได้หมวกมาเห็นคนหาบคุ่มน้ำก็วา “บั๊กตอบขอบแลกบั๊กจอก
หลอกเถาะ” ได้คุ่มน้ำมาก็แตก โอ้ยที่นี้นายคนนี้ก็เลยเก็บดินหม่อใส่ห่อผ้าเดินตอไป ไปถึงเมือง
หนึ่งพระยาเป็นฝักรักษาไม่หาย นายคนนี้ก็เลยเผยผ่าขวาม่าเอาชิ้นส่วนหม่อไปถูกหัวผีแตกหายเลย
พระยาดีใจมากขกูกสาวให้เป็นเมีย ให้ครองเมืองด้วยครั้งหนึ่ง

นายใจ โคตร โนนกอก

76 หมู่ 2 ตำบล โนนกอก

170. สองพี่น้อง

แตกอนพอแมอิดเข้าอิดน้ำ พอแมพ้ำกั้นไปขุดฝือกขุดมั้น พี่น้องพ้ำกั้นไปหาป่า ได้ป่ามี
สองโตจิกันกับน้องโตนึ่งอีกโตจิงไว้ให้พอกับแม น้องอยากกินแต่อ้ายบอกวางไว้ให้พอกับแมเข้า
เข้า พอแมได้ญี่นัจจันกะบให้กินมันกินฝือกน้ำดอก ปอยมั้นพ้ำกั้นไปหากินเองชะ

อ้ายพ้าน้องออกเดินห่างไปเรื่อย หากินเปือกไม้ หมากไม้ มือนึงพ้ำกั้นไปพ้อจอนพ้อน
กับจู้กักัน คันจอนพ้อนตายจู้กะไปเห็นเปือกคุ่มกำม่าแก คันจู้ตายจอนพ้อนกะไปเห็นเปือกไม้
ม่าแกคือกั้น พี่น้องกะเลี้ย ช้วนกันเห็นเปือกคุ่มกาไชพคผ่าไว้ ไปสอดเมืองนิงลูกสาวพะญ่าตาย ได้
ญี่นเสียงเปิดเคืองไฟ เพนบอควาลูกสาวพะญ่าตาย พุอ้ายกะอาสาเข้าไปรักษา ลูกสาวพะญ่าฟื้นขึ้น
กะเลี้ยได้แดงจันกัน เป็นคันฮางคันมีจัน กะ ช้วนกันม่าหยามพอแม เห็นพอกับแมเสี่ยหญ่าไสญูเด
พอกับแมจำลูกเจ้าของบได้ “แมเอี้ยพ้อเอี้ย ขอบั้งไม้ไฟแลกบั๊กแดงเนเปียง” พอแมกะวาบได้ดอก
บมีหญ่าให้แลก สองพี่น้องกะเลี้ยวางบั้งไม้ไว้ให้ แล้วกะญางคั้นไป พอแมเอาบั้งไม้ไปบ้านน้ำ พ้อ

เปิดออกกะเห็นเงินหลาย ๆ ยูไน่นั้น เลี่ยสู่วาลูกเจ้าของเอ้ามาให้ บัดนี้หาลูกจ้งได้กะบ่พอญ่อนวา
ตั้งทาถ่มลูกแต่น้อยแล้วแมะ

ถอดความ

แต่ก่อนพ่อแม่ขาดแคลนข้าวปลาอาหาร พ่อแม่พากันไปขุดเผือกขุดมัน ฟีน้องพากันไป
หาปลา ได้ปลามาสองตัวจึกินกับน้องตัวหนึ่ง อีกตัวเหลือไว้ให้พ่อกับแม่ น้องอยากกินแต่พี่บอกว่า
ให้เหลือไว้ให้พ่อกับแม่ พ่อแม่ได้ยินอย่างนั้นก็ไม่ให้มันกินเผือกด้วยหรือก ปล่อยมันพากันไปหา
กินเองซะ

พี่พาน้องออกเดินทางไปเรื่อย หากินเปลือกไม้ ผลไม้ วันหนึ่งพากันไปเจอพังพอนกับงู
กัดกัน ถ้าพังพอนตายงูก็ไปแตะเปลือกตุ้มกามาแก้ ถ้างูตายพังพอนก็ไปแตะเปลือกไม้มาแก้
เหมือนกัน ฟีน้องก็เลยชวนกันแตะเปลือกตุ้มกาใส่ห่อผ้าไว้ ไปถึงเมืองหนึ่งลูกสาวพระยาตาย ได้
ยินเสียงเปิดเครื่องไฟ เขาบอกว่าลูกสาวพระยาตาย คนพี่ก็อาสาเข้าไปรักษา ลูกสาวพระยาฟื้นขึ้นก็
เลยได้แต่งงานกัน เป็นคนมีฐานะร่ำรวยขึ้น ก็ชวนกันมาเยี่ยมพ่อแม่ เห็นพ่อแม่กำลังถางหญ้าในไร่
แต่พ่อกับแม่จำลูกตัวเองไม่ได้ “แม่เอ๊ยพ่อเอ๊ย ขอบั้งไม้ไผ่แลกแดงหน่อยนะ” พ่อแม่บอกว่าไม่ได้
หรือก ไม่มีอะไรให้แลก สองฟีน้องก็เลยวางบั้งไม้ไว้ให้ แล้วก็เดินกลับไป พ่อแม่เอาบั้งไม้ไปบ้าน
ด้วย พอเปิดออกก็เห็นเงินจำนวนมากอยู่ในนั้น เลี่ยสู่วาลูกเอามาให้ ทีนี้หาลูกอย่างไรก็ไม่เจอ
เพราะว่าตั้งใจทิ้งลูกตั้งแต่ยังเล็กนั่นเอง

นางคำ แดงนกขุ้ม

266 หมู่ 9 ตำบลบ้านเดื่อ

171. นางम्मหอม

นางम्मหอมลูกช่าง นางम्मหอมมีแม่ชื่อนางสีดาไปเที่ยวโคกป่า อยากกินน้ำหลาย
กะกินน้ำฮ้อยช่างเลี่ยมีลูกเชื้อช่าง ออกมาแล้วกะไปเล่นเหล่าน้ำมู คั้นไปเหล่านไสกะให้กับม้า
หาแมถามาพวยไส แมบมีฝัวดอก คั้นไปเหล่านไสเขาจะวาอิเชื้อลูกช่าง เป็นสาวแล้วกะสิไปเที่ยว
หาพอ ห้ามไว้กะบ่ฟัง ไปเห็นพะญาช่าง คั้นแมนไตง่าขึ้นหัวได้แสดงว่าเป็นลูกพอ นางम्मหอม
กะขึ้นได้ ช่างกะเลี่ยสู่วาเป็นลูก พ้าลูกไปทองปา ตัดผมไซกะทั้งเซียงท้ายคั้นไผเป็นเนื้อคูให้น้ำ
กะทั้งได้ ท้าวศรีสุท ไซ่ม้าเห็นกะทั้งแล้วกะน้ำม้าหานางम्मหอม กะเลี่ยฮักกันได้แดงจันมีลูกน้ำกัน

ถอดความ

นางम्मหอมลูกช่าง นางम्मหอมมีแม่ชื่อนางสีดาไปเที่ยวในป่า กระจายน้ำมากก็เลยกิน
น้ำรอยซาจิงมีลูกเชื้อสายช่าง ลูกเกิดมาแล้วไปเล่นกับเพื่อน ไปเล่นที่ไหนก็ร้องไห้กลับมาถามแม่ว่า
พ่อยูไหน แม่ไม่มีฝัหรือก ไปเล่นไหนเขาก็ว่ามีเชื้อลูกช่าง เป็นสาวแล้วจะไปเที่ยวหาพอ ห้ามไว้
ก็ไม่ฟัง ไปเห็นพญาช่าง ถ้าไตง่าขึ้นหัวได้แสดงว่าเป็นลูกพอ นางम्मหอมก็ขึ้นได้ ช่างจึงรู้ว่า เป็นลูก

พาลูกไปเที่ยวป่า ตัดผมใส่กระทงเลี้ยงทายถ้าใครเป็นเนื้อคู่ให้ตามกระทงได้ ท้าวศรีสุทโธมาเห็น
กระทงแล้วก็นำมาตามนางผมหอม ก็เลयरักกันได้แต่งงานมีลูกด้วยกัน

นางทองหล่อ คำศรีสุข

12 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง

นิทานคติ

172. พระไปเอาบุญพะเหวด

พระไปเทศน์บุญพะเหวด พ่อพุสาวเลี้ยงค้าย กะเลี้ยวชวนไปเอาบุญน้ำกิน ฟายพุสาวกะ
บอกวาไปบได้ดอกเจ้าหัวอ้ายเอี้ย มันติดค้ำคองคองน้องลิหยอง ไปได้จังได้ พระกะเลี้ยวบอกพุสาว
วาอันฮิดคองบ้านเฮ้าให้เจ้าเฮ้าไซใจเดือน้องเหล่าเอี้ย ปีนึงมีเทือเดียวเจ้าลีค่านไปเฮ็ดหญัง ท้างพุสาว
บ่อยากกินพะ กะเลี้ยวว่านางอยากไปเอาบุญเอาทานน้ำเพินค้อกัน แต่ว่าค้ายบักคู้ไต้นี้ไผลียชอย
แก้มู้มันช่องเซียงกะพีเอี้ย พระเพินบอกให้ลามไว้ไนคอกไนเลี้ยงสาگون ไปเอาบุญอันต้อนพ้อ
แล้วจ้งวากันเดือน้าง แล้วพะกะเลี้ยวสอนเลื่องฮิดสิบสองคองสิบซีให้สาวพุนได้เฮ็ดน้ำฮิดน้ำคองซัน
เหลว

ถอดความ

พระจะไปเทศน์บุญพะเหวด (เทศน์มหาชาติ) เจอสาวเลี้ยงควายก็เลยชวนไปทำบุญ
ด้วยกัน ฟายหญิงบอกว่าไปไม่ได้หรือหลวงพี่มันติดขดภาระจะไปไหนก็ไม่ได้ พระก็เลยบอกหญิง
สาวว่าให้ใส่ใจจริตประเพณีของบ้านเพราะหนึ่งปีมีแค่ครั้งเดียวจะเกียจคร้านไปทำไม หญิงสาวไม่
อยากขัดคำพระจึงบอกว่าตนก็อยากไปทำบุญทำทานเหมือนกัน แต่ควายตัวผู้ที่เลี้ยงอยู่นี้ใครจะคอย
คลายปมเชือกให้มัน พระบอกให้เอาควายไปล่ามไว้ในคอกเสียก่อนแล้วไปทำบุญให้เรียบร้อย แล้ว
พระก็สอนเรื่องฮิดสิบสองคองสิบสี่ให้หญิงสาวคนนี้ปฏิบัติตาม

นายปาน คำโนนกอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

173. คนจี้คร้าน

บักอันนึ่งจี้ค่านหลาย นำมันกะบ่ตักกิน ลิกินหญังมันกะค่านหญ่า ญางกะบ่อยากญาง
มื่อเน็งมันต้ออยากกินเหมียงบักเตือเต็นาะ มันกะเอาพิกกับป่าแคกไซปากไว้แล้วไปนอนไต้ต้น
บักเตือ อ้าปากคงไว้หวังลิวให้บักเตือลมม้าไซปากตีว่า บักเตือกะสนสาบปี๊ด ๆ ลนสาบไปสาบม้ายู
หน่น จันฮอดญู้มแล้งบักเตือกะมีเตลนสาบมัน มันเลียบได้กินซ่า อันนี้กะวา คันเฮ้านะเนาะ อยาก
ได้หญังต้อเสาะหา บ่แมนถ้าให้มันม้าหาเฮ้าเอ็ง มันสิเป็นค้อบักจี้ค่านอยากกินบักเตือเต็น้างเอี้ย
แมนบ่

ถอดความ

นายคนหนึ่งขี้เกียจมาก น้ำมันก็ไม่ตักกิน จะกินอะไรมันก็ขี้เกียจเคี้ยว เดินก็ไม่อยากเดิน วันหนึ่งมันอยากกินเมี่ยงมะเดื่อละนะ มันก็เอาพริกกับปลาร้าใส่ปากไว้แล้วไปนอนใต้ต้นมะเดื่อ อ้าปากรอไว้หวังให้มะเดื่อหล่นมาใส่ปากละมั้ง มะเดื่อก็ก่อนหล่นเฉียด ๆ เฉียดไปเฉียดมาอยู่นั้น จนถึงตอนเย็นมะเดื่อก็ก่อนหล่นเฉียดมัน มันจึงไม่ได้กิน นี่แหละที่ว่าคนเรานะนะ อยากได้อะไรต้องเสาะหา ไม่ใช่รอให้มันมาหาเราเอง มันจะเป็นเหมือนนายขี้เกียจอยากกินมะเดื่อละหนูเอ๊ย ใช่ไหม

นายไทย อินตาทามแห

263 หมู่ 7 ตำบลโนนกกอก

174. ท้าวขี้คร้าน

แต่เดิมที่มีมีม้าว่า ค้านขี้คร้านคั่นนึ่ง สิเฮ็ดสิกินนึ่งยังมีแต่คำว่าขี้คร้าน บ่อไซ่สติปัญญาถือเอาคำว่า “ขี้คร้าน” อย่างเดียว ยุ่ม้ามื่อหนึ่งพรรคพวกเขาชวนไปท่งน้ำหาหินหมากหว่า ขี้คร้านเก็บขี้คร้านขึ้นไป ก็เลยไปนอนอยู่ท่งงาหว่า นอนอยู่เฉย ๆ อ้าปากให้หมากหว่าลนลั่งม้าไซ่ปากเองจั่งสิกินทันได้นั้นเทวดาก็เลยเนรมิตเอาเงินบาทหนึ่งถ่มลั่งไซ่ปากให้ ท้าวขี้คร้านคายออกมาอยู่ว่าเงินบาทก็ดีใจหลายดวงเข้าบ้านเร็วไว แล่นไปตัดเด็กน้อยตาย ตำรวจเลยเอาตัวไปลงโทษปรับเอาเงินบาทหนึ่ง ก็เลยต้องจ่ายเงินบาทที่เทวดาให้มา นี่แหละเกิดเป็นคนให้รู้จักขวนขวายหา ยาร้อให้เทวดาถ่มของลั่งม้าให้ ยาล่าแต่วาสนาสิมาถึง จำเอาเด้อ

ถอดความ

แต่เดิมที่มีมีม้าว่าคนขี้เกียจคนหนึ่ง จะทำอะไรกินอะไรก็มีแต่คำว่าขี้เกียจ ไม่ใช่สติปัญญาถือเอาคำว่า “ขี้เกียจ” อย่างเดียว อยู่มาวันหนึ่งพรรคพวกเขาชวนไปท่งน้ำหาหินลูกหว่า ขี้เกียจเก็บขี้เกียจขึ้นไป ก็เลยไปนอนอยู่บนกิ่งหว่า นอนอยู่เฉย ๆ อ้าปากให้ลูกหว่าร่วงลงมาใส่ปากเองจึงจะกินทันได้นั้นเทวดาก็เลยเนรมิตเอาเงินบาทหนึ่งถ่มลงใส่ปากให้ นายขี้เกียจคายออกมารู้ว่าเงินบาทก็ดีใจมากเดินเข้าบ้านเร็วไว วิ่งไปชนเด็กตาย ตำรวจเลยเอาตัวไปลงโทษปรับเอาเงินบาทหนึ่ง ก็เลยต้องจ่ายเงินบาทที่เทวดาให้มา นี่แหละเกิดเป็นคนให้รู้จักขวนขวายหา ยาร้อให้เทวดาถ่มของลงมาให้ ยาร้อแต่วาสนาจะมาถึง จำเอานะ

นายปาน คำโนนกกอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

175. ต้นหมาปลายหมา

หมาโตหนึ่งเห็นขี้ฝ้ายล้อยม้ก็จะอยากเป็นขี้ฝ้าย อยากเป็นเทวดากะให้เป็น ล้มพัดขี้ฝ้ายจะอยากเป็นล้มดีแก้ว เทวดาให้เป็นล้มพัดไป ล้มพัดโพ้นปล่ม อยากเป็นโพ้นดีแก้ว เป็นโพ้นแล้วคว้ยม้าชน

โพ้นฟ้าขาดเคิง เป็นค้วยดีแก้ว เป็นค้วยโตผู้ห่าวหลายเขาเลยเอาหนังม้าขันมัดไว้ เป็นหนังดีแก้ว เท
วตักะวา “เฮ้า เป็นหนังกะเป็น” หมาม้าลักกินหนังกะเลยอยากเป็นหมา ได้กลับมาเป็นหมาคือเกา

ถอดความ

หมาตัวหนึ่งเห็นก้อนเมฆลอยมาก็อยากเป็นก้อนเมฆ อยากเป็นเทวดาก็ให้เป็น ลมพัด
ก้อนเมฆก็อยากเป็นลมดีกว่า เทวดาให้เป็นลมพัดไป ลมพัดเนินไม้ล้ม อยากเป็นเนินดีกว่า เป็นเนิน
แล้วควายมาขวิดมาสั้นเนินฟ้าขาดครึ่ง เป็นควายตัวผู้กะนองมากเอาเลยเอาหนังม้าขันมัดไว้ เป็น
หนังดีกว่า เทวดาก็ว่า “เฮ้า เป็นหนังก็เป็น” หมามาแอบกินหนังก็เลยอยากเป็นหมา ได้กลับมาเป็น
หมาเหมือนเดิม

นายธำรง จิตการุณ

243 หมู่ 7 ตำบลโนนกกอก

176. เป็นหมาดีกว่า

หมาขี้เสียน โต้นึง มีอนันมีล้มหนาวหมา โต้นัน ไปตากแดดขุ กะมีล้มพัดเอาก่อนขี้ฝ้าม้าบัง
หมาคิดอยากเป็นขี้ฝ้าอีก เพราะวาขี้ฝ้าบังแสงตะวันไม่ให้ของฮอดโตหมา ต่อมาล้มพัดก่อนขี้ฝ้า
ไปอีก หมาคิดอยากเป็นล้มเพราะวาล้มพัดอึ้งกะได้ แต่ล้มพัดโพ้นบ่โค่นบ่หัก กะอยากเป็นโพ้น
ต่อมาล้มพัดก็ถดเหยียบชัน โพ้นจันฟ้าเปิด หมาคิดอยากเป็นค้วยเพราะวาเก่งแก้วโพ้น ต่อ
มาค้วยตาย เขาเอาหนังค้วยมาเฮ็ดเชือก หมาคิดอยากเป็นเชือกหนังค้วย ต่อมากันเอาเชือกหนังค้วย
มาผูกคอกหมา หมากะกินเชือกหนังค้วยเบ็ด กะเลยคิดว่าเป็นหมาดีแก้ว สรุปรว่าเป็นขุขุเป็นโต
เฮ้าเอ็งบ่ได้

ถอดความ

หมาขี้เรื้อนตัวหนึ่ง วันนั้นมีลมหนาวหมาตัวนั้น ไปตากแดดขุ ก็มีลมพัดเอาก่อนเมฆมา
บัง หมาคิดอยากเป็นก้อนเมฆอีก เพราะว่าก้อนเมฆบังแสงตะวันไม่ให้ส่องถึงตัวหมา ต่อมาล้มพัด
ก้อนเมฆไปอีก หมานึกอยากเป็นลมเพราะว่าลมพัดอะไรก็ได้ แต่ลมพัดเนินไม้โค่นไม่หัก ก็อยาก
เป็นเนิน ต่อมาควายมาขวิดมาสั้นเนินจันฟ้าขาด หมาคิดอยากเป็นควายเพราะเก่งกว่าเนิน ต่อมา
ควายตาย เขาเอาหนังค้วยมาทำเชือก หมาคิดอยากเป็นเชือกหนังค้วย ต่อมากันเอาเชือกหนังค้วย
มาผูกคอกหมา หมากะกินเชือกหนังค้วยหมด กะเลยคิดว่าเป็นหมาดีกว่า สรุปรว่าเป็นอะไรก็สู้เป็นตัว
เราเองไม่ได้

นายปาน คำโนนกกอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

177. วาสนาบักกอกหล่อน

วาสนาบักกอกหล่อนมีผู้ว่า พระอินทร์ท้าวบักกอกหล่อนสั่งม้าเกิด กอนสิม้าพะอินกะให้ เลือกลม่องลั้ง กะเลือกเกิดลั้งก้องเพียงวาแมนป่าสาทรราชวัง พ้อลั้งม้าฮอดท้าวบักกอกหล่อนกะเกิด ม้าเป็นข้าวน้ำ จันวาแดงงานแดงการมีลูกมีเมียแล้วกะทุกข์กะญากหลาย ไปท่งน้ำเมียแดงฮอเขาให้ เชียงท้ายไ่วให้ฝัวเลือกระวางหมกเนื้อหมูกับกระคูกหมู กะเลือกถึกระคูกหมู เมียกะเลียหนีไป แต่งงานใหม่กับเศรษฐีมีเงินมีค้ำ

ฟายท้าวบักกอกหล่อนต้องขอทานกินไป พ้อไปฮอดบ้านเมียเจ้าของกะจำบได้ เมียจำได้ กะเลียเอาท้องไซบักอีให้เอาผักให้ไปกิน ขอทานไปเรื่อย ๆ ฮอดก้างท้างกะขายบักอีก้างท้าง เมียม้า พ้อบักอีถึกนวยของฝัวกะว่าฝัวจีช่วย ฝัวมาขอทานอีกกะเอาท้องไซบั้นเข้าให้กิน ม้ากินยุสะพาน พ้อ บิบันเข้าออกก่อนท้องกะตกลั้งน้ำป้ากะได้กินท้อง เมียมาหาซื้อป้าตลาดกะถึกป้าโตที่กินท้องก่อน นั้น เมียว่าจีช่วยหลายทั่วค้ำกะฮอยบได้ เดือคร้อนทั่วค้ำที่ชงท้าวบักกอกหล่อนสั่งม้าเกิด ม้าฮอย เอาท้องไปห้อยไ่วต้นไม้ ท้าวบักกอกหล่อนญางไปฮอดกะบเห็นท้อง แล้วพูเศรษฐีจับได้ว่าเมีย ลักเอาเงินเอาท้องให้ฝัวเกาเลียจับมาไซกัน ให้ท้าวบักกอกหล่อนญูญูขึ้นฟ้า ตกไซหญังสิให้อัน นั้น ท้าวนี้กะญูญูถึบักกอกหล่อนเท็งหลังค้ำบ้าน วาสนากะเลียได้ท้อบักกอกหล่อน

ถอดความ

วาสนาบักกอกหล่อน (มะกอกเกลี้ยง) มีอยู่ว่า พระอินทร์ส่งท้าวบักกอกหล่อนลงมาเกิด ก่อนจะมาพระอินทร์ให้เลือกที่ลง ก็เลือกเกิดลงบนกองฟางนึกว่าปราสาทราชวัง พอลงมาถึงท้าวบัก กอกหล่อนก็เกิดมาเป็นชานา จนแต่งงานแต่งงานการมีลูกมีเมียแล้วก็ทุกข์ยากมาก ไปท่งน้ำเมียห่อข้าว ให้ เลี้ยงทายไ่วให้ฝัวเลือกระหว่างหมกเนื้อหมูกับหมกกระคูกหมู ก็เลือกถูกระคูกหมู เมียก็เลียหนี ไปแต่งงานใหม่กับเศรษฐีมีเงินมีทอง

ฝ่ายท้าวบักกอกหล่อนต้องขอทานกินไป พ้อไปถึงบ้านเมียตัวเองก็จำไม่ได้ เมียจำได้ก็ เลยเอาท้องใส่ฟักทองให้เอาผักให้ไปกิน ขอทานไปเรื่อย ๆ ถึงกลางทางก็ขายฟักทองกลางทาง เมีย มาเจอฟักทองลูกของฝัวก็ว่าฝัวจีช่วย ฝัวมาขอทานอีกก็เอาท้องใส่ปิ่นข้าวให้กิน ม้ากินอยู่สะพาน พอบิบันข้าวออกก่อนท้องก็ตกลั้งน้ำป้าก็ได้กินท้อง เมียมาหาซื้อปลาตลาดก็ถูกปลาตัวที่ได้กิน ท้องก่อนนั้น เมียว่าจีช่วยมากเทวดาก็ช่วยไม่ได้ เดือคร้อนเทวดาที่ส่งท้าวบักกอกหล่อนลงมาเกิด มาช่วยเอาทองไปแขวนไ่วต้นไม้ ท้าวบักกอกหล่อนเดินไปถึงก็ไม่เห็นทอง แล้วเศรษฐีจับได้ว่าเมีย แอบเอาทองให้ฝัวเกาจึงจับมาใส่กัน ให้ท้าวบักกอกหล่อนยิงธนูขึ้นฟ้า ตกใส่อะไรจะให้อันนั้น ท้าว นี้ก็ยิงถูกระคูกบนหลังค้ำบ้าน วาสนาก็เลียได้แค่บักกอกหล่อน

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

178. ความลับไม่มีในโลก

ความลับมีในโลก ผนตคไฟใหม่เดือนสามหอมจีแกบหลาย มีชายคนหนึ่งไปพ่อแก้วคำกิน จีแกบ จึงหลาย ย่านพินตัดคือเลยแดนขึ้นเท็งกู้อ้าวเข้าโก้นไม้ “แก้วคำกินจีแกบ” เขาไปตัดไม้ เฮ็ดท้อง น้างไม่เว่าให้ฟัง เท้วคำสู่กะจับบักนั้น ไปตัดหัว นี่ละความลับมีในโลก

ถอดความ

ความลับไม่มีในโลก ผนตคไฟใหม่เดือนสามหอมเกลบมาก มีชายคนหนึ่งไปเจอเทวดา กินเกลบ ings มาก กลัวเขาตัดคอเลยวิ่งขึ้นภูเขาเอาหัวมุดโพรงไม้ “เทวดากินจีแกบ” เขาไปตัดไม้ ทำกลอง นางไม้เล่าให้ฟัง เทวดารู้ก็จับนายคนนั้นไปตัดหัว นี่แหละความลับไม่มีในโลก

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

179. ลิงโตน

มีผู้ชายคนหนึ่งไปตัดไม้เฮ็ดไฮเท็งกู้อ้าว กลับไปมีมือใต้ต้นไม้กะลุกคั้นคือเกา บ่เป็นไฮจ๊กเทีย กะไปจอบเบิง เห็นลิงโตนถ้องต๋โมง ๆ ต้นไม้กะลุกพืบขึ้นคือเกา ชายพูนี่กะเลยจับลิงลิษาเพราะ วามันเฮ็ดให้ต้นไม้อุก ลิงร้องขอชีวิต “ยาเฮ็ดพูฆ่า สิเอ้าฆ้องวิเศษให้ดอก” ได้ฆ้องมากะตีเอาบ้านเอา ซองชั้นเหลว

แล้วมาเถิดตอนเชียวกันเห็นมูฮางตางมีขึ้นหลายกะเลยถาม “เฮ็ดจั่งได้จั่งได้เงินได้ค้ำ หลายแท้” กะเว่าให้มูฟังว่าไปตัดไม้พ่อลิงโตนสิให้ฆ้องวิเศษตีเอาให้มั่งมี เชียวกะไปทำทาตัดไม้ เท็งกู้อ้าวฆ้องเกา พ่อลิงโตนใหญ่ กะได้ฆ้องมาคือจั่งคั้นแรกละ ถามมูว่า “ตีหยังได้เน” มูว่า “เอาหยัง กะได้” เลยเอาม้าให้เมีย บอกว่า “ข่อยได้ฆ้องวิเศษ” เมียว่า “ฆ้องสู้ขี้กูเหนียว” ตีปองหัวเมียหลบเข้า ไปในฮู้จี่ “ให้ข่อยคั้นม้า” ตีเทียที่สองหัวญ้าวขึ้นไปเท็งฟ้า ตีเทียที่สามหัวเลยยู่ฆ้องเกา บ่ ได้หยังฆ่า แน้วเมียเจ้าของปากบตี นี่ละพินจวงวาให้คิดกอนสิเฮ็ดสิว่าหยังออกไป

ถอดความ

มีผู้ชายคนหนึ่งไปตัดไม้ทำไร่อยู่บนภูเขา กลับไปวันไหนต้นไม้ก็ลุกคั้นเหมือนเดิม ไม่ เป็นไรสักที ก็ไปแอบดู เห็นลิงโตนเดินต๋โมง ๆ ต้นไม้ก็ลุกพืบขึ้นเหมือนเดิม ชายคนนี้ก็เลย จับลิงจะฆ่าเพราะว่ามันทำให้ต้นไม้อุก ลิงร้องขอชีวิต “อย่าทำข้าน้อย จะเอาฆ้องวิเศษให้เลย” ได้ ฆ้องมาก็ตีเอาบ้านเอาช่องเลยละ

แล้วมาถึงตอนเพื่อนกันเห็นเพื่อนฐานะดีขึ้นมากก็เลยถาม “ทำอย่างไรถึงได้เงินทองมาก จัง” ก็เล่าให้เพื่อนฟังว่าไปตัดไม้เจอลิงโตนจะให้ฆ้องวิเศษตีเอาให้มั่งมี เพื่อนก็ไปแก้งตัดไม้บนภู ที่เดิม เจอลิงโตนใหญ่ ก็ได้ฆ้องมาเหมือนคนแรกละ ถามเพื่อนว่า “ตีอะไรได้บ้าง” เพื่อนว่า “เอา อะไรก็ได้” เลยเอามาให้เมีย บอกว่า “พี่ได้ฆ้องวิเศษ” เมียว่า “ฆ้องสู้ขี้กูเหนียว” ตีปองหัวเมียหลบเข้าไป

ในกัน “ให้ฉันคืนมา” ตีครั้งที่สองหัวยาวขึ้นไปบนฟ้า ตีครั้งที่สามหัวจึงกลับมาอยู่ที่เดิม ไม่ได้อะไรเลย เพราะเมียปากไม่ดี นี่แหละเขาถึงว่าให้คิดก่อนจะทำจะพูดอะไรออกไป

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

180. ตาบอดคลำช้าง

บักตาบอดพำกััน ไปคลำช้าง ถึกหางวาคือพ้อย ถึกงัววาคือทอสูบน้ำ คำถึกงัววามันดอกรับว คำถึกหูศัควาคือพัด คำสิจ่างวามันคือผา ชุ่มบักบอดเลียเถียงกันญอนจับกันละหม่อง นี้ละคัันเฮ้ายาฟาวัดสินอิหญังฟายเดียว กะต้อฟังคัันอื่นน้ำเนาะ

ถอดความ

นายตาบอดพำกััน ไปคลำช้าง ถึกหางว่าเหมือนไม้กวาด ถึกงัวว่าเหมือนทอสูบน้ำ ถึกงาเน็กว่าดอกรับว คำถึกหูว่าเหมือนพัด คำสิจ่างนี้กว่าผนัง พวกนายบอกจึงเถียงกันเพราะจับคนละที่นี้แหละคนเราอย่ารีบตัดสินอะไรฝ่ายเดียว ก็ต้อฟังคนอื่นด้วยนะ

นายปาน คำโนนกกอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

181. เมียชั่ว

ศัวกับเมียคูนึงได้กัันไมพำกััน ไปเอาฟืนญัวมมือแล้ง พ้อได้ฟืนแล้วกะพำกัันไปนอนกัางทงน้ำ ศัวเมียกะเลียเวากััน ศัวถามวา “เจ้าฮักข่อยบ” เมียกะวา “ฮักยู คัันเจ้าตายข่อยลืบฮักไผอีก” พ้อดีแต่ก่อนปาไม้หนาดังทืบเทวดาเปลงร่างมาล่องใจเมีย พ้อศัวนอนหลับเทวดาก้อออกมาเก็ยวเมียมัน บาดนี้กะเกิดมกเขาซันเหลว เทวดาถามวา “เจ้ามกข่อยบ” ศาวอนนี้กะทำทาบิดไปบิดมา เทวดากะฮู้วามันมกกะเลียถามวา “คัันเจ้ามกข่อยเจ้ากัาฆ่าศัวเจ้าบ” เทวดากะเอาดาบให้ อิเมียฟืนค้อศัวขาด เทวดาเห็นกะสิหนีไปบ่เอามันเปนมีย บอกรัันวา “ข่อยบเอาเจ้าดอก แต่ศัวเจ้าเอ็งเจ้ากะญั่งข่า” ศัดคิดได้ให้น้ำศัว เทวดาถามวา “เจ้าอยากได้ศัวเจ้าคัันบ” อิเมียกะวา “อยากได้” เทวดากะเลียให้ไปหาบักหอยโจงม้ หาชัวหอยม้ให้ได้ เทวดากะเอาหอยโจงม้ไอศค้อให้พูศัว เปาคัันชีวิต นั้นละจ้งได้เอ็งวาค้อหอย แล้วเทวดากะหายโต้เขาปาไป

ถอดความ

ศัวเมียคูนึงแต่งงานกันใหม่ พำกัันไปเอาฟืนตอนเย็น พ้อได้ฟืนแล้วก็พำกัันไปนอนกลางทุงนา ศัวเมียก็เลียคูกััน ศัวถามวา “น้องรักพี่ไหม” เมียก็วา “รักอยู่ ถ้าพี่ตายน้องจะไม่รักใครอีก” พ้อดีแต่ก่อนปาไม้หนาดังทืบเทวดาเปลงร่างมาล่องใจเมีย พ้อศัวนอนหลับเทวดาก้อออกมาเก็ยวเมียมัน ทีนี้ก็เกิดรักเขา เทวดาถามวา “น้องรักพี่ไหม” ศาวนัันก็ทำทาบิดไปบิดมา เทวดากั้ฮู้วามันรักก็เลียถามวา “ถ้าน้องรักพี่น้องกล้าฆ่าศัวน้องไหม” เทวดากั้เอาดาบให้ เมียฟืนคอศัวขาด

เทวดาเห็นก็จะหนีไปไม่เอามั่นเป็นเมีย บอกมันว่า “พี่ไม่เอาน้องหรือ ขนาดผัวน้องเองน้องยังฆ่า”
 ที่นี้คิดได้ร้องไห้ตามผัว เทวดากล่าวว่า “น้องอยากได้ผัวน้องกินไหม” เมียก็ว่า “อยากได้” เทวดาก็
 เลยให้ไปหาหอยโข่งมา หาขูดหอยมาให้ได้ เทวดาก็เอาหอยโข่งมาใส่คอให้คนเป็นผัว เป่าคืนชีวิต
 นั้นล่ะจึงได้เรียกว่าคอกหอย แล้วเทวดาก็หายตัวเข้าไป

นายปาน คำโนนกกอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

182. หนีความตาย

คนแก่ได้แต่นั่งคิดว่าลูกหลานฟ้าจันหลาย เจ้าของกะพ้าลูกจัน หาเข้าหาน้ำกินญาก พอดี
 ตัดสินใจไปผูกคอตาย แล้วตาปะขาวมาบอกว่า “เจ้าบ่ทันถึงค้ำว ล้าบากปานได้กะให้คืนไปก่อน
 สอดวันทีหนึ่งเดือนเมษา สอดมือนั้น ไปอยู่ไสกะบ่มมดอก” ต่อม้าคั้นแก่นี่กะคั้นม้ายู่น้ำลูก ลูกชายพูนึง
 ไปหารับจ้างโต้นแล้วคืนบ้านมาเห็นพ่อกับน้องทูกษ์ญากกะพ้าไปยุ่น้ำ เพินกะไปยุกับลูก พ้อมั่งมี
 กะบ่อยากตาย พอดีคิดได้เลยเอาให้ลูกฟัง ลูกบ่อยากให้พ่อตายเลยไปซื้อหีบปักใหญ่มาแต่งเอาพ้อไป
 เชียงป้าให้ตาปะขาวมาเห็น เอาใส่ผุก โย่นลงทะเล พอดีพวกปะมั่งไปหาทอดแหถักคั้นแก่นั้น ดิ่ง
 จังได้กะดิ่งบั้งขึ้น พวกวานแหกะเลยมุดลงไป จมขึ้นม้า ตาปะขาวมาพ้อพอดีกะเลยเอาไปน้ำซำ นี้ละ
 คั้นบ่ถึงค้ำวตายเฮ็ดจังได้กะบ่ตาย บัดพ้อสอดค้ำวหนีจังได้กะบ่มม

ถอดความ

คนแก่ได้แต่นั่งคิดว่าลูกหลานพาจันมาก ตัวเองก็พาลูกจัน หาเข้าหาน้ำกินญาก พอดี
 ตัดสินใจไปผูกคอตาย แล้วตาปะขาวมาบอกว่า “เจ้ายังไม่ถึงคราว ล้าบากขนาดไหนก็ให้คืนไปก่อน
 ถึงวันที่หนึ่งเดือนเมษา ถึงวันนั้น ไปอยู่ไหนก็ไม่พ่นหรือ” ต่อมาคนแก่นี้ก็กลับมาอยู่กับลูก ลูกชาย
 คนหนึ่งไปหารับจ้างนานแล้วกลับบ้านมาเห็นพ่อกับน้องทูกษ์ญากก็พาไปอยู่ด้วย เขาก็ไปอยู่กับ
 ลูก พ้อมั่งมีก็ไม่อยากตาย พอดีนึกได้เลยเอาให้ลูกฟัง ลูกไม่อยากให้พ่อตายเลยไปซื้อหีบใหญ่มา
 แต่งเอาพ้อไปซ่อนไม่ให้ตาปะขาวมาเห็น เอาใส่ผุก โย่นลงทะเล พอดีพวกประมงไปหาทอดแหถัก
 คนแก่นั้น ดิ่งอย่างไรก็ดิ่งไม่ขึ้น พวกวานแหก็เลยดำน้ำลงไปยกขึ้นมา ตาปะขาวมาเห็นพอดีก็เลย
 เอาไปด้วย นี้ละคนไม่ถึงคราวตายทำอย่างไรก็ไม่ตาย แต่พ้อถึงคราวหนีอย่างไรก็ไม่พ่น

นายปาน คำโนนกกอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

183. คนรู้ภาษาศัตว์

สมัยก่อนชวนมกเพินสีขงลูกไปเรียนหนังสือ คอบค้ำวนี้มีลูกชายเดี่ยวกะขงลูกไปเรียน
 ดีใจว่าลูกมันมักเรียนหนังสือ เทอมแรกลูกขงจดหมายมาบอกว่าเรียนได้ค้ำว จบปีพานไปลูกมาหยาม
 บ้านกะถามลูกว่า “เป็นได้ท้าว” ลูกว่า “ปี่นี้เรียนได้ค้ำวพอ ปี่นี้เรียนภาษาสัตว์ ภาษากบตัวพอ” พอบ

พ่อใจว่าลูกไปเรียนภาษาสัตว์ “ชั้นมึงสิเรียนภาษาคน สิหนีไปจากโฮจากน้ำไปเฮ็ดหญังน้อลูก” แคววญ๋อนฮักลูกหลายกะตามใจอยากเฮ็ดหญังกะเฮ็ด พานไปอีกปีหนึ่ง ลูกกะเขียนจดหมายมาบอกอีกวาที่นี้เรียนภาษาหมา พอแม่เคียดแแตกะบ่อยากขัดใจลูก ตามใจลูกคือเภาให้เรียนต่อให้จบ ต่อไปเรียนภาษาป่า พูพอกะตามใจให้เรียนต่อให้จบ แล้วที่นี้กะให้ลูกกลับมาเฮ็ดโฮเฮ็ดน้ำ ซงมันไปเรียนหนังสือกะบ่สมปรารถนา

พ่อด้มีนักรการเมืองไปหาเสียง เลี้ยได้รู้จักคนนั่นคนนี้ ให้ฟ้าไปออกพื้นที่ สมัยก่อนมีแต่ญางกับญาง คนนุมนั้นฮู้ทางดีกะเลี้ยฟ้าไป ไปนั่งพักริมห้างได้ญี่นเสียงกบฮ้อง “สระนี้มีน้ำทิพย์ ชาวบ้านกำลังป่วยหนัก คั้นเอาน้ำนี้สระนี้ไปให้กินกะสิเข้าป่วย” ซ้ายคั้นนี้คิดวาด้องมีคั้นป่วยเลี้ยตักเอาน้ำสระเขาไปในหมู่บ้านน้ำ เสียงคนกำลังโศกกันว่า “เมียเจ้าฮางตางมีม้าป่วยหนักแทน้อป่วยม้าโต้นแล้ว” ซ้ายคั้นนี้คิดถึงค้ำกบเลี้ยขอเขาไปเบิง ล้องเอาน้ำให้กิน คั้นป่วยแทนที่ลิต้ายกลับค้ำขึ้นขางป่าภูหาริย์ ชาวบ้านสงสยกะเลี้ยบอกเพินไปว่ามีสระน้ำทิพย์เป็นมโหสถ ชาวบ้านเอ้าฝายม้าผูกคอต่อแขน อีกสองคั้นกะสงสยวาม้าน้ำกั้นมีค้ำคั้นเดียว ได้เป็นลูกฮักของให้บ้าน

อีกบ้านหนึ่งหมาเฮาในบ้านบอกกันว่า “มือนี่โจริสเข้าบ้าน ยาฟ้ากั้นหลักกั้นนอนเด้อ” คั้นนี้ฟังฮู้เรื่องเลี้ยบอกเจ้าของบ้านว่าโจริสเข้าบ้าน เพินถามวารู้ได้จังได้ กะตอบว่า “หมาบอกกั้นฮู้ในบ้าน” บ่ทันโต้นโจริสเข้าม้า ชาวบ้านกะเตือนกันไว้แล้วเลี้ยสามารถสกัดโจริสไว้ได้ เพราะวาซ้ายคั้นนี้ฟังรู้ภาษาหมาว่าโจริสเข้าม้า คั้นสองคั้นที่ม้าน้ำกั้นกะถามอีกวา “รู้ได้จังได้” กะตอบว่า “รู้ญ๋อนเรียนม้า” เลี้ยเห็นวาเป็นคั้นมีความสามารถสูง ชาวบ้านกะให้ค้ำมอบฮุนผูกแขนเอ็นขวัญ ผูกเป็นลูกเป็นเด้าแล้วถามวา “สิไปไสตอ” กะวาสิเดินข้างตอไป บ้านนั้นปลดค้ำแล้ว กะสิฟ้ากั้นไปอาบน้ำฮ่วย เสียงป่าโศกกัน “คั้นสามคั้นม้าน้ำกั้น มีค้ำสมบัตินี้ฮู้เดียว ถ้าสิไปเฮ็ดหญังสิสำเร็จคั้นเดียว” ป้าว่าญี่ญี่ญี่คั้น ขณะลั้งไปอาบน้ำนั้นกะเลี้ยวซุสองคั้นฟังวา “ถ้าเฮ็ดหญังสิสำเร็จคั้นเดียว” สองคั้นกะถามวา “รู้ได้จังได้” กะบอกวา “ป่าโศกกันฮู้ในน้ำ” ป้ากฏวาพ่อไปสมัครงานกะมีคั้นเดียวที่ได้สำเร็จตามทีซ้ายนุมนั่นนั้ว เลี้ยประสบค้ำสำเร็จเพราะวารู้ภาษาสัตว์ เรื่องนี้กะสอนให้รู้วาเรียนหญังกะเรียนให้ฮู้แจ่ง จังสิได้เอ้ามาไซให้เกิดผลดีแก่ชีวิต

ถอดความ

สมัยก่อนส่วนมากคนจะส่งลูกไปเรียนหนังสือ ครอบครัวยุคหนึ่งมีลูกชายคนเดียวก็ส่งลูกไปเรียน ดีใจว่าลูกมันชอบเรียนหนังสือ เทอมแรกลูกส่งจดหมายมาบอกว่าเรียนได้คืออยู่ จบปีผ่านไปลูกมาเยี่ยมบ้านก็ถามลูกว่า “เป็นอย่างไรบ้างลูก” ลูกว่า “เรียนได้คืออยู่พ่อ ปีนี้เรียนภาษาสัตว์ ภาษากบครับพ่อ” พ่อไม่พอใจว่าลูกไปเรียนภาษาสัตว์ “ถ้ามึงจะเรียนภาษาคน จะหนีไปจากไร่จากนาทำไมนะลูก” แต่ว่าเพราะรักลูกมากก็ตามใจอยากทำอะไรก็ทำ ผ่านไปอีกปีหนึ่ง ลูกก็เขียนจดหมายมาบอกว่าที่นี้เรียนภาษาหมา พอแม่โกรธแต่ก็บ่อยากขัดใจลูก ตามใจลูกเหมือนเดิมให้เรียนต่อให้

จบต่อไปเรียนภาษาปลา พ่อก็ตามใจเรียนต่อให้จบ แล้วที่นี้ก็ให้ลูกกลับมาทำไร่นา ส่งมันไปเรียนหนังสือก็ไม่สมปรารถนา

พอดีมีนักการเมืองไปหาเสียง เลยได้รู้จักคนนั้นคนนี้ ให้พาไปออกพื้นที่ สมัยก่อนมีแต่เดินกับเดิน คนหนุ่มนั้นรู้ทางดีก็เลยพาไป ไปนั่งพักริมทางได้ยินเสียงกบร้อง “สระนี้มีน้ำทิพย์ ชาวบ้านกำลังป่วยหนัก ถ้าเอาน้ำในสระนี้ไปให้กินก็จะหายป่วย” ชายคนนี้ก็คิดว่าต้องมีคนป่วยจึงตกเอาน้ำสระเข้าไปในหมู่บ้านด้วย เสียงคนกำลังคุยกันว่า “เมียเศรษฐีกำลังป่วยหนัก ป่วยมานานแล้ว” ชายคนนี้ก็คิดถึงคำของกบเลยขอเข้าไปดู ลองเอาน้ำให้กิน คนป่วยแทนที่จะตายกลับดีขึ้นราวปาฏิหาริย์ ชาวบ้านสงสัยก็เลยบอกเขาไปว่ามีสระน้ำทิพย์เป็นมโหสถ ชาวบ้านเอาฝ้ายมาผูกข้อต่อแขน อีกสองคนก็สงสัยว่ามาด้วยกันมีคนเดียว ได้เป็นลูกรักของชาวบ้าน

อีกหมู่บ้านหนึ่งหมาในบ้านบอกกันว่า “วันนี้โจรจะเข้าบ้าน อย่าพากันหลับกันนอนนะ” คนนี้ฟังรู้เรื่องก็เลยบอกเจ้าของบ้านว่าโจรจะเข้าบ้าน เขาถามว่ารู้ได้อย่างไร ก็ตอบว่า “หมาบอกกันอยู่ในบ้าน” ต่อมาไม่นานโจรเข้ามา ชาวบ้านก็ตื่นกันไว้แล้วเลยสามารถสกัดโจรไว้ได้ เพราะว่าชายคนนี้ฟังภาษาหมาว่าโจรจะเข้ามา คนสองคนที่มาด้วยกันก็ถามอีกว่า “รู้ได้อย่างไร” ก็ตอบว่า “รู้เพราะเรียนมา” เลยเห็นว่าเป็นคนมีความสามารถสูง ชาวบ้านก็ให้ความอบอุ่นผูกแขนเรียกขวัญ ผูกเป็นลูกเป็นเต้าแล้วถามว่า “จะไปไหนต่อ” กะว่าจะเดินทางต่อไป บ้านนั้นปลอดภัยแล้ว ก็จะพากัน ไปอาบน้ำที่ห้วย เสียงปลาคุยกัน “คนสามคนที่มาด้วยกัน มีคุณสมบัติอยู่คนเดียว ถ้าจะไปทำอะไรจะสำเร็จอยู่คนเดียว สองคนนั้นก็ถามว่า “รู้ได้อย่างไร” ก็บอกว่า “ปลาคุยกันอยู่ในน้ำ” ปรากฏว่าพ่อไปสมัครงานก็มีคนเดียวที่ได้สำเร็จตามที่ชายหนุ่มคนนั้นว่า เลยประสบความสำเร็จ เพราะว่ารู้ภาษาสัตว์ เรื่องนี้ก็สอนให้รู้ว่าเรียนอะไรก็เรียนให้รู้แจ้ง จึงจะได้เอามาใช้ให้เกิดผลดีแก่ชีวิต

นายธำรง จิตการุณ

243 หมู่ 7 ตำบลโนนกก

184. คนซื้อบื้อ

เวาเรื่องคันซื้อกะซื้ออิหลี ไปใสกะซื้อ ซื้อคักซื้อเน ไปวัดกะบรู่ว่าสิเฮ็ดจังได้ บกกล้าถามไผ โตโตโตมัน ลากมาหาป่ามาชูกะเอาโชคเอาลากน้ำเขาบ่เป็น มีอนึ่งนังเรือไปน้ำที่บ้าน มีป่าเต็นเข้าเรือป่าคันมาไซตัดต้นหลายบกล้าจับป่าชำ ชื่อหลาย มูบอกวา “จับเอาป่าไปต้มกินละแม่” อ้ายพูซื้อกะเฮ็ดหญังบ่ดีก มูกะเล็ชคุบเอาป่าไปกินชำ

ถอดความ

พูดเรื่องคนซื้อก็ซื้อมาก ๆ ไปไหนก็ซื้อ ซื้อจริงจัง ไปวัดก็ไม่รู้ว่าทำอะไร ไม่กล้าถามใคร ตัวใครตัวมัน ลากมาหาปลาฆ่าที่เอาโชคเอาลากกับเขาไม่เป็น วันหนึ่งนั่งเรือไปกับ

ชาวบ้าน มีปลาโคดเข้าเรือปลาดีนไปมาใส่ตักตกใจมากไม่กล้าจับปลาเลย ซ้อมมาก เพื่อนบอกว่า “จับปลาไปต้มกินชะลิต” คนซื้อก็ทำอะไรไม่ถูก เพื่อก็เลยตะครุบปลาเอาไปกินเลย

นางบัวลี บัวละคร

53 หมู่ 8 ตำบลบ้านบัว

185. คนปากคม

มีหมู่บ้านหนึ่ง แม่เป็นแม่หม้าย แม่มีคำหุก ลูกกะบ่สู้จักควม ลูกเป็นหนุ่มน้อย “ท้าวเอี้ย มิ่งกะเฮ็ดเวียกसानสอนसानไซ เทียได้ไซป้ามาเฮ็ดป้าแดงจีล่าน้ำเขาเนเป็นหญิง” กะไปเฮ็ดไซตง ได้รุ่งน้อยมา เอามาเลี้ยง รุ่งกะเญ่ขึ้นซุ่ม่อจันเป็นรุ่งเญ่ แต่ก็คั่นกับสัตว์กะซื่อสารกันได้ รุ่งวาสิฟ้าฮ้ายไปหาเงิน ไปทางได่น่องกะสิฟ้าไป ให้ฮ้ายไปเก็บของน่องสิฟ้าไป ฮอเข้าฮอนน้ำคี่หลังน่อง ฮอดหนองน้ำบักเญ่ รุ่งบอกวาให้ถ่าฮุมองนี้ ถ่าแม่นน่องแท้ ๆ ฉ้ามมุดน้ำเห็นน้ำเดือดปุด ๆ กะแสดงวาเป็นน่อง โด้นเดิบน่องกะคอยขึ้นมามีไหเงิน ไหค้ำม่าพ้อม เอาม่าบ้านม่าของบ่เฮ็ดเอิกเกริกคอกคอยไซ่คอยสอย มูข้างบ้านกะม่าซ้อมเบิงม่าซอม่าถามได้ควมวางูฟ้าไปหาเงิน เลี้ยม่าฮี่ยมงูฟ้าไปหาน้ำเน รุ่งตอบตกลงกะให้เฮ็ดค้อกันนั้นละ ให้เวาดี ๆ คิดดี ๆ จิงสิหาเงินได้หลาย พ้อมรุ่งมุดน้ำฮ้ายนั้น กะฮ่องวา “ตาย ๆ ๆ” น้ำเดือดกลายเป็นสีแดง มีซากงูลอยขึ้นมา บ่ได้สมบัติซ้า กะกลับม่าบอกมูวางูตายแล้ว ฮ้ายกะตำหาจันพ้อกระดุกน่อง เลี้ยเอ้ากระดุกรุ่งน่องไปให้แม่คำหุก เป็นเส้นเงินเส้นค้ำเอาไปตำสาตกะเป็นเงินทอง สองฝัวเมียข้างบ้านกะม่าฮี่ยมอีกแควเวาว่าบ่ดี ที่แรกกะดำเป็นเส้นเงินเส้นทองยุดะ แดพ้อเวาว่า “กระดุกฮาหญิงค้อมีแต่เงินแต่ทอง” ทอนั้นละ เงินทองทั้งหลายกะถ่ายเป็นก้อนขี้หมาเบิดญ่ฮอนเวาบ่ดี

ถอดความ

มีหมู่บ้านหนึ่ง แม่เป็นแม่หม้าย แม่ทอผ้า ลูกก็ไม่วุ่ควม ลูกเป็นหนุ่มน้อย “ลูกเอี้ย มิ่งก็ทำงานสานซอนसानไซ เพื่อได้ใส่ปลามาทำปลาร้ากับเขาหน่อยนะ” ก็ไปดักอวนได้รุ่งน้อยมา เอามาเลี้ยง รุ่งก็โตขึ้นทุกวันจนเป็นรุ่งใหญ่ แต่ก่อนคนกับสัตว์ก็ซื่อสารกันได้ รุ่งว่าจะพาไปหาเงิน ไปทางได่น่องก็จะพาไป ให้พี่ไปเก็บของน่องจะพาไป ห่อข้าวห่อน้ำคี่หลังน่อง รุ่งบอกวาให้รออยู่ตรงนี้ ถ่าเป็นน่องแท้ ๆ เวลาดำน้ำเห็นน้ำเดือดปุด ๆ ก็แสดงวาเป็นน่อง นานพอสมควรน่องก็ค้อยขึ้นมามีไหเงินไททองมาด้วย เอามาบ้านมาซ่องไม่ทำเอิกเกริกหรือค คอยไซ่คอยสอย เพื่อนข้างบ้านก็มาคุดมาสอบถามได้ควมวางูฟ้าไปหาเงิน เลี้ยมาฮี่ยมงูฟ้าไปหาด้วย รุ่งตอบตกลงก็ให้ทำเหมือนกันนั้นแหละ ให้พุดดี ๆ คิดดี ๆ จิงจะหาเงินได้มาก พอมุดน้ำนายคนนั้นก็ร้องว่า “ตาย ๆ ๆ” น้ำเดือดกลายเป็นสีแดง มีซากงูลอยขึ้นมา ไม่ได้สมบัติเลย ก็กลับมามาบอกเพื่อนว่างูตายแล้ว พี่ก็ตามหาจนพบกระดุกน่อง เลี้ยเอ้ากระดุกน่องไปให้แม่ทอผ้า เป็นเส้นเงินเส้นทอง เอาไปทอเสื่อก็เป็นเงินทอง สองฝัวเมีย

ข้างบ้านมาเยี่ยมอีกแต่ว่าพูดไม่ได้ ที่แรกก็ทอเป็นเส้นเงินเส้นทองอยู่ละ แต่พอพูดว่า “กระตูกทำอะไร
ทำไมมีแต่เงินแต่ทอง” เท่านั้นละ เงินทองทั้งหลายก็กลายเป็นก้อนขี้หมาหมดเพราะพูดไม่ได้

นายประยูร สอนนา

40 หมู่ 10 ตำบลหนองโพนงาม

186. อย่าผัดกัน

มีพี่เมียคนหนึ่งเว้ากันดีบ่เถียงกัน อีกคู่เถียงกันตลอด พี่เมียคู่เถียงกันดี พี่หรือเมีย
เว้าหญิงกันกะบ่เคียดกัน มีหนึ่งอากาศอ่อนหลาย “เอ้า ๆ ข่อยสิฟ้าไปสะปายห่วย” นำกะเพียงคือบ่
เป็นตำสะแห่งดอก ไปพ้อม้องนึ่งพ้อมันคู้กันน้ำได้ เว้ากันเถียงกันดี หม่อมบั้นคู้กะบั้นนาย สะไปสะ
ม้าวาซัน วั่งนั้นเป็นวั่งงูใหญ่ หันไปเบิงเหง่าไม่ใหญ่หัน ไปอีกพ้อมงูใหญ่ พี่กะคืนยุพ้อเมียถามว่า
แมนหญิงกะบอกกันว่า “ป่าค้อใหญ่” กะพ้ากันสะป่าตอไป นำแห่งไว้ญอนชอยกัน พ้อมนำแห่งกะเห็น
ไหเงินไหคำ พ้ากันเอากลับบ้าน

พี่เมียคู่บ่เถียงกันกะถาม คนแต่ก่อนบ่ตัวะกัน พี่เมียมักโลกะไป ที่แรกกะดี งูใหญ่โพม่า
“แมนหญิงเอ้า” พี่รำคำญกะเลียบอความีหญิงให้สะน้ำตอไป งูกะม้ออีก “แมนหญิง” กะเลียบตอบ
ว่า “งูใหญ่” พี่เมียกะย่าน “คือบ่บอกกัน อยากให้ข่อยตายหลายดิ” เถียงกัน ไปเถียงกันม้าวาซันรำคำญ
เลียบจับสองพี่เมียกินชำ

ถอดความ

มีพี่เมียคนหนึ่งคุยกันดีไม่เถียงกัน อีกคู่เถียงกันตลอด พี่เมียคู่สามัคคีกันดีพี่หรือเมียพูด
อะไรก็ไม่เคียดกัน วันหนึ่งอากาศร้อนมาก “แม่ ๆ พ้อจะพาไปวิดปลาอยู่ห่วย” น้ำก็ถึงคอกไม่อาจจะ
วิดแห้งหรืออก ไปถึงที่หนึ่งพ้อมันคู้กันน้ำได้ คุยกันเถียงกันดี ที่บั้นคู้ง่าย วิดไปวิดมา เว้ากันเป็นวั่งงู
ใหญ่ หันไปดูเหง่าไม่ใหญ่หันไปอีกเจองูใหญ่ พี่ก็ตกใจอยู่ พ้อเมียถามว่าเป็นอะไรก็บอกกันว่า
“ปลาช่อนใหญ่” ก็พ้ากันวิดปลาตอไป นำแห่งไว้เพราะช่วยกัน พ้อมนำแห่งก็เห็นไหเงินไหคำ พา
กันเอากลับบ้าน

พี่เมียคู่ไม่ถูกกันก็ถาม คนแต่ก่อนไม่โกหกกัน พี่เมียมักโลกก็ไป ที่แรกก็ดี งูใหญ่โผล่
มา “อะไรละพ้อ” พี่รำคำญก็เลียบบอกว่าไม่มีอะไรให้วิดน้ำตอไป งูก็มาอีก “อะไร” ก็เลียบตอบว่า “งู
ใหญ่” เมียก็กลัว “ทำไมไม่บอกกัน อยากให้แม่ตายมากใจไหม” เถียงกันไปเถียงกันมาจนรำคำญ
จึงจับสองพี่เมียกินเลย

นายประยูร สอนนา

40 หมู่ 10 ตำบลหนองโพนงาม

187. โลกมากลาภหาย

มีหมู่บ้านหนึ่ง คอบคัวหนึ่งเป็นคันคืบเคี้ยเฮ็ดคัวมั่วเฮ็ดเตแนวดี ๆ ให้คอบคัว ซอยเหลือ
ตั้งค้มคิดตลอด มือนึงแกลัญญกเขียนไม เพินวาคันสู๋หญังแล้วยาดางฟ้าโลให้หามือสันวันดี เพินบ่สู่ม
ไผบอกหญังกะเลี้ยญกเขียนตั้งกับมือ 15 คำพอดี เพินวาเป็นมือดับ ใที่บ้านบ่ได้บอก แกกะแอมเขียน
พ้อแล้วกะขึ้นไปนอนเทิงเขียนขาขึ้นห่างมือกายหน้าผาก มีแมงก้นทานโตหนึ่งบินมัลอดจั่วซากบีด
ไปตลอด มือต่อมำกะบินซากอีกเลี้ยจื่อไว้ สงสัยกะเลี้ยขึ้น ไปเบิงเทิงคือวาแมงมำเฮ็ดฮ้างยุ่น้ำบ่ แมง
โตนี้เป็นแมงเท้าดำเนาะ พ้อมือไมมำกะให้ขึ้นคิหลัง ฟ่าไปเรื่อยจนแมงอยากกินหญือ ผัดกินอไม่
เงินค้ำ เพินนืออยากได้นอไม่กะหักเอา พ้อมำฮอดบ้านก่ายเป็นนอไม่เงินนอไม่ค้ำ เพินบ้านเห็นวามี
เงินค้ำหลายกะขอขึ้นหลังแมงไปหาสมบัติ แมงกะฟ้าไป เห็นนอไม่เงินค้ำกะโลก เอาหลาย ๆ แมง
หนักหลายกะเลี้ยปอยคกลงมำตายชำ

ถอดความ

มีหมู่บ้านหนึ่ง ครอบครัวยุหนึ่งเป็นคนดีไม่เคยทำความชั่ว ทำแต่สิ่งดี ๆ ให้ครอบครัว
ช่วยเหลือสังคมดีตลอด วันหนึ่งแกจะสร้างบ้านใหม่ เขาว่าถ้ารู้อะไรแล้วอย่าอะอะไปให้หาฤกษ์
สรรวันดี เขาไม่รู้ไม่มีใครบอกอะไรก็เลยยกเรือนตรงกับวัน 15 คำพอดี เขาว่าเป็นวันดับ ชาวบ้าน
ไม่ได้บอก แกก็ตอกฝาบ้านพ้อแล้วก็ขึ้นไปนอนนอนบนเรือนขาไขว่ห่างมือกายหน้าผาก มีแมงก้น
ทานตัวหนึ่งบินมาลอดจั่วเฉียดไปตลอด วันต่อมาก็บินเฉียดอีกเลยจำไว้ สงสัยก็เลยขึ้นไปดูบนช่อ
ว่าแมงมาทำรังอยู่ด้วยไหม แมงตัวนี้เป็นแมงเทวดานะ พ้อวันต่อมาก็ให้ขึ้นคิหลังฟ้าไปเรื่อยจนแมง
อยากกินหญือ กินนอไม่เงินนอไม่ทอง นายคนนืออยากได้นอไม่ก็หักเอา พ้อมาถึงบ้าน
กลายเป็นนอไม่เงินนอไม่ทอง เพินบ้านเห็นวามีเงินทองมากก็ขอขึ้นหลังแมงไปหาสมบัติ แมง
ก็ฟ้าไป เห็นนอไม่เงินทองก็โลกเอามาก ๆ แมงหนักมากจึงปล่อยตกลงมาตายเลย

นายประยูร สอนนา

40 หมู่ 10 ตำบลหนองโพรงงาม

188. ยายช่างกู

ยายอั้นนึ่งติดปากว่าแต่ค้ำว่า “ช่างกู” ยายช่างกูไปถือศีลน้ำนม เพินเฮ็ดหญังกะบ่เว่าน้ำนม มี
แต่ “ช่างกู ๆ” บัดนี้เขาตีเอาไปชำ ญ่อนยายช่างกูม่ายในบ้านเมืองแล้วบ่สูงเฮื่อง สิมำเอาไปชำ เอา
เคื่องนุงผ่าถ่มสังน้ำ พ้อยายตกลงไปในน้ำพินน้ำกะเป็นเอ็ดเดิด มีเสื้อผ่าอ่าภรรณเงินค้ำเต็มยุ ไป
โต้นหลายกะคิดฮอดลูกหลาน เอาเงินเอาค้ำมำท้องเจ็งเฟ่ง บ่ฮึดบ่อยาก นี้กะเปินวาสนาของยายญ่อน
คันซ้งวา “ช่างกู” แดวาช่นพูได้เฮ็ดน้ำกะคือสิดายถ่มซ่นละ

ถอดความ

ชายคนหนึ่งติดปากพูดแต่คำว่า “ช่างกู” ขายช่างกูไปถือศีลกับเพื่อน เขาทำอะไรก็ไม่พูดกับเพื่อน มีแต่ “ช่างกู ๆ” ที่นี้เขาจะเอาไปฆ่า เพราะขายช่างกูอยู่ในบ้านเมืองแล้วไม่รุ่งเรื่อง จะมาเอาไปฆ่า เอาเครื่องนุ่งเสื้อผ้าทิ้งลงน้ำ พอขายตกลงไปในน้ำพื้นน้ำก็โล่งแห้ง มีเสื้อผ้าอาภรณ์เงินทองเต็มอยู่ ไปนานมากก็คิดถึงลูกหลาน เอาเงินเอาทองมากองโต ๆ ไม่อดอยาก นี่ก็เป็นวาสนาของขาย เพราะคนชังว่า “ช่างกู” แต่ว่าถ้าใครทำตายก็คงจะตายที่นั่นล่ะ

นางลา กองพันธุ

25 หมู่ 10 ตำบลบ้านเป้า

189. เทวดาไม่ช่วย

แต่ก่อนคนนับถือเทวดา นักบวชคนนึงเชื่อว่าเทวดาศักดิ์สิทธิ์หลาย อยากให้เทวดาช่วย กะนั่งภาวนาน้ำดีตะหมาดในน้ำทะเล ้วยพูนึงพานม้าพ่อ “ท่านนักบุญขึ้นม้าเด้อผมสิไปส่ง” กะบ่ไปถ่าเทวดาม้าชอย นำขึ้นเพียงเอิก “ท่านนักบุญขึ้นเรือเด้อผมสิไปส่ง” กะบอควาเดียวเทวดากะม้าชอยดอก บัดพื่อนำขึ้นเพียงคือ มีคนเอาขอนไม้ดักให้ กะบ่เอา ถ่าเทวดาม้าชอย จนวาทีสุดแล้ว ตายน่าถ่มจ้อย พ้อตายไปกะได้พื่อพะอินกะพองวาเทวดาคือบ่ชอย พะอินกะชยหน้าแล้วบอควา “กะซงไปสามคั่นแล้วเต้ เจ้าบ่ขึ้นม้าเอ็ง กะชอยบ่ได้เหลว”

ถอดความ

แต่ก่อนคนนับถือเทวดา นักบวชคนหนึ่งเชื่อว่าเทวดาศักดิ์สิทธิ์มาก อยากให้เทวดาช่วย ก็นั่งภาวนาขัดสมาธิในน้ำทะเล ชายคนหนึ่งผ่านมาพบ “ท่านนักบุญขึ้นมาเถอะผมจะไปส่ง” ก็ไม่ไป รอเทวดามาช่วย นำขึ้นถึงอก “ท่านนักบุญขึ้นเรือเถอะผมจะไปส่ง” ก็บอควาเดียวเทวดาก็มาช่วย หรอก ที่นี้พื่อนำขึ้นถึงคอ มีคนเอาขอนไม้โยนมาให้ ก็ไม่เอา รอเทวดามาช่วย จนทีสุดแล้วจมน้ำตาย พ้อตายแล้วเจอปะอินทร์ก็พ้องว่าเทวดาทำไมไม่ช่วย พระอินทร์ก็สำหน้าแล้วบอควา “ก็ส่งไปสามคั่นแล้วใจ เจ้าไม่ขึ้นมาเอง ก็ช่วยไม่ได้ละสิ”

นางลา กองพันธุ

25 หมู่ 10 ตำบลบ้านเป้า

190. พรานหมา

นายพันคนนึงเป็นคันทมานหลาย ไปล่าสัตว์ยามได้กะได้เห็นได้พันม้าบักหลาย ที่นี้เพินกะอยากให้มีไปน้ำเนาะ มุศัดปากบ่ถ่อง บอควาให้ว่า “หมาเนแท้ ๆ” เด้อ พื่อไปฮอดป่าใหญ่ อ้ายปากบ่ถ่องกะฮ่องเบิดแสง “หานแฮ่ ๆ” ชุ่มสัตว์ตาง ๆ กะเลียแลนหนี กะเลียบ่หมาญ่อนปากบ่ถ่องซ่ำ

ถอดความ

นายพรานคนหนึ่งเป็นคนโหดดีมาก ไปล่าสัตว์ตอนไหนก็ได้เนื้อทรายมามาก ทีนี้เขาก็อยากให้เพื่อนไปด้วยนะ เพื่อนพูดไม่ชัด บอกเพื่อนให้พูดว่า “หมานเน่ ๆ” นะ พอไปถึงป่าใหญ่ นายพูดไม่ชัดก็ร้องเสียงดัง “หานแฮ่ ๆ” พวกสัตว์ต่าง ๆ ก็เลยวิ่งหนี ก็เลยไม่โหดเพราะพูดไม่ชัด

นายสายัณห์ วังสระ

120 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

191. พระยาหาญ

พระยาหนุ่มเมืองหนึ่งประกาศหาญ ทะเลียบบอกว่าบ้านได้มีลูกสาวให้เมียขึ้นเมียขึ้นชันแล้ว เอ้าของที่บ่ใช่แล้วมำก่องไว้หน้าบ้านเบิงคู้ สาวบ้านได้เฮ็ดถักใจสิไปขอแต่งงานน้ำ พวกแม่บ้านทั้งหลายกะอยากได้ลูกเขยพระยาจะฟาวชอยลูกสาวกวาดเสียนเมียขึ้นชันคักแน สอดมือออกญางเบิงบ้านพระยาจะเห็นกองขยะ กองขี้ฟุนบักหลายเนาะ เสียนแต่ละคนพื้นเหลี่ยมมาบ ๆ ญ่อนตั้งใจจัดดูหลาย พ้อม้าสอดเสียนหนึ่งพระยาของใจว่าบ่อยากแคงกับมูริจึงได้ ทะเลียบเอ็นถามพุสาววา “หล่าเอี้ยเจ้าบ่แคงหาญกับมูริ คือบ่เฮ็ดเวียกคือคั่นอื่นเขาละ” สาวกะตอบมำวา “เสียนนี้บ่มีแน้วถิ่มดอกจ้ำ บัดได้ทอนี่ละ” พระยาจะเห็นแล้ววาสาวพุนี่มีคุณสมบัติดีกัวมู เบิงสิหน้ารำสีกะงำมผกกะหวีเรียบร้อยดี ตั้งตำตำรำสีเอ็นสามน้ำซี ทะเลียบเลือกสาวพุนี่ไปแต่งงานน้ำ “นี่ละ แม่ของลูกข่อย” ช่นวา

ถอดความ

พระยาหนุ่มเมืองหนึ่งประกาศหาญ ก็เลยบอกว่าบ้านไหนมีลูกสาวให้เก็บกวาดบ้านเรือนแล้วเอาของที่ไม่ใช่แล้วมากองไว้หน้าบ้านน้อยนะ สาวบ้านไหนทำถูกใจจะไปขอแต่งงานด้วย พวกแม่บ้านทั้งหลายอยากได้ลูกเขยพระยาที่รับช่วยลูกสาวกวาดบ้านเก็บเรือนอย่างใหญ่โต ถึงวันออกเดินดูบ้านพระยาที่เห็นกองขยะ กองขี้ฟุนเยอะเยะ เรือนแต่ละคนพื้นมันวาบ ๆ เพราะตั้งใจจัดดูมาก พอมาถึงเรือนหนึ่งพระยาข้องใจว่าไม่อยากแข่งกับเพื่อนหรืออย่างไร ก็เลยเรียกถามสาวว่า “น้องเอี้ย เจ้าไม่แคงหาญกับเพื่อนหรือ ทำไมไม่ทำงานเหมือนคนอื่นเขาละ” สาวก็ตอบมาว่า “เรือนนี้ไม่มีอะไรทิ้งหรือกัจะ กวาดได้เท่านั้นละ” พระยาที่เห็นแล้ววาสาวคนนี้มีคุณสมบัติดีกว่าเพื่อน คูสิหน้ารำสีก็งำมผกก็หวีเรียบร้อยดี ตรงตามตำรำสีเอ็นสามน้ำสี ก็เลยเลือกสาวคนนี้ไปแต่งงานด้วย “นี่แหละ แม่ของลูกข้า” นั่นเอง

นางพนอง โคตรโนนกก

46 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

192. เศรษฐีกับแม่หม้าย

ยายแม่หม้ายบ่มีฟูได้ฟ้าเฮ็ดไฮเฮ็ดน้ำ มำแล่งมำแห่งแทน้อเช่ากะบ่ง้าม เลยไปเบิงน้ำ เศรษฐีเช่าเพินคืองำมแทน้อ ทะเลียบไปถามเศรษฐี “คุณพอเศรษฐี เอ้ายังแฮกไฮแฮกน้ำน้อ เจ้าสิ

อ้อมค้อมงำมเนแท้” เศรษฐีกะมักญ่องแตกะย่านคันอื่น ได้คักัวเจ้าของเนาะ “เอ้ามันบ่ญากคอก ญำมไปเฮ็ดน้ำกะยาให้มันงำมหลายมันเกี่ยวญาก ให้มันพ้อดีหล่อนทอปากกะท้อกะเอ้าเถาะ” ย้ายแม่หมายฟังจั้งซันกะเริ่มเข้าใจแล้ว บัดฝนตกกะเลยไปแฮกน้ำเอาค้ำวมพอเศรษฐีมางมปาก “สูงหลายเกี่ยวญาก งำมหลายแบกหนัก” พ้อเข้าเป็นหมากมำกะงำมคักหลายจันวา ย้ายแม่หมายหอบบ่ไหว กรรมผัดน้ำสนองเศรษฐี เขาน้ำเศรษฐีบงำม ย้ายแม่หมายเลียก่ายเป็นคันฮางตางมี ญอนเศรษฐีคิดบ่ดีกับพ้ออื่นกะเลยบ่ได้ผลงำมทอเพินซำ

ถอดความ

ยายแม่ม่ายไม่มีใครพาทำไรทำนา แห้งแล้งจั้ง ข้าวก็ไม่งาม เลยไปดูนาเศรษฐีข้าวเขาทำไม่งามนัก ก็เลยไปถามเศรษฐี “คุณพ้อเศรษฐี เออะไรทำเบิกฤกษ์ทำไรนาระ ข้าวจึงงามมากยิ่งนัก” เศรษฐีบ่ายอแต่ก็กลัวคนอื่นได้คักว่าตนก็เลยตอบว่าไม่ยากหรอก เวลาไปทำนาก็อย่าให้มันงามมากนักมันเกี่ยวยาก ให้มันพ้อดีเท่าปากกระทอก็พ้อแล้ว ยายแม่ม่ายฟังอย่างนั้นก็เริ่มเข้าใจแล้ว พอฝนตกก็เลยไปทำนาตามความที่เศรษฐีบอก “สูงมากเกี่ยวยาก งามมากแบกหนัก” พ้อข้าวออกรวงก็งามมากจนยายแม่ม่ายหอบบ่ไหว กรรมตามสนองเศรษฐี ข้าวนาเศรษฐีไม่งาม ยายแม่ม่ายเลยกลายเป็นคนร่ำรวย ส่วนเศรษฐีคิดไม่ดีกับพ้ออื่นเลย ไม่ได้ผลงามเท่าเขาเลย

นางคำภา สวัสดิ์ศรี

3 หมู่ 1 ตำบลกุดเกาะ

193. กาถาไม่คำฝัว

มีคอบคัวนีงข่างวัด เกียงกันดีหลาย พูเมียเห็นหน้าฝัวมีดีจักเทือ สารพัดเนี้ยวดา พูฝัวบ่ปากจักค้ำ มือนึงฝัวถือโอกาสไปหล่นวัด เว้าให้หลวงพ้อฟังว่าเมียปากแข็งหลายไปหาขุหากินมำกะเว้าบ่ดี มีแต่ฮาแต่ผี มือนึงพูเมียไปหาพะ ย่านฝัวมำเว้าขวัญหลาย พะกะสอนวา “เจ้าบ่จี้ค่านดาลูกดาฝัวลือ เอาค้ำถาบ สิเอาค้ำถาให้” หลวงพ้อกะเฮ็ดน้ำมนต์ให้ แล้วจมค้ำถาไซ บอกวาคันเห็นหน้าฝัวให้อ้อมน้ำมนต์ไว้ยาให้เฮียเคือ พ้อเห็นฝัวมำไ้กะเฮ็ดจั้งหลวงพ้อวานันละ ฟัวอ้อมน้ำมนต์ไว้รักษาไว้บ่ให้น้ำเฮีย กะเสียดักันซุมือ

ถอดความ

มีครอบครัวหนึ่งอยู่ข้างวัด เกียงกันบ่อยมาก เมียเห็นหน้าฝัวไม่มีดีสักครั้ง สารพัดเรื่องด่าฝัวไม่พูดสักคำ วันหนึ่งฝัวถือโอกาสไปที่วัด เลาให้หลวงพ้อฟังว่าเมียปากจืดมากไปทำมาหากินมากี่พูดไม่ดี มีแต่ท่าแต่ผี วันหนึ่งเมียไปหาพระ กลัวฝัวมานินทา พระก็สอนว่า “โยมไม่จี้เกียดดาลูกด่าฝัวหรือ เอาค้ำถาใหม่ จะเอาค้ำถาให้” หลวงพ้อก็ทำน้ำมนต์ให้ แล้วร่ายค้ำถาใส่ บอกว่าถ้าเห็นหน้าฝัวให้อ้อมน้ำมนต์ไว้อย่าให้หกนะ พ้อเห็นฝัวมาใกล้ก็ทำตามทีหลวงพ้อบอก ริมอ้อมน้ำมนต์ไว้รักษาไว้ไม่ให้น้ำหก ก็เลยดีกันทุกวัน

นางสุชาติ ใจจางค์
59 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง

นิทานเรื่องผี

194. ผีกองกอย (สำนวนที่ 1)

เขาพากันไปเฮ็ดน้ำ ไซ่สอนไซ่ไซ่ไว้ มือได้กะบ่ได้กินจักเทีย ผีกองกอยเอาไปกินกอนเบิด ท้าวกำพ่าไปขอไหมยัยแม่หม้ายไปห่างผีกองกอยได้ จับได้กะตี่จั้นผีกองกอยย่าน “มิ่งสิให้หญิงกู” ผีกองกอยกะมาเป็นทาสรับไซ่ ไซ่หญิงกะได้เบิด บัดนี้กะมันจับคนไปไว้ในถ้ำ อัดไว้ ได้ลูกกับผีกองกอยหญิง ฉ้ามออกหากินกะอัดตัวกับลูกไว้ ที่นี้พ้อเมียออกหากินพูกะเอามือลูกก้อยก่อนหินล็กหนี ผีกองกอยมาบ่เห็นตัวกะออกน้าหา ตัวมาตกลมมันหัวสุมยูกะวา “ตายบ่ทัน โคนี่ข้างกะเจาะน้อ” บัดนี้มันตด พูเมียกะวา “ตายบ่ทัน โคนี่กะเหม็นเนาแล้วน้อ” กะเลียจิมหัวไป “สิฝงใสคี่น้อ” เลียฝงข้าง ไหเงิน ไหค้ำแล้วกลับคืนถ้ำ พ้อผีกองกอยไปแล้ว ท้าวกำพ่ากะลุกขึ้นได้เงินค้ำไปน้ำซ้นเหลว

ถอดความ

เขาพากันไปทำนา ไซ่สอนไซ่ไซ่ไว้ วันไหนก็ไม่ได้กินสักที ผีกองกอยเอาไปกินกอนหมด ท้าวกำพ่าไปขอไหมยัยแม่หม้ายไว้ตัดผีกองกอยได้ จับได้กะตี่จั้นผีกองกอยแล้ว “มิ่งจะให้อะไรกู” ผีกองกอยก็มาเป็นทาสรับไซ่ ไซ่อะไรก็ได้หมด ที่นั้นมันจับคนไปไว้ในถ้ำ ปิดไว้ ได้ลูกกับผีกองกอยคนหนึ่ง เวลาออกหากินก็ปิดตัวกับลูกไว้ ที่นี้พ้อเมียออกหากิน พ้อก็เอามือลูกผลักก่อน หินแอบหนี ผีกองกอยมาไม่เห็นตัวก็ออกตามหา ตัวมาตกลมมันหัวที่มอยู่ก็ว่า “ตายยังไม่นาน แมลงวันก็ขึ้นใส่ซะ” ที่นี้มันตด เมียก็ว่า “ตายไม่ทันไรก็เหม็นเนาแล้วน้อ” ก็เลียแบกหัวไป “จะฝงที่ ไหนคี่นะ” ก็เลียฝงข้าง ไหเงิน ไหทองแล้วกลับคืนถ้ำ พ้อผีกองกอยไปแล้ว ท้าวกำพ่าก็ลุกขึ้นได้เงินทองไปค้ำนั่นแล

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

195. ผีกองกอย (สำนวนที่ 2)

มีชายหญิงไปตัดฟืนเผาทานซุมื่อ ไปเฮ็ดไฮบ่เข้า ผีกองกอยเลียเห็นคิควาติเอาไปเป็นหัว เลียจับไปยุ่น้ำกัน ได้สองสามปี ได้ลูกคี่นึ่ง ชายพูนี่คิดอยากกลับบ้านเลียลักออกมา ผีกองกอยขังไว้ในถ้ำ ผีกองกอยหญิงปากถ้ำฉ้ามสือออกไปใส เพินล้องญู่กะญู่บ่อออก เลียให้ลูกล้องญู่เบิง กะออกมาได้ ฟาวเลนหนีกลับบ้าน ตกลมมัน ผีกองกอยจับหม่องหนั้นหม่องหนีตัวกะตดออก “บ่ทันตายกะเหม็นเนาแล้วน้อ” เลียเอาเงินทองมาฝงให้ ได้กลับมามีลูกหาเมีย ได้เงินทองส่งบ้าน ยางง้ำมเลีย

ถอดความ

มีชายคนหนึ่งไปตัดฟันเผาถ่านทุกวัน ไปทำไร่ไม่หยุด ฝีกองกอยเลยเห็นคิดว่าจะเอาไป เป็นฝัว เลขจับไปอยู่ด้วยกันได้สองสามปี ได้ลูกคนหนึ่ง ชายคนนี้คิดอยากกลับบ้านเลยแอบออกมา ฝีกองกอยขังไว้ในถ้ำ ฝีกองกอยคันหिनปากถ้ำเวลาจะออกไปไหน เขาลองดันก็ดันไม่ออก เลยให้ลูก ลองดันดู ก็ออกมาได้ รีบวิ่งหนีกลับบ้าน ตกหลุมมัน ฝีกองกอยจับตรงนั้นตรงนี้ฝัวก็ตดออก “ยังไม่ ตายก็ همینเน่าหนอ” เลยเอาเงินทองมาฝังให้ ได้กลับมาหาลูกหาเมีย ได้เงินทองสร้างบ้านอย่างงาม เลย

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

196. ฝีกองกอย (สำนวนที่ 3)

เชียวตอเชียวไปเฮ็ดต้อนน้ำไหลอ้อมภูน้ำกัน ไปพยายามต้อนภูน้ำได้กะบ่ได้ ฝีกองกอยมา เอาไปเปิด “กูสิจอบเบิงกอนน้ำ” กะเห็นฝีกองกอยมาลักกินป่าเจ้าของ “ปัด โห้ กูว่าแต่ไผ่มากินเบิด อีน้อย ๆ นี่คือนะ” ฝีกองกอยได้ญุ่นกะวา “มึงว่ากูอีน้อย ๆ ตี กูสิเอามึงเฮ็ดฝัวให้เบิง” ฝีกะแล่นน้ำ หนึบั้นได้กะน้ำเลียทำทาเอาหัวสุขุมมันตาย ฝีกองกอยน้ำม้างเบิงกะบ่ตั้ง ผัดตดออกมา همینคัก همینแน “ตายบ่ทัน โต้นกะ همینเน่าหลายเนาะ” ฝีกะเลียเอาไหเงินไหค้ำมาฝังให้ พอฝีกองกอย ไปม่มแล้วกะเอาไหเงินไหค้ำเข้าบ้านชั้นเหลว

อ้ายเชียวมาเห็นมูมีไหเงินไหค้ำกะอยากได้คือเขา อ้ายนี้กะบอกเขาว่าได้มาจ้งได้ เชียวกะ ไปเฮ็ดต้อน ไปพยายามคือเกา ฝีกองกอยเห็นกะสิเอาไปเป็นฝัวอีก มันหนีมาเอาหัวสุขุมมัน ฝีน้ำมา พออิงจีกะหนอยเบิง หัวแฮน ๆ ขึ้น ฝีกองกอยเลยหักค้อไปกินข่า

ถอดความ

เพื่อนรักกันไปทำลอบน้ำไหลอ้อมภูด้วยกัน ไปเก็บลอบตอนไหนก็ได้ ฝีกองกอยมา เอาไปหมด “ข้าจะแอบคูก่อนนะ” ก็เห็นฝีกองกอยมาลักกินปลาตัวเอง “ปัด โห้ กูนี้กว่าใครมากิน หมด อีน้อย ๆ นี่เอง” ฝีกองกอยได้ยิ่นก็ว่า “มึงว่ากูอีน้อย ๆ หรือ กูจะเอามึงทำฝัวให้ดู” ฝีกิ่งตาม หนีอย่างไรก็ตาม เลยแก้งเอาหัวที่หลุมมันตาย ฝีกองกอยตามมาจ๊กจ๊กก็ไม่ขยับ พอตดออกมา همینมาก “ตายยังไม่นานก็ همینเน่ามากนะ” ฝีกก็เลยเอาไหเงินไหทองมาฝังให้ พอฝีกองกอยไปพัน แล้วก็เอาไหเงินไหทองเข้าบ้าน

เพื่อนมาเห็นเพื่อนมีไหเงินไหทองก็อยากได้เหมือนเขา นายคนนี้ก็บอกเขาว่าได้มา อย่างไร เพื่อนก็ไปทำลอบ ไปเยี่ยมเหมือนเดิม ฝีกองกอยมาเห็นก็จะเอาไปเป็นฝัวอีก มันหนีมาเอา หัวที่หลุมมัน ฝีกตามมาเจอจ๊กจ๊ก หัวเราะขึ้นมาฝีกองกอยจึงหักค้อไปกินเลย

นางหอม แสนสระ
3 หมู่ 3 ตำบลโนนกก

197. ผีกองกอย (ตำนานที่ 4)

ผีกองกอยเป็นผีมีภรรยา มีทั้งดีกับชั่ว ชั่วเข้าสี่มีลูก ผีกองกอยเสียดูกรู้ว่าให้มาแลกกับลูกเข้า คั้นกะเลี้ยวซึ่งมัน ชั่วเด็กน้อยเกิดไม่พินกะวา “เป็นตำซั้ง ตำจีเดียวดแทนอ” กอสิวาจึงชี้กะงู๋นวาย่านผีกองกอยเอาลูกไป คั้นแตกอนพินกะเลี้ยว “สามมือลูกผี ชีมือลูกคั้น” นั่นละ คั้นแมนลูกผีเขาจะสิไปน้ำฝือออกหลอด บ่อยากยุน้ำเข้าดอก

ถอดความ

ผีกองกอยเป็นผีรักสนุก มีทั้งดีและร้าย เวลาเราจะมีลูก ผีกองกอยจะเอาลูกมาให้มาแลกกับลูกเรา คนก็เลยเกลียดมัน เวลาเด็กเกิดใหม่เขาก็ว่า “น่าซัง น่าเกลียดจริงนะ” ที่ว่าอย่างนี้ก็เพราะว่ากลัวผีกองกอยเอาลูกไป คนแต่ก่อนก็เลยว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน” นั่นแหละ ถ้าเป็นลูกผีเขาก็จะไปกับผีเลย ไม่อยากอยู่กับเราหรอก

นางทองพืด แสนสระ
281 หมู่ 7 ตำบลโนนกก

198. เชียงนาค้ำจ้วต่าง

เชียงนาค้ำจ้วต่างไปเล่นสาวแล้วมั่งกั้น สิได้เอากันแต่ไม่มีเงินแดง กะเลี้ยวล้าพู่สาวไปค้ำจ้วต่างบ้าน กะซังพู่สาวไว้ “ถ้าอ้ายแค้นอ้ายไปค้ำจ้วต่าง สิคั้นม้าแดงเจ้าดอกหล่า” หลายเดือนผ่านไป ได้เงินคั้นม้าบ้าน พู่สาวผัดตายแล้ว แต่วาเชียงนาค้ำจ้วกลับมาเห็นผีสาวผัดแป้งแดงหน้ายุ ฮอดชัวร์มือแล้ง เชียงนาค้ำจ้วผัดแป้งแดงโตญางไปเฮียนพู่สาว แต่วาทางที่ญางไปผัดแมนป่าช้า ผีสาวเสกอมไม้ก่าย เป็นเฮียนคั้น กะเวากันสมคิดฮอด ตกเด็กรู้ผีเริ่มแหกย้ายขวง เวาไปเวาม้ากะคอย ๆ กายเป็นผี เชียงนาค้ำจ้วขานเลี้ยวสิหนี ทำทาไปญิว กะเอาไม้ไปชี้หม้อเองน้ำเลนหนี ผีกะวาเชียงนาค้ำจ้วโด้นหลายเลี้ยวหน้าเห็นเองฮัวกะเลี้ยวเลนน้ำ คุ่มม้าไปสิฮอดโตหลายเทีย เชียงนาค้ำจ้วเลนเมือหลายจันม้าฮอดบ้าน เลี้ยวเอาหม้อค้ำจ้ว ปั้นหัวจันได้ ผีเลี้ยวหน้าหลอกอีกบได้

ถอดความ

เชียงนาค้ำจ้วไปจับสาวแล้วรักกัน จะได้แต่งงานกันแต่ไม่มีเงินแดง ก็เลยลาสาวไปค้ำจ้วต่างถิ่น ก็สั่งสาวไว้ “รอพี่ด้วยนะ พี่ไปค้ำจ้วต่าง จะกลับคืนมาแต่งงานกับน้องนะ” หลายเดือนผ่านไป ได้เงินกลับมาบ้าน แต่สาวตายแล้ว แต่วาเชียงนาค้ำจ้วกลับมาเห็นผีสาวผัดแป้งแดงหน้าอยู่ ตกตอนเย็น เชียงนาค้ำจ้วผัดแป้งแดงตัวเดินไปบ้านสาว แต่วาทางที่เดินไปเป็นป่าช้า ผีสาวเสกพุ่มไม้กลายเป็นบ้าน คนก็คุยกันสมความคิดถึง ตกดึกมาผีเริ่มแหกร่าง คุยไปคุยมาก็ค่อย ๆ กลายเป็นผี เชียงนาค้ำจ้วก็เลยว่าจะหนี แกล้งไปนี่ ก็เอาไม้ไปเจาะตุ่มน้ำวังหนี ผีก็ว่าเชียงนาค้ำจ้วนานมากจึงตามมาเห็นตุ่มน้ำรั่วก็เลย

วิ่งตาม ตามมาใกล้จะถึงตัวหลายครั้ง เชิงनावิ่งเหน้อยมากจนมาถึงบ้าน เลยเอาแหมาทางพลิก
บันได ผีจึงตามมาหลอกอีกไม่ได้

นายบันหา ศรีเมืองกลาง
124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

199. ผัวกินคน

มีผู้หญิงหนึ่งไปได้ผัวเมืองกินคน อยู่กินมีลูกสองคน ต่อมาผัวอยากกินลูกเลยวาทอยากได้ลูก
ไปหยามญา ฟ่าไปคั่นนึ่งกอน ผัวเลียฟ่าไป สอดก้างท้างบอกลูกว่า “ถ้าขุหนีเด้อ พอสิคั้งไฟจีป่า
ให้กิน” พ่อคั้งไฟลูกบี้ม ๆ พ่อไฟลูกกะจับลูกโยนใส่ไฟจันสุก กินลูกเบ็ดแล้วกะกลับบ้าน
ที่นี้กะวาปุญญาอยากเห็นหลานอีกคั่นนึ่ง สอดก้างท้างพอไปหาฟีน ลูกกะถามนะ “สิเฮ็ดหญัง” พอ
วา “คั้งไฟจีป่า” กะโยนลูกใส่ไฟอีก เอาเสื้อผ้าไปมัดใส่ โกงันกับแก้ เทวดาเห็นกะเป้งเป้งกับแก้
ส่อง “กับแก้กับ โกง ผัวผีโพงสิกลูกกินเบ็ด”

ที่นี้เทวดาเอาเมียไปเซียง กลับมำบ้านบ่เห็นเมีย เห็นแต่กับแก้ “กับแก้เห็นเมียกูบ่” กับแก้
วา “บ่” สิจำกับแก้ คั้งไฟจันสุ่มได้กับแก้กะเยียวใส่ไฟดับเบ็ด แล้วกับแก้กะล่อให้เอามีดปาดคอ
เจ้าของตาย เมียกะกลับมำเห็นผัวตายอยู่ แล้วกับแก้กะส่องบอกวา “กับแก้กับ โกง ผัวผีโพงสิกลูกกิน
เบ็ด” เมียกะเลียชู้ว่าผัวเป็นผีโพงกินลูกเจ้าของ

ถอดความ

มีผู้หญิงคนหนึ่งไปได้ผัวเมืองกินคน อยู่กินมีลูกสองคน ต่อมาผัวอยากกินลูกเลยวาทอยาก
ได้ลูกไปเขี่ยมย่า พาไปคนหนึ่งก่อน ผัวเลยพาไป ถึงกลางทางบอกลูกว่า “รออยู่นี้ะ พ่อจะก่อไฟจี
ปลาให้กิน” พ่อก่อไฟลูกโชนแล้วก็จับลูกโยนใส่กองไฟจันสุก กินลูกหมดแล้วก็กลับบ้าน
ที่นี้ก็ว่าปุญญาอยากเห็นหลานอีกคนหนึ่ง ถึงกลางทางพ่อไปหาฟีน ลูกก็ถามนะ “จะทำอะไร” พ่อว่า
“ก่อไฟจีปลา” ก็โยนลูกใส่ไฟอีก เอาเสื้อผ้าไปมัดใส่ โกงันกับแก้ เทวดาเห็นก็แปลงเป็นตุ๊กแกร้อง
“กับแก้กับ โกง ผัวผีโพงสิกลูกกินหมด”

ที่นี้เทวดาเอาเมียไปช่อน กลับมำบ้านไม่เห็นเมีย เห็นแต่ตุ๊กแก “ตุ๊กแกเห็นเมียกูใหม่”
ตุ๊กแกว่า “ไม่” จะฆ่าตุ๊กแก ก่อไฟจันตอนไหนตุ๊กแกก็ฉีใส่ไฟดับหมด แล้วตุ๊กแกก็ล่อให้เอามีดปาด
คอตัวเองตาย เมียก็กลับมาเห็นผัวตายอยู่ แล้วตุ๊กแกก็ร้องบอกวา “กับแก้กับ โกง ผัวผีโพงสิกลูกกิน
หมด” เมียก็เลยรู้ว่าผัวเป็นผีโพงกินลูกตัวเอง

นายบันหา ศรีเมืองกลาง
124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

200. เมียกินคน

หมอนึ่งไปได้เมียอยู่เมืองกินคน ยุต่อมาเมียก็บอกพี่ว่าอยากกินปลีก้วยอ่อน ถิ่นที่ปลีก้วยอ่อนที่เมียบอกก็คือเด็กน้อย เมียเป็นผีเป่าเนาะ พี่ก็จะเลยไปบ้านแม่ไปหาพี่ก้วยอ่อนมาให้เมียกิน ที่นี้ต้องไปนอนคืนยูพูน พี่ก็ไปแล้วเมียก็ไปหาเด็กน้อยมาควักหัว ควักไส้ ตีน ตับ แยกไว้ต่างหาก พี่ก็มาสดบ้าน เมียก็ตำพริกโขลกกับน้ำสิจิมดับเด็กน้อย พี่มาเปิดเบิ่งเห็นหัวไส้ตีนตบเด็กน้อยก็รู้ว่าเมียเจ้าของเป็นผีเป่าปะแบ่งขาวเป็นเวิน พี่เลยไปเฝ้าที่บ้านมาชอยกัน ไส้ผี

ถอดความ

นายคนหนึ่งไปได้เมียอยู่เมืองกินคน อยู่ต่อมาเมียก็บอกพี่ว่าอยากกินปลีก้วยอ่อน ที่แท้ปลีก้วยอ่อนที่เมียบอกก็คือเด็กน้อย เมียเป็นผีเป่าเนาะ พี่ก็เลยไปบ้านแม่ไปหาปลีก้วยอ่อนมาให้เมียกิน ที่นี้ต้องไปนอนค้างอยู่นั้น พอพี่ไปแล้วเมียก็ไปหาเด็กมาควักหัวควักไส้ตีนตบแยกไว้ต่างหาก พอพี่มาถึงบ้าน เมียมาตำพริกใส่มะนาวจะจิมดับเด็กน้อย พี่มาเปิดดูเห็นหัวไส้ตีนตบเด็กก็รู้ว่าเมียตัวเองเป็นผีเป่าปะแบ่งขาวออก พี่เลยไปเรียกชาวบ้านมาช่วยกัน ไส้ผี

นายบันหา ศรีเมืองกลาง

124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

201. ผีโป่ง

ผีโป่งผีป่า มีพี่เก่าพากันไปล่าสัตว์ทุ่งภู ไซด์ห่างนอนสูง ๆ ผีป่าเลยป้อมโตมาเป็นเชียวกับพี่เก่าที่ไปล่าสัตว์ ทำท่าขอหยาสูบ “ขอหยาสักกอกคู” พี่เก่าจะฮว่าผี เอามือยึดปิ่นไปแล้วบอก “ฮ่าปากขึ้น สิเอามาให้สักกอก” ยิงปืนคุ้ม ผีป่าว่า “เม้าดีเนาะ ขออีกสักกอกได้บ่” กะเพิ่มหม้อ อีหลายแก้วเอาอีกให้อีก ผีป่าว่า “มีแฮ้งเต้ ขออีกสักกอกเน” บัดที่สามยิงคุ้ม เลี้ยว “เข้าไปนอนก่อนเด้อเชียว” ผีป่ากลับไปบ้านได้ยั้งเสียงให้แหว ๆ ผีป่าเลยตาย ถิ่นที่เขาเอาปิ่นเพ็งยั้งผีตายซ้ำ

ถอดความ

ผีโป่งผีป่า มีคนแก่พากันไปล่าสัตว์บนเขา ทำร้านนอนสูง ๆ ผีป่าจึงปลอมตัวมาเป็นเพื่อนกับคนแก่ที่ไปล่าสัตว์ แก่ส่งขอหยาสูบ “ขอหยาสักกวนสิ” คนแก่ก็รู้ว่าผี เอามือยึดปิ่นไปแล้วบอก “ฮ่าปากขึ้น จะเอาให้สักกวน” ยิงปืนคุ้ม ผีป่าว่า “เม้าดีเนาะ ขออีกสักกวนได้ไหม” กะเพิ่มตะกั่วใส่มากกว่าเดิมอีกให้อีก ผีป่าว่า “ชื่นใจจัง ขออีกสักกวนหน่อย” ครั้งที่สามยิงคุ้ม เลี้ยว “เราไปนอนก่อนนะเพื่อน” ผีป่ากลับไปบ้านได้ยั้งเสียงร้องให้ระงม ผีป่าเลยตาย ที่แท้เขาเอาปิ่นเพลิงยิงผีตายเลย

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

202. ลูกผี

ตัวกับเมียขี้ได้ลูกจกเทียกะเลยไปหาขอลูกน้ำกกไม่ใหญ่วอยากได้ลูก เลยได้ลูกสมใจ แต่
 วาลูกตายในท้อง ผีกะเลยเข้าสิงอยู่ในท้อง พ้อออกลูกแล้ว เอาลูกนอนอุไว้บ้าน พอแม่เลยไปโสกกลับ
 ม้าได้ฉิ่งเสียงตำพริกตำแจ่วไว้ถ่า เห็นเฮียเต็มเฮียนคิ้ว จอบเบิงเห็นลูก ที่นี้พ้อแม่เอาลูกไข่อูท่าาออก
 ไป ลูกลุกขึ้นมา พ้อลูกลุกแล้วแลนเขาในอุ เขาได้ข้างนึ่ง ข่างนึ่งเป็นขาพู่เถ่ากะเลยคิดวาลิข่าลูก
 เจ้าของ ตั้งไฟกองใหญ่ท่าาวาสีชวนไปอาบน้ำ เลยจับลูกโยนในไฟกองไฟตาย

ถอดความ

ตัวเมียไม่มีลูกสักทีก็เลยไปหาขอลูกตามโคนต้นไม้ใหญ่วอยากได้ลูก เลยได้ลูกสมใจ
 แต่วาลูกตายในท้อง ผีก็เลยเข้าสิงอยู่ในท้อง พ้อคลอดลูกแล้ว เอาลูกนอนเปลไว้บ้าน พอแม่เลยไป
 โกรกลับมามีฉิ่งเสียงตำพริกตำแจ่วไว้รอ เห็นหกเต็มเรือนคร้ว แอบดูลูก ที่นี้พ้อแม่เอาลูกใส่เปล
 แกล้งออกไป ลูกลุกขึ้นมา พ้อลูกลุกแล้ววิ่งเข้าในเปล เข้าได้ข้างเดียว อีกข้างเป็นขาคนแก่ก็เลยคิดว่า
 จะฆ่าลูกตัวเอง ก่อไฟกองใหญ่แกล้งว่าจะชวนไปอาบน้ำ เลยจับลูกโยนในไฟกองไฟตาย

นายสมาน คุรวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกก

203. ผีคำพะไม

ผีคำพะไมเป็นผีศักดิ์สิทธิ์ ผีดีที่คอยคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีเฮง พูได้ป่วยไข้ให้ผูกแขน
 ไห่กะเข้า คั้นผูกแขนฮ่องเอี๊ยนว่า “ปู่เอี้ยญาเอี้ยให้ลูกหลานเข้าป่วยเข้าไข้ข่าบายโต้น โต้นแนเด้อ” พ้อ
 ผูกแขนแล้วกะเข้า นอกจากผีคำพะไมแล้วก็มีผีปู่ญาตายาย ผีบ้านผีเฮียนสิมีขอยลูกหลานญ่อน
 เพินฮวงบ่ให้พุ้นน้มีกัวนบ้านกัวนเมียง คั้นเฮ้ากะยาพักัน ไปลูผีเพินเด้อ

ถอดความ

ผีคำพะไมเป็นผีศักดิ์สิทธิ์ ผีดีที่คอยคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข ใครป่วยไข้ให้ผูกแขน
 ไห่ก็หาย คนผูกแขนร้องเรียกว่า “ปู่เอี้ยยาเอี้ยให้ลูกหลานหายป่วยหายไข้สบายตัวตนหน้อยนะ” พ้อ
 ผูกแขนแล้วก็หาย นอกจากผีคำพะไมแล้วก็มีผีปู่ญาตายาย ผีบ้านผีเรือนจะมาช่วยลูกหลานเพราะ
 ท่านห่วงไม่ให้ใครมากวนบ้านกวนเมือง คนเราก็อยาพากัน ไปลบหลู่ผีท่านนะ

นางทองพัด แสนสระ

281 หมู่ 7 ตำบลโนนกก

204. ผีอินเหียน

คั้นแต่เกาเพินบ่ให้ไปน้อนน้าญ้ามหัวคำ ญ่อนวาลีอินเหียนมันมักอยากได้หัว ขันพูได้
 ไปเฮ็ดไฮเฮ็ดน้ากะยาปากยาท่วง มันสิท่าาแปงเป็นพู่สาวม้าช้วนว่าน้ำ ผัดพ้อท่าาหมักมันกะสิ

เป่ามันต์ให้น้อนหลับ ค่ายวาเฮ็ดให้ฝันแล้วไปอยู่เป็นควมั้นในเมืองฝิ่นนั้นละ บัดพ้อญ๋ามผีตากผ้าอ้อม
เพินกะเลยเดือนไ่ววैयाไปนอนหลับอยู่หัวไฮป่ายนา ผีอีลันเหียนมันสิม้าลักเอาไปเป็นควมั้นดี

ถอดความ

คนแต่ก่อนไม่ให้ไปนอนนอนหัวค่ำ เพราะว่าผีแม่หม้ายมักอยากได้หัว ถ้าใครไปทำนา
ก็อย่าคุยอย่าทัก มันจะแก้งทาเบ้งเป็นสาวมาชวนคุยด้วย ถ้าพ้อมิททำชอบมันก็จะเป่ามันต์ให้น้อน
หลับ คล้ายว่าทำให้ฝันแล้วไปอยู่เป็นควมั้นในเมืองฝิ่นนั้นละ พอถึงตอนผีตากผ้าอ้อมเขาก็เลยเดือน
ไ่ว้วैयाไปนอนหลับอยู่หัวไร่ปลายนา ผีแม่หม้ายมันจะมาลักเอาไปเป็นควมั้นนะ

นางทองพืด แสนสระ

281 หมู่ 7 ตำบลโนนกกอก

205. อย่าทักผี

คนหนุ่มไปเที่ยวบ้านหาเหล่นสาวตางบ้าน พ้อไปฮอดโน้นนึ่งกะเลยวาล้มคือเหียนดีแทนอ
ผัดมีผีมาเว้าน้ำ “เจ้าคือม้าคันเดียว บ่ข่านผีหลอกบ่” นุมนั้นกะวา “บ่ข่านดอก ข่อยเป็นมูกับผี”
กะเลยญางเว่ากันจันสุดเขตโน้นนั้น ผีกะแลบลิ้นปิ้นตาไซ อ้ายนี้กะวา “เจ้าเป็นหญิง” ผีวา “ข่อยเป็น
ผีหลอก” อ้ายนี้ฟังผิดวาแมนมูถึกผีหลอก “เฮ้อเจ้าถึกผีหลอกดี ไสมันเป็นโต้งจ้งได้ ม้าให้ข่อยสับบัก
กอกเน่นน้ำ” ผีกะจิดหลาย เลี้ยถอดหัวแลบลิ้นไซ อ้ายนี้คำค่าง บ่คิดวาเจ้าของญางเว่าม้ากับผี ลีแลน
กะแลนบ่ออก เป็นลัมลัมตั้งสั่งกับหมองนั้นละ นี้ละเพินจ้งวาไปไสกะให้มูมู แล้วกะยาไปทักไปท
วงอิหญิงก้างท้างเด้อ

ถอดความ

คนหนุ่มไปเที่ยวหาจีบสาวตางหมู่บ้าน พ้อไปถึงเนินหนึ่งก็เลยวาลมทำไมเย็นดีจ้ง มีผีมา
คุยด้วย “พี่ทำไมมาคนเดียว ไม่กลัวผีหลอกหรือ” นุมนั้นก็ว่า “ไม่กลัวหรอก ผมเป็นเพื่อนกับผี” ก็
เลยเดินคุยกันจนสุดเขตเนินนั้น ผีก็แลบลิ้นปลิ้นตาใส่ นายคนนี้ก็ว่า “นายเป็นอะไร” ผีว่า “ข้าเป็น
ผีหลอก” นายคนนี้ก็ฟังผิดนึกว่าเพื่อนถูกผีหลอก “อ้าว นายถูกผีหลอกหรือ ไหนมันเป็นตัวอย่างไร
มาให้เขกมะเหงกหน้อยนะ” ผีจ้งมาก เลี้ยถอดหัวแลบลิ้นใส่ นายคนนี้ก็คำค่าง ไม่คิดว่าตัวเองเดินคุย
มากับผี จะวิ่งก็วิ่งไม่ออก เป็นลัมลัมตั้งอยู่ตรงนั้นละ นี้แหละเขาถึงว่าไปไหนก็ให้มีเพื่อน แล้วก็อย่า
ไปทักอะไรกลางทางนะ

นายวุฒิสักดิ์ บัวสระรัตนพร

70 หมู่ 10 ตำบลหนองข่า

206. ผู้บ่าวผีเป่า

บักนึ่งมันตาย พุสาวกะฮวง มันบ่ฮู้ว่าพุบาวตาย ฮอดญ๋ามแล้งกะเงินฝ้ายถ่าพุบาว คันชา
วาพุบาวตายกะคือบ่ตาย กะเห็นกันอยู่ แดวว่าให้บ้านบ่เห็น เว่ากันตามปกติ ตกเด็กม้าพุสาวกะวา
ไปนอนเตาะอ้าย ฟั้นเบ็ดแล้ว อ้ายนั่นกะบ่ญ๋อมไป เอาหลัวไซไฟ เบ็ดหลัวแล้วเอาไนไฟไฟ เบ็ดไน
แล้วกะลิเอาพุสาวไซไฟ ผัดพุสาวหัน ไปเห็นหน้าผีกะเลียแลนจิ้นเฮียนเล็กหัวข้นได้ โยนมิดไซ
โปตีนผี ผีเป่าเลียได้กิน โปตีนเจ้าของ

ถอดความ

ผู้ชายคนหนึ่งตาย แฟนสาวก็ห้วง ไม่รู้ว่าแฟนตาย ถึงตอนเย็นก็ปั้นฝ้ายรอแฟน คนลือกันว่า
แฟนหนุ่มคนนี้ตายแล้ว ก็ยังเห็นกันอยู่ แต่ชาวบ้านไม่เห็น คุยกันตามปกติ พอตีมาฝ้ายหญิงก็
บอกแฟนให้ไปนอน ฟั้นหมดแล้ว ชายคนนั้นก็บ่ยอมไป เอาหลัวไฟไฟ หมดหลัวแล้วเอาไนไฟไฟ
หมดไนแล้วจะเอาแฟนสาวไฟไฟ แต่สาวหัน ไปเห็นหน้าผี ก็เลยวิ่งขึ้นเรือนยกบันไดออก โยนมิดไฟ
หัวแม่เท้าผี ผีเป่าก็เลียได้กินนิ้วโป้งตัวเอง

นางทองหล่อ คำศรีสุข

12 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง

207. ผีเป่า

เฮียนนึ่งเมียจิ้นกูไปสับหน่อไม้ ผัวอยู่เลี้ยงลูก อาบน้ำให้ลูกทำจ้หมีนยางดี บัดนี้กะจิกูกิน
พ้อ ได้กินเนื้อคั้นแล้วกะหญ๋าม คิดสิลอมเมียไปกินอีก กะวาสิลอมเมียไปส่งแล้วสิชุกเมียตกส่ง ผัด
พูเมียได้จิ้นเสียงกับแก๊ กับแก๊ฮ้องบอควา “คั้นอยากเห็นลูกให้เบ็งไนโก้นไม่เคื้อ” เมียไปชองโก้น
ไม่เห็นเสื้อผ่าลูกเลียฮู้ว่าผัวเป็นผีเป่ากินลูกเจ้าของกะเลียหนีไปซำ

ถอดความ

บ้านหนึ่งเมียจิ้นกูเขาไปสับหน่อไม้ ผัวอยู่เลี้ยงลูก อาบน้ำทาขมิ้นให้ลูกอย่างดี ต่อมาก็
ลูกกิน พ้อ ได้กินเนื้อคั้นก็เคยตัว คิดจะล่อเมียไปกินอีก ก็ว่าจะล่อเมียไปบ่อน้ำแล้วจะผลัดตกลงบ่อ
แต่เมียได้ยินเสียงตุ๊กแกร้องบอควาถ้าอยากเห็นลูกให้ดูในโพรงไม้ เมียไปส่งโพรงไม้เห็นเสื้อผ่า
ลูกจึงรู้ว่าผัวเป็นผีเป่ากินลูกตัวเอง ก็เลียหนีไปเลย

นางทองหล่อ คำศรีสุข

12 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง

นิทานประจําถิ่น

208. ปู่ด้วง (สำนวนที่ 1)

ปู่ด้วงเป็นบรรพบุรุษของชาวชัยภูมิ บ้านเกาะพินยูอำเภอยุกันต์ ศรีสะเกษ ต่อม้าอพยพไป
ยุบ้านตาโคตัน ตำบลน้ำฝาย เมืองชัยภูมิ เป็นป็นผู้มีวิชาอาคมแก่กล้า เป็นอาจารย์ของเจ้าพ่อพะญ่าแล้ว

เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก เจ้าพ่พระยาแลเรียนวิชาน้ำเงินจนวาญ์บ่เข้าพื้นบ่ออก ต่อมาพ่พินญาไปยุ
ปาทาหิน โง้มแล้วจะได้บ้ำเพ็ญก้าน้ำในศิลกินแต่พิซผัก พินเป็นพุมี่ภูมิจิตภูมิธรรมกับบารมีสูง
สามารถโนมน้าววิญญาณสัตว์ร้ายให้เป็นบริวารได้ เฮ็ดให้พินมีชีวิตอยู่ค้างคังสัตว์ป่าได้ นับว่าเป็น
คนที่ควรรเคารพบูชาอย่างยิ่ง

ถอดความ

ปู่ด้วงเป็นบรรพบุรุษของชาวชัยภูมิ บ้านเก่าท่านอยู่อำเภอชุมขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ ต่อมา
อพยพไปอยู่บ้านตาตโตน ตำบลนาฝาย เมืองชัยภูมิ ท่านเป็นผู้มีวิชาอาคมแก่กล้า เป็นอาจารย์ของ
เจ้าพ่อพระยาแลเจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก เจ้าพ่อพระยาแลเรียนวิชาจากท่านจนยังไม่เข้าพื้นไม่ออก
ต่อมาท่านย้ายไปอยู่ป่าทางท่าหิน โงมแล้วก็ได้บ้ำเพ็ญก้าน้ำอยู่ในศิลกินแต่พิซผัก ท่านเป็นผู้มีภูมิ
จิตภูมิธรรมและบารมีสูง สามารถโนมน้าววิญญาณสัตว์ร้ายให้เป็นบริวารได้ ทำให้ท่านมีชีวิตอยู่
กลางคังสัตว์ป่าได้ นับว่าเป็นคนที่ควรเคารพบูชาอย่างยิ่ง

นายใจ โคตรโนนกก
76 หมู่ 2 ตำบลโนนกก

209. ปู่ด้วง (สำนวนที่ 2)

บ้านเก่าปู่ด้วงเป็นคัมม้ำจากศรีสะเกษ ต่อมาได้อพยพมาอยู่บ้านตาตโตน มีฐานะดีพ่อยู่
พ่อกินในสมัยเจ้าพ่พระยาแลเป็นเจ้าเมือง เจ้าพ่พระยาแลก็ได้ปู่ด้วงนี่ละเป็นพุสอนวิชาคำ
ถาอำคัมจินพินยู่ยั้งคังกะพื้นญ์บ่เข้าพื้นบ่ออก

ต่อมามีตงค้ำมเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ชวนเจ้าพ่พระยาแลไปตีกรุงรัตนโกสินทร์แต่พินบ่
ไป เจ้าอนุวงศ์กะเลยเจ็บแค้นซังให้ทหารจับพินไปฆ่า แดวาสีพื้นหรือญ์จ้งได้กะบ่ได้ผลเพราะวา
พินเป็นศิษย์อักษของปู่ด้วง เอาไปเอาม่ากะเลยไซ้เหล็กแหลมเสียบตลอดก้นขึ้นม้ำ สุดท่ายเจ้าพ่
พระยาแลกะต่ายยหนองป่าเถ่า มีศาลพินตั้งม้ำฮอดคหุ่มนี่ละ

พ่ปู่ด้วงกับเมียฮู่คากะย่นกัยม้ำฮอดโต้กะเลยพ้ำกั้นหลบหนีเข้าป่าดงลึก จันสุดท้ายไป
ยู่ก้างคังปาหินโง้มหม่องที่เป็นตำบลเกาญาคี้นั่นละ ตอนนีแมนยูในเขตอำเภอแก่งค้อ ปู่ด้วงม้ำไซ้ชีวิต
ตแบบชาวป่าถือศิลกินจับกินเล็ดกินเนื้อแล้วจะบ้ำเพ็ญก้าน้ำมีภูมิธรรมสูง มีเมตต่าบารมี
หลายจันวาสัตว์ร้ายในป่าบ่ก้าเฮ็ดหญังญ์ยอมเป็นบริวารพินเบิด แล่วนอกจกน้นพินกะค้อยชอย
เหลือช่าวบ้าน คุ่มค้องบ้านเมืองม้ำจันฮอดเดี๋ยวนี พุเกิดไมญ์ลุ่นกะเบิงไว้เด้อ โตยงคุ้มค้ำมดีจกบ
รรพบุรุษของเฮ้านะ

ถอดความ

บ้านเก่าปู่ด้วงเป็นคนมาจากศรีสะเกษ ต่อมาได้อพยพมาอยู่บ้านตาตโตน มีฐานะดีพ่อยู่
พ่อกิน สมัยเจ้าพ่พระยาแลเป็นเจ้าเมือง เจ้าพ่พระยาแลก็ได้ปู่ด้วงนี่แหละเป็นผู้สอนวิชา

คาถาอาคมจนท่านอยู่ยงคงกระพันยังไม่เข้าฟันไม่ออก

ต่อมามีสงครามเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์มาชนเจ้าพ่อพระยาแลไปตีกรุงรัตนโกสินทร์แต่ท่านไม่ไป เจ้าอนุวงศ์ก็เลยเจ็บแค้นสั่งให้ทหารจับท่านไปฆ่า แต่ว่าจะฟันหรือยิงอย่างไรก็ไม่ได้ผล เพราะว่าท่านเป็นศิษย์รักของปู่ด้วง ไป ๆ มา ๆ ก็เลยใช้เหล็กแหลมเสียบตลอดกันขึ้นมา สุดท้ายเจ้าพ่อพระยาแลก็ตายอยู่หนองปลาเต่า มีศาลท่านตั้งมาถึงทุกวันนี้ละ

พอปู่ด้วงกับเมียรู้ข่าวก็กลัวภัยมาถึงตัวก็เลยพากันหลบหนีเข้าป่าดงลึก จนสุดท้ายไปอยู่กลางดงป่าหิน โงมตรงที่เป็นตำบลเก่าชื่อนั้นแหละ ตอนนี้อยู่ในเขตอำเภอแก้งคร้อ ปู่ด้วงมาใช้ชีวิตแบบชาวป่าถือศีลกินเจไม่กินเลือดกินเนื้อแล้วก็บำเพ็ญภาวนามีภูมิธรรมสูง มีเมตตาบารมีมากจนสัตว์ร้ายในป่าไม่กล้าทำอะไรข่มขู่เป็นบริวารท่านหมด แล้วยุคจากนั้นท่านก็คอยช่วยเหลือชาวบ้าน ค้ำครองบ้านเมืองมาจนถึงเดี๋ยวนี้ คนเกิดใหม่ใหญ่หลังก็ดูไวันะ ตัวอย่างคุณความดีจากบรรพบุรุษของเราละ

นายจันลา วงษ์สระ

3 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

210. ปู่ด้วง (สำนวนที่ 3)

ปู่ด้วงญาติเพิ่นบุญกว้างทอภู ฟูได้เจ็บไข้ไปหาเพิ่นรักษาเบ็ด ยุทาหินโงมเพิ่นเฮ็ดรูปไว้สององค์ เพิ่นม้าไหว่กันซุ่ปี ก้าวเพิ่นสิได้ถือกะคือว่าบุญเป็นพุทธศักดิ์สิทธิ์เป็นบรรพบุรุษคุ้มครองพวกเข้ามาแต่ ไต่นแล้ว บ้านไต่กะถือคือกันเบ็ด ฮอดเดือนสามมีการเลี้ยงเหล้าสี่ไห ไกชีโต่ฟ้ากันขึ้นขึ้นไป ไหว่บุญ ญาติมีคั่นขึ้น ไปบนบานกะเป็นจ้งเพิ่นขอคั่วละ

เรื่องนี้กะมีม้าว่า ปู่ด้วงเป็นคั่นม้าจากเมืองอื่น ม้าตั้งหลักฐานยุตาด ไต่น มีบุญบารมีสูงอยู่ในศีลในธรรม กะเลยมีอำนาจอยู่กับสัตว์ป่าไต่อย่างดี เพิ่นเป็นคู่บ่าของเจ้าพ่อพะญ่าแล้ มีวิชาอำคมหลาย ตอมาเกิดรบกันปู่ด้วงเห็นเพิ่นเอาพะญ่าแล้ไปฆ่ากะเลยย่าน ญ่าเข้าป่าไปอีกแต่กะญั่งซอຍข้าวบ้านยุคคือเก่านั้นละ คั่นเค้ารพู้ซำม้าฮอดซุมือนี้

ถอดความ

ปู่ด้วงญาติท่านบุญกว้างเท่าภูเขา ใครเจ็บไข้ไปหาท่านรักษาหมด อยู่ท่าหินโงมเขาทำรูปไว้สององค์ เขามาไว้กันทุกปี เหตุที่เขาไต่บถือคือคือว่าปู่ย่าเป็นคนศักดิ์สิทธิ์เป็นบรรพบุรุษคุ้มครองพวกเรามาตั้งนานแล้ว บ้านไหนก็ถือเหมือนกันหมด ถึงเดือนสามมีการเลี้ยงเหล้าสี่ไห ไก่สี่ตัวพากันขึ้นไปไหว้ปู่ย่า เคยมีคนขึ้นไปบนบานก็เป็นอย่างที่เขาก่อน

เรื่องนี้ก็มีม้าว่า ปู่ด้วงเป็นคนมาจากเมืองอื่น ม้าตั้งหลักฐานอยู่ตาด ไต่น มีบุญบารมีสูงอยู่ในศีลในธรรม ก็เลยมีอำนาจอยู่กับสัตว์ป่าไต่อย่างดี ท่านเป็นครูของเจ้าพ่อพระยาแล มีวิชาอาคม

มาก ต่อมาเกิดรบกันปู่ด้วงเห็นเขาเอาเจ้าพ่อพระยาแลไปฆ่าก็เลยกลัว ย้ายเข้าป่าไปอีกแต่ก็ยังช่วยชาวบ้านอยู่เหมือนเดิมนั้นแหละ คนเคารพอบูชามาจนถึงทุกวันนี้

นางทองพืด แสนสระ

281 หมู่ 7 ตำบลโนนกก

211. ย่าดี

ญาติเป็นคณบ้าน โสภคอง อำเภอเกษตร แต่งงานแล้วมีลูกคนหนึ่งได้ย้ายมาอยู่บ้านตาดโตน เพินเกิดคนละสมัยกับปู่ด้วง เกิดหลังประมณยี่สิบปีหลังจากปู่ด้วงตาย ต่อมาญาติเกิดป่วยไข้มดมหมอนนอนเซี่ยลุกไปไสมาไสกะบ่ได้เป็นเวลำโตนแฮมปี หยาหญงกะชอยบ่ได้ หมอกะเบิดบ่ญญา นอนร้อมือต่าย คีนึงญาติฝันว่าปู่ด้วงมาหาถามว่า “อยากหายหรืออยากต่าย” ญาติกะตอบว่า “อยากหาย บ่อยากต่าย ญอนวาทันได้เฮ็ดบุญกุศล” ปู่ด้วงกะเลยบอกให้ญาติไปญหมองเกาบอนเพินเคี่ยมมา ญาติให้ลูกหลานพาไป พอไปฮอดปาทาหินโงม ญาติกะมีแสงลุกขึ้นขางอัครจรย สุดท่ายกะไปฮอดบ้านเกาปู่ด้วงเคี่ยม จำศีลภาวนายุสุขสบายจนสิ้นอายุขัย

ถอดความ

ย่าดีเป็นคนบ้าน โสภคอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ แต่งงานแล้วมีลูกคนหนึ่งได้ย้ายมาอยู่บ้านตาดโตน ท่านเกิดคนละสมัยกับปู่ด้วง เกิดหลังประมณยี่สิบปีหลังจากปู่ด้วงตาย ต่อมาย่าดีเกิดป่วยไข้มดมหมอนนอนเซี่ยลุกไปหนักไม่ได้เป็นเวลานานานแรมปี ยาอะไรก็ช่วยไม่ได้ หมอกั้หมดบ่ญญา นอนรวันตาย คินหนึ่งญาติฝันว่าปู่ด้วงมาหา ถามว่า “อยากหายหรืออยากต่าย” ย่าดีก็ตอบว่า “อยากหาย ไม่อยากต่าย เพราะวายังไม่ได้ทำบุญกุศล” ปู่ด้วงก็เลยบอกให้ย่าดีไปอยู่ที่เดิมตรงที่เคຍอยู่มา ย่าดีให้ลูกหลานพาไป พอไปถึงป่าทาหินโงมย่าดีก็มีแสงลุกขึ้นขางอัครจรย สุดท่ายก็ไปถึงบ้านเกาปู่ด้วงเคຍอยู่ จำศีลภาวนายุสุขสบายจนสิ้นอายุขัย

นายจันลา วงษ์สระ

3 หมู่ 4 ตำบลโนนกก

212. ภูกระแต (สำนวนที่ 1)

ภูกระแตเป็นภูน้อยรูปกะแต่หมอบ มีนันทานว่าว มีนายพันคนหนึ่งพาหมาไปหาไลเนื้อแตกอนคั่นแปดศอก หมากะโตไญ กะแต่กะโตไญ ไลกะแต่จากเขาแล่นค้ำ เต้นจากภูแล่นค้ำไปตกหน้าภูเซียว หมานายพันไลมากระควัดหาคะแต่ ก้อนหินโพงไปทับก่อโจด ต่อมาหมองก้อนหินโพงไปคั่นกะตั้งบ้านโจด บอนหมาคั้วคเป็นโพงถ้ำ คั่นกะเลยมาส่งพะไว้ เอ็นว่า “ถ้ำพะ”

ถอดความ

ภูกระแตเป็นภูเล็กรูปกระแตหมอบ มีนิทานเล่าว่า มีนายพรานคนหนึ่งพาหมาไปหาไลเนื้อ แต่ก่อนคนแปดศอก หมากั้ตัวใหญ่ กระแตก็ตัวใหญ่ ไลกระแตจากเขาแล่นค้ำ กระโดดจากภู

แลนคาไปตกหน้าภูเขิว หมานายพรานไต่มาที่ขุดหากระแต ก้อนหินกระเด็นไปทับกอโจด ต่อมา
ตรงที่ก้อนหินกระเด็นไปคันก็ตั้งบ้านโจด ตรงที่หมาขุดเป็นโพรงถ้ำ คนก็เลยมาสร้างพระไว้
เรียกว่า “ถ้ำพระ”

นายใจ โคตรโนนกก

76 หมู่ 2 ตำบลโนนกก

213. ภูกระแต (สำนวนที่ 2)

สมัยคนแปดศอก ระยะเวลาจากภูแล่นค้ำไปหาภูเขิวบหลาย ฉวางเจ็ดแปดก้าวกะสอดแล้ว
มีอนึ่งนายพันพ้าหมาไปไล่ไล่กะแต่ กะแต่กะ โดดแต่ภูแล่นค้ำไปตกใกล้ ๆ ภูเขิว ไปหมอบลื้อ หมา
แล่นน้ำมาสอดกะไปขุดหากระแตแต่บ่อ หาจังได้กะบ่อ หมองกะแต่หมอบหนั้นละ ต่อมาเขาเอ็น
ภูกะแต่ เขาถูกนี้ค่าย ๆ กะแต่หมอบขุ แล้วหมองหมาคดกะคือถ้ำพะ

ถอดความ

สมัยคนแปดศอก ระยะเวลาจากภูแลนคาไปหาภูเขิวไม่ไกล เดินเจ็ดแปดก้าวก็ถึงแล้ว
วันหนึ่งนายพรานพ้าหมาไปไล่ไล่กระแต กระแตก็โดดจากภูแลนคาไปตกใกล้ ๆ ภูเขิว ไปหมอบ
ซ่อนอยู่ หมาวิ่งตามมาถึงก็ไปขุดหากระแตแต่ไม่เจอ หาอย่างไรก็ไม่เจอ ตรงกระแตหมอบหนั้นละ
ต่อมาเขาเรียกภูกระแต เขาถูกนี้คล้าย ๆ กระแตหมอบอยู่ แล้วตรงที่หมาขุดก็คือถ้ำพระ

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

214. ภูเขิวภูแลนคา

สมัยก่อนเพิ่นพ้ากันปั้นภูเขา ภูเขิวปั้นภูเขิว ภูซ่ายปั้นภูแล่นค้ำ ภูเขิวแก้ผ้าป่านมปั้น ภู
เขิวปั้นเพิ่นดีหลายง้ามตัง แดวภูซ่ายเห็นของเขาจะจับโป๊ะ ๆ เอาชื่อ ๆ ท้างนี้เลยเรียบเสมอกัน
โน้น ๆ สูง ๆ ภูอนภูปั้นค้ำเบิงแตนม ถ้าสังเกตสิเห็นว่าแนวภูเขิวจะตั้ง ๆ แล้วภูแล่นค้ำบ่อเสมอกัน
เป็นก็รูปนมภูเขิวสูง ๆ ต่ำ ๆ อยู่นั้นละ

ถอดความ

สมัยก่อนเขาพากันปั้นภูเขา ผู้หญิงปั้นภูเขิว ผู้ชายปั้นภูแลนคา ผู้หญิงแก้ผ้าเผยนมปั้น
ภูเขา ผู้หญิงปั้นตรงดีมางามตรง แต่ว่าผู้ชายเห็นของเขาก็จับโป๊ะ ๆ เอาเฉย ๆ ท้างนี้เลยเรียบเสมอ
กัน เนิน ๆ สูง ๆ เพราะคนปั้นมั่วแต่คนม ถ้าสังเกตจะเห็นว่าแนวภูเขิวจะตรง ๆ แล้วภูแลนคาไม่
เสมอกัน เป็นเหมือนรูปนมผู้หญิงสูง ๆ ต่ำ ๆ อยู่นั้นละ

นายวิสิทธิ์ บัวสระ

360 หมู่ 8 ตำบลโนนกก

215. ปูสังกะสาอย่าสังกะสี

ภูเขียวภูโอมเริ่มแรกเกิดจากปูสังกะสาอย่าสังกะสี แดกอนบมีภูเขาแล่นค้ำ ปูกับภูปั้นกัน
คั่นละภู ภูปั้นภูเขียว ภูปั้นภูโอม สังเกตว่าภูเขียวเป็นรูปของผู้ชายชื่อ ๆ มันปั้นง่ายปั้นได้ดี
ได้งาม แต่ทางภูโอมเป็นรูปหญิงกะบูกะเบี้ยวคือนุ่มพูนึงน้นละ

ถอดความ

ภูเขียวภูโอมเริ่มแรกเกิดจากปูสังกะสาอย่าสังกะสี แต่ก่อน ไม่มีภูเขาแล่นค้ำ ปูกับภูปั้นกัน
คนละภู ภูปั้นภูเขียว ภูปั้นภูโอม สังเกตว่าภูเขียวเป็นรูปของผู้ชายตรง ๆ มันปั้นง่ายจึงปั้นได้ดีได้
งาม แต่ทางภูโอมเป็นรูปผู้หญิงกะบูกะเบี้ยวเหมือนนมผู้หญิงน้นแหละ

นายไทย อินตาทามแห

263 หมู่ 7 ตำบลโนนกกอก

216. ห้วยพันลำ

มีนายพันคนหนึ่งออกหาล่าสัตว์ป่า ไปหากินยูเท็งภูโอมนี้ละ ผัดได้เนื้อเส้นเนื้อฟ้าน
เนื้อกวางม้าคักหลาย พ้อม้าฮอดหนองน้ำหม่องนึ่ง น้ำใสดีหลาย กะเอาเนื้อม้าลางยูห้วยนี้ละ ดีใจว่า
สันดีว่าเจ้าของหากินหมาหลาย กะฮ่องฟังแหล่วกะล้ำเข้าบ้าน ไปซ้นเหลว เฝินกะเล็เอ็นห้วยน้น
ว่า “ห้วยพันลำ” ต่อม้าคั่นกะเอ็นเป็งเป็งเป็น “ห้วยพันลำ” ซ้นว่า

ถอดความ

มีนายพรานคนหนึ่งออกหาล่าสัตว์ป่า ไปหากินอยู่บนภูโอมนี้แหละ แล้วได้เนื้อตะกวด
เนื้อสมันเนื้อกวางมากมาย พอมมาถึงหนองน้ำแห่งหนึ่ง น้ำใสดีมาก กะเอาเนื้อมาลางอยู่ห้วยแห่งนี้
ดีใจมากกว่าตัวเองหากินได้โชคดีมาก ก็ร้องเพลงแล้วก็รำเข้าบ้าน ไป คนก็เลยเรียกห้วยนั้นว่า “ห้วย
พรานลำ” ต่อมาคาก็เรียกเพี้ยนเป็น “ห้วยพันลำ” นั้นเอง

นายหัน แก้วสุริวงค์

122 หมู่ 4 ตำบลสระโพนทอง

นิทานเรื่องสัตว์

217. หอยกับกระต่าย

บักหอยกับกะต่ายท่าเลนแคงกัน กะต่ายยูเท็ง โลก บักหอยยูในน้ำ หอยหน้าค้ำคือกันบ
อกกันไว้เบิด พ้อมได้ไว้ล้าแคงกรรมก้ารม้าพ้อมกันแล้ว นบนิ่งสองสามกะพ้ากั้นออกแลน กะต่าย
แลนหัน เอ็นบักหอยฮ้อมได้บักหอยกะฮ่องกุก กะต่ายสงสัยเอามันคือไว้แท้ ฟาวแลนไปอีก เอ็นอีก
กะฮ่องกุก กะต่ายแลนจันใจขาดต่ายจูงแขวแอกแซกญอนเมื่อยหลาย จังซีละคั่นเฮ้ายาไปคู่ถูกพูน
ซ้นคั่นสามคักกันมันกะสิเอ็ดให้ชนะชูขางน้นละ

ถอดความ

หอยกับกระต่ายทำวิ่งแข่งกัน กระต่ายอยู่บนบก หอยอยู่ในน้ำ หอยหน้าตาเหมือนกัน บอกกันไว้หมด พอได้เวลาแข่งกรรมการมาพร้อมกันแล้ว นับหนึ่งสองสามก็พากันออกวิ่ง กระต่ายวิ่งเร็ว ร้องเรียกหอยตอนไหนหอยก็ร้องตอบว่า “กื๊ก” กระต่ายสงสัยว่าทำไมหอยวิ่งเร็วจัง จึงรีบวิ่งไปอีก พอเรียกอีกทีก็ร้อง “กื๊ก” กระต่ายวิ่งไปจนขาดใจตายในท่าวิ่งเพราะเหนื่อยมาก คนเราก็เป็นเช่นนี้ อย่าไปดูถูกผู้อื่น ถ้าคนเราสามัคคีกันก็จะทำให้ชนะทุกอย่างได้

นายปาน คำโนนกกอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

218. เสือ กระต่าย ไก่

เสือกะต่าย ไก่ ไปหาเกี่ยวหญ้ามาปรุงเสียน ฉ้ามสองโตไปเกี่ยวหญ้าโตนี้ต้องเผ้าบ้านหุงหาอาหาร กระต่ายกับไก่ไปเกี่ยวหญ้า เสือไปหาชั้นฟ้าน จั่ว ก่วง มาให้หมูกิน มือตอม้าไก่เส็ดกิน ไก่จ้อยปากหม้ออ่องกระต่าย ๆ ไคไซหม้อต้มให้หมูกิน มือตอม้ากะต่ายขุบ้านหากัดฟ้าน ฟ้านกะเตะ ขึ้นจ้อยหม้อคือไคกะบมีไคออกมา เลี้ยซี่ไซหม้อ กินบได้ทำทาไซ “พวกนี้กินขุก็” เสือว่า “แมนหญิงเก๊าะ” กระต่ายไหวดี “ยาซ่ากู่เทาะ ค้างกะไคกู่ชัน” อิกจกนอยกะ “พวกนี้กินขุก็” เสือได้ญื่นกะเลี้ยสุนหลายไคคุ้มฆ่ากะต่ายเข้าป่าไปออคหลอด

ถอดความ

เสือกะต่าย ไก่ ไปหาเกี่ยวหญ้ามามุงบ้าน เวลาสองตัวไปเกี่ยวหญ้าตัวหนึ่งต้องเผ้าบ้านหุงหาอาหาร กระต่ายกับไก่ไปเกี่ยวหญ้า เสือไปหาเนื้อเลี้ยงผา วัว กวาง มาให้เพื่อนกิน วันต่อมาไก่ทำอาหาร ไก่เหยียบปากหม้อร้องกระต่าย ๆ ไซใส่หม้อต้มให้เพื่อนกิน วันต่อมากระต่ายอยู่บ้านหากัดเลี้ยงผา เลี้ยงผากี่เตะ ขึ้นเหยียบหม้อเหมือนไคก็ไม่มีไซออกมา เลี้ยซี่ใส่หม้อ กินไม่ได้ก็แก๊งเป็นไซ “พวกนี้กินขุก็” เสือว่า “อะไรนะ” กระต่ายไหวพริบดี “อย่าถ้อสาฎุเลย คางกู่สัน” อิกสั๊กพักก็ “พวกนี้กินขุก็” เสือได้ยิ่นก็ญนมากไล่ฆ่ากระต่ายเข้าป่าไปเลย

นายบันหา ศรีเมืองกลาง

124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

219. เสือกับขี้คั่นคาก

เสือกับขี้คั่นคากมาพอกัน เสือว่าขี้คั่นคากขาสันกะเลี้ยทำเต็นขวมห่วยแคงกัน ขี้คั่นคากโอดเกาะหางเสือก พ้อเสือกไปกะฟาดหางไปก่อน ขี้คั่นคากเลี้ยชนะ

มือไม่ม้าเสือกทำขี้คั่นคากหากันแคงกันอิก เสือกไปหากินชั้นก่วง ไคหมูฟ้าน ขี้คั่นคากกินฮากหญ่ากับขี้ทานไฟ เสือก้าอาหารออกมามีแต้ชั้นก่วง ไค หมู ฟ้าน บัดขี้คั่นคากค้ายออกมาเป็น

ฮากหญ้า เสือถามว่า “อีหญิง” จี๋คั่นคากว่า “ง้างซ่า” เสือเข้าใจว่าเป็นง้างซ่า จี๋คั่นคากคล้ายจี๋ทานไฟ้อีก
แล้วว่า “เตี้ยสับ” เสือเข้าใจว่าดับเสือกะฟาวแลนหนี ย่านจี๋คั่นคากหลาย

ถอดความ

เสือกับคางคกมาเจอกัน เสือว่าคางคกขาสั้นก็เลยทำกระโดดข้ามห้วยแข่งกัน คางคก
กระโดดเกาะหางเสือ พอเสือไปก็ฟาดหางไปก่อน คางคกเลยชนะ

วันต่อมาเสือกทำคางคกหากินแข่งกันอีก เสือไปหากินเนื้อกวางไก่หมูเลี้ยงผา คางคกกิน
รากหญ้ากับถ่านไฟ เสือคายอาหารออกมาแต่เนื้อกวาง ไก่ หมู เลี้ยงผา ทีนี้คางคกคายออกมาเป็น
รากหญ้า เสือถามว่า “อะไร” คางคกว่า “ง้างซ่า” เสือเข้าใจว่าเป็นง้างซ่า คางคกคายถ่านไฟ้อีกแล้ว
บอกว่า “เตี้ยสับ” เสือเข้าใจว่าดับเสือกีร์บวังหนี กลัวคางคกมาก

นายบันหา ศรีเมืองกลาง

124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

220. ไก่ อึ่ง หมา

มีไก่อึ่งหมาเป็นเชียวกัน หมากับไก่อึงอึ่งเผ้า อึ่งถามไก่อว่า “จิงได้ไต่หู่เมื่อจันแต่เช้า” ไก่อ
ว่า “มันเหย็นขา” ไก่อถามว่า “ไต่จิงได้สู้อัจกวางญ่องญ้ามฝนตก” อึ่งว่า “เข้าหนักหัว” อึ่งเลยคิดว่าสิไป
แก้งไก่อ ไก่อเข้านอนแต่วัน อึ่งลักเปาขาไก่อ ไก่อเหย็นขากะจัน จันหลายจันจี้แตกโปะไซหัวอึ่ง หนักหัว
หลายวาแมนฝนตกเลยอ่องเบิดคั้น หมมาได้ญืนเสียงอึ่งอ่องเบิดคั้นกะเลยถาม อึ่งกะบอกว่า “กูหนัก
หัววาแมนฝนตก กูหนักหัวหลาย จี้ไก่อเต็มหัวยู” หมาหัวเบิดแส้งปากสิกสอดหู หมากะปากกว้างเท่า
ชูมือนี่ละ

ถอดความ

มีไก่ อึ่ง หมา เป็นเพื่อนกัน หมากับไก่อึงอึ่งอ้าง อึ่งถามไก่อว่า “ทำไมนายรู้สิกตัวจันแต่
เช้า” ไก่อว่า “มันเหย็นขา” ไก่อถามว่า “ทำไมนายรู้จี้กร่องตอนฝนตก” อึ่งว่า “เราหนักหัว” อึ่งเลยคิดว่า
จะไปแก้งไก่อ ไก่อเข้านอนแต่หัววัน อึ่งแอบเปาขาไก่อ ไก่อเหย็นขากี่จัน จันมากจนจี้แตกโปะใส่หัวอึ่ง
หนักหัวมากนีกว่าฝนตกจิงรื่องทั้งคั้น หมาได้ยินเสียงรื่องทั้งคั้นก็เลยถาม อึ่งก็บอกว่า “กูหนักหัวนีก
ว่าฝนตก กูหนักหัวมาก จี้ไก่อเต็มหัวยู” หมาหัวเราะเสียงดังปากฉีกถึงหู หมากก็ปากกว้างเท่าทุกวันนี้
ละ

นายสมาน คุรุวงษ์

333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก

221. กระต่ายกับหอย

กะต่ายกับบักหอย ต้อนนั้นฝนตกบักหอยกะได้ไป กะต่ายไปเห็นบักหอยญางไปใส่กะปัด
สอดจี้กเทีย กะต่ายกะหัวเราะ บักหอยเคียดผิดใจหลายกะเลยทำกะต่ายแลนแคงกั้น บักหอยนัดให้

เจ็ดมือม้าพ่อกั้นกะต่ายกะหัวเราะเยาะว่า “แอะ บักหอยเอ๊ย เอ้า แคงกะแคงวะ” บักหอยเถียงหลาย
กะเลยไปขอร้องซุ่มมูหอยทั้งหลายว่า “เฮ้าสิแลนแคงกับกะต่าย มันตุ้ถูกเฮ้าหลาย คั้นมันแลนม้าเอิ้น
เฮ้าให้ตอบมันว่า กู้ก เค้อมู” ซุ่มมูหอยกะเคียดน้ำเลี้ยวรับปากวาติซอขมู

สอดมือแคงกะต่ายกับหอยกะออกแลนแคงกัน กะต่ายแลนไปจักนอยกะเอิ้นหอย
“หอย ๆ” บักหอยได้ญู้นกะ “กูก” แลนไปอีกเอิ้นอีกบักหอยกะ “กูก” แลนไปหม่องได้เอิ้นหอยญู้ม
ได้มันกะตอบ เอิ้นไปหอยกะตอบไปเบิดทงเบิดทา โอ้ยแลนไปแลนม้าจันวากะต่ายเบิดแส้งต่ายถ่ม
แกแแด

ถอดความ

กระต่ายกับหอย ตอนนั้นฝนตกหอยก็ได้ไป กระต่ายไปเห็นหอยเดิน ไปไหนก็ไม่ถึงสักที
กระต่ายจึงหัวเราะ หอยเคืองมากก็เลยทำกระต่ายวิ่งแข่งกัน หอยนัดให้เจ็ดวันมาพบกันกระต่ายก็
หัวเราะเยาะว่า “แหวะ หอยเอ๊ย เอ้า แข่งก็แข่งวะ” หอยเคืองมากก็เลยไปขอร้องเพื่อนฝูงทั้งหลายว่า
“เราะจะวิ่งแข่งกับกระต่าย มันดูถูกเรามาก ถ้ามันวิ่งมาเรียกเราให้ตอบมันว่า กูก นะเพื่อน” พวกหอย
ก็เคืองตามเลยรับปากว่าจะช่วยเพื่อน

ถึงวันแข่งกระต่ายกับหอยก็ออกวิ่งแข่งกัน กระต่ายวิ่งไปสักหน่อยก็เรียกหอย “หอย ๆ”
หอยได้ยินก็ “กูก” วิ่งไปอีกเรียกหอยก็ “กูก” วิ่งไหนที่ไหนเรียกหอยตอนไหนมันก็ตอบ เรียกไป
หอยก็ตอบไปทั้งทุ้งทั้งท่า โอ้ยวิ่งไปวิ่งมาจนกระต่ายหมดแรงตายเลย

นางสมบุรณ์ บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

222. เต่ากับหงส์

เต่ากับหงส์เป็นมูกัน ชวนกัน ลีเอาเต่าไปเที่ยวน้ำกัน เฮ็ดไม่ห้ามเต่าบินไป พูได้เห็นกะ
ฮ่องว่า “เต่าห้ามหงส์” เต่าเอาปากคาบไม้ไว้ พานบ้านได้กะวาเต “หงส์ห้ามเต่า” พูเต่ากะว่า “บ่แมน
เต่าห้ามหงส์” กะตกลงม้า ตกกลงในน้ำกระดองแตกดับแตก เป็นแมงตับเต่า ตาตกลงไซ้ท่อไฟเลียเอิ้น
นอไม้เต่า

ถอดความ

เต่ากับหงส์เป็นเพื่อนกัน ชวนกัน จะเอาเต่าไปเที่ยวด้วยกัน ทำไม้ห้ามเต่าบินไป ใครเห็น
ก็ร้องว่าเต่าห้ามหงส์ เต่าเอาปากคาบไม้ไว้ ผ่านบ้านไหนก็ว่าแต่หงส์ห้ามเต่า ฝ่ายเต่าก็ว่า ไม่ใช่ เต่า
ห้ามหงส์ ก็ตกลงมา ตกกลงในน้ำกระดองแตกดับแตกกลายเป็นแมงตับเต่า ตกกลงไปในกอไผ่เรียกว่า
หน่อไม้เต่า

นางสำรอง นิลไสล

3 หมู่ 2 ตำบลบ้านยาง

นิทานศาสนา

223. พระเจ้าห้าพระองค์

มีพระญาติห้าพระองค์สองตัวเมียต่างฮ้างยุงาบักเคือริมฝั่งน้ำ ต่อมามีเมียออกไคห้าไค ในเวลา
ที่เมียพักไคหัวไปหาอาหารมาให้เมีย หาไปหามาอาหารเบิด ถ้าหาไคหลายกะสิอิมแต่ได้เลียช้วนเมีย
ไปถ่มไคไว้ มื่อนั้นมีพายุ ลีบินกลับม่ากะบได้จำเป็นต้องหลบพายุ คัดน้ำลูกยุงฮ้าง พอดีลมพัดเอาฮ้าง
ก้าตกลิ่ง งาเคือหัก ไคห้าหน่วยล้อยไปคั่นละทาง ก่างหาคั่นละทิส นายแรกพะญาโกมีเห็นกะคิดฮัก
เก็บไปเลี้ยง นายสองพะญานาคมีเห็นคิดฮักคือลูกกะเก็บไปเลี้ยง นายสามพะญาเตามาเห็น นายซี
พะญาจ้ว นายห้าพะญาราชสีห์ มีพ่อแม่อุปถัมภ์เบิด สัตว์ทั้งห้าเอาไคไปเลี้ยงเบิด พ่อพายุเข้าลงแล้ว
ก้าเผือกสองตัวเมียคีนมาฮ้างกะเห็นซุขงถักพัดลิ่งทะเล สันบินหาลูกยุงจ้งซ้นบได้กินอาหารจ้งตาย
ทั้งตัวทั้งเมีย ไปเกิดเป็นพมทั้งสองตัวเมีย

กวางไคห้าหน่วยถักกออกม่าคือเจ้าของ ไคเกิดเป็นคั่นเลี้ยงกันมาฮักคือลูกคือเต่าจ้ง
เป็นนุมน ใหญ่จ้งกะถามหาพ่อแม่ พ่อแม่ที่เอาม่าเลี้ยงกะบอกวา พ่อแม่เห็นไคก้าเลียเอาม่าเลี้ยงไว้บ่เค็
ยเห็นวาก้าพ่อแม่เจ้าเป็นพุงจ้งได้ คั่นซ้นผมขอลาไปน้ำหาพ่อแม่ บ่สิมบุนคั่นที่พ่อแม่เลี้ยงม่า ทั้งห้า
คั่นคิดมือเดียวกัน ขอมือเดียวกัน ออกน้ำหาพ่อแม่ ไปพอกันก่างทางทั้งห้าคั่น พ่อแม่เป็นโผบู่จ้ง มี
จุดหมายเดียวกัน ขอพ้อนอธิษฐานน้ำกัน จุดรูปเทียนอธิษฐานขอเห็นหน้าพ่อแม่ คำขอนั้นจ้งไป
ฮอดซ้นพม พ่อแม่เหลียวลิ่งม่าเห็นว่าเป็นลูกเจ้าของ หลูโต้นลูกเลียเบ็งเป็นกำบิ้นลิ่งม่าหาพุงซายห้า
คั่นนี้ ฮ่องก้าก้า เว่าเป็นก้ายาคั่นว่าพ่อแม่ตายแล้วเกิดเป็นพม น้อนหินสิล้าเค็ยนิ่มกะเจ็งจ้งดั่งสิล้า
ลูกสิเชื่อหรือบ่กะตาม พ่อแม่ลูกได้ฮู่จ้งกันแต่คั่นละภพ ถ้าอยากเห็นพ่อแม่ ในเดือนสิบเอ็ดให้เฮ็ด
ฝั้นฝายตื่นก้าคือพะเจ้าห้าพะอ้งแล้วนิกถึงคั่นพ่อแม่ ลูกทั้งห้าคั่นต่อม่ากะได้บั้นลูธรรมเป็นพระเจ้า
ห้าพะอ้ง อังสุดท่ายกะคือพะศรีอาริยะเมต ได้ที่ฮู่บ่ได้ลิ่งม่าเกิดน้นละ

ถอดความ

มีพญาเก้าเผือกสองตัวเมียสร้างรังอยู่ที่กิ่งมะเคือริมฝั่งน้ำ ต่อมามีเมียออกไข่ห้าฟอง ในเวลา
ที่เมียพักไข่หัวไปหาอาหารมาให้เมีย หาไปหามาอาหารหมด ถ้าไปไกลก็จ้ออิมแต่เพียงผู้เดียวจ้ง
ช้วนเมียไปด้วยโดยทิ้งไข่ไว้ วันนั้นมีพายุจะบินกลับมาได้ไม่ได้ จำเป็นต้องหลบพายุ นิกเป็นห่วงลูก
ที่รัง พอดีลมพัดรังตกลง กิ่งมะเคือหัก ไข่ห้าฟองลอยไปคนละทาง เกยหาดคนละทิส ไข่ฟองแรก
พญาโกมีเห็นก็นิกรักจึงเก็บไปเลี้ยง ฟองที่สองพญานาคมาเห็นก็รักเหมือนลูกก็เก็บไปเลี้ยง ฟองที่
สามพญาเตามาเห็น ฟองที่สี่พญาจ้ว ฟองที่ห้าพญาราชสีห์ มีพ่อแม่อุปถัมภ์หมด สัตว์ทั้งห้าเอาไข่ไป
เลี้ยง พ่อพายุสงบกาเผือกสองตัวเมียกลับมาที่รังก็พบว่าทุกอย่างถูกพัดลงทะเล พวกมันบินหาลูกอย่าง
รือรอนไม่ได้กินอาหารจนตายทั้งตัวเมีย ไปเกิดเป็นพรหมทั้งสองตัวเมีย

กล่าวถึงไข่มุกที่ห้ำฟองเมื่อถูกก่อกองมา ไข่มุกที่ออกมาเป็นคน เลี้ยงกันมาเหมือนเป็น ลูกเต่าจนเป็นหนุ่ม พอโตขึ้นก็ถามหาพ่อแม่ พ่อแม่ที่เอามาเลี้ยงก็บอกว่าเห็นไข่มุกเลยเอามาเลี้ยงไว้ ไม่เคยเห็นหน้าพ่อแม่เจ้าว่าหน้าตาเป็นอย่างไร ลูกบอกว่าถ้าอย่างนั้นผมขอลาไปตามหาพ่อแม่ ไม่ ลืมบุญคุณที่พ่อแม่เลี้ยงมา ทั้งห้าคนคิดในวันเดียวกัน ขอวันเดียวกัน ออกตามหาพ่อแม่ ไปพบกัน กลางทางทั้งห้าคน พ่อแม่เป็นใครก็ไม่รู้จัก มีจุดหมายเดียวกัน ขอพรอธิษฐานด้วยกัน จุดธูปเทียน อธิษฐานขอให้เห็นหน้าพ่อแม่ คำขอนั้นขึ้น ไปถึงชั้นพรหม พ่อแม่มองลงมาเห็นว่าเป็นลูกของตน สงสารลูกจึงแปลงเป็นกาลงมาหาชายทั้งห้าคน ร้องกา ๆ พวกเป็นภาษาคนว่าพ่อแม่ตายแล้วเกิดเป็น พรหม นอนหินศิลาที่เคยนิ่มก็แข็งขึ้นเหมือนหิน ลูกจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม พ่อแม่ลูกได้รู้จักกันแล้วว่า จะอยู่คนละภพก็ตาม ถ้าอยากเห็นพ่อแม่ให้ทำฝ้ายดินกาเหมือนพระเจ้าห้าพระองค์แล้วนึกถึงคุณพ่อ แม่ ต่อมาลูกทั้งห้าคนก็ได้บรรลุนิพพานเป็นพระเจ้าห้าพระองค์ องค์สุดท้ายก็คือพระศรีอริยเมตไตรย ที่ยังไม่ลงมาเกิดนั่นเอง

นายหัน แก้วสุริวงค์

122 หมู่ 4 ตำบลสระโพนทอง

224. นิทานธรรมะ

เพิ่นว่าม้าวาคันทั่วโลกเกิดมาจากย้านเดียวกันคือธรรมย้าน ธรรมะกระจายคั้นสร้างบุญ กุศล พุได้เฮ็ดคิดกะเป็นเศรษฐีมีเงินมีทอง ญ่อนวาเขาสะสมบารมีไว้หลาย แต่ละคั้นสร้างบุญต่างกัน ลั้งคั้นไปหาฆ่าสัตว์กินนมกินเนื้อ นิสัยกะเลยมีกรรมชั่วฆ่าฟันกันมีจิตเป็นบาป เกิดความชั่วร้ายแฝง ญ พ้อมีลูกมีหลานสืบต่อมาก็มีทั้งคั้นดีคั้นชั่ว คั้นรุ่นเฮ้าเกิดมาก็ต้องพิจารณาให้ดี ทำแต่ความดีให้ จิตใจบริสุทธิ์คือจ้งย้านที่สร้างมนุษย์

ถอดความ

เขากล่าวว่าคนทั่วโลกเกิดมาจากญาณเดียวกันคือธรรมญาณ ธรรมะกระจายคนสร้างบุญ กุศล ใครทำดีก็เป็นเศรษฐีมีเงินมีทอง เพราะว่าเขาสั่งสมบารมีไว้มาก แต่ละคนสร้างบุญต่างกัน บาง คนไปหาฆ่าสัตว์ กินนมกินเนื้อ นิสัยก็เลยมีความชั่วฆ่าฟันกันมีจิตเป็นบาป เกิดความชั่วร้ายแฝง อยู่ พ้อมีลูกมีหลานสืบต่อมาก็มีทั้งคนดีคนชั่ว คนรุ่นเราเกิดมาก็ต้องพิจารณาให้ดี ทำแต่ความดีให้ จิตใจบริสุทธิ์เหมือนดังญาณที่สร้างมนุษย์

นางสาวสุพัตรา ปีมะนาว

18 หมู่ 2 ตำบลโนนกก

นิทานเจ้าแบบ

225. ไก่เถื่อน

ไก่เถื่อนออกหากิน ไปเคี้ยวฮ้างมดลั่นแตกชะช่าย พ้อตีกะแต่ออกมาจากโพรงไม้ มดลั่นไปกัดหำกะแต่ กะแต่เลียโดดตะนกกด นกกดตื่นกะพ้อปีกไปมำ นกอีลุ่มพานมำเห็นนกกดพ้อปีกกะฮ้องวาไฟไหม้บ้าน ตีฆ้องฮ้องปาว นกกะชุมได้ญุ่นกะตื่น ผัดไปเหยียบลูกเขาตาย ทีนี้เขาจะจับมำสอบสวน ถามนกกะชุม “มิ่งเป็นหญังจึงเหยียบคั้นตาย” นกกะชุมวา “นกอีลุ่มฮ้องวาไฟไหม้บ้าน” ถามนกอีลุ่ม “มิ่งคือฮ้องวาไฟไหม้บ้าน” นกอีลุ่มวา “นกกดพ้อปีกวาแมนไฟไหม้” ถามนกกด “มิ่งคือพ้อปีก” นกกดวา “กะแต่โดดตำ” ไปถามกะแต่ “มิ่งคือโดดตำนกกด” กะแต่วา “มดลั่นกัดหำ” ถามมดลั่น “มิ่งคือกัดหำกะแต่” มดลั่นวา “ไก่เถื่อนมำเคี้ยวฮ้างแตก” กะเลียฮู้ว่าต้นเหตุของเลื่องกะคือไก่เถื่อนนั่นเอง

ถอดความ

ไก่เถื่อนออกหากิน ไปเขี้ยวรังมดแตกกระจาย พ้อตีกระแต่ออกมาจากโพรงไม้ มดไปกัดจุกกระแต่ กระแต่เลียโดดตะนกกด นกกดตกใจกระพ้อปีกไปมา นกอีลุ่มผ่านมาเห็นนกกดกระพ้อปีกก็ร้องว่าไฟไหม้บ้าน ตีฆ้องร้องปาว นกกระชุมได้ยินก็ตกใจ จึงไปเหยียบลูกเขาตาย ทีนี้เขาก็จับมาสอบสวน ถามนกกระชุม “มิ่งเป็นอะไรจึงเหยียบคนตาย” นกกระชุมก็ว่า “นกอีลุ่มร้องว่าไฟไหม้บ้าน” ถามนกอีลุ่ม “ทำไมมิ่งร้องว่าไฟไหม้บ้าน” นกอีลุ่มว่า “นกกดกระพ้อปีกนี้กว่าไฟไหม้” ถามนกกด “มิ่งกระพ้อปีกทำไม” นกกดว่า “กระแต่โดดชน” ไปถามกระแต่ “มิ่งโดดชนนกกดทำไม” กระแต่ว่า “มดกัดจุก” ถามมด “ทำไมมิ่งกัดจุกกระแต่” มดว่า “ไก่เถื่อนมาเขี้ยวรังแตก” ก็เลยรู้ว่าต้นเหตุของเรื่องก็คือไก่เถื่อนนั่นเอง

นายปุ่น บัวสระ

79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก

226. นิทานไม่รู้จบ

มีมหาเศรษฐีคั้นนึ่งแฮ่น้ำได้เข้าล้ายหลายเต็มเล่า มีนกพิราบตัวเมียคูนึ่งไปอาศัยขุหั้น กั้นเข้าแล้วกะบินออกไป คำแล้วกะมันอน มีอินมำกั้นเข้าแล้วกะบินออกไป ตกคำกะบินมำ มีต่อมำกั้นเข้าแล้วกะบินออกไป คำแล้วกะบินมำ มันกั้นขุขุมือกะเลียจบบ่เป็น

ถอดความ

มีมหาเศรษฐีคนหนึ่งทำนาได้ข้าวเต็มยุ้ง มีนกพิราบตัวเมียคู่หนึ่งไปอาศัยอยู่นั้น กินข้าว
แล้วก็บินออกไป ค่ำแล้วก็มานอน วันต่อมากินข้าวแล้วก็บินออกไป ตกค่ำก็บินมา วันต่อมากินข้าว
แล้วก็บินออกไป ค่ำแล้วก็บินมา มันกินอยู่ทุกวันที่เลขจบไม่เป็น

นายปาน คำโนนกกอก

52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายปาน คำโนนกกอก	52 หมู่ 6 ตำบลบ้านบัว
2. นายหัน แก้วสุริวงค์	122 หมู่ 4 ตำบลสระโพ้นทอง
3. นางบุญถม งามภูเขียว	187 หมู่ 5 ตำบลบ้านหัน
4. นายปุ่น บัวสระ	79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก
5. นางสมบุรณ์ บัวสระ	79 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก
6. นายสมาน คุรวงษ์	333 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก
7. นายใจ โครตรโนนกกอก	76 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก
8. นายสายัณฑ์ วังสระ	120 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก
9. นายสำราญ โครตรโนนกกอก	55 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก
10. นายบันหา ศรีเมืองกลาง	124 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก
11. นางชม จีนเขียว	116 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก
12. นางมณฑา อัดโน	56 หมู่ 2 ตำบลบ้านบัว
13. นายจันลา วงษ์สระ	3 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก
14. นางหอม แสนสระ	3 หมู่ 3 ตำบลโนนกกอก
15. นายวิสิทธิ์ บัวสระ	360 หมู่ 8 ตำบลโนนกกอก
16. นายสง่า บัวสระ	204 หมู่ 9 ตำบลโนนกกอก
17. นายไทย อินตาหามแห	263 หมู่ 7 ตำบลโนนกกอก
18. นายธีรารง จิตการุณ	243 หมู่ 7 ตำบลโนนกกอก
19. นางทองพัด แสนสระ	281 หมู่ 7 ตำบลโนนกกอก
20. นางศิลา ศรีเมืองกลาง	77 หมู่ 1 ตำบลโนนกกอก
21. นางสาวสุพัตรา ปีมะนาว	18 หมู่ 2 ตำบลโนนกกอก
22. นางทองจันทร์ ระภักดี	58 หมู่ 8 ตำบลบ้านบัว
23. นางบัวลี บัวละคร	53 หมู่ 8 ตำบลบ้านบัว
24. นายประยูร สอนนา	40 หมู่ 10 ตำบลหนองโพ้นงาม
25. นางลา กองพันธุ์	25 หมู่ 10 ตำบลบ้านเป้า
26. นายสมสันต์ บุตรโคตร	128 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก
27. นางพนอง โครตรโนนกกอก	46 หมู่ 4 ตำบลโนนกกอก
28. นายวุฒิศักดิ์ บัวสระรัตนพร	70 หมู่ 10 ตำบลหนองข่า
29. นางเบญจพร เหลือสูงเนิน	213 หมู่ 1 ตำบลหนองข่า
30. นางสมจิตร ถนอมชีพ	50 หมู่ 16 ตำบลบ้านเคื่อ

31. นายทองเต็ม ถนอมชีพ	50 หมู่ 16 ตำบลบ้านเดื่อ
32. นายวิชัย กงชัยภูมิ	408 หมู่ 9 ตำบลบ้านเดื่อ
33. นางคำ แดงนกขุ่ม	266 หมู่ 9 ตำบลบ้านเดื่อ
34. นายถวิล เนตรนคร	148 หมู่ 19 ตำบลบ้านเดื่อ
35. นายเสริฐ ผามะนาว	130 หมู่ 15 ตำบลบ้านเดื่อ
36. นายทองเหรียญ สำราญ	5 หมู่ 15 ตำบลบ้านเดื่อ
37. นางบัวเรียน สีคุณ	23 หมู่ 7 ตำบลกุดเลาะ
38. นางคำภา สวัสดิ์ศรี	3 หมู่ 1 ตำบลกุดเลาะ
39. นางสุชาติ โคจ้านงค์	59 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง
40. นางทองหล่อ คำศรีสุข	12 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง
41. นางลำไย คลังระหัด	12 หมู่ 1 ตำบลโนนทอง
42. นางสาวรอง นิลไสล	3 หมู่ 2 ตำบลบ้านยาง
43. นายอ้อม แก้วศิริ	298 หมู่ 3 ตำบลบ้านหัน
44. นางสนัด หมวดขุนทด	13 หมู่ 10 ตำบลบ้านหัน
45. นายบุญเต็ม ก้อนเงิน	16/1 หมู่ 15 ตำบลบ้านหัน